DET NYA SVERIGE

DET NYA SVERIGE

TIDSKRIFT

FÖR NATIONELLA SPÖRSMÅL

UTGIFVEN AF

FIL. DR **ADRIAN MOLIN**

ANDRA ÅRGÅNGEN

1908

STOCKHOLM

HUGO GEBERS FÖRLAG

STOCKHOLM 1908

KUNGL. HOFBOKTR. IDUNS TRYCKERI-A.-B.

DET · NYA SVERIGE

TIDSKRIFT · FÖR NATIONELLA · SPÖRSMÅL

UTGIFVEN · AF

ADRIAN · MOLIN

ÅRGÅNG: 2 HÄFTE: 1

· STOCKHOLM · HUGO · GEBERS · FÖRLAG ·

STORMAKTERNA INBÖRDES 1907

EN ÅTERBLICK OCH NÅGRA REFLEXIONER

af fil. d:r *Verner Söderberg.*

Vid årsskiftet plägar man ju i den dagliga pressen erinra om de betydelsefullaste händelserna under de senast gångna tolf månaderna och vid deras provisoriska bedömande söka få fram ett slags facit för det kulturella och politiska framåtskridandet samt en allmän, orienterande situationsbild. Där man med denna sed ej endast följer gängse tradition, är väl syftet härmed ungefär det som Lincoln i begynnelseorden till sitt berömda manifest af 1858 till valmännen i Illinois uttryckte med orden: »Om vi blott först kunde få veta, hvar vi befinna oss och hvart vi sträfva hän, så skulle vi bättre kunna bedöma, hvad vi ha att göra och huru vi skola därvid bete oss.» Åtminstone teoretiskt erkännes efter 1905 allmänt här i Sverige nödvändigheten af skärpt uppmärksamhet och vaken blick för hvad som tilldrager sig äfven långt utanför det egna landets råmärken. Impulser och lärdomar, uppmuntrande och varnande exempel för vårt eget politiska lif stå oss på den vägen rikligen till buds, om blott nödig urskiljning får vara med vid iakttagandet.

Den allmänna »världspolitiska» situationen är ju ett sammanhängande helt, som äfven omfattar de mäktiges intressen i våra nejder och deras förhållande till oss under hvarjehanda eventualiteter, hvarför äfven ganska fjärrliggande och exotiska element i detta sammanhang ej utan vidare af den politiskt tänkande delen af vårt folk böra kunna affärdas såsom likgiltiga eller endast egande kuriositetsintresse. Knickerbockerbankens förhållande till sin kundkrets skulle väl vid första ögonkastet svårligen tänkas ha någon afsevärd betydelse för kapitalsvaga tillfällighetsinnehafvare af svenska industripapper, men af den lilla gnistan blef en stor

eld, af den första amerikanska betalningsinställelsen en ekonomisk kris, hvars verkningar på denna sidan Atlanten kanske i intet land blefvo så snabbt och så bistert kännbara som i Sverige. Enahanda är den halft omedvetna samhörighetens lag på det politiska området, där en till början ringa påaktad tvist t. ex. om maktförhållandena i Persiska viken skulle kunna i harnesk mot hvarandra resa stormakter, hvilkas väpnade konflikt satte Sveriges neutralitet i den mest öfverhängande fara eller kunde resultera i en uppgörelse, som vitalt berörde äfven vår fredliga och undanskymda vrå af världen. Den enkla förklaringsgrunden till dessa fjärrverkningar är naturligtvis den, att vårt utrikespolitiska läge i väsentlig mån är beroende af stormakternas — Tysklands, Englands, Rysslands och i någon mån Frankrikes — inbördes relationer och att dessa stormakter i sin ordning i den koloniala expansionens tidsålder fått långt flera och långt aflägsnare »friktionsytor» än i gamla dagar. Marockofrågans ända till öfverhängande krigsfara sig sträckande inflytande på förhållandet mellan Tyskland och Frankrike (kanske också England) våren och försommaren 1905 samt denna konflikts återverkan på stormaktskabinettens sätt att betrakta den samtidigt inträffade svensk-norska krisen är väl det mest påtagliga exemplet på den nordiska politikens samband med hvad som händer och sker eller befaras kunna inträffa utomlands. Som bekant äfven ett klassiskt exempel på vår diplomatis (liksom naturligtvis än mer den svenska allmänhetens) bristfälliga förmåga att göra sig underrättad om den allmänna utrikespolitiska situationen och de vaksamhetskraf den ställer äfven på de fredsälskande småstaternas politiskt ledande män. Ingen medlem af det internationella statssamhället kan numera med trygghet tillämpa strutsmetoden att freda sig genom att dölja hufvudet i sanden. Vidgad och fördjupad kännedom om förhållandena utomlands är tvärtom en oafvislig nödvändighet för alla som syssla vare sig med yttre eller inre politik hos oss liksom i alla andra länder. Tyvärr torde här hemma denna i teorien villigt erkända erfarenhetssanning, när det kommer till praktiken, alltför litet behjärtas. Finnes t. ex. hos oss någon nämnvärd motsvarighet till den »*bureau des informations*», som i Frankrike nyligen tog formen t. o. m. af en särskild intelligent organiserad afdelning af utrikesministeriet? Underhålla våra representanter utomlands på-

litliga förbindelser med de icke-officiella institutioner, där för oss betydelsefulla upplysningar stå att finna? Och hur är det beställdt med möjligheterna att inom den utländska pressen vid behof få fram svenska synpunkter eller åtminstone fullt objektiva framställningar af svenska förhållanden? Dessa frågor kunna synas ligga utanför ramen af denna uppsats, men de tränga sig oemotståndligt fram, då tanken faller på utlandets politiska förhållanden i samband med vårt lands intressen, och vissa af det gångna årets tilldragelser ge förnyad anledning att påpeka deras betydelse.

* * *

Det politiska facit för året 1907 har angifvits rätt olika af räknemästare med olika åskådning och divergerande partiintressen. »Ett reaktionens år», klagade i öfverskriften till sin nyårsöfversikt en radikal svensk vänstertidning. Det var bl. a. den ryska frihetsrörelsens motgångar, den engelska liberalismens oförmåga att realisera sina många välklingande programpunkter och naturligtvis äfven den svenska vänsterns nederlag i rösträttsfrågan, som frampressade denna klagan. »Ein Eroberungsjahr», utbrister å sin sida den österrikiska socialdemokratiens ledande organ, som närmast låter tanken dröja vid det egna partiets glänsande uppmarsch vid de första valen efter införandet af allmän rösträtt i Österrike. De båda artikelrubrikerna innebära onekligen hvar på sitt håll en sanning, så till vida som liberalismen under år 1907 i flera länder trängts tillbaka i stället för att göra nya landvinningar, medan däremot socialdemokratien ej blott gjort stora framsteg inom det österrikiska riksrådet, utan äfven på många andra håll stärkt sina positioner. I Tyskland stod den sig ju visserligen ganska slätt i fråga om bevarade riksdagsmandat på »folkdomens dag» — som »Vorwärts» något oförsiktigt på förhand kallade den stora valdagen — men valnederlagets sveda minskades sedan i ej ringa mån af tanken på den fjärdedels million nya socialiströster, hvilka valstatistiken konstaterade.

Lämnar man emellertid å sido den inre partipolitikens förskjutningar i olika länder och försöker i stället skaffa sig en hastig öfverblick af den allmänna utrikespolitiska utvecklingens kännetecknande drag under år 1907, så blir man frestad att —

om nu öfver hufvud det gångna året skall få sig påklistradt en etikett — välja benämningen *utjämningsförsökens och den fredliga status-quo-politikens år*. De diplomatiska aftal, som under året träffats, hafva åtminstone tämligen genomgående haft ett dylikt syfte. Man har velat utfinna pappersgarantier mot territoriella rubbningar, undanskaffa gamla konfliktanledningar och sätta grundsatsen »bevarande af status quo» som värn mot befarade äfventyrliga företag i skilda trakter af världen.

Några exempel skola visa, huru allmänt denna tendens gjort sig märkbar. I Östasien har den tagit gestalt i Japans fördrag med Ryssland och med Frankrike, i hvilka bägge häfdas grundsatsen om bevarande af status quo i fråga om kontrahenternas landbesittningar — Japan har väl tänkt på Korea, Ryssland på Vladivostok och Frankrike på Indo-Kina — samt om garanterande af Kinas integritet. En liknande tanke genomgick det engelsk-tyska fördraget om östasiatiska förhållanden efter boxarupproret, och samma grundsats uppbär ju Englands båda alliansfördrag med Japan af 1902 och 1905. Lägges därtill, att principen om lika tillträde till det kinesiska handelsområdet, »den öppna dörrens politik», numera erkänts af alla de stormakter, som ha östasiatiska intressen, så finner man, att enighet på papperet uppnåtts om ett allmänt program för östasiatisk politik, hvars samvetsgranna fullföljande borde i högst afsevärd mån för en tid bortåt förminska stridsanledningarna och undanrödja den inbördes misstron mellan de sinsemellan täflande stormakterna i denna af stora krig ett par tre gånger under samma decennium hemsökta del af världen. Men japanska spioner smyga med oförminskadt intresse omkring i trakten af Vladivostok.

Utjämningssträfvandena ha emellertid på än mer uppseendeväckande sätt manifesterat sig på det gamla rysk-engelska friktionsområdet i mellersta Asien. Afslutandet af den rysk-engelska öfverenskommelsen i Petersburg af den 31 augusti är utan gensägelse årets märkligaste händelse på det diplomatiska området, och dess verkliga innebörd och sannolika följder ha ifrigt diskuterats i många länder. Som en af de relativt fasta punkterna midt ibland den nutida stormaktspolitikens virrvarr af växlande kombinationer förtjänar detta fördrag att nämnas vid sidan af aftalen om trippelalliansen och tvåmaktsförbundet, Englands förbundsfördrag med Japan och den engelsk-franska

uppgörelsen af den 8 april 1904 med åtföljande »hjärtliga samförstånd» mellan de båda västmakterna. Fördraget innehåller som bekant en uppgörelse af gamla rysk-engelska tvistefrågor rörande de båda ländernas intressen i Persien, Afghanistan och Tibet. Uppdelningen af schahens land i en nordlig rysk och en sydöstlig engelsk ekonomisk intressesfär samt ett mellanliggande i detta afseende neutralt område har af specialister på lättfunna och missledande historiska analogier jämförts med delningarna af Polen, hvarvid man förbisett att territoriell eröfringspolitik med åtföljande ökadt ansvar i våra dagar ingalunda står så högt i kurs hos de ledande statsmännen som uppdelningen af Afrika och det ideliga talet om stormakternas »landhunger» kommit allmänheten att tro. Nog kan Persien — där försvarsväsendets förfall, de yrvakna parlamentarikernas lust att leka »polsk riksdag» eller att imitera den första duman och schahens klumpiga försök att häfda en genom flere monarkgenerationers kraftförödande missgrepp förverkad själfhärskarmakt äro ungefär lika oroande företeelser — nog kan ett sådant Persien, dess härskare och folk, öfver sig nedkalla Polens öde, liksom hvarje nation, som i degeneration och blinda partistrider mister sin värnkraft. Men icke syftar det senast ingångna fördraget direkt och medvetet hän mot en dylik utveckling såsom något önskvärdt. England har uppgifvit den lönlösa striden mot Rysslands ekonomiska *pénétration pacifique* af Nordpersien. Ryssland har till gengäld lofvat afstå från pseudokommersiella företag invid Afghanistans och Beludchistans gräns, hvilka i själfva verket voro strategiska manövrer mot Indiens trygghet. I ingendera intressesfären ha de båda kontrahenterna sökt formligen stadga något monopol för sig själfva, utan endast till förekommande af vidtutseende konflikter lofvat gå ur vägen för hvarandra. Detta och ingenting mera är öfverenskommelsens direkta innebörd i fråga om Persien, om det än ej kan förnekas, att de båda makterna *nu som förut* äro starkt intresserade äfven af Persiens politiska konvulsioner och förmodligen under vissa eventualiteter känna sig manade att utfärda rätt stränga ordinationer till den schiitiska muhammedanismens »sjuke man». Från persisk rent politisk synpunkt innebär den genom fördraget inträdda förändringen i situationen förnämligast, att de båda stormakternas ombud i Teheran för framtiden

oftare kunna väntas uppträda i samförstånd, medan de förut vanligen manövrerade mot hvarandra.

Hvad Afghanistan angår, har Ryssland nu formligen bekvämat sig till att afgifva den förklaring, hvars uteblifvande föranledde 1878—81 års afghanska krig: dess politiska förbindelser med emiren skola hädanefter förmedlas af den brittiska regeringen. Äfven här har England köpt en strategisk-politisk fördel med handelspolitiska eftergifter, i det att det utfäst sig att ej lägga hinder i vägen för ryska handelsförbindelser med emirens undersåtar — ett slags tillämpning af grundsatsen om »den öppna dörrens politik», som egendomligt kontrasterar mot Englands syfte att genom fördraget, militärt och politiskt, stänga detta anglo-indiska utanverks portar. Rörande Tibet ändtligen öfverför England till folkrättens område den *self-denying ordinance* det redan efter Younghusband-expeditionen af egen drift fann sig böra utfärda i stället för att fullfölja den först påtänkta »penetrationspolitiken». Ryssland afger ett liknande löfte om respekt för präststatens isolerade ställning, och därmed aflägsnas — så långt skrifna traktater förmå det — den fara för Indiens trygghet från Tibethållet, som kunnat oroa den bistre öfverbefälhafvaren i Simla.

Det rysk-engelska fördragets afslutande har bittert förebråtts den liberala engelska regeringen af fiender till den nuvarande ryska regimen, hvilka hålla före, att England mot rent imaginära fördelar och onödiga garantier utlämnat kommersiella realiteter och till på köpet »internationellt rehabiliterat» Ryssland, så att dess autokratiska regering med ökad styrka kan bekämpa frihetsrörelsen. Indien var för närvarande äfven utan fördrag lika tryggt för Ryssland som för Monaco — skrifver Max Nordau i sin förargelse öfver fördraget, hvilket han tillskrifver tongifvande engelska liberala kretsars traditionella sympatier för tsarväldet. Denna kritik förefaller högeligen öfverdrifven i fråga om Rysslands militära vanmakt i Asien, där det nog skulle under gynnsamma konjunkturer kunna väl ej allvarsamt hota det angloindiska väldet, men dock ställa till åtskilligt ohägn och åtminstone nödga till ökade, på Indiens budget hårdt tryckande militära utgifter — för att nu ej tala om de fördelar den indiska nationalismen skulle kunna draga af Rysslands anfallsställning mot Indien, huru militärt svag den än vore. Däremot

har Nordau nog rätt i att fördraget stärkt ryska regeringens allmänna ställning. Det torde äfven — hvilket han i sin ifver att beräkna dess inrepolitiska verkan förbiser — ha den betydelsen att för afsevärd tid framåt frigöra den ryska utrikespolitiken från sista resten af asiatiska expansionsdrömmar (med undantag för Nordpersien) samt därigenom inrikta och koncentrera dess utåt vända uppmärksamhet mot *europeiska* mål. Detta är gifvetvis en sak, som tål att tänka på för alla Rysslands grannar i Europa. Tills vidare förefaller det emellertid, som om den ökade ryska diplomatiska lifaktigheten i Europa skulle resultera i en mera energisk och omsorgsfullare förd Balkanpolitik enligt gamla historiska, af den nyvaknade panslavistiska rörelsen upplifvade traditioner. Minskad motsättning mellan ryska och engelska intressen — med de direkta faror och indirekta fördelar en sådan kunde innebära — samt slut för lång tid på den ryska expansivkraftens afledande på militära företag österut, se där från svensk synpunkt den allmänna innebörden af den vändning i rysk politik, som betecknas af fredsmötet i Portsmouth samt årets ryska traktatsaftal med Japan och England.

* * *

Status-quo-aftalens första tillämpning inom Europas eget område utgjordes af den under året afslutade ententen rörande förhållandena vid Medelhafvets och Atlantens kuster i trakten af Gibraltars sund. Den tog form af tvänne aftal, som hvar för sig ingingos af de båda »västmakterna» England och Frankrike med Spanien. Båda torde ha förberedts vid konung Edvards besök i Cartagena hos spanska konungaparet i början af året. De afslötos senare på våren och bekantgjordes på försommaren vid tiden för Haagkonferensens öppnande. Ordalydelsen och den precisa diplomatiska formuleringen af dessa *arrangements* (franske utrikesministern Pichons uttryck om de träffade öfverenskommelserna) torde ej ha officiellt bekantgjorts, men i vissa hufvuddrag äro de dock kända. De tre makterna ha lämnat hvarandra ömsesidig garanti för respektive territorier vid Medelhafvet och en del af Atlanten, möjligen också öfverenskommit om att med tillgängliga medel (marina stridskrafter och tillträdes lämnande till lämpliga hamnar) bistå hvarandra

vid den proklamerade grundsatsens häfdande. Om den engelsk spanska öfverenskommelsens syfte hette det i en officiös Reutercommuniqué, att dess enda mål var bevarande af status quo i Medelhafvet, »ett mål, som ju alltid varit gemensamt för alla de stormakter, som hafva intressen i Medelhafvet». Franske utrikesministern Pichon å sin sida lämnade i ett uttalande om den fransk-spanska öfverenskommelsen ett typiskt prof på den fredsterminologi, som är förknippad med den nya entente-politiken. Han yttrade nämligen: »Ingen hotar vare sig Spaniens besittningar i dessa trakter eller våra afrikanska besittningar. Följaktligen är vår öfverenskommelse icke riktad mot någon. Alla makter åstunda bibehållandet af status quo. För vår del ha vi begagnat ett nytt tillfälle att uttala detta och därigenom ytterligare lämna en bekräftelse på vår djupa fredskärlek.» Han framhöll äfven, att man här hade att göra med »samma garanti- och fredspolitik som i Östasien». Den af Algeciras-akten reglerade diplomatiska situationen i Marocko försäkrades ej ha på något sätt modifierats genom de senast träffade arrangementen. Det upplystes vidare, att dessa på förhand i förtroende meddelats andra makter för att ytterligare betona, att de ej i minsta mån voro af någon aggressiv karaktär. I Tyskland framkommo likväl här och där inom pressen misstankar om dolda planer i dessa fredsaftal på stärkande till Tysklands nackdel af Frankrikes position i Marocko eller på Italiens lockande öfver från Trippelalliansen till den nya Medelhafssammanslutningen. Den del af tyska pressen, som står regeringen nära, nöjde sig emellertid med att beteckna öfverenskommelserna såsom »erkännansvärda, men måhända onödiga nya garantier för status quo». I Berlin hade man, sades det, ej anledning att se dessa med missnöje, för så vidt de ej mot förmodan skulle innebära något försök till den »kringränning» *(Einkreisung)* af Tyskland, hvilken rikskansleren Bülow tidigare i riksdagen varnande betecknat som ett äfventyrligt företag. Faktiskt var nog det nya entente-systemet framgånget ur den benägenhet att »drifva europeisk politik icke *mot* Tyskland, men *utan* Tyskland», som en fransk tidning i detta sammanhang belåtet sökte framhålla såsom karakteristisk för det västliga Europa. De direkta fördelar dessa *arrangements* gåfvo kontrahenterna voro väl: för England trygghet mot spansk medverkan vid fientliga anslag

mot Gibraltar och troligen äfven lättad tillgång till spanska hamnar, för Frankrike (enligt Pichons ord i ett cirkulär till republikens representanter i utlandet) »garanterad trygghet för våra förbindelser med våra afrikanska besittningar vid Medelhafvet och Atlanten» samt för Spanien de båda monarkernas välvilja och garantilöften, bl. a. mot eventuella eröfringsplaner mot dess Gotland, de Baleariska öarne. De faror, som dessa fördrag kunna tänkas ha undanröjt, förefalla tämligen aflägsna och hypotetiska, men den moderna brandförsäkringspolitiken tar ju sikte på äfven till synes obetydliga risker. Öfverenskommelserna ha väl dessutom stärkt västmakternas allmänna inflytande i Madrid, för Englands del ytterligare underhållet genom upprepade personliga sammanträffanden mellan monarkerna.

* * *

En brandförsäkringspolitik, som ej tyckes leda sitt ursprung från stormaktsinitiativ och som ej häller kan sägas ha haft samma utjämnande inverkan som de här ofvan berörda aftalen, är den, som efter ett års skiftande underhandlingar omsider resulterade i den norska integritetstraktaten af den 2 november 1907. Här uppträda på Norges bön fyra stormakter med rätt divergerande intressen som garanter — efter hvad det påstås dock med ganska minimala utfästelser — för den norska statens territoriella integritet. Hvad den skyddssökande norska regeringen ursprungligen afsett, är ej rätt klart. Troligen var det utöfver integritetsgarantien ett därmed förknippadt erkännande af den norska statens permanent neutrala ställning. Hvad ministären Lövland däremot vann eller ansåg sig ha vunnit, tyckes ha varit en känsla af minskad otrygghet, önskvärd sedan genom unionsupplösningen den svenska försvarsplikten i fråga om under vissa eventualiteter hotade norska landsdelar upphört. På vissa håll i Norge litar man ju ej häller på Karlstadaftalets bestämmelser om den neutrala zonen, utan finner med landets fördel förenligt att för utlandet framställa svenskarne som en revanchelysten nation, bland hvars »krigaradel» slagskämpefasonerna från gamla dagar sitta kvar. Detta påstås oroa det fredsprisutdelande föregångsfolk, som å sin sida ej

besväras af motsvarande ärftlig belastning från Erik Blodyx', baglernas och birkebeinarnes stridstider. Ur båda dessa synpunkter — och för de politiskt tänkande talade nog önskan om ökad trygghet för Finnmarken och södra Norges Nordsjöhamnar högre än den grundlösa fruktan för svenska öfverfallsplaner — hoppades man att genom en stormaktstraktat, som frasen lydde, »gifva Sjunde-juni-verket dess krönande afslutning».

Integritetsförhandlingarnas historia är ju okänd utanför ett fåtal invigda diplomaters krets. Man tager emellertid nog ej mycket fel, om man gissar, att det norska initiativet framför allt intresserade stormakterna som en lämplig anknytningspunkt till att upptaga hela den s. k. nordiska frågan. På denna ville de finna en lösning, »på grundvalen ej af de små staternas farhågor utan af de storas intressen», såsom Lucien Wolf sedermera i »Times» angaf lösen för denna frågas behandling enligt engelsk uppfattning. Däraf blef dock intet, och därmed hade troligtvis dessa förhandlingar för stormakterna mist en god del af sitt intresse. I alla händelser fann man ej skäl nog föreligga att neka Norge en traktat, på hvars erhållande dess ledande statsmän satte så stort värde och som längre fram kanske kunde ge uppslag till nya, framgångsrikare åtgärder till hela den »nordiska frågans» afveckling.

Norges nya novembertraktat fick som bekant sitt efterspel i den svenska »misstämningen», hvilken nog för öfrigt hade sin motsvarighet äfven i Danmark, fast den där ej så högljudt uttalades. Som djupare grund för denna misstämning får man väl anse det befogade bekymret öfver att ett af Nordens trenne riken funnit sig böra »melde sig ud» ur det nordiska statssystemet och på egen hand ställa sig under stormaktsbeskydd — med alla de möjligheter till framtida, för Sverige och Danmark i de afgörande ögonblicken okänd, stormaktsinblandning i de nordiska förhållanden detta steg under ogynnsamma omständigheter skulle kunna medföra. Med harm eller vemod — allt efter lynnesarten — frågade sig mången f. d. skandinav, om *söndring* allt framgent skulle bli Norges nordiska program och hvad däraf skulle kunna vållas för de gemensamma intressen de tre nordiska folken dock äga med det åtföljande samfällda ansvarets förpliktelser.

Såväl i samband med norska integritetstraktatens afslutan-

de som äfven senare med kung Oscars frånfälle upptogs den »nordiska frågan» till diskussion inom »världspressen», mest dock i London. Det mest uppmärksammade af de projekt, som därvid framställdes, var åstadkommandet af en Nord- och Östersjö-entente efter mönstret af den Medelhafs-Atlantiska. Här kunde naturligtvis ej vara fråga om att utesluta Nord- och Östersjöstormakten Tyskland. Det projekterade fördraget — i hvilket samma fyra stormakter, som garanterat Norges integritet, supponerades skola deltaga — bar dock prägeln af en i engelskt intresse beramad försäkring mot tyska utvidningsplaner och upptogs kanske just därför ej af den tyska pressen till allvarlig diskussion. Huruvida och i så fall i hvilken mån dessa »trefvare» inom den engelska pressen kunna ha motsvarats af i samma riktning gående diplomatisk verksamhet, är tills dato okändt. Att den annorstädes pröfvade utjämnings- och status-quo-politikens utsträckning till våra nejder ligger i luften, det kan man nog ändå af många tecken sluta sig till, och detta har på vissa håll här uppe framkallat en nervositet, som kanske är öfverdrifven. Skulle — som Lucien Wolf påyrkat — Östersjöfrågan behandlas efter »Medelhafsrecept», så låge ju närmare till hands att tänka sig en liknande förklaring om fredskärlek och respekt för status quo från de fyra Östersjömakterna Tyskland, Ryssland, Sverige och Danmark. Till lugnande af t. ex. engelska misstrogna farhågor skulle de i så fall kunna med några få af de geografiska förhållandena betingade förändringar göra Pichons ofvan citerade ord till sina, förutsatt naturligen att man i dylika förhandlingar ej inblandade några attentatsförsök mot grundsatsen om »Östersjöns frihet», *mare liberum*. I dessa de storpolitiska ryktenas tider ha ju ock förljudanden inom pressen framkommit, att något dylikt på tyskt eller ryskt initiativ skulle vara i görningen sedan någon tid tillbaka, och just i dessa dagar har t. o. m. officiös bekräftelse lämnats på att mellan de fyra makterna underhandlingar pågå rörande inbördes aftal efter mönstret af Medelhafsöfverenskommelserna. Uppslaget härtill tyckes datera sig från käjsarmötet i somras utanför Swinemünde, men om dessa förhandlingars förlopp och bärande syften har hittills för litet framkommit för att ett diskuterande däraf skulle höra hemma i en återblick på 1907 års »storpolitik». Vill man taga för sig en större uppgift och ut-

sträcka försäkringen till att äfven omfatta Nordsjön och dess kustländer, så kompliceras problemet oerhördt, och då kräfves som första förutsättning för dess lösning en långt tillförlitligare utjämning af spänningen mellen Tyskland och England än ömsesidiga besök af monarker, kommunalmän och publicister hittills kunnat åstadkomma.

* * *

Förbättringen i förhållandet mellan de båda ledande och rivaliserande germanska stormakterna hör emellertid till det gångna årets mera beaktansvärda politiska fenomen. Visserligen ledde på Haagkonferensen friherre Marschall von Bieberstein — af ryktet utpekad som Bülows efterträdare, om denne skulle tröttna eller förolyckas på den besvärliga block-politiken och slå sig i ro på sin nyinköpta »Villa Malta» i Rom — oppositionen mot sir Edward Fry och de specifikt engelska folkrättsidéerna. På andra områden märktes dock samtidigt upprepade försök till försiktiga närmanden. Ej minst betydelsefull var Tysklands välvilliga hållning under det nya Marocko-trassel Englands vän på andra sidan Kanalen på sensommaren råkade in uti. England hjälpte tjänstaktigt till med upprorsledaren Morengas infångande. Mycken onödig misstro torde ha aflägsnats i samband med kejsar Wilhelms officiella besök i London i november.

Kvar stå dock konfliktsanledningar i mängd — politiska och kommersiella — i skilda delar af världen, och därför får man ej förundra sig öfver de rikliga anslagen till krigshamnsanläggningar vid Rosyth i Skottland och på Helgoland, den engelska flottkoncentrationen till Nordsjön och de påskyndade tyska planerna till nybyggnader vid flottan och till en ny eller vidgad kanal mellan Kielbukten och Nordsjön. Kommer det en dag till den kraftmätning politiske fatalister pläga framställa som oundviklig, så måste ju den första och kanske afgörande sammandrabbningen röra sig om herraväldet på Nordsjön. Tysklands militärt svaga punkt är dess flottas underlägsenhet för åratal framåt under den engelska, Englands det osäkra stridsvärdet af den inhemska territorialarmé krigsministern Haldane i fjol börjat organisera som det sista försöket att på frivillighetens princip bygga de brittiska öarnes landtförsvar.

De senaste årens spännande tilldragelser i andra trakter af världen ha nästan kommit den europeiska allmänheten att glömma, hurusom Balkanhalfön under många decennier gällt som det klassiska »oroliga hörnet». Där har under 1907 liksom åren närmast förut det s. k. reformarbetet i Macedonien pågått under rysk-österrikisk öfveruppsikt och stundom något otålig engelsk klagan öfver det sakta tempot. Under tiden ha bulgariska och grekiska guerillaband mördat och plundrat i förhoppning att till en förväntad kommande uppdelning hinna utvidga sina respektive fosterlands nationella inflytelsesfärer i det olyckliga landet. Rysslands och Österrikes gemensamma i bister ton framställda erinran om att dylikt ofog till intet gagnar jämte ett i samband med den rysk-engelska öfverenskommelsen inträdt närmare samförstånd mellan engelska regeringen och de båda reformöfvervakande stormakterna äro väl att anse som de viktigaste årshändelserna på Balkanpolitikens område. Känner sig Ryssland under den närmare framtiden starkt nog att uppträda med större energi utåt och förmår den tredje duman påtrycka regeringen något af sin ifver för en äkta slavisk politik, så erbjuder sig här ett rikt, om ej precis lockande fält för den slavofila lusten att göra något för betryckta bröder. Några sådana ha vi här i Sverige dess bättre ej inom våra landamären, och man får väl hoppas, att den norrländska arbetsmarknaden aldrig kommer att riktas med dylika föremål för den ryska diplomatiens intresse. Sedan dess oro för att vi skulle stödja den påstådda finska »separatismen» nu torde ha stillats, fängslar nog Balkan mer än Skandinavien de ryska statsmännens uppmärksamhet, äfven om de norska fjordarna ej äro alldeles glömda och 1856 års förbud mot Ålandsöarnas befästande kännes som en besvärlig inskränkning i självhärskarens maktfullkomlighet och försvarssträfvanden mot befarade inre och yttre fiender.

Än så länge »reformeras» och mördar man emellertid vidare i Macedonien i all maklighet, utan att vare sig Ryssland eller de andra stormakterna märkbart lyckas få fart i det förra eller slut på det senare arbetet.

* * *

Man skulle kunna tycka att *Haagkonferensen* bort utgöra centralpunkten för en öfversikt af stormakternas utjämningspolitik under det förflutna året. På det området uträttade den emellertid föga mer än att diverse fromma önskningar protokollfördes. Dess förtjänster ligga nästan uteslutande inom arbetet för krigsbrukens humanisering, om man nämligen frånser det uppslag, som gafs till framtida konfliktanledningars undanrödjande genom beslutet om upprättande af en *internationell öfverprisdomstol.*

Bortom Atlanten påbörjades under den andra Haagkonferensens år ett fredsarbete i dess anda, som kanske i framtiden skall låta mera tala om sig än hittills varit fallet. Jag syftar på den *landsfred för Centralamerika* Roosevelt i förening med mexikanske presidenten Diaz åtminstone i princip fick till stånd på den centralamerikanska fredskonferensen i Washington under årets sista månader. De fem bråkiga smårepublikerna lofvade hvarandra bot och bättring, fred och vänskap. Vidare enades man om ett originellt sätt att förebygga allas krig mot alla på näset. Honduras, som sträcker sig från haf till haf, lär nämligen ha förklarats neutralt, så att — om stridslusten faller på — Guatemala får nöja sig med att slåss med Salvador i norr och Nicaragua med Costa Rica i söder. Det gäller nu bara, huru helig en traktatgaranterad neutralitet anses där borta. Till sist enades man om att upprätta en allmän centralamerikansk skiljedomstol med rätt utsträckt befogenhet vid afdömande af tvister republikerna emellan. Hela experimentet gäller för tio år, och har väl sitt ursprung mindre i nyvaknad fredskärlek hos de fem republikerna än i Förenta staternas behof af lugna förhållanden i Panama-kanalens närhet. I detta mäktiga intresse ligger kanske den starkaste garantien för de nya fredssträfvandenas lifskraft.

Förenta Staternas utrikespolitik har för öfrigt under året mest sysslat med den *japanska invandringens* svåra problem, för vidlyftigt att söka ens tillnärmelsevis utreda på det begränsade utrymme, som här står till buds. Dess allvar framgår tydligt nog af den stora amerikanska slagskeppseskaderns i december påbörjade färd till Stilla Oceanen, utan att man därför behöfver i denna åtgärd se ett alarmerande krigshot. Problemet är här detsamma, som möter den brittiska diplomatien i Canada och

Australien. Dessa kolonier liksom det Kaliforniska kustlandet vid Stilla Oceanen hysa en arbetarbefolkning, som skarpt reagerar mot hvarje mongolisk invandring. Rasmotvilja blandar sig härvid med modern lönepolitik. Nu gäller det att skaffa den arbetskraft den industriella utvecklingen kräfver, att, åtminstone tills lidelserna hunnit lägga sig, hålla de gule i möjligaste mån fjärran och att samtidigt ej utmana den japanska nationalkänslan genom att likställa utvandrarne från soluppgångens land, som kanske varit med vid Tsusjima eller Liaojang, med vanliga beskedliga kinesiska kulis, hvilka åtminstone fordom låtit sig behandlas nära nog som arbetsdjur. För närvarande tyckes man söka komma ifrån saken genom att i Tokio arbeta på, att japanska regeringen skall göra sitt till för att leda emigrantströmmen åt andra håll. Emigrantströmmar äro emellertid svåra att leda och kanalisera, och genom palliativ för stunden löses ej det stora problemet. Under den närmaste tiden får man nog höra åtskilligt mera om denna fas af den mångomskrifna »gula faran».

* * *

Många andra problem än de här ofvan flyktigt berörda ha under år 1907 sysselsatt stormakternas yttre politik. Öfverallt lura faror på världsfreden, öfverallt pågå mer eller mindre effektiva och uppriktigt menade utjämningssträfvanden. Det gångna årets allmänna signatur kan, då likväl freden blifvit bevarad, ej oäfvet angifvas med ett svåröfversättligt uttryck i »Times»: *anxious, but calm.* Det har kännetecknats af yttre lugn, men ock af många orosanledningar. I en sådan tid är kallblodig självbehärskning och spänd vaksamhet en bjudande plikt för alla stater, de små liksom de stora.

SMÅBRUK OCH INDUSTRIELL STORDRIFT

NÅGRA NÄRINGSPOLITISKA SYNPUNKTER

af konsulatattachén *C. A. Ryberg.*

I nationernas lif förutsätter politiskt oberoende alltid en viss grad af ekonomisk styrka; ju starkare ett folks näringslif pulserar, ju kraftigare är detsamma som politisk maktfaktor. Vi se sålunda, huru Nordamerikas Förenta Stater på grund af sitt näringslifs storslagna utveckling intaga en politisk maktställning, hvilken har sin grund icke i förefintligt krigsberedskap, utan fastmer uti deras finanskraft. Men vi se också, huru i Ryssland och Japan den politiska maktställningen omvändt är den primära, och huru denna där ser sig tvingad att framkalla en ekonomisk utveckling till befordrandet af sina ändamål, framför allt själfuppehållelsens.

Hvad vårt fosterland angår, där lifvet visserligen rör sig i mycket mindre och delvis andra former än i ofvannämnda stater, är det uppenbart, att vår förmåga af själfhäfdelse som fri nation beror på, i huru hög grad den utveckling af våra naturliga hjälpkällor, på hvilken vi så lifligt hoppas, kan blifva verklighet. De stora socialreformatoriska frågor, som hos oss vänta på sin lösning, böra därför ej, så mycket som nu sker, ses från synpunkten af den ena samhällsklassens strid »à outrance» med den andra, utan hänsynstagande till annat än det egna intresset. Att någon rationell evolution ej står att vinna med sådana medel, lär oss utvecklingen, ty ihågkommas bör, att den ena samhällsklassens välgång är den andras välgång; den ena måste alltid

offra något för den andra och för samhället, som är den ram, utom hvilken de ej kunna existera.

Obestridligt torde vara, att frågor, som röra näringslifvet, böra afgöras främst ur *ändamålsenlighetens synpunkt.* Ingenstädes är faran af principrytteri och doktriner så stor som på det ekonomiska området. Hvarje tid har behof, som ofta äro alldeles motsatta gångna tiders. Engelsmännens stora nationalrikedom är i ej obetydlig mån förorsakad däraf, att de aldrig låtit fånga sig i teorier, utan bedömt de ekonomiska företeelserna praktiskt och nyktert på grund af föreliggande fakta. Tecken på ekonomiskt principrytteri och smak för imponderabilier saknas ej hos oss. Exempelvis vill jag nämna, huru tid efter annan föreslagna ändringar i vår tullagstiftning i regel ej påkalla någon konkret motbevisning från protektionistiskt håll utan blott anmärkningen: »systemet får ej rubbas». Den omständigheten, att importtullar å spannmål voro en nödvändighet på 1880-talet, bevisar i ingen mån, att systemet eo ipso bör stå alldeles orubbadt år 1907. Vidare! »Den privata äganderätten till hvarje pris, om ock värld och fosterland skulle ramla.» Yttrandet är en bekant politikers, och då i vårt land helt säkert ej finnes någon anledning frukta åtgärder af sådan art som exempelvis *konfiskering* efter ryskt mönster af de enskildas jord, synes mig detsamma taga sikte på faror, som ej finnas för handen. Så formuleradt, gör det ett dogmatiskt intryck. Den privata äganderätten som förmögenhetsrättsligt institut är »samhällets hörnsten» endast så länge, som produktionsmedlen i enskild ägo är ändamålsenligast och mest produktivt. Men icke längre. Har det däremot visat sig, att desamma i ett eller annat fall bättre exploateras genom att förvärfvas åt stat eller kommun, är det blott eget intresse, som bjuder oss att utan uppskof draga konsekvenserna häraf. Och slutligen lotterifrågan! Å den ena sidan en allt intensivare, på grund af gällande internationella postkonventioner oåtkomlig reklam för utländska lotterier, på hvilka vårt folk årligen förslösar minst 15 millioner kronor, å den andra en uraktlåtenhet, som väl beror af vår påstådda »virkelighedsfjerne Uverdslighed», att genom positiva åtgärder, påkallade och rättfärdigade af folkets passion för lotterispel som ett socialt faktum, söka befria oss från denna betalningsprestation till utlandet. Den stat, som icke för *ekonomisk realpolitik*,

gör sig skyldig till publikt slöseri. Jag finner denna synpunkt i hög grad aktuell vid lösningen af vår stora jordreformfråga.

Historien lär oss, att frågan om jordbruket, dess kultur och författning i alla tider alstrat de häftigaste politiska strider. Den lär oss vidare, att alla de stater, nationer och folk sjunkit i betydelse, hvilka icke förstått så häfda sin åker, att den gifvit sina brukare en skälig afkastning. Det gamla Grekland, sedermera Italien och Spanien, förföllo till stor del af denna orsak. Hvad vårt jordbruk angår, kan man naturligtvis inte fatta detta som en i lägervall liggande näringskälla; meningen här är blott att påpeka det förhållandet, att dess afkastningsförmåga ej är så stor den kan blifva, och att ett höjande af densamma kommer att verka i hög grad stärkande på samhället, främst därutinnan att emigrationen, som mest rekryteras från de jordbrukande folklagren, minskas. Disponenten E. J. Ljungberg uppgifver i en artikel uti denna tidskrift för innevarande år, att den under plog varande svenska åkerjorden ej afkastar mer än 60 % af hvad den borde lämna. Den roll detta förhållande spelar i vårt folks ekonomi, är så mycket större, som mer än hälften, öfver 2 ½ millioner af detsamma, har sin utkomst direkt af denna vår modernäring. Ju bättre och solidare grunden är, ju större kan den byggnad blifva, som därå reses.

På satsen: småbruk afkastar proportionsvis mer än storbruk, d. v. s. jorden är i småbrukarens hand värd mera än i storbrukarens, måste vår jordreformfråga byggas. Statens intresse blir i ingen mån ringare tillgodosedt än den obesuttnes därigenom, att jorden göres åtkomligare än nu är fallet, till billigt pris och under enkla, bekväma former.

Den lagstiftning af år 1904, som hos oss ligger till grund för den s. k. egnahemsrörelsen, har som bekant för landsbygdens vidkommande ännu ej kunnat uppvisa något praktiskt resultat. Jag skulle vilja karakterisera densamma mera som »ett inregistrerande i handlingarna» af en social rörelse, mot hvilken staten skyndat att skydda sig för *direkt förlust,* mindre som ett positivt försök att åt densamma skaffa den oerhördt stora *indirekta fördelen* i alla dess mångskiftande former af en stor, burgen och kultiverad småbrukarklass. Samma »formfulländade» lagstiftning har insnört »rörelsens» realitet i en sådan massa skrifverier och juridiska förrättningar, att det finnes exempel på, huru små-

folk, som haft för afsikt att på denna väg skaffa sig ett »eget hem», afstått härifrån på grund af den invecklade proceduren, hvilken de ej med sitt förstånd kunnat genomtränga.

Då staten skall afhjälpa ett socialt missförhållande, som består däruti, att stora befolkningslager äro obesuttna, måste den för att lyckas, gifvetvis reagera häremot med medel, hvilka så mycket som möjligt anpassa sig efter dessa lagers skiftande psykiska och materiella behof. De obesuttna på landsbygden bestå hufvudsakligen af jordbruksarbetare och sådana barn till mindre själfägare, hvilka ej kunnat med sina relativt små arfvedelar skaffa sig ett *självständigt* jordbruk. Som hjälpmedel mot »obesuttenheten» i dessa fall hafva statsmakterna skapat den s. k. jordbrukslägenheten, å hvilken egnahemslån nu beviljas intill ett taxeringsvärde af 6,000 kronor. Denna anordning torde kunna få praktisk betydelse, då det gäller att åt landet skaffa en besutten klass af arbetare, men i ingen mån, om man afser att åt detsamma bevara den senare kategorien medborgare, från hvilken den största delen af våra emigranter värfvas. Och då dessa »hemmasöner» ej kunna bereda sig en i näringsafseende oberoende ställning hemma, söka de den i Amerika. Enligt mitt förmenande kan därför jordbrukslägenheten i sin nuvarande ovariabla form omöjligen bilda någon slutpunkt för den statsunderstödda egnahemsrörelsen på landsbygden, allra minst om man med densamma vill ernå en lösning af vår jordreformfråga. Tiden sträfvar oaflåtligt till frigörelse och för vår starkt individualistiska bondebefolkning betyder erhållandet af dylika lägenheter, som ej kunna lämna sina ägare eller innehafvare full näring, utan bilda ett appendix till det mindre ekonomiska storjordbruket, ingalunda något oberoende af grannen-arbetsgifvaren. Lösen i vår jordpolitik måste blifva: *en utvidgning af statens egnahemsrörelse så att den äfven omfattar småbruk, nog stora att själfständigt kunna föda sin man.*

En bidragande orsak till att vår egnahemsrörelse på landsbygden ej skjutit kraftigare växt än den gjort ligger utan tvifvel däruti, att realiserandet af densamma öfverlämnats åt den privata, om ock af staten ekonomiskt understödda företagsamheten. Att ledningen af en i stor, vidsynt stil hållen, systematisk jordreform blir lagd i statens händer, är af flera orsaker nödvändigt. Låter en enskild man utstycka en större egendom,

är motivet härtill i vanligaste fall, att han vill skörda vinst, hvarföre jordvärdet uppdrifves så mycket sig göra låter. Tillkomsten af alla dessa egna hem har för honom intet intresse *i och för sig*. För staten ställer sig förhållandet annorlunda; *den* i främsta rummet skördar den ofantligt stora *indirekta vinsten* af den småbrukarstam, som därigenom framväxer. Konsekvensen häraf blir, att staten kan utlämna jorden åt de små brukarna billigare än någon enskild, till rent nettopris; på grund af sin ekonomiska styrka är den äfven i stånd att lämna de längsta amorteringstider för köpesumman. För statsmaktens direkta ingripande i vår jordreformfråga talar äfven ett rent politiskt skäl: ett tillhandahållande genom staten af jord åt allmänheten på billiga villkor skulle utan tvifvel få till följd, att spänningen mellan de besuttna och obesuttna folklagren minskas; en af orsakerna till den samhällsfientliga propagandan kan elimineras bort.

Som bekant har diskussionen om huruvida jordbrukslägenheterna och småbruken böra upplåtas under äganderätt eller ärftlig besittningsrätt varit ganska liflig. Bestämmer man sig för det förra alternativet, måste, med kännedom om den roll hypoteksföreningarna spelat för storjordbruket, följdriktigt komma upprättandet af, naturligtvis efter delvis andra principer organiserade, kreditanstalter för småbrukare. Den pant, som dessa erbjuda, är ju mera värd än den som kan erbjudas inom det större jordbruket.

Det andra alternativet, till hvilket jag ansluter mig, innebär ett återupplifvande af det gamla åborättsinstitutet: staten blir ägare af småbruken, men går besittningsrätten af desamma i arf. Det bör erinras därom, att med den onekligen »kapitalistiska» organisation, som nu karakteriserar det svenska jordbrukets realkreditinstitutioner, den enskilde ej kan med utsikt till framgång under äganderätt öfvertaga jord, mycken eller liten, som ofta därjämte är obebyggd, *utan att äga ett kapital, som utgör en ej ringa del af pantens värde*. Och så välbärgade äro, som bekant, ej våra småbrukare. Det höga pris, som nu betalas för den mänskliga arbetskraften, har i den mån rubbat tidigare förutsättningar för realkredit i mindre landtbruksfastigheter, att denna arbetskraft är ensam tillräcklig att förränta det i den fasta egendomen nedlagda kapitalet. Om därför staten till-

handahölle *fullt bebyggda småbruk under ärftlig besittningsrätt*, skulle åbon ej behöfva större kapitaltillgång än som åtgår till inköp af nödigt lösbo. Dessa småbruk kunna skapas af inköpta större egendomar och kronodomäner. I den omständigheten, att staten af dessa senare uppbär en årlig arrendeinkomst af knappast 3 % af taxeringsvärdet, ligger äfven en direkt ekonomisk anledning till deras utstyckning i småbruk, hvilkas motsvarande afkastning till staten ej kan beräknas komma att understiga 3,6 % eller den räntefot, hvarmed våra statslån i allmänhet löpa. På skogsbrukets område med dess på längre tids rationell skötsel baserade afkastning har staten däremot sin *direkta*, stora uppgift som jordägare. Det är också en i skilda länder ofta framställd åsikt, att skogarnas skötsel handhafves bäst af staten själf.

Nyckeln till lösningen af vår agrarfråga ligger ingalunda uti *lagstiftningsåtgärder*, utan däruti, att småbrukarnas villkor blifva i *materiellt* afseende på bästa möjliga sätt tillgodosedda. Vårt småfolk fattar ej fosterlandet abstrakt, utan — det tjänar till intet att söka förneka detta — konkret i form af god eller dålig kost, bostad etc. I påpekandet af detta förhållande ligger emellertid på inga villkor den meningen uttalad, att de egna hemmen hälst borde vara af mer eller mindre gåfvonatur, ty häraf skulle med logisk konsekvens följa, att staten skapade af den obesuttna befolkningen en i ägande- eller besittningsrättsafseende privilegierad klass, som under åtnjutande af konstladt bistånd manats fram. Rättvisa, billighet och en sund samhällsutveckling fordra som förutsättning för att individen skall erhålla genom statens bemedling ett eget hem, att denne må kunna prestera något positivt såsom en viss kapitaltillgång, hvilken hvarje flitig arbetare med nuvarande arbetspriser utan för stor svårighet kan förvärfva sig, äfvensom besittning af vissa moraliska egenskaper såsom förmågan att vårda ett själfbestående hushåll.

Min åsikt, att jordreformfrågan löses bäst och fortast af statsmakten själf, innebär på intet villkor, att denna också skall uppträda som mäklare i jord, isynnerhet om det skulle ske genom ett ämbetsverk. Statens direkta åtgörande i saken bör inskränkas till att *ordna en enkel och billig finansiering af det hela*. Den årliga afgäld småbrukaren skall erlägga får under inga omständigheter sättas högre, än att statens egna räntor å det nedlagda kapitalet bli betäckta. Ty höga räntor spela inom

jordbruksnäringen med en bruttoafkastning, hvars värde i de fruktbaraste delarna af vårt land utgör endast omkring 1/4 af det i fast och löst nedlagda kapitalet, en kännbarare roll än inom exempelvis industrien, där i många fall omsättningen öfverskrider det i de respektiva företagen arbetande kapitalet, två, tre, ja än flera gånger.

Öfriga af jordreformfrågan betingade åtgärder såsom jordens värdering, pröfning af säkerheterna och låntagarnas tillförlitlighet m. m., torde på grund af den stora roll det individuella och lokala spelar i tillhörande fall, bäst *byggas på själfverksamhetens grund* och öfverlämnas åt kommunala nämnder. Att organisera förmedling af utlåningen erbjuder ej få svårigheter; proceduren härför bör göras *enkel och affärsmässig,* men stå under kontroll af staten.

*

Den tyske nationalekonomen List har i sina skrifter liknat »agrikulturkraft» och »manufakturkraft» i nationalhushållningen vid människokroppens båda armar. Jordbruk och industri komplettera hvarandra; de böra utvecklas samtidigt och jämsides. »Der Strom der Nahrung muss aus beiden fliessen.»

För vårt lands del bör antecknas, att genom den å 1880-talet inaugurerade protektionistiska æran utvecklat sig en större inhemsk industri, hvilken i sin ordning alstrat en för landet mycket välbehöflig kapitalbildning. Det uppgifves, att årsvärdet af våra industriella tillverkningar nått den ingalunda obetydliga summan af ungefär 1,000 millioner kronor. En öppen fråga är emellertid, om vår befolkningssiffra och den inom näringen nu existerande organisation och arbetsfördelning medgifva någon betydlig höjning af nämnda produktionsvärde. Jag tror det ej. Den förefintliga ringa tillgången på arbetskraft är bland våra industriidkare föremål för beklagande, då härigenom försvåras, ja ibland rent af omöjliggöras projekterade utvidgningar i driften. *En kraftig egnahemsrörelse, såsom den ofvan skizzerats, kan tvifvelsutan med tiden förhjälpa oss ur denna situation, ity att industrien genom densamma skulle beredas såväl ökad konsumtion inom landet som äfven stegrad konkurrenskraft utåt i följd af den större tillförseln af arbetskraft.*

Ännu återstår mycket att göra, innan vi här i landet kunna tillverka allt, som behöfs för inhemskt bruk af sådana varor, som af oss med fördel kunna produceras. Vid startandet af nya företag, som arbeta uteslutande eller hufvudsakligen för hemmarknaden, är det naturligtvis af vikt att tillse, att denna verkligen kan absorbera deras produktion. Ty att grunda konkurrensföretag, som den nationella ekonomien ej behöfver — det kan exempelvis hänvisas till krascherna inom sko-, galosch- och kvarnindustrien — visar hän på bristande köpmannaanlag, hvilka stå landet mycket dyrt. Vår industri företer den allmänna bilden af ett stort antal splittrade, sinsemellan konkurrerande, mindre verksamheter. Utvecklingen har lyckligtvis på senare tider fört med sig en hel del sammanslutningar i kooperativa industriella organisationer, dock mera inom de produktionsgrenar, som afse hemmarknaden, än exporten. Den vinst som skördas genom dessa koncentrationstendenser är *dels* att en ofta osund konkurrens inom vår i allmänhet tullskyddade hemmarknad upphäfves, *dels ock* att produktionsförmågan och konkurrenskraften inom vår exportindustri höjas. Om t. ex. vår störste konkurrent Tysklands tillverkning af vissa maskiner, för hvilkas produktion äfven vi hafva betingelserna, effektueras af ett tiotal på världsmarknaden själfständigt och kraftigt uppträdande fabriker, bör Sverige, att döma af befolkningarnas inbördes storlek, hvilka förhålla sig ungefär som 60 : 6, åtminstone kunna åstadkomma en liknande fabrik med ett produktionsvärde, utgörande $^1/_{10}$ af Tysklands. Antag vidare, att vår nuvarande produktion af dessa artiklar är splittrad på fem mindre, om hemmarknaden konkurrerande fabriker. Genom sammanslutning af dessa, gående ut på en produktionsfördelning af samma maskiners olika delar, skulle vi i Sverige då få ett företag, hvilket till billigare pris *kan* förse hemmarknaden, men äfven blir fullt konkurrenskraftigt på den främmande.

Mot bildandet af karteller inom industrien göres ju den invändningen, att de kunna använda sin eventuella monopolställning till att i prisafseende exploatera den konsumerande allmänheten. Att något sådant i större utsträckning, praktiskt taget, låter sig göra i vårt land, är ej troligt. Skulle emellertid mot förmodan dylika amerikanska seder inkomma, kan staten ingripa häremot, om ej rent juridiskt, så dock med andra

medel: kartellens inregistrerande som juridisk person med ålagd förpliktelse att offentliggöra inom densamma förda förhandlingar, så att hemlighetsmakeri inför den kontrollerande allmänheten undvikes. Ifall direkta ingrepp i prissättningen skulle behöfvas, har i Tyskland föreslagits inrättandet af s. k. kartellkommissioner, sammansatta af representanter för de respektive intressegrupperna. Kraftigast i antydd rikfning verkar dock i de allra flesta fall nedsättning eller upphäfvandet af importtullarna.

Författaren har under $1^1/_2$ års vistelse i Ryssland kommit till den öfvertygelsen, att ett absolut nödvändigt villkor för att vår exportindustri skall kunna tillkämpa sig en stor marknad på detta ofantliga afsättningsfält, är *kooperativ organisation* inom de branscher, där vår produktion nu är splittrad och svag. Operera våra i allmänhet små firmor hvar för sig, står intet resultat att vinna; de äro ekonomiskt och tekniskt för svaga; operera de tillsammans, kunna stora resultat vinnas. Jag tvekar ej att *för vår exportindustris del tillerkänna kartellen en i lika hög grad skapande kraft som 1880-talets skyddstullar haft för vår på hemmarknaden arbetande industri.* Det finnes nog ett antal betydande svenska fabriker, som hafva stor marknad på Ryssland, men deras afsättning förslår ej att bättra på vår mycket dåliga handelsbalans med detta land. Värdet af Sveriges export till Ryssland har länge och intill sista tiden utgjort endast fjärdedelen af importen därifrån, ett i betraktande af såväl vårt läge som arten af Rysslands importbehof för oss mycket ofördelaktigt, vi hoppas dock reparabelt förhållande. Vår ryska exportsiffra måste, för att blifva proportionsvis så stor som motsvarande tyska, höjas till 35 millioner kronor. Den väg, som för oss leder dit, är *sammanslutning mellan våra medelstora och mindre producenter*, så att äfven deras alster kunna kastas in på den ryska marknaden. Ett exporterande industriland i egentlig bemärkelse, hvartill våra obestridliga framgångar på uppfinningarnas område och vår rikedom på järnmalm berättiga oss, blir Sverige liksom andra länder endast i stordriftens tecken. Industriens utvecklingstendens är koncentration.

Lika stor vikt som på produktionen ligger därpå, att försäljningen drifves rationellt och energiskt. Svenska tidningar hafva för en tid sedan kunnat meddela, att det håller på att grundas

ett affärsföretag i afsikt att omhändertaga vår exporthandel med Argentina. Enligt mitt förmenande är det af behofvet synnerligen påkalladt, att ett motsvarande svenskt företag på Ryssland blir bildadt. Ju mera olika förhållandena i det land, till hvilket man vill exportera, äro i jämförelse med det egna landets, ju mindre »drifna» våra köpmän, som lida stor brist på dugliga agenter och ombud, dess mer gör sig behofvet af exportorganisationer kännbar. Jag är dessutom viss på, att det dröjer längre för en svensk att sätta sig in i den ryska marknaden och där härskande kutymer än i den argentinska.

Om något skulle yttras om vårt arbete på Ryssland i handelsafseende under senaste tiden, torde detta kunna sammanfattas så: staten har omorganiserat sitt konsulatväsende därstädes, beviljat anslag till utsändande af handelsstipendiater, afslutat handelsaftalet af den 9 augusti 1906 och därtill planeras direkt, reguliär, statsunderstödd ångfartygsförbindelse med detta land; individuell företagsamhet visar sig däri, att vår export dit, som år 1902 representerade den generande obetydliga värdesumman af 3,5 millioner rubel, under hvartdera af åren 1906 och 1907 visar fördubbling af denna summa. Måhända skulle vi för innevarande år kunnat anteckna ännu bättre exportresultat österut, om ej den i Sverige rådande industriella högkonjunkturen så absorberat våra krafter på andra håll. Beträffande våra köpmäns sätt att arbeta på Ryssland kan jag här ej underlåta att af erfarenhet påpeka vikten af att, innan de söka förbindelser i detta land, så mycket som möjligt sätta sig in i därvarande förhållanden. Detta önskemål kan icke för ofta påpekas, synnerligen som det är bekant, att tyska firmor där gärna använda sig af sina dugligaste, genom lång praktik i Ryssland utbildade handelsresande. Den, som skrifver dessa rader, sammanträffade i sommar med representanten för en ingalunda obetydlig svensk verkstad. Nämnde affärsman berättade, att hans firma hade för afsikt att arbeta på Ryssland, men antog att det ej vore behöfligt sända resande dit. Själf hade han ärende i Helsingfors; därifrån kunde väl kampanjen ledas? Jag tillät mig naturligtvis fästa uppmärksamheten på det oriktiga i detta antagande. På håll hemma, där det finnes både initiativ och köpmannabegåfning, höres emellertid ej sällan den befogade invändningen: »det är så dyrt att hålla resande i Ryssland».

Härpå bör svaras: det är riktigt, men gör som tyskarna, förena er flera ej konkurrerande firmor om gemensam handelsresande! På individens energi hvilar ytterst möjligheten af en stor export och ej på staten och dess organ. Den på sin tid från många håll framförda åsikten, att våra konsulat böra *upptäcka och grunda* nya marknader, hör, i synnerhet med den nu gifna organisationsplanen, mera hemma i fantasiens ränteanstalter än i verkligheten. Beträffande rapporterna från konsulat och handelsstipendiater vill jag ej här försumma anmärka önskvärdheten af att mindre röra sig med allmänna påståenden, såsom att där och där finnes afsättning för den eller den artikeln, men mera med siffror och affärskalkyler.

Svenska handelskammaren i London har uti en i dagarna publicerad artikel angående svenska affärsmetoder bland annat uttalat, att våra affärsmän vid införandet af sina varor å främmande marknader ofta ej äro hågade att offerera fixa pris. Detta yttrande ger mig osökt anledning omtala, huru en i St. Petersburg bosatt, af mig känd affärsman på grund af sina förbindelser inom de ryska ämbetsmannakretsarna i sommar lyckats få löfte om en stor leverans till ryska staten af en svensk artikel, men huru denna affär varit mycket nära att gå om intet just på den grund, att den ifrågavarande svenska firman först efter åtskilliga veckors förlopp ooh energiska påtryckningar ville bekväma sig till att besvara frågan: Till hvad pris kan Ni leverera varan i St. Petersburg? Då ombudet första gången begärde uppgift härom, hade firman svarat: Huru högt pris tror Ni vi kunna erhålla?

Det är ju nästan sed här i landet, att då en ekonomisk fråga är under debatt, draga upp paralleler med danska förhållanden. Se här ett exempel på, huru individuellt, energiskt och affärsmässigt de danska köpmännen arbeta! Som bekant torde vara, taga de ryska mellanhänderna i allmänhet en mycket hög avance. På grund häraf finnas i ryska tidningar ofta offerter intagna å varor från Köpenhamns frihamn, levererade fraktfritt, förtullade i ryska östersjöhamnar till visst uppgifvet fixt pris. Köpmannen söke upp kunden, ej kunden köpmannen!

Jag tror mig utan öfverdrift kunna påstå, att ett af vårt folks svagaste punkter är dess ekonomiska uppfostran. Denna öfvertygelse har bibringats mig under beröringen med andra

folk, och helt säkert skulle utgifvandet af populära arbeten i praktisk ekonomi och utländsk handelspolitik motsvara ett, man får hoppas, kändt behof. Denna vår svaghet går bland annat igen i vår press, hvilken dock, glädjande att säga, numera ägnar de ekonomiska frågorna berättigad uppmärksamhet. Enligt mitt förmenande finnes det dock för närvarande endast ett *litet* antal af våra större dagliga tidningar, om hvilka kan sägas, att de företräda verkligt sakkunniga synpunkter i ekonomiskt afseende. Låt mig veta, hvilken press ett folk har, och jag skall säga dig, hurudant det är!

SVERIGES KYRKA

af professor *Nathan Söderblom.*

I.

För en vanlig människa är det nog en frestande utväg inför en besvärlig uppgift att bli den kvitt. De franska statsmännen ha inför något af det besvärligaste som finns: religionen, försökt den utvägen. Vi veta redan med hvilka för denna politik lärorika följder, lärorika för den som öfverhufvud kan lära — men gynsamma blott för ultramontanismen, ej för religionen.

Tanken att samhället icke har med religionen att skaffa har vunnit näring både hos religionens anhängare och inom religionsfientligheten. Stora religiösa snillens starka individualism har känt och visat, att religionen icke rymmes i någon samfundsform. Ty den är till sitt innersta väsen inkommensurabel med samfundets och jordelifvets intressen. Den öppnar för själen utsikt in i en andlig värld och rör sig icke med timliga och relativa, utan med eviga och absoluta värden. Den öfvertygelsen börjar dagas, att Jesu sträfvan ej gick ut på att reformera det judiska religiöst-politiska samfundet, ej häller att på dess ruiner grunda ett nytt högre religionssamfund, en ny kyrka, en ny religion, utan att han upptog en strid med världens makt och inrättning i vida väsentligare och djupare mening, att hans verk betyder ett fördjupande af människolifvet och en därmed gifven upprättelse och frigörelse af personligheten, som i sitt fulla förverkligande syftar utöfver all utvärtes samfundsordning, sålunda äfven utöfver all kyrko- och religionsbildning, till kärlekens och sanningens, det är personligheternas ideala rike. Men ingalunda tjänas detta mål, som kan vinnas endast under vandring framåt i trohet och ärligt tålamod, genom att man i luftballong lämnar den gifna historiska verklighetens mark för en spröd idealitets tunna luft.

Det ligger något af kristendomens öfvervärldslighet äfven bakom pietismens misstro och förakt för de naturliga samfunden. Men det är det tragiska med pietismen att den icke alstrat något som liknar ett religiöst snille — någon personlighet med tillräcklig friskhet och klarhet eller kraft och originalitet i sin religiösa erfarenhet eller i sin andliga förmåga öfverhufvud — utom Zinzendorf, hvilken bredvid sin geniala klarsynthet i själfva kärnpunkten, gärningslärans aflägsnande, var bekajad med så mycken omanlighet. Därför har den, alldeles liksom dess nära släkting, den nitiska religionsfientligheten, fått in i sin betraktelse af lifvet och historien ett smått-i-smått, till en tid värmande och värnande, men i längden kväljande trångt och i saknad af stora linjer.

Pietismen har genom sin uppfattning af kristendomens individualism ratat kyrkan — var hon kall och obekväm, så märkte den icke kärleken och helgden som byggt henne, och dess ande var döf för de himmelska, ack, så mänskliga toner af bön och längtan och lofsång, som brusa fram under hvalfven — den har ratat kyrkan och flyttat in i en billigt hopkommen stuga. Ingen skall kunna varmare än jag uppskatta de små fromhetskretsarna, som i sin ringhet och enfald rymt öfverjordisk djärfhet och stränga kraf på renhet och uppoffring. Ingen är angelägnare att äga dem i Sveriges kristenhet. Men bittert måste den sörja, som ser hur denna fromhetsriktning har begränsat horisonten och aldrig kunnat höja sig utöfver kotteriet. Den har blifvit härskande i stora delar af vår kyrka. Det har gått så långt, att det stundom vardt god och from ton hos dem, som utbildat sig till eller varit kyrkans egna tjänare, till och med i viss mån i själfva anstalten där de utbildats, att tänka och tala föraktligt och högfärdigt om kyrkan. Kotteriandan kontra Sveriges kyrka blef hos hennes egna tjänare sjibbolet på fromhet — med den förunderliga förvanskning af vanlig heder och enkel sedlighet, som ej är okänd från väckelsefromheten — alldeles som om de som utbildas till fosterlandets försvar, för att gillas af det finare militärväsendet, måste förakta det gemensamma fosterlandet till förmån för någon viss klick eller klass. Samma trångsynthet har äfven haft sin andel i den småaktiga, retsamma behandlingen af afvikelser i lära och

praxis, liksom den rent af framkallat yttre söndring, där sådan med en vidsyntare, verklig kyrklighet icke behöft ske. Det är hög tid, att vi bakom kotteriet upptäcka — icke andra stora och små kotterier af gudlig eller gudsförnekande observans — utan Sveriges kyrka och kristenhet. För den egna kretsen och den egna privatmeningen glömmas eljes människorna och nationen och solidariteten bort.

Behöfver detta påstående, innan vi gå vidare, belysas, så ligger ett intyg alldeles inför våra ögon. Det är och blir ännu mer en brännande fråga, om undervisning i religion skall vara obligatorisk eller ej. Att de, som anse religionen för en olycka, vilja göra undervisningen därom valfri, kan ej förvåna oss. Men väl torde det finnas mer än en agnostiker med så stor respekt för verkligheten, att han vill låta sina barn möta den verklighet som heter Kristus och kristendomen, i skolans kunskapsstoff. Skall det, jag frågar honom, för att taga ett exempel endast, bli till gagn för vår litteratur att sakna den åder af bibelns must, som rinner genom den? Och skall det uppväxande släktet sakna anknytning att förstå den? Det gäller det allra elementäraste och väsentligaste af det som Sverige kan göra för att uttrycka den plats kristendomen haft och har i den nationella odlingen. Studium af kristendomen vid statens universitet och andra skolor är det viktigaste momentet i fråga om statens ställning till religion och kyrka. Skall kännedomen om Kristus och kristendomen räknas till nödig medborgerlig bildning hos oss i jämnhöjd med det, som samfundet anser sig ha rätt och plikt att i främsta rummet fordra? Skall det sörjas för, att hvarje ung människa som växer upp, får någon förtrogenhet med kristendomens förnämsta urkunder, bibeln och psalmboken, så att hon, om lifvet leder henne till att känna behofvet, hittar fram till detta ord,

> som af ålder på vår jord
> mänskors frid och tröst beredde
> och till himmelen dem ledde —

eller skall den saken öfverlämnas åt privat företagsamhet och enskildt godtycke? Hur göra nu vissa kristna? De befara, att deras sätt att se kristendomen ej skall fullkomligt behärska undervisningen i statens skolor. Det är ju oundvikligt — och till

välsignelse — att från det stora andliga arbetet på inträngandet i kristendomen och dess urkunder någon stråle letar sig fram till barndoms- och ungdomsskolornas bänkar; det är ingen fara, det ligger i förhållandena, att det sker så försiktigt, så försiktigt. Skall lefvande iakttagelse och plikten att tänka så långt hjärnan orkar, skall full ärlighet och klart dagsljus hållas borta från religionen och undervisningen däri, blir den oundvikliga följden, att religionen själf förvisas till ett skymundan i lifvet. Dessa kristna säga, att religionen icke får vara ett skolämne bredvid de andra, att det ej är nog med kunskap, utan det skall vara religiös fostran, eljes hällre bort med ämnet ur skolan. De glömma, att kristendomen, såsom ingen annan religionsåskådning, tager historien med in i sig, att den har sitt stöd och sitt innehåll i en historiens personlighet Jesus Kristus, själf fulländning och utgångspunkt för en rad af religionens män före och efter honom, att det i kristendomen finnes något faktiskt, något som kan inhämtas. De glömma, att allt, hela lifvet skall vara en fostran. Det gäller om skolan i dess helhet, om hvarje ämne, isynnerhet om religionsundervisningen. Mest beror denna fostran på lärarens förmåga och personlighet. Dock tilltror jag ämnet, vare sig det behandlar ande eller samhälle eller natur, någon förmåga att göra sig gällande på ett mottagligt sinne äfven igenom en otymplig och dålig undervisning. Lärarens personlighet garanteras af inga paragrafer. Öfver personlig öfvertygelse, öfver att läraren äger den kristna innerlighetens lif, råder ingen lag. Inga anstalter kunna skapa sådant. Och är en öfvertygelse åstadkommen genom anstaltens hemliga våld, är den utan värde. Antingen knäcker den då sinnets friskhet och adel, såsom jesuitisk daning i alla dess former gör, eller håller den längre fram icke profvet. Från kristen synpunkt, som betyder kärlek till det personliga lifvets äkthet och sanning och djup, är i det senare fallet mindre skada skedd. Skrif »fostran», »fostran» tiotusen gånger i alla våra skolprogram om kristendomsundervisningen, så är därmed intet vunnet, utom möjligen att man tar det mindre noga med kunskaperna i det ämnet, och får det till något lösare, luftigare och oviktigare än de andra. Den enda garanti, som kan vinnas, gäller själfva kunskapsstoffet och riktigheten, att därmed intet fusk bedrifves, utan att det är först och främst kärnan af kristen-

domens urkunder, bilden af Kristus, af de största och viktigaste kristna personerna och omsider en riktig bild af kyrkoläran. Det är icke för tidigt, att undervisningen koncentreras på detta. Kristendom i ordets egentliga bemärkelse är ett af Kristus till sann personlighet frälsadt lif. Det kan ingen undervisning ge. Det kan ingen människa meddela den andra. Kristendomen kan ej meddelas. Ty den är innerlighet. Men teoretisk klarhet om hvad kristendom innebär, kan tillnärmelsevis ges. Nu se vi att okunnigheten om evangeliet och hvad som är kristendom är, trots all religionsundervisning, i vida kretsar af våra bildade, jämmerlig. Den enda lagligt kontrollbara garantien för en verklig och riktig kunskapsmeddelelse ligger onekligen i lärarens egna grundliga teologiska studier. De kristna kretsar, jag här talar om, ta sin Matts ur skolan, när de misstänka att icke deras älsklingsmeningar skola få råda där. Får jag ej, som jag vill, så hällre ut med hela saken åt godtycket, åt den fria konkurrensen! Med all respekt för nitet, allvaret och samvetsömheten i sådan fromhet, måste jag kalla den förblindad. Det går för Guds skull icke an, att sådan fromhet, som med glad eller sur belåtenhet lämnar människorna och kyrkans sjunkande skepp och det hela åt sitt öde, bara den kan rädda sig i sin egen lifräddningsbåt, att sådan fromhet jämte den åskådning, som den utöfver sina egna gränser skapat, i förbund med dem, som vilja bli af med hela religionen, omintetgöra eller kringskära och förkrympa Sveriges kyrka, med den äkta hjärtefromhet och kristna odling, som trots allt i henne haft och har sitt hem.

Ty vantron att religionen ej har med samfundet att skaffa äger lika varma anhängare på andra sidan, inom likgiltigheten och fientligheten, icke utan en hemlig förhoppning, delad af den allmänna tanklösheten, att religionen skall försvinna så småningom, bara staten ej längre befattar sig med den. Till dogm har den omsider förtätats och satt sig fast i socialdemokratiens program om religionen som privatsak. Vi ha att läsa däri en från liberalismen öfvertagen sats, med alla tre motiven i sig: tro på den till privatsak reducerade religionens undergång, ett sätt att icke onödigtvis stöta, men ändå bli kvitt,en ännu så länge stark atavism, samt också en dosis af det ideala medvetandet om religionens sanna hem i personlighetens inre helgedom.

Men denna betraktelse är mer hybrid än någonstädes i socialismen med dess höga tankar om samfundets befogenhet och skyldigheter. Vi ha börjat upptäcka samhället. Den öfver hela linjen af de politiska partierna växande tilltron till statens uppgift måste leda till, att religionen tages med inom dess sfär. Det är en tidsfråga, om den öfvertygelsen hinner tränga igenom hos oss, innan de liberalistiska doktrinerna eller rama principlösheten hunnit slita band mellan staten och kyrkan. Kyrkan skall visserligen lefva ändå och kanske i en sådan tilldragelse få eggelse till ny lifaktighet och företagsamhet. Men det skulle, djupare sedt, vara en olycka både för staten och kyrkan. Det allmänna skälet till statens befattning med kyrkan är, att staten, med ett konkretare begrepp om sitt väsen, icke kan lämna en så viktig och farlig, en så djupt och våldsamt i samlifvet ingripande företeelse som religionen utanför sitt verksamhetsområde.

II.

Men vi hvarken få eller kunna i en sådan fråga stanna vid en allmän härledning ur statens uppgift och religionens roll, utan vi måste se på hur det hos oss förhåller sig, hvad ställning Sveriges kyrka har i vår historia, vårt folklif och vår hela odling. Jag menar då ej kyrkan såsom institution, utan Sveriges kyrka såsom det som den vissa tider varit och till sin uppgift skall vara, nämligen inbegreppet af kristenheten i Sverige, den nationella kristendomen såsom en af riket erkänd och hyllad andlig makt. Så nära är förbindelsen mellan kyrkan och vårt folk, att en nationell pånyttfödelse kan väntas vara åtföljd af en kyrklig renässans, åtminstone af en allmännare och högre uppskattning af kyrkans uppgift.

Det finns verkligen sådana, som i nationalistisk ifver sörja öfver att religionen i Sverige är importerad. Tyvärr

blott barbari't var en gång fosterländskt.

Det har icke fattats vackra försök att idealisera upp den fornnordiska gudaläran till ett slags profetia om kristendomen. Religion i mening af gemensam delaktighet af högre lif i rit och kult och sed och stämning och lära har funnits årtusenden f. Kr. på svensk mark. Men den fick hvarken en så stark enhet eller en sådan andlig höghet, att det kan bli tal om en Sveri-

ges kyrka, förr än genom kristendomen. Hon bildade sig kring Kristus, uppfattad först i stil med de gamla gudarne, blott såsom en mäktigare krigsgud än Tor eller Odin, en säkrare äringens främjare än Frey. När man inhämtade, att Kristus till märklig skillnad från dem lefl en människas lif på jorden, uppstod hett och ljuft begär att se de välsignade orter, som han bevandrat —

> till österland vill jag fara,
> där bor allra kärasten min —

och en gryende aning om den nya arten af hans makt och sinnelag befästes hos folket genom munkarnes och nunnornas kärleksverk och försakelse. Men än påtagligare var Kristus, den främste i den nya gudaskaran, midt i menigheten i mässans heliga altarbröd. Därför byggdes med otrolig ansträngning sköna, fasta tämpel till värdiga gudaboningar, och intet silke var nog fint, ingen sömnad nog tålmodig och präktig till altarkläder. En större och stoltare byggnad blef dock ännu varaktigare, trots spännvidden i sina länder famnande hvalf, uppförd i det romerska kyrkoväldet, lika rikt på prakt och politisk duglighet som på fromhet — med plats åt Sveriges kristenhet i ett af sina sidokapell. Men äfven öfver denna inrättning höjde sig, i de lärdes tanke och så småningom hos menige man, föreställningen om en byggnad, svindlande ofattbar i sin storhet och dock enhetlig: Gud faders skapelse och världsregemente.

I dessa två ligger den helgd och den storslagna, behärskande enhetlighet, som kristendomen förlänat åt den västerländska odlingen, jag menar *i Kristi gestalt* och i den *allomfattande gudstanken*. Hos inga andra tidehvarf och hos inga andra odlingar, vare sig de antika eller de indiska eller ost-asiatiska, har en personlighet haft en sådan plats i hjärtan och sinnen, som Kristus i västerlandet. Ingenstädes finns en hela odlingen så behärskande gudstanke, med den öfverblick och med den fasta orientation, tukt och styrka för lifvet, som den innebär. Vi stå alltför midt i bådas inflytande, allesammans, de, som lefva af Kristi lif, de som hylla den kristna odlingen, de som icke på något sätt betrakta Kristus som sin frälsare, äfven de som icke äga gudstro, vi stå alla alltför midt i bådas inflytande för

att kunna uppskatta hela deras betydelse för den andliga värld, hvari vi befinna oss.

Det finns ingen mer välsignad, uppfostrande och andligt samlande makt till än vördnaden, när den är fritt vunnen af personlig storhet. Kristus har vunnit den och äger den. Med osynlig makt, liksom magnetismen i Karlsviks malmkrossverk, har han dragit till sig metallvärdet i den västerländska mänskligheten, alla de ädlaste människosinnena såväl som de starka andarna. Undantagen bero på lätt påvisbara psykologiska särfall.

Det stora i religionens historia, när kristendomen kom, var att inom den värld, som människan når, det sant och högst gudomliga igenkändes i en underbar, historisk personlighets djup. Religionen betyder, att människan frivilligt böjer knä och i detta knäfall vinner sitt människovärde. Hvar i tillvaron framträder det gudomliga, som tvingar mig på knä och inför hvilket underkastelsen frigör och upphöjer? Högst ligger det mänskliga lifvet. Här är en människa, som erfarenheten allt klarare höjer öfver alla de andra, och som historien sätter i ett ensamstående sammanhang. I honom är det högsta personliga lif. Detta är Kristi gudom. Kyrkan har formulerat Kristi gudom i oupplöslig förening med hans sanna mänsklighet. Men denna formulering har för mången så dödat Kristi mänskliga verklighet och verksamhet, att han behöfver slopa dogmen om Kristi gudom — för att Kristus skall komma till sin rätt såsom frälsare, och Kristi gudom åter bli igenkänd och hyllad! Genom den makt Kristus vunnit öfver sinnena, har han inom sitt område åstadkommit fördjupande och innerlighetens styrka, förädling och rening af det inre och det yttre lifvet.

Gudstron gaf åt tillvaron dess fäste och enhet. Först och sist betydde den en sedlig hållpunkt. Men den gaf äfven klarhet åt anden. De två kunna i längden ej skiljas. Denna världsbild, i hvilka århundraden funnit ljus och trygghet, fullbordades af de medeltida tänkarna, med virket från uppenbarelsens universella gudstro, men med arkitektur från Aristoteles. Genus- och speciesmetoden är icke den ringaste af den hellenska andens uppfinningar. Endast den har möjliggjort en klar hierarki och behärskande enhetlighet i totalbilden af tillvaron utan att kränka dess positiva värde, hvilken inder och kineser och andra med sina annorledes inrättade, associationsvis samman-

förda grupperingar aldrig ernått. Vi ha i tidens ström, efter alla upptäcktsfärdens eggelser och fynd, kommit till en punkt, där man åter börjat kunna uppskatta en stor, lugn helhetsvy. Andarna söka sådana. Så snart de äga en positiv karaktär, i enlighet med uppenbarelsereligionens ande, och ej tolka tillvaron som en fata morgana, kunna vi äfven som de besynnerligaste igenkänna något af den gamla gudstankens enhetsmakt. Se vi på de stora naturforskarna i alla tider — Linné är ingalunda den siste — finna vi att den första artikeln visserligen någon gång varit ett supranaturalt bann öfver forskningen, men att den framför allt gifvit styrka åt all forsknings stora hufvudartikel, tron på den allomfattande lagbundenheten. Vår tid ser icke såsom förr tillvaron såsom en byggnad eller ett maskineri, som det gäller att genomleta, utan såsom en förändring som det gäller att främja. Försåvidt den fattas såsom framåtgående, såsom syftande högre, såsom utveckling, försåvidt den har en mening i sig, som ställer obevekliga andliga kraf på den som vill vara i sanning lefvande, en mening som samtidigt gör lifvets möda lönt och låter tron rikta sig på framtiden, så är denna åskådning en arftagare närmare och fjärmare och en tolk af den profetiska och kristna vissheten, om att denna villsamma tillvaro i grunden är ett evigt förnuft och en lifsvilja, som leder den till fulländning. Vår vidgade naturbetraktelse spränger en gudsföreställning, som nöjt sig med en jordens och, såsom appendix, det synliga universums regent. Men skola vi vinna en för tanken och kulturarbetet dräglig utgångspunkt, så måste denna sökas i gudstron, på samma håll, där den enskilda själen vinner sitt eviga fäste. — Jag ser icke, att den västerländska odlingen kan afvara den helgd och den hållpunkt den äger i Kristi gestalt och i uppenbarelsens gudstanke. Men väl ser jag, att deras tolkning ännu icke kommit till den renhet och sanning som de kräfva.

III.

Jag skall här icke försöka säga allt hvad reformationen betydde för Sveriges kyrka, för Sverige såsom kristet land, i den mening ett land *kan* kallas kristet, det är i den mån där kristna tankar i lifvet tillnärmelsevis förverkligas — i sanning ett långsamt arbete, vi äro ännu blott en liten, liten bit på väg.

Jag skall icke stanna vid den kontinuitet med det gångna, som utmärkte reformationen i Sverige mer än annorstädes, utom i England, och som låter vår kyrka känna vår medeltids stora fromma såsom sina, på ett sätt som saknar motsvarighet i de flesta reformationskyrkor. Ärkebiskopen i Uppsala håller ännu i handen den kräkla, medeltidsprelaterna buro. Jag ångrar mig efteråt, att jag så litet motsvarade en engelsk kollegas ofta uttryckta, varma känsla för vår kyrka, därför att hon äger den apostoliska successionen. Den är ju endast en symbol, men såsom sådan värdefull, för sammanhang med gångna släkten. — Reellare ting borde för öfrigt göra vår kyrka angelägen att ändtligen mottaga den hand, som The Church of England mer än en gång af denna anledning, förgäfves, utsträckt till oss.

Viktigare är den nya impuls till kunskap, som reformationen innebar. Till läskunnighet för att menige man skulle kunna läsa bibeln; till lärdom hos prästerna. Den medeltida respekten för lärdomen fick ny väckelse och fördes in på mer fruktbringande banor, framför allt på bibelstudiet. Den har hållit sig hos vårt lutherska prästerskap. Har någon på de omöjligaste ställen hittat en gammal latinsk lunta, med ursprung från ett prästbibliotek, och tänkt på de trägna prästögonen, som sträfvat igenom den, och i sin aflägsna bygd därute känt sig höra till vetandets och tänkandets stora republik? Nu för tiden har man knappast tid till studier. Den gamla människans tröghet har funnits i alla tider. Nu är det ju en välsignad sak, att prästerskapet kommit folket genom de demokratiska fromhetsrörelserna närmare, än hvad fallet var med åtskilliga af de gamla lärda prästerna. Men det ena goda förskjuter ej det andra. I vissa kretsar gör teologisk lärdom eller studiehåg — annan lärdom är mindre farlig — en präst misstänkt, alldeles liksom hos de ultramontana katolikerna. På sin höjd kunna studieintresse och andligt arbete, andlig ansträngning, tolereras af den fromma, kanske mycket rörliga, andliga lättjan. Man vill pruta på krafven på prästerskapets kunskaper, och det i denna tid, då de nya folkrörelserna, som synas eller äro så nedrifvande och oaktsamma och respektlösa mot det som stödt och helgat lifvet, dock ha en enda stor respekt, en vördnad, nämligen vördnaden för kunskaper, för vetenskap och forskning. Prästen skall vara fackman, han skall känna till religionens värld, först och

främst liksom alla fromma af egen erfarenhet, men däröfver kan ingen bestämma. Han skall dessutom äga grundliga studier. De många nya kraf, som ställas på honom, få ej köpas ens med offret af kunskap i bibelns grundspråk. Den är ett stolt arf från reformationen, och i detta kraf att gå till källorna ligger i själfva verket, att forskningen inom religionen icke får hejdas af någon yttre gräns utan gå så långt mänsklig förmåga räcker. Den gamla respekten för studier och tankearbete bör komma till heders inom kyrkan igen. Katolikerna ha det trångt i dessa dagar, då lärd eller olärd obskurantism och misstänksam ifver sanktioneras af Rom. De längta tillbaka till medeltiden med dess frihet att tänka och forska och diskutera, utan att man genast drabbades af ett anatema. Hos oss har viljan och misstänksamheten mot allvarlig teologisk forskning icke makt efter sina anspråk, Gudi lof. Men det kan icke nog betonas, ty fastän det är självklart, är en annan mening allmän både hos kyrkans försvarare och dess föraktare — det kan ej nog betonas, att prästen skall ha sin styrka i *sitt*, i religionen, och i kunskap därom, icke hämta sin auktoritet från andra håll — vare sig som föreläsare eller kommunalman. Vi betacka oss fullständigt för den välvilja, som låter teologi och kyrka vara med på nåder, och för den kyrklighet, som håller tillgodo med den välviljan.

Endast i förbigående nämner jag äfven ett ord om de svenska prästhemmen, som reformationen grundade. De ha spelat en roll i vår historia. Flere än Linné och Tegnér ha utgått från dem. Ännu äro många prästgårdar lysande härdar af bildning och välvilja och kristlig värme, med mycken ande i små resurser.

I vårt sammanhang fästa vi oss vid, dels att reformationen betydde en närmare förbindelse mellan Sverige och dess kyrka, dels att genom reformationen en ny kristen fromhetstyp kom till oss och blef fruktbringande. Reformationen fick afgörande betydelse både för Sveriges politiska uppgift som folk och för den inre religiösa uppgiften för personligheten.

Få ord ha en så impopulär klang som ordet statskyrka, och i Sverige betyder det mer än annorstädes en nära förening. Det gick hårdhändt till, när kung Gösta, den mannen som Sverige har den största tacksamhetsskulden till, inrättade den. Och

den har gärna fått något öfver sig af uppifrån inrättadt, icke ur det religiösa folklifvet framvuxet, och af byråkrati — det är en ringa tröst, att byråkratien är mycket värre i vissa amerikanska frikyrkor. Men det betydde en solidaritet mellan Sveriges folk och kyrka, som rättat *till* världens historia. Kyrkan blef en fostrare till lag och ordning. Det heter om Moraprästen Anders den digre från Gustaf Vasas tid: »han lärde morakarlarna lyda laglig öfverhet och tuktade dem, såsom Simson de filisteer».[1] Abraham Angermannus for häller inte så mildt fram. När vi komma från Olaus Petris fria, harmoniska kristendom, en rikedom för alla tider, till Uppsalamötesmännen och storhetstidens andliga ledare, är skillnaden kännbar. Men de ha gjort ett ovärderligt värf, de ha hjälpt till att sammansmida Sveriges folk i gudsfruktan och gemensamt ansvar. — En af deras släkt har jag själf sett lifslefvande, Lars Landgren, hans kämpabild står för mitt sinne som huggen i granit. — Dessa män, det är Sveriges kyrka, lärde både konungar och undersåtar, att *Sverige var Guds utvalda folk* för att utföra hans sak, sanningens och rättfärdighetens sak i världen.

Din sak är Guds, gack i ditt kall,
och i hans hand dig anbefall,
så räds du, ingen fara.
Hans Gideon skall än bli spord,
som Herrans folk och Herrans ord
skall manligen försvara.

Tyckes denna utkorelsetro öfverdrifven? Det var dock den som under Gustaf Adolf stärkte Sverige för de drömlika åren, då vår folkkraft, tuktad och samlad under hård fostran, lyftes öfver sig själf och under hans ledning räddade Europa och den västerländska odlingen åt framtiden. På Gripsholm hänger ett porträtt af Karl XII, måladt i Altranstädt, med påskriften: »världens hjälte». Han kan ha namnet. Ty i hans oförvägna gudskallelsetro låg en högre mänsklighetens sak. Altranstädt är visserligen icke det sista af de af

[1] Metoden borde, Gud bättre, eftertryckligt användas ännu i dag, icke i dessa numera mycket fredliga trakter, men på andra håll mot den ingrodda eller rent af uppammade råheten — uppammad kantänka af sådana, som tro sig känna bättre folkfostran än den utdömda kristendomen.

oss sämre än af trosförvanter bevarade minnena af Sveriges värn om evangelisk tro och trosfrihet.

Det andra, som skulle sägas, är att intet folk kan fullgöra sin gärning i någon tid, utan att veta sig vara af Gud utvaldt till en syssla i världen — eller uttryck det så: utan den öfvertygelsen att det har sin särskilda uppgift att fylla i mänskligheten, och att inget annat folk kan gifva *den* egendomliga insatsen i det stora hela. Det räcker icke till med blotta självbevarelsedriften för att gifva nödig helgd åt ett folks tro på sig självt. Hvart folk har sin kallelse. Ingen räddhåga eller bekvämlighet får skrämma oss in i skymundan. Vi behöfva än i dag känna Guds hand öfver oss som tvingar oss framåt, och ger dristighet, uthållighet och tro.[1]

Detta om reformationskyrkans betydelse för vår historia. Den hade en innerligare mission. Få af reformationens män ha så klart fattat och kongenialt utfört det som var Luthers nya blick på evangeliet. Luther har såsom ingen annan, säger ingen annan i kristenheten, gjort allvar af det allra svåraste ordet i evangelium, kanske det svåraste alla ord: *friheten*. Man skildrar gärna Luthers verk såsom en förståndig medelväg mellan Rom och ultraprotestantismen. I den riktningen tyddes och utfördes Luthers religion redan af Melanchton. Det låg nära till hands i den situation som uppkom. Men det är ej Luthers grundsats.

Det finns en märkvärdig religiös bok, som heter »Medelvägen», *Via media*, men den är icke skrifven af en lutheran.

---

[1] Må man icke anföra det moderna Japan som inlaga mot hvad jag yttrat om religionens betydelse för ett folks historiska gärning. Japans storverk beror på den utomordentliga skicklighet och snabbhet, hvarmed detta mer smidiga och mottagliga än skapande och uppfinningsrika folk tillägnat sig den västerländska tekniken. Men icke blott därpå. Kraften har kommit inifrån, från samuraj-moralen och från offervilligheten för Mikadons gudomlighet eller, om man så vill modernisera den, för den i Mikadon förgudade staten. Båda äro dömda att upplösas af den högre västerländska odlingens idéer om personlighet och självstyrelse. Japan kan ännu hinna göra storverk i samma kraft — i denna af gammalt och nytt, inhemskt och importeradt sammansatta kraft, som förefinnes på en vändpunkt i dess historia. Längre fram är det för sent. Då hänvisas Japan till att se sig om efter en annan och nödvändigtvis högre andlig auktoritet för folklifvets samling och fostran. En sådan vinnes icke på en dag.

Jfr W. Petrie Watson, The future of Japan, 1907. Kanso Utsjimura, Japanische Charakterköpfe, 1907.

Den är från det land där öfverhufvud latinska titlar på böcker ännu förekomma, nämligen England. Författaren var själf en alltför afgjord natur för att hålla sig kvar på den medellinje, han skarpsinnigt drager. Han for sedan in på den katolska sidan om den och blef kardinal Newman.

Luther håller ingen medelväg, utan drager ut frimodigt utefter evangeliets frihetsbegrepp. Det betyder ju icke den illusoriska frihet, som ligger i tomhet och obestämdhet, ej häller den energiska nirvana-negationen af lifvet. Men det betyder att människan genom Kristus finner sig själf och genom det eviga stödet i Guds kärleksvilja får en personlig själfständighet, ur hvilken hennes lif skall med inre nödvändighet framväxa till en helgjuten gestaltning. [1] Men denna hennes egen personlighet och frihet kan förverkligas endast genom att hon i kärleken ger ut sig själf i de uppgifter, som för hennes sökande sinne sammanfoga sig till hennes egendomliga kall. Denna lära är det radikala upphäfvandet af lagreligionen i alla dess nyanser. Lifvet blir ej bud och stadgar, utan ett frigjordt och vaket samvete, icke straffarbete utan förlåtelse. Bibeln blef för Luther ej lagbok, utan tröstebok. Man frågar ej om Kristus döptes som barn eller fullvuxen, om han var gift eller ogift, predikant eller snickare, högerman eller vänsterman, kulturvän eller ej, för att taga efter. Utan man frågar efter det inre lif han ägde och väcker i själen, och som uppfinningsrikt tar gestalt efter tidernas olikhet. Man frågar ej, om den första församlingen hade biskopar, kyrkostraff eller statskyrka, utan efter hvad som i detta land just nu har mest hof och gagn, för att Guds herravälde skall främjas.

Det är den lutherska ortodoxiens heder, att den i sina skolastiska system sökt häfda frihetens princip gentemot allt intrång på evangelii tröstande storhet. I ifvern för den rena läran har hos den lutherska ortodoxiens bäste alltid legat ifvern för att hjärtat icke skall få sin trygghet hos Gud i Kristus förstörd af någon gärningslära och människolifvet ej förslafvas under någon träldom. Vi måste ge full rätt åt detta uttryck: »ren lära». Kristendomen är icke en stämning allenast eller den varma kärleksifverns hur som hälst. Den är ett bestämdt lagbundet förlopp i människosjälen, som står i förhållande till

[1] En ypperlig tolkning af Luthers evangeliska frihetstanke finns i Sir Seeley's Ecce homo.

uppenbarelsens historia, till Gud och till världen. Det gäller att riktigt, skarpt och klart undersöka och återgifva denna erfarenhet och trons föremål, och särskilja hvad däri är det frälsande och väsentliga. Detta är ren lära i motsats mot oriktig; verklighetstrogen teologi i motsats mot falsk. Religionen kräfver en sådan vetenskap om sig själf. Läran förklarar och leder och stärker i sin ordning lifvet. Ortodoxi i denna mening är ett vetenskapligt och religiöst hedersnamn. Den nutida teologien har ej förr gjort sin tjänst, än den sannare, djupare, riktigare, med en mera central ställning åt Kristus, Frälsaren, och mer troget mot hans ande än som skett i förra tiders teologi, uttryckt kristendomen. En smula eftertanke säger, att tidigare dogmer eller uttryck för kristendomen ej äro gripna ur luften eller illfundigt sammanställda för att pina folk, utan grundade på verklighet, om de än blifvit för vår föreställnings- och uttrycksvärld främmande, och äro präglade af mänsklig brist. Felet hos den lutherska ortodoxien låg sålunda ej i programmet: ren lära, lika litet som i innehållet: troserfarenhetens autonomi — utan felet var dess skolastiska metod, dödt stoff som togs med och isynnerhet det intellektualistiska afguderiet af läran.

Vi se, hur all *religiös* opposition — jag talar ej om oppositionen i förnuftets namn — från pietismen och dess nära släkting rationalismen, liksom från alla de fromhetsriktningar med mer eller mindre utpräglad väckelsekaraktär, som tid efter annan uppstå inom kyrkan med opposition mot henne, jämte de verkliga läroafvikelserna, rikta sig mot dessa två punkter: friheten och lärans vikt. Deras anklagelser lyda: *frihet utan kärlek, lära utan lif.*

Den evangeliska friheten, blir den inte bara luft? Man predikar den — och lefver i trög världslighet. Utan religiöst allvar och kärlek blir det ju hvarken kristendom eller evangelisk frihet. — Nåja, en sådan där ärlig världslighet är väl ändå bättre, än när den rama egennyttan och tuktlösheten skiner af pietistisk fernissa. — Därför begäres en tydligare yttre afgränsning. Fromheten blir rädd för friheten, den begär regler och uniform. Så lätt kommer friheten på motsatta sätt till korta.

Och läran. Jesus frågade ju icke efter katekesen, utan efter ånger, tro och kärlek. Hvartill gagna väl byggda system, fast

och häfdvunnen kyrklig ordning, och kyrkomurar, ifall intet lif rör sig där, ingen längtan, ingen hjärtats bön, ingen barmhärtighetens och helighetens nitälskan? Vi förstå väl de fromma sinnen, som åter och åter rest sig med bröstet öfverfullt af sådan klagan och som fördenskull trott kyrkan endast om död.

I den kyrkliga ordningens namn ha de ofta behandlats ovist och illa. Ännu lefva i Dalarna män, som sattes på vatten och bröd i Falu länsfängelse för att de med sina vänner gått oskriftade till nattvarden och hållit enskild andakt på gudstjänsttid. — Det hör till saken, att vissa af dem för fängelsets skull blifvit nästan lika anspråksfulla som den gamla kyrkans confessores. — Sådana varma, stundom strängt kyrkliga, men ofta mer eller mindre oklara och mot kyrkans ordning och renlärighet misstänksamma fromhetsriktningar och väckelser ha strömmat fram hos oss, förr med impulser från Tyskland, senare från England och Amerika, ofta ha de sprungit fram härhemma ur bibelns läsning, ur lifvets skickelser, kanske därför att en uf låt så hemskt i berget, som den strängt kyrklige Jakob Norin i Norrala berättar. Kyrkan har gärna uppträdt som styfmor till sådana barn. Ändå ha de kommit med nytt, ungt lif, som begärde kärleksfull vård. Lif är det kyrkan behöfver. Är lifvet intet, så är allt intet. Ur sådana föraktade kretsar af pietism och läseri har bland annat missionens världshistoriska, nu snart äfven hos oss allmännare uppskattade gärning framvuxit. De ha kommit med nya sånger, en del hedniskt jämmerliga, en del, som blifvit folket kära. Det sker en ständig sållningsprocess, som kvarlämnar det bästa. Vi behöfva ej sörja öfver, att vårt folklynne är det mottagligaste i Europa. Det är lönlöst att vilja utestänga. Låt oss i stället se till, att vi ändå förbli oss själfva. Det har af kyrkan varit oförsvarligt att vilja förkväfva. En statskyrka är tyvärr — hvarje organisation af religionen har sina nackdelar — sådan, att man icke hos alla dess tjänare kan räkna på andlig elektrisk kraft. Men hvad man kan fordra är, att dess tjänare uppskatta och tillvarataga den, hvarhälst den uppträder, och veta att såsom kloka och duktiga ingeniörer leda den till lifvets varaktiga främjan. Kanske var man rädd för det vida rummet under kyrkohvalfven, rädd för att värmen där skulle försvinna. Jag menar, att kyrkan borde förstå äfven detta — och äga tålamod att vänta.

Den höga värderingen af sådana s. k. friare riktningar får dock ej blunda för, att de icke i allmänhet — med enstaka undantag — fattat eller hållit rent det evangeliska personlighets- och frihetsidealet. Det hafva de ortodoxe bättre förstått. Man skall ej tro, att dessa, af samtida och senare »friare» fromhet dåligt beryktade, kyrkans män voro förtorkade i själen. Haquin Spegel:

— »Så lemna all otidig möda
och var ej en fåfängans träl» —

och Israel Kolmodin:

— »Du milde Jesu Kristi, vår glädjesol och sköld» —

voro nog lika goda kristna som de samtida pietisterna, biskop Andreas Rydelius i Lund lika väl ett Guds barn som de »Guds barn i Malmö», som Zinzendorf uppmanade honom att ej förfölja. Sveriges kristenhet har kanske ändå lika varaktig behållning af Wallin och Reuterdahl, som af Scott och Rosenius.

Hvarken pietismen eller rationalismen förverkligade Luthers och Olaus Petris evangeliska ideal. Pietismen kom från annat håll, från katolsk och reformert fromhet. Därmed är intet ondt sagdt. Den behöfdes och har gjort stort gagn, och det finns bredvid den lutherska fromhetstypen andra fullberättigade former af kristendom. Pietismen fullföljer ej med konsekvens en annan typ, men ledes mer af munkideal, lagreligion och känslofromhet än af den — svårare, enligt min öfvertygelse högre — lutherska fromheten. I förra århundradet inträffade efter de kyrkliga väckelserna, att pietismen och halfortodoxien ingingo en förening, så att pietismen sedan dess i sin nya skepnad betraktar sig själf såsom ortodox. Däraf förklaras det högst besynnerliga förhållandet, att inom vår kyrka de mest intoleranta renlärighetskrafven göras gällande af en riktning, som i de allra väsentligaste styckena af evangelisk frälsningslära och lifsutformning visar antingen en häpnadsväckande oklarhet eller en uppenbar »heterodoxi». Nog skall den ha rum i vår kyrka. Men den har intet skäl att vara så olidligt själfgod och anse sig som ensamt barn i huset. Dess främmande härkomst framsticker i tendensen till en dubbel sedlighet, en högre för den högre fromheten, en lägre för vanliga kristna människor, — i upp-

fattningen af kyrkans första existensberättigande och värde inför Gud och människor såsom utgörande kärleksverk, i stället för betraktelsen af henne såsom i första hand förmedlarinna till människobarnen af evangelii tröst och salighet — som ju ej kunna ägas utan ett lif i kärlek —, i obenägenheten att lämna till själfständig utveckling sådana lifsområden, som kyrkan fostrat fram till mognad, — i programmet att kyrkligt konkurrera med tidsrörelserna, *äfven* där arbetet i stället skulle gå ut på att nå dem med kristendomens anda — den tanken har till och med dykt upp af och till att göra kristendomen till partiprogram i det politiska lifvet, liksom hos Tysklands katoliker och Hollands kalvinister, — vidare i bibeldyrkan och bokstafsbundenhet och oförmåga att fatta den äkta lutherdomens frisinthet i fråga om allt hvad bokstaf och historiskt betingadt heter, — i förklenandet af stat och vetenskap, samt i benägenheten att härleda det onda ur naturen och kulturen — som båda äro Guds verk — i stället för ur viljan.

Genom pietismens insteg har kyrkans styfmoderlighet i stället kommit att rikta sig mot de kristna, som ej kunnat förmå sig att taga på sig en yttre eller invärtes from observans, ensittare, som ej gå i flock, ömtåliga, som ej kunna med vittnesmål och ostentation, sådana som helt enkelt äga Kristus till hjälpare och frälsare — hur den frälsningen sker, har kyrkan aldrig kunnat i dogm fastslå, men att den sker, det är hvad som gör en människa till en kristen — eller sådana som lefva och dö på gudsförtröstan och bära frukt i sträfsam plikttrohet och tyst kärlek till nästan. Statskyrkan ger åt personligheten mer rum än andra kyrkoformer. Jag vill inlägga ett ord till förmån för dessa, som finnas bland kroppsarbetare och allmoge, såväl som bland bildningens och kyrkans och statslifvets högsta målsmän. Låt äfven dessa psalmbokskristne, eller hur de föraktligt kallats, få vara med i kyrkan! De äro i hvarje fall, i sin fördoldhet eller i sin rakryggade själfständighet, ödmjukare än de som se deras fromhet öfver axeln. I trakter, där väckelsefromheten spridt upplösning och förakt öfver sådan svensk luthersk gudsfruktan, och där, efter ett par generationer, såsom vanligt, religionslikgiltighet och torka och leda inträdt efter ifverns urartning i arga bibeltvister och tomma stora ord — utan frukt i lifvet, öfverraskas man af att finna så mycken spirande återväxt efter skogseldarna. Det

var icke härjadt till rötterna. Stilla sinnen höra kyrkklockornas maning och bedja med dem:

> Lyft upp vår själ ur jordens mull,
> vårt hjärtas uppsåt styrk och stöd
> att högre akta dygd än gull
> och rädas mer för synd än nöd!

Efter tankens bannlysning eller fastkörning i sekteriska tvistepunkter behöfver folket rätt och frimodighet att *tänka*, och tänka fritt ut om bibel och lif och kristendom! Visa fram den bortglömda psalmboken! Må prästen lämna den orakelmässiga fromma säkerheten, där den icke är den personliga utrustningens särmärke, och visa sig själf såsom en sökande själ, liksom Paulus och de stora kristna varit trots sin omistliga visshet! Det behöfs, där tiden är kommen, endast förtroendefull impuls och handledning, för att kyrkan skall blifva kär igen.

Det ligger i den lutherska, här speciellt den svenska kristendomens eget väsen, att den icke har på samma sätt som katolicismen — i sin mån gäller det äfven pietismen, som dock är en blandningsform — eller som hugenottisk och som puritansk fromhet utbildat en fast typ. Det kan se fattigt och oklart ut bredvid dessa lätt igenkända, smidiga eller ståtligt rätliniga människoutformningar. Men det beror på rikedomen. Ty — inom de två behärskande momenten i all kristen odling, Kristus och den profetiskt kristna gudstron, — ha vi såsom vår reformationskyrkas särskilda kännetecken funnit det evangeliska frihetsidealet. I dess tecken stå de ock i sina lif, i sin fromhets uttryck i sånger och skrifter, hvad de alla heta, Olaus Petri, Gustaf Adolf, Olof Rudbeck, Spegel, Svedberg, Rydelius — äfven Svedenborg visar i lifsidealet tydligt sin härstamning — Lagerbring, Linné; Wallin och Geijer och deras samtida, längst i söder den store organisatorn af kyrklig folkfromhet, Schartau, längst i norr Læstadius, prydd med franska hederslegionen på sin grå vadmalsrock för vetenskaplig förtjänst, men märkligare för att han skrämde lapparna ifrån brännvinet, i stället fyllande deras sinnen med en andlig yrsels berusning — och Peter Wieselgren; Vikner, Rydberg, Fehr. I stoltheten att tillhöra dessas kyrka få vi med oss äfven dem, som enligt sin psykologi skulle i samtiden ha bannlyst mer än en af dem, men nu enligt tidens gång

binda ärekransar. Kanske icke ännu för de två sista, Rydberg och Fehr. Men vänta, de ligga nog till sig.

Vi borde slippa att i en kyrka med sådana namn höra de billiga fraserna mot vetenskap och andlig kultur. Och hon borde besparas att bli betraktad som en prästernas, och icke hela folkets angelägenhet. Erfarenheten af lekmännens inflytande är sådan, att den manar icke till inskränkning, utan till utvidgning däraf. Ännu värre än ett lagstadgadt prästvälde är ett ansvarslöst, på enskild väg iscensatt. Prästerlig fackföreningsrörelse kan uträtta åtskilligt gagn i praktiska och ekonomiska ting[1]. Men Sveriges kyrka får den ej taga på entreprenad.

Styrkan i Sveriges kyrka har varit dess ställning i folket. Hvar vi börja, upptill eller nertill, hos bonden bakom hans plog eller borgaren i hans bod, hos krigaren på slagfältet eller hustrun i hemmet, hos fäbodflickan som sjunger sin melodi, eller hos det världsfamnande och världsberömda snillet, i den tredje Gustafs lika väl som i den andres tid, forskaren i Sveriges odling finner öfverallt samma fond af gudsfruktan. De som i lifvet stodo som fiender, mötas i samma förtröstan — deras psalmer sjungas sida vid sida i samma gudstjänst. Gustaf Adolfs ofta anförda ord från Jönköping om »vårt fäderneslands majestät och Guds kyrka, som därutinnan hvilar» äro för den som granskar saken icke blott ett uttryck för hans personliga öfvertygelse, utan utsäga bättre än någon annan gjort det, hvad Sveriges kyrka varit för Sveriges världshistoriska gärning, för vår höga odling, för vårt folklif. Huru olika dessa människor än äro, ifrån religiösa karaktärsgestalter af upphöjd skönhet till helt vanliga människor, hafva de dock det gemensamt, att när allt är ute, det ändå inte är slut för dem. De ha något i behåll, något att tro och lefva på. Och hafva vi blifvit kräsnare och ömtåligare i allt, som heter reli-

[1] Hur viktiga sådana frågor äro ej brännande för kyrkan — såsom befordringssättets godtyckligheter, den obarmhärtigt ojämna ekonomien — några för mycket (nog kunde de åtminstone kosta på sig skrifbiträden i stället för att sätta unga präster till skrifvare), andra otillräckligt — samt isynnerhet rätten till pension, när krafterna svika, och möjligheten att pensionera den som inte längre kan fylla sin plats. Kyrkans medel — med boställsskogarne! — skulle, om de finge användas till kyrkliga ändamål, säkerligen väl räcka till en tillfredsställande lösning af dessa uppgifter utan några extra kostnader för staten. — Till äfventyrs torde änke- och pupillkassan med sina tolf miljoner och sin dryga årliga vinst tillåta en något mindre knapp utdelning åt änkor och faderlösa.

giös förställningsvärld, himmel, gudstanke o. s. v., så är dock, enligt Harnacks sköna uttryck, religionen, om vi äga någon, ännu för oss detsamma, att vi alltid ha något i behåll, en inre värld, som ej går sönder. Den är hjärtats tröst och styrka. Den skatten bär kyrkan igenom seklerna.

VÅR ARMÉS BEHOF AF BEFÄL

af öfverste *C. O. Nordensvan.*

Att allmänheten allt mera intresserar sig för militärorganisatoriska frågor är ett glädjande tidens tecken, ty vårt lands välfärd beror dock på, att vårt nationella värn upprätthålles till den styrka, som kan vara behöflig. Bland de militära frågorna sysselsätter den om befälets anskaffande och ställning af lätt förklarliga skäl ganska mycket allmänheten, och allra mest är detta fallet med reservbefälet, såsom ju helt naturligt är, då frågan om detta befäl ingriper lika mycket på de enskildas område som på det allmännas. Frågan om reservbefälet kan dock icke betraktas ensam för sig — något som var möjligt, så länge vi hade vår gamla armé — den hör oafvisligen ihop med den stora organisationsfrågan, med frågan om befälets rekrytering i det stora hela.

Frågan om reservbefälet har man vanligen inskränkt till frågan om reservofficerare af det helt naturliga skälet, att vår armés stam — eller, som den numer kallas, fast anställda personal — ansågs vara tillräcklig för att tillhandahålla underbefäl äfven för krigsbehofvet, men att på officerare för detta behof rådde en brist, som icke kunde på något sätt fyllas. Dessutom lämnade man enligt gammal vana beväringen alldeles ur räkningen. Den betraktades såsom en hop löst folk, som plockades in på alla håll, där folk behöfdes, men som saknade allt organiskt band. Reservofficerare kunde icke tagas ur denna massa; de måste skaffas på annat sätt och gå sin särskilda väg. Till officerare måste de utbildas, icke till något annat, och dugde de icke därtill, så blefvo de kasserade och förvisade till beväringshopen, där de kanske nödgades börja om från början. Då utbildningen till reservofficer, huru mycket den än inskränkts, i alla fall ända hittills kräft längre tid än den vanliga såsom beväring och åtföljts af förpliktelser, som af mången känts ganska tunga, så kan det icke väcka förvåning, att smaken för att gå den vägen icke blifvit allt för mycket utvecklad. Dessutom har

intet urval från arméns målsmäns sida under senaste tid varit tillåtet, utan den, som behagat lyckliggöra ett regemente såsom reservofficer, har haft fritt inträde dit, såvida han icke förgått sig mot lagar och förordningar, och detta har gjort, att arméns målsmän icke varit vidare angelägna om att öppna sina dörrar på vid gafvel. Härtill har ytterligare bidragit den omständigheten, att sättet för reservofficerarnes utbildning, sådant det nu blifvit satt i system, är föga tilltalande, från militär synpunkt sedt, och att en hel del reservofficerare visat sig mycket klena såsom officerare.

För att närmare belysa detta må vi följa gången af reservofficerarnes utbildning.

Enligt officersrekryteringsförordningen af den 16 mars 1906 äger hvarje yngling rätt att blifva antagen till officersvolontär, blott han tagit studentexamen, är till krigstjänst duglig och icke öfverskridit 23 års ålder. Såsom reservofficerskandidat kan äfven den antagas, som i stället för studentexamen aflagt examen vid tekniskt läroverk, vissa handelsskolor eller några angifna motsvarande läroverk. Någon hänsyn till de sökandes personliga egenskaper, familjeförhållanden eller förmåga att bestrida de kostnader, som äro oskiljaktiga från den förestående utbildningskursen, tages lika litet som ifråga om de unga män, hvilka önska blifva officerare. De behöfva icke ens visa sig för regementschefen, äfven om tillfälle därtill finnes; regementschefen är utan vidare skyldig antaga dem på deras papper. Vill det sig väl, får han icke se dem, förrän de inställa sig andra året, såsom korpraler.

I början af juni sändas alla officerskandidaterna till en för hvarje truppslag gemensam rekrytskola, för infanteriet på Karlsborg. Här arbeta de under särskildt befäl till omkring 10 okt. Då afgå de, som vilja blifva reservofficerare, och de, som icke anses lämpliga »för fortsatt utbildning till anställning såsom officerare på stat eller i reserven», skola utan vidare afskedas. Detta innebär, att de få börja från början såsom beväringar, ty enligt § 34 i värnpliktslagen är den tjänstgöring, de utfört såsom volontärer, i detta fall af noll och intet värde, när de inträda såsom »värnpliktiga». De som vilja blifva fasta officerare — och ofta har lusten härtill flugit på åtskilliga, som gått in för att blifva reservister — fortsätta nu, och om dessa, såsom

vanligen plägar vara förhållandet, äro flera än det antal, som får kommenderas till krigsskolan, så blir det en för kamratskapet obehaglig kappläsning, och de, som i alla fall komma under strecket, få besvikna söka sig en annan lefnadsbana och blifva reservofficerare.

De, som frivilligt valt denna väg och bestått profvet såsom rekryter, genomgå andra sommaren, från senare delen af maj till början af september, underbefälsutbildning, hvarvid de hittills vid infanteriet arméfördelningsvis blifvit samlade vid ett regemente. Den, som icke pröfvas lämplig till officer — till något annat anses en sådan följaktligen icke kunna vara lämplig — uteslutes från fortsatt utbildning men tillåtes att »öfver stat», d. v. s. utan aflöning, mat e. d., kvarstanna i tjänst så länge, att han enligt nyssnämnda § 34 får räkna sitt arbete lika med fullgjord första tjänstgöring, eller rekrytskola, i beväringen. De, som bestått profvet, deltaga såsom korpraler vid sina regementen i de regementsöfningar, som följa omedelbart efter deras underbefälsskola, och genomgå året därpå, d. v. s. tredje året, en fyra månaders kurs vid krigsskolan, hvarefter de göra regementsöfningarna såsom fanjunkare och i december blifva underlöjtnanter i reserven med kunglig fullmakt.

Vi finna af det sagda, att förordningen endast tager hänsyn till behofvet af reservofficerare. Den utgallrar skoningslöst alla, som därtill icke anses lämpliga, men den utesluter i självfva verket regementena från deltagandet i gallringen och öfverlämnar den åt personer, som ombytas med ombytet af »skolor». För kommendering till krigsskolan fordras visserligen regementschefens förslag och officerskårens votum, men hvarken regementschefen eller flertalet af officerarne har under det brådskande arbetet vid regementsöfningarna hunnit vidare lära känna kandidaterna och ingenstädes finnes omtaladt, hvad dessa handlingar hafva för betydelse.

Trots den gjorda lättnaden i tjänstgöring, hvilken inträdde redan genom 1902 års förordning, synes smaken för att gå denna väg icke vara synnerligen stor, och det beklagliga är, att det truppslag, som har största behof af reservofficerare och som kan draga största nyttan af dem, nämligen infanteriet, har jämförelsevis minsta tillgången. Sålunda utgjorde antalet utnämnda reservofficerare 1905 vid infanteriet 54, vid öfriga trupper 55, 1906 74 och 89,

1907 76 och 100, och för 1908 äro till krigsskolan beordrade 78 och 66. För de fyra åren tillsammans gör detta icke mera än i medeltal 10 vid hvarje infanteriregemente, och hvart kommer man med det?

Att smaken för att gå reservvägen icke varit större, har haft flera orsaker. Främst måste därvid sättas fruktan för arbete och tidsförlust. En reservofficerskandidat har fått tjänstgöra första året 4 månader, andra året 4 1/2 månader, tredje året 5 månader eller tillsammans 13 1/2 månader, hvartill kan räknas en månad året efter utnämningen till reservofficer. Dessa 14 1/2 månader motsvara hittills den värnpliktiges — reservofficerskandidaten räknas icke såsom värnpliktig — 172 dagar eller knappa sex månader, i framtiden vid fottrupperna hans åtta månader. Härtill måste läggas den olägenhet, som nu redan uppstår genom den sena afslutningstiden för regementsöfningarna, enligt riksdagens beslut den 11 oktober, hvilket gör, att alla studerande komma till sina högskolor fyra år å rad först i midten af oktober. Denna olägenhet drabbar väl äfven de värnpliktiga under tre år, men dessa behöfva i stället icke inställa sig så tidigt, första året visserligen i april, om hänsyn tages till den bebådade extra öfvergångstiden, och tiden längre fram sväfvar ännu i det ovissa. En genväg finnes emellertid, hvilken sannolikt icke många funnit, den, att efter andra året, efter underbefälsutbildningen, öfvergå till reserven såsom distinktionskorpral eller sergeant. Denna väg inbesparar mycken tid och är vida jämnare och behagligare än den genom värnplikten, och den bereder sin man fördelen af att vid en möjlig mobilisering rycka in såsom underofficer i stället för såsom man i ledet.

Faran för att blifva utgallrad skrämmer säkerligen icke många, men obekantskap med förhållandena och oföretagsamhet samt begäret att skjuta upp med något oundvikligt afhåller många ynglingar från att gå volontärvägen. Dessutom är den förenad med kostnader, särskildt för den, som blir stående »utan nummer», hvartill sannolikheten kan vara ganska stor.[1] Såsom

[1] Då de tolf pa ett infanteriregementes stat varande numren för »officers- och reservofficersvolontärer» icke räcka för alla och kungl. maj:t icke alltid medgifver officersvolontärers insättande i vanliga nummer, blifva många lätt »utan nummer» och uppstår mycket trassel vid dessa volontärers förande in i och ur nummer.

nyss nämndes, äro bestämmelserna dessutom så affattade, att officerskårerna icke hafva stor anledning att allt för mycket uppmuntra hela inrättningen annat än med hänsyn till vissa kandidater.

Härtill se de sig i allmänhet ännu mindre manade därigenom, att öfverhufvudtaget reservofficerarnes militära utbildning anses underhaltig, deras förmåga att utöfva officersbefäl otillfredsställande. Vid de beridna trupperna, som hafva minsta behofvet af och största tillgången på reservofficerare, kan detta omdöme möjligen vara fullt befogadt, vid infanteriet är det det icke alldeles. Där finnas många duktiga reservofficerare men visserligen många klena. Reservofficeren blir sådan, som ynglingen varit. Af en duktig, hurtig och tilltagsen yngling blir en präktig officer, af en mes blir däremot ofelbart en mes. Utbildningen är för kort och för mycket sönderplottrad, för att den skall kunna nämnvärdt förändra mannen, och då för lärare och befäl valet gäller mellan officer eller menig, få alla något så när användbara slinka med till officersgraden. Tertium non datur!

Men, frågar läsaren, huru går det med hela den stora hopen skolbildade ynglingar, som gå beväringsvägen? Jo, med dem går det på det sättet, att de under beväringsrekrytskolan sättas tillhopa med andra mera framstående ynglingar för att utbildas till reservunderbefäl. I den af dessa bildade elitplutonen finna vi juris kandidater, filosofie studerande, teknologer, någon läkarekandidat, teologer, bankbiträden, bokhållare m. fl. En för ändamålet särskildt lämplig subalternofficer får hand om dem, och han söker vidga deras militära vyer, så långt förhållandena medgifva. Vid rekrytskolans slut få de ett smalt streck på vänstra ärmen och erhålla värdigheten af reservunderbefäl med åliggande att under följande regementsöfningar hålla reda på en halftropp, åtta à tio man, och att därvid stå under en ung korpral. Och blir det mobilisering tio år därefter — såsom f. d. högskolister tillhöra de beväringens första uppbåd under hela sin beväringstid — så återtaga de, hvad de än blifvit i det borgerliga lifvet, sin plats såsom halftroppchefer med ett smalt snöre på ärmen. Man måste dock medgifva, att detta icke är rätta sättet att tillgodogöra sig de krafter, som stå till buds.[1]

---

[1] En sådan värnpliktig kan visserligen efter sin första regementsöfning såsom reservunderbefäl införas i regementets reserv såsom vicekorpral, men detta förändrar icke alls saken.

Insikten härom har också höjt många röster i fordran på, att alla skolbildade ynglingar skulle vara underkastade längre tjänstgöringstid, skulle vara skyldiga att utbilda sig till reservofficerare. Den första fordran måste betecknas såsom riktig, den senare däremot icke. För det att man tagit studentexamen, att man skjutit ett visst antal skott i skolan, är man icke ovillkorligen duglig och kanske för öfrigt icke lämplig till officer, men man kan vara eller blifva duglig på en mera blygsam plats.

Så länge den af 1901 års riksdag skapade olikheten i tjänstgöringstid, åtta månader för en del, tolf månader för en annan del,[1] bibehålles, är det nödvändigt, att alla unga män, som åtnjutit undervisning vid statens högre allmänna och med dem jämnställda läroverk eller som ämna begagna sig af undervisning vid statens högskolor, förklaras skyldiga att tjänstgöra den längre tiden. Att däremot ålägga dem en ytterligare förlängd tjänstgöring, såsom det i vissa tidningar blifvit framhållet såsom ett önskemål, kan däremot icke vara billigt. De gifva genom sitt arbete staten den tribut, som motsvarar erhållen undervisning, och kunna icke rimligen påläggas större tjänsteplikt än de andra. Detta utesluter visserligen icke, att, om i framtiden för något visst truppslag tjänstgöringstiden komme att sättas till mera än ett år, eller att, om den första tjänstgöringstiden blefve ett år, hvartill sedan komme deltagande i större öfningar, repetitionsöfningar, den för öfriga gällande tjänstgöringstiden äfven skulle gälla dessa.

Sedan denna förändring blifvit gjord, skulle alla skolbildade ynglingar — vi kunna ju kalla dem så —, hvad de än ämna blifva, inträda i armén — eller flottan — såsom inskrifna värnpliktiga, i förtid inskrifna där så erfordras. För att icke mera än nödvändigt är komma i delo med högskolekurserna, är det bäst, att deras tjänstgöring samlas så mycket som möjligt på en gång, att för densamma ett år lägges in mellan skolans afslutande och högskolekursens början. Så får man göra i andra länder — i Frankrike kräfver militärtjänsten för alla numera två år — och vi torde näppeligen hafva rätt att komma från saken lindrigare än andra. Den lättnad bör emellertid beredas alla skolbildade ynglingar, att de få börja sin tjänstgöring omedel-

[1] För att icke nämna 300 dagar för en tredje del, nämligen flottans folk.

bart efter skolans slut eller efter studieårets, om de redan genomgått någon del af högskolan.

Om studentexamen börjar tidigt i maj och censorerna resa något snabbare än för närvarande är fallet, bör sagda examen öfver allt kunna vara afslutad omkring den 25 maj och alla skolbildade ynglingar kunna inträda i tjänst 1 juni. Vid de beridna trupperna böra inga andra mottagas än sådana, som kunna nöjaktigt rida, och icke flera än dessa trupper behöfva. För dessa skolbildade ynglingar börjar nu rekrytutbildning utan hänsyn till öfrigt manskaps utbildningsståndpunkt, dock böra deras öfningar ansluta sig till det öfriga manskapets, så snart och i den mån detta låter sig göra. Deras rekrytutbildning bör under alla förhållanden vara afslutad vid regementsöfningarnas, repetitionsöfningarnas, början första dagarna i september, och de flinkaste af dem böra till och med ha hunnit bibringas någon underbefälsutbildning, så att de, om så behöfves, kunna taga befäl öfver en halftropp eller utföra mindre kräfvande befälsuppdrag. Det gäller från första början att taga vara på alla krafter, att utan åsidosättande af erforderlig grundlighet föra alla fram så långt som möjligt.

Efter regementsöfningarnas slut börjar den egentliga underbefälsutbildningen och pågår till frampå våren följande året. Finnes trupp i tjänstgöring, sker den vid vederbörligt regemente och i närmaste sammanhang med öfrigt arbete. Finnes, exempelvis vid infanteriet, icke trupp inne eller finnes sådan endast under en del af tiden, kunna befälseleverna från flera regementen, där så befinnes lämpligt, förenas i större grupper. Önskemålet är, att arbetet sker i närmaste möjliga öfverensstämmelse med den stora massans arbete, så att eleverna lära sig känna denna och sammansmälta med densamma. Det är praktisk duglighet, som erfordras af ett befäl, förmåga att förstå och leda människor; af läsning har det mycket litet behof. Arbetet bedrifves med hänsyn till individernas olika begåfning. De, som icke rå med mera än rekrytutbildning, blifva meniga; de mera hurtiga och mera praktiskt anlagda utbildas till korpraler och de allra styfvaste till underofficerare (distinktionskorpraler [1]). Vid

[1] Huruvida sergeants- eller distinktionskorpralsgraden — den senare möjligen med ett något hyggligare namn — skall räknas såsom den lägsta underofficersgraden, må här lämnas osagdt. Åtminstone vid infanteriet gälla för närvarande samma fordringar till båda dessa grader.

utbildningskursens afslutning kan befordran ske till korpral för dem af de båda senaste kategorierna, som bestått profven.

De, som önska fast befälsanställning och som därtill pröfvas lämpliga, kvarblifva nu i tjänstgöring och påbörja den särskilda utbildning, som härför kan vara föreskrifven, lämpligen en fortsatt, mera tillämpad underofficersutbildning, intill närmast följande regementsöfningar och sedan för dem, som skola blifva officerare, genomgående af krigsskolan såsom för närvarande. Men valet af officerskandidater får icke vara öfverlämnadt åt de sökande utan måste förbehållas de militära befälhafvarne, hvilka nu haft tillfälle lära känna aspiranterna.

Alla de, som senast afslutat utbildningskursen, återkomma till regementsöfningarna, under hvilka de, som blifvit korpraler, lämpligen kunna tjänstgöra i denna egenskap. De som gjort sig berättigade till underofficersbefordran kunna, om de äfven nu fylla berättigade anspråk, och platser — där sådana äro till endast i visst antal — finnas, vid öfningstidens slut befordras till underofficerare på stat eller i reserven.

På sådant sätt hafva vi vid regementsöfningarnas slut andra året fått alla våra skolbildade ynglingar sorterade. De, stå där i grupper såsom meniga, korpraler och underofficerare; enhvar har hunnit så långt, som hans krafter räckt. De, som haft lust för den militära banan eller sett med sin fördel öfverensstämmande att välja den, hafva blifvit korpraler på stat och spekulera på underofficersgrad eller på lämplig civilanställning efter vissa års tjänst [1], eller ock afgå de till krigsskolan för att sedan blifva fasta officerare. Alla öfriga befälsdugliga ingå i reserven i de grader, för hvilka de fått erforderlig utbildning. De behöfva icke för detta ändamål hafva satt till mera än ett år, ty om den andra regementsöfningen inräknas häri, kan utbildningskursen beräknas till elfva månader och sålunda afslutas till 1 maj. Detta är tydligen minimum. Fastställes tjänstgöringstiden för massan till summa summarum tolf månader [2], bör de skolbildades tjänstgöringstid vara slut med den nyss nämnda

---

[1] Med den goda ställning, som distinktionskorpralerna och ännu mera sergeanterna nu hafva, och med möjlig utsikt till civilanställning vid afskedet eller tjänstepremium är det ingalunda orimligt att antaga, att skolbildade ynglingar utan ekonomiska tillgångar kunna finna det förmånligt att gå denna väg.

[2] Oberäknadt någon kortare öfning med äldre åldersklass eller landstormen.

regementsöfningen [1]. Bestämmes den till ett års första tjänstgöring — med permitteringsrätt — och två repetitionsöfningar, kan de skolbildades första tjänstgöring också tagas ut med tolf månader, hvarpå följer den nyss nämnda regementsöfningen och en till, under hvilken de få tillfälle, att mera växa fast i sin befälsställning, naturligtvis till stor nytta för det hela. De sätta i alla fall icke bort mera än ett år. Hvad däröfver är, kan hänföras till rekreation.

Men, invänder läsaren, huru går det nu med reservofficerarne? Det var ju sådana vi i första hand behöfde. Ja väl, vi komma nu dit. Vi behöfva visserligen reservofficerare; men vi hafva icke användning för andra reservofficerare än sådana, som verkligen, om än nödtorftigt, kunna fylla en officers plats; vi kunna undvara sådana, åt hvilka underofficerarne och korpralerna skratta, som äro för tafatta för att taga sitt befäl. Därför måste vi göra reservofficerarne först dugliga till underofficerare. Som hela den tvungna tjänstgöringstiden åtgår härtill, måste utbildningen till officer göras på köpet Man må vädja till dem, som lämpa sig för officerskallet, att nedlägga detta offer på fäderneslandets altare, och det är icke förmätet att hoppas, att de under här antydda förutsättningar äfven skola göra detta.

Vi hafva tänkt oss saken så ordnad, att vid slutet af andra regementsöfningen anmäla sig de till underofficersbefordran berättigade, som önska utbildas till reservofficerare. De af dessa, som anses lämpliga, skickas till kursen vid krigsskolan, liksom nu, hvarefter de göra regementsöfningarna såsom underofficerare, icke såsom fanjunkare. Om de härvid befinnas dugliga till reservofficerare, föreslås de därtill, eljest icke. De utnämnde böra icke erhålla kunglig fullmakt utan böra kunna entledigas af kungl. maj:t, såsom det står skrifvet i den äldre förordningen. Detta af lämplighetsskäl, ingalunda af misstroende [2].

---

[1] Under alla förhållanden måste regementsöfningarna afslutas före den 1 oktober. Riksdagens åtgärd att förlänga dem in i oktober är ur alla synpunkter förkastlig.

[2] Vi anse oss här icke kunna gå in på frågan om aflöningen, men vi uttrycka den tanken, att befälskandidaten icke bör åtnjuta särskild aflöning utöfver den, som tillkommer honom såsom menig, under tiden för sin tvungna tjänstgöring. Sedan kan han få aflöning efter sin grad och reservofficerskan-

Reservofficeren bör efter utnämningen vara skyldig att deltaga i en regementsöfning.

Det frivilliga arbete, som vi sålunda förutsatt för reservofficeren, skulle ju icke vara allt för betungande och kunna förläggas till en tid på året, som bäst passade enhvar, liksom det borde kunna få uppskjutas ett eller annat år. Och om icke allt för många underkastade sig detsamma, skulle bristen täckas af ett så mycket större antal underofficerare i reserven, hvilka i duglighet säkerligen fullt skulle mäta sig med en god del af de nuvarande yngsta reservofficerarne.

Om ock ingen vidare tjänstgöring här fordras, så bör allt reservbefäl uppmuntras att deltaga i regementsöfningar så ofta som möjligt och därvid erhålla nu utgående aflöning. För ytterligare befordran måste naturligtvis fordras viss tjänstgöring.

Enligt värnpliktslagen hafva vi ett års sammanlagd tjänstgöring vid de flesta af de beridna trupperna; vi önska lika lång tjänstgöring för alla skolbildade ynglingar vid alla truppslag, för att få tillgodosedt behofvet af befäl och särskildt af reservbefäl. Men det är icke nog härmed; vi behöfva lika lång tjänstgöringstid för alla man vid fottrupperna för att få tillräckligt befäl, och vi skola finna, om vi riktigt uppmärksamt se oss omkring i världen, att man litet hvarstädes håller på en icke allt för kort tjänstgöringstid just af hänsyn till befälsfrågan. Så måste äfven ske hos oss.

När man hos oss afskaffade »stammen», införde man i stället volontärer i sådan mängd, att de blefvo en ny stam, hvilken man till och med, om ock icke officiellt, gifvit epitetet »värfvad». Trots upprepade ökningar i aflöning har det visat sig omöjligt att hålla denna volontärstam fulltalig, ja knappast halfbesatt och att tillföra den dugligt folk. Men det är ovillkorligen nödvändigt att hafva tillräckligt med befäl på de lägre trappstegen, tillräckligt med underbefäl, och kunna vi icke få dessa af frivilliga, af volontärer, måste vi taga det felande antalet af det värnpliktiga manskapet. Och bland den

---

didaterna så stor godtgörelse, som tjänstgöringen kan anses förorsaka dem kostnad. För närvarande är denna sak mycket oredig. Den nuvarande pensionen för reservofficerare, 300 kronor om året från 55 års ålder, synes däremot kunna borttagas. För densammas åtnjutande fordras kvarstående i reserven, i de flesta fall som löjtnant, till 65 års ålder, hvilket måste anses orimligt.

del af detta, som utgöres af de icke skolbildade, finnes en hel del duktiga ynglingar, som med för ändamålet afsedd utbildning säkerligen kunna danas till åtminstone hjälpligt underbefäl, blott tiden är tillräcklig. Det är följaktligen nödvändigt att, i den mån rekrytutbildningen fortskrider och rekryternas personliga egenskaper framträda, plocka ut de bästa och drifva dem särskildt. Vid den andra regementsöfningen, i hvilken de deltaga, böra de kunna användas såsom halftroppchefer och få vicekorpralsgrad. De indelta vicekorpraler, som vi förr hade, kunde i allmänhet icke uppvisa så lång eller så pass grundlig utbildning, som dessa skola hafva erhållit.

Värnplikten måste sålunda begagnas icke endast såsom förr för att skaffa oss manskap i ledet utan äfven för att skaffa oss befäl och mycket befäl på olika stadier, på samma gång som den måste gifva oss fyllnad i vårt behof af läkare, förvaltningstjänstemän, ingenjörer och åtskilligt annat. Hvar och en måste gifva staten af sin förmåga, hvar och en måste i farans stund intaga den plats, där han kan uträtta mest.

Det är emellertid icke nog med att äga folk på hierarkiens nedre trappsteg; vi måste äfven se till, att tillräckligt finnes på de öfre.

Ett infanteriregemente har nätt och jämnt efter håret det antal officerare på stat, som fordras för dess utryckande del, då kompanierna få nöja sig med endast två subalternofficerare. Den tredje plutonchefen vid kompanierna får tagas bland underofficerarne, och när de adjutants- och andra platser, som måste besättas med underofficerare, äro tillgodosedda, äro alla de nuvarande underofficerarne (fanjunkare och sergeanter) förbrukade. Det finnes icke en enda officer eller underofficer öfver. Och då får ingen vara sjuk, ingen användas på annat håll, hvilket i stor omfattning sker, då icke ens fördelningsstaberna och ännu mindre brigadstaberna hafva egna officerare, ingen plats vara obesatt. Skall hvarje regemente sedan uppsätta ett reservregemente [1], hvilket kräfver lika stor personal som det ordinarie re-

[1] Under senare tid har man antagit, att vår armé vid krigstillfälle skulle behöfva fördubblas, åtminstone med hänsyn till infanteriet. Skälen härtill finnas utlagda i det lilla arbetet »Svenska armén år 1908» (Stockholm 1906) sid. 12 o. f. Tanken har ytterligare upptagits och utvecklats i Stockholms Dagblad hösten 1907.

gementet, och så en depå för utbildande af ersättningsmanskap, så får man en känning af, hvad som erfordras af befäl, äfven om man icke tager hänsyn till nödvändigheten att ersätta afgången på krigsskådeplatsen. Man kan ju nu i stort sedt tänka sig, att depåens befälsbehof skulle kunna fyllas af pensionerade officerare och underofficerare — ty till att utbilda ersättningsmanskap kunna femtioåringens krafter räcka — och att subalternofficersplatserna vid reservregementet skulle kunna besättas med reservofficerare och ett mindre antal underofficerare i reserven af de slag, som vi hittills behandlat. Men till kompanichefer duga dessa officerare icke med några få undantag. För att få sådana måste vi anlita förtidspensionering, öfverflyttning till reserven — frivillig förstås — af officerare mellan 35 och 50 års ålder, hvilka fortfarande blifva underkastade viss tjänstgöringsskyldighet, och hvilka komma i åtnjutande af en rabatterad pension [1]. Med sådana, med möjligen andra för detta officerare och med på stat varande löjtnanter, som ersättas af reservofficerare, få vi försöka att få behofvet af kompanichefer fylldt. Underofficersplatserna vid reservregementet få tillgodoses af förtidspensionerade eller för detta underofficerare samt distinktionskorpraler, på stat varande eller i reserven.

Den här gjorda fördelningen är naturligtvis helt och hållet schematisk. Den rätta fås genom utbyten mellan de olika grupperna. Hufvudsaken är, att människorna finnas.

Ju högre upp vi komma, desto mindre blir emellertid tillgången på dem.

Vid ett infanteriregemente på tre bataljoner finnas en öfverste, en öfverstelöjtnant och två majorer. Som vid krigsutbrott halfva antalet öfverstar blir brigadchefer och några andra säkerligen tagas i anspråk för andra ändamål och alla dessa få lämna sina regementen i öfverstelöjtnantens händer — en i och för sig ganska ledsam nödvändighet just när fasthet i befälet är mest behöflig —, och då äfven öfverstelöjtnanter kunna behöfvas på olika håll, så följer häraf, att så godt som alla regementen blifva af med sin öfverstelöjtnant såsom bataljonschef, och att denne

---

[1] För denna, af arméns fullmäktige 1904 framställda, för armén synnerligen betydelsefulla åtgärd kan här af utrymmesskäl icke redogöras. De för frågan intresserade hänvisas till Krigsvetenskapsakademiens tidskrift 1905 sid. 32 eller Illustrerad militärrevy 1904 sid. 426.

maste ersättas med en kapten, hvarigenom en brist i denna grad inträffar. Det enklaste sätt att råda bot på detta onda vore naturligtvis att hos oss liksom i alla andra arméer hafva brigadchefer på stat, en åtgärd, som äfven ur andra synpunkter vore högeligen önskvärd — utrymmet hindrar oss emellertid att närmare gå in på undersökningen däraf. Men detta hjälper ändock saken endast till en del. Sätta vi upp reservregementen, måste dessa få öfverstelöjtnanterna till chefer, ty flera därtill lämpliga officerare i reserven torde näppeligen finnas att tillgå, än som behöfvas för att fylla oberäkneliga tomrum. Då för den vanliga fredstjänsten öfverstelöjtnanten hos oss liksom i andra arméer mer än väl behöfves såsom biträde åt regementschefen, bör hvarje regementes officerskår tillökas med en major på stat [1]. I de flesta andra arméer nöjer man sig icke därmed. Så har det tyska regementet förutom öfverstelöjtnanten och bataljonscheferna två majorer, det franska en, det ryska två och så vidare; dessa gå vid mobilisering i första hand till reservformationerna.

Nu frågas, hvarifrån skola våra reservregementen få sina bataljonschefer? Ja, hafva vi inga öfvertaliga regementsofficerare på stat, så måste vi taga dem ur reserven, taga dem af pensionerade majorer, som ännu äro vid full kraft, eller bland förtidspensionerade och slutligen bland kaptener på stat, hvilka måste i sin ordning ersättas.

I vårt land har man alltid haft stor rädsla för högre officerare, och i alla organisationsförslag hafva förslagsställarne sökt öfvertyga sig själfva, att de kunna undvara de högre befälhafvare, som man anser oundgängligen nödvändiga i andra arméer med vida bättre utbildade trupper än våra, i arméer, där man äfven är angelägen om och nödsakad att spara. Men man sparar icke på ledningen för att därigenom få mindre valuta af sina redskap, såsom man gör i Sverige. Nog förefaller det egendomligt, att då vi i Sverige anse oss kunna nöja oss med två generaler, d. v. s. officerare öfver regementscheferna, vid en styrka af två arméfördelningar, så anser man sig vid samma styrka i Tyskland behöfva elfva, och ungefär det samma är förhållandet

[1] Då 1892, vid urtiman, regementena tillökades med en tredje bataljon, snalade man in bataljonschefen. Detta bestraffar sig nu.

i andra länder, till och med i Norge, hvars lilla armé består sig med flera generaler än den svenska. Men vi skola taga ett alldeles färskt exempel. Enligt uppgift i den ansedda tyska tidningen Militär-Wochenblatt har Japan i sin till nitton fördelningar nu ökade armé 131 generaler. Räkna vi på en höft bort 36 såsom icke hörande till trupperna, så återstå i medeltal 5 vid hvarje fördelning i stället för vår enda. Och japanerna spara och måste spara. Det är sant, att furst Alexander af Bulgarien besegrade serberna med trupper, som fördes af bara kaptener, ty alla högre officerare, som voro ryssar, återkallades af ryska kejsaren vid krigsutbrottet, men vi få icke att kämpa med serber, och mycket beror i krig på fastheten i en armés förband. Och äfven af generaler behöfva vi reserv i krig — vi måste med all säkerhet bilda reservbrigader och äfven reservfördelningar — och hafva vi inga generaler på stat att taga af, så få vi inga häller i reserven.

Det tjänar ingenting till att ordna och organisera trupper och stora trupper, om vi icke hafva ledare, befäl för dem hela vägen igenom. Den saken måste vi ovillkorligen minnas, och äro vi tvungna ställa så till, att vårt folks krafter för detta ändamål fullt tillgodogöras, att enhvar ställes på den plats, för hvilken hans krafter, hans förmåga räcker. [1]

---

[1] Denna uppsats var skrifven utan kännedom om de resultat, till hvilka generalerna vid sin behandling af det dem underställda förslaget rörande vårt härväsendes stärkande skulle kunna komma. Sedan uppsatsen var satt, blef en, dock icke bestyrkt, kort redogörelse för desamma synlig i tidningarna. Af denna framgår, att de här ofvan framställda åsikterna i vissa delar skilja sig från generalernas, men de torde dock utan svårighet kunna inpassas i hvilken duglig organisation som hälst.

ETT STATSDEPARTEMENT FÖR KOMMUNIKATIONER OCH ALLMÄNNA ARBETEN I SVERIGE

EN ERINRAN OM FRÅGANS LÄGE OCH NÅGRA ERFARENHETER FRÅN FRANKRIKE RÖRANDE TEKNISK ADMINISTRATION

af civilingeniör *Nils Fröman.*

Som bekant beslöto riksdagens båda kamrar år 1905 att hos Kungl. Maj:t begära framläggande af förslag om ett statsdepartement för handel, industri och sjöfart. Lika mycket som det är att glädjas öfver den utsikt, hvilken härigenom torde stå öppen, att snart få en central statsmyndighet för vårt lands merkantila och industriella intressen, lika mycket är det att beklaga, att ej samtidigt steget togs fullt ut och framställning gjordes om äfven ett andra »tekniskt» departement, nämligen för kommunikationer och allmänna arbeten. Chefen för ett handels- och industridepartement har *sina* uppgifter att fylla, delvis verkande äfven han för tillvaratagandet af teknikens kraf, men detta egentligen mera direkt i fråga om den *enskilda* verksamheten. Statens alltmer omfattande egna arbeten och i all synnerhet dess viktiga kommunikationsväsende kräfva däremot helt sin egen man. Emellertid synes tillfälle komma att erbjuda sig att vid detta års riksdag få denna komplettering, med bibehållen förhoppning om båda departementens *samtida, snara* tillkomst. Motioner lära nämligen komma att väckas i båda kamrarna i denna sak, och särskildt med hänsyn till en del nya förhållanden, som här med ett par ord skola beröras, borde utsikten vara god för ett beslut i den riktning, som vännerna af en fast

och väl organiserad teknisk centralförvaltning för vårt land önska.

Förslag till ett departement för kommunikationer och allmänna arbeten framlades af Kungl. Maj:t redan år 1857 för rikets ständer, som emellertid då, såsom bekant, afslogo det. Sedan dess hafva af Kungl. Maj:t och olika motionärer vid flera tillfällen i riksdagen gjorts framställningar om inrättande af departement för samfärdsel, näringar och allmänna arbeten. Och redan år 1893 afläts till regeringen en riksdagsskrifvelse angående önskvärdheten af ett samfärdseldepartement. Såsom frukt af all denna möda kan, märkligt nog, hittills endast antecknas: jordbruksdepartementet.

Af de nya förhållanden, som jag tillät mig hänsyfta på, är i främsta rummet att nämna den ändring, som uppstår i statsrådens arbetsåligganden genom den efter allt att döma snart tillkommande regeringsrätten. Att detta bör underlätta frågans lösning skall nedan närmare påpekas. Af annan art är den nya situation, som uppstått genom att för den närmaste framtiden ställts i utsikt nya stora statsarbeten, särskildt byggande af vattenkraftstationer i och för elektrisk drift å statsbanorna. Dessa arbeten jämte de redan förut tilltänkta stora nya järnvägs- och kanalbyggnaderna torde ställa stora kraf på en sammanhållande, såväl initiativkraftig som pröfvande, verkligt tekniskt sakkunnig högste chef med personligt ansvar inför riksdagen för att full planmässighet åstadkommes härutinnan. Äfven den utvidgade kontroll, man vill åstadkomma gentemot de enskilda järnvägarna, och de nya tekniska tjänstebefattningar, som härvid kunna komma i fråga, mana till åstadkommande af centralisering i den högsta administrationen på dessa områden. Det torde äfven vara ett allvarligt varnande tecken, att man under förra året inom civildepartementet så uppenbart tillkännagifvit den nuvarande bristfälliga organisationen inom den högre tekniska statsförvaltningen, att man tillgripit den i viss mån riskabla utvägen att för vissa trafikärendens pröfning anlita privat mans sakkunskap. Bland viktiga uppgifter, som vänta sin lösning af en blifvande arbetsminister, äro dessutom att nämna: uppställandet och utfärdandet af enhetliga bestämmelser om arbetsmaterialier, särskildt nyare, såsom cement, betong m. m., byggnadsföreskrifter för järnbetongkonstruktioner etc.

Sammanhanget med en regeringsrätts eventuella bildande har åter denna fråga däri, att de ärenden, som sagda institution skulle få om hand, till stor del hittills ålegat de konsultativa statsråden. Dessa äro ju tre till antalet; men då vanligen statsministern ej är departementschef, så är det att räkna med två platser i konungens råd, som i och med regeringsrättens införande skulle kunna besättas med nya departementschefer. Härvid borde då vara självskrifna de två härofvan omhandlade för industri, handel och sjöfart samt för kommunikationer och allmänna arbeten. Dessa förhållanden, och särskildt den ofantliga betydelsen af ett departement för kommunikationer och allmänna arbeten, framhöllos också af en förutvarande civilminister, landssekreteraren *Schotte*, i hans anförande vid Svenska Teknologföreningens andra sektions årsmöte den 14—16 mars i fjol.

Nämnda mötes förhandlingar angående denna fråga äro för öfrigt i sin helhet af beskaffenhet att vara väl förtjänta af allmännare uppmärksamhet [1]. Förutom af nyssnämnde talare belystes frågan af bl. a. professor *J. Gust. Richert* (inledare af ämnet), direktören för Trollhätte kanal- och vattenverk, major *F. V. Hansen*, d. v. majoren, nuvarande öfverstelöjtnanten *P. Ax. Lindahl*, m. fl. Och den uppfattning, som professor Richert formulerade i orden: »*Vi hafva ej längre råd att undvara ett kommunikationsdepartement*», fann ej blott liflig genklang hos de talrikt och representativt närvarande teknikerna, utan fick äfven en kraftig motivering i de anföranden, som höllos. Den resolution, som fattades, och som öfverlämnats till K. Maj:t, gaf äfven uttryck för det trängande behofvet af departement för såväl handel, sjöfart och industri som för kommunikationer och allmänna arbeten.

Ingen, som ifrar för dessa frågors lösning, är väl dock nog kortsynt att tro, att alla nuvarande kännbara missförhållanden inom den högsta tekniska administrationen *eo ipso* äro afhjälpta genom skapandet af två nya departementschefsämbeten och några därmed sammanhängande expeditionschefs- m. fl. befattningar. [2] Tre spörsmåls lyckliga lösning kräfvas därjämte:

---

[1] Utförlig redogörelse efter stenografiska referat af förhandlingarna finnes i Teknisk Tidskrifts Allm. Afd:s häften n:is 15—21 för år 1907.

[2] Den nämnda resolutionen inom Sv. Teknologföreningens andra sektion innehåller bl. a. äfven det uttalandet, »att vid besättande af befattningar i dessa

1) organiserandet af de till de nya departementen hörande styrelserna, verken och byråerna,

2) besättandet af vederbörliga platser med *tekniska* och *merkantila* fackmän samt

3) ordnandet af arbetssättet för dessa för *praktiska* frågor, i detta ords mest ursprungliga mening, afsedda departement och dess underlydande förvaltningar på ett så litet byråkratiskt vis som möjligt, utan åsidosättande af de formella kraf, som måste ställas på en statsadministration.

Men det vore i hög grad beklagligt, om man med dessa många spörsmål såsom oros-spöken i tankarna läte hufvudfrågan fortfarande en lång tid bida sin lösning, i lyckligaste fall under förevändning af väntan på en eventuell kunglig kommittés vidlyftiga utredning af hela konglomeratet af dessa frågor. Utredningen om de två departementens egen organisation och de i samband med deras konstituerande erforderliga ändringarna i fördelningen af ärendena mellan de olika departementen bör ingalunda kunna kräfva så särdeles lång tid. De öfriga frågorna torde sedan få sin bästa lösning under ledning just af de första innehafvarne af de nya departementschefsposterna. Ett friare arbetssätt än det f. n. gällande finge man emellertid hoppas från början blefve föreskrifvet i instruktionen för de nya departementscheferna, så att de inom vissa begränsade områden kunde äga ensam beslutanderätt, och icke alla detaljfrågor behöfva föredragas i konseljen. Vore det för djärft att hoppas, att tack vare det arbete, som redan bör kunna vara undangjordt genom utredning om handelsministeriet, proposition om *båda* departementen kunde hinna föreläggas årets riksdag, så att den grundlagsenliga andra behandlingen komme till stånd redan år 1909? Visserligen innebure detta en epok för det svenska statsmaskineriet — men det är dock icke en lika halsbrytande tanke som den, hvilken förverkligades i Frankrike för icke så lång tid sedan, då ett nytt departement på rak arm tillskapades af regeringen vid bildandet af en ny ministär (Clemenceau's).

*

---

nya departement, hvilkas uppgifter närmast falla inom de praktiska intressenas område, den *tekniska sakkunskapen* bör i största utsträckning blifva representerad».

När man märker, att något icke är bra som det är hemma i eget land, så riktar man vanligen blickarna till utlandet. Det är ingalunda alltid fallet, att man då finner det vara bättre där. Men man kan möjligen i stället få några nya upplysningar om hur det *icke* bör vara.

Som bekant finnas arbets- eller kommunikationsdepartement i flera af utlandets stater, t. ex. i Danmark, England, Frankrike, Italien, Norge,[1] Preussen, Rumänien, Ryssland, Serbien, Turkiet.

Meningen här kan icke vara att gifva någon skildring af den föreliggande frågans läge i alla dessa länder. Här skola blott, för belysande af ämnet, lämnas några meddelanden om de, dels gynnsamma, dels mindre tilltalande erfarenheter, som man gjort i *Frankrike* angående arbetsdepartementet och dess närmast underlydande administrativa organ.

---

[1] Vårt västra grannland erhöll ett dylikt år 1885. Det kan ju då vara af intresse att taga del af en redogörelse, som stod i *Teknisk Ugeblad* den 22 mars 1907 och därur en del meddelas i Teknisk Tidskrift för den 13 april s. å., hvarifrån följande citat är hämtadt:

»Frågan om omorganisation af arbetsdepartementet i teknisk riktning har varit före allt sedan 1885, då nämnda departement bildades, och i synnerhet kraftigt drifvits fram från tekniskt håll. En väsentlig orsak till, att hittills intet resultat kunnat vinnas, har varit det motstånd, som mött i departementet, hvars alla inflytesrika män äro jurister. Det är dock föga troligt, att en reform sådan som denna i längden kan förhindras. Och efter den bestämda hållning, som järnbanekommittén (stortingets) nu intagit, bör man ha anledning hysa goda förhoppningar. *Beträffande den nu gällande ordningen med en teknisk konsulent, synes den vunna erfarenheten tydligt ådagalägga, att äfven den dugligaste blott med svårighet kan göra sig gällande i en sådan ställning, där han i egenskap af rådgifvare blott har att svara, när han blifver åtspord, eljest är utan inflytande.*

Krafvet på teknici i arbetsdepartementet har framsprungit ur en stark känsla af att där, hvarest de viktigaste tekniska spörsmål få sin sista behandling, innan de föreläggas stortinget, där må också sitta män med tekniskt blick på saker och förhållanden samt med det initiativ, som blott den tekniska utbildningen och erfarenheten gifva. *Arbetsdepartementet äger det största inflytande icke blott på de offentliga arbetena, utan ock direkt och indirekt på all annan arbetsdrift i landet.* I departementets högre ställningar må därför finnas män med erfarenhet från teknisk och praktisk verksamhet, men äfven den juridiska fackinsikten vara väl företrädd — såsom järnbanekommittén föreslagit — och med god vilja från båda sidor bör ock ett fruktbringande samarbete kunna uppnås». (Kursiveringarna af förf.)

Den källa, som jag härvid tillåter mig följa, heter »*Les travaux publics, essai sur le fonctionnement de nos administrations*» och är en liten intressant volym, utgifven af *Henry Chardon*, »maitre des requêtes au Conseil d'Etat». De för ämnet djupare intresserade läsarne hänvisas till det i en lättflytande stil skrifna originalet, hvarur här ett refererande sammandrag lämnas — tillika med några jämsides gjorda antydningar om svenska motsvarigheter. Det kan måhända förtjäna beaktande, att bokens författare, efter hvad det tycks, icke själf är ingeniör.

I inledningen gifver M. Chardon först uttryck åt sitt missnöje med det byråkratiska system, som tycks i vissa fall vidlåda äfven den demokratiska franska statens administration. Pappersluntorna växa under åratal i tvistemål angående viktiga ekonomiska och näringsspörsmål, som kräft ett snabbt, sakkunnigt, praktiskt afgörande. Och förf. skrifver: »I alla dessa affärer har intet fel begåtts; den administrativa mekanismen har funktionerat enligt lagtexterna; de män, som tolkat dessa texter, hafva hvarken varit dumbommar eller illasinnade. Huru hafva de då kommit till sådana resultat? Skulle vi icke ha tillräckligt med lagar, allmänna förordningar, dekret, instruktioner, cirkulär, författningar och beslut? Och likväl hvilka volymer för att rymma dem alla! Liksom för ett österländskt språk, så vore för att lära känna dessa ett helt lif icke tillräckligt.» Han konstaterar vidare, att framstående intelligenser under hundratals år med intresse sökt förbättra och nyskapa Frankrikes författningar och reglementen. Antalet tjänstemän är stort — fler har landet icke råd att aflöna! Äro de illa rekryterade? Nej, »deras goda egenskaper hafva t. o. m. blifvit ett ordspråk». Hvarför då med så stor kraftansträngning så dåligt resultat? För att söka gifva ett svar på denna fråga har förf. utvalt till skärskådande ett ministerium med klara åligganden och stark organisation, nämligen det för allmänna arbeten.

Bokens första del beskrifver i korta drag arbetsministeriets organisation; den andra och största delen behandlar »fonctionnement du ministère des travaux publics».

Om man än, säger förf., kan diskutera gagnet af vissa ministerier, så torde man dock ingalunda kunna göra detta beträffande det, som har hand om allmänna arbeten. »Det exi-

sterar, emedan det är nödvändigt och emedan dess uppgift är en väsentlig del af det sociala lifvet i de civiliserade länderna.» Han uppställer följande definition: »de allmänna arbetena äro de, hvilkas utförande för en obegränsad och ständigt nytillströmmande skara medborgare möjliggör eller underlättar lifvet och den mänskliga verksamhetens utöfvande i alla dess former». Att projektera, utföra och underhålla landsvägar, anordna hamnar, genomkorsa landet med kanaler, järnvägar och telegraflinjer, organisera postverket, omhänderhafva fyrväsendet, underlätta kommunikationerna för en stads och dess omgifningars invånare, kanske äfven distribuera deras belysning och maskinkraft ekonomiskt — se där de stora uppgifter, som föreligga ett dylikt ministerium och som innebära snart sagdt obegränsade möjligheter till rik utveckling af oskattbar betydelse för landets invånare!

Så stort inflytande hafva de ofvan nämnda uppgifterna i våra dagar, att *arbetsministeriet kan sägas »dirigera samhällets materiella utveckling»*. »I framtidens fredliga och kollektivistiska nationer kan denna roll icke annat än förstoras, och ministeriet för allmänna arbeten skall blifva det främsta af alla ministerier. Man ser alltså, huru nödvändigt det är, att denna administration är vetenskaplig och befriad från alla fjättrar.»

Det franska arbetsministeriet daterar sig från år 1830. Från och med juli 1869 bildar det ett specialministerium, skildt från handel och jordbruk. Föga efterföljansvärdt torde vara det förhållandet, att under åren 1869—1903, alltså 34 år, ifrågavarande ministerpost växlat innehafvare 43 gånger, i medeltal sålunda 9 månader per minister. Alla dessa (åtminstone efter 1870) hafva tagits ur riksförsamlingen. Flera hafva fordom varit förträffliga ingeniörer, men de hafva blifvit ministrar blott därför, att de innehaft ett valmandat. Detta anmärker förf. såsom ett absurdt förhållande, hvilket ej har stöd i konstitutionen. Hvarför blott politiska män och icke hällre sådana, som framför allt vilja ådagalägga sin lämplighet för tekniska uppgifter? »Nio månader är icke lång tid för att sätta sig in i hvad som är ett lands allmänna arbeten; det vore väl kort för att lära sig sköta dem, hur stor lätthet att fatta och anpassningsförmåga lärjungen än må hafva. Om dylika eventualiteter måste förekomma, så ligger däri ett ytterligare skäl för att hafva en särskildt solid admi-

nistration, utrustad med en hög grad af klarseende, beslutsamhet och målmedvetenhet, så nödiga egenskaper för landets utveckling.»

Den franska administrationen för de allmänna arbetena består dels af *centralförvaltningen*, omfattande cirka 230 tjänstemän, dels af *aktiva tjänster* (= distriktsförvaltningen), uppgående till cirka 8,200.

Centralförvaltningen blott leder och kontrollerar de aktiva tjänsterna. Då så är, förefaller det den franske förf. nödvändigt, att tjänstemännen i den förra rekryteras från de senare, på det att full kännedom om teknikens senaste erfarenheter skall vara tillfinnandes hos centralförvaltningens tjänstemän. Så är emellertid i regeln icke fallet. Ministeriets direktörer utses visserligen vanligen bland statens ingeniörer. Men af öfriga tjänstemän är det blott en del lägre, som stundom (i enlighet med ett dekret af 1878) utses bland den aktiva tjänstemannakåren. Ehuru man försvarar denna underlåtenhet med att man behöfver juridisk sakkunskap inom förvaltningen, så jäfvas detta i ganska hög grad däraf, att en stor del af dessa tjänstemän, som så småningom avancera till allt högre platser, endast hafva genomgått »l'école primaire». Med rätta synes förf. häfda, att det ligger i detta tillvägagångssätt — som vi i vårt land, utan jämförelser f. ö., äfven känna igen — ett förbiseende af att kännedom om de juridiska hemligheterna dock i självfva verket torde vara mindre hörande till ämnet än kännedomen om de tekniska, och att en högre ingeniörsutbildning torde kunna sätta vederbörande i stånd att, om så erfordras, lösa en kinkig fråga äfven af annan art — i alla händelser bättre än den förmår, som endast inom verket skaffat sig sitt vetande.

Numera har man afskaffat den under andra kejsardömet inrättade generalsekreteraretjänsten. Ifrågavarande tjänsteman var ett slags underminister, som faktiskt permanent styrde administrationen under auktoritet och kontroll af de politiska personer, som efterträdde hvarandra såsom ministrar. Förf. finner det klander, somliga riktat mot förändringen, vara obefogadt, enär ministerns handlingskraft genom anordningen med en administrativ underminister lätt blir försvagad, så att sanningen, »det enda, som har förtroende inför parlamentet», löper risk att undertryckas.

För närvarande består ministeriets centralförvaltning af: ministerkabinettets tjänstemän, 3 direktörer (en för personal och räkenskaper, en för vägar, sjöfart och grufvor och en för järnvägar), 9 divisionschefer (»chefs de division»), 27 byråchefer, 29 souschefer samt 74 notarier och expeditionstjänstemän (»rédacteurs et expéditionnaires»).

Funktionärerna i kabinettet äro ministerns omedelbara medarbetare och kunna vara flera eller färre »allt efter de politiska männens klientel». Minimum, och enligt förf. äfven lagom, är en chef, en sous-chef och en sekreterare, samtliga omsorgsfullt valda. Kabinettschefen skall mottaga alla tjänstesökande. Men hans viktigaste göromål är att »förbereda underskriften» för alla ministerns skrifvelser. En skicklig kabinettschef skall härvid kunna undvika, att direktörerna gå förbi honom direkt till ministern, och han måste för den skull akta sig att han icke går öfver sin befogenhet. Han är ministerns förtroendeman, som skall underlätta hans arbete, utan att förhindra något ärende att framkomma i oförvanskad form. — För alla »materiella sysslor», såsom skrifvelsers öppnande, inregistrering och afsändande, har kabinettschefen till sin disposition ett visst antal fast anställda tjänstemän, som utgöra kabinettets byrå.

De tre direktörerna förestå hvar sin styrelse.

Förf:s undersökning mynnar ut i att ministeriet vore tillräckligt betjänt med endast en direktör (i st. f. 3), fyra divisionschefer (i st. f. 9) och ett dussin byråchefer (i st. f. 27). Om dessa »förenklingars» lämplighet i så radikal riktning är icke afsikten att söka döma i denna uppsats.

Om man med denna franska administration jämför våra svenska förhållanden, så torde kabinettschefen ungefär motsvaras af expeditionschefen. Sous-chefen m. fl. tjänstemän i kabinetten torde i vissa hänseenden närmast motsvaras af kansliråden och byråcheferna i våra departement. Här framträder dock genast en stor olikhet mellan de två ländernas administration. Till kanslirådens åligganden hör nämligen att till föredragning för Kungl. Maj:t förbereda inkommande ärenden, utarbeta förslag och utlåtanden samt med uppmärksamhet följa sådana frågor, som falla inom byråns verksamhetsområde. De hafva alltså i viss mån en mera fristående och ansvarsfull ställning och utgöra ett slags *mellan-instans.* Sådana åligganden tillkomma

emellertid i Frankrike i stället direktörerna. Dessa torde till sin grad motsvaras af general- och öfverdirektörerna i våra styrelser och verk, men stå å ena sidan så att säga närmare departementschefen än de senare hos oss, och ha å andra sidan en beträffande sina resp. förvaltande verk mindre representativ ställning. Ministern för allmänna arbeten är exempelvis president i bl. a. två »conseils généraux», hvilka åtminstone hafva vissa funktioner af samma slag som vår järnvägsstyrelse och väg- och vattenbyggnadsstyrelse, under det att direktörerna i Frankrike endast äro föredragande och i sina resp. fackärenden röstberättigade ledamöter. Då härtill lägges, att så väl stats- som enskilda järnvägar lyda under ett och samma »conseil général», så framgår, att man har en betydligt mycket kraftigare centraliserad förvaltning i Frankrike än hos oss. Genom dylika förvaltningsprinciper undvikas naturligtvis sådana för ärendenas behandling störande förhållanden, som hos oss uppstå, t. ex. antingen genom skiljaktiga meningar mellan styrelse och departement, eller genom meningsskiljaktigheter mellan olika styrelser angående en och samma sak — för att icke tala om den betydelsefulla tidsvinsten i många fall!

Härmed är emellertid icke sagdt, att icke centraliseringen skulle, till ännu större säkerhet för en del ärendens snabba behandling, kunna med fördel låta sig förenas med en delvis själfständigare ställning för direktörerna än i Frankrike. M. Chardon klandrar äfven de franska direktörernas onekligen svaga ställning. De hafva själfva icke rättighet att underteckna ens den obetydligaste handling, utan att ofvan namnet står »pour le ministre et par son autorisation». Exempelvis borde väl frågor om vägreparationer och dylikt, för hvilka parlamentet beviljat anslag, kunna handhafvas personligen af direktören, som i alla fall är den ansvarige fackmannen. I detta hänseende synes man hos oss hafva mindre trånga former, ehuru kanske i de flesta fall endast skenbart! Ty hos oss intar generaldirektören, resp. öfverdirektören, en ställning motsvarande den franske ministerns i nämnda afseenden, i det att de underlydande cheferna måste underkasta sig hans åsikts inhämtande och hans autoriserande underskrift äfven i mindre väsentliga detaljfrågor, till förfång för dessas snabba behandling.

»Divisionscheferna» motsvara närmast våra verks byråchefer

och byrådirektörer, men hafva i sin ordning under sig två eller flera byråer, som förestås af byråchefer med mera specialiserade verksamhetsområden. Sålunda lyda exempelvis under »division de la navigation» 3 byråer, nämligen 1) för kusthamnar, fyrar och sjömärken; 2) för segelbara floder och flottleder samt 3) för sjöfartskanaler.

Ministeriet får till sin »hjälp» allt emellanåt »kommittéer och kommissioner». Förf. erkänner visserligen, att dylika stundom gjort staten stora tjänster, men går samtidigt ganska hårdt åt det florerande bruket med kommittéer. Ofta bestå dessa endast delvis af fackmän, hvilka få nöta bort lång tid »med att förklara abc för hälften af medlemmarne». Man hoppas, att ljuset skall frambryta under diskussionen, och slutet blir ofta en »bastardlösning». Och han konstaterar, att »kommissionen är oansvarighetens och anonymitetens triumf, hela den ledande administrationens blödande sår». »I själfva verket böra ministerierna icke hafva andra kommissioner än dem, som hafva en verkligt teknisk karaktär.» Och i hög grad beaktansvärd är hans uttalade mening, att utredningarna i största möjliga omfattning skola göras af de ordinarie tjänstemännen, hvilkas befattningar och instruktioner skola upprättas med hänsyn till behofven.

Äfven kapitlet om *de allmänna arbetenas aktiva tjänster* erbjuder åtskilligt af intresse. Administrationen af de allmänna arbetena i Frankrike hvilar sedan mycket långt tillbaka på statsingeniörsinstitutionen. Denna »kår» är nu kvar i det skick den erhöll genom omorganisationen under första republiken för öfver 100 år sedan. En jämförelse med den svenska »Väg- och vattenbyggnadskåren» ligger nära till hands, och skillnaderna framträda skarpt vid en granskning. Den franska kåren är för det första baserad på konsekvent elitutval, för det andra inriktas studierna speciellt på den blifvande statstjänsten, och för det tredje finnes där icke den onaturliga inblandning af militärtillsatser, som är hufvudkännemärket för vår svenska »kår». [1]

Efter att först hafva genomgått »Ecole polytechnique» och därefter antingen »Ecole des mines» eller »Ecole des ponts et

---

[1] Det kan nämnas, att i höst utsändts från »l'imprimerie de la chambre des députés» ett betänkande om förändring af »le recrutement des ingénieurs des ponts et chaussées et des mines», afgifvet af en officiell kommission och helt visst förtjänt af uppmärksamhet.

chaussées» får ingeniörseleven titeln »ingénieur ordinaire de troisième classe». Inom båda facken förekomma följande grader: 3 klasser af »ingénieur ordinaire», 2 af »ingénieur en chef» och 2 af »inspecteur» (»divisionnaire» och »général»). Landet är beträffande »le service des mines et la surveillance des appareils à vapeur» deladt i 5 distrikt, hvart och ett med en generalinspektör som chef. Därunder lyda arrondissements med hvar sin chefsingeniör och under dem sous-arrondissements, som ledas af hvar sin »ingénieur ordinaire». På liknande sätt är organisationen för arbetena rörande »ponts et chaussées» ordnade. För de senare finnas ej mindre än 350 arrondissements med hvar sin »ingénieur ordinaire»; dock förekommer äfven att två eller flera hafva en gemensam ingeniör. Den ordinarie tjänsten lär vanligen ej vara alltför betungande, enär för hvarje något mer betydande byggnadsarbete tillsättes en specialingeniör, som lyder direkt under centralförvaltningen. Förf. kritiserar, såsom det vill synas icke utan skäl, den numera olämpliga kategoriindelningen för statsingeniörerna.

Den distriktsförvaltning, som i Sverige motsvarar den nämnda franska, nämligen de sex väg- och vattenbyggnadsdistrikten med hvar sin chef och distriktsingeniör, kan ännu sägas vara till sin organisation ganska outvecklad. Den är dessutom baserad på den för statsfunktionärer olämpliga principen, att resp. tjänsteinnehafvare få endast en ringa fast lön och i öfrigt hafva att dels åtnjuta arfvode vid förrättningar, dels skaffa sig inkomst af enskilda uppdrag. Detta system har ledt till att dessa tjänstemän i första rummet äro innehafvare af privata ingeniörsbyråer — med den utmärkta reklam, som ligger i innehafvarens förbindelse med statsmyndigheterna. I samband med en blifvande omorganisation af denna distriktsförvaltning är det — om icke förr — på tiden, att den under de senare åren på i det ofvanstående antydda grunder rätt mycket omdebatterade frågan om »väg- och vattenbyggnadskårens» ombildande får en lycklig lösning — eller att denna kår i sin nuvarande snarare skadliga än gagneliga form afskaffas.

I ett särskildt kapitel framhåller M. Chardon det olämpliga i rådande system att ställa ingeniörerna utanför de definitiva besluten äfven i rena fackfrågor. Likaså varnas för bibehållande af de jämförelsevis låga aflöningarna för chefsplatserna. Siffran

för anslaget till personalen — 30 mill. af en budget på 245 mill. fr. — anser emellertid förf. genom arbetets förenklande kunna minskas med åtminstone en tredjedel och visar på det för »papperssamlandet» karakteristiska förhållandet att mot tre byråtjänstemän svara två vid den aktiva tjänsten.

Förf. lägger synnerlig vikt vid att såväl hvarje teknisk chef för sig uppgör ett program, baseradt på den tekniska utvecklingen inom hans fack, som äfven att den högsta tekniska ledningen (»Conseil général des ponts et chaussées») i förening med statsrådet vidmakthåller en oafbruten utveckling af dessa program Vidare kritiserar han skarpt den omotiverade och för ärendenas behandling otjänliga splittring, som förefinnes genom att vissa hithörande arbeten lyda under andra ministerier än arbetsministeriet. Sålunda lyda, trots centraliseringsprincipen i öfrigt, vissa vägarbeten under inrikesministeriet, vissa vattenfrågor under jordbruksministeriet. Olägenheter häraf uppstå så mycket lättare i fall, då t. ex. prefekten, hvilken är »en politisk tjänsteman», har till åliggande att utse personer, som sköta departementets (d. v. s. länets) vägar. Beträffande vattenrättsfrågor, tyckas dessa inbjuda till ungefär lika mycket trassel i Frankrike som i Sverige.

Karakteristiskt för förf:s i vissa hänseenden radikala synpunkter angående de tekniska spörsmålen är, att han, jämsides med sitt kraf på enhetligt sammanförande af de senare under arbetsministeriet, förordar att ett flertal tekniska tvistefrågor skola lämnas till afgörande (utan vidare formaliteter) af fackmän, som stå utanför den centrala administrationen. »Man skall säga, att det är nödvändigt att garantera den enhetliga lagtolkningen i administrationen! Är det nödvändigt?» utbrister han med tydligt nej-svar som afsikt. Och han tillägger några ord om att tvärtom olika förhållanden i olika landsdelar kunna rent af betinga olika behandlingssätt. För mig synes det, som förf. här liksom på ett par andra ställen går till någon öfverdrift i sina praktiska reformförslag. Men tanken på en teknisk jury för tvistefrågor är säkerligen riktig och torde snart blifva aktuell litet hvarstädes. Man skall blott icke häller härvid tappa bort fordran på enhetlig organisation och konsekvent saklighet.

Frågan om tariffpolitik rörande kanal- och järnvägsfrakter beröres, och den uppfattning förf. fått angående rivalisering

mellan de båda cheferna för järnvägar och kanaler utmålas bjärt. Onekligen äro frågorna om anläggning af det ena eller andra slaget af dessa trafikleder förtjänta af den omsorgsfullaste, allsidigaste och mest opartiska pröfning; men nog förefalla förf:s satser, att »kanalerna innebära en orättvisa mot de industriidkare, som bygga på höjderna» och att »hela världens regim för transport af varor är järnvägen», något egendomliga såsom grundvalar för en del argumentering. Emellertid borde »den vetenskapliga lösningen» af hela den långa striden mellan kanaler och järnvägar hafva nåtts för länge sedan, »om den tekniska administrationen hade haft om hand det effektiva beredandet af programmen och fått påtaga sig ansvaret för de fattade besluten, ifall kårens organisation vore sådan, att dessa program blefve den naturliga frukten af alla ingeniörers vetande och erfarenhet». Kärnpunkten är dock för förf., att man i stället för den enhetliga ledning af kommunikationsfrågorna, som han, trots kommunikationsdepartementets tillvaro, anser Frankrike sakna har en på flera tjänstemän uppdelad ledning, mellan hvilka konkurrensen är fri beträffande projekter och dessas realiserande. Det synes, som om förf:s anmärkning härvidlag mera borde rikta sig personligen mot vederbörande departementschefer, hvilka dock kanske till följd af de politiska förhållandena i Frankrike och de däraf, såsom ofvan anförts, beroende täta ombytena, hvarken kunnat utses med hänsyn till fackliga kraf eller under sina korta ministertider kunnat hinna göra det gagn, man väntar af en dylik fackminister.

Äfven i sammanhang med frågan om hamnväsende angriper förf. »det teoretiska enhetsintresset», som fordrar igångsättande af »hela den administrativa hierarkien», så snart fråga är om hamnarnas utvidgning och förbättrande. Man vill ha ingripande af »tio auktoriteter, där en enda man kan afgöra med sakkännedom: hamningeniören». Fyr- och sjömärkesverken åter skötas själfständigt af statens ingeniörer — och det har visat beundransvärda resultat. Praktiskt taget, anser förf., att Frankrike på detta område är »det främsta landet i världen». Om ingeniörerna hade samma handlingsfrihet och oberoende på andra områden, kan man förmoda, att de där skulle uträtta proportionsvis lika mycket som vid fyrväsendet.

M. Chardon sammanfattar till sist i några slutord de kon-

klusioner, hvartill han kommit. Det är förenkling i den nu rådande komplicerade mekanismen för de tekniska ärendenas behandling, förf. vill förorda. I st. f. »skrif», skall man säga åt tjänstemännen »handla». Och större handlingsfrihet skall beredas åt äfven andra än dem, som innehafva den allra högsta ledningen.

*

Ehuruväl de ofvan framlagda erfarenheterna från Frankrike ej verka enbart uppmuntrande, då man vill frammana bilden af en för nutida tekniska frågors praktiska handläggning nitälskande arbetsminister och ett väl funktionerande arbetsdepartement, så talar dock den franske förf. trots allt ett tydligt språk om den stora betydelsen af icke blott ett arbetsministerium, utan äfven en därunder lydande, väl organiserad teknisk förvaltning.

Visserligen heter det ännu, kanske med en viss sanning, att jordbruket är vårt lands modernäring. Visserligen har å andra sidan såväl vår industri som vårt kommunikationsväsen nått ganska långt äfven utan särskilda målsmän i regeringen och utan de här förordade reformerna i den tekniska förvaltningen. Men utvecklingen löper hastigt i vår tid. Och det gäller för nationerna sinsemellan hvad som inom landet gäller mellan enskilda industriella verk, att den, som arbetar med tungrodda, föråldrade arbetsmetoder, står sig ej i längden i konkurrensen med sina företagsammare medtäflare.

Den största faran, som enligt det ofvanstående redan gjort och alltmer kommer att göra sig kännbar i vårt land, om snar ändring ej sker, ligger däri, att snart sagdt hvarje möjlighet till verkligt sakkunnig ledning beträffande tekniska ärenden saknas i vår högsta förvaltning. Förlusterna genom ett dylikt sakernas tillstånd kunna kanske en gång när det är för sent delvis uträknas och visa sorgliga siffror. Till fullo kunna de aldrig uppskattas. Men ett torde vara säkert, att hvad som nedlägges i kostnad på en enhetlig, sakkunnig och praktisk administration är i realiteten sparpengar, som bära mångdubbel vinst. För öfrigt torde i rikshufvudboken vid summeringen af förvaltningssidan knappt någon ökning komma att yppa sig — på grund af minskade utgifter för extra kommissioner och konsulenter!

De redan för närmaste framtid i utsikt ställda ändringarna beträffande omfattningen af statsrådets ärenden och dettas komplettering med ett nytt departement göra tidpunkten nu synnerligen lämplig att samtidigt äfven tillägga arbetsdepartementet för att sålunda med en gång kunna omgruppera vederbörande ärenden på ett rationellt sätt. Och som ofvan framhållits, för hela den hithörande förvaltningen behöfver därför icke med ens föreligga en färdig plan till omorganisation. Få vi blott den första förutsättningen för en naturlig ordning, så är alltid utsikten större för en snar och god fortsättning. Det är därför i främsta rummet den *befullmäktigade tekniske ledaren* vi för närvarande behöfva i Sverige.

ANNONSBILAGA.

DET NYA SVERIGE

TIDSKRIFT FÖR NATIONELLA SPÖRSMÅL,

UTGIFVEN AF

D:R ADRIAN MOLIN,

inbjuder härmed till prenumeration för år 1908. Redan under sin första årgång har tidskriften i långt större utsträckning än redaktionen kunnat vänta fått glädja sig åt såväl pressens som allmänhetens varma uppmuntran och intresse, och på samma gång har antalet af de framstående författare, som i tidskriften söka ett organ, blifvit allt större. Man har tydligen insett behofvet af en tidskrift af den art som »*Det nya Sverige*», och är det att hoppas, att det förtroende, som redan kommit den till del, måtte ytterligare ökas. Redaktionens sträfvan skall alltjämt vara att, under fasthållande vid de grundsatser, som varit ledande vid tidskriftens bildande, gifva den ett omväxlande och framför allt gediget innehåll — ett innehåll icke blott för dagen, utan äfven för morgondagen.

Det nya Sverige vill icke vara någon facktidskrift — den vänder sig till alla dem, som hysa intresse för allmänna angelägenheter, hvilken klass och hvilket parti de än tillhöra. För alla frågor, som gälla vår svenska odling, andlig och materiell, skall tidskriften alltjämt stå öppen. Vår nationella kulturs problem och våra aktuella politiska och ekonomiska, kyrkliga och sociala spörsmål komma att i Det nya Sverige belysas af våra bästa pennor. Särskildt tror sig tidskriften fylla en uppgift genom att bereda *det praktiska lifvets män* på olika områden ett forum, där de kunna få tala ut sin mening och föra fram sina synpunkter.

Värdet af tidskriftens inlägg torde framgå af en förteckning på den krets af medarbetare, som under det gångna året gifvit tidskriften sitt stöd. Bland dem äro:

Biskop *O. Bergqvist*, skeppsredaren och riksdagsmannen *Dan. Broström*, docenten *Herman Brulin*, professorn och riksdagsmannen *Sam. Clason*, biskop *J. A. Eklund*, teol. d:r *S. A. Fries*, kaptenen *C. O. Hafström*, fil. kand. *Hjalmar Haralds*, fil. d:r *Eli F. Heckscher*, fil. d:r *Paul Hellström*, professor *Harald Hjärne*, professor *Rudolf Kjellén*, fil. d:r *Axel Lagerwall*, löjtnant *Ernst Liljedahl*, disponenten *E. J. Ljungberg*, fil. kand. *C. D. Marcus*, auditören och riksdagsman-

nen *E. Martin*, professor *Vitalis Norström*, generalkonsul *A. P. Pehrsson*, professor *C. A. Reuterskiöld*, grosshandlare *Edward Ringborg*, redaktör *Erik B. Rinman*, författarinnan *Anna M. Roos*, f. statsrådet *A. Schotte*, skriftställaren *Gustaf Stridsberg*, fil. d:r *Verner Söderberg*, envoyén *G. O. Wallenberg*, kaptenen i Generalstaben *C. Westerlund* m. fl.

Ytterligare ha nedannämnda personer utlofvat bidrag:

Jur. kand. *Henrik Almstrand*, lektor *E. O. Arenander*, fil. kand. *Gösta Bagge*, f. statsrådet *Fr. Berg*, läroverksrådet *B. J. Bergqvist*, docenten *E. Billing*, fil. d:r *Fredrik Böök*, skriftställaren *Hj. Cassel*, fil. kand. *K. A. Edin*, lektor *C. H. Hallendorff*, fil. d:r *Gunnar Huss*, fil. d:r *T. Höjer*, ingeniör *Albert Isakson*, professor *Efr. Liljeqvist*, konsuln *C. J. F. Ljunggren*, skeppredare *W. R. Lundgren*, kaptenen, frih. *Erik Palmstierna*, stadsrevisor *A. Ramm*, professor *Henrik Schück*, skriftställaren *Emil Svensén*, fil. lic. *Herman Söderbergh*, professor *Nathan Söderblom*, professor *Karl Warburg*, landshöfding *J. Widén*, kaptenen *J. Åkerman*, docenten *A. Åström*, arkitekt *Ragnar Östberg*, m. fl.

Det nya Sverige utkommer under 1908 med *8 häften* om tillsammans *30 ark* stort medianformat. Af dessa häften beräknas 4 utkomma under den tid riksdagen är samlad.

Tidskriftens pris är kr. 7: 50 för hel årgång.

För *endast* första häftet kr. 1:25.

Från och med tredje häftet säljas ej lösa häften.

Prenumeration verkställes i bokhandeln, på posten, utan tilllägg af postarvode, samt å tidskriftens expedition (Malmskillnadsgatan 9, Stockholm), där äfven annonser mottagas.

I redaktionsangelägenheter hänvände man sig till redaktören d:r Adrian Molin under expeditionens adress.

Stockholm i januari 1908.

ADRIAN MOLIN. *HUGO GEBER.*

FÖRSTA HÄFTETS INNEHÅLL:

Stockholm 1908. Kungl. Hofboktr. Iduns Tryckeri-A.-B.

DET · NYA SVERIGE

TIDSKRIFT · FÖR
NATIONELLA · SPÖRSMÅL
UTGIFVEN · AF
ADRIAN · MOLIN

ÅRGÅNG: 2 HÄFTE: 2

• STOCKHOLM • HUGO · GEBERS • FÖRLAG •

VÅRA ÄMBETSMÄNS STATSVETENSKAPLIGA UTBILDNING

af docenten *Eli F. Heckscher.*

De sista årens händelser ha gifvit upphof till en ovanlig mängd förebråelser mot den svenska ämbetsmannavärlden, och stämningen emot denna förefaller tidtals så fientlig, att man tror sig kunna störta nästan hvem eller hvad som hälst endast genom en beskyllning för byråkratism.

Såvidt jag förstår ligger det mycket ej blott öfverdrifvet utan äfven i grunden felaktigt i denna kritik. Jag tror man kan säga, att Sverige i sina ämbetsverk har kanske den starkaste ryggraden för sitt statslif och att mycket få institutioner i Sverige visat en sådan lifskraft som just statsförvaltningens organ. Det börjar alltmera erkännas af skarpsinnigare politiska iakttagare i olika länder, särskildt i de s. k. demokratiska, att hvad som litet hvarstädes har hållit staterna uppe under de många våldsamma växlingarna på ytan, det har just varit statsförvaltningens i det stora hela obrutna verksamhet i det fördolda. Men intet land har i det hänseendet att uppvisa en historia sådan som Sveriges. Den byggnad Axel Oxenstierna reste på grundvalen af Vasakungadömets arbete hade ej sin like i den tidens Europa, och hans verk har sedan fortlefvat med en kontinuitet i det yttre och inre så som intet annat i Sverige. De imponerande serierna af råds- och konseljprotokoll sedan 1500-talets slut och de centrala ämbetsverkens aldrig afbrutna registratur-, diarie- och protokollserier sedan 1600-talets förra hälft tala ett tydligt språk i detta hänseende. Man förstår hvad detta betyder, då man vet att själfva tillvaron af Danmarks statsråd under vissa delar af 1600-talet är oviss och att t. o. m. i det konservativa England ämbetsverk ännu i dag ganska planlöst omdöpas, omkalfatras, afskaffas och nyskapas. Sveriges enastående ställning på statsför-

valtningens område framträder t. o. m. då det gäller ekonomiska förhållanden, där vår utveckling eljest är så sen. Så t. ex. gå ju bergs- och kommerskollegiernas sammanhängande historia tillbaka till 1637, resp. 1651, medan t. o. m. i England intet ämbetsverk för näringarna uppstod förrän femtio år senare, och äfven då i mycket lösare former.

Sverige äger här en tradition öfver hvilken vi ha all anledning att vara stolta och tacksamma. Svenskt statslif i dessa former har, mera än mycket som faller i ögonen, burit upp svensk verksamhet utåt och inåt, och man kan tryggt påstå, att den svenska statsförvaltningen ännu i dag just på grund af sina traditioner har möjligheter, som förvaltningen saknar i de flesta andra länder. Misstron mot svenska ämbetsmän *såsom sådana* förefaller därför till stor del oberättigad.

Misstron *finns* emellertid, och både i de delar, där den är oberättigad, och i de delar, där den är berättigad, utgör den en allvarlig fara.

I den mån misstron är berättigad synes den mig i hög grad bero på ämbetsverkens *rekrytering*, nämligen på deras rekrytering med enbart jurister.

Det är gifvet, att äfven med en sådan kontinuitet i utvecklingen som de svenska ämbetsverkens måste ofantligt mycket ha förändrat sig både utom och inom ämbetsverkens väggar under två och ett halft århundrade. Särskildt ha ju *anspråken på staten ändrat karaktär* flera gånger och i motsatta riktningar.

Den sista mansåldern har i detta hänseende fått bevittna den utvecklingen, att statens uppgift börjat fattas ojämförligt mera vidsträckt än för femtio år sedan och att vi härigenom — märkvärdigt nog — synas i mångt och mycket närma oss just det statsideal, som var 1600-talets, som var Axel Oxenstiernas. Den moderna staten har nämligen, såsom hvarje stat i längden måste göra, *återupptagit sitt arbete för skydd och uppmuntran åt alla sidor af samhällslifvet.* Staten är icke längre enbart leverantör af rättsskydd och representant för den formella ordningen af förhållandet mellan enskilda, utan ingriper själf som en positivt verksam makt, understödjer tendenser som synas förtjänta af utveckling och hjälp, motverkar andra, som inom lagens råmärken förorsaka skada, bedömer de enskilda fallen ej endast efter deras laglighet eller olaglighet, utan äfven efter deras lämplighet

eller olämplighet. Att skildra denna utveckling i detalj vore att skrifva en stor del af Sveriges inre historia under den sista mansåldern. Först det stora arbetet på folkundervisningen, som dragit efter sig hela folkbildningen i vidsträcktare mening, därpå den nya näringspolitiken och till sist stora delar af socialpolitiken beteckna hufvudetapperna i utvecklingen. Yrkesinspektion, sjöfartspremier, handelsstipendier, emigrationens motarbetande, egnahemslån, åtgärder för jordbrukets understödjande — detta är endast en ringa del af de otaliga saker, som staten har att ordna med hänsyn till de individuella fallen och utan att kunna låta leda sig enbart af kännedom om lagens föreskrifter.

Redan detta visar tillräckligt huru litet den moderna statsförvaltningen kan nöja sig enbart med en aldrig så djupgående juridisk bildning eller en aldrig så fenomenal författningskännedom.

Men det är ej nog härmed. Den del af statens verksamhet, som försiggår i lagstiftningens former, har, som vi alla veta, undergått en ännu större utvidgning under de sista årtiondena; här torde ej någon ytterligare antydan vara behöflig. Och äfven då det gäller ny lagstiftning har statsförvaltningen hos oss en synnerligen stor uppgift, först beträffande konungens ekonomiska lagstiftning, som, alla kringskärningar till trots, fortfarande är af den största betydelse. Äfven lagstiftningens öfriga områden, i den mån lagarnas verkställighet ligger i ämbetsverkens händer, bero i högsta grad på statsförvaltningens känsla för sin uppgift *de lege ferenda*, d. v. s. för sin skyldighet att vid tillämpning af gällande lag taga initiativ till förändringar och nya insatser. Om det sistnämnda mötes med en skeptisk fråga, huruvida nya uppslag någonsin kunna vara att förvänta från »byråkrater», må det svaras, att tviflet i många fall kan vara berättigadt under nuvarande svenska förhållanden, men att just misströstan om ett sådant initiativ från ämbetsmännens sida är ett tecken till att det finns något grundfel i systemet. Det har häller icke alltid varit så. Tvärtom har uppenbarligen största delen af våra ekonomiska insatser i äldre tider förvaltningens initiativ att tacka för sin tillvaro; och, för att taga exempel från nyare tid, är det väl allom veterligt i hvilken utsträckning Tysklands oerhörda ekonomiska expansion beror på direkt ingripande från statsförvaltningens sida. Det förefaller

också uppenbart, att om staten vill upprätthålla sin ställning såsom ledare af landets öden i det helas intresse och icke låta än det ena än det andra klassintresset taga makten, så måste staten i sina regelbundna organ ha en ständigt verksam regulator för att inordna de — visserligen mycket viktiga — insatser, som göras från enskilda korporationers och parlamentariskt sammansatta kommittéers sida, i en målmedveten politik.

Ett är visst. Icke kommer den demokratisering af vårt statsskick, som nu står för dörren, att *minska* behofvet af initiativ och målmedvetenhet från statsförvaltningens sida, utan tvärtom. Vår regering synes tendera att i ökad grad bli hvad man kallar politiskt sammansatt, d. v. s. den speciella fackkunskapen torde där allt oftare få vika för mera politiska förtjänster; och riksdagen kommer alldeles uppenbart att gå till mötes en ännu starkare utveckling i samma riktning, hvilket tillräckligt framgår af att den redan nu för hvarje år kommit längre in på denna väg. En sådan utveckling löpande jämsides med ständigt svårare och större uppgifter för statsmakten innebär ingen ringa fara för Sveriges framtid, om icke samtidigt krafven på *statsförvaltningens* sakkunskap ökas i motsvarande grad. Såvidt jag kan förstå, kommer vår politiska utveckling i framtiden att mer än någonsin bestämmas af ämbetsverkens förmåga att så förbereda och så utforma de nya maktägandes beslut, att de nya insatserna bli annat än dilettantiska försök, d. v. s. att de ställas i relation till verkligheten och motsvara sina syften. Härför fordras en hög grad af utbildning hos ämbetsmännen.

Nu vill det sig emellertid så, att *ämbetsverkens rekrytering delvis har gått i alldeles motsatt riktning mot de kraf, som i allt högre grad ställas på dem.* Medan den rent juridiska sidan af ämbetsverkens uppgift är stadd i relativ sammankrympning, ha ämbetsmännen på visst sätt alltmera blifvit jurister.

Huruledes ämbetsverkens rekrytering i gamla tider var beskaffad är ju väl bekant. De unga adelsmännen fingo sin ridderliga utbildning vid universitetet, på fältet och på resor, hvarefter de voro beredda att tjäna konungen under fanorna lika väl som i rådkammaren. Under 1700-talet kom emellertid den särskilda civila ämbetsmannautbildningen alltmera till sin rätt; men denna utbildning var ingalunda rent juridisk. Alldeles frånsedt det stora antal blifvande ämbetsmän, som i äldre tider

togo filosofisk grad, var nämligen utbildningen äfven i juridiska fakulteten till stor del inriktad på *nationalekonomiska* eller såsom det då vanligen kallades *kameralistiska* studier. Särskildt under Frihetstiden drefs ju en formlig kult med den direkta praktiska nyttan, och såsom frukt häraf fingo vi redan år 1741, då det ännu endast fanns en enda nationalekonomisk lärostol i Europa, vår professur i »ekonomi och kommerser» vid Upsala universitet. Detta förhållande framstår i sitt fulla ljus, då man samtidigt får veta, att universitetet vid denna tid — och ända in på 1800-talet — hade endast *en* lärostol i juridik. Nu skall villigt medges, att i det s. k. kameralistiska studiet ingick en stor mängd näringsrätt; men trots detta kan man ej förneka, att våra ämbetsmäns utbildning i äldre tider var ekonomisk i ojämförligt högre grad än nu.

Under tidernas lopp har nämligen den enda juridiska lärostolen svällt ut till en fakultet, ur hvilken nationalekonomien blifvit till hälften utträngd; och, såsom jag längre fram skall närmare visa, är den nationalekonomiska utbildningen en »quantité négligeable» eller alldeles obefintlig hos den öfverväldigande mängden af dem, som numera — och än mer hos dem, som i framtiden — aflägga juridisk examen. Det är alltså *rena* jurister ämbetsverken erhålla från universiteten. Frågan är då: *hvilka fördelar har den rent juridiska utbildningen, då det gäller behandling af icke-juridiska ärenden?*

Många framstående ämbetsmän skola sannolikt besvara denna fråga med ett enda ord: *tingstjänstgöringen*, ty det anses otvifvelaktigt i vida kretsar, att tingsittningen är en skola som mer än allt annat ökar omdömesförmågan, rådigheten och självförtroendet. Tingstjänstgöringen betraktas därför som en merit i de aldra flesta ämbetsverk och torde i många verk nästan vara inträdesvillkor, med den påföljd att våra häradsrätter ha blifvit läroanstalter ej blott för blifvande domare, utan äfven för blifvande ämbetsmän, hvilkas arbete har mindre sammanhang med rättskipningen än med försvaret, undervisningsväsendet eller teknologien. En häradshöfding nekar också endast undantagsvis att begära förordnande för hvilken oförvitlig 25-åring som hälst, om han blott aflagt juridisk examen och skött kanslitjänstgöring i domsagan i $1^1/_2$ år, äfven om hans allmänna eller speciellt juridiska kompetens är aldrig så slätstruken; och exemplen på

svåra mål — icke minst brottmål — ledda af mycket litet framstående unga jurister ha ej varit få under de sista åren. Mer än hälften af våra häradsting lära också numera hållas af tillförordnade domhafvande, med en medelålder af 28 år, personer utan den ordinarie häradshöfdingens auktoritet och utan hans kännedom om ortens förhållanden.

Det tillkommer icke mig att uttala en mening om betydelsen för rättskipningen af detta tillstånd. Det synes dock vara ganska allmänt erkändt bland yngre jurister, att systemet medför högst betänkliga missförhållanden, nämligen särskildt dels långsamhet i rättskipningen, emedan hvarje ung notarie söker skjuta ifrån sig på efterträdaren att slutdöma svårare mål, dels en farlig undfallenhet från domstolens sida mot den part, som har en juridiskt bildad advokat och som därför i verkligheten ofta är domaren öfverlägsen. Så t. ex. meddelade nyligen en skånsk advokat offentligen, att t. f. domhafvande under fortgången af mål frågat honom, ena partens advokat, hvad de skulle göra i målet! Allt detta kan ej annat än verka betänkligt nedsättande på den svenska rättskipningens eljest höga anseende; och i den mån de juridiskt bildade advokaterna bli regel äfven på landsbygden, skall väl systemet visa sig alltmera omöjligt att upprätthålla.

Härmed må emellertid vara hur som hälst, så snart det gäller tingsittning för blifvande *domare*. Men att den svenska rättskipningen ej mycket längre kan få användas som försöksobjekt för blifvande *civila ämbetsmän*, förefaller uppenbart. Och då komma de civila ämbetsverkens jurister ej att få annan förskola för sin verksamhet än den som kan förvärfvas på vanlig teoretisk väg. Krafvet på annan än juridisk utbildning tränger sig då ånyo fram.

En ämbetsexamen vid sidan af den juridiska är alltså ett önskemål af allra största vikt. Det är gifvet, att den nuvarande juridiska utbildningen förefaller som en fördel för studenten därför att den så att säga öppnar svenska staten för honom och befriar honom från att vid unga år afgöra om han vill bli exempelvis diplomat, kansliämbetsman, domare eller advokat. Men denna fördel vinnes ju på det sättet, att någon utbildning för de icke-juridiska funktionerna alls icke förekommer, och en sådan anordning är ej

mera lämplig än om man inrättade en examen, som gåfve kompetens på *en gång* t. ex. för den prästerliga, militära, lärare-, domare- och ingeniörsbanan. *Någon* specialisering måste företagas redan vid ganska unga år — det är en nödvändig följd af det nutida samhällets egen specialiserade natur.

Den utbildning, som statslifvet behöfver jämte den juridiska, är naturligtvis af mångfaldig art. Vetenskaplig specialutbildning i medicinska, geologiska och landtbrukstekniska ämnen, ingeniörsutbildning, landtmäteri- och skogskunskap erfordras naturligtvis på de punkter af statslifvet, där dessa speciella områden särskildt regleras och ledas. Men hvad jag här åsyftar är ej en speciell utbildning i denna mening, utan en *speciell utbildning för statsförvaltningen såsom sådan*, en nationalekonomisk eller snarare en statsvetenskaplig utbildning, som riktar sig på hufvudgrupperna af de frågor, som handläggas af staten såsom stat.

Det får väl antagas vara allmänt bekant, att de moderna statsvetenskaperna och särskildt nationalekonomien icke äro några i luften sväfvande subtila spekulationer, utan att de taga sikte på snart sagdt hvarenda fråga inom det praktiska lifvets område. De sista 30—40 årens nationalekonomiska forskning har i en utsträckning som många funnit öfverdrifven ägnat sig åt att utforska de faktiska förhållandena, att samla material rörande det ekonomiska lifvets tillstånd och utveckling i alla länder samt att ur detta material draga slutsatser beträffande de åtgärder, som i hvarje fall erfordras. De definitiva och allmängiltiga resultat hvartill nationalekonomien under detta arbete kommit äro visserligen ej alltför många eller stora, men just genom sin motvilja mot allmängiltiga kategoriska slutsatser, genom relativiteten i sin uppfattning ha de moderna nationalekonomerna gjort vetenskapen användbar då det gäller frågor, som röra *ett visst* land och vissa särskilda förhållanden i det landet. Nationalekonomien — för att tillsvidare lämna de öfriga statsvetenskaperna åsido — har därför otvifvelaktigt både genom sitt kunskapsmaterial och genom karaktären af sin forskning blifvit en grundval för all nutida statsverksamhet.

Nu är det visserligen sant, att särskildt den tyska nationalekonomiens resultat med korta mellantider sammanföras i bekväma encyklopedier, och det kunde då invändas, att materia-

let på detta sätt står till förfogande äfven för icke-fackmannen, t. ex. för en jurist. Denna uppfattning är sannolikt ganska vanlig, icke minst hos oss; och det förekommer förmodligen ganska ofta att viktiga delar af kommittébetänkanden o. s. v. tillsvarfvas af någon lekman med ledning af en sådan encyklopedisk uppsats. Men det är en betänklig sak. Icke-fackmannen är ej i stånd att bedöma hur pass tillförlitlig eller opartisk uppsatsen är just i de punkter det gäller; och vill han med ledning af uppsatsen orientera sig i litteraturen, är det fara värdt, att han ej kan skilja hvad som håller måttet från hvad som är utdömdt. Sist men icke minst viktigt: samlingsverk af detta slag för *Sverige* äro alldeles obefintliga. Därför leder ett sådant dilettantiskt studium och en sådan frånvaro af statsvetenskaplig bildning — kanske i motsats till hvad man skulle ha trott — till att utländska förhållanden och utländska hugskott kritiklöst öfverföras på vårt samhällslif, hvilket ej skulle ha blifvit fallet, om en fackman, som vet hvad han bör ta reda på, hade haft saken om hand.

Detta gäller sakens yttre och mera i ögonen fallande sidor. Kommer man in på de ekonomiska frågornas djupare innebörd, blir behofvet af nationalekonomisk utbildning naturligtvis ännu större. Det är naturligt, att det synnerligen intima sammanhang, som råder mellan skenbart skilda delar af det ekonomiska lifvet och af samhällslifvet öfver hufvud, ej står klart för andra än dem, som ägnat dessa frågor ett speciellt studium. Särskildt ha studier på detta område kanske mer än på de flesta andra förmågan att fördjupa problemen genom att öppna ögonen för annat än det som ligger på ytan, genom att klargöra »hvad man icke ser» *i* hvad man ser, och genom att låta en uppfattning af sakernas innebörd träda i stället för den på dessa områden nästan epidemiska kritiklösa entusiasmen eller indignationen.

Allt detta är uppenbarligen af största betydelse för statslifvet. De af dagens stora frågor för det svenska statslifvet, som nationalekonomien räknar till sitt gebit, kunna visserligen ej uttömmas genom en uppräkning. Några antydningar må dock lämnas. För att börja med statens egen hushållning, hör ju hela finanspolitiken dit, ty finans*vetenskapen* är efter det sista århundradets förändringar på detta område hos oss viktigare än

finans*rätten*. Finanspolitiken utgör dessutom statens kanske verksammaste medel att påverka det ekonomiska lifvet i allmänhet, att uppmuntra eller stäcka; men just därför måste man noga känna hur en finansåtgärd ekonomiskt verkar. Dagens stora fråga, sockerbeskattningen, är ett tillräckligt exempel på en finansåtgärd som har andra än rena inkomstsyften.

Öfvergår man sedan till handels- och sjöfartspolitiken, bankpolitiken, penning- och kreditsystemet, är man först riktigt inne på nationalekonomiens område. Detsamma gäller socialpolitiken: arbetarskydd och arbetarförsäkring, fackföreningar, det kollektiva arbetsaftalet, arbetslönesystemen o. s. v. Likaså kommunikationsfrågorna, t. ex. tariffväsendet och förstadskommunikationernas anordnande.

I sådana frågor som trustväsendet och kriserna har känslan en alldeles särskild böjelse att löpa bort med förståndet, så att man ser endast till »monopolister» och »fondmäklare», då det i själfva verket gäller organisationen af hela det ekonomiska lifvet. Och, för att ta ännu ett exempel, den s. k. jordfrågan skulle sannolikt behandlas på ett betydligt mera både konservativt och förnuftigt sätt, om ej frågan delades mellan mer eller mindre fanatiska reformatorer å ena sidan och jurister med intresse egentligen för rättssystemet å den andra.

Allt detta är endast lösryckta exempel rörande allbekanta saker, och de skulle kunna mångfaldigas i oändlighet.

Här böra emellertid göras några reservationer, för att om möjligt förekomma nära till hands liggande missförstånd. Det är, såvidt jag förstår, alldeles icke uteslutande nationalekonomisk bildning som kräfves för förvaltningen jämte den juridiska, utan *statsvetenskaplig* bildning öfver hufvud, d. v. s. insikt om statslifvet och samhällslifvet i allmänhet. Det finns knappast anledning att ge stöd åt den kortsynta och ej ofarliga modedoktrin som betraktar alla eller alla de viktigaste af statslifvets frågor såsom ekonomiska. En sådan uppfattning är en af de många ensidigheter som förorsakas af en alltför begränsad bildningsgrundval, och den leder till att man förlorar ur sikte hvad som i detta sammanhang ej nog kan göras klart, nämligen att staten eller samhället och deras utveckling måste betraktas såsom en helhet, i hvilken det ekonomiska aldrig är allt och långt ifrån

alltid det viktigaste. En sådan uppfattning skapas knappast af några studier så som af de *historiska* med deras följeslagare, särskildt statskunskapen. Det fordras därför en studiekurs omfattande, bland andra ämnen, utom nationalekonomi: historia, statskunskap, geografi och — väl att märka — en hel del juridik.

Att juristerna äfven i de förvaltande verken ha sin stora uppgift att fylla, måste erkännas på det mest oförbehållsamma och eftertryckliga sätt. Men det synes vara nog så tydligt, att juristernas i allt väsentligt *privaträttsliga* utbildning ej ger egentliga förutsättningar för de stora delar af statsförvaltningen som äro af offentligt-rättslig natur. I den mån en utbildning i den offentliga rätten erfordras, och det är ej i någon liten grad, hör den till en statsvetenskaplig utbildning. Erfarenheten visar tillräckligt, hur undanskymd den offentliga rätten såsom offentlig varit i de svenska juristernas af privaträttsliga synpunkter behärskade utbildning och huru den fått söka skydd hos statskunskapen — som varit en filosofisk disciplin — där den funnit sig mycket väl.

Huru de svenska ämbetsverken för närvarande rekryteras har jag redan antydt, och det är ju för öfrigt väl bekant. Om man bortser från de statistiska afdelningarna i olika ämbetsverk, hvilka ej höra hit och hvilkas utskiljande från de administrativa verken sannolikt endast är en tidsfråga, ligger ju behandlingen af snart sagdt alla statens ekonomiska uppgifter uteslutande i händerna på jurister. Två exempel må vara tillfyllest. Kommerskollegium, den högsta representanten för statens arbete för näringslifvets höjande, och finansdepartementet, verksamhetsområdet för statens egen hushållning, ha båda en sådan sammansättning, att speciell nationalekonomisk fackutbildning där är alldeles obefintlig bland ämbetsverkens egentliga personal. För tekniska ändamål ha bägge dessa verk liksom åtskilliga andra sin särskildt tränade personal, men de ekonomiska frågorna synas kunna lösas af hvem som hälst — blott icke af personer som utbildat sig i just dessa frågor.

I detta ligger på intet sätt något klander af vare sig dessa ämbetsverks tjänstemän eller öfverhufvud af några särskilda personer inom den svenska statsförvaltningen. Det är fullkomligt sant att ingen utbildning i och för sig utgör någon garanti

för duglighet och lika sant att den största duglighet kan förekomma utan särskild utbildning. Men väl att märka, det är en annan fråga. Hvad jag här vill säga är att under *i öfrigt lika förhållanden* är den person dugligare, som har fått särskild utbildning för sitt yrke, än den som icke fått det. Denna princip är ju för öfrigt självklart tillämpad på alla lifvets områden. Icke häller ämbetsverken taga som regel hvilken duglig man som hälst i sin tjänst, om hans bildning inskränker sig till folkskolans minimikurs eller ens studentexamen, utan de fordra nästan alltid en akademisk examen. Men då förefaller det som om man skulle kunna vänta, att de fordrade *den* akademiska utbildning, som utgör förutsättning för att handlägga de ärenden, hvarom det är fråga, och icke en, som har till ändamål att förbereda till något helt annat.

Nu tror kanske någon, att de personer, som erhållit en juridisk utbildning under de sista årtiondena, dock äfven i någon mån erhållit en statsvetenskaplig utbildning. Det är emellertid icke så väl och kan knappast häller så vara. Det stora flertalet jurister aflade intill de sista tio åren ingen högre examen än hofrättsexamen, som var i hufvudsak likställd med juris kandidatexamen hvad de rent juridiska ämnena angick, men där just nationalekonomi alldeles saknades. De studenter åter, som under senare år aflagt juris kandidatexamen, hvilket nu varit det stora flertalet, ha visserligen på papperet en nationalekonomisk utbildning, men en som praktiskt taget utplånats af efterföljande juridiska studier. Nationalekonomien studeras nästan alltid endast under första terminen, då studenten ännu ej har stora möjligheter att draga nytta af ett ämne, som förutsätter vidsträckta allmänna intressen; och när sedan alla de följande 13 ämnena stå utan sammanhang med hvad som inhämtats i början af studietiden, är nationalekonomien samvetsgrannt glömd innan ännu examen aflagts. Hvad en juris kandidat kan vara i okunnighet om på det ekonomiska området öfverstiger det otroliga; så t. ex. blef jag för några år sedan tillfrågad af en student, som var på väg upp i sin juris kandidatexamen, om Sverige hade silfver- eller guldmyntfot, med tillägget: »Det är ju silfvermyntfot?» Att detta icke hindrade honom och många andra, hvilkas insikter ej voro större, att erhålla sin examen, berodde ej på någon försummelse från examinatorns sida, utan därpå att examen efter

aflagda tentamina endast var en formalitet; och så är det ännu mera den dag i dag.

Samma förhållande om än ej i lika hög grad rådde beträffande andra statsvetenskapliga ämnen. Jag tror icke att någon med förhållandena förtrogen person skulle vilja gifva flertalet af våra jurister ett högt vitsord beträffande insikter i exempelvis statskunskap.

Allt detta är endast naturligt, man skulle nästan kunna säga riktigt. Äfven en icke jurist inser hvilka stora fordringar på rent juridisk bildning, som måste ställas på en domare; och man måste vara verkligt tacksam för att homogeniteten i det juridiska studiet i främsta rummet blifvit tillvaratagen. Utvecklingen i Sverige har ett särskildt intresse därför att den visar, att de statsvetenskapliga studierna icke *kunnat* tillgodoses inom en juridisk examen. Det är någon gräns för hvad en ung hjärna kan proppa i sig af osammanhängande kunskaper; och om utvecklingen såsom hos oss leder till att det lösa påhänget mönstras ut, så är detta det bästa som kan ske.

Detta synas lyckligtvis också våra universitetsreformatorer ha insett. Den formella slutstenen på utvecklingen sattes genom förändringen i de juridiska examina år 1904, då nationalekonomi blef valfritt i juris kandidatexamen (såsom alternativ till romersk rätt). Helt naturligt inse nu nio tiondelar af de juris studerande, att de kunna ha större nytta för sin utbildning af romersk rätt än af nationalekonomi, och afstå därför från det senare ämnet — att studera båda är nämligen förenadt med mycket stora svårigheter. Denna förändring alltså har medfört, att man numera med tämligen stor visshet kan säga, att juristerna för framtiden komma att sakna all icke juridisk utbildning. Förändringen har sålunda haft den goda indirekta verkan, att behofvet af en särskild statsvetenskaplig examen härefter gör sig ännu tydligare gällande.

Möjligen skall någon här vilja lägga in ett ord till förmån för den s. k. kansliexamen, där nationalekonomi är ett af de viktigaste ämnena. Men denna examen är för de statsvetenskapliga studierna kanske den betänkligaste af alla. Ty med helt få framstående undantag voro de studenter som aflade denna examen under årtiondena före 1904 sådana som misslyckats i att aflägga högre juridisk examen och som fingo examen till

skänks endast för att förmås att lämna fakulteten. Detta tog sig det karaktäristiska uttrycket, att denna, Sveriges värdelösaste universitetsexamen, figurerade med *högre* medelålder (i Upsala 27¹/₈ år) och *längre* studietid (16 terminer!) än någon annan juridisk examen. 1904 förändrades delvis examens karaktär; men den består fortfarande af åtta stora ämnen, som med lätthet »studeras» på två år — i vissa fall tar examen betydligt kortare tid. Att af ett sådant material skapa en statsvetenskaplig examen vore detsamma som att från början sätta underklassmärket på ämbetsmännen med statsvetenskaplig utbildning och skulle därför vara det olyckligaste som kunde hända.

Det är icke min mening att här komma in på ledsamma akademiska detaljer, vare sig beträffande de nuvarande förhållandena eller en bättre framtida ordning. Blott det må sägas om det nuvarande läget, att nationalekonomi tillhör den juridiska fakulteten (vid Stockholms Högskola den stats- och rättsvetenskapliga), men att nästan alla yngre idkare af ämnet fått sin utbildning i den filosofiska fakulteten och alldeles icke äro jurister. Att denna anordning medför den besvärliga formaliteten af en dispens för alla som vilja studera ämnet är den minst betänkliga sidan af saken. Däremot är det betydligt allvarligare att härigenom faktiskt förhindras en naturligt ordnad studiebana i statsvetenskapliga ämnen. För det stora flertalet studenter, som måste ordna sina studier med hänsyn till sin framtida utkomst, fordras det ett visst mod att ägna sig åt ett ämne som ej egentligen tillhör någon examen och som ej ger någon speciell kompetens. Att antalet studerande i dessa ämnen trots detta väsentligt tilltagit, bevisar ej att allt är väl beställdt utan endast att behofvet af sådana studier gör sig i hög grad kännbart. Och svårigheterna ha ytterligare ökats genom den i år inträdande förändringen i de filosofiska examina, i det att fasta kombinationer af examensämnen nu blifvit föreskrifna i lärare-examen (filosofie magisterexamen), och nationalekonomi därigenom förvisats från denna. För en student som vill ägna sig åt nationalekonomiska studier återstår därför nu endast att taga den nya filosofie kandidatexamen (och licentiatexamen), hvarigenom han för sig har stängt lärarbanan utan att i stället ha beredt sig någon annan väg.

En särskild examen är alltså från alla synpunkter nödvändig. Det skulle dock efter min mening vara ett stort misstag att

inrätta den statsvetenskapliga examen efter mönstret af den juridiska. Följden häraf skulle blifva att denna examen lika litet som eller t. o. m. (om möjligt) mindre än den juridiska lämnade utrymme för studier i egentlig mening, då antalet ämnen, i fall examen skulle få tillräcklig vidd, måste göras ungefär lika stort som i juris kandidatexamen, men men med den skillnad att ämnena skulle höra långt mindre intimt tillsammans än i denna. De ämnen som enligt min mening närmast synas böra komma i åtanke för en statsvetenskaplig examen äro: nationalekonomi, finansvetenskap (finansrätt), statskunskap (statsrätt), förvaltningsrätt, näringsrätt, växel- och sjörätt, folkrätt, modern historia, särskild diplomatisk historia och förvaltningshistoria, geografi samt statistik. Ämnena borde i hvarje fall grupperas omkring ett hufvudämne, t. ex. något af ämnena nationalekonomi, historia eller statskunskap, och de juridiska ämnena måste intaga en tydligt sekundär plats, betraktade ej från rättssystemets synpunkt, utan såsom framställningar af de faktiska förhållandenas återspegling i rättsordningen. Om examen inrättades i hufvudsaklig öfverensstämmelse med de filosofiska examina, d. v. s. med en kandidatexamen på tre eller fyra, högst fem ämnen, en licentiatexamen med ett ämne och eventuellt en doktorsgrad (ämnena fritt valda och sammanställda bland de ämnen som höra till examen), skulle en kandidatexamen, som toge kortare tid än den nuvarande juris kandidatexamen, och en licentiatexamen, som toge ett eller annat år längre tid än denna, bereda den möjlighet till sådana verkliga studier, som är den akademiska undervisningens värdefullaste sida. Man behöfver ej befara, att studietiden härigenom skulle förlängas, då denna utbildning knappast någonsin borde behöfva bli långvarigare än den nuvarande juristutbildningen, inberäknadt tingstjänstgöringen, och vanligen skulle bli betydligt kortare.

Hvilket *område* skulle denna examen erhålla inom och utom förvaltningslifvet? Härom är det gifvetvis svårt att yttra sig med någon bestämdhet utan betydlig praktisk förvaltningserfarenhet. Det är också gifvet, att inom samma ämbetsverk vissa platser lämpa sig för jurister och vissa för personer med statsvetenskaplig utbildning. Några antydningar må här dock lämnas.

Af de nu existerande statsdepartementen komma i första rummet civil-, finans-, utrikes- och jordbruksdepartementen ifråga, och i ett blifvande departement för »handel och näringar» (eller hur namnet nu må blifva) äro de nationalekonomiskt utbildade ämbetsmännen alldeles särskildt själfskrifna. Bland centrala förvaltande ämbetsverk af olika slag kunna nämnas kommerskollegium, kammarkollegium, statskontoret, patentverket, arméförvaltningen, järnvägsstyrelsen, generalpoststyrelsen, telegrafstyrelsen, generaltullstyrelsen, bankinspektionen, domänstyrelsen. Därtill komma sedan de lokalförvaltningar som tillhöra dessa olika departement och ämbetsverk, sålunda närmast diplomati och konsulatväsen, järnvägs-, post-, telegraf- och tullstaten.

Särskildt skulle jag vilja fästa uppmärksamheten vid *diplomat- och konsulatväsendet.* Efter de förändringar som på de sista åren verkställts eller föreslagits i alla de nordiska länderna synes det vara erkändt, att diplomati och konsulatväsen böra på det närmaste sammanbindas. Vare sig man tänker på den politiska sidan af denna bana eller på den handelspolitiska, förefaller det uppenbart att en statsvetenskaplig utbildning är den rätta, utom i de fall, då akademisk utbildning öfver hufvud anses böra utbytas mot egentlig handelsutbildning. Den egentlige diplomaten får genom en statsvetenskaplig studiebana en mera ingående folkrättslig bildning och en djupare kännedom om den diplomatiska historien än någon juridisk examen bereder eller kan bereda; och att konsulatbanan kräfver nationalekonomisk utbildning förefaller så själfklart, att någon bevisföring icke ens synes erforderlig. Det är emellertid karakteristiskt för sakläget, att diplomat- och konsulatkommittén i sitt frågeformulär uppställde frågan: böra konsulerna hafva juridisk, kommersiell eller humanistisk bildning? Nationalekonomisk utbildning sattes ej alls i fråga — helt naturligt emedan ingen möjlighet fanns att förvärfva den.[1]

Att en ändring häri är af största vikt för en tillfredsställande rekrytering af vårt diplomat- och konsulatväsen förefaller uppenbart. För en ung man, som vill bereda sig till den diplomatisk-konsulära banan, är väl ingen utbildning lämpligare än

[1] Kommittén framlade själf — i anslutning till yttrande från flera inkallade personer — ett förslag till afhjälpande af missförhållandet.

en statsvetenskaplig examen i exempelvis historia, geografi, folkrätt, förvaltningsrätt och nationalekonomi.

Denna examen har för öfrigt ett ännu vidsträcktare fält än statsförvaltningen i trängsta mening. Särskildt bör man kanske härvid erinra om den dublett af statsförvaltningen, som har uppstått i *riksdagens* utskottskanslier. Men äfven detta är långt ifrån allt. Riksbanken och riksgäldskontoret, hela den *kommunala förvaltningen*, inberäknadt *fattigvården*, alla de statistiska verken, i viss mån äfven de *lärda verken*, framför allt arkiven, skulle hafva långt mera gagn af statsvetenskapligt utbildadt folk än af vare sig de jurister eller de rena humanister till hvilka de för närvarande äro hänvisade. Hvad särskildt de *statistiska* verken beträffar, har frånvaron af såväl nationalekonomisk som vetenskapligt statistisk utbildning gjort sig i hög grad kännbar, och det är mycket tvifvelaktigt om denna svårighet kan lösas utan en sådan omordning af de statsvetenskapliga ämnenas ställning som innebäres i en statsvetenskaplig examen. Statistiska kommittén har också fäst uppmärksamheten härpå i sammanhang med sitt förslag om inrättande af professurer i statistik, ett förslag som samtidigt framkommit från universiteten i både Upsala och Lund.

Det är också tydligt hvad en examen sådan som denna skulle betyda för att bereda personer till *allmänt medborgerligt arbete* af olika slag, och det synes vara på tiden, att man hos oss lär sig, att äfven sådant arbete kräfver sin utbildning. Detta gäller lika väl då arbetet består i egentlig politisk eller kommunal verksamhet som då det utgör hvad man kallar socialt arbete eller sist, men icke minst, journalistverksamhet.

Endast i största korthet skall jag till allra sist beröra den nationalekonomiska utbildningens betydelse för *näringslifvet och dess korporationer*. Det är ju välbekant hvilka stora ansträngningar, som gjorts under de sista åren för att skapa en handelshögskola i Stockholm, och man har väl rätt att hoppas, att den icke skall vara långt borta nu. Den stora betydelsen af en sådan undervisningsanstalt för vårt ekonomiska lif torde vara uppenbar för alla, och såsom regel bör man vänta, att de som vilja utbilda sig till ledare inom handel och industri genomgå denna högskola. En längre studiebana än handelshögskolans synes knappast böra vara regeln för affärslifvets ledande män, som vid mycket unga år böra komma full-

ständigt in i det praktiska lifvet. Emellertid förekommer det nu ej sällan, att chefer för banker och andra större företag tagas ur de vetenskapligt bildades led, och i den mån detta kommer att ske äfven i framtiden, har äfven här den statsvetenskapliga studiebanan gifvet den främsta platsen. Man må för öfrigt hoppas, att handelshögskolebildningen och den öfriga universitetsbildningen ej komma att alldeles vända hvarandra ryggen.

Det är dock icke för dessa det praktiska affärslifvets män som en statsvetenskaplig utbildning i första rummet har sin betydelse, utan för näringslifvets *korporationer*, som ju på senare år sprungit upp i stor mängd: Sveriges Allmänna Exportförening, Sveriges Allmänna Handelsförening, handelskamrar och köpmannaföreningar, som äro på väg att uppstå i de flesta af Sveriges större städer, äfvensom sammanslutningar af särskilda industriers idkare, såsom järnverksföreningen, trävaruexportföreningen, samt slutligen de stora arbetsgifvareföreningarna. På platserna såsom sekreterare och ombudsmän i dessa olika föreningar äro gifvetvis praktiska affärsmän i många fall särdeles lämpliga, för så vidt de hafva erforderligt intresse och förutsättningar för det skrifbordsarbete, som där vanligen spelar en stor roll; men vanligen förbjuder redan platsernas pekuniära sida, att man för dem skulle kunna få verkligt framstående affärsmän. Erfarenheten har också visat, att platserna i stor utsträckning besättas med personer ur de universitetsbildades krets, dels jurister, dels — och det är anmärkningsvärdt — statistiker. Det gäller här liksom beträffande konsulatbanan, att några bevis knappast äro erforderliga till stöd för satsen om den nationalekonomiska utbildningens betydelse på detta område.

Jag måste här lämna åsido den eljest obligatoriska »redogörelsen för främmande länder» och kan med godt samvete göra det på detta ställe, eftersom vi med våra förvaltningstraditioner borde kunna lösa denna fråga på egen hand. Det må dock nämnas, att den uppfattning som här gjorts gällande framträder med stor styrka i de flesta länder och att krafven på en vidare utveckling i den af mig antydda riktningen framkomma nästan öfverallt, detta ehuru få länder ha det så illa ställdt som vi med afseende på organisationen af den nationalekonomiska utbildningen. I Tyskland spelar ju den statsvetenskapliga ut-

bildningen som bekant en dominerande roll, i allmänhet alldeles skild från den juridiska, och där ha bl. a. näringslifvets korporationer lyckats skapa en verklig studiebana och karriär. Frågan har där gifvit upphof till en hel liten litteratur, med förslag och enquêter rörande förhållandena i andra länder, och den upptogs såsom diskussionsämne på Verein für Sozialpolitiks liksom på Deutscher volkswirtschaftlicher Verbands årsmöten nu i höstas. Danmark har sedan 1848 haft en, tidtals t. o. m. två statsvetenskapliga examina, som aflagts af en hel del högre och lägre ämbetsmän, ehuru man nu arbetar på att ytterligare utvidga dess kompetensområde. I Norge inrättades under åren 1905—1907 en s. k. statsekonomisk examen, som denna termin första gången aflägges; och äfven om anordningen af denna examen icke är föredömlig — hvilket förefaller mig klart —, så framgår med största tydlighet af de långvariga förberedelserna, att lika väl där som här en statsvetenskaplig utbildning visat sig oumbärlig vid sidan af den juridiska.

Härmed hoppas jag ha visat hvilken stor betydelse för utvecklingen af både vårt statslif och vårt ekonomiska lif den här behandlade frågan äger; och då en ändring icke skulle medföra några kostnader för vare sig staten eller enskilda, så vågar jag sluta med den förhoppningen, att frågans lösning icke måtte uppskjutas. Det är en sak som icke skulle vinna men väl förlora på dröjsmål, ty de förändringar som på de sista åren gjorts i det akademiska studieväsendet kräfva som nödvändig konsekvens äfven denna ändring, om icke tillståndet skall blifva ännu sämre än det hittills varit.[1]

---

[1] Föredrag på Nationalekonomiska Föreningen i Stockholm den 24 januari (med några tillägg och ändringar).

SVERIGES KYRKA

af professor *Nathan Söderblom.*

IV.

Den utomordentlige engelske ambassadören Whitelocke berättar från ett af sina samtal med Karl Gustaf, sedermera Karl X, att denne ansåg enighet i religionen nödvändig för landets väl. Den hedervärde puritanen hade lärt sig något annat. Med någon uppmärksamhet på historien och den samtida kulturens villkor kan man ej vara blind för styrkan och välsignelsen såväl för det hela som för de enskilde af en gemensam andlig orientation. Den gifver åt ett folk i bestämdare gestalt ett gemensamt andligt fosterland, liksom det har sitt hem inom samma geografiska gränser. Ett sådant andligt fosterland har Sveriges kyrka i stort sedt varit för vårt folk. Den har utgjort den andliga kärnan i folkets och rikets lif. Idealet af enhet i religionen har stått klart för hela vår storhetstid, såsom det uttryckes i början af 1634 års regeringsform: »enigheten i religionen och den rätta gudstjänsten är den kraftigaste grundval till ett lofligt, samdräktigt och varaktigt regemente». Hur storslaget det än teoretiskt är, har detta ideal hos oss, men ännu vida mer annorstädes, i verkligheten uppträdt som en olidlig förtryckare. Det har kostat mycket blod, både martyrers och befriares, och bland de senare icke minst svenskt blod, för att gentemot statens eller kyrkans religiösa enhetskraf häfda samvetets och den personliga öfvertygelsens rätt. Men det som föresväfvade våra kungasnillen på Tysklands jord, var ingalunda en ändlös sönderplockning utan någon omfattande gemenskap. Närmast streds det, försåvidt religionen ingick som motiv i deras fosterländska politik, för den evangeliska trons existens och utrymme, det är, för det som för dem tedde sig som en sannare och för människoanden hugnesammare lifsorientation. Därjämte hade de, på sin höjd öfver samtiden, blick äfven för den katolska och den reformerta trons okränkbarhet och för det gemensamma i

dem alla. Luthers grundsats: intet våld i religionen, började komma till sin rätt gentemot den andra, som äfven den milde Melanchton och den stränge Kalvin hade delat.

Samvetsfriheten betyder ingen förnekelse af andlig gemenskap, den blott visar, att detta ideal förfaller till en karrikatyr, om man tror sig genom yttre maktmedel kunna förverkliga eller uppehålla det. Ännu i vår tid har den absolutistiska statens trosenhet skarpsinnigt och entusiastiskt uppställts med sina förfärande konsekvenser af en imponerande religiös personlighet, Pobjedonostsev. Men tidens tycke har varit den motsatta villfarelsen, att samvetsfrihet i den negativa meningen af obundenhet är den andliga odlingens ideal. Den är dock, efter det berömda uttrycket, endast frihet att andligen svälta ihjäl, så länge intet värdigt andligt innehåll bjudes. Samvetsfrihet och ett folks andliga enhet höra till de antinomier om hvilka Pascals snillrika ord gäller, att konsten består icke i att släppa den ena, utan i att fasthålla båda, med den spänning detta medför. Vi behöfva blott se, hur mycket längre kommet och ojämförligt enklare skolproblemet är hos oss än t. ex. i Frankrike och England, för att förstå, hvilken lycka enheten i religion, frånvaron af djupa religiösa motsatser i folklifvet, är, där den genom historiens gång förefinnes, och huru lättsinnigt det vore af staten att icke hägna denna för dess inre styrka och för dess kultur så värdefulla enhet, så långt den *utan våld på någons samvete* kan vårdas.

Men nu är Sveriges trosenhet — mer än äfven tillförene skett — faktiskt bruten. Och det är icke, såsom i reformationen, fråga om ett nytt positivt andligt innehåll, en ny lifsorientation, som kan efterträda den kristna och bli en ny andlig samling. Ty den gemenskap, som negationer ge, är af spröd och tillfällig art, i hvarje fall ingenting att andligen lefva på. Hvad den närvarande krisen betyder för kristendomens historia i stort, kunna vi ej öfverskåda. I vissa fall är det, såsom förr skett, enskilda drag af kristendomen, som med kraft göras gällande *mot* kyrkan. Att icke allt, som utskrikes såsom kristendomsupplösande, är det, kan jag vittna om. Hvad angår kristendomens sedliga tillämpning hos den enskilde och i samlifvet, står denna tid öfver hvarje föregående. Hvad angår tidsåsikterna, må man icke låta sig för mycket imponera af modet i de rörligaste andliga lagren. Den period, då kristendom och kyrka varit omo-

derna, har Strindberg lika brutalt och med besked gjort slut på, som han inledde eller bekräftade den, i böcker som innehålla åtskilligt, äfven snillrikt om kristendomen, men icke kristendom. Men det är ju icke med meningen på modet vi här räkna, utan med allvarliga mäns och kvinnors allvarliga öfvertygelse. Det nya faktum vi här ha att hålla oss till, är att en hel del människor i Sverige — icke blott de andliga modedockorna — icke vilja ha med den kristna religionen öfverhufvud att skaffa.

Frikyrkorna bilda ett problem för sig. De frikyrkor, hvilkas medlemmar verkligen skiljt sig från statskyrkan, äro ju så få. Det är rimligt och rätt, att de, ifall de så önska, erhålla rätt till motsvarande understöd af staten, med villkor, att de uppfylla, om icke lika stora fordringar som statskyrkan på sina prästers bildning, så dock icke alltför låga sådana kraf — hälst och konsekvent borde någon universitetsutbildning eller däremot svarande bildningsgrad fordras — och att de utföra ett ordnadt och tillfredsställande arbete inom sina områden.[1]

---

[1] Men det är betänkligt att i någon mån befria vissa medborgare från skatt, när det gäller ett statsändamål. Gör man en eftergift åt missnöjet, så böra icke blott frimenighetsmedlemmar, utan äfven ateister befrias från skatteplikt för religiösa ändamål. De många, som betrakta folkskolan som ett djäfvulens verk eller ett onödigt påhitt, jämte dem, som inrättat godkända privatskolor, borde befrias från någon del af skatteplikten till skolväsendet. Fredsföreningar och antimilitarister jämte dem, som åtaga sig privat skjutning och exercis, borde erhålla lättnad i försvarsbördan. Skall statskyrkan afvecklas, är det mycket lämpligt att börja med någon skattebefrielse för dissenters. Men betraktas religionsvården af staten som ett dess ändamål, måste alla skatta till detta liksom till andra statsändamål. Den skatten bör, liksom annan skatt, gå in till det allmänna, för att utbetalas i fastställda löner till statskyrkans prästerskap, och lämna understöd, på ofvan nämnda villkor, till andra religionssamfund, som åstunda ekonomisk lättnad i sitt arbete.

Att en snarlik regime nyligen afbröts i Frankrike, var ej regimens eller den moderna statskyrkoprincipens fel, utan berodde på den vida största statskyrkans, den romerska kyrkans, statsupplösande grundsats att vilja vara en internationell stat, som den världsliga regeringen skall lyda, och på ordnars och klerikala organisationers för lekmannasamfundet olidliga politiska spel. Man må ej förtänka staten, att den vill vara herre i eget bo, det månde vara under l'ancien régime eller under den tredje republiken. Därjämte måste man skylla på den antiklerikalism, som är klerikalismens fotografiska negativ, och som gör sig otrefligt bred i fransk politik.

Om religionsbeskattningen och religionsfriheten i Sverige och annorstädes får man upplysning i de mycket intressanta historiska och statistiska dokument, som medfölja dissenterskattekommitténs utlåtande.

För sådana friförsamlingar, som både höra och icke höra till statskyrkan, borde, genom initiativ af nästa kyrkomöte, tillfälle beredas att under förståndiga betingelser i erkänd anslutning till kyrkans lokalförsamling hålla egen predikant och egen gudstjänstgemenskap. I samband härmed borde nattvarden frigifvas. Jag ser icke, under numera inträdda förhållanden, någon fara för en skadlig oordning eller någon förlust för kyrkan och hennes evangeliskt fattade uppgift, om, efter den första, gemensamma nattvardsgången och vid sidan af det samfällda nattvardsfirandet i kyrkan, frihet lämnades dem som det åstunda att i enskilda kretsar fira den heliga åminnelsen. Kunde det leda till upplifvande i nya former af något af kärleksmåltidens från nattvardsrunden försvunna karaktär, vore därmed något dyrbart och verkligt vunnet i en sak, där kyrkan i våra dagar i hvarje fall är ställd inför en svår och ömtålig uppgift, rent af inför en kris, enär det är allom tydligt, att nattvarden inom vida kretsar af kyrkan ej motsvarar sin bestämmelse och sin värdighet och att intet återupplifvande af sed och uppfattning, som nu glida bort, kan göra tillfylles.

Men här är frågan om dem, som ej vilja vara kristna. Det ligger i sakens natur, att ingen kan tvingas till religion i kristen mening. Allt påtvingadt i religionen blir ett brott mot kristendomen. Men det är också uppenbart, att icke samhället för deras skull kan uppgifva sitt samband med hvad som varit och är folklifvets kärna. Det går verkligen icke i längden an att, som en del godt folk i vårt land nu med otrolig, självtagen myndighet gjort, behandla ett det djupaste faktum i vår historia och vårt folks lif som luft — eller en elak lukt, som man inte låtsas om.[1]

---

[1] Ett ringa, men upplysande exempel. Efter en populär föreläsning en söndagsafton för uppländsk allmoge i ett för tillfället upplåtet, eljes åt andakt vigdt hus förekom afsjungandet af en psalm. Här sjunges? Tst, tst, det skall vara folkbildning! En tidning beifrade saken. Det värdefulla var tidningens argumentering. En hymn till jungfru Maria eller en ateistisk sång skulle tidningen lika fullt ha ogillat. Hvilken storslagen objektivitet. Förmodligen också en hymn till Amitabha eller Husein. Vårt folk är för denna uppfattning ett oskrifvet blad. Nu börjar dess skola. Eljes är det minst vetenskapligt af allt att ignorera fakta. Den folkbildningssträfvan, som icke tager någon som hälst notis om hvad detta folk är och tänker, blir på sin höjd ett slags kulturspruta

Allt som utgör ett verkligt samvetstvång måste lika mycket för kyrkans som för de andras skull bort. Det måste för människornas skull bort. När vi fått civiläktenskapet — helst fakultativt för att ej bereda folket onödig omak — återstår ej mycket. Åfven det skall aflägsnas. Men jag behöfver icke här mer tala om invändningen mot att skatta till statsändamål, som den enskilde ej vill använda sig af. Hvad säga homöopaterna om vår medicinska inrättning? Och hur skulle det gå med folkskolan, om den i en minnesvärd, icke aflägsen epok till kulturheros upphöjde Flädiemannen och hans gelikar finge råda, som rata henne, icke för katekesens skull, som hans barn ju i nödfall kunnat slippa, utan för hela den ogudliga, världsliga lärdomens skull? I trakter af vårt land är i det allmänna medvetandet en viss religiös kyrkofientlighet lika identifierad med hat mot skolväsendet, som man i Preussen efter Stöcker sammanställde aktiv fromhet och judehat. Frågan är, om statskyrkan är ett statsändamål. Med fanatiker lönar det sig icke att resonera. De kunna vara mycket hedervärda för det. Men jag tror, att tänkande svenska medborgare, som själfva ej dela en kristen öfvertygelse, ändå kunna äfven de erkänna, att staten icke kan eller får uppgifva sitt samband med kyrkan, och detta af de två skäl, jag påvisat, dels på grund af statens rätt förstådda uppgift, som ej kan ostraffadt lämna religionen utom sin sfär, dels ännu mer på grund af det säreget innerliga samband, som vår historia, vår odling och vårt folklif äga med evangelisk kristendom.

Ser man saken från tankefrihetens och det ärliga, icke religionsfientliga bildningsintressets synpunkt, ligger det för öppen dag, att de i en statskyrka tillgodoses bättre än i någon annan religionens samfundsform. Jag hänvisar till Olav Kringens aldrig för ofta citerade skrift. Denna synpunkt är icke religionens. Tankefrihet och bildning äro icke allt, icke ens det väsentligaste för ett religiöst samfund. Anden lefver icke på dem. Därtill behöfves religionens kraft och värme. Men klarhetsbehofvet och räddningen från att i strid med kristendomens anspråk och

---

som på måfå utslungar en mängd bildningsnotiser — ingenting mer. Folklifvet har djupa andliga rötter. Det arbete på vårt folk, som låtsar eller äger en fullkomlig okunnighet om dem och saknar respekt för folkets andliga lif, måste upptäcka sig vara en parasit.

historia fly från det andliga lifvets dagsljus och kamp in i en fredad, skum afkrok äro för det religiösa arbetet kristna och kyrkliga lifsintressen, som staten underhjälper genom universitetsbildningen och genom den ställning statskyrkan ger åt kyrkan. Men det vore en olycksalig förvillelse, om staten skulle i någon kulturell välmening söka skapa eller modifiera religionssamfundet och dess tro så som det för densamma kan bäst passa. Det vore att strypa lifvet. Det religiösa lifvet måste få behålla hela sin konkreta rikedom och kyrkan fullheten i sin bekännelse och religiösa erfarenhet. Endast på detta villkor kan kyrkan finna sig i att vara en lem i staten. Staten säger: detta religionssamfund äger i folkets medvetande den betydelse och sådana förutsättningar, att det är det, som jag har intresse af att äga en nära förbindelse med för att med hänsyn till det religiösa folklifvets sundhet och vård utföra min bestämmelse[1]. Reformationskyrkorna ha i den nyare historien visat sig gynna och fostra idéer om statslif och styrelse som varit värn mot omstörtningar. Men detta har ej skett genom att staten på något vis efter sina intressen omformat och klafbundit bekännelsen, utan genom Luthers nya syn på de naturliga samfunden och den kristna friheten.

V.

Förutsättningen för att fylla sin höga uppgift har Sveriges kyrka först och sist däri, att hon äger evangelii skatt till människosjälarnes hugnad och glädje. Det är sant, skatten är ute i världen. Kristendomen är för sin tillvaro icke beroende af någon kyrka. Men ännu behöfva kyrkorna i århundraden troget förvalta den troserfarenhet och den insikt i kristendomen, som de äga, innan de nått sitt yttersta mål, att göra sig själfva öfverflödiga. En andra förutsättning för sitt värf äger kyrkan i den sammanvuxenhet med vårt folk och vår odling, som vi talat om. Men stora och uppenbara vanskligheter och brister försvåra värfvet. Och de afhjälpas ingalunda af den högfärdiga jämmer inför människor öfver egna och kyrkans synder, som

[1] Denna statens uppfattning af religionen såsom ett statsändamål kan äfven leda den till att lämna understöd åt vissa andra religionssamfund, såsom vi ofvan antydt.

fariseismen anställer för att slippa se sakerna i grunden sådana de äro.

I det föregående har åtskilligt af det enligt min mening väsentligaste redan påpekats. Här må endast tilläggas ett ord om prästerskapets rekrytering.

Mycken oro har försports öfver bristande tillopp till kyrkans tjänst, liksom till andra viktiga ämbetsbanor.

Det går upp och ned, om man ser på en längre tidsrymd. De sista årens ökning i de teologie studerandes antal har varit ringa i Upsala, något större i Lund. Hvad kvaliteten angår, är den *i genomsnitt* i fråga om personligt allvar afgjordt högre än förr — brödstudium är i det närmaste försvunnet, den lockelsen är också nu mycket klen —, i fråga om intelligens icke sämre, snarare bättre. Men antalet räcker inte till att fylla alla befintliga platser. Det finns nämligen alldeles för många sysslor. Prästernas antal är väl snarare inalles för stort. Visserligen råder kännbar brist på vissa, mycket viktiga håll, men samtidigt sitta de på andra trakter af vårt land alldeles för tätt. Skicka upp en laddning af dem som vegetera nere på de präst-rika slättbygderna till biskop Bergqvist, eller dit där de eljes behöfvas. Det har framhållits, hvilket upprörande slöseri med personlig kraft dessa till omfång och folkmängd obetydliga, hvar-andra näraliggande landsförsamlingar innebära. Kommer därtill de usla ekonomiska villkoren för obefordrade och komministrar, så vill det en högst ovanlig andlig spänstighet till för att, utan arbete och utan tillräcklig utkomst, inte försoffas för all framtid. Det är så de lata prästerna metodiskt fostras. Ty lättja finns nog här, liksom i andra ämbetsmannaklasser. Den för kyrkan farligaste prästbristen betyder icke brist på antal präster, utan den brist, att de icke allmänt äro fullgoda. »Prästbristen» borde sålunda afhjälpas dels genom sammanslagningar i vida större utsträckning än hvad som är föreslaget, dels genom skärpta bestämmelser, som, såvidt möjligt, utestängde från ämbetet, strängare än hittills, klent material. Det skulle betyda många färre predikningar hvar söndag, men kanske äfven i sin mån afhjälpa det flerstädes rådande predikoeländet, som är den svagaste punkten i kyrkans svaghet.

Både folk och präster äro utpredikade. Det märks såväl på församlingens fåtalighet i många af våra kyrkor och bön-

hus, som på de tröstlöst döda eller slarfviga — i båda fallen undermåliga predikningar man kan få höra. Hvarför så många predikningar? Anordna andakt och gudstjänst *utan* predikan; jag skulle stundom gå hällre till en sådan gudstjänst och få mer uppbyggelse. Och hvarför högmässa hvarje söndag i små näraliggande församlingar? Det räcker med hvarannan eller hvar fjärde eller mera sällan. Då skulle gudstjänsten skattas högre och besökas mer. Till evangelisk gudstjänst hör en menighet. Den katolska mässan förutsätter ej en sådan. Den enskilde bevittnar mysteriet, som prästen utför på altaret. Är han ensam, är hans andakt densamma, kanske mer ostörd. Men en evangelisk gudstjänst innebär gemensamhet, gemensamhet i psalmsång och ordets hörande. När det sjunker under ett visst antal, särdeles i en stor kyrka — hur många kyrkor ha ej under de sista hundra åren byggts så stora, att man ur huse med barn och åldringar ej kunna fylla dem — blir det ödsligt och mer besvärande än uppbyggligt både för åhörare och predikant. Psalmsången gjutes ej i ett, utan blir solokvitter, hvilket ägnar sig mera för hemmet och åkern och skogen. Predikan irrar besvärad kring öfver dessa spridda hufvuden. Bättre vore då att sitta och tala om texten kring bordet i sakristian. Vidare bör predikan mer än hittills i vanliga fall stanna vid den ringare uppgiften att utan anspråk berätta och påminna om den ifrågavarande söndagens betydelse och genomgå den evangeliska berättelsen,[1] för att när den någon gång höjer sig till att vilja vara en personlig bekännelse i den mest samlade och uttrycksfulla form, den må kunna hållas uppe och icke ohjälpligt sjunka till något som är vida, vida sämre än den anspråkslösaste homilia. Det är orimligt att söndag efter söndag och kanske oftare fordra något som är den största andliga och sedliga kraftansträngning. Men nu har ju genom allt okyrkligt och kyrkligt predikande predikan blifvit det lättaste af allt. Gåfvorna äro mångahanda, och predikan är ej allas gåfva. Man borde låta predikanterna predika både i sina och andras kyrkor. *En* enda fullödig gudstjänst gör lika mycket gagn, som aldrig så många slött ledda och följda draga ner det hela. Kan en lek-

[1] Vid enskilda religiösa sammankomster borde dels kunskap om kristendomens stora personligheter, dels samtal om verkligt brännande samtida spörsmål komma till användning mer än nu sker.

man predika, så släpp upp honom på predikstolen! Genom sådana anordningar och andra som nedan skola nämnas, kan antalet prästerligt utbildade församlingstjänare betydligt nedbringas, och fordran på begåfning, duglighet och kunskaper sättas högre, ty till denna den högsta och ömtåligaste syssla borde de personliga krafven sättas högre än till någon annan klass af ämbeten i samhället.

Frågar man sig, hvarför en så härlig uppgift icke drager till sig flera af de bästa och starkaste begåfningarna, bli svaren många. Det ligger i sakens beskaffenhet. Man kan icke besluta sig för prästembetet såsom för hvilken bana som hälst. Det berör ett så innerligt område. Sker beslutet på allvar, så sker det icke utan fruktan och bäfvan. Men därmed sammanhänger, att har någon tagit det lättare för det svårare, det lugna för det riskfulla och svikit kallelsen, han känt för ett sådant värf, så straffar det sig lätt i en växande känsla af tomhet och outfyllda möjligheter.

Jag tror icke, att de ekonomiska missförhållandena, ojämnheten och i början otillräckligheten, spela någon egentlig roll i de ungas beslut. Jag läste häromdagen i ett arbetarblad, att det är den feta utkomsten som lockar till prästämbetet. Hoppoms, att det är ett godt omen för förbättring! Men det är oförenligt med en god nationalekonomi att lämna de stillsammaste och tåligaste af våra proletärer, det svagast aflönade prästerskapet, i sticket med orimlig husröta och huslösen.

Mycket mer betyder den kompakta misstro, som på vissa håll hos prästerskapet — visst icke allestädes, och framförallt icke hos alla de ledande personligheterna — möter de unges sträfvanden och svårigheter. Den unge tänker, att allvarlig forskning i bibeln och den religiösa tankevärlden är hans rätt — i själfva verket är den hans oafvisliga plikt. Han begär förtroende och ledning, men icke misstänksamhet och dom. Men så finner han, att ingen är så okunnig, att han icke tillmäter sig rätt att bryta stafven öfver den, som ej vill nöja sig med den fromma slentrian.

Hvad kyrkan i främsta rummet behöfver, är ju icke vetenskapsmän, utan kraftiga kristliga personligheter. Det finnes prästmän, genomglödgade af Kristi kärlek, utmärkta genom sin innerlighets styrka eller genom det impulsiva och smittande i sin fromhet eller genom duglighet i det religiösa och kyrkliga

arbetets praktiska anordning och utförande, arbetare, som på sådana grunder äro för kyrkan af det högsta värde, men som samtidigt tyckas alldeles sakna intresset för teoretisk klarhet i det religiösa och därmed för allt hvad studium och teologi heter. Det hör till olikheten i de mänskliga anlagen. Och ingen bör klandras för det som är hans personliga egenart, ingen kan tvingas till håg för sådant, som ligger utom hans egentliga sfär. Men hvad man utan tvekan har rätt att kräfva af hvarje kyrkans tjänare, det är respekt för ärligt andligt arbete, visserligen icke kritiklöshet inför teologiens resultat eller forskningens gängse meningar, men aktning för teologi och forskning.

Den unge menar, att prästen i de sociala motsatserna är till för alla, för de svagares räkning lika väl som för de maktägande. Men han finner att månhet om prästens okvalda självständighet och medborgerliga rätt är ett kätteri. Och barmhärtighetens och rättfärdighetens brinnande nitälskan inför de sociala orimligheterna och nöden är att göra sig till. I stället skulle kyrkan vara tacksam för verklig social nitälskan — liksom för all teoretisk nitälskan — hos sitt prästerskap. Tamheten är ingen dygd. Allraminst skulle kyrkan taga någon som hälst hänsyn till de »kyrkovänner», som tycka att religionen är bra för folkets skull. Social förbättring är lika litet som teoretisk klarhet kyrkans hufvudsak. Och vår bekännelse förbjuder identifikation med ett socialt eller politiskt program — hur ledsamt politiskt uniformt prästerskapet än tett sig. Men däri ligger äfven, att intet socialt program såsom sådant är uteslutet. Vår kyrka har förutsättningarna för samma fria betraktelse som de engelska biskopar, hvilka ingalunda kunnat förmås att inskrida mot den socialistiska, den kristligt sociala rörelsen mycket gramse, ligan af högkyrkliga präster, som predika ren socialism — med stöd ur Marx och kyrkofäderna! Skulle man välja emellan social folkledare och byråkrat, så klä-der den förra dräkten bättre en kyrkans tjänare. Ingendera är hans egen. Men saknas känslan för de arbetande och betungade i lifvets skilda villkor, göres intet allvar af broderstanken och får ej rättfärdighetens udd drabba utan mannamån, blir det en vrångbild af kristen kyrkotjänst.

Kyrkan är icke en asyl för dem, som rädas för tiden och ungdomen. Hon har, i så många självgjorda målsmäns mun, vant sig att fördöma. Har hon glömt sitt eget, högre ämbete:

att välsigna? Välsigna det som sträfvar mot en högre mänsklighet, välsigna det opröfvade unga, som växer mot solen, välsigna det med något af den stora, i sanning orimliga förtröstan, hvarmed hon bär fram de små barnen — deras möjligheter, deras ovissa öden — i dopet till Gud.

Afskräckande verka kanske på vissa naturer de alltför stora predikoplikterna, men ännu mera alla dessa extra åligganden, som äro lassade på svenska kyrkans prästerskap. Betyder det för staten mycket dryga nya kostnader, är det dock nödvändigt att här så småningom inträder befrielse. Befrielse från det civilregistrerande skrifgöra, som i större församlingar slukar all tid. Befrielse, såvidt som det redan går för sig utan skada för folkskolan, från en del skolgöromål. Det finns trakter, där möjligheten till annan ordförande än prästen skulle betyda reträtt i den strid, som endast han i sin ämbetsställning och i sin ständiga närvaro på orten kunnat med framgång föra för skolan. Det finns naturligtvis andra exempel på dåliga skolrådsordförande. Och det finns många kommuner, där nu utan olägenhet eller med fördel prästens åliggande kan läggas i andra händer. I mycket stora församlingar tar det nästan sin man att vara skolrådsordförande, om han är det med själ och hjärta. För kyrkan är det nödvändigt att, så långt det kan utan olägenhet ske, befrias från dessa extra onera för att kunna helt ägna sig åt sina religiösa uppgifter.[1] Efteråt skall man allmännare se och uppskatta, hvad prästerna haft att göra och uträttat för skolan. En rim-

---

[1] Jag hänvisar till min artikel i St. Dagblads söndagsnummer 19 febr. 1905. Prästen skall vara allas tjänare, ja, visserligen i det religiösa. Men hos oss betraktas statskyrkoprästen af alla slags myndigheter, från länsman till statistiska centralbyrån, de ordinarie kyrkomyndigheterna oräknade, såsom deras handtlangare. Hvad skolan angår, har prästen till dess bästa, men knappast till sitt eget, en ofta mycket svår, tidsödande och otacksam mellanställning mellan församlingen och skolan med dess lärare. Till på köpet får han af vissa »upplysningens» organ, från hvilka jag uttryckligen särskiljer de insiktsfulla bland våra folkskollärare, oupphörligt veta, att denna hans föga afundsvärda ställning, där den självskrifne skolrådsordförandens intresse och auktoritet gifvit åt vårt folkskoleväsen en utveckling som det eljes icke skulle haft, och detta utan extra kostnad för det allmänna, är ett permanent klerikalt öfvergrepp. Prästerskapet bör icke få ännu en ny öfverhet i form af en centralstyrelse för folkskoleväsendet. Inrättas en sådan — hvilket blir nödigt om ej domkapitlen apteras för ändamålet, hvilket vore det bästa — eller komma

ligare arbetsfördelning behöfver och bör ingalunda betyda ett afsked mellan kyrkan och skolan. —

Det finns kyrkliga former, som försvåra för mången inträdet i kyrkans tjänst och som äro onödiga stötestenar på vägen. Kvarlefvor från en oevangelisk uppfattning i ritualen. Vördnadsvärda och dyrbara formler, som dock icke längre hålla måttet inför det kristna medvetandet, alldenstund de ej tillräckligt genomträngts af Kristi ande eller röra sig med uttryckssätt, som numera äro oss alltför främmande. Från den högtidliga akt, då församlingen mottager sin tjänare, kommer ett skärpt kristet omdöme hos henne att aflägsna hvarje affordrad förbindelse. Förutsättes det att någon ej är samvetsgrann, har han också lätt för att lofva. Den samvetsgranne anmäler sig ej, om han icke känner sig ett med församlingen i dess väsentliga lifsinnehåll. Men själfva formen af förbindelse eller löfte kanske fjärmar eller plågar honom. En hel, omfattande folkkyrka med stolt historisk tradition rör sig icke så lätt, som ifriga sinnen önska. Men jag hyser i alla sådana stycken de bästa förhoppningar. Ty intet jämförligt kyrkosamfund har i anpassning af sina former efter nya tiders kraf visat så stor liberalitet, som Sveriges kyrka. — Mer än alla former afskräcker själfva den uniform, som prästen i det allmänna medvetandet har, och, hvad värre är, i verkligheten kan få. Betyder den icke att komma in i ett system, där man sedan sitter fast? Är det inte rådligare att hålla sig utanför? Hvarje lefnadsyrke — än mer hvarje parti — präglar gärna sin man på ett sätt som inkräktar på personligheten. Med afseende på prästen är faran större än i många andra lifsställningar, och isynnerhet äro uniformering och rutin i stället för en lefvande mänsklighet där vådligare för verksamheten än på de flesta andra banor. Den misstänksamhet, som hos många människor väckes af prästens yttre uniform, är mindre farlig än denna inre uniformering. Det hör till andens arbete att förhindra den. Det är nog icke lätt. Men

---

skolstyrelser för länen till stånd, måste prästen befrias från tvånget att vara ordförande och såtillvida ansvarig för kommunens skolväsen.

Man kan väl förstå, att en präst, som har sinne för det prästerliga, för det som är församlingstjänarens egentliga kall, blir led på allt detta extra och därför längtar efter frikyrka.

Men denna längtan är kortsynt.

hvad värdefullt finnes, som vinnes lätt? I studier och tankearbete har prästen en hjälp. Ser jag mig omkring på de många människor jag mött och känner, finner jag ingalunda hos präster mindre af sinnets friskhet och självständigt omdöme än hos andra. Emellertid är situationen nu sådan, att det för en andligt vaken ung man behöfves mod för att bli präst. Den är också sådan, att enhvar, som i hänförelsen för Kristus och i samkänsla med de lefvande människorna tilltalas af den kallelsen att få tjäna sitt folk i den mest personliga tjänst, i det dyrbaraste och högsta vi äga, bör, om det är honom möjligt, gå in i kyrkans tjänst. Ty där samlas arbetet. Där är armén, där skola vi kämpa. Där är det gamla hemmet, dit vi höra. Jag har icke hört, att någon älskar sitt fosterland, därför att det saknar brister. Gör han det, är det en kortsynt kärlek. Den som ser svåra missförhållanden, vill ändå ge sitt lif, hela sitt lifsverk och äfven sista blodsdroppen för det, och han är stolt och glad att få göra det, därför att det gäller det land, som är hans. Så är det med kärleken till Sveriges kyrka. Vi älska henne icke mindre, därför att vi se hennes brist, utan snarare mer, ty då behöfver hon ju oss såväl allesammans. Det är dock icke så, att någon enda bland oss, ens den mest lysande begåfning eller den starkast personliga fromhet, hedrar henne med sin tjänst. Utan det är vår heder att tjäna i hennes led. Ty hon är för oss den kristenhet, i hvilken anden kallat och församlat oss i Jesu Kristi tro, och genom henne tillhöra vi hela kristenheten på jorden.

Sveriges kyrka måste hafva högt i tak för andens och tankens flykt och vidsträckt rum för alla skilda sinnen och lynnen och rörelser och behof, som på något sätt vilja höra henne till. Men framförallt skall hon tillägna sig i samvete och lif och fördjupa sig i det som är hennes bekännelse: frigjordheten genom Kristus.

Den process som nu pågår inom religionen är icke blott betingad af en ny tids nya världsbild, föreställningar och uttryck. Vida viktigare är det, som pågår inom religionen själf. De gammaltroende, hvilkas oro för att mista något af det som varit dem dyrbart vi väl förstå och respektera, föreställa sig, att det som sker är ett afskärande af det ena ef-

ter det andra af trons innehåll. De handla ofta därefter, prisgifva tilläfventyrs det ena eller det andra för att fatta nytt posto, prisgifva kanske jungfrufödelsen och himmelsfärden för att fatta posto vid den tomma grafven, gå med på att prisgifva Mose författarskap till moseböckerna och åtskilligt annat, men detta för att så mycket kraftigare häfda, att sebedaiden skrifvit det fjärde evangeliet, prisgifva ofelbarheten i vissa gammaltestamentliga notiser, men för att så mycket kraftigare bedyra orakelmässig visshet för alla uppgifter som förekomma i Jesu mun. En sådan afprutningsmetod är oförenlig med kristendomens väsen, som är en osömmad klädnad. Det gäller att se den så klart som möjligt i dess skönhet. Den som betraktar den nutida religiösa processen som en afprutning och reducering, för de ena glädjefull, ty den innebär lättnad och förenkling, för de andra svår men nödvändig för samvetets skull i manlig resignation: vi få väl nöja oss med det vi ha kvar! — den som så tänker förstår hvarken innebörden i den religiösa utvecklingen eller själfva kristendomens egenart. Det är icke fråga om en reduktion, utan om ett enhetligare, klarare medvetet grepp om det som är kristendom. Dit syftar medvetet eller omedvetet eller mot sin vilja ytterst *allt* i den allvarliga religionsvetenskapen. Vid sträfvan efter en centralare syn på kristendomen händer det, att åtskilligt, som aktats högt eller väsentligt, utmönstras eller får en anspråkslösare plats — detta icke af någon afskrifningsvurm eller andlig asketism, utan därför att det härrör från tankevärldar som äro evangeliet främmande, och att det icke, annat än kanske indirekt, låter sig hänföras till Kristi ande, det är till det frälsande i det glada budskapet om Jesus Kristus. När det gäller att låta lära och lifsideal helt, utan död rest, genomträngas af Kristi ande, faller åtskilligt åt sidan. Men detta betyder icke, att kristendomen är en rad af satser, af hvilka man ställer sig inför den ena efter den andra för att bekänna eller förneka, utan det beror på, att kristendomen är ett odeladt helt, som hvarje förefintligt system af dogmer och läror endast tillnärmelsevis uttrycker och som det är det ständiga idealet att allt fullständigare gripa och allt enhetligare genomföra. Är kristendomen i sin egentliga gestalt såsom personlighetens religion, oförenlig med någon som hälst utvärtes bjudande auktoritet af dogmer, bibelord eller tradition, innebär detta inga-

lunda den naturliga människans drift att befrias från svårighet, utan, i rak motsats mot den bekvämare utvägen att hålla sig till något yttre eller lösryckt, tvingar det till inträngande i väsendet och alltings bedömande i enlighet med väsendet. Teologien liksom själen måste gå den smala vägen. Tanklöshetens och eftersägandets breda väg leder till fördärf. Bland de gammaltroende saknas ej sådana, som se, att den nya betraktelsen dragit fram i ljuset och gjort gällande förut undanskymda sidor af den evangeliska kristendomen. Men arbetet är i vardande. Ingen mänsklig öfverdomare fäller utslag. Ingen kan annat göra än att ärligt fullfölja sin väg — utan att neka de andra plats på den andliga fosterjord, som kyrkan är för oss alla, och utan att glömma, att förmer än teologisk och kyrklig olikhet är personlighetens sanning och samling i det ena nödvändiga.

Arbetet har sina ofullkomligheter. Se vi på de människor som tillhöra Sveriges kyrka, en och en, är det icke svårt att plocka fram många berättigade anmärkningar. Kyrkans inrättningar äro i mångt och mycket skröpliga. Byggnaden är bofällig och de som sitta därinne ingen helgonskara. Men den ande vi förnimma i kyrkan är förmer än alla de nuvarande människornas andlighet tillsammantagen och förmer än alla inrättningar. Vårt hjärta förnimmer den och känner, att den äger öfverjordisk kraft. —

Är det min tro som vållar hörselvilla? Nej, jag hör nog icke fel. Från skilda håll förnimmas ljud, som tyda på, att det skall ringa till högmässa en gång till i Sveriges kyrka.

Utvidgadt föredrag på Fehr-Rydbergsdagen den 21 september 1907 i Stockholm. I hufvudsak, fastän i annan form och utförligare om den folkliga fromheten, yttrades detsamma i Mora kyrka vid midsommarmötet 1906.

ÅLANDS BEFÄSTANDE OCH SVERIGES FÖRSVAR

af kapten *E. Söderhielm.*

Hvad man än må säga om Sveriges land, icke är dess skapnad sådan, som den militäre fackmannen med blicken fäst på de rådande politiska förhållandena skulle önska sig den, då han går att ordna fosterlandets försvar.

Han önskar först och främst en så vidt möjligt begränsad försvarsfront, inom hvilken han kan samla stridskrafterna utan fara att misstaga sig om den rätta samlingspunkten och som han kan med rimliga kostnader förstärka genom permanenta befästningar, viss att det fientliga anfallets vågor måste bryta sig däremot. Han önskar sig vidare ett så stort djup på krigsskådeplatsen som möjligt, ty för hvarje mil, som ligger bakom stridskrafterna, ökas möjligheten att på ett betryggande sätt tillgodose deras behof och att gifva försvaret den seghet, som framför allt eftersträfvas. Han vill vidare, att hufvudstaden och öfver hufvud taget landets vitala delar ligga så långt bort från den hotade sidan som möjligt, ty därigenom minskas gifvetvis känsligheten för den första stöten. Och slutligen önskar han i landets ryggsida öppna tillförselleder, genom hvilka sambandet med den yttre världen kan upprätthållas, äfven om de åt fienden vända gränserna afspärras.

Så lyder i korthet den strategiska önskelistan. En enda blick på kartan är nog att visa, hur långt vi äro från det uppställda idealet. Utsträckt i norr och söder, med en längd, som är mer än tre gånger så stor som största bredden, erbjuder oss vårt land tvänne oproportionerligt långa försvarsfronter, en åt öster, en åt väster, medan dess södra del i en spets skjuter ner mot de dansk-tyska farvattnen och dess norra i en lika markerad spets förlorar sig i öde obygder.

Riktas nu ett fientligt angrepp uteslutande mot vår södra eller uteslutande mot vår norra gräns, motsvara ju förhållandena ganska väl de uppställda önskemålen. Vi finna på båda hållen tämligen begränsade försvarsfronter, ett betydande djup hos krigsskådeplatsen och ett mycket stort afstånd till landets centrala delar. Dessa båda fronter äro följaktligen de minst känsliga ur riksförsvarets synpunkt.

Betydligt ogynnsammare ställa sig förhållandena på de båda hufvudfronterna. Hvad den västra angår, utjämnas dock de olägenheter, som äro förknippade med den alltför stora längden, däraf att terrängen på större delen af gränsen omöjliggör reguljära operationer och på de delar, där sådana äro möjliga, i det hela gynnar försvaret. Då härtill kommer, att den fiende, som hotar från detta håll, icke torde kunna förutsättas vara i stånd till en i större skala och på långt afstånd från gränsen utsträckt offensivrörelse, torde man väl kunna påstå, att vår västra front för framtiden icke kommer att tilldraga sig något större militärt intresse annat än i sin egenskap af rygglinje vid ett anfall österifrån. I denna sin egenskap gör den oss mindre bekymmer därigenom, att skyddstrupper af något slag alltid måste afdelas mot densamma, än därigenom att den afskär de norrländska landsdelarnes förbindelser med västerhafvet. Vi få vara beredda på, att om dessa trafikleder vid ett krig med en tredje makt icke alldeles stängas för oss, så komma dock de alltid tämligen elastiska neutralitetsreglerna att vid linjernas upplåtande för våra behof tillämpas så rigoröst som möjligt. Då härtill lägges, att vi ännu en lång följd af år icke kunna räkna med mera än en enda järnvägsförbindelse med öfre Norrland, torde klart framstå, i hvilket äfventyrligt läge dessa landsändar och de i dem stående trupperna skulle komma, om äfven sjöförbindelserna på Bottenhafvet afbrötes för en längre tid. —

Af våra försvarsfronter är den östra utan all gensägelse den viktigaste, dels på grund af de utrikespolitiska förhållandena, dels på grund af vår hufvudstads läge tätt intill själfva gränsen.

Detta senare är i och för sig mycket ofördelaktigt. Finge strategen flytta hufvudstaden efter eget skön, skulle han sannolikt förlägga den någonstädes vid Hjälmarens västra eller Vä-

nerns norra ända, men det är honom tyvärr förmenadt. Äfven om riksstyrelsen flyttas till tryggare ort, har Stockholm numera så stor betydelse för landet i dess helhet, att dess fall alltid måste utöfva en väsentlig inverkan på riksförsvaret. Emellertid neutraliseras i afsevärd mån hufvudstadens ur strategisk synpunkt ofördelaktiga läge af skärgården, som — under förutsättning af ett effektivt befästningssystem och en stridsberedd flotta — bildar en ypperlig sköld för Mälarens drottning. Men man måste komma ihåg, att skölden har sin begränsning och att den stöt, som glidit bakom randen, kan träffa i hjärtat. Har en fientlig härstyrka väl kommit i land någonstädes på sidan om den genom skepps- och fästningspansar skyddade fronten, kan hon bakom densamma till lands operera mot hufvudstaden. Då är tillfället för vår fälthär att ingripa, men fälthären behöfver tid för att mobiliseras och sammandragas. Det är följaktligen af yttersta vikt, att det fientliga anfallet åtminstone icke kommer mera öfverraskande, än att fälthären hunnit blifva operationsfärdig.

Hvad angår de politiska förhållandena, föreföll det helt nyligen, som om trycket österifrån i afsevärd grad lättats. Bundet af sina intressen i Ostasien och fullt sysselsatt med ordnandet af sina inre frågor, syntes Ryssland för ett ögonblick hafva afstått från tankarne på ett fortsatt framträngande västerut. Man skulle emellertid snart få ett slående bevis på, att denna passivitet endast var tillfällig, genom den ryska diplomatiens arbete på att få Ryssland befriadt från förpliktelsen att icke befästa Åland.

Frågar man efter skälet, hvarför den ryska regeringen nu gripits af begäret att just på Åland upprätta en örlogshamn, tillfredsställande nutida anspråk och afsedd att ersätta Sveaborg, Kronstadt, kanske också delvis Libau, får man svaret, att det är för att man lättare skall komma till rätta med de »upproriske» i Finland. Svaret är ju karakteristiskt nog, men kan knappast tagas på allvar. Så stora medel skulle man väl ändå ej behöfva tillgripa för den sakens skull. Om det också kan ligga i ryssarnes inre intressen att åstadkomma en mera effektiv kontroll öfver hvad som tilldrager sig i den labyrintiska skärgården öster om Åland, är det svårt att fatta, hvarför man till det ändamålet skulle se sig föranlåten att bygga en krigs-

hamn i den *västligaste delen* af den stora skärgården. Eller är det kanske meningen att utsträcka den maritima polisuppsikten ända till svenska kusten? Det torde bli nödvändigt, om man vill få den fullt effektiv.

Det har sitt intresse för bedömandet af ryssarnes afsikter att kasta en blick på deras tillvägagångssätt i Ostasien före det stora kriget. De hade där med stora förhoppningar anlagt krigshamnen Vladivostok. Med tiden visade det sig dock, att den led af åtskilliga olägenheter. Den hade ogynnsamma isförhållanden; sedan de politiska händelsernas tyngdpunkt efter det japanskt-kinesiska kriget allt bestämdare dragits till Gula hafvet, låg den för långt bort; och, framför allt, den genaste vägen till detta haf gick genom Koreasundet, som lätt kunde spärras af en japansk flotta. I Mandschuriet finna vi vidare en provins, som borde förryskas oah därför ställas under militär polisuppsikt. Genom denna provins gick vägen till Port Artur, den eftersträfvade, centralt i Gula hafvet belägna flottbas, som, fri från Vladivostoks brister, skulle för all framtid betrygga ryssarnes välde i de omgifvande vattnen. — Låt så vara, att förhållandena i Gula hafvet och i Östersjön äro hvarandra för olika, för att en genomgående jämförelse dem emellan skulle vara möjlig: paralleliteten mellan utvecklingslinjen Vladivostok—Mandschuriet—Port Artur och linjen Kronstadt—Finland—Åland är dock omisskännelig.

Man torde också med ganska stor säkerhet kunna påstå, att hufvudändamålet med den föreslagna ryska krigshamnen på Åland är att bereda bättre skydd för hufvudstaden och större operationsfrihet för flottan, än hvad Kronstadt och Sveaborg kunna åstadkomma. Baserade på Åland, intaga de ryska sjöstridskrafterna en mycket verksam flankställning gentemot hvarje fiende, som vill framtränga mot Petersburg, ty ingen stormaktseskader skall inlåta sig på operationer i Finska viken, utan att först hafva gjort upp räkningen med dem. Dessutom skydda de direkt hela västra kusten af Finland.

Det kan således icke förnekas, att Ålandspositionen ur rysk synpunkt måste vara en mycket god strategisk position. Dess värde i ryska ögon minskas säkerligen icke häller däraf, att den på samma gång skulle markera ett af de kraftigaste steg på vägen västerut, som Ryssland på länge tagit.

För Sveriges trygghet och självständighet skulle nämligen den ifrågasatta anläggningen medföra faror af allvarligaste slag.

Redan af hvad som blifvit sagdt om dess betydelse för stormaktsoperationer i Östersjön framgår, att den med allra största sannolikhet kommer att draga hvarje mot Ryssland riktad hufvudoperation in i vattnen närmast utanför våra viktigaste kuststräckor. Hvad detta innebär för frestelse för den anfallande att genom en kränkning af vår neutralitet skaffa sig en bekvämt belägen hjälpbas, ligger i öppen dag. Af samma skäl kommer det intill förbindelselinjen mellan Libau och Mariehamn belägna Fårösund att få en ännu större betydelse än förut.

Allt detta är dock af underordnad vikt i jämförelse med det öfvertag, som Ryssland genom en fästning på Åland kommer att få i alla svensk-ryska mellanhafvanden. Fästningen på Åland kommer helt visst att blifva en ypperlig tumskruf på svensk självbestämmanderätt.

Hvad som gjort, att vi hittills med full tillförsikt kunnat se framtiden an utan att allt för mycket oroa oss öfver vår numerära underlägsenhet och vårt försvarsområdes olägenheter, har varit medvetandet om de svårigheter, som möta hvarje i större skala anlagd trupptransport öfver hafvet — svårigheter, som växa med afståndet mellan inskeppnings- och urskeppningsort. Det är hafvet, som varit vår trygghet. Äfven om Stockholm legat betänkligt nära vårt territoriums gräns, har det dock haft 300—350 km. till de närmaste punkter (Sveaborg—Reval—Libau) på ryska kusten, hvarifrån en maritim operation kunnat tänkas utgå. Det kan ju vara sant, att detta afstånd i och för sig icke kan anses vara så stort, att transportsvårigheterna framstå i hela sin vidd. Men det är dock ganska besvärande för angriparen, om det gäller att under någon längre tid upprätthålla en effektiv blockad af svenska kusten, och det ger ett betydande spelrum åt försvararen att i tid upptäcka, afslöja och eventuellt störa fiendens förehafvanden.

Å andra sidan har hafvet aldrig varit den slaviska rasens rätta element. Större företag till sjöss från rysk sida hafva sällan krönts med framgång, och man har haft en känsla af, att ryssen hälst ginge »sjön omkring».

Kommer nu en fästningsanläggning till stånd på Åland, kan man knappast längre tala om behöfligheten af någon operation

öfver hafvet; så nära svenska kusten flyttas utgångspunkten för angreppet. Afståndet mellan Åland och Upplandskusten är icke större än 40 km. Detta innebär en förkortning af den maritima operationslinjen af icke mindre än omkring 300 km. Hvilka fördelar en sådan reduktion af afstånden skall medföra för angriparen, är lätt att inse. När den tid, transporten behöfver ligga ute på sjön, inskränkes till ett par, tre timmar, kan man naturligtvis på ett helt annat sätt tillgodogöra sig det tillgängliga tonnaget än då öfverfarten kräfver ett tjugotal timmar — oafsedt nu den minskning i risker, som följer af färdens förkortande.

Ålandspositionen är således en förträfflig utgångspunkt för anfallsoperationer mot svenska kusten. Hvilket farligt granskap den i själfva verket är, visa händelserna under vårt sista krig, då både svenska och ryska trupper på isen marscherade öfver till Grisslehamn. Det intryck, som kosackernas uppträdande i Grisslehamn den gången gjorde i Stockholm, och den inverkan det fick på svenskarnes villighet att underhandla, visa tydligt nog, hvilken sårbar punkt man träffat. Nu kan man ju invända, att det var ett undantagsfall, att isen kunde användas som marschväg. Men detta undantagsfall är icke så sällsynt, att icke historien kan återupprepa sig. Vi behöfva endast gå till vintern 1880—81 för att finna ett tillfälle, då *fast* is förenade stränderna under hela fyra månader, af hvilka två t. o. m. bjödo på väg, som var fullt körbar äfven för tunga lass.

De fördelar, Ålandsöarne erbjuda angriparen, äro i själfva verket så stora och påtagliga, att man med tämligen stor säkerhet kan gå ut ifrån, att dessa öar under alla omständigheter — sålunda äfven om de icke befästas — komma att användas som hjälpbas för ryska flottans operationer och som samlings- och utgångspunkt för ett eventuellt landstigningsföretag — alltså ungefär som japanerna använde Elliotöarne under sista kriget. Däraf får man emellertid icke draga den slutsatsen, att, eftersom vi redan nu måste vara beredda på ett anfall ur Åländska skärgården, det kunde vara oss likgiltigt, om detta anfall utginge ur en permanent befäst krigshamn eller ej. Bakom den mur, som uppdrages af de permanenta verken och hvars hemlighetsfullhet upprätthålles äfven i djupaste fred, kunna nämligen alla förberedelser vidtagas i god tid och utan att något därom kommer

till den yttre världens kännedom, förrän hela attacken är i gång. Saknaden af en fästnings skydd gör det däremot betydligt svårare att bevara hemligheten, som dessutom lätt röjes redan af de åtgärder, som afse att inreda den provisoriska basen för sitt ändamål.

I själfva verket innebär tillvaron af en permanent sjöfästning på Åland midt i fredens dagar *ett allvarsamt våldshot* mot Sverige och dess hufvudstad därigenom, att den möjliggör *ett plötsligt strategiskt öfverfall* på ett sätt, som vi hittills aldrig behöft taga med i våra beräkningar.

Genom en sådan fästning skola ryssarne vidare förskaffa sig i hög grad ökade möjligheter att effektivt afstänga Bottenviken. Då farvattnen öster om Åland äro helt ryska och dessutom tämligen svårnavigabla, återstår för spärrningens genomförande endast anordnandet af en blockadlinje öfver Ålandshaf, något som icke torde möta några svårigheter för en på fästningen stödd, stark eskader. Företaget gynnas för öfrigt däraf, att egentlig skärgård saknas utanför Väddölandet och att den farled, som går innanför detsamma, endast är tillgänglig för småfartyg.

Ryssland får på detta sätt ett medel i sin hand att — utan att tillgripa andra våldsåtgärder än dem, som erfordras för spärrningens upprätthållande — när som hälst pålägga oss ett ekonomiskt tryck af ödesdiger art. Man må besinna, hvad Norrlands export betyder för vår ekonomi, och att, hvad trävaruindustrien angår, så godt som hela denna export går genom Ålandshaf. Faran blir desto större som våra grannar i väster sitta inne med låsen till utfartslederna till västerhafvet och följaktligen när som hälst kunna lägga hinder i vägen för exporten åt det hållet. Det kommer för öfrigt sannolikt icke att dröja många månader, innan norrmännen påbörja det, efter hvad som förljudes, redan beslutade utförandet af permanenta befästningar invid de båda norrländska mellanriksbanorna; efter dessa nya gränsfästningars fullbordande skola norska kanoner vara herrar öfver vår utförsel västerut. Saken är särskildt allvarsam därför, att man icke hos den norska staten kan vänta stor motståndskraft gentemot påtryckningar från den mäktige grannen i öster. Norges och Rysslands befästningsplaner synas emellertid för närvarande hafva samma mål: att med pansartorn och kanoner spärra vårt framtidslands utförselvägar.

En dylik spärrning synes dock sträcka sina verkningar så långt utom Sveriges gränser, att den närmast blir en europeisk fråga. De stormakter, som välvilligt garanterat Norges neutrala zon, borde kunna låta samma land förstå, att garantien i öfrigt onödiggör vidare befästningar invid svenska gränsen; och hela Europa borde vaka öfver, att icke blott Östersjön, utan äfven Bottenviken för framtiden förblir fritt haf. *Befästes Åland, blir Bottenhafvet när som hälst ryskt vatten.*

Ur ren försvarssynpunkt skulle naturligtvis en spärrning af tillgångarna till Bottenhafvet vara mycket ödesdiger. Skulle det lyckas att utföra och upprätthålla densamma trots försvarsflottans ansträngningar att bryta den, vunne angriparen högst betydande fördelar, i det att han finge fria händer och oinskränkt rörelsefrihet norr om spärrningslinjen. Bakom densamma kan han utföra en landstigningsoperation på hvilken del af kusten honom för godt synes, vare sig han nu vill ansätta den mot norra Uppland eller mot någon punkt högre upp i norden. *Spärrningen underlättar alltså både en afgörande operation mot det centrala Sverige och en operation mot Norrland.*

Särskildt inverkar den emellertid på krigföringen i Norrland, ty dess villkor äro i väsentlig mån beroende af maktläget på Bottniska viken, åtminstone så länge vi ännu sakna en inre skyddad järnvägsförbindelse mellan de norra landsdelarne och mellersta Sverige. Den norrländska krigsskådeplatsens förhållanden hänvisa i hög grad de krigförande till tillförseln bakifrån för att tillgodose förplägnadsbehofven o. s. v. Så länge de enda förbindelserna löpa genom den smala kustremsan nedanför skogsområdet, blir det herraväldet på sjön, som bestämmer öfver deras användning. Åges herraväldet på sjön af angriparen, kan han, oberoende af Bodenfästningen, landsätta trupper hvar som hälst i ryggen på försvararen och därmed afskära dennas förbindelse med hufvudhären och landets centrala delar. Samtidigt blir han för egen räkning oberoende af järnvägen som tillförsellinje, då han kan ordna sin tillförsel medelst sjötransporter. Indirekt underlättas hans operationer därigenom, att försvararen, ställd inför hotet från Ålandspositionen mot landets hjärta, icke gärna kan till Norrlands försvar afdela större styrkor än som är absolut oundgängligt.

Skulle man med stöd af det sagda söka sammanfatta en

rysk Ålandsfästnings inverkan på vårt försvar, skulle man kunna göra detta så:

ökad fara för neutralitetskränkning;

ökad svårighet att upprätthålla förbindelsen mellan landets norra och södra delar;

däraf uppstående svårigheter för krigföringen i Norrland; och slutligen

i hög grad ökade risker för ett öfverraskande angrepp mot mellersta Sverige och hufvudstaden.

Ålandsplanernas realiserande skulle alltså i hög grad komplicera vårt redan förut ingalunda lätta försvarsproblem. Det är naturligtvis omöjligt att redan nu tillfullo öfverblicka, hvilka motåtgärder från svensk sida nödvändiggöras af fästningen på Åland. Men att de måste blifva i hög grad omfattande, kan redan nu med bestämdhet sägas.

Närmaste följden torde väl blifva, att enighet vinnes om, att svenska flottans hufvudkrafter böra förläggas till Stockholms skärgård. Den saken synes inför de ökade öfverraskningsmöjligheterna vara så självklar, att den ej gärna kan vara föremål för vidare diskussion. Lika självklart synes också, att flottans nybyggnader måste bedrifvas efter ett utvidgadt program och med helt annan energi än nu, äfvensom att dess ständiga krigsberedskap måste tillgodoses bättre än nu är fallet.

Vidare torde väl öfverfallshotet nödvändiggöra betydande utvidgningar af befästningarna på Stockholms sjöfront, så att de framskjutas så långt i den hotade riktningen som möjligt. Fråga torde väl också vara, om icke befästandet af hufvudstadens landfronter därat framtvingas, huru många skäl än tala mot detsamma.

Att dessa materiella utvidgningar också komma att inverka på de lefvande försvarskrafternas organisation, är tydligt. Hvarje ökning af sjökrigsmaterielen och kustfästningarna nödvändiggör också en ökning af bemanningen, som, för att vara beredd på alla möjligheter, måste hållas, om icke vid fältstyrka, så dock på betydligt förstärkt krigsfot. Skulle man påyrka Stockholms befästande åt landsidan, så blir det en tvingande nödvändighet att skaffa verkligt användbara reservtrupper, som kunna öfvertaga hufvudstadens försvar, på det att fälthären icke må bindas af den omsorgen. Krafvet på en tillräcklig, året om till-

gänglig, fullt krigsduglig fredsstyrka i landets alla delar torde också framkomma med förnyad styrka. Det blir med andra ord nödvändigt för dessa frågors lösning att lägga om vår härordning på en ny och betydligt bredare basis med alla däraf följande konsekvenser.

De ökade möjligheterna att afskära förbindelsen mellan Norrland och mellersta Sverige torde logiskt framkalla sträfvanden, dels att öka Norrlands förmåga af självständigt motstånd, dels att öppna förbindelser, som föra på sidan om Ålands haf. Det förstnämnda ändamålet tillgodoses först och främst genom anläggandet af en befäst flottstation i Norrland; vidare genom en omorganisation af hären i den riktning, som nyss antydts; och slutligen genom befästande af de viktigaste kuststäderna (åtminstone Gefle, Sundsvall och Härnösand). I fråga om förbindelsers anordnande torde det gifna motdraget mot de ryska planerna vara ett forceradt framdragande af den norrländska inlandsbanan. Därnäst torde man få anledning taga under öfvervägande, huruvida icke inomskärsfarleden innanför Väddö borde göras användbar äfven för större fartyg och skyddas genom särskilda befästningar.

Större delen af dessa kraf afse ju reformer, som i alla fall förr eller senare skulle arbeta sig fram, men som genom de ryska fästningsplanerna få en oroväckande aktualitet. Vårt försvarsarbete har hittills mera liknat en ensligt boende mans mer eller mindre planmässiga mått och steg för hemmets fredande mot brand och våld. Förverkligas Ålandsfästningen, måste det antaga karaktären af den till lifvet hotades snabba, men orädda och målmedvetna åtgärder för lifvets bevarande. Ty om den saken torde endast en mening råda i landet: *en fästning på Åland är svärdsudden riktad mot Sveriges hjärta.*

UTRIKESPOLITIK

af *Gustaf Stridsberg.*

Arbetsfördelningsprincipens genomförande i det samhälleliga arbetet är ju något, som oundvikligen medföljer all utveckling, och ingen anledning finnes att önska någon återgång. Ständiga och yrkesmässiga brandkårer ha befunnits och torde alltjämt komma att befinnas medföra större trygghet än blott en allmän medborgerlig brandsläckningskår, och äfven den längst gående motståndare till statens befogenheter och ingripande i det mänskliga lifvet torde ej förneka behöfligheten af ett visst antal myndigheter och ämbetsverk i hvarje ordnadt samhälle.

Men onekligen förefinnes en fara, att alla viktiga samhällsfunktioners öfverlåtande till enkom för deras skötande afsedda personer minskar den allmänna känslan för, att hvarje medborgare i samhället ytterst bär sin del af ansvaret för samhällets »karskhet och välmåga», och att det är praktiska skäl allenast, som föranleder, att vissa hans samhälleliga skyldigheter uppfyllas genom ombud. Den behagliga situationen att man, om man bor i ett välordnadt stadssamhälle, i händelse af eldsolycka blott har att rekvirera brandkåren, borde ju ej för ett ögonblick komma oss att glömma, att det är allas vår samfällda plikt att med alla till buds stående medel motverka eldfara.

Huru betänkligt lätt de flesta ha att glömma bort det samfällda samhällsansvaret, åskådliggöres mycket tydligt af den allmänna bristen på känsla för det gemensamma ansvaret för det ordnade samlifvets betryggande. Det finnes ju poliskonstaplar, och de ha lön för att hålla ordning — så ungefär tänka en mängd personer, som förmena sig genom någon eller några kronors årligt bidrag skattevägen till polisväsendet alldeles ha fullgjort en af de förnämsta samhälleliga plikterna, den nämligen att ej blott genom låtande utan äfven genom görande bidraga till laga samhällsfrid.

Poliser vandra kring på våra gator, och åsynen af deras uniform, medvetandet att i någon mån ha bekostat den, bristande känsla för de djupaste och väsentligaste betingelserna för ett samhälleligt lif och därtill den naturliga trögheten — alla dessa faktorer verka därhän, att genomsnittsmedborgaren alldeles glömmer, att en hundradubblad polisstyrka ej skulle mäkta uppehålla ordningen en timme, om ej hos alla samhällets medborgare omedvetet verkade de nedärfda instinkter till ordnadt samlif, som mödosamt utbildats under otalda släktled och som äfven fått sin skarpa formulering under de tider, då kampen för laga frid stått särskildt hård och kännbar. — —

Denna utpräglade, ganska naturliga men också mycket skadliga benägenhet att glömma det gemensamma ansvaret återfinna vi på alla det samhälleliga lifvets områden. Det kan ju vara nog att påminna om ett, där denna utvecklingens gång jämsides med den allt större fulländningen af den speciella detaljen i samhällsmaskineriet framstår allt tydligare — nämligen det snabba sjunkande af hemmens ansvarskänsla för ungdomens bildningsgång och karaktärsdaning, som ett högt utveckladt, obligatoriskt statsundervisningssystem visat sig medföra. Det torde med visshet kunna påstås, att det finnes många hem i vårt land, där man med stor förskräckelse och motvilja föreställer sig de verkningar, »socialiststatens» förtryckande af individen och hans självbestämningsrätt skulle medföra, men där man med stort lugn och — stor likgiltighet öfverlämnar åt skolan all omsorg om barnens intellektuella utveckling, glad att detta ansvarsfulla bestyr öfvertagits af »staten», och utan att ägna synnerlig eftertanke åt, i huru stor utsträckning »staten» är i stånd att fullgöra detta värf, eller snarare, huru långt detta åtagande egentligen sträcker sig och hvilka stora områden, som ej kunna nås af statsfunktionen i fråga.

På ett område torde glömskan härvidlag vara mycket djup. Att fädernestatens sanna intressen, i allt hvad som rör dess samlif som stat med andra stater, ej kunna tillfredsställande bevakas af statsfunktionärer allenast — det är en sanning, som kanske ingen vill bestrida, men som få tillräckligt besinna.

Här afses med »intressen» ingalunda något vidt begrepp. Att t. ex. det ekonomiska samlifvet med andra stater ingalunda kan omhänderhafvas af konsulatkåren ensam, är ju allom upp-

enbart. Den inhemska industriens egna representanter måste ju, konsulskåren och handelsattachéerna må utveckla hur lysande förtjänster som hälst, åstadkomma det allra mesta i fråga om det ekonomiska samlifvet.

Med fädernestatens intressen afses här de i trängre mening politiska, om det nu är tillåtet att i närvarande upplysta tid tala om sådana i fråga om Sverige. Vi skulle ju numera ej längre ha sådana, förkunnades det allmänt efter unionsupplösningen, hvilken förmenades innebära någon afslutning på svensk politik. Denna åsikt fann t. ex. uttryck i en hel del af de tal för den svenska flaggan, som höllos vid dess hissande den 1 november 1905, då åtskilliga talare hufvudsakligen uppehöllo sig vid synpunkten att det numera blott skulle vara på internationella kongresser och utställningar och på de fredliga näringars vädjobana, som Sverige skulle hafva intressen att bevaka. Och denna åsikt, uttalad af delvis mycket representativa personer, har fått ett högofficiellt uttryck i de åsikter, hvilka en före detta svensk envoyé och utrikesminister framlade i fråga om den svenska utrikesrepresentationens omorganisering, åsikter, hvilka redan tillhöra en förgången tids historia och hvilka förtjäna att ej minst i dessa dagar framdragas som förunderliga bevis på, i hvilken anda våra här afhandlade intressen vårdats under nyligen gången tid.

Här afses alltså hvad som i allmänt språkbruk kallas politiska intressen till skillnad från kommersiella eller andra, d. v. s. de intressen, hvilka äro förknippade med statens bestånd och förmåga att i lika mån skydda sitt territoriums integritet som sin handlingsfrihet och självbestämmanderätt gent emot andra makters eventuella fordringar eller önskningar — med andra ord, allt hvad Gustaf Adolf inbegrep i uttrycket »fäderneslandets majestät» och hvad därutinnan hvilar.

Men sedan denna begreppsinskränkning gjorts, kan det ej nog betonas, att till detta enhetliga och helgjutna syfte måste samverka en mängd af intressen och krafter, ja, att intet af samhällslifvets väsentliga områden får undandragas den kraftansamling, som tarfvas för skyddandet och upprätthållandet af »fädernerlandets majestät». Att t. ex. tillståndet af landets försvarskrafter härvidlag är af högsta vikt, behöfver ej utsägas, och att dessa åter ingalunda bestå blott i militär beredskap,

utan äro på det närmaste förbundna med landets ekonomiska ställning, är ju lika klart.

Uppräkningen skulle lätt kunna göras lång, och det skulle ej häller vara svårt att framdraga detaljer, hvilka vid första anblicken kunde tyckas ha ganska litet med det höga syftet att göra. Men viktigast är att ständigt hålla ändamålet i minnet, att ständigt besinna hvad kan, direkt eller på omvägar, befordra våra politiska intressen, det är Sveriges trygghet.

Och om man så gör, då skall man lätt finna, hurusom de plikter, hvilka hufvudsakligen eller i sin helhet synas åligga ett af statsdepartementen och dess ämbetsmän, ingalunda åligga endast dessa. Tvärtom, så litet är detta förhållandet, att det utan öfverdrift kan påstås, att på få områden af det statsliga lifvet ett stort statsändamål kan befordras på ett sådant otal olika vägar och af snart sagdt hvarje tänkande medborgare.

Kunskap är makt, heter det, och här äger detta visdomsord sin fulla tillämpning. En af de allra väsentligaste betingelserna, om ej den allra väsentligaste, för möjligheten att bevara fädernestatens intressen, är ju att det inom landet finnes personer, hvilka besitta noggrann kunskap om alla de olika faktorer, som kunna spela in i den statsliga trygghetens skiftningar.

Och det är därvidlag ju en orimlighet att förutsätta, att detta kunskapssökande och kunskapsbehärskande skall kunna ens tillnärmelsevis ombesörjas af det lilla antal personer, hvilka hafva lön på stat för att fullgöra dylikt arbete. Minst kan några höga fordringar ställas på dem eller några synnerligen tillfredsställande resultat väntas af deras verksamhet, när deras tid och arbetskraft i stor omfattning upptagas af rutinarbete af föga politisk art och — framför allt — minst kunna stora bedrifter i landsvårdande ärenden förväntas af dem i en tid, då en utbredd och mäktig opinion velat förneka, att deras rent politiska verksamhet öfver hufvud taget längre vore nödvändig.

Må hvar och en, som i dessa dagar hyser någon oro öfver landets utrikespolitiska svårigheter, eller som af tidens lärdomar föranledes att något ändra sin uppfattning af händelseförloppet vid den tidpunkt, då senast en af de mellanfolkliga öfverenskommelser bröts, till hvilka Sverige satt sin lit — må hvar och en, hvars tankar i dessa ärenden väckts eller förändrats

sedan 1905, fråga sig, om han ej tilläfventyrs någon gång hört den visan sjungas, att »genom unionsupplösningens lyckliga fullbordan Sverige slutgiltigt undandragits den europeiska politiken», eller att »med försvinnandet af denna sista rest af traditionerna från stormaktstidens politiska förhållanden ett inom egna gränser helt och hållet inneslutet Sverige nu kunde helt ägna sig åt den fredliga utvecklingen» etc., eller att »det nu blott är på vetenskapernas och de fredliga näringarnas område» etc., etc. — utan att därför väckas till eftertanke öfver, huru mycket sundt förnuft som kunde ligga i dylika ord. Må hvar och en, som öfverhufvud haft sin uppmärksamhet riktad på dessa förhållanden, återkalla i minnet den ej längesedan förflutna tid, då en man, som både varit Sveriges sändebud vid stormakthof och som i tider, som ej saknat allvar, varit Sveriges utrikesminister, kunde påyrka unionsupplösningens markerande med »reformer», gående ut på att minska antalet af de rent politiska arbetskrafterna i utrikespolitikens tjänst och att nedsätta rangen för åtskilliga af vårt lands representanter i utlandet, allt detta under motivering att utrikespolitik annan än handelspolitik ej längre vore ett blygsamt och idogt Sveriges sak — och må han fråga sig, om detta framkallade hans förvåning, hans harm och hans oro.

Och må först och främst hvar och en, som öfverhufvud taget tillhör de klasser och kretsar, där man med någon eftertanke studerar den dagliga pressen, fråga sig, i huru hög grad han ägnat dess utrikespolitiska afdelning något intresse, väl till märkandes ej ett nyfikenhets- eller bildningsintresse i allmänhet, utan ett sådant intresse, som förestafvas af åstundan att hafva klara begrepp om, hvad som kan förr eller senare beröra Sveriges intressen.

I denna tidskrifts föreliggande årgångs första artikel yttrar d:r Verner Söderberg, att »Marockofrågans ända till öfverhängande krigsfara sig sträckande inflytande på förhållandet mellan Tyskland och Frankrike (kanske också England) våren och försommaren 1905 samt denna konflikts återverkan på stormaktskabinetten är väl det mest påtagliga exemplet på den nordiska politikens samband med hvad som händer och sker eller befaras kunna inträffa utomlands». Det må tillåtas den som skrifver dessa rader att i detta sammanhang illustrationsvis

omtala, hurusom fyra utförliga artiklar i en svensk tidning rörande Marockofrågan, sedd ur den allmänna situationens synpunkt, och nedskrifna just med tanke på den oerhörda betydelsen för det skandinaviska händelseförloppet af de marockanska händelserna, hos åtskilliga intelligenta och upplysta personer, hvilka ansågo sig hysa de enda riktiga insikterna och åsikterna i unionsbrottsfrågan, blott väckte kuriositetsintresse eller förvåning öfver att man kunde anse så aflägset krigsbuller ha någon betydelse för oss, för våra egna lifsviktiga frågor.

Eller för att taga ett annat exempel, huru många personer bland Sveriges bildade och lyckligt lottade klasser — om andra talas ej här — hade ägnat en tanke åt att det japanska riket och dess öden kunde blifva af det djupast intresse för oss. Att den japanska konsten var något märkligt, det visste man nog, men huru många tänkte ut den enkla tanken, att en stat, hvars själfva existensvillkor syntes komma att medföra en konflikt med Sveriges östra granne, som stat och ej blott som Hokusais hemland var af omätbart intresse för oss, att dess krigsberedskap, dess folks och dess statsmäns »bellicosa humeur» var en kulturprodukt af en vikt och ett intresse, som ej stod tillbaka för allt hvad någonsin Sesshu målat, Hidari Jingoro snidat, Utomaro tecknat eller Korin skapat i tusenårstrotsande lack.

De svenskar skulle helt visst kunna räknas på högra handens fingrar, som hade tänkt ut den tanken, och som hade *ur svensk synpunkt* och *af svenskt intresse* skaffat sig någon kännedom om Japan. Men om hvad som härvidlag kunde göras — och om hvad som kunnat i riksgagnande syfte utföras — därom kan man förskaffa sig någon föreställning genom att läsa den genialiska och af en i hela den europeiska pressen nästan enastående profetisk skarpblick präglade artikel, som professor Harald Hjärne publicerade i Svenska Dagbladet flere veckor före det nattliga torpedanfallet i Port Arthurs hamn, och som finnes omtryckt i hans »Östanifrån».

Det är *här*, som ett klart och tydligt kraf ställes på hvarje svensk, som äger nog af kunskaper och af fritid för att kunna ägna några stunder i veckan åt utrikespolitiska studier. Hvar och en, som öfverhufvud besitter dessa båda kvalifikationer,

bär äfven ansvar för att de användas i riksgagneligt syfte. Det gäller att skaffa sig de elementära kunskaper af historisk, geografisk, språklig och äfven militär art, som möjliggöra ett fruktbart och förstående intresse för den politik, som kan synas aflägsen, och som oftast för ett land som Sverige är aflägsen, men som i hvarje stund kan blifva af lifsviktig betydelse för oss, och som då kommer som en tjuf om natten.

Här gäller det helt enkelt en allmän värnplikt, som visserligen ej skrifven lag ålägger, men som en ovillkorlig förpliktelse ålägger alla dem, som af uppfostran och lefnadsomständigheter utkorats att bära det ansvar, hvaraf den svenska öfverklassen varit så häpnadsväckande glömsk.

EN NATIONALFÖRENING MOT EMIGRATIONEN

af fil. d:r *Adrian Molin.*

Knappast något vittnar bättre om kraften och allvaret i det senaste årtiondets nationella uppryckning i vårt land än det intresse och arbete, som ägnas vårt emigrationsproblem och därmed sammanhängande spörsmål. Den tiden är förbi, då vi sutto årtionde efter årtionde resignerade inför emigrationens kraftförlust såsom inför ett ofrånkomligt öde. Nu vilja vi se till att komma till rätta med emigrationen, nu vilja vi sätta in våra krafter på att ställa det så i detta land, ekonomiskt och socialt, att vi kunna behålla våra söner och döttrar i hemmet och bjuda dem en framtid, som kan binda dem vid fosterlandet. Och hvad vi vilja, det kunna vi — därom får i detta fall icke finnas något tvifvel.

År 1904 betecknar härutinnan i viss mening ett genombrottsår. Vid 1904 års riksdag fattades tvenne beslut, som det ena direkt, det andra mera indirekt åsyftade emigrationen — det senare innebar bildandet af statens egnahemslånefond, det förra gällde en skrifvelse till Kungl. Maj:t med begäran om en utredning i emigrationsfrågan. Så långt hade vi ändå kommit efter 50 år. I öfverensstämmelse med 1904 års riksdagsskrifvelse har också regeringen för icke länge sedan föranstaltat om en undersökning under sakkunnig ledning af emigrationens orsaker och medlen att undanröja dessa. Det är att vänta, att denna utredning skall ge fruktbara resultat, och att äfven statsmakterna skola, allteftersom utredningen fortgår, söka snarast möjligt omsätta dessa resultat i praktiska åtgärder till emigrationens förebyggande.

Man får dock icke blunda för, att skall denna statens verksamhet kunna få det allvarligt omfattande och genomgripande inflytande på det ekonomiska och sociala området, som

den måste äga, om den skall kunna något väsentligt betyda, skola vi med andra ord få i bredaste mening en kraftig och framsynt närings- och socialpolitik, och därpå hänger det i sista hand, så gäller det, och allra hälst i vår demokratiska tid, att få med hela nationen, att få med äfven de djupa leden. Först i folkets intresse och medverkan finner statens verksamhet sin rätta resonnans. Bland de för nationella angelägenheter mera vakna och intresserade är man nog tämligen på det klara med emigrationens fördärfliga följder för vårt folk. Det är dock knappast så, att folkets breda lager äro gripna af den öfvertygelsen. Därhän måste vi komma. Ty endast *med folket själft* kan den omfattande folkrörelse emigrationen innebär hejdas. Detta icke minst därför, att emigrationen har sina rötter icke blott i ekonomiska och sociala, utan äfven i *folkpsykologiska* faktorer.

Så kom den tanken upp att kunna använda vår tids så gärna brukade och äfven så ofta missbrukade föreningsväsen i arbetet mot emigrationen. Och i slutet af maj 1907 bildades i Stockholm »Nationalföreningen mot emigrationen» på ett offentligt möte, till hvilket inbjudning utfärdats genom ett upprop i pressen, undertecknadt af ett 90-tal personer i representativ ställning, företrädesvis ledamöter af riksdagens båda kamrar. Uppgiften för föreningen skulle vara att, såsom det hette i uppropet, »söka intressera och samla så breda lager som möjligt af nationen i yrkandet på en kraftig och målmedveten politik i emigrationsfrågan» — i den öfvertygelsen, att denna fråga om det svenska folkets växt rör *hela* folket, är i djupaste mening en *lifs*fråga. Detta samlingsarbete kan dock gifvetvis icke ha sitt mål i sig själft, det får med andra ord icke inskränkas till agitation i tal och skrift, utan måste inriktas äfven på rent praktiska sträfvanden. Detta kan också ske, utan att statens af utredningsresultatet betingade verksamhet föregripes. Det finnes påtagliga uppgifter, i hvilka arbetet mot emigrationen när som hälst kan finna mål.

Hvari bestå då dessa uppgifter? Hvilken skall närmare besedt uppgiften vara för »Nationalföreningen mot emigrationen»?

Jag vill här förutskicka en anmärkning. Redan ett flyktigt studium af emigrationsproblemet visar snart nog, hur på samma gång kompliceradt och omfattande detta är. Rötterna till emigrationen ligga djupt, i landets ekonomiska svaghet, i sociala miss-

förhållanden och i vissa folkpsykologiska egenheter. Emigrationsfrågan beror af alla de stora ekonomiska, sociala och folkuppfostringsfrågor, som nu stå på dagordningen hos oss. Folkets svaga växt är ett allmänt symptom på, att det inte är bra som det är i vårt land.

Emigrationsfrågan är i grunden ingen själfständig fråga; den är det ovederläggliga beviset på en mångfald brister i det svenska samhället och i svensk folkkaraktär, hvilka måste afhjälpas. Tar man sig då före att såsom den nybildade föreningen ge den lösen: ett arbete mot emigrationen, ett arbete för att komma till rätta med alla de olika faktorer, som nu bidraga att drifva folket ur landet, så är det i själfva verket en väldig uppgift man ställt för sig — en uppgift icke för en förening med än så allmän anslutning, med än så godt ekonomiskt stöd och än så goda arbetskrafter, utan en uppgift för hela nationen.

Det följer häraf, att när man frågar efter programmet för den nya föreningen, får man icke vänta sig någon universalplan, efter hvilken föreningen menar, att emigrationsfrågan skall lösas i så och så många faser eller afdelningar, man kan icke ens begära någon plan, efter hvilken föreningens egen verksamhet skall höja sig från klarhet till klarhet. Man måste lämna åt erfarenheten att småningom kristallisera ut den klarheten och nöja sig med ett program för hvad föreningen närmast bör kunna uträtta, och de medel, den skall kunna bruka, icke för att lösa emigrationsfrågan, utan för att göra sin, det må vara än så blygsamma och begränsade insats i den lösningen. Planen skall endast visa, hvari den verksamhet mot emigrationen, som öfver hufvud kan bedrifvas genom en förenings försorg, har sina närmaste och påtagligaste uppgifter. När de blifvit fyllda, så är det tid att diskutera några af alla de öfriga.

Det talas i föreningens program om nödvändigheten att »genom en opartisk upplysning om svenska och amerikanska förhållanden söka motverka en gängse öfverskattning af utkomstmöjligheterna i Amerika och bidraga att stärka solidariteten mellan Sveriges folk och land». Det behöfver väl knappast framhållas, att med denna upplysning kan icke menas något slags patentagitation med skrämskott om de oerhörda svårigheter, som möta emigranten därute, med stora ord om Sveriges slumrande men tyvärr så sorgligt oåtkomliga

millioner och med moralkakor om den goda utkomst, som med flit och sparsamhet kan nås likaväl härhemma. Det ligger säkert *mycken* sanning i både det ena och andra af allt detta. Men det är inte det som först och främst måste sägas, därför att det är inte på den vägen man når fram till och förmår påverka dem, som vilja emigrera. Talet om svårigheterna ute i Amerika negligera de, med en enkelt troende hänvisning till sina släktingars vittnesbörd, att de ha det bra därute, de slumrande millionerna är man med fog skeptisk emot för egen räkning, och att mana folk till ihärdighet och sparsamhet i ett värf, som de inte ha förtroende till, lönar sig föga. Det är *förtroendet* man måste söka ge dem — på rätta sättet, d. v. s. mindre med ord än med handling.

Det lider emellertid intet tvifvel, att bristande kunskap om svenska förhållanden och möjligheter till utkomst hemma är en viktig faktor i emigrationen. Och mot misstron till Sverige svarar i många fall öfvervärderingen af Amerika, som måhända dock är mera befogad än den förra. Särskildt i våra af utvandringen värst hemsökta bygder, där snart sagdt hvarje familj har släktingar i Amerika, med hvilka man står i ständig brefförbindelse, känner man i självfva verket mycket bättre till amerikanska förhållanden än svenska, vet t. ex. mycket mera om arbetstillfällen och arbetsförtjänster i Chicago än i Stockholm. Man kan gå — jag har själf gjort det — t. ex. i vissa af Hallands bygder ur gård och i gård och inte finna en enda, där folket icke har släktingar ute i Amerika. Och man lefver med dem därute, man får småningom allt mer af deras syn på det stora landet — eller i hvart fall af den syn, som genomgår deras ljusmålande och skrytsamma skildringar —, det blir fantasiens kanske rikaste och aktuellaste innehåll och käraste sysselsättning och kommer så i självfva verket att ligga den svenske hemmasonen eller drängen långt närmare än närmaste större svenska stad. Det är då klart, att tröttnar man på arbetet därhemma, finner det otacksamt och litet lönande, som man så lätt gör, så ligger det ofantligt mycket närmare till hands att resa t. ex. från någon af Hallands skogssocknar till Amerika för att söka arbete än till Göteborg. I Göteborg känner man ingen, det finns där ingen, som tar hand om en, i Amerika däremot har man släktingar, som man kan ha stöd af tills man får arbete, som kan-

ske rent af kunna sända pengar för öfverresan eller biljett dit det är som klenast med ekonomien.

Hufvudvillkoret för att Sverige skall kunna, i den mening det nu gäller, fullt tränga in i sitt eget folks medvetande är, — jämte en verkligt nationell folkuppfostran —, att genom kommunikationsväsendets utveckling de olika delarna af landet knytas fastare tillsammans, afstånden bli mindre, kännedomen om det egna landet på detta sätt större, hvarigenom blicken småningom vändes bort ifrån det aflägsna till det som ligger inpå oss. Men det dröjer innan det inträffar, och öfver hufvud innan Sverige förmår genom utkomstmöjligheter och framtidshopp starkare binda sina barn än Amerika lockar dem. Här har man också att kämpa emot en svaghet i folklynnet: det otåliga missnöjet med hembygden, svagheten för det utländska, den äfventyrliga längtan ut och bort till de större och underbarare förhållanden, med hvilka fantasien leker. Äfven med de bästa ekonomiska förhållanden i Sverige skola dessa folkpsykologiska egenheter, samverkande med redan utvandrades dragning på fränder och vänner, hålla en emigration i gång till det stora landet i väster, och endast af dem förklaras den under dåliga tider nervöst våldsamma stegringen i utvandringen, som icke står i förhållande till den ekonomiska depressionen.

Men det är dock uppenbart, att en opartisk och vederhäftig upplysning här har ett stort fält för sig. Och både skolan, pressen, arbetsförmedlingsbyrån och — almanackan kunna vara organ för denna upplysnings spridande. Äfven prästerskapet, som ju står i allmänhet landsbygdens folk nära, borde vara i stånd att härutinnan uträtta åtskilligt. Föreningen bör nu kunna se till att sätta fart på en sådan upplysningsverksamhet och äfven själf direkt på de vägar som stå till buds — genom tidningsartiklar, småskrifter och föredrag — deltaga i den verksamheten. Mycket skulle uppenbart vara vunnet, om man blott kunde rikta den lifskraftiga svenska föreläsningsverksamhetens intresse litet mindre på Babylon och förreformatorerna och de egyptiska kungagrafvarna och litet mera på Sverige och svenska förhållanden, svensk industri, svensk sjöfart, och speciellt på de omständigheter, som ha direkt med utvandringen att skaffa.

Jag är för min personliga del af den öfvertygelsen, att det

verkligen inom de breda lagren håller på att ske en strömkantring i uppfattningen om Sverige och Amerika, som väl korresponderar med den nationella uppryckningen hos de nationellt vaknare lagren af folket. Hur ofta har jag inte hört — halft beklagande för resten — uttalas: ja, ja, det är nog inte så nu därute, som det var först, och det börjar allt ändå att bli bättre härhemma. Därför tror jag, att en dylik upplysningsverksamhet har vissa möjligheter att göra intryck på sinnena. Men jag understryker dock uttryckligen, att man inte skall göra sig några öfverdrifna förhoppningar om resultatet, och jag har här så pass utförligt som skett sysslat med denna sida af saken, därför att det verkligen finns många som tro, att med en dylik upplysningsverksamhet hade man uppfyllt all rättfärdighet. Nej, man skall säkert till att börja med finna vida mer misstro än mottaglighet för sin upplysning. Den karakteristiska allmogemisstron, att det är herrkarlar som komma och vilja hindra folket att emigrera för att få det bättre än här hemma.

Därför är det inte nog med en allmänt hållen upplysning. Det gäller att finna något mera påtagligt, som stöder upplysningen. Amerikabiljetterna, som skickas hem därutifrån, och de talrika penningförsändelserna till fattiga anhöriga, det är *realiteter*, som komma folk alldeles in på lifvet, som man kan ta på, förstå och tro på. Ha vi ingenting motsvarande härhemma att bjuda, på samma gång vi komma och tala om Sverige, så kunna vi lika gärna afstå.

Jag tror, att vi ha det och framför allt att vi kunna få det, men att detta också måste bli bekant. Och det gäller att finna organ för detta bekantgörande. Så har tanken kommit upp på de i föreningens program omtalta upplysningsbyråerna, som skola ha till uppgift att med råd och hjälp till utkomst i Sverige söka nå den ungdom, särskildt på landsbygden, ur hvilken emigrationen företrädesvis rekryteras. Dessa byråer skola upprättas närmast i de län, som mest lida af emigrationen, och stå i intim kontakt med befolkningen genom talrika ombud ute i bygderna, med uppgift att tillhandagå föreningen med upplysningar om förhållandena på sin ort och att där sprida kännedom om föreningens och speciellt byråernas syfte och verksamhet. Ombuden har man tänkt sig böra väljas bland personer, som på grund af sin ställning utan särskilda svårig-

heter komma i närmare beröring med de bredare lagren. Närmast torde komma ifråga präster, skollärare och kommunalordförande och i öfrigt personer som särskildt ägna sig åt samhälleligt arbete.

Man frågar sig då, hur dessa byråers verksamhet till råd och hjälp skall ta sig ut i praktiken. Jo, för det första böra de med uppmärksamhet följa arbetsmarknaden i landet, samverka med arbetsförmedlingsanstalter och enskilda arbetsgifvare och, i väntan på ett slutgiltigt ordnande af vår offentliga arbetsförmedling, själfva efter vanliga metoder fungera som arbetsförmedlingsanstalter. Arbetsförmedlingen har ju som bekant en stor uppgift icke minst däri att sätta den arbetsbehöfvande t. ex. i Halland i kontakt med ett arbetsbehof i Malmö. Och såsom redan antydts är det af stor betydelse, att just detta kan ske, när det gäller för Sverige att konkurrera om den unge mannen med Amerika. Det är emellertid att hoppas, att föreningens byråer med det första kunna befrias från den egentliga arbetsförmedlingsuppgiften, och i stället af de offentliga arbetsförmedlingsanstalterna få stöd i sin verksamhet att skaffa arbete åt dem, som söka byråns hjälp.

Sin hufvuduppgift torde byråerna få i *jordförmedlingsverksamheten*. Detta antydes också, då det i programmet talas om, att byråerna skola stå i förbindelse med hushållningssällskapens egnahemsnämnder, privata egnahemsföreningar och egendomsagenturer och ha till uppgift att biträda vid köp eller arrende af egendomar och jordlotter, vid ansökan om egnahemslån o. s. v.

Jag kan naturligtvis inte här gå in på en närmare redogörelse för byråernas arbetssätt, som inte ens kan på förhand i detalj bestämmas, utan måste inriktas i analogi med andra praktiskt och affärsmässigt arbetande förmedlings- och agenturaffärer — ehuru naturligtvis afgiftsfritt till allmänhetens disposition — och efter småningom invunnen erfarenhet. Men jag skall, för att nu så kort och skarpt jag förmår söka med ett exempel klarlägga deras centrala uppgift och på samma gång ge en föreställning om deras arbetssätt, hänvisa till en besläktad jordförmedling i våra storstäder. Jag menar, att byråerna skola fylla en stor uppgift, om de kunna göra det lika lätt för en ung man, som sparat ihop en liten summa — ungefär så pass mycket som går åt för en Amerikaresa — att få sig en jordbit och

ett egnahemslån som det nu är för en person i någon af våra storstäder, som vill ha en villatomt, att få en sådan. Han går till ett villastadsbolag, ser ut sig en tomt, som passar honom, betalar en handpenning, och sedan sköter bolaget hela rasket af formaliteter: landtmätare, lagfart, inteckningar. Byråerna skola med få ord söka hjälpa folk att komma öfver de formaliteter, som ännu tynga all jordförmedling här i landet, och på samma gång att utnyttja de möjligheter, som statens egnahemslånerörelse erbjuder — den verksamheten visar som bekant just inga uppmuntrande siffror.

Hvar och en, som något sysslat med hithörande spörsmål, vet emellertid, att det kanske väsentligaste hindret för egnahemsverksamheten är icke formaliteterna vid jordförmedlingen, icke formaliteterna vid egnahemslånen, utan svårigheten att öfver hufvud komma öfver för småbruk lämpad jord. Detta fanns också erkändt i Kungl. Maj:ts välbetänkta proposition till 1907 års riksdag om jordförmedlingsfonden. Medvetandet härom har likaledes fått ett uttryck i föreningens program, när det heter, att då en af de afgörande orsakerna till utvandringen är just bristen på tillfällen till god och tryggad utkomst, kan föreningen icke inskränka sig till att förmedla tillgängliga sådana, den måste äfven själf söka bidraga till att bereda *nya* utkomstmöjligheter. Närmast kan detta ske på jordbrukets område, därigenom att föreningen söker direkt befordra egnahemsrörelsens utveckling och sålunda för landsbygdens ungdom vidga utsikterna att självverksamt deltaga i utnyttjandet af våra jordbruksresurser. För detta ändamål kräfves främjandet af en rationell småbruksdrift i största möjliga utsträckning på vår redan odlade jord, men äfven af ett planmässigt arbete för nyodling af därtill duglig mark i skilda delar af landet. Föreningen bör i öfverensstämmelse härmed, i den mån detta kan visa sig ekonomiskt möjligt, antingen själf inköpa odlad eller odlingsbar jord att uppdelas till småbruk, eller ta initiativet till föreningar eller bolag för dylik verksamhet af den typ, som åsyftas i den k. kungörelsen om jordförmedlingsfonden.

I denna jordförmedlingsverksamhet bör, som jag redan framhållit, en af föreningens främsta uppgifter ligga. Utan den skulle föreningens verksamhet bli endast halfgången. Det är vår landsbygd, som flerstädes håller på att affolkas, hvarmed följer snart

nog brist på arbetskraft äfven för vår industri. Men det är i de många små jordbrukarhemmen man uppfostrar de talrika och sunda barnskarorna, där barnen äro en rikedom, icke som ofta nog i städerna en börda, den man tenderar att undandraga sig. Det är nya jordbrukarehem det gäller att bygga upp. Och hvad den uppgiften innebär, därom kan man göra sig en föreställning, om man vet, att en normal ökning af vår jordbruksidkande befolkning skulle innebära bildandet af uppemot 4,000 nya jordbrukarehem hvarje år, motsvarande ett kapital af lågt räknadt mellan 20 och 30 millioner kr. Man bör erinra sig för jämförelses skull, att de ur egnahemslånefonden disponibla medlen äro 2 millioner kr. om året.

Jordförmedlingen måste bli kärnan i föreningens verksamhet; utan den, så att säga, i ryggen kunna byråerna föga uträtta. Huru denna jordförmedling skall ordnas, blir en senare fråga. Jag har redan pekat på tomtförmedlingen i våra storstäder. De starkt växande egnahemsföreningarna ge äfven de goda exempel. Emellertid torde det framför allt bli bolagstypen, af hvilken föreningen kommer att använda sig. Bolaget arbetar raskast och mest affärsmässigt. Och jag kan nämna, att förberedelser äro träffade för att snarast möjligt ha föreningens egen jordförmedlingsverksamhet i gång med början i Vermlands län.

Det heter vidare i programmet, att den af föreningen genom byråerna utöfvade verksamheten skall utsträckas, i den mån detta med framgång visar sig kunna ske, äfven till hemvändande svensk-amerikaner och öfver hufvud svenskar i utlandet och därmed anknytas till sträfvandena att leda en återinvandring hem till Sverige. Härutinnan får man naturligtvis icke göra sig några illusioner. Men så omöjlig är saken ingalunda, att den bör såsom vanligen sker af de vālvisa, affärdas med en axelryckning. Vi äga dock, hvad man inte tänker på, i normala år en återinvandring från Amerika af flera tusen personer. Och det finnes ingen anledning, hvarför icke denna återinvandring skulle kunna befordras och ökas. För min del tror jag, att den skulle växa sig afsevärdt större, om det från svensk sida gjordes något för att hålla dem kvar, som komma hem med afsikten att stanna. Men nu göres platt ingenting.

Huru många äro inte de, som äro uppfödda på landet i ett

jordbrukarehem och tidigt komma ut till Amerika. Där arbeta de och samla en sparpenning och resa tillbaka till Sverige för att i födelsebygden köpa ett hemman – vanligen själfva idealet för en fattig bondpojke, när han reser ut: att få jord hemma att bruka, att bli hemmansägare och »pamp» i hemsocknen. Men när han kommer tillbaka till sin hemtrakt, finns det ingenting för honom att få. Han ser sig omkring i hemsocknen och kanske i grannsocknen, men när han ingenting kan upptäcka, så afstår han. Det fanns kanske jord till salu inte långt borta, men han vill inte fara land och rike omkring för att söka sig ett hem. Då reser han lika gärna tillbaka till Amerika. Man får inte glömma, att i hans föreställning ligger ett annat län lika långt borta som Amerika. Det gäller därför att hjälpa på hans företagsamhet.

En återinflyttning af kvalitetsarbetare för industrien ligger naturligtvis häller ingalunda utanför möjligheternas område. Endast vi vilja bjuda dem löneförmåner och kanske framför allt *bostadsförhållanden*, som svara mot de amerikanska.

Det är uppenbart, att gent emot de hemvändande svenskamerikanerna ha föreningens byråer samma uppgift som gent emot de emigrationslystna härhemma och förfoga öfver samma möjligheter. Och hvad som sålunda kan vinnas är en mycket stor vinst. Det är inte bara ett antal människor och dollars vi få tillbaka, det är folk, som lärt sig arbeta därute i framtidslandet, skolats i amerikansk teknik och arbetsintensitet,fått den starka intensiva lifsstämningen därute i blodet. Och sådant folk behöfva vi. Men det är ännu mera som vinnes. Ty det gifves intet effektivare sätt att motverka emigrationen än genom att få till stånd en allt kraftigare återinvandring, som oförtydbart ådagalägger för oss här hemma, att det finnes dock en hel del svenskamerikaner, som trifvas bättre i Sverige och finna lika goda utkomstmöjligheter här som därute. Ingenting kan kraftigare än en återinvandring dementera den öfverdrifna misstron här hemma mot det egna landets möjligheter.

Jag har antydt, hur det med statsmakternas stöd kan tänkas möjligt för föreningen att på jordbrukets område bereda nya utkomstmöjligheter. På andra områden, och särskildt på industriens, får föreningen gifvetvis inskränka sig till att mera indirekt arbeta i detta syfte. Men därför behöfver föreningen icke

lida brist på uppgifter härutinnan. Tvärtom. Det talas i programmet — endast som ett exempel på uppgifter, som kunna tänkas ligga inom föreningens intressesfer — om en verksamhet för att svenskt arbete skall komma till heders i eget land. Föreningen borde uppsöka och motarbeta anledningarna, ekonomiska och andra, till att hos oss utländska alster så ofta föredragas framför de inhemska. Satsen är allmänt, kanske för allmänt hållen. Måhända kan jag ge mera påtagligt innehåll, kött och blod åt den, genom att omskrifva den så: det gäller att undersöka hvad man med få ord kan kalla *brister i svensk affärsorganisation*. Huru ofta beror t. ex. den svenska varans underlägsenhet i konkurrensen på det tyska provisionssystemets öfverlägsenhet? Den frågan är värd en undersökning, som torde fylla alla rimliga kraf på att vara praktisk och prosaisk, och som ej saknar »betydelse för den svenska industriens utveckling och beredandet af nya arbetstillfällen för landets ungdom» — för att tala med programmet.

Jag upprepar: det kommer visserligen inte att fattas föreningen uppgifter. Den som fruktar det lefver i en lycklig illusion om att allting är bra som det är här i landet. Hvarhälst på det sociala och ekonomiska området föreningen ser, att det kräfves ett initiativ, där har den en uppgift. Så kan den öfva ett icke obetydligt inflytande genom att i allmänhet egga och stimulera verksamhet, som åsyftar ekonomiskt och socialt framåtskridande. Det gäller blott att välja med förstånd de uppgifter, som ligga för föreningen och svara mot dess krafter. Men man får också hoppas, att föreningen skall växa med uppgifternas mångfald och betydelse.

Till en början torde föreningen böra koncentrera sig på den verksamhet, som i det föregående blifvit närmare berörd: upplysnings- och byråverksamheten samt jordförmedlingen. Det gäller för det första att utbilda en effektiv teknik för dessa byråers arbete. Lyckas detta, och motsvarar resultatet ansträngningarna, blir det sedan fråga om expansion. Minst en byrå i hvarje län med därtill knuten jordförmedligsverksamhet är gifvetvis målet. Men under det första året torde föreningen böra inskränka sitt arbete till endast några få län.

Ja, så ha de som tagit initiativet till nationalföreningen mot emigrationen tänkt sig, att föreningen skulle börja. Och de

tro, att på så sätt kan den redan från början fylla en uppgift. Därför ha de också vågat risken att slå till, i den förvissningen, att möta de också på många håll klenmod och kritik, så skola de dock vinna anslutning och stöd bland alla dem, som känna, att nu är det icke nog längre med den ängsliga försiktighet som af pur förskräckelse att göra misstag — gör ingenting; nu gäller det att med friskt mod *ta ett tag*, så att vi en gång komma ur fläcken med den stora fråga, för hvilken det talats och spekulerats så mycket och handlats så bedröfligt litet.

ROSKILDE.

DEN 26 FEBRUARI 1658.

Ett minne, som *skiljer*. Våra goda grannar, som gärna påtaga sig rollen af slafven, som erinrade segraren om hans dödlighet i triumfens stund, ha redan sagt oss det.

Och så är det innerst vi vilja hafva det, en skilsmässa mellan *svenskt* och »*skandinaviskt*», i andan af skaldens ord:

> Och ropade trenne grannfolk: Glöm
> den storhet du bäddat i jorden!
> Jag svarade: Res dig, vår storhetsdröm
> om herraväldet i Norden!

Detta kan aldrig höras för ofta. Det är efter 1905 svensk lösen. I Karl Gustafs-minnets tecken står vår sträfvan. Nu gäller icke att kämpa och blöda för mänsklighetens mål på Europas slagfält. Den tiden kan komma än en gång, och den skall komma, såvidt som icke mänsklighetens skatter äro till för att *i ro* besittas här på jorden och svenska folkets roll aldrig, om det vill vara sig själft, kan blifva *neutralitet*, när det spelas med höga kast om evighetsvärden.

Men *nu* gäller det beställa om *vårt eget* hus. Nu måste vår konungasagas Baldersskepnad, Gustaf Adolf den store, som *berusat* svagare släkten med den idealitet *hans styrka* bar med jämnmått, träda tillbaka för en stund. I spetsen för de svenskes skara, stridsgladt rustad till dust och tornej, rider »den lille borgmästarens» mera trumpna gestalt.

Yrkesfredsvännerna en styggelse och de patenthumanitäre en galenskap är han, fältherren, som gnuggar händerna åt att få talas vid med bror Fredrik på god svenska, statsmannen, som rifver sönder sin tids integritetsgarantier med sitt svärd. Och dock vittna honom närastående allvarsamme män om hans fromhet. På den tiden kunde det anses vara en Gudi behaglig gärning, gynnad vid svåra lägen af underbara skickelser från härskarornas Herre, att kämpa för Sveriges rike, som

sedan Gustaf Adolfs tid var den främste borgesmannen för evangelii frihet här på jorden; och den uppmärksamme lyssnaren hör redan vingslagen af den nya tid, som lärd af hårda läxor skall förstå detta igen. En sådan gärning som Karl Gustafs gör man icke utan en inre spännkraft, som hos germanen lika naturligt blir religionens som hos romarättlingen — fatalismen.

Stor och hel är Karl Gustafs konungagärning. Den började med att bjuda frid åt hans eget folk, en frid som räddar de ringas frihet utan att utlämna åt de smås ilsket ändamålslösa jämlikhetskraf det stormansstånd, ett samhälle måste äga som lefvande kraft, om det ej skall gå under i den demokratiska medelmåttans eller det byråkratiska pedanteriets elände eller båda i förening.

Hårdt är för nu lefvande släkten att fatta, huru han kunde svara för att välja krigets lott framför fredens den enda gång i vår historia, då valet stod oss fritt. Men djupare sedt var det icke fritt. Sverige med sitt Östersjövälde, som utgjorde skyddande form för så pass mycket germanskt folklif och protestantisk kultur, att det ideellt försvarar sig själf äfven inför vår tid, *kunde* icke sitta stilla nu när den stora strömkantringen mellan rysk och polsk makt — till den senares nackdel — höll på att ske.

Denna för oss ända till dumdristighet djärfva militäriskt-diplomatiska offensiv visade dock sin välberäknade styrka, när reträtten blef nödvändig. Först arronderar Karl Gustaf i Roskilde Sveriges rike, sedan rädda hans sons förmyndare Östersjöväldet, hvilket visar huru stark denna position var äfven i svaga händer, som icke voro *ideelle förrädares*.

Roskildefredens arrondering är det minne, som vi nu fira. Man har mot det uppställt nationalitetsprincipen. Alla torde väl kunna enas om den fromma önskan, som inneslutes i denna princip. Det är lika önskvärdt att nationerna få lefva sitt lif ostördt och i fred som att människoindividerna icke lemlästas. Men vid nödvärn och operationer gör man det senare ostraffadt.

Roskildefreden var det kejsarsnitt, som skulle bringa framtidens norden i dagen. På en sida gjorde den sitt verk till fyllest. Att Skånelands införlifvande stod sig vid den gemensam-

ma stormaktsaktionen mot Karl Gustafs verk, visade att han här träffat det rätta. Sundets delning mellan två stater var för sjömakterna bästa garantien för Östersjöns frihet.

Hans ansats till arrondering äfven i väster (Trondhjem) fullföljdes icke, vare sig af misstro till Sveriges förmåga att assimilera hela Norge eller emedan han genom det förbund med Danmark, som Roskildefreden beramade, ansåg sig ha samlat hela norden. Men tanken kunde icke dö. Fred blef det ej i norden förr än Karl Johan ryckt Norge från Danmark, i hvars händer det i en politisk circulus vitiosus ständigt både hotade och hotades.

Här finna vi Roskildefredens enda fel, Karl Gustafs enda politiska missgrepp, att han byggde på ett förbund med Danmark, som sedan måste utkräfvas. I självfva denna exekutivåtgärd, detta andra danska krig, kan man endast genom färgade skandinavistiska glasögon se det brott man velat göra det till, ty Karl Gustaf *kunde* icke lämna en fiende i ryggen vid den uppgörelse på kontinenten, som hänsynen till Sveriges tyska maktställning nödvändiggjorde. Icke håller har man någon anledning att sentimentalt beklaga Danmark på grund af det tryck, för hvilket Karl Gustafs holsteinska förbindelse utsatte det. Det var ur det svenska väldets synpunkt en nödvändighet att möta Danmarks hot mot Sveriges förbindelselinje mellan besittningarna vid Nordsjön och vid Östersjön. Att Danmark därigenom kom i en betryckt och afhängig ställning betyder ingenting. Freden i norden kräfde detta, och Danmark var angriparen.

Karl Gustafs Roskildefred bildade den afgörande vändpunkten i Sveriges långa tvekamp med Danmark. Rätt och orätt hade naturligtvis, såsom vanligen är fallet, i denna tvekamp växlat å ömse sidor, men idealiter sedt hade ur högsta synpunkt rättvisa skipats.

Sedan Danmarks försök att under sin ledning ena norden till skydd för dess folkliga egenart och allmogefrihet mot tyskhet och bondeträldom misslyckats därigenom att de makter, som skulle bekämpas, fingo skydd hos själfva det danska konungadömet, var Sveriges tur kommen; och Danmarks kamp emot Sverige var, där det icke helt enkelt var revanchelust, ur högsta synpunkt endast en ideellt oberättigad partikularism.

Vid detta Guds utslag genom Karl Gustafs vapen eller, om

man så vill, detta historiska utvecklingsresultat måste vi hålla oss, och på det måste vi bygga. Förneka det i den nordiska enighetens skenbara intresse är förrädaregärning. Detta är icke chauvinistiskt öfvermod, det sekelminne vi i år ha att erinra oss förbjuder sådant, om icke den närvarande tidens allvar gjorde det, men det är ett sanningskraf från verkligheten själf, som vi icke kunna frångå och icke vilja, så sant vi vilja bygga icke på lögn utan på sanning. I den andan skall Karl Gustafs minne lefva, frammanande för kommande släktens ledare bilden af statsmannen, som i stormig tid griper rikets roder och styr skutan upp i vind, till ogemen förvåning för alla politiska landkrabbor, som aldrig kunna förstå hvarför ett dylikt »trots» mot hafvets makter i stället för att straffas med undergång visar sig vara den räddande handlingen.

Hjalmar Haralds.

Till redaktionen insända skrifter:

Nordisk tidskrift, 1907, h. 8.
Finsk tidskrift, 1907, h. 6; 1908. h. 1.
Politik och kultur, 1907, h. 18—20.
Illustrerad militärrevy, 1907, h. 12.
Social tidskrift, 1907, h. 12; 1908, h. 1.
Statsvetenskaplig tidskrift, 1908, h. 1.
Skogsvårdsföreningens tidskrift, 1908, h. 1—2.
Ord och Bild, 1908, h. 1—2.
Varia, 1907, h. 12; 1908, h. 1—2.
Revue du travail, 1907, n:is 22—24; 1908, n:r 1.
Nordiska Samfundets medlemsblad, 1907, n:r 4; 1908, n:r 1.
Handtverks- och industri-tidning, 1908, n:r 1—7.
Samtiden, 1908, h. 1.
Tilskueren, 1908, jan.—febr.

Sociala spörsmål i kristlig belysning, utgifna af *Uppsala kristliga studentförbund*, n:rs 1—6;
Antik bildning och uppfostran, I, af *Reinhold Geijer;*
Om uppfostringskonsten, dess teori och historia af *Reinhold Geijer;*
Rapports annuels de l'inspection du travail 1906; ministère de l'industrie et du travail i Belgien.

DET NYA SVERIGE

TIDSKRIFT FÖR NATIONELLA SPÖRSMÅL,

UTGIFVEN AF

D:R ADRIAN MOLIN,

inbjuder härmed till prenumeration för år 1908. Redan under sin första årgång har tidskriften i långt större utsträckning än redaktionen kunnat vänta fått glädja sig åt såväl pressens som allmänhetens varma uppmuntran och intresse, och på samma gång har antalet af de framstående författare, som i tidskriften söka ett organ, blifvit allt större. Man har tydligen insett behofvet af en tidskrift af den art som »*Det nya Sverige*», och är det att hoppas, att det förtroende, som redan kommit den till del, måtte ytterligare ökas. Redaktionens sträfvan skall alltjämt vara att, under fasthållande vid de grundsatser, som varit ledande vid tidskriftens bildande, gifva den ett omväxlande och framför allt gediget innehåll — ett innehåll icke blott för dagen, utan äfven för morgondagen.

Det nya Sverige vill icke vara någon facktidskrift — den vänder sig till alla dem, som hysa intresse för allmänna angelägenheter, hvilken klass och hvilket parti de än tillhöra. För alla frågor, som gälla vår svenska odling, andlig och materiell, skall tidskriften alltjämt stå öppen. Vår nationella kulturs problem och våra aktuella politiska och ekonomiska, kyrkliga och sociala spörsmål komma att i Det nya Sverige belysas af våra bästa pennor. Särskildt tror sig tidskriften fylla en uppgift genom att bereda *det praktiska lifvets män* på olika områden ett forum, där de kunna få tala ut sin mening och föra fram sina synpunkter.

Värdet af tidskriftens inlägg torde framgå af en förteckning på den krets af medarbetare, som under det gångna året gifvit tidskriften sitt stöd. Bland dem äro:

Biskop *O. Bergqvist*, skeppsredaren och riksdagsmannen *Dan. Broström*, docenten *Herman Brulin*, professorn och riksdagsmannen *Sam. Clason*, biskop *J. A. Eklund*, teol. d:r *S. A. Fries*, kaptenen *C. O. Hafström*, fil. kand. *Hjalmar Haralds*, docenten, fil. d:r *Eli F. Heckscher*, fil. d:r *Paul Hellström*, professor *Harald Hjärne*, professor *Rudolf Kjellén*, fil. d:r *Axel Lagerwall*, löjtnant *Ernst Liljedahl*, disponenten *E. J. Ljungberg*, fil. kand. *C. D. Marcus*, auditören och riksdagsmannen *E. Martin*, professor *Vitalis Norström*, generalkonsul *A. P. Pehrsson*, professor *C. A. Reuterskiöld*, grosshandlare

Edward Ringborg, redaktör *Erik B. Rinman*, författarinnan *Anna M. Roos*, f. statsrådet *A. Schotte*, skriftställaren *Gustaf Stridsberg*, fil. d:r *Verner Söderberg*, envoyén *G. O. Wallenberg*, kaptenen i Generalstaben *C. Westerlund* m. fl

Ytterligare ha nedannämnda personer utlofvat bidrag:

Jur. kand. *Henrik Almstrand*, lektor *E. O. Arenander*, fil. kand. *Gösta Bagge*, f. statsrådet *Fr. Berg*, läroverksrådet *B. J. Bergqvist*, docenten *E. Billing*, professor *S. J. Boëthius*, fil. d:r *Fredrik Böök*, skriftställaren *Hj. Cassel*, fil. kand. *K. A. Edin*, professor *C. H. Hallendorff*, fil. d:r *Gunnar Huss*, fil. d:r *T. Höjer*, ingeniör *Albert Isakson*, professor *Efr. Liljeqvist*, konsuln *C. J. F. Ljunggren*, skeppredare *W. R. Lundgren*, professor *Wilhelm Lundström*, t. f. hofrättsfiskal *Gustaf Olin*, kaptenen, frih. *Erik Palmstierna*, stadsrevisor *A. Ramm*, fil. lic. *Edgar Reuterskiöld*, professor *Henrik Schück*, skriftställaren *Emil Svensén*, fil. lic. *Herman Söderbergh*, professor *Karl Warburg*, landshöfding *J. Widén*, kaptenen *J. Åkerman*, docenten *A. Åström*, arkitekt *Ragnar Östberg*, m. fl.

Det nya Sverige utkommer under 1908 med *8 häften* om tillsammans *30 ark* stort medianformat. Af dessa häften beräknas 4 utkomma under den tid riksdagen är samlad.

Tidskriftens pris är kr. 7: 50 för hel årgång.

För *endast* andra häftet kr. 1: 25.

Från och med tredje häftet säljas ej lösa häften.

Prenumeration verkställes i bokhandeln, på posten, utan tillägg af postarvode, samt å tidskriftens expedition (Malmskillnadsgatan 9, Stockholm), där äfven annonser mottagas.

I redaktionsangelägenheter hänvände man sig till redaktören d:r Adrian Molin under expeditionens adress.

Stockholm i januari 1908.

ADRIAN MOLIN. *HUGO GEBER.*

ANDRA HÄFTETS INNEHÅLL:

Stockholm 1908. Kungl. Hofboktr. Iduns Tryckeri-A.-B.

DET · NYA SVERIGE

TIDSKRIFT · FÖR NATIONELLA · SPÖRSMÅL
UTGIFVEN · AF
ADRIAN · MOLIN

ÅRGÅNG: 2 HÄFTE: 3

· STOCKHOLM · HUGO · GEBERS · FÖRLAG ·

ÖSTERSJÖVÄLDET.

Ehuru tidskriften ogärna publicerar anonyma artiklar, har redaktionen ansett sig böra göra ett undantag för följande inlägg:

Sträfvan efter dominium maris baltici under vår storhetstid har alltid varit ett crux för vårt moderna tänkande, hos en eller annan utvald undantagen. Några ha trott utan att se och varit lyckliga i sin tro, som kanske ändå visat sig ha något af senapskornets kraft — i försvarsrörelsen. Andra ha ärligen tviflat och öppet bekänt sitt tvifvel. Nu är visserligen den moderna dygd, som på litterärt språk kallas att vara »sann», i dagligt tal ärlig och uppriktig, icke alltid uteslutande af godo. I den uppriktiga bekännelsen, att man icke förstår, ligger ofta ett cyniskt, hvarför icke rent ut fräckt drag, som ger en anledning erinra sig, att förutsättningen för att förstå är att *älska*. Utan att älska kommer man icke in i sitt föremål, vare sig det är en enkel gammalmodigt troende, som på fädernas sätt söker för sig besvara frågan: Hvad synes eder om Kristus? eller en modernt lifstroende, som vill arbeta sig fram till kännedom om modernismens Apollo-bild, Excellenz Geheimer Rath von Goethe. Så börja vi också lättare finna kungsvägarne i vår historia, sedan hård erfarenhet lärt oss älska Sverige starkare än under långa tider förut.

Den historiska kampen om Östersjöväldet kastar ljus öfver Östersjöproblemet just nu.

Det geografiska begreppet Östersjön, till hvilket på goda sakliga grunder får föras som ett annexbegrepp dess utlopp Bälterna och Sundet med Kattegatt och Skagerack, ger åt det vaga, dessförutan till den politiska poesien snarast hänförliga namnet *Norden* ett reellt innehåll.

Norden är icke Skandinavien. Bakom denna artificiella ordbildning ligger endast det *etnografiska* artbegreppet skandinavisk, inneslutande fyra folkindividualiteter: den svenska, norska, isländska och danska, men absolut ingen *geografisk* enhet trots alla välmenta försäkringar. Norden är — därom vittnar all historia — icke Skandinavien, utan *Östersjöländerna*. Dessa då fattade som de länder och riken, hvilka gränsa till Östersjön eller för hvilka denna har en afgörande betydelse. Hvilka de äro, det måste historien visa.

Norden utgöres af Sverige, Norge, Danmark, Tyska riket och Ryssland, hvarjämte tre historiska faktorer, Finland, Östersjöprovinserna och Polen, hvilkas individualitet i viss mån träder i skuggan för deras afhängighet af det ryska riket, kunna tänkas under vissa omständigheter få betydelse som Östersjöländer.

Om Östersjöns betydelse för de nordiska folken vittnar hela deras historia. I deras barndom, då liksom för individerna problemen ej existera, förde Östersjön svenska och norska väringar till bragd och äfventyr i österväg. Ryssland blef en skandinavisk koloni. Detta är icke det enda i historien, som vittnar om, att problemet om den östeuropeiska steppens fria förbindelse med öppet vatten har *mer än en* möjlig lösning.

Esters och venders härjningar på de kristnade Svea- och Danarikenas kuster framställde för första gången Östersjöproblemet för statskonsten. Det erhöll en provisorisk lösning genom det danska Östersjöväldet under Valdemarernas storhetstid, samtidigt som Sverige under mera anspråkslösa former men med fastare band knöt Finland till sig.

När de tyska riddarordnarnes förmynderskap öfver Östersjöprovinserna var upphäfdt, måste Sverige gripa sig an inom Danmarks forna intressesfär. Vasasönernas eröfringspolitik afvärjer här den ryska fara, som Peter den stores mordbrännarflottor senare återföra i en form bra lik esternas härjningar.

Margaretas Kalmarunion, Gustaf Vasas uppgörelse med lybeckarne i grefvefejden och alla de mellanhafvanden med Hansan eller annan tysk makt, hvilka ligga inom detta sammanhang, vittna om andra möjligheter till friktion mellan Östersjömakterna. Gustaf Adolfs ingripande mot Wallensteins flottplaner, Oscar I:s mot Frankfurternationalismens 1848 och Carl XV:s stormaktsdrömmar peka alla i samma riktning.

Och så ha vi kampen mellan svenskt och danskt Östersjövälde. Sveriges sträfvan att bana sig väg ut genom Sundet och att hindra Danmark att bli dess konkurrent i öster. Bägge delarne lyckades.

Ett korrelat till Östersjöproblemet är Sveriges försök att kasta Danmark ur dess flankställning i Norge. Denna blir farligare ju närmare den ryska faran kommer och framtvingar efter dess kulmination i 1809 års fred Norges eröfring genom 1812 års politik, som leder sina anor direkt från Gustaf IV Adolfs.

Ensamma ha emellertid ingalunda Östersjömakterna fått uppgöra sina mellanhafvaden vid sin stora insjö.

Europas ledande sjömakter ha alltid sökt sig dit. För den holländska var Östersjön, kommerciernas moder, dess ekonomiskt *viktigaste* intressesfär. Äfven Hollands företrädare i maritim maktställning, Spanien, hade syftat dit i planer, hvilka visserligen aldrig blefvo verklighet, men hvilkas sega fasthållande var en realitet nog så faktisk till sina verkningar.

Hollands och Englands ställning till Östersjöproblemet har i grunden under all ömsesidig rivalitet varit densamma. Fritt tillträde till Östersjön för handeln och för densamma skyddande örlogsflottor. Denna ståndpunkt ha bägge kämpat för mot såväl Sverige som Danmark eller hvem det vara må.

De mest eklatanta fallen ha varit den holländska undsättningen af Köpenhamn 1659 och Englands öfverfall på Danmark 1801 såsom svar på Östersjömakternas förbund till utestängande af främmande flottor.

* *
*

Vid en jämförelse af denna historiska resumé med det närvarande problemläget visar sig en märklig öfverensstämmelse med dettas hufvudlinier. Sverige och Danmark finnas ännu kvar, men utan tanke på ett skyddande välde öfver Östersjön med fast fot på dess östra strand. På denna står den ryska makten, expansiv till sin innersta natur liksom vikingens och kosackens förenade potentierade längtan. I söder ha vi den tyska makten, medvetet odlande Hansans traditioner, såsom icke minst handelstraktat- och malmfrågorna visa. Last but not

least — vid Östersjöns portar tränger John Bull på, jourhafvande hafsbehärskare.

Hvilken af dessa approcher är den *aktuella?*

Sverige och Danmark äro ju f. n. genom sin litenhet uteslutna från all politisk offensiv gentemot de öfriga makterna, och det är ju tydligt, att detta objektiva förhållande kompletteras af en motsvarande subjektiv passivitet hos regeringar och folk. En rysk offensiv mot Sverige är ju icke *utesluten* nu lika litet som 1808, då den ryska flottans tillstånd gjorde den föga opportun, men ur *sannolikhetssynpunkt* måste den vid all beräkning (som alltför väl kan slå fel) ställas i andra planet.

Aktuella däremot i högsta grad äro den tyska linien och den britiska. Bägge dessa stater stå på höjden af aktionskraft. Aktuell är också skärningen mellan dessa båda linier. Detta redan ur synpunkten af Östersjöpolitiken, tagen i och för sig. Tyskland intager vis à vis Östersjön gentemot England ungefär samma ställning som Danmark med sin sundstull till Holland (England) före freden i Brömsebro och Sverige till Holland (England) efter freden i Roskilde. Tyskland är efter ryska flottans ruin den enda makt, som hotar Östersjöns frihet, försåvidt denna är ett britiskt intresse.

Häraf talet om den tyska politikens mål att göra Östersjön till ett mare clausum, som oafsedt möjliga alltyska funderingar snarare torde vara en engelsk tendentiös uppfattning af tyska sträfvanden än verklig tysk regeringspolitik.

Naturligtvis har Tyska riket det allra största intresse af att icke se sin Östersjökust utsatt — vid ett eventuellt krig — för engelska flottans bombardement och brandskattningar. Men i detta fall torde tyskarna liksom Karl Gustaf i världen framförallt få lita till sin egen flotta för att stänga den britiska ute, om icke redan det hot mot en dylik flottas förbindelser, som Kejsar-Wilhelmskanalen innebär, skulle afkyla den engelska lusten att visa sin flagga, innan den tyska flottan vore krossad.

I alla händelser kan naturligtvis icke den tyska diplomatien vara naiv nog att hoppas på Sveriges och Danmarks *frivilliga* medverkan till Östersjöns stängande redan på förhand genom en folkrättslig akt.

En sådan handling skulle otvifvelaktigt endast vara en ut-

maning mot England, som skulle besvaras på sätt som skedde år 1801. Däremot kan naturligtvis en tysk kupp för att vid krigstillfälle bringa Danmark till åtminstone passiv medverkan vid Sundets och Bältens stängande vara mycket tänkbar, men detta är en helt annan sak än ett folkrättsligt mare clausum.

Men Englands förhållande till Tyskland får icke ses ur Östersjösynpunkt allena. Detta vore en isolerande abstraktion, som skulle ställa hela frågan på hufvudet. Östersjöfrågan är ingalunda hufvudpunkten i motsatsen mellan Tyskland och England. Den tyska världsmakten sträfvar efter armbågsrum ute i världen, eftersom den med sina väldiga utvecklingsmöjligheter icke längre har det i Europa. Denna sträfvan är helt naturlig och nödvändig. Frankrike har gjort så också en gång, men när dess sjömakt förblef den engelska underlägsen, så afstängdes dess väldiga kolonier i Indien och Amerika från moderlandet och föllo England till. Napoleons »svindlande» planer, kulminerande i kontinentalsystemet, voro i grund och botten intet annat än ett förtvifladt försök till reaktion mot denna afstängning, en reaktion, som den britiska diplomatien bröt med tillhjälp af kontinentens fysiska och moraliska krafter. Sedan var Frankrike vigdt åt förfallet. Dess utvecklingsmöjligheter voro hämmade.

Så känner den tyska makten sin väg mot kolonialvälde vid hvarje steg hämmad af britisk öfvermakt. Vägen till kolonierna, till världshafvet är i Englands våld genom *dess* flottor, *dess* krigshamnar, *dess* kolstationer och *dess* kablar. Det tyska kolonialväldet, så fattigt det än är — lika fattigt som Englands en gång, när Spanien, Portugal, Holland och Frankrike kommit det i förköpet — innehafves med Englands nåde. Ty visserligen kunde briten tänkas visa sig vänlig nog till tack för, att Tyskland håller Ryssland i kragen på vägen till Indien eller Konstantinopel, men aldrig kan han tillåta tysken att vinna ett värdefullt kolonialrike.

I en sådan ställning *kan* en ärekär makt icke finna sig. I kraft af sin själfbevarelserätt och sin kulturella mission måste den bana väg för sin utveckling med en ideell expropriationsrätt, som har krigets ultima ratio till fullt folkrättsligt godkändt rättsmedel.

Här kan ingen annan vara skiljedomare än härskarornas herre, som äfven bjuder stolta böljor att sätta sig. Endast han kan

våga utvecklingsmöjlighet mot utvecklingsmöjlighet. Naturligtvis ha beati possidentes samma rätt att vädja till samma instans. Här är en antinomi, något oförnuftigt för mänskligt förnuft, men de som handla efter denna historiska järnlag ha ingen skuld. Ansvaret stannar hos en annan, som kan bära herrar fredsvänners ogillande, då han för mänskligheten fram på vägar, som för dem äro hisnesamma.

England är ännu den i kampen öfverlägsne. Dess flotta behärskar hafvet, och Tyskland har hittills legat hopplöst efter i kapprustningen, men en sådan är icke behaglig eller ens i längden hållbar för en nation, där hvar och en från lorden till tradesunionisten håller så högt på sin »standard of life».

England är icke häller osårbart. Dess öläge har gifvit det ett starkt försprång i utvecklingen, emedan det låtit det fullborda sin geografiska samling på kortare tid och för billigare pris än kontinentens stater. Men England har dock bland sina konungars rad the Conqueror och England är medvetet därom. Armadan utgick från Tejo, Napoleons landstigningshär låg vid Boulogne, Irland har invaderats och Englands besegrare kan en gång utgå från Wilhelmshaven eller från Vliessingen eller Antwerpen, eller hvarför icke längre norrifrån.

England har sedan länge inrättat sig därefter. Portugal är med nominell frihet realiter dess vasall.

Hör hvad »Old Pam», Lord Palmerston, själfva inkarnationen af denna politik, säger om Portugal i bref till sin premierminister Lord John Russel i augusti 1847, då Portugals förhållanden voro aktuella genom en elakartad resning mot drottning Maria Gloria, som satte hennes tron i fara och äfven bragte Portugals förening med Spanien på dagordningen.

Den britiske utrikesstatssekreteraren afvisar denna senare eventualitet först och främst såsom öfverflödig. »It may be said that if Spain is not now by itself a great free state forming a counterpoise to France, and securing by that means Belgium and the Rhenish provinces, it is not because Spain is not large enough in territory, population and natural resources» — — — »neither can it be said that by such incorporation Spain would be freed from controlling dangers in her rear, which prevent her from facing France boldly, because as long as Portugal is

closely connected with England, Portugal would be a help and not a clog to Spain in the pursuit of such a policy.»

Kort sagdt, Spanien kan mycket väl nöja sig med det stöd, som det med England nära förbundna Portugal kommer att ge mot Frankrike.

Att Spanien på detta sätt får ett starkt motiv att hålla sig väl med England, utsäges ej, men är självklart och är såsom en fördel taget med i räkningen, hvilket framgår indirekt af fortsättningen. Ett införlifvande af Portugal med Spanien skulle innebära, att England, om Spanien blefve Frankrikes drabant, »would loose all the counterbalancing resources, which, in such a case, Portugal as a separate state would afford us».

Dessa fördelar äro mångahanda, kommersiella, politiska, militära och maritima. »For instance, the naval position of Tagus ought never to be in the hands of any power, whether French or Spanish, which might become hostile to England, and it is only by maintaining Portugal in its separate existence, and in *its intimate and protected*[1] state of alliance with England, that we can be sure of having the Tagus as a friendly instead of its being a hostile naval station. Only fancy for a moment Portugal forming part of Spain, and Spain led away by France into war with England, and what would be our naval condition with all the ports from Calais to Marseille hostile to us: St. Malo, Cherbourg, Brest, Rochefort, Corunna, Vigo, The Tagus, Cadiz, Carthagena, Port Mahon, Toulon and with nothing between us and Malta but Gibraltar, the capture of which would be the bait which France would hold out to Spain to go to war with us. If, on the contrary, the Tagus was at our command, we should occupy an intermediate position greatly impeding the naval movements of France and Spain.»

Detta må vara nog som en profbit och på samma gång som en utveckling från kompetentaste håll af de principer, som dominera britisk utrikespolitik. I förbigående nämnes Belgien, tydligen som ett objekt för Englands intresse, och samtidigt Rhenländerna. Detta syftar på Frankrikes planer på revanche för 1814 och 15 års förödmjukelse, revancheplaner för Pariserfreden, som före 1870 utgjorde ett minst lika stort skäl till

---

[1] Artikelförfattarens kursivering.

bekymmer för den europeiska freden som revanchen efter Frankfurterfreden.

Hvad nu särskildt Belgiens intresse för Storbritannien beträffar, så är detta ett faktum, som går genom hela 19 århundradets historia. Konung Wilhelm IV uttalade intet annat än hvad som verkligen *varit* principen för den britiska politiken allt sedan, när han till Leopold af Koburg, då denne lämnade England för att bestiga Belgiens tron, yttrade: »If ever France or any other power invades your country, it will be a question of immediate war for England; we cannot suffer that.»

Lägges härtill, att detta faktiska engelska beskydd öfver det land, för hvars »independent existence» enligt Leopolds anmärkning »for centuries England has made the greatest sacrifices of blood and treasure», att detta beskydd äfven tagit karaktären af en Storbritanniens ställning som medkontrahent vid garanterandet af Belgiens permanenta neutralitet, så må denna exkurs vara slut. Den har gifvit oss jämförelsepunkter nog för att belysa Englands ställning till ett europeiskt rike, som i förhållande till Portugal ligger i andra ändan af Europa, men om hvars hamnar man kan säga i stort sedt detsamma som om Portugals. Detta land är som hvar och en vet Norge.

Det är visserligen långt bortemot hedenhös, sedan invasioner från Norge utgingo mot England, men de geografiska förhållandena äro desamma som då. Som ett nordiskt Portugal med modifierad belgisk neutralitetsgaranti torde Norge kunna betecknas, hvarvid det bör tilläggas, att Portugals roll spelas i norr icke af Norge ensamt, utan af Norge tillsammans med Danmark, hvarifrån ju en lyckad invasion på de britiska öarne utgått. Om Danmarks »protected state» i förhållande till England borde intet tvifvel kunna råda. Hela det danska folkets lif igenom ha dess sympatier gått till England såsom den af hopplös brist på självkänsla nedtrycktes begär att få vara med de store, om icke annat så åtminstone »på sladden». Under det gångna århundradet ha i det stora hela dessa lofliga känslor besvarats. 1848 voro näppeligen Palmerstons sympatier på den tyska nationalitetsrörelsens sida, hvars främsta objekt var världsmakt och sjömakt närmast på Danmarks bekostnad, och 1863 hejdades Storbritanniens begär att slå löst till Danmarks räddning af Napoleon, icke tvärtom, som man länge trodde.

Britiskt beskydd för Norge och Danmark gentemot ryska och tyska eröfringsplaner torde alltså vara ett faktum att räkna med. Sveriges ställning i de engelska beräkningarna torde i det stora hela vara lika med Spaniens i Palmerstons bref. Unionsupplösningen var således ett faktum, som den britiska politiken ytterst gärna kunde acceptera. Ett Sverige med ett därifrån skildt Norge i ryggen borde väl vara mera »manageable» än en effektiv svensk-norsk union, likaväl som ett från Sverige i bitterhet skildt Norge (och något annat är faktiskt ej att räkna med) naturnödvändigt drifves rakt öfver i Britannias utsträckta armar.

Ett Sverige *med* norska hamnar, och som ansåge sig finna ett säkrare stöd i Tyska riket — på grund af sin landgräns mot Ryssland både allvarsammare än England hotadt att bli öfverflygladt genom en tänkbar rysk eröfring af södra Sverige och såsom militär landmakt af första rang i besittning af effektivare medel att förhindra en sådan — kan bli farligt för England, ett Sverige *utan* norska hamnar däremot icke.

Detta är den miljö, hvari vår Ålandsfråga utspelar sig.

Dess förspel är den engelsk-ryska ententen. Denna får nu icke fattas som en allt för påtaglig verklighet. Den får icke förväxlas med den engelsk-ryska uppgörelsen från förra året. Denna uppgörelse förhåller sig till ententen, som gåfvorna och gengåfvorna till vänskapen. Allt för stark får man icke tänka sig denna vänskap. Den djupa motsatsen mellan sjömakten och landmakten med alla dess återspeglingar i folkkaraktär och statsskick består alltjämt. Likaså rivaliteten mellan den, som behärskar hafvet, och den, som vill fram till hafvet.

Men vid vissa tillfällen varda Herodes och Pilatus vänner: när de ha någon som de gemensamt vilja åt. Den rysk-engelska öfverenskommelsen pekar ju ganska tydligt i sin uppgörelse beträffande Persien i riktning mot Tyskland såsom den ofrivillige enaren. Närheten i tiden mellan öfverenskommelsen och det tysk-persiska bankföretaget tyder på drag och motdrag.

Persien har ett grannland i väster, Turkiet, där samma förhållande ännu tydligare upprepas. Den österrikisk-ryska ententen där har genom den ryska misstämningen i anledning af de Ærenthalska järnvägsprojekten tydligen brutits. Och ur den

världspolitiska åskådarhopen har man mycket tydligt kunnat förnimma engelskt missnöje öfver att den samfälda reformpåtryckningen för Macedoniens räkning satts i fara genom att Österrike-Ungern (med tyskt stöd) lagt sig ut för sina egoistiska intressen.

Som bekant har Tyskland just genom sitt passiva stöd åt sultanen vid stormaktspåtryckningar förvärfvat den ställning i Turkiet, som satte både England och Ryssland ur spelet. Belöningen har varit den tyska världspolitikens enda stora triumf hittills, Bagdadbanan, med däraf följande handelspolitisk kolonisering af det asiatiska Turkiet. Ryssland har härigenom sett sin väg korsad af en intresserad garant för Turkiets integritet, väl så obehaglig som England, som enligt hvalfiskens vana icke frivilligt går på torra land. England åter ser den tyska intressesfären skjuta sin diameter rakt mot Persiska viken, där grannskapet till Indien är obehagligt nog och kan bli ännu värre genom diplomatiska eröfringar i Persien.

Än mer. Det Osmaniska riket, hvars armé har sin gamla anfallskraft kvar, åtminstone så pass mycket att den går upp emot den britiska, visar misstänkta offensiva tendenser såväl mot Persien som mot sin vasallstat Egypten. Detta senare, jag erinrar om hvad som skedde 1905, hotar ju allvarligt Suezkanalen, vägen till Indien, och då var det ju icke underligt, att England slog i bordet så hårdt som skedde. Öfverhufvud har man märkt, att England visat påfallande liten ömhet för sultanens, sin forne skyddslings, intressen och i Arabien nära nog öppet understödjer hans fiender.

Skulle det vara för djärft att gissa på, att det tyska inflytandet i Orienten är ytterst kännbart för England och att det till den ändan framtvingat den engelsk-ryska ententen, såsom ett försök att utdrifva djäflar med Beelzebub? Är detta antagande riktigt, får situationen i Ålandsfrågan en egendomlig belysning.

Den ryska nervositeten mot Tyskland, under det man tager de engelska »svenskvänliga» tidningsuttalanden kallt, som hos vår press uppväckt så stor förtjusning, skulle då förklaras af en dylik hemlig förståelse.

Den engelska pressens omsvängning från ursprunglig tystnad eller lindrigt vänliga råd till Sverige att resignera finge då

sin förklaring i behofvet att möta ett tyskt schackdrag, som hotade att föra Sverige öfver till Tyskland. Hvilket detta schackdrag är, säga de *ryska* tidningarne ifrån med all önskvärd tydlighet. *Tyskland har beslutsamt satt sig emot alla planer på Ålands befästande.*

Detta kan ju förefalla det mot Tyskland nervöst misstrogna svenska föreställningssättet otroligt, men det geografiska läget måste göra Tyskland känsligt för inkräktningar på Sveriges bekostnad, som skulle utsätta Nordtyskland för ett lika svårt hot från sjösidan som vid östra gränsen.

Tyskland har förut visat, att det har anledning sätta sin högt skattade entente med Ryssland på spel för skandinaviska halföns skull. Det skedde, när 1868 ryska sågfilarhistorier i Finnmarken möttes med general v. Schweinitz' turistresa i uniform och uppvaktad af en norsk generalstabsofficer. Detta var, när den ryska ententen betydde snart sagdt allt för Preussen, när framförallt den afvärjde en fransk-italiensk-österrikisk koalition. Skulle icke Tyskland nu ha skäl att vara karskare mot ett försvagadt Ryssland, hvars tsardöme till stor del håller sig uppe genom det tyska trycket (på Polen framförallt) och som kanske lättare skulle förmås att besvara den pommerske grenadierens karesser, när den något klumpige älskaren en tid iakttagit en i kärleksaffärer vis tillbakadragenhet?

Än mer, har verkligen England *från början* varit emot Ålandsklausulens upphäfvande? Den engelska pressens hållning synes ju ge ett *ytligt* bevis för motsatsen. Men äfven inre grunder tala härför. Den britiska liberalismen har allt sedan Gladstones dagar ryssvänliga traditioner och äfven namn om sig att vara litet vårdslös i fråga om uttrycken för dessa. För öfrigt, är ett befästadt Åland mot Englands intresse? I fred går ju den svensk-engelska handeln sin gång ändå, och i krigstid blir det ju, ett nytt Port Arthur, mest farligt för ryssarne själfva gentemot en på svenska hamnar stödd britisk flotta.

Kunde icke tvärtom Ålandshotet tjäna till att piska Sverige in i det »protected state»-förhållande till England, som den engelska pressen, anslående skandinavistiskt ljudande strängar, så många gånger proponerat, men Sverige senast vid norska integritetstraktaten så obstinat afböjde?

Har icke väckandet af Ålandsfrågan verkat i denna riktning

på så väl press som allmänhet? Nyss förklarade man, d. v. s. exc. Trolle, att Sverige kan skydda sig själft och icke behöfde den garanti efter norskt mönster som erbjöds oss, och hela svenska pressen instämde. Med hr Branting i spetsen försäkrar nu samma svenska press Europa, att Sverige är utom sig af förskräckelse vid tanken på ett befästadt Åland och de bördor detta kommer att pålägga vårt folk — »därom äro vi alla eniga» — och riksdagen sätter pricken öfver i't.

Nu skulle det inom parentes sagdt kunna hända, att kulturen, hvars namn missbrukas i detta land värre än något annat, icke skulle lida så mycket, om svenska folket finge litet eller mycket ökade militärbördor, utan tvärtom. Det är icke kulturen utan vällefnaden, som sitter i högsätet hos oss (hos underklassen i den formen att njutningen af oförstånd ofta får undantränga det nödvändiga). Ha vi lärt oss *njutningen* att försaka litet för rikets försvar, så kanske vi också få lust att fortsätta en smula på den banan och underordna ytterligare en bit af vårt, om man får tro våra literater, psykologiskt så intressanta jag under den kultur i anda och sanning, hvars väsen äfven på dess innersta områden är helt enkelt — disciplin.

Men för att återgå till hufvudsaken, få vi väl hoppas, att excellensen Trolle icke gör opinionen den återtjänsten att följa efter den nu, såsom den följde honom då. Han måste å ämbetets vägnar veta bättre — hvad äfven en enkel enskild medborgare kan veta. Man säger sig själf, att det finnes något i politiken, som för folkens vidkommande motsvarar karaktär och moralisk ryggrad hos individen.

Det ser misstänkt ut att just som östersjömakterna (på Tysklands initiativ? Om det varit på Sveriges, hade det rakt inte skadat!) hålla på att sluta en öfverenskommelse inbördes *utan* England, med samma rätt som medelhafsstaterna sluta utan Tyskland, så kommer just det moment in i underhandlingarna, som måste tänkas i möjligaste mån *hindra* ett gynnsamt resultat, hvilket väl de *underhandlande* måste förutsättas önska.

Hvem har infört detta moment? Ja, svaret ligger nära till hands. Den, som hade intresse att hindra en dylik östersjöentente, som ju tillika i sig skulle innebära en rysk-tysk sådan.

England har haft detta intresse, vi ha ofvan påpekat hvilka stora värden, som för England äro förenade med en entente

med Ryssland just nu. Är det då otänkbart, att England som lockbete kastat ut Ålandsfrågan, som enligt hvad vi sökt visa icke innebär någon allvarlig fara för England, utan tvärtom kan tjäna till att föra Sverige bort ifrån den ovilja mot besvärande engelskt beskydd, som ligger i förkastandet af den (från britiskt håll?) erbjudna integritetstraktaten och kulminerade i underhandlingarna om Östersjön på likställighetens grund med Tyskland och Ryssland som öfriga strandmakter.

England har *faktiskt öppet* gjort ett desperat motstånd mot en östersjötraktat med dess uteslutande och istället rekommenderat en kombinerad Nord- och Östersjööfverenskommelse. Danmark har likaledes såsom strandmakt vägrat att biträda den påtänkta Östersjööfverenskommelsen under direkt hänvisning i officiösa pressorgan till sin motvilja att såra Englands intresse. Alla indicier synas sålunda peka i en riktning, mot hvilken talar endast en psykologisk men absolut ologisk faktor: det svenska folkets kolartro på England som frihetens och småstaternas förkämpe. Men vi borde besinna, att vi befinna oss i ett nytt tidehvarf, som till motto har lord Salisburys ord om de starka och svaga staterna.

Nu förklaras Ålandsfrågan vara afblåst, om genom tyskt eller engelskt ingripande eller båda i täflan om inflytandet i Sverige eller genom tillfällig rysk moderation är relativt likgiltigt. Ingen af dessa faktorer är af den art att kunna garantera oss ro för ens den närmaste tiden. Att Ryssland skulle för all framtid frivilligt låta sig afhållas från att genom Ålands militäriska tillgodogörande liksom draga ut konsekvenserna af den ställning vid Östersjön, som det med full folkrättslig hemul kunde anse sig ha förvärfvat redan genom 1809 års fred, är väl en tanke, som utan vidare kan betecknas som absurd.

Såsom enda folkrättsligt hinder för utdragandet af dessa konsekvenser står Ålandsservitutet, vid hvilket vi som bekant icke äro kontraherande part. En stark garanti för detta för oss lyckliga tillstånds varaktighet har man sagt oss skulle finnas i ett britiskt intresse. På Englands stöd kunna vi bygga en del, om vi vilja nöja oss med Portugals öde, men Englands flotta lärer nu lika litet som 1809 kunna försvara öfre Norrland. Och England kan bli tvunget att uppge den skandinaviska halfön, liksom det tvangs att uppge Mandschuriet och Port Arthur och förresten äfven

Korea. Ryssland kunde i Östern endast hejdas af en militärmakt, som tillika var landmakt af rang och likadant torde förhållandet vara i väster.

Den landmakt vi kunna räkna med är Tyskland, som genom sin landgräns mot Ryssland har långt solidare intressegemenskap med oss. Men Tysklands intresse för Sveriges försvar förutsätter, att vi i första hand försvara oss själfva.[1] En annan möjlighet för tysk politik att räkna med, visserligen ur både materiell och ideell[2] synpunkt sämre, vore en tysk ockupation af södra Sverige (med en flottstation på Gottland som förpost för den tyska Östersjökusten), såsom ersättning för att Ryssland öfver Sveriges lik finge fri väg till öppna norska hamnar. Tyskland kan bli starkt frestadt att acceptera en dylik lösning. En rysk diversion mot England i Indien eller en *uteblifven* rysk diversion i det mot Frankrike kämpande Tyska rikets rygg kan vara något, som af den tyska politiken vid tillfälle knappast kunde betalas högt nog.

Härmed vare icke sagdt, att stödet af det tyska intresset vid Östersjön är värdelöst gentemot Rysslands expansion. Så är naturligtvis lika litet fallet som med det engelska, men bägge förutsätta, att Sverige skall vara *starkt.* Detta dels ur synpunkten att icke nödga dessa makter att ordna för sig utan hänsyn till våra intressen, dels ur den synpunkten att äfven vänner, som icke ha något intresse riktadt mot vårt svenska *områdes integritet*, kunna bli farliga för vårt *nationella oberoende.* Det tyska tryck, som vi erfarit t. ex. i malmfrågan, är härför bevis nog, och om den britiska finkänsligheten är ofvan taladt.

Det rätta förhållandet till våra möjliga bundsförvandter kan endast vinnas genom att vi äro beredda att i nödfall stå för oss själfva. Så kan vår utrikespolitik välja och förkasta och kan därigenom draga största möjliga nytta af erbjuden hjälp.

Men i så fall måste vi också våga risken att stå ensamma; eljest kunna vi ju genom denna risk drifvas till hvad som hälst.

Innebär denna risk någon *öfverväldigande* fara?

Härpå kan man på goda grunder svara ett blankt nej. Sveri-

---

[1] Sedan detta skrefs, har det fått en nästan ordagrann bekräftelse i Deutsche Tageszeitungs kärfva svar på en svensk vädjan af det hjärtnupna slaget.

[2] Att denna icke får underskattas ens i Bismarcks Tyska rike, därom vittnar icke *bara* ett sådant fenomen som fjolårets Gustaf Adolfs-festligheter.

ges resurser äro icke sådana, att de böra uppmuntra oss att ensamma bestrida Ryssland att befästa Åland, hvilket vi ju endast kunna göra med vapen i hand i ett ultimatums form. Vi få således betrakta en befästad rysk marinbas på Åland såsom en möjlighet, hvilken kan inträda praktiskt taget när som hälst.

Men detta är ingalunda detsamma som Sveriges undergång. Det är endast ett nytt problemläge, som för oss ställer nya uppgifter, i själfva verket samma problemläge med i stort sedt samma uppgifter som efter freden i Fredrikshamn. Att dessa uppgifter måste falla tämligen *tungt* på vår generation är en sak, som denna icke har att förvåna och än mindre att beklaga sig öfver, sedan den handlöst släppte ifrån sig det medel till deras lösning — unionen — som i en brydsam tid och visserligen ofullkomligt efter fattig råd och lägenhet skänktes Sverige af den generation, som byggde Göta kanal och stiftade 1809 års regeringsform.

Hvilka åtgärder kräfver då situationen af oss?

I dessa dagar, då våra tekniker på allvar diskutera den svindlande idé, som liksom vore den en realiserad verklighet döpts till Svea kanal, vore det ytterst lockande att undersöka dennas samband med östersjöväldet, och särskildt med Ålandsfrågan, den oss närmast liggande fasen af östersjöväldets problem.

Man skulle vilja fråga sig, om icke Sveakanaltankens realiserande skulle kunna, på samma gång den skapar åt vår flotta en tryggad förbindelse, som sätter den i stånd att lösa uppgifter med samlad kraft både i Östersjön och i Kattegatt och Skagerack, också skapa en ny förbindelseled mellan Bottniska viken och Västerhafvet i stället för den genom Ålands eventuella befästande tillkorkade. Den nordligare arm af Svea kanal, utmynnande i Bottenhafvet *norr* om Åland, som skulle fylla denna uppgift, skulle på samma gång ge vår flotta den tryggade väg för operationer norr om Åland, som man tänkt sig vunnen genom Väddökanalens utvidgande.

Detta är en fråga, som politiken måste ställa till tekniken, emedan den icke själf kan lösa den, men som å andra sidan tekniken icke kan utan vidare visa ifrån sig. Man torde kunna taga för gifvet, att alla dylika möjligheter måste blifva undersökta och vägda, när den generalrevision af vårt kanalsystem kommer, som väl numera är oemotståndligt *en marche*.

Till dess måste politikern ge sig till tåls och han kan det med så mycket mera sinneslugn, som detta icke är hufvudfrågan.

Hufvudfrågan, då det gäller att klargöra betydelsen för oss af en rysk flottbas på Åland, är *förhållandet mellan de där förlagda sjöstridskrafterna och våra* d. v. s. frågan om det maritima Östersjöväldet.

Väldet öfver land och folk på Östersjöns östra strand ha vi förlorat genom olyckliga krig och än olyckligare fredsslut. Jämvikten med Ryssland till sjös ha vi frivilligt afstått ifrån under 19:de århundradet. Ända till dess hade — det visar historien om Gustaf III:s ärorika samt Hattarnes och Gustaf IV Adolfs olyckliga krig — herraväldet öfver Östersjön varit oafgjordt och ofta vacklat till Sveriges förmån.

Må vi uppställa vårt mål efter denna måttstock. Rysslands upprepade maritima fiaskon visa, att det icke i högre grad har förutsättningarna för sjömakt, medan hela vår historia och äfven vår nutid styrker att *vi* äga dem.

Vi äga först och främst sjömän af yppersta slag, hvilket Ryssland saknar. Må vi tillgodogöra oss denna öfverlägsenhet genom att en gång för alla frigöra vår flottas bemanning från värfningens olägenheter medelst en efter de militära krafven afpassad öfningstid för sjöbeväringen. Statens energiska tillgodoseende af den sjömännens speciella sociala fråga, som heter sjömanspensioneringen, kan tänkas blifva ett rättvist vederlag för denna särskilda tunga på deras samhällsklass.

Ett andra öfvertag, som Sverige har öfver Ryssland i en rustningstäflan, är våra fartygskonstruktörers snille, betygadt t. ex. i Sveatypen för pansarfartygsmaterial, som visserligen har haft sin tid och nu måste gå, men likväl skänkt oss ett verkligt sjöförsvar efter våra resurser, medan Danmark och Holland nöjde sig med ett skenförsvar genom kopior i miniatyr af stormakternas slagskepp.

Icke håller ur finansiell synpunkt bör en kapprustning med Ryssland synas hopplös. Ryssland måste hålla tre flottor, medan vi hålla en, och dessa flottor finnas på så skilda krigsskådeplatser att, såsom erfarenheten visar, en fiende icke får att kämpa med mer än en i sänder. Rysslands finanser äro dessutom, trots deras kvantitativt kolossala dimensioner, hvarken i organisatoriskt afseende eller i förhållande till jätterikets finansiella uppgifter i

det skick, att en kapprustning behöfver synas det i afgjord ekonomisk uppgång varande Sverige fruktansvärd. Naturligtvis kunna franska finansiärer än en gång sätta Ryssland i stånd att vinna en kvantitativ öfverlägsenhet öfver oss, vår uppgift är då endast att hålla oss så pass nära att striden icke blir hopplös. Segern öfver Filips armada vanns icke *af* utan *öfver* den tidens »dreadnoughts»; visserligen ha teknikens framsteg ställt sjökriget under helt olika villkor nu mot då, men det sunda förnuftet måste säga sig, att högre grad af teknisk fulländning ger större möjligheter att utjämna kvantitet med kvalitet än förut.

Dessutom ha vi f. n. en tillfällig faktor att räkna med.

Ryssland befinner sig i en kris, som icke lärer vara öfvervunnen med det snaraste. Att det väldiga ryska riket skall gå under i den kampen ha vi ingen anledning att önska. När Rysslands makt åter står där i sin fulla styrka, böra vi ha hunnit så långt i konsolidering och utveckling i militäriskt, ekonomiskt och andligt afseende, att vi ingen orsak ha att vare sig frukta eller hata.

Slutligen några ord till undvikande af missförstånd. Denna uppsats har utmynnat i hvad man skulle kunna kalla ett skizzeradt maritimt program — ett flottprogram. Härmed är erkändt, att flottan f. n. är den viktigaste delen af rikets försvar.

Men — det måste fasthållas gentemot all sjöofficersressortpatriotism, hvarifrån, Gudi vare lof, de ledande och ansvariga numera synas vara fria — flottan är endast så att säga ett *utanverk* i Sveriges försvar, visserligen så till vida innefattande nyckeln till ställningen, som det tillåter oss att kämpa under gynnsamma omständigheter, men *hufvudställningen* intages och måste intagas af hären, folket i vapen, som garant för sin egen frihet.

Detta måste sägas gentemot den »besinningsfullhet» från det fega allvarets män, som skulle vilja lägga hufvudvikten i flottprogrammet på en »omläggning», som stäfjar arméns utveckling. Denna måste fortgå därhän, att den tillåter tillgodogörandet af *hela* vårt folks försvarskraft i tillräckligt fast byggda kadrer med genom *vår egen erfarenhet* nödigt ådagalagd öfning.

Ett folks resurser äro ingalunda en konstant storhet, efter hvars gräns upptill det måste beskära sina uppgifter, hvilket

aldrig sker ostraffadt. Finansiärens och ekonomens uppgift är att afväga *jämvikten* mellan resurser och ansatser *på närvarande utvecklingsstadium.* Uppställandet af satsen att Sverige är ett litet land såsom oföränderlig högsta norm för vår politik i allmänhet och finanspolitik i synnerhet ger icke anspråk på statsmannaskap, äfven om man en gång nämnts statsråd och statsminister.

Försvara oss skola vi, äfven om teoretici med kritan i hand bevisa oss att vi icke ha råd, *ty nationellt självmord är också självmord.* En finansiell kritik kan *med rätta* drabba enskilda försvarsanstalter, som vi få låta bli eller lägga om, ifall vi kunna bevisas icke ha råd. Men försvara oss skola vi ändå enligt tankegången i den gamle bispens frihetssång:

O ädle svensk, du statt nu fast
och bättra det som fordom brast.
Du låte dig ej förvända.
Du våge din hals och så din hand
att frälsa ditt eget fädernesland,
Gud skall dig tröst väl sända.

MEDELSTÅNDSPOLITIK

af konsul *C. J. F. Ljunggren.*

Den i flera kulturländer sedan några år pågående »medelståndsrörelsen» har helt naturligt med den betydelse frågan äger väckt till lif en »medelståndspolitik», d. v. s. statsmakterna ha träffat anstalter för att tillgodose medelståndets berättigade anspråk på det allmännas bistånd, i medvetande om, att medelståndets ekonomiska utveckling är af den vikt att det måste vara en statsuppgift att på bästa sätt understödja och främja densamma.

Då vi med all sannolikhet här i landet snart komma in i en period af medelståndets framryckning såväl med afseende å dess mera verksamma delaktighet i det nationella arbetet inom näringslifvet som äfven i fråga om anspråken på det allmännas stöd och i vissa fall på statens direkta hjälp, torde det måhända vara lämpligt att underkasta denna moderna medelståndsrörelse en granskning, i afsikt att söka klargöra några grundlinjer för svensk ekonomisk medelståndspolitik.

Man frågar naturligtvis, hvad som menas med »medelståndet», samt huruvida det gäller att återinföra en klasskillnad, eftersom en för länge sedan upphörd ståndsbeteckning väljes. Vare detta långt ifrån meningen, men benämningen »medelståndet» är nu en gång införd i de germanska länderna och kan säkerligen gifva en tydligare definition än benämningen »medelklassen», som begagnas i vissa romanska stater. Att återigen införa beteckningen »borgarståndet» torde dels i någon mån verka vilseledande, dels äfven ur andra synpunkter icke vara önskvärdt.

Med medelståndet skulle emellertid i detta sammanhang afses den del af folket, som har sin mer eller mindre själfständiga verksamhet inom småhandelns och handtverkets samt öfver hufvud taget inom det mindre näringslifvets skilda om-

råden. Det är i själfva verket en högst betydande kontingent medborgare, som innefattas under denna grupp, och deras sträfsamma arbete är också förtjänt af samhällets lifliga uppmärksamhet och omvårdnad.

För att hafva något att bygga på vid studiet af de lämpligaste åtgärderna för det svenska medelståndets utveckling, synes det vara ändamålsenligt att taga hänsyn till hvad man i utlandet uträttat i likartadt syfte, då man redan inom åtskilliga länder kommit så långt med reella statsåtgärder till medelståndets bästa, att flera af dem i många hänseenden kunna tjäna såsom efterföljansvärda exempel.

Man har sålunda inom vissa tyska stater under de senare åren kommit till den öfvertygelsen, att en medelståndspolitik i ordets bästa betydelse är lika nödvändig som nyttig, och att man måste beflita sig om att stödja den mindre industriens och småhandelns utöfvare, liksom man sedan länge från det allmännas sida på många sätt främjat de näringsgrenar, där storindustri och storhandel verka. Så t. ex. yttrade inom tyska riksdagen förlidet år såväl rikskanslären som statssekreteraren för det inre, att det nog vore skäl att riksdagen sökte tillvaratağa medelståndets intressen. Under sistlidne december och januari behandlades också i tyska riksdagen en enskild framställning i samma ämne, omfattande nära nog ett helt system af önskemål, såväl lagstiftnings- som organisationsåtgärder. Somliga af dessa yrkanden voro af rätt genomgripande betydelse, såsom exempelvis fastställandet af gränserna mellan fabriks- och handtverksdrift, ordnandet af frågan om entreprenad å »riksarbeten» i afsikt att tillgodose den mindre industriens intressen, revision af lagen angående illojal konkurrens i syfte att stäfja osunda realisations- och afbetalningsaffärer, tillsättande af nya inspektörer med verksamheten förlagd inom handelsområdet och särskildt inom småhandeln, där man mera än eljest kan vara i behof af att staten öfvervakar utbildningen af goda handelselever och efterlefvandet af vissa lagbestämmelser till förhindrande af en osund konkurrens, vidare åtgärder att främja utvecklingen af medelståndets kreditväsende och slutligen föranstaltande af en allsidig utredning af förhållandena inom handelsmedelståndet. Diskussionen i detta omfattande ärende, hvaraf blott de stora dragen återgifvits, var synnerligen liflig

och andades ett varmt intresse för medelståndets utveckling. Samtliga förslag, hvilka icke redan voro föremål för särskild handläggning, vunno ock efter en tre dagar fortgående debatt riksdagens bifall, och skulle desamma sålunda föranleda framställningar till förbundsregeringarna.

Emellertid har man redan länge i Tyskland med all kraft arbetat på att bilda anstalter och träffa anordningar till medelståndets bästa, och gäller detta särskildt under de senare åren. Man har efter hand utvecklat eller nybildat institutioner, dels officiella, dels officiösa, med ändamål att tillvarataga medelståndets hufvudintressen. Främst må nämnas sådana, där undervisningen i yrkena spelar en framträdande roll, och sådana, som afse det allmännas direkta och kostnadsfria bistånd med råd angående tekniska och ekonomiska angelägenheter.

Bland äldre och nyare officiella tyska institutioner, som arbeta i här antydda syften, böra nämnas de s. k. »Zentralstellen für Gewerbe und Handel». Framstående sådana finnas i Darmstadt, Karlsruhe, Stuttgart och München, sistnämnda anstalt organiserad förlidet år och de öfriga under de senare åren ombildade efter modernaste principer och efter näringarnas genom en fortgående utveckling förändrade behof. Ur det vidlyftiga programmet för »Zentralstelle für Gewerbe und Handel in Stuttgart» torde följande böra återgifvas för att visa, i hvad utsträckning anstalten tillgodoser just medelståndets intressen. Sålunda tillkommer det administrationen att i allmänhet verka inom handelns och industriens områden för så vidt det gäller statsintressen, att med uppmärksamhet följa undervisningsväsendet för handelns och de industriella yrkenas vidkommande, att till statsmyndigheterna frambära handels- och industrikårens önskningar i afseende å hjälp från statsinstitutionerna för deras näringar, att studera lefnadsförhållandena för fabriksarbetare, handtverksgesäller och lärlingar, att verka för främjande af inrättningar till arbetarnas bästa, att sprida nyttiga kunskaper rörande näringslifvet, att främja den fackliga yrkesundervisningen genom bildande och ledning af yrkesskolor, att utdela studie- och reseunderstöd åt lärlingar, att anordna och understödja mästare- och gesällkurser i syfte att bereda deltagarna tillfälle att följa med den moderna utvecklingen på handelns och industriens områden, att främja lärlingsväsendet och dess lärlingsverk-

städer, att anordna utställningar af lärlingars arbetsprof, att administrera och utveckla ett riksmuseum för industrien, att medelst skriftlig och muntlig upplysning kostnadsfritt stå näringsidkare till tjänst med råd och anvisningar i vissa tekniska och ekonomiska angelägenheter, att utsända föredragshållare eller specialtekniker för spridande af kännedomen om moderna arbetsmaskiner och verktyg samt slutligen att förvalta de för främjande af handel och industri anvisade statsmedlen.

De hufvudsakliga uppgifterna för dessa officiella anstalter äro dels undervisningens ordnande, dels museiverksamheten, dels slutligen den ekonomiskt-tekniska konsultationen. Men karakteristiskt är dessutom det förhållande, att statsadministrationen genom dessa institutioner sättes i tillfälle att *direkt* och *omedelbart* bevaka de allmänna och i vissa fall äfven de mera enskilda näringsintressena och att genom den mest intima samverkan med det näringsidkande medelståndets män gagna utvecklingen i nationalekonomiskt hänseende.

Ett annat slag af officiell institution på detta område är representeradt af det för tre år sedan i Berlin inrättade »Preussische Landesgewerbeamt», ett ämbetsverk med uteslutande uppgift att i näringsutvecklingens intresse inom handels- och industriministeriet omhänderhafva ledningen af den preussiska yrkesundervisningen. I detta ämbetsverks första årsberättelse är följande passus värd att noga beaktas. Det heter däri bl. a.:

»Yrkesundervisningens förkofran måste gifvetvis utgöra kärnan i ämbetsverkets arbete, då man hyser den öfvertygelsen, att näringsutvecklingen i främsta rummet är en bildningsfråga och att en stor del af det näringsdrifvande medelståndets klagomål kommer att förstummas, när genom lämplig undervisning ett tekniskt och teoretiskt utbildadt släkte hunnit att växa upp, hvilket äfven kan vara besjäladt af ett starkt förtroende till sig själft och till sina kunskaper och som dessutom förstår att bedöma de gränser, inom hvilka en konkurrens med den större näringsdriften är möjlig.»

I Sachsen arbetar man sedan ett år tillbaka på åstadkommandet af ett dylikt »Landesgewerbeamt», och har initiativet härtill tagits af »föreningen för medelståndet».

Bland tyska institutioner för medelståndets tekniska och ekonomiska utbildning böra i detta sammanhang omnämnas ett par, hvilka synas hafva tagit försteget i Tyskland och äfven tjänat som exempel för andra länders åtgöranden på nämnda områden, ehuruväl man ännu icke hunnit att utveckla full-

ständiga efterbilder. Det gäller »Gewerbemuseum in Nürnberg» och »Gewerbeförderungs-Anstalt in Cöln». Den förstnämnda institutionen är gammal och välkänd, den sistnämnda nyutvecklad på grundvalen af en sedan några år verksam anstalt och invigd så nyligen som sistlidne oktober.

»Gewerbemuseum in Nürnberg» är ej endast ett industrimuseum i detta ords vanliga bemärkelse utan äfven en läroanstalt, som redan år 1871 bildades på enskildt initiativ och sedan dess med världsrykte verkat inom näringsutvecklingens och yrkesundervisningens områden. Fortfarande en enskild institution, åtnjuter anstalten rikliga offentliga anslag till upprätthållande af såväl museiverksamheten som äfven — och detta i stor omfattning — yrkesundervisningen i s. k. »mästarekurser» för snickare, smeder, bleckslagare, målare och skomakare. Det är framför allt denna afdelning för mästarekurser, som utgjort en lockande förebild inom många länder, där man i mer eller mindre omfång sökt att utbilda yrkesskoleväsendet bl. a. med afseende å en fortsättningsundervisning för etablerade mästare eller för handtverksgesäller, som stå inför möjligheten att blifva självständiga mästare, allt i ändamål att bibringa dem kännedom om moderna arbetsmetoder, maskinella hjälpmedel, materiallära, kalkylering och yrkesbokföring.

»Gewerbeförderungs-Anstalt in Cöln» har i fråga om yrkesundervisningen ett liknande program som Nürnbergeranstalten, med i åtskilliga hänseenden mera utvecklade detaljer, i det den dels omfattar flera yrkeskurser, dels lämnar specialundervisning inom det kooperativa området. Å anstalten har nyligen öppnats en ständig utställning med syfte att för idkare af handtverk och annan mindre industri åskådliggöra vissa för dessa yrken behöfliga småkraftmotorer, arbetsmaskiner, verktyg och redskap, instrument, tekniska hjälpmedel, materialier, hel- och halffabrikat m. m., äfvensom att upplysa om leverantörer och priser. Därjämte anordnas separatutställningar, som omfatta framstående verkstadsarbeten och tekniska uppslag af värde för den mindre industrien samt lärlingars arbetsprof. Såsom en särskild nyhet må anföras en utställning af undervisningsmateriel till hjälp för lärare vid handtverksskolor och liknande läroanstalter.

Om man nu från det för medelståndets utveckling sedan länge välrustade Tyskland öfvergår till ett land, där först under de senare åren vidtagits statsåtgärder eller träffats mera allmänna anstalter härutinnan, skulle det passa att välja *Holland* och i någon mån granska därvarande förhållanden.

Det är helt naturligt, att hvarje land har något att lära andra länder, särskildt som på grund af egenartade förutsättningar eller tillföljd af näringslifvets olika behof af statsåtgärder olika system utvecklas i olika länder. Om än ett land å vissa områden kan ligga långt öfver andra, torde det dock ofta inträffa, att några detaljer äro i behof af bättre utveckling, hvarvid andra länders erfarenhet kan tjäna som ledning. Och detta förhållande äger i många afseenden rum just på området för undervisningsväsendet och utbildningen inom yrkena. Jag förutskickar detta, innan ett uttalande af en tysk auktoritet återgifves. Nämnda auktoritet, Geheimer Oberregierungsrat D:r von Seefeld, som på uppdrag af preussiske handels- och industriministern sommaren 1906 studerat de holländska åtgärderna till främjande af den mindre industrien, yttrar i sin nyligen bekantgjorda reseberättelse, att ritningsundervisningen i de holländska handtverksskolorna är förtjänt af den största uppmärksamhet, liksom i allmänhet det holländska systemet med dess lyckliga öfvervinnande af det rent skolmässiga genom undervisningens nära anslutning till behof och vana i det praktiska lifvet samt den förståndiga begränsningen, när det gäller öfvergången från det rent handtverksmässiga utförandet till den konstnärliga utsmyckningen. Man har i Holland ännu icke kommit därhän, att staten tagit hand om yrkesskoleväsendet, utan har man i stället låtit det enskilda initiativet ekonomiskt stödjas af stat, provinser och kommuner och detta i allmänhet på synnerligen frikostigt sätt, långt utöfver hvad vi kunnat åstadkomma i Sverige. Efter tyska mönster anordnas nu den ena mästarekursen efter den andra, och lärlingsskolor utvecklas och nybildas inom åtskilliga yrken, allt tydande på ett stegradt och särskildt under de senaste åren starkt framträdande intresse för medelståndets utveckling.

Frågan om statsåtgärder till främjande af medelståndets intressen har äfven beaktats af den holländska regeringen, som år 1904 efter belgisk förebild tillsatte en ständig »statskommis-

sion för medelståndet» med det kortfattade men dock i sig själft mycket sägande programmet, uppställdt i en fråga och i två uppdrag:

»Är det en statsuppgift att vidtaga åtgärder till stödjande af det handels- och industridrifvande medelståndets intressen?

Om så anses fallet, uppdrages åt kommissionen att till regeringen inkomma med nödiga förslag.

Därest kommissionen anser det i vissa frågor angeläget, att regeringen anordnar allsidiga utredningar, uppdrages åt kommissionen att närmare angifva de mått och steg, som härför kunna vara ändamålsenliga.»

Ehuruväl programmet är kortfattadt, inbegriper det dock en mängd viktiga angelägenheter, och erfarenheten lär redan ha visat, att ett stort arbetsfält ligger öppet. Kommissionen består af 23 medlemmar, däraf 4 äro utsedda inom riksdagen och provinsstaterna (landstingen), 7 utsedda på grund af sakkunskap å skilda områden, hvarjämte 12 äro representanter för det handels- och industridrifvande medelståndet. Kommissionen har åtskilliga gånger afgifvit anbefallda yttranden till regeringen och äfven nyligen aflåtit en pro-memoria rörande ordnandet af fackundervisningen med samtidig hemställan om en allsidig utredning genom regeringens försorg i detta för medelståndet högst viktiga ärende. Den nämnda promemorian omfattar många intressanta detaljer, bl. a. följande: att statsbidragen till upprätthållande af fackundervisningen böra uppgå till *minst* hälften af *alla* utgifterna (i Sverige ha vi blott kommit till *högst* hälften af *vissa* utgifter), att staten bör i och för utbildning af lärare för fackundervisningens rationella meddelande å olika platser i riket inrätta lämpliga teoretiska och praktiska kurser, samt att till främjande af yrkesintressena i allmänhet, därunder äfven inbegripen fackundervisningen, en särskild byrå för yrkesangelägenheter bör inom vederbörande ministerium inrättas. Nästa stora fråga, som på kommissionens initiativ lär bli föremål för de holländska statsmakternas pröfning, torde vara ordnandet af en officiell representation för det handels- och industridrifvande medelståndet, ett spörsmål, som redan sysselsatt kommissionen rätt mycket och som äfven varit föremål för behandling vid förra årets holländska nationalkongress för handtverksindustrien, hvilken afhölls i Amsterdam under pågående handtverksutställning. Med denna representation afses att åstad-

komma särskilda »handels- och industrikammare» för medelståndet, grundade på frivilliga föreningar samt understödda och erkända af staten. Medelståndsrörelsen i Holland räknar ännu blott fem års tillvaro, men har redan åstadkommit rätt mycket beaktansvärdt, ej blott genom bildande af en kraftig sammanslutning[1] utan äfven genom att öka det allmänna intresset för medelståndsfrågan. En auktoritet å detta område, som lifligt intresserar sig för svenska förhållanden och som äfven med utsökt artighet stått svenska statsstipendiater och mig såsom deras ledare till tjänst vid förra årets handtverksutställning i Amsterdam, är hr R. P. J. Tutein Nolthenius, Amsterdam, känd såsom framstående författare[2] i medelståndsfrågor; och ägnas honom härmed från de nämnda Amsterdamresenärerna en enkel tacksamhetsgärd.

Beträffande de *belgiska* åtgärderna till medelståndets bästa äro de i flera afseenden värda en synnerlig uppmärksamhet, och torde de jämväl i viss mån vara lämpliga exempel att efterfölja i Sverige. Liksom i Holland har man äfven i Belgien först på senare åren vidtagit mera ingripande officiella åtgärder till främjande af medelståndets intressen. Så t. ex. tillsattes år 1902 en »nationalkommission för det mindre borgerskapet» med uppdrag att utreda förhållandena inom medelståndet, omfattande industri och handel, för att kunna pröfva frågan om åtgärder från statens sida till näringarnas förkofran. Kommitténs arbete fortgick under fem års tid och var synnerligen systematiskt anordnadt, omfattande yrkesundervisningen i hela dess utsträckning, föreningsväsendet och bl. a. kooperativa sammanslutningar, kreditsystemet samt lagstiftningsärenden. Resultatet af kommittéarbetet blef ett helt program för åtgärder till medelståndets stödjande genom officiella anstalter, och tillkommer det nu det inom belgiska industriministeriet nyinrättade och fr. o. m. den 1 januari 1907 i arbete varande ämbetsverket »Office des classes moyennes» att efter omständigheterna realisera detta program, på hvilket äfven torde kunna grundas många goda initiativ, värda att i

[1] »Nederlandsche bond van vereenigingen van den handeldrijvenden en industrieelen Middenstand» med säte i Amsterdam.

[2] R. P. J. Tutein Nolthenius, »School en Leven», 1905, »Middenstandskernen», 1907.

Sverige beaktas. Nämnda byrå, som är en i stor utsträckning självständigt arbetande afdelning för medelståndet, synes vara ägnad att påkalla uppmärksamhet något hvarstädes och måhända äfven hos oss. Dess uppgifter äro mångahanda, men förefaller det, som om den utmärkta och sakkunniga ledningen, som där finnes, skulle kunna väl utveckla alla de vidlyftiga funktioner, som kommit på byråns del. Utom det att byrån skall med uppmärksamhet följa utvecklingen af den mindre industrien och den mindre handeln i tekniskt-ekonomiskt hänseende, skall den med intresse följa ungdomens utbildning i skolor, verkstäder, handelsaffärer samt, där så kan ske, äfven i hemmen. Byrån skall vidare hafva sin uppmärksamhet riktad på moderna tekniska anordningar för de olika yrkena, på en ökad användning af moderna arbetsmaskiner, på kooperativa sammanslutningar för inköp af materialier och för försäljning af färdiga produkter, på ekonomiska föreningar af handtverkare, mindre köpmän och biträden, på kreditanstalter för medelståndet, särskildt de kooperativa, på konkurrensens utjämnande samt på reglerande af skattebördan, som tynger ifrågavarande näringar. Det åligger byrån att i stor utsträckning handhafva öfverinspektionen af yrkesundervisningen, såväl den lägre som delvis äfven den högre, hvilket bl. a. innefattar anordnande af specialkurser, populära föredrag, pristäflingar, periodiska utställningar, museer m. m. En särskildt betydelsefull uppgift är den att med råd och upplysningar i tekniska och ekonomiska yrkesfrågor stå näringsidkare och deras korporationer till kostnadsfri tjänst och detta bl. a. med fäst afseende å det nationalekonomiskt nyttiga, att sprida kännedomen om förbättrade arbetsmetoder, om moderna arbetsmaskiner och nya verktyg för småindustrien. I samband med sistnämnda funktioner tillkommer det jämväl byrån att fördela statsbidrag till inköp af moderna arbetsmaskiner inom handtverket och den mindre industrien. Byrån, som står under ledning af en tekniskt bildad direktör, är uppdelad på tvänne sektioner med hvardera sina afdelnings- och byråchefer samt nödiga tjänstemän[1]. F. n. finnas två ingenjörer anställda, hvilkas verksam-

[1] Byråns chef är M:r J. Stevens, afdelningscheferna äro M:r H. Lambrechts, Jur. D:r (känd såsom författare af populära skrifter i olika yrkesangelägenheter och bl. a. en större prisbelönt afhandling »Le problème social de la petite bourgeoisie», Bryssel 1902), samt M:r A. Wicot.

het närmast är konsultativ, och anlitas de i stor utsträckning ning öfver hela landet. Det är en mycket intressant verksamhet, som tillagts denna byrå, och har den redan under sitt första arbetsår förskaffat sig de största sympatier hos medelståndet. Dess närmaste företrädare var en inom industriministeriet anordnad mindre afdelning, »Section des classes moyennes», som verkade under åren 1899—1906 med ett afsevärdt mindre program än den mera självständigt organiserade »Office des classes moyennes».

I Belgien har man ännu icke ansett det lämpligt, att staten helt öfvertoge yrkesskoleväsendet utan har man i stället med ansenliga statsunderstöd velat främja enskilda eller kommunala initiativ. Sålunda uppgingo statsbidragen år 1906 åt läroanstalter för industriell och yrkesundervisning, däri äfven inberäknade vissa handelsinstitut, till den betydliga summan af öfver 2 miljoner francs. Såsom ett bevis på utvecklingen af dessa läroanstalter under de sista tio åren kan nämnas, att elevantalet i de statsunderstödda skolorna vuxit från 30,472 till 55,102 och att statsbidragen ökats från 683,527 francs till 2,050,000 francs. Ehuruväl dylika siffror först då få det rätta värdet, när man jämför dem med motsvarande uppgifter från andra länder och ställer dem i relation till invånareantal och andra förhållanden, torde det dock vara uppenbart, att de här angifna belgiska exemplen tyda på ett högt uppdrifvet intresse för den ifrågavarande fackundervisningen, af hvilken en afsevärd del kommer medelståndet till godo. Den hastiga utvecklingen har emellertid fortgått hufvudsakligen under de senare åren, sedan »medelståndsrörelsen» blifvit aktuell.

I detta sammanhang torde det ligga nära till hands att nämna om tvänne betydelsefulla åtgärder till medelståndets ekonomiska utveckling, som under de senare åren vidtagits i vårt grannland *Danmark*, och af hvilka åtgärder den ena redan föranledt svensk efterföljd och den andra är af beskaffenhet att när som hälst leda till svenska initiativ.

Det gäller först och främst danska statens understödjande af handtverket och den mindre industrien med lån för inköp af motorer och arbetsmaskiner, för hvilket ändamål under sistförflutna finansår anvisats 50,000 kr. liksom tvänne år förut, och

hvilket anslag för instundande finansår torde komma att ökas till 75,000 kr. att utgå jämväl för följande två år. Dessa förlagslån utlämnas till så låg ränta som 3 % och skola amorteras under tio år. Säkerheten består i inteckning, i vissa fall förstärkt med borgen. Högsta lånebelopp utgör 5,000 kr., lägsta i regel 500 kr. Låntagaren är underkastad teknisk kontroll i afseende å inköpet af maskiner m. m., hvilken kontroll utöfvas af den danska handtverksorganisationen — »Fællesrepræsentationen for dansk Industri og Haandværk» — på statens bekostnad och omfattar jämväl kostnadsfri konsultation beträffande inköp af lämpligaste maskiner och deras ändamålsenligaste uppställning och användning. Den ofvannämnda ökningen af anslaget från 50,000 till 75,000 kr. är bevis nog för nyttan af denna statens lånehjälp åt den mindre industrien.

Sveriges Handtverksorganisation har också efter danskt mönster förlidet år hemställt om Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen om anvisande af årligt anslag att såsom en »förlagslånefond» för handtverk och mindre industri gagna näringsidkare vid inköp af motorer, arbetsmaskiner och i vissa fall dyrbarare verktyg. Ärendet, som undergått förberedande behandling af kommerskollegium och statskontoret, hvarvid i båda fallen tillstyrkts proposition om anslag å 50,000 kr., hvilar ännu hos Kungl. Maj:t på förslagsställarens begäran, då det blifvit ifrågasatt att i någon mån förändra villkoren för denna statshjälp, så att den delvis och i vissa fall skulle utgå med direkt understöd till mindre del af behöfliga beloppet. Det är emellertid att hoppas, att riksdagen skall visa sig behjärta medelståndets behof af statshjälp, då ärendet förekommer till afgörande.

Den andra åtgärden, som är värd största uppmärksamhet i Sverige, är den i medio af januari i år öppnade »Dansk Fagskole for Haandværkere og mindre Industridrivende» eller, som denna anstalt äfven benämnes, »Teknologisk Institut». Det är ett godt initiativ, som här blifvit taget, och torde detsamma helt visst blifva af stor betydelse ej endast för det danska handtverket och småindustrien utan äfven för svenska förhållanden, ty vi få nu närmare till efterföljansvärda exempel än dem, som vi ha i de tyska mästarekurserna. Danska staten har redan öfvertagit läroanstalten, sedan under ett par år mindre försökskurser blifvit anordnade under medverkan af »Fællesrepræsen-

tationen for dansk Industri og Haandværk» samt »Industriforeningen i Kjöbenhavn». Institutet är att betrakta såsom början till en »handtverkshögskola», i hvarje fall såsom en utveckling af de berömda tyska mästarekurserna med undervisningen lämpad efter i Danmark rådande förhållanden. Undervisningen omfattar dels korta (3—6 veckors) fackkurser, dels aftonundervisning. Under innevarande termin gifves en kombinerad träarbetarekurs för maskin- och byggnadssnickare samt för möbelsnickare, en kurs för gördelmakare och bleckslagare, en kurs för fotografer samt en kurs i maskin- och smidesarbeten. Kurserna äro afsedda uteslutande för mästare samt för sådana, som hålla på att utbilda sig för själfständig mästareverksamhet. Riksdagens anslag till installation af verkstäder, maskiner och verktyg m. m. samt laboratorium uppgick till 38,000 kr., och har dessutom anvisats årligt anslag af 18,000 kr. för institutets ledning, ett belopp som dock ej är tillräckligt utan lär komma att fyllas på annat sätt. Direktör för institutet är ingenjör Gunnar Gregersen.

Innan granskningen af utländska förhållanden afslutas, vill jag ej försumma att omnämna det sedan år 1904 existerande högst intressanta »*Internationella institutet till studium af förhållandena inom medelståndet*», en institution som har till uppgift att å en centralbyrå — f. n. i Bryssel — samla allt material till belysande af förhållanden inom medelståndet i åtskilliga länder samt stå till tjänst med upplysningar härutinnan och med disposition af bibliotek, hvarjämte en månadsskrift utgifves, omhandlande de spörsmål, som tillhöra byråns och institutets verksamhet. I biblioteket afser man att samla alla länders lagar, lagförslag, riksdagstryck m. fl. officiella handlingar af värde för ifrågavarande studium, handlingar rörande korporationer, kooperativ verksamhet, kreditanstalter m. m. samt i allmänhet all litteratur, som har afseende å medelståndet. Åtskilliga kontinentala stater gifva årliga anslag till institutet uppgående sammanlagdt till omkring 15,000 francs, och är det att hoppas, att Sverige snart skall få räknas bland dessa. Medlemsantalet är för öfrigt mycket inskränkt genom bestämmelser i stadgarna. Sveriges Handtverksorganisation är redan inskrifven såsom korresponderande medlem af institutet.

Tillkomsten af detta internationella institut är ett tydligt bevis därpå, att *medelståndsfrågan allmänt rycker fram inom kulturländerna, och att man funnit det vara ett stort och viktigt spörsmål att det handels- och industridrifvande medelståndets intressen studeras för att därpå kunna grunda initiativ till allmänna åtgärder.*

Ledare af institutets permanenta byrå är förut å sidan 171 omnämnde generaldirektören för »Office des classes moyennes», M:r J. Stevens.

*

Det har varit nödvändigt att i någon mån redogöra för vissa utländska åtgärder till medelståndets utveckling under de senare åren, för att kunna med stöd af den i utlandet vunna erfarenheten angifva hvad som passar för svenska förhållanden. Vi ha nog här i landet ej tillräckligt insett den nationalekonomiska betydelsen af medelståndets utveckling, och därför få vi i detta hänseende söka förebilder hos de länder, där medelståndsrörelsen tagit fart och redan ledt till statsåtgärder.

Om man försöker draga ut det viktigaste af de från utlandet anförda exemplen, är det uppenbart, att det gäller följande grundprinciper:

1:o. att det är en statsuppgift att främja medelståndets utveckling ej endast genom administrativa och ekonomiska åtgärder utan äfven genom lagstiftningen,

2:o. att det är en betydelsefull kulturfråga, att medelståndet höjes i socialt och tekniskt hänseende genom statens medverkan till en förbättrad utbildning såväl i elementära och teoretiska som äfven i praktiska och fackliga kunskaper.

Med dessa två grundprinciper fastslagna — och de böra villigt erkännas vara fotade på giltiga skäl — har man att tillse, huru en ändamålsenlig »medelståndspolitik» skall föras.

Angående statens stöd i *organisationsangelägenheter* torde man kunna säga, att på samma gång det för näringsidkarna är gagneligt att hafva det allmännas stöd i fråga om reglerande af formerna för sammanslutningar till näringslifvets fromma, det

dock är viktigt, att lämplig frihet lämnas att utveckla de gemensamma intressena, och att framför allt byråkratiska former bannlysas från de organisationer bland näringslifvets män, där staten vill i det allmännas intresse med stöd och hjälp träda emellan. Vi lefva nu i föreningarnas och organisationernas återuppståndna tidehvarf, sedan under decennier närmast efter näringsfrihetsförordningens införande föreningsväsendet inom en del af medelståndet legat betänkligt nere. Om än 1846 års »handelsordning» och »fabriks- och handtverksordning» icke kunna sägas numera gifva rätta formen för en af staten reglerad sammanslutning mellan medelståndets näringsidkare, kan det dock ej förnekas, att *principen* hos dessa förordningar så småningom börjat vinna erkännande äfven hos nutidens män, detta måhända ännu icke så mycket i Sverige som i Tyskland, där handelskammare och handtverkskammare uppstått under statens hägn och med former, som reglerats af staten. Helt säkert går utvecklingen hos oss dithän, att behofvet af statsunderstödda näringsidkarekorporationer inom skilda områden — således äfven inom medelståndet — gör sig gällande, och detta ej blott hos näringsidkarna själfva utan äfven hos statsadministrationen, i förstnämnda fallet af den anledning, att den enskilda korporationen ej förmår verka till de stora gruppernas gemensamma bästa, om den ej har officiellt stöd, i senare fallet därför att myndigheterna behöfva på detaljerfarenhet grundade upplysningar om de allmänna åtgärder till näringslifvets främjande, som de äro satta att pröfva eller vidtaga. Se där orsaken till att det i fråga om administrativa angelägenheter är en statsuppgift att främja organiserandet af och äfven direkt understödja näringsidkarekorporationer inom medelståndet.

Beträffande *ekonomiskt understöd* åt näringslifvet från statens sida får man icke bortse ifrån, att det i många hänseenden redan anses vara statens uppgift att på denna väg träda hjälpande emellan. Detta gäller företrädesvis de stora näringarna, såsom landtbruket, storindustrien, sjöfarten m. m., hvilkas utöfvare kunna få statens hjälp i form af odlingslån, förlagslån, rederilån, ja, äfven direkta subsidier och anslag. Däremot hafva de små näringsidkarna, d. v. s. de till medelståndet hörande, hittills icke undfått mycket af »kronans kaka». Om det är ett statsintresse att direkt understödja de stora näringarna, måste det

vara följdriktigt, att äfven de mindre näringarna få åtnjuta samma förmån. Huru en dylik statshjälp skall ordnas, tillhör en förståndig och målmedveten medelståndspolitik att afgöra. Beträffande förslaget att åstadkomma en statens förlagslånefond för handtverket hänvisas till å sid. 173 omnämnda framställning till Kungl. Maj:t från Sveriges Handtverksorganisation. Att åtgärden med statslån åt handtverkerierna är synnerligen beaktansvärd och att förslaget därom helt säkert en gång skall vinna riksdagens bifall, får man vara öfvertygad om, men det är viktigt, att steget härtill ej tages förhastadt utan att systemet med dessa lån underkastas en sorgfällig pröfning, om än ett uppskof härigenom uppstår, innan det hela är så utredt, att ärendet kan gå fram till riksdagen. Det kan ju vara möjligt, att man skulle kunna bilda ett sådant system — en kombination af de danska och belgiska systemen —, att denna statshjälp utgår ej endast såsom lån utan äfven under form af direkt anslag till viss mindre del, hvarvid naturligtvis skulle göras villkor ur synpunkten af det mera allmänna näringsintresset. Men denna statens hjälp måste förenas med kostnadsfri konsultation rörande maskininköp och installation af maskinell utrustning inom handtverkerierna, om icke ändamålet delvis skall komma att förfelas. Vidare måste det vara i statens intresse, att denna konsultation så småningom utvecklas till att stödja den svenska maskinindustrien genom fastställande af vissa typer för maskiner, verktyg, redskap m. m. för de olika handtverkerierna och för de mindre industrierna, hvarigenom *svensk* fabrikation af dessa maskiner m. m. kunde främjas.

Om man således för det industridrifvande medelståndet kan finna *en* god form för det allmännas direkta hjälp, lär det med afseende å det handelsdrifvande medelståndet ej vara så lätt att påvisa medel för dylikt *direkt* understöd, utan får det härvidlag blifva fråga hufvudsakligen om en *indirekt* statshjälp. I detta hänseende skulle man kunna påvisa behofvet af statens hjälp i större utsträckning för utbildandet af handelselever, bl. a. genom tilldelande af studieanslag och reseunderstöd för förvärfvande af ökade kunskaper, vare sig dessa understöd gifvas personligen eller åt institutioner — föreningar, handelsskolor, institut m. m. — för lämpligaste användning. Man skulle äfven kunna framhålla exempel från Tyskland, där förslag såsom nämndt framlagts om

tillsättande af inspektörer inom handelsfacket, liksom inom industrien finnas yrkesinspektörer. Dessa handelsinspektörer kunna måhända verka mycket godt dels i fråga om öfvervakandet af handelselevutbildningen, dels för tillgodoseendet af den lojala handelns intressen emot skadliga utväxter såsom vissa delar af gårdfarihandeln, realisationer och afbetalningsaffärer m. m.

Hvad slutligen vidkommer *lagstiftningsåtgärder* såsom en statens väg att stödja medelståndets utveckling, får man nog säga, att dessa i regel sammanfalla med allmänt behof af lagar inom näringslifvet, ehuruväl det från många håll påyrkas lagar, som särskildt afse den mindre näringsdriften. Bland dessa skulle då kunna nämnas den inom handtverkarnes krets sedan länge påyrkade lärlingslagen och en måhända snart aktuell lagstiftning, som klargör skillnaden mellan fabriks- och handtverksdrift. Bland andra önskvärda lagar må äfven nämnas den mot illojal konkurrens. Måhända stå vi snart inför behof af särskild lagstiftning för kooperativ verksamhet.

Det andra ofvan uppställda principyrkandet innebär, att staten bör bereda tillfälle åt medelståndets män att förvärfva sig dels en god elementär underbyggnad, dels en i teoretiskt och praktiskt hänseende efter förhållandena lämpad fackundervisning, hvarigenom de näringsidkande kunna med mera framgång än eljest utveckla sin bransch, på samma gång deras sociala ställning höjes, samhället och staten till gagn. *Yrkesutbildningen* är faktiskt den viktigaste delen i den här berörda praktiskt-ekonomiska medelståndspolitiken, och för dess utveckling bör det allmänna icke sky uppoffringar, ty de betala sig väl genom däraf föranledt ökadt välstånd i landet. Det är tydligt för en hvar, att det här gäller en statsuppgift, ty den enskilde kan icke verka i utbildnings- och undervisningsfrågor på det sätt, som det allmänna förmår.

Till undervisningsväsendet hör emellertid äfven *stipendieväsendet*. Det förefaller, som om Sverige i förhållande till andra länder redan kommit långt på denna väg till en mera speciell yrkesutbildning genom att tillgodogöra sig erfarenhet från andra länder. Det oaktadt bör det vara angeläget att man ej står stilla utan söker mer och mer utveckla bl. a. handels- och yrkesstipendierna och låter de senare äfven få omfatta sådana närings-

grenar, som kanske ej så ofta komma i åtnjutande af allmänna reseunderstöd.

Vidare hör till undervisningsväsendet såsom en synnerligen viktig angelägenhet att anordna *ett riksmuseum för handel och industri.* Vi ha visserligen ett rikhaltigt handelsmuseum, ställdt under ledning af Sveriges allmänna handelsförening och åtnjutande rätt ansenligt statsbidrag, men upprätthållandet af detta museum, som kostar nämnda förening ett betydligt årligt tillskott, bör vara en statsangelägenhet helt och hållet. Om ett dylikt museum skall kunna göra den afsedda nyttan, bör det äfven omfatta industrialster, maskiner, verktyg, modeller m. m. i likhet med de i Tyskland upprättade. Museet borde kanske i en framtid ställas i förbindelse med en högre handtverksskola, en läroanstalt som vi så ofantligt väl behöfva här i landet, särskildt sedan yrkesskoleväsendet någon gång kommit i god utveckling. Planen för en dylik handtverkshögskola bör sannerligen snart påbörjas, om vi i rätt tid skola hinna med dess realiserande, ty utvecklingen går fort nu för tiden, och andra länder gå tyvärr före oss. Vi ha det närliggande danska exemplet att draga god nytta af (sid. 173) och skulle vi när som hälst kunna börja med några enkla mästarekurser för att låta dem vidare utvecklas och sedermera inpassas i programmet för en verklig handtverkshögskola.

Hvad vi dessutom behöfva här i Sverige för att enhetligt och med bästa framgång kunna administrera våra lägre tekniska yrkesskolor, tekniska aftonskolor och andra läroanstalter för medelståndet, bl. a. de väntade fackskolorna inom skilda yrken, är en *öfverstyrelse för rikets lägre tekniska läroanstalter och yrkesskolor*, och att få detta skolväsende förflyttadt från ecklesiastikdepartementet till ett blifvande handels- och industridepartement.

Men man kan gå än vidare i programmet för utvecklingen af medelståndets undervisnings- och utbildningsfråga och framkasta tanken på att inom ett väntadt statsdepartement för handel och industri få en särskild *»byrå för medelståndet»*, dit helt naturligt äfven den omnämnda öfverstyrelsen för rikets lägre tekniska läroanstalter och yrkesskolor borde föras. En dylik byrås hufvudsakliga verksamhet finnes angifven i den belgiska medelståndsbyråns program, hvarom i korthet redogjorts å sid.

170. Helt säkert skulle det vara till stort gagn för landets näringsväsende, om statsadministrationen af medelståndsfrågorna kunde centraliseras inom en särskild byrå.

Vill man söka klargöra den ekonomiska betydelsen af det näringsdrifvande medelståndet, nödgas man i saknad af härför erforderliga statistiska uppgifter konstruera fram vissa faktorer. Ingen skillnad göres nämligen i statistiskt hänseende mellan storhandlare och småhandlare, och är det egentligen här, som bristen ligger. Däremot kunna de för handtverksindustrien existerande statistiska siffrorna i det hela taget gifva en god bild af dess ekonomiska betydelse. Det svenska handtverket torde med ledning af dessa uppgifter kunna sägas nu bedrifvas af omkring 60,000 mästare med omkring 52,000 arbetare. Den för rikets handtverkare bevillningstaxerade inkomsten torde väl nu uppgå till omkring 40 miljoner kronor, en rätt aktningsvärd siffra dels i och för sig, dels i jämförelse med bevillningssumman för städernas handelsverksamhet, som torde belöpa sig till omkring 65 milj. kronor, dels ock i jämförelse med bevillningssumman för landets hela fabriksdrift, som kan beräknas till närmare 73 miljoner kronor, däri äfven inberäknade de stora industrierna för socker, trävaror m. m. Emellertid är det gifvet att, då ingen reell gräns finnes för handtverks- och fabriksdrift, åtskilliga mindre industrier, som böra hänföras till medelståndet, i statistiskt hänseende gå under rubriken »fabriker». Om man hade kunnat korrigera detta, skulle sannolikt betydligt högre siffror erhållits för handtverkets och den mindre industriens statistik. Med de anförda siffrorna visar handtverket omkring 22 % af bevillningssumman för industri och handel, men otvifvelaktigt skulle den nämnda korrigeringen kunnat påvisa fulla 25 % af den samlade bevillningen för rikets fabriks- och handtverksdrift samt städernas handelsverksamhet.

Betydelsen för nationens ekonomi af medelståndets arbete torde kunna sammanfattas i följande påståenden:

Storindustrien har i flera afseenden ett stort gagn däraf, att inom den mindre industrien arbetsskickligheten, lärlings- och gesällutbildningen främjas, då åtskilliga af fabrikerna

just arbeta inom vissa handtverksyrken och sålunda ofta erhålla arbetare, som blifvit utbildade inom handtverkerierna, dess yrkesskolor, fackkurser och stipendiestudier;

Storhandeln har i det hänseendet nytta af en ökad utbildning inom småhandeln, att handelsadepter i stor utsträckning tagas från det handelsdrifvande medelståndet;

Sveriges industriella och merkantila utveckling främjas därigenom, att ifrågavarande medelstånd genom ökad utbildning i yrkena, högre allmänbildning och en mera framträdande social ställning beredes tillfälle att med större framgång än eljest verka till höjandet af det allmänna välståndet, ökning af landets produktion och minskning af dess import;

I ideellt hänseende har det sin stora betydelse, att de konstnärliga handtverksyrkena vinna förkofran genom de ungas rationella utbildning i härför lämpade undervisningsanstalter och medelst studier i utlandet; och om någonsin det ideella kan gifva reellt gagn, är det här, där det gäller att odla smaken och konstnärligheten samt låta det inhemska arbetet frodas i täflan med det utländska.

Såsom ett slutpåstående torde man kunna säga, att, huru ringa man än hittills i allmänhet beaktat det handels- och industridrifvande medelståndets utveckling, det dock är en viktig statsuppgift att främja denna, då medelståndet kan, rätt uppmuntradt, blifva en betydelsefull faktor i vårt nationella framåtskridande.

VÅR ARMÉS BEHOF AF ORGANISATION

af öfverste *C. O. Nordensvan.*

Medan tanken på »revanche» ännu lefde med full kraft i fransmännens hjärnor, eller år 1880, utkom i Paris en liten bok, författad af L. Seguin och bärande titeln »La guerre prochaine». I denna lämnades bland annat en öfversikt af alla europeiska staters militära tillgångar, så väl nominella som verkliga, och denna öfversikt inleddes med några för hvarje stat karakteristiska ord. Rörande Sverige säger förf.: »Arméorganisationen är ytterst invecklad, liksom öfver hufvud taget en böjelse för omständlighet ligger i nationalkaraktären. Indelningstalang ligger icke i detta folks egenskaper, om än en Linné utgått från detsamma.» Att den franske författaren icke dömer alldeles orätt, känner säkerligen enhvar bland oss. Visserligen hafva vi med den gamla arméorganisationen, hvilken ju snart hör till det förflutna, befriat oss från åtskilligt af invecklade förhållanden, men annat har kommit i stället, som redan hunnit betydligt trassla in sig. Och om indelningstalangen utsträckes till organisationstalang, så måste enhvar med bedröfvelse erkänna, att sådan allt fortfarande saknas hos oss. Icke ens i det allra senaste arbetet i den vägen, »1907 års generalskommissions» utlåtande, kunna vi spåra mycken sådan.

Vår gamla armé hade, om också icke tillräcklig styrka, likväl en hög grad af fasthet, en säker organisation, där hvarje dess medlem hade sin bestämda plats, i hvilken han kände sig hemmastadd. Regementena, de stora militära familjerna, voro väl slutna enheter, kompanierna (skvadronerna, batterierna), de mindre familjerna, voro fast sammangjutna och företedde icke sällan vissa utmärkande drag, som skilde dem från hvarandra, till och med inom samma regemente. I kompaniet hade hvarje man sitt nummer, sin gifna plats, där kände alla hvarandra uppifrån och ned igenom. Detta gällde naturligtvis

endast »stammen». Det var intet annat, som räknades till armén. Beväringen, krigsförstärkningen, var sedan gammalt endast en otymplig massa människor, som sattes in i leden för att utfylla dem, när så behöfdes, och som försvann, då behofvet af densamma upphörde. Den räknades i det allmänna medvetandet icke till armén, och dess närvaro förändrade intet i truppernas indelning eller i deras traditionella fasthet.

Sådant var förhållandet, ända till dess den »förbättrade härordningen» af 1892 kom med de »nittio dagarna». Dock rubbade denna ännu oväsentligt de gamla förbandens fasthet. Under beväringsrekrytskolorna vid infanteriet fick hvarje kompani med användande af erforderlig del af sitt befäl utbilda en del af regementets beväringsrekryter, och under regementsöfningarna fick det frånskilja en tredjedel af sin stamstyrka, hvilken ingick i den tredje bataljonen. Allt för stor omstörtning medförde detta icke, och mellan regementsöfningarna voro kompanierna lika fasta enheter som förut. Vid öfriga truppslag verkade nyheterna ännu mindre omstörtande, ty vid dessa fördelades all beväring på de bestående enheterna utan rubbning af dessa. Beväringen var öfver allt endast ett extra tillskott, en krigsreserv, som insattes utöfver fredsorganisationen, och som utan olägenhet kunde aflönas på sitt särskilda sätt, ja till och med beklädas på annat sätt än soldaterna, eller hvad dessa nu än kallades.

Det var först genom 1901 års härordning, som de gamla förhållandena brötos. När man afskaffade det indelta och det värfvade manskapet, så låg väl den tanken nära till hands, att detta manskap liksom i andra arméer skulle ersättas af värnpliktigt manskap. Men någon sådan tanke uttalades icke, och den blef till en början omöjlig att genomföra därigenom, att den förra stammens afskedande tilläts ske, innan det värnpliktiga manskapets tjänstgöringstid skulle uttagas till sin hela — om än för större delen trupper allt för korta — längd. Den förra verkliga armén ersattes af några tusental volontärer, och sålunda fingo vi i stället för den förra, oegentligt benämnda »värfvade och indelta armén» en armé, som borde kallats »volontärarmé», och lika som förut en organisationslös beväringshop. Svenska arméns styrka sjönk härigenom från 1,947 officerare, 2,178 underofficerare och 34,314 manskap till 2,293 officerare, 2,337 underofficerare och 14,461 manskap, hvilket sist-

nämnda belopp kan ökas till 16,213. Det är med dessa siffror vår armé får uppträda bredvid utlandets arméer vid en jämförelse mellan fredsstyrkorna.

Att inom vår armés ledning någon tanke på sammangjutning mellan den »fast anställda personalen», såsom den nya stammen kallas, och »de värnpliktiga» icke finnes, därpå få vi dagligen och stundligen bevis. I alla afseenden skiljas dessa båda grupper strängt från hvarandra. Redan för antagningen gälla särskilda bestämmelser i fråga om ålder, längd och kroppsbeskaffenhet. Volontären blir icke »inskrifven», och om han afgår från fast anställning, är det icke säkert, att han i sin nya ställning såsom värnpliktig får räkna sig till godo det arbete, han utfört; den värnpliktige, som emellanåt i författningarna kallas »beväringsman», aflönas på ett annat sätt och med olika benämningar på sin aflöning än volontären. Allt detta skulle dock vara af mindre betydelse, blott de värnpliktige på något organisativt sätt inginge i härorganismen. Men detta är icke fallet.

Vid alla truppslag förutom infanteriet finnes dock ett spår af organisativt förband däri, att antalet värnpliktiga, som årligen tilldelas hvarje regemente, är en gång för alla bestämdt. När detta antal uppdelas på skvadroner och batterier, får hvarje sådan enhet sålunda ett visst antal, som det har inne större delen af året.[1] Vid infanteriet är och blir förhållandet ett annat. Här har hvarje regemente sitt motsvarande inskrifningsområde — i Stockholm en viss del af ett sådant —, och det får sig tilldeladt alla värnpliktige, som äro öfver inom detsamma, sedan andra truppdelar fått sina behof fyllda. Tydligt är emellertid, att om också uttagningen är aldrig så noga uträknad med hänsyn till de olika områdenas folkmängd, inträffa växlingar så stora, att olika infanteriregementens årliga kontingenter kunna skilja på flera hundra man. Sålunda kunna vi från ett af de senare åren bland olika regementens kontingenter anteckna talen 376, 483, 547 och 714, under det medeltalet uppgick till 610. Vid samma regementen kunna vi för olika år anteckna talen

[1] För att de värnpliktige icke skola glömma sina inskrifningsnummer hafva vissa arméfördelningschefer till och med befallt, att de icke skola tilldelas särskilda nummer, löpande nummer, inom skvadronen eller batteriet. Den värnpliktige anses sålunda i första rummet tillhöra rullföringsområdet, endast i det andra skvadronen eller batteriet.

376 och 610, 483 och 817 samt 547 och 807.[1] Medeltalet för 1906 utgjorde 790, för 1907 690[2] (för trebataljonersregementen). Af detta antal afgår under beväringsrekrytskolans fortgång i medeltal 6—7 procent på grund af kassation.

Man kan nu tänka sig, hvad det innebär, om vid de värnpliktigas inställelse ett kompani får 40 eller 70 sådana; vi antaga tolf kompanier på regementet. Förläggning och kasernanordningar blifva beroende däraf, och öfningarna blifva helt annorlunda med 70 än med 40 rekryter. Och hvad blir sedan följden under regementsöfningarna? En bataljon på 600 man är något helt annat än en på 300. Och vid mobilisering? Då kan ett regemente behöfva anlita ett par årsklasser mera än ett annat. Detta är ingen småsak hvarken för armén eller för individerna.

Det är besynnerligt nog så, som om nu mera hvarje tanke på fasta förband vore aflägsnad. I officiella aktstycken talas om, att »de värnpliktige öfvas» på det eller det sättet, det talas om de fast anställdes öfningar, de värnpliktiges öfningar under rekrytskola och repetitionsöfningar o. s. v., alltjämt bara de enskilda människorna, men aldrig några truppenheter, kompanier, bataljoner o. s. v. Dessa äro så, som om de icke funnes; de uppstå, när människorna komma dit, alldeles så, som en skolklass bildas efter uppropet och upphör att finnas vid examens slut. Och stort mera än skolklasser äro nu mera icke häller våra truppafdelningar.

Det vore dock icke något konstmakeri att ordna uttagningen af de värnpliktiga på ett sådant sätt, att de blefve jämnt fördelade äfven på infanteriregementena. Det kan man i andra länder, så väl i dem, där man har en fast numerär, hvilket är förhållandet till och med i Danmark med dess milisartade organisation, som i dem, där liksom nu mera i Frankrike allt tjänstdugligt manskap uttages. Man kan tänka sig saken hos oss genomförd på följande sätt.

Hvarje arméfördelnings område delas för närvarande i fyra inskrifningsområden, hvart och ett motsvarande ett infanteri-

---

[1] Ur Statistik rörande de värnpliktige, utgifven af generalstaben. År icke utgifven för senare år än 1904.

[2] Ur Berättelse om, hvad sig i riket tilldragit sedan riksdagen 1906 och 1907, de enda statistiska uppgifter, som stå till buds.

regemente.[1] Denna indelning må fortbestå, men områdena så afpassas, att ett af de fyra blir folkrikare än de öfriga. Detta område förser först och främst sitt motsvarande regemente med manskap men tjänar i öfrigt till att utjämna antalet vid fördelningens tre öfriga regementen och, i den mån det blefve nödvändigt, äfven vid en främmande fördelning ungefär på det sätt, som nu sker på Gottland, dit årligen sändes manskap från vissa inskrifningsområden på fastlandet. Till utjämningsområde bör uttagas det inskrifningsområde inom arméfördelningen, som innesluter den största staden, emedan befolkningen här är mest rörlig och antalet starkast växlar, och emedan förbindelserna därifrån till de öfriga områdena vanligen äro rikligast förekommande. Tillvägagångssättet vid denna utjämning bör icke blifva förenadt med svårighet, och god tid för denna förrättning får man ju i framtiden. Den, som en gång blifvit tilldelad en truppdel, bör fortfarande tillhöra densamma, så vida han icke flyttar till en annan ända af riket.

Med nuvarande folkmängd borde hvarje infanterikompani kunna erhålla en årlig rekrytkontingent af 60 man, hvilket antal med befolkningens tillväxt långsamt ökas.

På detta sätt skulle någon organisation ernås, men därmed är icke allt vunnet.

Vid större delen af de beridna trupperna, där de värnpliktiga skola ligga inne närmare ett år, komma visserligen trupper att finnas under större delen af året — från tiden för regementsöfningarnas slut till den nya rekrytklassens inställelse blifva de skäligen klena —, och vid de båda gardesregementena skall man ju hålla ett rätt stort antal volontärer, på det Sveriges hufvudstad icke skall blifva alldeles utan garnison, men vid öfriga infanteriregementen, fästningstrupperna och trängen kommer under en del af året ingen trupp att finnas, ty man kan näppeligen gifva denna benämning åt ett dussin korpraler och korpralskandidater vid hvarje kompani. Och med generalernas härordning skulle förhållandet icke blifva stort bättre än med 1901 års riksdags, med 245 dagars första tjänstgöring plus 35 dagars

[1] Stockholms inskrifningsområde, tillhörande IV arméfördelningen, motsvarar två vanliga områden; i I och VI arméfördelningarna tillkomma Blekinge och Norrbottens inskrifningsområden. Gottland utgör ett inskrifningsområde för sig.

regementsöfningar eller 9 $^1/_4$ månader i stället för 6 månader. Under årets öfriga 2 $^3/_4$ eller 6 månader skulle någon trupp icke finnas. Man må nu tänka sig ett upplopp i stor omfattning i någon landsända eller en skogseld sådan som den i Jämtland för några år sedan under den tid, då trupp endast finnes vid de glest i landet förlagda kavalleri- och artilleriregementena och möjligen vid någon volontärskola; skall man då, såsom förra gången skedde, nödgas skicka trupper från Stockholm till Jämtland för att släcka skogseld? Annan trupp kan icke erhållas, annat än »då rikets försvar det kräfver» eller det erfordras »till stillande af uppror», och konungens rådgifvare torde näppeligen utsträcka denna lagbestämmelse till försvar mot vådeld eller bekämpande af upproriskt anslag, och äfven om de gjorde det, skulle truppen icke fås ihop utan fullständig mobilisering, för hvilken omständliga och djupt ingripande åtgärd vederbörande säkerligen skulle draga sig i det yttersta.

När man tänker närmare på saken, torde man inse det betänkliga i att hafva gjort sig af med all trupp. Huru skall man nu taga igen det förlorade? Det har sig icke så lätt, men omöjligt är det icke.

Det enklaste och verksammaste sättet synes vara att bilda en fredsstyrka på samma sätt, som man gjort i andra arméer, men att använda hemförlofning i stort omfång. Den första tjänstgöringstiden — låtom oss kalla den fredstjänstgöringen — kunde ju lämpligen bestämmas till två år med hemförlofning i allmänhet under större delen af det andra året. Om hvarje kompani årligen finge mottaga 60 man [1], skulle det i två årsklasser med tillägg af 15 korpraler och volontärer hafva en fredsstyrka af 135 man, hvilken vore för ändamålet fullt tillräcklig. Af densamma skulle hela den äldre årsklassen vara hemförlofvad från slutet af oktober månad första tjänsteåret till regementsöfningarnas början andra tjänsteåret, och tidtals borde hemförlofning af en del manskap äfven kunna ske under loppet af första tjänsteåret. Allt hemförlofvadt manskap, hvilket ju fast tillhörde sina kompanier o. s. v., stode alltjämt till de militära myndigheternas fulla förfogande och kunde när som hälst

[1] Förutom erforderligt tilläggsmanskap för att ersätta den genom kassation oundvikliga afgången, hvilken efter hittills vunnen erfarenhet kan beräknas till 6—7 procent eller 4—5 man.

utan formaliteter inkallas alldeles så som det indelta manskapet hittills. Denna något mera tvungna ställning skulle icke nämnvärdt inverka på de hemförlofvade soldaternas möjlighet att fritt förfoga öfver sin tid; det enda intrånget kunde bestå i svårigheten att flytta från orten.

I sammanhang med denna fråga må vi något beröra den om tjänstgöringstidens beräkning.

Så länge beväringens utbildning icke räckte längre än 15 dagar, var det helt naturligt, att man tog alla öfver en bank utan hänsyn till individernas olika begåfning eller andra omständigheter, och man kan förstå, att när tjänstgöringen utsträcktes till 42 och till och med ända till 68 dagar, så togs den lika lång för alla. Rekrytskolan utgjorde dessutom ett afslutadt helt. Hela dess personal var inne blott under de dagar, den räckte, och tiden var i alla fall så kort, att den väl behöfdes för alla. Men att, när tjänstgöringen utsträckes till hundratal dagar, och när manskapet inträder i en alltid till finnandes varande kader, lagligen fastslå just 150 eller 245 eller 281 dagar, lika för den flitige och den late, för den alla dagar närvarande och för den under större delen af tiden sjuke,[1] det förråder dock en brist på indelnings- eller organisationstalang. Att man för kostnadsberäkningens skull kan vilja hafva ett visst antal tjänstgöringsdagar, är lätt att inse, men från denna synpunkt afstår man i vårt land, där den i tjänstgöring varande styrkan icke är bestämd till sin storlek. Fastslåendet af det bestämda antalet dagar, lika för alla, är endast betingadt af svårigheten att skiljas från gamla ingrodda vanor, att tillägna sig nya åskådningssätt. Att för regementsöfningarna tiden måste vara noga bestämd, säger sig själft; här hafva vi att göra med en hel apparat, som måste sättas i gång och hållas i gång, till dess behofvet af densamma är slut.

Samma mål, hvilket man nu söker nå genom en lagstadgad tjänstgöringstid af 365 dagar, skulle kunna vinnas genom att bestämma fredstjänstgöringen till två år och medgifva hemför-

[1] Det är ingalunda ovanligt, att värnpliktiga inställa sig till tjänstgöring behäftade med sjukdom, som gör deras användning omöjlig, och att efter tillfrisknandet så kort tid återstår, att deras utbildning blir ingen. Vid påföljande regementsöfning kan en sådan värnpliktig icke användas till annat än handräckning, men han anses lagligen fullt utbildad och åtnjuter samma förmåner som den, hvilken gjort tjänst hvarenda dag.

lofning under det andra året med undantag af tiden för regementsöfningarna. Under första året skulle hemförlofning äfven kunna ske under kortare eller längre tid af sådana, som skött sig väl, som kunna behöfvas för de borgerliga näringarna, och som icke tagas i anspråk för särskild utbildning, såsom exempelvis till underbefäl. Under förutsättning att inträdet i tjänstgöring sker på hösten, i början af november,[1] vore den lämpligaste tiden för sådan hemförlofning vårbrytningstiden eller slutet af mars och början af april, då marken är svår att beträda, juli och augusti månader äfvensom oktober efter regementsöfningarnas slut. Om hemförlofningen ordnades så, att, rent matematiskt taladt, antalet hemförlofningsdagar blefve lika stort som produkten af en årsklass och tiden för två regementsöfningar, skulle ju allt manskap under sin första tjänstgöring, i hvilken vi må inräkna en regementsöfning, och två därpå följande dylika öfningar i medeltal vara inne 365 dagar,[2] den ene några flera, den andra några färre. Enhvar skulle då få vara inne så länge han behöfde, och den, som icke under första året tillgodogjort sig utbildningen, skulle hållas kvar så länge under det andra året, till dess detta skett.

De båda yngsta årsklasserna skulle sålunda tillhöra fredsstyrkan och beträffande de icke i tjänstgöring varande stå under de militära myndigheterna. Följande årsklasser utgöra beväringen, motsvarande utländska staters reservister, och lyda under rullföringsområdesbefälhafvarne, och de äldsta ingå i landstormen, som redovisas af sina särskilda befälhafvare.

Låtom oss litet närmare tänka oss tillämpningen af detta tillvägagångssätt.

Den 1 november 1910 mottager ett kompani, hvars befäl då är samladt, 60—65 värnpliktiga soldater. Med dessa och med underbefälet arbetas, till dess marken blir beträdbar i början af

---

[1] Våra myndigheter hafva till allra största delen uttalat sig för arbetsårets början på hösten, och för individerna, för befälet och för jordbruket är denna tidpunkt onekligen den förmånligaste eller den mest önskvärda. Men ur militär synpunkt vore det utan tvifvel förmånligare att börja arbetsåret på våren. Skälen därför äro utlagda i arbetet »Svenska armén år 1908» (Stockholm 1906) sid. 60 o. f. Chefen för generalstaben har i sitt »förslag till försvarsväsendets stärkande» af 1906 upptagit samma tanke.

[2] Härtill kommer ytterligare tiden för inställelse vid äldre uppbåds mönstringar eller öfningar.

maj, hvilket icke hindrar, att umbärlig del af befälet och af de bästa bland manskapet kunna förenas i större grupper för utförande af särskilda vinteröfningar. Det är rekrytutbildningen det gäller, den enskilda utbildningen. Tiden för denna är onekligen väl lång, men man kan icke öfvergå till nästa period, förr än marken blir bar. De, som skött sig bäst, kunna med anledning häraf få åtnjuta förmånen af någon tids tjänstledighet under rekrytperiodens sista tid. Sedan kommer andra perioden, kompaniutbildningen, under maj och en del af juni, då två kompanier måste slås ihop till ett, och bataljonsutbildningen under återstoden af juni och första delen af juli. Härefter öfvergår man till en tredje period med fälttjänst och särskilda öfningar, och söker man att under denna tid hemförlofva så många landtbruksarbetare som möjligt. Så en af de sista dagarna i augusti blir det lif i kasernerna. Då börja regementsöfningarna:[1] då hafva alla hemförlofvade af den yngre årsklassen, 1910 års klass, åter infunnit sig och alla de hemförlofvade af den äldre årsklassen, 1909 års, komma jämväl tillstädes, så att kompaniet står där med hela sin fredsstyrka. Men icke nog härmed. Den årsklass, som förlidet år lämnade fredsstyrkan och öfvergick till beväringen eller 1908 års, kommer ytterligare till och gifver kompaniet en ännu större fyllighet. Så i slutet af september upphöra regementsöfningarna. 1908 års klass går hem. 1909 års hemförlofvas men öfverföres från fredsstyrkan till beväringen först påföljande 1 november. Af 1910 års klass hemförlofvas så många, som icke behöfvas för tjänstgöringen. Dessa senare kvarstanna till 1 november och hemförlofvas då, med undantag af dem, som icke gjort sig berättigade till denna förmån. Samtidigt därmed inkommer en ny årsklass, 1911 års, och så börjar ett nytt militärt år.

På detta sätt skulle vi, med bibehållande af 1901 års ursprungliga härordningsförslags och generalskommissionens grundsats om 365 dagars tjänstgöringsplikt samt med den i nämnda

[1] Att, såsom 1901 års riksdag bestämde, börja dessa först efter den 9 september och utsträcka dem långt in i oktober är förenadt med en sådan mångfald olägenheter, att vi må antaga bestämmelsen därom snart upphäfd. Men med hänsyn till årstiden och jordbrukets kraf torde det svårligen låta sig göra att för massan af armén utsträcka tiden för regementsöfningarna från nuvarande 30 till 35 dagar, såsom generalskommissionen förordar, huru önskvärdt detta än kunde vara.

förslag beräknade underhållskostnaden få en verkligen befintlig och ständigt tillgänglig fredsarmé på bortåt 60,000 man, hvars styrka, om man så vill, kan till siffran bestämmas, få alla våra trupper verkligt och fast organiserade, beredas möjlighet att utbilda allt vårt manskap på bästa möjliga sätt och ändock, så vidt det öfver hufvud taget är möjligt, tillgodose de borgerliga yrkenas och särskildt landtbrukets behof af arbetskrafter. Om det värnpliktiga manskapet också skulle få ikläda sig något större tvång, så skulle denna åtgärd likväl icke mera hämmande inverka på dess eget förvärf än fallet blefve genom de lagförslag, som blifvit framställda, i enskilda fall kanske tvärtom. Och kostnaden skulle icke blifva större än den nu beräknade.

Vid kavalleriet måste allt och vid öfriga beridna trupper en del manskap kvarstanna i tjänstgöring äfven under det andra året, något som utan tvifvel är önskvärdt äfven vid flottan. Med det här framställda tillvägagångssättet skulle detta önskemål säkerligen utan allt för stor svårighet kunna vinnas, liksom det med all säkerhet skulle förmånligt inverka på anskaffningen och utbildningen af allt befäl, i hvilket afseende må hänvisas till uppsatsen i 1:a häftet, sid. 49.

Låtom oss nu återgå till frågan om truppenheterna inom regementet. Vid de beridna truppslagen finnas de lyckligtvis kvar, men vid de infanteriregementen, som förr kallades indelta, har man lyckats nästan rifva upp dem. Vid dem finnas visserligen ännu åtta kompanier, men dessa äro hvarandra ytterst olika till storlek och sammansättning, och när regementet kommer tillsammans, skall det än vara deladt på åtta, än på sex, än på tolf kompanier. Vid hvarje tillfälle måste det ordnas på nytt. Regementet utgöres i själfva verket af en massa människor af olika grader, hvilka hvarje gång de komma tillsammans, hopföras på för tillfället bestämdt sätt. Och icke ens för framtiden talas om någon fast indelning på tolf kompanier, utan endast om att »de värnpliktige skola öfvas på tolf kompanier», alldeles som om »de värnpliktige» icke hörde till regementet.

I sammanhang härmed står den hos oss åtminstone officiellt ingrodda vanan att endast tala om personalens af olika slag öfningar. På sådant sätt kan man komma till åtta månaders rekrytutbildning, under det åt kompaniernas och bataljonernas utbildning bestås endast några dagar. Redan i sitt för 23 år

sedan utgifna arbete om »Härordningslärans grunddrag» har dåvarande kaptenen Bildt, för närvarande chef för generalstaben, med skärpa framhållit betydelsen af truppenheternas utbildning och i sammanhang därmed af truppenheternas fasthet. Fredskaderns första uppgift är, säger han (sid. 38), »att till den mobiliserade, genom inkallad krigsreserv förstärkta truppenheten öfverflytta den 'truppens utbildning', som han själf genom öfningar med en mindre fredsstyrka förvärfvat sig.» Hvarje nybildning saknar den fasthet, som finnes i en truppenhet, hvilken länge ägt bestånd. Därför är också »öfverensstämmelsen mellan freds- och fältformationen ett oeftergifligt villkor för, att det i fredsskolan vunna resultatet skall blifva fruktbringande i kriget. Om man sammanför aldrig så väl utbildadt befäl och manskap till nya enheter, så blifva dessa dock icke någon ledbar trupp, innan de samöfvats.»

Dessa och liknande grundsatser hafva våra generalstabsofficerare bibringats under sin kurs vid krigshögskolan, men i blodet hos våra organisatörer hafva de ännu icke inträngt.

Behofvet af fasta enheter skymtar dock fram i 1901 års härordningsförslag, då däri säges (sid. 37):

»I fråga om ordnandet af rekrytutbildningen (rekrytskolan) kan ej nog framhållas nödvändigheten, att de värnpliktige under rekrytutbildningen indelas på lika många kompanier, som regementet skall mobilisera fält- och linjekompanier. Först och främst skulle härordningen förlora en stor del af sitt värde, om icke den stora massan af fast anställda officerare komme att ligga i ständig tjänstgöring. — — —

»Då vidare repetitions-(regements-)-öfningarna vid infanteriet (det för fälthären afsedda) oeftergifligen böra försiggå på 3 bataljoner och 12 kompanier, bör så äfven vara förhållandet under rekrytutbildningen. Därigenom vinner härordningen i fasthet och truppförbanden i sammanhållning, och detta mycket mera än hvad som måhända uti första ögonblicket kan synas vara händelsen. Kompanikaderna blifva, genom att regementets rekrytutbildning ordnas i tolf kompanirekrytskolor, verkliga stammar eller medelpunkter för de värnpliktige, som vid mobilisering skola ingå uti de tolf fält- (linje-) kompanierna. Ordnas rekrytutbildningen annorlunda än efter det bepröfvade och erkända kompaniutbildningssystemet, befinner man sig på ett

sluttande plan, och den svaghet, som skulle känneteckna härordningen genom afvikelser från nämnda system, kan icke genom andra åtgärder afhjälpas eller uppvägas. Den individuella eller enskilda utbildningen — den säkra grundvalen för den enskilde soldatens riktiga handlingssätt och handlingskraft i fält äfvensom för truppförbandens framgångsrika verksamhet under krigets förhållanden — främjas bäst genom kompaniutbildningssystemet. Kompaniet är den militära familjen, och inom detsamma böra dess rekryter erhålla sin uppfostran.»

Detta yttrande har generalskommissionen upprepat, och finnes det intaget i årets statsverksproposition (sid. 22) för att gifva stöd åt den tanken, att »de infanteriregementen, som vore afsedda att mobilisera tre linjebataljoner, borde redan under fredstid ständigt vara indelade i och utbildas på tolf kompanier».

Det är högeligen önskvärdt, att vårt infanteri en gång åter får en fast indelning, en fast organisation, och nu hafva ju alla tecken, icke minst anordningen i kasernerna, tydt på, att denna indelning verkligen skulle blifva på tolf kompanier.

Kom så i slutet af år 1906 såsom en öfverraskning chefens för generalstaben förslag att såsom medel till »försvarsväsendets stärkande» öka regementenas styrka till fyra bataljoner, och till ännu större öfverraskning har man funnit, att generalskommissionen enhälligt gått med på förslaget. Hvad det innebär, skola vi söka utreda.

Chefen för generalstaben uttrycker den åsikten, att vår armé bör ökas med en styrka motsvarande den, som gått oss ur händerna genom den norska unionskontingentens bortfallande, och anser denna styrka motsvaras af 24 infanteribataljoner, hvilket skall vara liktydigt med två arméfördelningar. Och generalskommissionen biträder förslaget såsom väl grundadt och föreslår i likhet med chefen för generalstaben, att en fjärde bataljon uppsättes och i fredstid öfvas vid hvarje regemente.

Så långt kan man vara med, men sedan kommer det svårbegripliga.

Om vi hade att göra med en på vanliga europeiska grunder byggd armé, skulle man antaga, att meningen vore, att vid hvarje regemente uppsattes en fjärde bataljon, fulltalig med hänsyn till befäl och manskap, och att dessa fjärde bataljoner sedan skildes från sina regementen och förenades tre och tre till

nya regementen. På detta sätt skulle vi få åtta nya regementen, som kunde förenas till två fördelningar. För att slippa rubba indelningen i inskrifningsområden, hvilket är en mycket obehaglig åtgärd, skulle de nya regementena kunna erhålla manskap ur arméfördelningsområdena enligt viss fördelning. Så har man gått till väga vid ökningarna inom tyska armén, men så är ingalunda afsikten hos oss, och för en dylik åtgärd hafva vi hvarken tillräckligt med folk eller erforderliga penningemedel.

Huru man egentligen tänkt sig saken, därpå blir man icke klok hvarken af generalstabschefens eller af alla generalernas verk. Först den i dessa dagar utspelade tidningsdebatten har gifvit någon klarhet i frågan.

Meningen synes vara, att när våra regementen en gång blifvit ordnade på tre bataljoner och skola börja skaffa sig fasthet i de nya förbanden, då skola de vid de enda tillfällen, då de få sina kompanier utfyllda, eller under regementsöfningarna, skicka bort en fjärdedel af sin personal, så väl befäl som manskap, och af dessa fjärdedelar skola bildas fyra nya kompanier att utgöra den fjärde bataljonen. För denna skola visserligen finnas bataljonschef, adjutant, kompanichefer och några korpraler, men då nu befintliga brister icke föreslås att fyllas, så kommer detta sannolikt att i första hand ske ur denna kader, så att icke mycket återstår af densamma.

Tydligt måste enhvar förstå, att alla ordinarie kompanier lida af och försämras genom en dylik åderlåtning, samt att fjärde bataljonen blir en nyformation med en sådans alla brister. Obegripligt är, att den, hvars ord förut blifvit anförda, kunnat förorda en dylik åtgärd, och att arméns alla generaler kunnat enhälligt biträda densamma. Vi behöfva visst fjärde bataljoner; vi behöfva både fjärde, femte och sjätte bataljoner, men de skola hänföras till reservformationer,[1] som, väl förberedda i fredstid, uppsättas först i krigstid, i den mån de erfordras, och utan att i fredstid rubba den organisation, som skall tjäna att ingjuta fasthet i regementena.

Äfven i ett annat afseende skulle fjärde bataljonerna be-

[1] Rörande den viktiga frågan om reservformationer och deras bildande, med hvilken vi icke här kunna sysselsätta oss, hänvisas till den förut nämnda lilla boken »Svenska armén år 1908», sid. 30 o. f.

tänkligt skada hela anordningen af regementsöfningarna. Enligt berättelserna om, hvad sig i riket tilldragit, deltogo under åren 1905, 1906 och 1907 i regementsöfningarna vid infanteriet 27,264, 29,315 och 33,413 värnpliktige af två årsklasser eller i medeltal, låt oss säga, 30,000. Lägger man härtill något mindre än hälften för den tredje årsklassen, så når man siffran 44,600 eller i medeltal 572 vid hvarje bataljon. Med tillägg af underbefälet få vi sålunda i medeltal i rundt tal 600 man på bataljon, hvilket är en väl behöflig styrka, då ju alltid afbränningar uppstå. Skulle vi nu ur de tre bataljonerna vid ett regemente bilda en fjärde, så skulle hvarje bataljon få endast 450 man, hvilket är för litet. Nu måste ytterligare tagas i betraktande, att styrkan kan vara mycket olika vid olika regementen och till och med vid samma regemente olika år, hvadan med fyra bataljoner tillräcklig styrka kan nås vissa år och vid vissa regementen, under det den på andra håll och vid andra tider blefve uppenbart otillräcklig. Skulle man nu bilda en fjärde bataljon endast, där detta lämpligen läte sig göra? Men huru går det då med den beräknade ersättningen för unionskontingenten?

Generalerna äro mycket förbehållsamma rörande denna sak. De säga (sid. 6), att »vid nära halfva antalet infanteriregementen» är beväringsstyrkan så stor, att den med tre årsklasser medgifver »anordnandet af öfningar med fyra bataljoner», och med den alltjämt stigande folkökningen finnes grundad anledning antaga, att förhållandet skall blifva liknande äfven vid andra regementen. Att märka är, att här endast talas om »öfningar»; all tanke på organisation är utesluten.

Låtom oss emellertid tänka oss så långt fram i tiden, att Sveriges befolkning är nog stor att fylla upp fyra bataljoner vid alla regementen, och att i strid med hittills fasthållna åsikter de värnpliktiga fördelas så, att alla regementen få sina fyra bataljoner tillräckligt fylliga. Huru skola dessa fjärde bataljoner sedan användas?

Jo, säga generalerna (sid. 2), dessa fjärde bataljoner skola användas att »uppställa två nya fullständiga arméfördelningar utöfver de nuvarande sex»,[1] men huru dessa nya fördelningar skola

[1] Norrbottens regemente i Boden skulle äfven bilda en fjärde bataljon och Karlskrona och Vaxholms grenadjärregementen, som nu hafva endast två bataljoner, ökas till likhet med öfriga regementen.

åstadkommas, därom nämnes icke ett ord. Då dessa bataljoner blifva endast tillfälliga — man plägar kalla sådana »reservbataljoner» —, kan man tänka sig, att de vid krigstillfälle lösgöras från sina regementen och förenas till reservregementen och reservfördelningar, två till antalet, men denna åtgärd är allt för tidsödande och onödig, då flera reservbataljoner än dessa med all säkerhet måste uppställas, och då generalerna själfva framhålla nödvändigheten af att tänka på reservtrupper, om än någon åtgärd för åstadkommande af sådana icke skulle behöfva vidtagas inom de närmaste sex åren. Ett annat sätt finnes äfven, hvilket förordats af en högt ställd författare, som kallar sig »marskalk Vorwärts», nämligen att hela vår armé skulle delas om i åtta fördelningar, hvar och en med tre regementen på fyra bataljoner. Under denna förutsättning skulle regementena få, bokstafligt taladt, släpa med sig sina reservbataljoner, ty dessa skulle alltid blifva tyngre och kräfva längre tid för sin mobilisering än de öfriga. Genom denna åtgärd skulle man visserligen komma ifrån den kinkiga frågan om brigadcheferna och brigadstaberna, men man skulle för den härigenom vunna besparingen minska antalet befälhafvare — i krig nämligen — mellan fördelningschefen och bataljonscheferna från sex till tre, och om »vår småbrutna terräng» just inbjuder till en sådan besparing vid en tidpunkt, då fronterna utsträckas och ledningen genom eldvapnens ökade verkningsområde oupphörligt försvåras, kan vara tvifvel underkastadt.

I generalskommissionens utlåtande spanar man förgäfves efter chefer, staber, artilleri, träng och dylikt för de nya fördelningarna, men sannolikt äro dessa organismer förbehållna den tidsperiod, som kommer efter 1913, och kommissionen sysselsätter sig endast med det, som den anser böra göras intill utgången af nämnda år. Kanske de, som lefva 1913, få se förslag om bildande af fjärde eller femte divisioner, reservdivisioner väl förståendes, vid artilleriet eller dylikt.

Det är med ledsnad hvar och en, som önskar se Sverige rustadt att möta de faror, hvilka den närmaste framtiden kan bära i sitt sköte, förnummit de obestämda, sväfvande och till en icke skönjbar framtid uppskjutna organisationsåtgärder, som generalskommissionen framställt. Vi hafva väntat så länge, vi hafva sett så många trefvande och ovissa åtgärder hit och dit,

att vi litet hvar af Sveriges invånare hoppades nu finna steget taget fullt ut, hoppades få klart framlagda alla åtgärder, som behöfde vidtagas, alla kraf, som ställdes på nationen, äfven om de alla icke genast skulle kunna tillgodoses.

Hvad vi främst af allt behöfva, är en fast och säker organisation af våra stridskrafter i främsta linjen och sedan en verklig organisation af våra stridskrafter i andra linjen, af reservformationer, men äfven denna behöfves genast, och den kan med all säkerhet också utföras genast, om den också icke genast blir fullständig eller af allra bästa slag.

Vår armé är alltigenom i största behof af organisation!

KYRKLIGA REFORMER

NÅGRA SYNPUNKTER

af konsistorienotarien *Albert Carlgren.*

Det lider intet tvifvel, att det i mångt och mycket randas en reformernas tid för vår gamla statskyrka.

Ännu torde måhända »reformationen» komma att hufvudsakligen inskränka sig till förändringar i hennes yttre gestaltning, i hvad denna afser stiftsstyrelserna, församlingsindelningen och prästerskapets befordran och aflönande.

Men de i dessa hänseenden ifrågasatta reformerna äro, äfven om de i åtskilligt komma att stanna på halfva vägen, likvisst viktiga nog och ägnade att öfva stort inflytande jämväl på kyrkans inre lif.

Förslag till omorganisation af stiftsstyrelserna kommer troligen icke att föreläggas riksdagen och antagligen ej häller kyrkomötet detta år, ehuru vederbörande myndigheter redan för rätt länge sedan hunnit yttra sig om den kungl. kommitténs betänkande rörande en sådan omorganisation. Ärendet hvilar nu hos Kungl. Maj:t för utarbetande af det slutliga förslaget. Detta förslag och dess öde torde få sin kanske största betydelse därutinnan, att den allt mera framskjutna frågan om folkskolans sekularisering sannolikt redan därigenom får sitt måhända för en ganska lång framtid slutgiltiga afgörande. Därest nämligen folkskolans intressen bli i de nya stiftsstyrelserna på ett mera betryggande sätt representerade, lära anspråken på dess frigörande från kyrkligt inflytande icke på länge kunna vinna önskadt gehör. Meningarna om det lyckliga eller mindre lyckliga i en sådan eventualitet kunna ju på goda skäl vara delade. Folkets religionsundervisning, sålunda också barnens, är ju alltid en kyrkans uppgift. Men nog lär man tycka, att kyrkan och dess målsmän böra ha mer att vinna än förlora på befrielsen från det tidskräfvande arbetet med folkskoleväsen-

det i öfrigt, en befrielse som skulle innebära en så väsentlig frigörelse af förut bundna krafter till förmån för den egentliga församlingsvården.

En genom omläggning af prästens åmbetsverksamhet förbättrad församlingsvård, inriktad uteslutande på prästens ursprungliga, egentliga uppgift, själavården, torde också vara det kraf, som nu så småningom kristalliseras fram ur allt klander, all kritik och särskildt ur alla af uppriktig nitälskan för kyrkans väl betingade reformsträfvanden, hvarför i våra dagar den svenska statskyrkan göres till föremål.

Det förefaller då, i förbigående sagdt, skäligen egendomligt, att denna kritik och dessa sträfvanden icke allaredan och i första hand inriktats på en lättnad i de helt civila skrifvaresysslor, som staten pålagt prästerskapet med den s. k. kyrkobokföringen, sysslor som i själfva verket hafva litet eller intet med den rent prästerliga gärningen att skaffa. Icke häller formellt sedt kan prästerskapets betungande med folkregistreringen och därmed följande mångahanda bestyr rätt förklaras eller försvaras, då det hithörande arbetet är en ren statsfunktion och prästerna vida mer äro att anse såsom församlingarnas tjänare än såsom statens. Det egentliga raison d'être för prästernas sysslande med detta arbete är deras vanligen omfattande personkännedom inom respektive församlingar och deras befattning med en del förrättningar, som kräfva anteckningar i folkregistret, t. ex. vigslar, barndop, konfirmation. Eljest torde något samband mellan prästämbetet och den s. k. kyrkobokföringen vara svårt att uppleta. Detta oaktadt och ehuru olägenheterna äro stora särskildt i församlingar med rörlig befolkning, hvarest prästens tid till oproportionerlig del upptages af skrifgöromål, lär det emellertid dröja rätt länge innan förhållandena mogna till reformer i nu berörda hänseende. Och äfven från prästerligt håll torde, för de små församlingarnas vidkommande, där kyrkoskrifningen är ett föga betungande sätt att förmedla ett samband mellan prästen och församlingsborna, motstånd mot sådana reformer vara att förvänta. Men prästerskapet i de större församlingarna komme helt visst att betrakta sin frigörelse från kyrkobokföringen eller hufvudsakliga delar däraf såsom en befrielse. Ett frigörande af prästerlig arbetskraft borde alltid ske i de senare genom anställande af nödigt skrifbiträde.

Hvad som emellertid för närvarande i främsta rummet kommer den kyrkligt religiöst intresserade att för sig uppställa problemet om församlingsvårdens bättre och jämnare tillgodoseende är den allt mera tilltagande bristen på tillräckligt antal prästerliga krafter. Denna brist, som länge varit hotande, har nu antagit sådan omfattning, att den nödgat vederbörande att i anmärkningsvärd utsträckning tillgripa extraordinära åtgärder för nödtorftigt täckande af vakanserna. Jag erinrar i detta sammanhang endast om alla dispenser från teologiska examina och om alla lediga prästerliga beställningar, som måste »jämte förut innehafvande tjänst» uppehållas af prästmän med andra sin man understundom helt kräfvande befattningar. En undersökning af orsaken till den minskade tillströmningen till den prästerliga banan och sannolikheten af denna minsknings fortgång faller icke inom ramen för denna uppsats, men skulle helt visst gifva vid handen, att minskningen kan på goda skäl antagas komma att förlora sin oroväckande karaktär, i samma mån som dels kampen mellan gammalt och nytt inom kyrkligt teologiska kretsar leder till en svensk kyrkoreformation, i sinnena såväl som i formerna, och dels en jämnare fördelning af arbete, befordringsutsikter och aflöning för prästerskapet möjliggöres.

Hvad som emellertid här nedan skall konstateras, är att i stort sedt vår kyrka ännu så länge icke lider af någon prästbrist. Detta må i sanning vara en öfverraskande upplysning, då det är de flesta kunnigt, att i flertalet af stiften finnas afsevärdt många vakanser, omöjliga att fylla, och att hvarje biskop måste med all makt söka förmå så många som möjligt af de från akademien utgående unge teologerna att ingå i sitt stift, ett ingalunda hälsosamt men i allt fall, såsom förhållandena fått utveckla sig, ganska nödvändigt förfarande. I själfva verket stå biskoparna härvidlag såsom motståndare till hvarandra vid främjandet af sina särskilda stifts intressen. Men hvem kan därvid ägna en tanke på det helas bästa, hvem är berättigad och hvem bemyndigad tillse, att de nyvigde prästerna komma till de församlingar inom hela den svenska kyrkan, som mest och bäst vänta och kräfva en herde? Om det nordligaste stiftet går miste om en prästerlig kraft, kan detta betyda uteblifvandet af nästan all själavård för en i sin isolering åt sig själf utan präst och därmed äfven i öfrigt utan målsman i all världens ting lämnad

församling af flera tusen människor, vidt spridda på ett område af ibland många tiotal kvadratmil. Förlusten af en prästerlig kraft i ett af de sydligaste stiften behöfver i många fall ej verka annat, än att de några hundra eller flera församlingsborna i en socken få en fjärdingsväg eller halfmil längre kyrkväg till grannförsamlingens tempel eller att de få vänta ett par timmar på högmässan, till dess pastorn där hinner komma till deras egen kyrka för att duplicera.

I intet synes bristen af en kyrkoöfverstyrelse så i ögonen fallande som i den ojämna rekryteringen af det e. o. prästerskapet och i det låt vara enligt mångas mening hvarken anmärkningsvärda eller till sina följder vidt gående missförhållande, att kyrkans främsta målsmän måste af omtanken om sina respektive stift känna sig uppfordrade att vid denna rekrytering motarbeta det helas väl. Att kyrkan verkligen lider på det nu nödtvungna ensidiga tillgodoseendet af stiftsintresset låter sig icke förnekas. För detta intresse måste nu vädjas till de unga prästerna på allehanda sätt, till känslan för hembygden, till löneförmånerna för de extra ordinarie, till befordringsutsikterna m. m. Om valet stode de blifvande prästmännen fullt fritt, skulle måhända endast därigenom en efter behofven lämpad och sålunda mera rättvis fördelning af de för hvarje år till församlingsarbetet utgående flockarna äga rum. Då skulle nog i flera fall än nu får ske känslan af plikt eller troheten mot kallelsen draga den blifvande prästen till det arbetsfält, där det finnes mest att uträtta och där de största anspråken komma att ställas på hans unga kraft.

Men frågan skär djupare och kan framläggas klarare än så.

Den svenska kyrkans organisation är, hvad församlingsindelningen beträffar, till ojämförligt största delen densamma som för århundraden tillbaka, då befolkningsförhållandena voro så helt olika de nuvarande. Allt under det folktätheten i landet så småningom egaliserats, har i det stora hela rikets indelning i kommuner, borgerliga som kyrkliga, så godt som stått stilla. Följden har blifvit den, att medan vi i södra Sverige hafva kvar löjligt små miniatyrkommuner, fordomdags kanske betydande nog i folkmängd och ekonomisk vederhäftighet, finnas i nordligare delar af riket verkliga monstrer till kommuner, såväl i areal som folkmängd, där förr i världen varit hufvud-

sakligen ödemark. En förbluffande statistik skulle kunna företes, utvisande en den allmänna kommunala utvecklingen kraftigt motarbetande ojämnhet härutinnan. Väl må det gärna medgifvas, att delningar och sammanslagningar af kommuner ingalunda äro så särdeles lätt genomförda i vanliga fall, men många gånger är det också endast fördomar och brist på god vilja som lägga hinder i vägen. För att taga ett större, denna uppsats närliggande exempel — hvilka svårigheter uppställde man icke mot genomförandet af sammanslagningen af Kalmar och Växjö stift, så betingad af goda praktiska skäl den än var. Man drog fram historiens vittnesbörd som ett bevis på stiftets behöflighet och konstruerade äfven fram en s. k. stiftskänsla. Slika konstruktioner har det svenska folket hittilldags älskat allt för mycket till sin egen skada. Det kan nog nu omsider vara tid på att se på tingen med mera fördomsfri blick, både i ett och annat.

Man kan ju såsom en lämplig illustration erinra om tvänne ytterligheter. I Lunds stift kan hvarje ordinarie prästman beräknas hafva såsom verksamhetsfält i medeltal ett område af $^1/_2$ kvadratmil med ett invånarantal af 2,000 till 3,000 personer. I Luleå stift äro motsvarande siffror 23, säger tjugutre, kvadratmil och 4,000 invånare. Inom flertalet af de öfriga stiften komma allenast 1 à 2 tusen själar på hvarje ordinarie präst och allra högst 2 kvadratmil. När jag nyss för exemplifieringens skull grep fatt i ecklesiastikmatrikeln, fästes blicken på måfå vid Vestbo kontrakt i Jönköpings län inom Växjö stift. Detta kontrakt räknar en folkmängd af nära 30,000 invånare, omfattar ett område af nära 24 kvadratmil och är indeladt i 12 pastorat med tillhopa 27 församlingar, enhvar med sin kyrka. De ordinarie prästernas antal är 24, däraf 12 kyrkoherdar och 12 komministrar. Sålunda en ordinarie präst på hvarje kvadratmil och på 1,200 invånare. Det bör noga bemärkas, att detta exempel är taget ur högen.

Om jag bläddrar vidare i matrikeln och kommer till Härnösands eller Luleå stift, lönar det icke att uppställa någon jämförelse emellan kontrakten; siffrorna däruppifrån blifva då alltför inkomparabla med de från Sydsverige hämtade. Utan man får inrikta relationen på de enskilda pastoraten. I någon mån kunna då exempelvis Skellefteå och Piteå landsförsamlings pastorat uppställas till jämförelse med Vestbo kontrakt. Dessa

två pastorat, hvilka ingalunda kunna efter norrländska förhållanden anses särskildt illa tillgodosedda med själavård och hvarest af ålder ett rikt kyrkligt lif blomstrar, innehålla, Skellefteå 19 kvadratmil med omkring 24,000 invånare och Piteå 32 kvadratmil med 20,000 invånare. Kyrkornas antal är 2, prästernas 6, däraf 2 kyrkoherdar och 4 komministrar, sålunda summa en präst på 8½ kvadratmil och 7,300 invånare.

Ingen må säga att exemplen äro valda för att illustrera kontraster. Ty för att så göra måste man gå till lappmarksförsamlingarna. Se här några af dessa:

Lycksele	54	kvadratmil	8,000	invånare	2	präster
Sorsele	80	»	3,100	»	1	präst
Vilhelmina	88	»	7,500	»	2	präster
Arvidsjaur	61	»	6,000	»	2	»
Arjepluog	147	»	2,700	»	1	präst
Jockmock	196	»	5,500	»	3	präster
Gellivare	170	»	15,000	»	3	»
Juckasjärvi	142	»	9,000	»	3	»
Karesuando	57	»	1,300	»	1	»
	995	»	58,100	»	18	präster

Sålunda en, säger 1, präst på 55 kvadratmil och 3,200 själar. I denna befolkning af nära 60,000 människor äro medtagna Malmbergets och Kiruna grufsamhällen med tillhopa omkring 13,000 invånare, betjänade af — två e. o. prästmän. Dessa två präster hafva också medräknats i ofvan angifna antal »ordinarie» prästerliga krafter.

Vill man så göra kontrasten fullständig, bör man gå till Visby stift med dess 31½ kvadratmil, 55,000 invånare, bortåt 70 präster samt 80 församlingar och kyrkor.

Alla dessa nakna siffror tala ett vida tydligare och mera oafvisligt språk än mångordiga utläggningar och låta tillika ana, hvilka resultat som skulle bringas i dagen vid en närmare undersökning af minima och maxima och hela skalan däremellan i syfte att utröna å ena sidan de församlingar, som hafva egen präst, men icke behöfva sådan och ej häller kunna gifva honom tillnärmelsevis full sysselsättning, och å andra sidan de vida områden alltifrån dalagränsen upp till Kare-

suando, som få åtnöja sig med det minsta möjliga för att icke säga ibland nästan intet af kyrklig omvårdnad. Man må fråga sig om den svenska statskyrkan är rätt medveten om huru ojämnt hon fördelar sina moderliga omsorger och om den allvarliga risk för hennes innerligaste intressen, som följer denna mannamån i spåren. I ena hälften af landet mångenstädes ett öfverflöd, som lockar läraren till dådlös ro och åhörarne till underskattning af hans ämbete, och i den andra hälften en fattigdom, som nästan öfverallt tvingar prästen, därest han eljest är den församlingens tjänare han bör vara, att slita sig till blods för sitt ämbetes skull, utan att ändock kunna tillgodose dess kraf.

Och såsom slutsats häraf måste fastslås, att trots allt rop om prästbrist alls ingen sådan i själfva verket existerar. Låt endast statskyrkans prästerskap någorlunda jämnt och rättvist i förhållande till folkmängd och areal fördelas öfver hela landet, och man skall finna, att det behöfliga antalet prästerliga krafter redan är till finnandes och att det t. o. m. blir öfverskott. Men äfven utan en sådan radikal åtgärd, naturligen omöjlig att för närvarande i praktiken genomföra, skulle ett fullt nöjaktigt ordnande af förhållandena kunna ske genom successiv indragning af alla obehöfliga prästerliga tjänster och inrättande af ett motsvarande antal andra sådana, där de erfordras. Och detta är förvisso genomförbart. Endast genom besparing af de lönetillägg, som nu från prästerskapets lönuregleringsfond utgå till öfverflödiga prästerliga tjänster i sydligare stift, skulle så afsevärda årliga aflöningsmedel kunna lösgöras, att inrättandet af ett rätt stort antal nya befattningar i de nordligare stiften skulle blifva en möjlighet. Ty det är att märka, att just till de minsta församlingarna, som följaktligen hafva den minsta förmågan att aflöna sin präst, utgå de flesta och de största lönetillskotten af allmänna medel. Lägg härtill, att de jämförelsevis största årliga intäkterna (räntorna frånräknade) till löneregleringsfonden komma just från de nordligare stiftens ecklesiastika boställsskogar, så förstår man tillika, att dessa stift, om skogsafkastningsmedlen därifrån finge åt dem reserveras, kunde mer än väl själfva sörja för tillgodoseendet af de skriande kyrkliga behofven. I stället måste nu dessa medel afstås till sydligare stift utan några sådana behof och dessvärre till icke oväsentlig

del för att lämna lönefyllnad åt obehöfliga prästerliga tjänster söderöfver. De skogsmedel, som nu från norrländska prästbosställen ingå till prästerskapets löneregleringsfond och de ecklesiastika boställenas skogsfond, torde *årligen* snarare öfver- än understiga 300,000 kronor!

År 1897 tillsatte Kungl. Maj:t en kommitté för afgifvande af betänkande och förslag rörande *den kyrkliga indelningen och organisationen,* innefattande förslag äfven om indragning och sammanslagning af prästerliga tjänster samt om inrättande af nya sådana. Denna kommitté, genom hvilkens sammansättning inom parentes det sydsvenska intresset, såsom sed alltid varit och är, blef ojämförligt mycket bättre tillgodosedt än det nordsvenska, framlade år 1900 sitt digra utlåtande, baseradt på en synnerligen förtjänstfull statistik, men i öfrigt, af rätt naturliga skäl förresten, visserligen i mångt och mycket bristfälligt och utmynnande i halfmesyrer. Men det värsta var, att äfven dessa halfmesyrer, goda nog eljest att få, stannade på papperet och torde till allra största delen komma att så göra intill dess framåt år 1920 de ecklesiastika lönekonventionerna löpa till ända. Men tolf års stillestånd på detta område i våra dagar af rastlös utveckling på alla andra — hvad kan icke detta innebära af fara för kyrkan och religionen och för alla de oersättliga värden de inrymma för vårt folk?

*

Med nyss behandlade fråga sammanhänger på det närmaste de kanske lika svårlösta problemen om prästerskapets *tillsättning, aflöning* och *pensionering.* Här reser den historiska traditionen en nästan oöfverkomlig mur mot alla mera genomgripande reformer. Men icke blott den historiska traditionen om kyrkan såsom tillika en folkkyrka utan hela innebörden af den prästerliga gärningen i sin trängsta och egentligaste mening synes förhindra prästens omgestaltning till vanlig statsfunktionär, man må än så gärna erkänna, att det är ett direkt statsändamål han fyller äfven såsom evangelii förkunnare. I detta sammanhang vill jag därför endast påpeka möjligheten af att redan nu åstadkomma partiella reformer, såsom en rättvisare och jämnare lönefördelning och åldriga eller eljest otjänstbara prästers för-

sättande på pensions- eller indragningsstat. Härför böra inga oöfverstigliga hinder möta. Åtminstone äro de endast temporära.

Och framför allt — hvarför icke lossa på stiftsbandet. Detta band — för länge sedan en anakronism helt enkelt — är redan i all tysthet och till allmän belåtenhet annulleradt med afseende å Härnösands och Luleå stift inbördes. Men mellan stiften i öfrigt stå indigenatsrättens skiljemurar kvar, förhindrande både en hälsosam cirkulation af prästerskapet och därigenom den andliga lifaktighet, som i nya friska flöden kunde tillföras det ena stiftet från det andra. Kyrkan stelnar i sina stift och dessa åter i sina särskilda former och plägseder, kassor och särintressen. Prästernas redan förut nog så stora benägenhet att särskilja sig och växa fast i vissa former och åskådningar befordras tvifvelsutan af deras isolering i de särskilda stiften med där rådande traditioner och enartade förhållanden. Många, om också ej de flesta, torde känna sig bundna af den inskränkta möjligheten att vinna transport till en annan, tilläfventyrs större verkningskrets. Församlingarna och därigenom hela kyrkan lida endast indirekt men kanske mest af det hämmande tvång på det andliga lifvets cirkulation, som heter stiftsbandet. Det är med få ord så långt ifrån enhet och samverkan som det gärna kan vara.

Men upphäfvandet af stiftsbandet och därmed sammanhängande reformer borde kräfva och oafvisligt medföra anordnandet af en *kyrkoöfverstyrelse* eller åtminstone insättandet af en kyrkans egen representant i regeringen, såsom äfven af den allmänna prästföreningen blifvit påyrkadt, ehuru krafvet då fick en ofullgången form. Det kan frågas, när man skall begynna akta nödigt att hämta en ecklesiastikminister ur prästernas egna led. Måhända är den konsekventa uraktlåtenheten härutinnan att tillskrifva misströstan att icke kunna finna en statskyrkans tjänare med betingelser att med nödig allsidighet och fördomsfrihet företräda jämväl andra områden af vårt lands andliga odling än det rent kyrkligt-religiösa. Nå — förhåller det sig på detta sätt och äger denna misströstan verkligt berättigande, hvilket må kunna betviflas, så återstår ju utvägen att inrätta ett särskildt kyrkodepartement vid sidan af ett departement för den allmänna undervisningen m. m.

Detta torde likväl vara ett framtidsprojekt, om något. Ty det låter sig icke förneka, att kyrkans ledande män, från hvilka

krafvet måste komma, ingalunda kunna beskyllas för något projektmakeri. Ibland ser det nästan ut, som om alla projekt, ledande till förändring i bestående förhållanden, måste vara af ondo. Non possumus. Den historiska frasen har varierats skäligen länge.

Nästan en gång om året, understundom oftare, brukar en biskopskonferens sammanträda i hufvudstaden inom lyckta dörrar, och hvad där förhandlas undrar den svenska kyrkan. Icke torde det vara så mycket af positiv och befruktande art, åtminstone att döma af den tystnad, som mestadels omgifvit dessa konferenser äfven efteråt. Åndock vore ett biskoparnas råd eller konsistorium, hälst förstärkt med lekmannaelement, ingen förkastlig kyrkorepresentation under tiderna mellan de allenast hvart femte år sammankommande kyrkomötena. Men äfven utan tillskott af lekmän och utan lagfästad ställning, huru ingripande i och utvecklande för kyrkans såväl yttre som inre lif kunde ej biskoparnas konferenser blifva, genomförda efter utvidgadt och fördjupadt program.

Nu är kyrkans enda representation och samfällda lifsyttring utåt, formellt och reellt, kyrkomötet. Vanligen magra på positiva förslag, men ganska rika på voteringar med öfvervägande nejröster, hafva nog — det må rätt allmänt kunna erkännas — dessa möten ännu icke på ett tillfredsställande sätt fyllt sin tillärnade uppgift såsom en afgörande faktor i vår kyrkas lif och utveckling. Törhända stunda nya tider. Man marscherar ganska raskt i dessa dagar, äfven i de stadgade folklager, hvarur elektorer för utseende af lekmannaombud vid allmänt kyrkomöte och dessa ombud själfva gemenligen tagas, och bland prästerskapet saknas icke nya röster, som redan vetat att skaffa sig gehör. Dessutom är ju icke införandet af en mera demokratisk valform otänkbart. Så kan det hända att kyrkomötet en gång visar sig i stånd att återvinna förlorade länder.

*

Regeringen har nu inför riksdagen framlagt de beramade propositionerna om lönereglering och emeritilöner för prästerskapet, om indragning för regleringens möjliggörande af kyrkans hufvudsakliga tillgångar och inkomster till en allmän kyrko-

fond, ställd under statskontorets förvaltning, samt om ny ecklesiastik boställsordning. Och man har redan i första kammaren vid förslagens öfverlämnande till ett särskildt utskott hunnit i saken etablera en upprörd remissdebatt. Kungl. Maj:t synes ej ha lämnat annan medbestämmanderätt åt kyrkomötet än en satisfaktion af lagförslagen, i hvad de afse förändringar i prästerskapets privilegier. För framtiden och hvad nya lagar i samma ämne beträffar skulle kyrkomötet vara uteslutet från allt inflytande. Herrar Billing och Heüman funno å sin sida förslagen varsla onda tider för den svenska folkkyrkan, hvars värdefulla ekonomiska själfständighet därigenom skulle rubbas. Kyrkans betingelser för en ostörd och lycklig sammanlefnad med staten skulle hotas, om kyrkan och dess tjänare blefve nådehjon hos staten och hos en kanske snart oberäknelig riksdag, där de andliga intressena kunde komma att gifvas till lekboll åt nyckfulla politiska partier. Ecklesiastikministern, som ansåg grundlagen lägga hinder i vägen för kyrkomötets framtida medbestämmanderätt, fäste sig i sitt svar hufvudsakligen vid privilegierna och häfdade, utan att inlåta sig på principfrågan om kyrkans och statens inbördes ställning, den uppfattningen att såväl kyrkan som hennes prästerskap borde kunna hysa förtroende till nationen och dess representation. Hvarpå biskop Billing i sin ordning genmälde, att han satte prästernas löneintressen i andra rummet, kyrkans bästa i det första. Det ligger onekligen en viss storhet i denna replik med en klang, nedärfd från kyrkans stormaktsdagar. Å andra sidan har kyrkan dock att räkna med verklighetens obevekliga kraf, den enkla brödfrågan! Det oefterrättlighetstillstånd, som ligger i status quo, innebär också en allvarlig framtidsfara för den svenska kyrkan.

Oafsedt nu denna fråga, hvars reella innebörd icke skall afgöras i detta sammanhang, synas de föreliggande lagförslagen såsom helhet betraktade så goda och väl afvägda, att de böra väcka tillfredsställelse hos såväl klerici som lekmän. Icke minst torde det obefordrade och den svältlönade delen af det ordinarie prästerskapet hälsa välkommen utsikten till befrielse från ett ekonomiskt betryck, som måste i längden förlama äfven en lågande hänförelse för den prästerliga gärningen. Skada blott, att befrielsen icke kan komma så snart! Men man må icke

rädas att intill dess låta löneregleringsfonden släppa till af sitt kapital för att lätta de svåraste bekymren och framför allt icke tveka att indraga eller ledigställa (att uppehållas jämte annan tjänst), i den mån de blifva lediga, öfverflödiga prästerliga befattningar, hvarigenom till dessa tjänster från fonden utgående betydande lönetillskott skola kunna användas på andra håll, där de så mycket bättre behöfvas. — Minimilönerna (förutom boställe) äro föreslagna till 4,000 kronor för kyrkoherde och till 2,500 för komminister eller kapellpredikant, hvilka minima emellertid ansetts böra efter tio års förlopp förhöjas till respektive 3,000 och 4,500 kronor. Adjunktslönen har föreslagits till, förutom bostad och vivre eller ersättning därför af 700 kronor, 1,000 kronor med ett ålderstillägg af 200 kronor efter fem år. Emeritilönerna hafva ännu ej kunnat föreslås till vissa belopp.

Då jag nyss karaktäriserat äfven förslagen härutinnan såsom väl afvägda, har jag likväl tagit hänsyn till *nu* rådande förhållanden. Om 8, 10 eller 12 år eller längre — och förr kommer ju med de gamla löneregleringarnas successiva upphörande den nya regleringen icke att vinna allmän tillämpning — kan omdömet gifvetvis blifva ett helt annat, hälst om det ofvan nämnda tillskottet af 500 kronor till minimilönerna ej skulle få åtnjutas förr än ytterligare tio år förflutit, en tolkning, som förslagets ordalydelse dock knappast borde medgifva. Penningevärdets förminskning fortgår alltjämt och man har nu ingalunda några verkligt betryggande förutsättningar att bedöma situationen om ett decennium. Men man får hoppas att de för lönernas fastställande föreslagna nämnderna skola veta att taga hänsyn härtill och tillämpa bestämmelsen om minima med förstånd. I hvarje fall hade man, trotsande de oförnekliga svårigheterna, bort bereda möjlighet att utrusta åtminstone komministrarne, som ganska ofta få stanna vid denna befordran, med ytterligare ett eller två ålderstillägg.

Och så ännu en sak. Efter ovanligheten har i denna lagstiftningsfråga hela vårt stora land med dess å olika orter vidt skilda lefnadsvillkor skurits öfver en kam. Den enklaste rättfärdighet synes dock ha fordrat ett markerande af prästerskapets i nordligare Sverige tillgodoseende med bättre löneförmåner, detta innebärande icke ett särställande utan i självfva verket en-

dast ett jämnställande.En lönekompensation i sådan riktning kräfves ej blott af en mera tyngande arbetsbörda och dyrare lefnadskostnader. Utan kanske lika mycket på grund af det nordsvenska prästerskapets isolering och afsaknad af så många kulturens annorstädes lätt tillgängliga håfvor, uppfriskande kroppens och själens slitna krafter. Man bör ej häller göra det omöjligt för en i ödebygd undangömd, hårdt arbetande norrlandspräst att hålla sina barn i skola, för att ej tala om att rikta sitt föreställningslif med en resa eller sin hylla med några böcker. Allt under det man klagar öfver prästens fjärmande från sin tids bildning och uppfattning äfven i de stycken, som kunna sägas höra hans ämbete till.

Men äfven i detta hänseende får man lita till de särskilda nämndernas urskiljning och goda vilja.

Ett lyckligt grepp är det onekligen att oaktadt staten till en del öfvertager prästernas aflöning, likväl församlingen, som bäst torde känna förhållandena, hvilka ju i vårt land äro så skiftande, genom sitt ombud får jämte domkapitel och K. Maj:t sig tillförsäkrad berättigadt inflytande i fråga om sina prästers ekonomiska villkor. Att prästen bibehåller sin ställning såsom en kyrkans tjänare i närmaste samband med den församling, som själf valt honom till sin själasörjare, är i öfverensstämmelse med den svensk-evangeliska kyrkans alla traditioner.

Digitized by Google

DET NYA SVERIGE utkommer med sin andra årgång under 1908 i *8 häften* om tillsammans *30 ark* stort medianformat. Af dessa häften beräknas 4 utkomma under den tid riksdagen är samlad.

Tidskriftens pris är kr. 7:50 för hel årgång.

Prenumeration verkställes i bokhandeln, på posten, utan tillägg af postarvode, samt å tidskriftens expedition (Malmskillnadsgatan 9, Stockholm), där äfven annonser mottagas.

I redaktionsangelägenheter hänvände man sig till redaktören, d:r Adrian Molin, under expeditionens adress.

Stockholm i april 1908.

ADRIAN MOLIN. *HUGO GEBER.*

TREDJE HÄFTETS INNEHÅLL:

Stockholm 1908. Kungl. Hofboktr. Iduns Tryckeri-A.-B.

DET · NYA SVERIGE

TIDSKRIFT · FÖR NATIONELLA · SPÖRSMÅL UTGIFVEN · AF ADRIAN · MOLIN

ÅRGÅNG: 2 HÄFTE: 4

· STOCKHOLM · HUGO · GEBERS · FÖRLAG ·

VÅRA NÄRMASTE POLITISKA UTSIKTER

af professor *Harald Hjärne.*

Hvad vi, Sveriges folk såsom ett helt, kunna ha att vänta för den närmaste framtiden, — det ter sig helt naturligt mycket olika på skilda håll, alltefter våra särskilda förhoppningar och farhågor, förutsättningar och önskemål. Men just därför är det så mycket större skäl för oss alla att inbördes besinna åtminstone *det* gemensamma, att hvad vi än må tänka hvar i sin stad, likväl till sist vårt lands öden drabba oss alla samfäldt, och att alltså vårt ständigt skiftande tankeutbyte aldrig får gälla själfva målet, fäderneslandets välfärd, utan allenast medlen att efter förmåga och genom samfäldt arbete närma oss detta samfälda mål.

Från denna synpunkt kunna äfven rent personliga, hvarken partibundna eller partiförpliktande åsikter, om de ärligt och öppet uttalas, ha lof att betraktas som ett slags bidrag till detta oundgängliga tankeutbyte.

Om man utgår från ett samvetsgrant öfvervägande af vårt nuvarande politiska läge, utan afseende på hvarjehanda storartade förespeglingar i vare sig demokratisk eller nationell riktning, så må det väl sägas, att detta vårt läge är synnerligen allvarligt, allvarsfullare än det varit på mycket länge, mera än det varit kanske alltifrån de svåra dagarna för jämnt ett århundrade sedan.

Därmed är dock visst icke sagdt eller menadt, att vi skulle befinna oss i något slags förtviflad ställning. Det är hvarken manligt eller ett vittnesbörd om fosterländskt sinnelag att klaga och sucka öfver tidens vedervärdigheter, än mindre att taga framtidens olyckor för gifna på förhand, att liksom kasta yxan i sjön utan att först pröfva dess egg på skarpaste allvar. Vi lefva förvisso i en svår tid, i en ödesdiger tid, men också i en stor tid, hvars stormar väl mäkta skilja agnarna från hvetet, det

lifsdugliga från det dödsdömda, skenet och drömmarna från de mognade tankarna och verklighetens bistra kraf, de starka, sunda viljorna från de slappa och maskstungna. Öfverallt i världen förspörjas likasom domedagstecken. Det gäller blott, och det är tillräckligt för oss, om vi svenskar skola stå oss eller ej i dessa stormar såsom ett folk ibland de andra, såsom samarbetande inom vårt eget land med hvarandra och utan främmande öfveruppsikt. För den uppväxande ungdomen bör det vara en stålsättande känsla att få lefva sig in i en sådan tid. För de äldre ljuda tidens maningar starkare att, innan det blir för sent, taga väl vara på de krafter, som ännu stå oss till buds i vårt land, och att bruka dem på det rätta sättet, i målmedveten vård om de samhällsband, som äro oss anförtrodda till efterföljande släktens trygghet och styrka.

Sedan några år tillbaka ser det också ut, som om en viss känsla af tidens allvar och behof börjat lifligare och tydligare än förut förnimmas inom åtminstone en del af vårt folk. Få talesätt ha så ofta sväfvat på många tungor, klingat i våra öron och mött oss i pressen som det mångtydiga ordet »samling». Det är dock fara värdt, att man därmed ej sällan förknippat antingen endast dunkla föreställningar eller öfverspända anspråk, som icke rätt tåla det nyktra verklighetssinnets belysning.

Utan minsta tvifvel behöfver vårt folk samlas, och det snart, till dugande politiskt arbete och ansvar. Men om vi förmena, att detta arbete och detta ansvar ovillkorligen måste ikläda sig den hänförda frivillighetens angenäma former, nödvändigt måste lika fördelas på alla medborgare eller öfversättas till yrkanden på lika politiska rättigheter och lika stor makt för alla inom stat och samhälle, — då befinna vi oss, enligt alla historiska erfarenheter, på en villoväg, som snarare leder till splittring och svaghet än till kraft och kraftsamling. Den allmänna rösträtten, hvaraf man gjort så mycket väsen och som vi ju stå i begrepp att införa, kan ingalunda, dess fördelar och dess brister månde vara hvilka som hälst, tolkas i en sådan riktning och räcker visst icke till att omdana vårt folk till ett samfund af pålitliga arbetare i fäderneslandets tjänst.

Det vore sannerligen förmätet att hoppas på det slags »samling», som skulle finna sitt uttryck i allas villiga samdräkt, i ogrumlad fosterländsk hänförelse, i aldrig sparad självuppoffring.

När har någonsin Sveriges folk, för att ej tala om andra, stått fullt enigt ens i landets svåraste kriser eller mest lysande hjälteåldrar? Ej var det så på Gustaf Vasas tid, ej häller i Gustaf Adolfs eller Karl XII:s dagar.

Den sannfärdiga, granskande historien lär oss på hvarje blad, att vi äfven i bästa och lyckligaste fall få nöja oss med någonting mindre, någonting vida mindre än en dylik öfverspändt helgjuten folkvilja. Skola vi bygga våra politiska framtidsutsikter på den samstämmiga brödrakärleken inom våra gränser, då få vi vänta lika länge som på den eviga freden folken emellan. Samhällslifvet är och har alltid varit, på grund af sin natur, på grund af människornas syndfulla natur, fullt af motsatser och strider. Den som ej räknar med dessa smärtsamma folkvanor, han får ett ännu bedröfligare facit: de optimistiska inbillningarnas upplösning i hjälplös och modlös förvirring.

Men visserligen innebär denna sanning också ett uppmuntrande moment, för så vidt som det alltid är godt att ej behöfva rätta sig efter alltför högt uppdrifna anspråk. Det kommer i hvarje särskildt fall an på ett mer eller mindre af stridiga motsatser. De kämpande intressena, vare sig klassintressen eller andra, kunna nog emellanåt växa samhället öfver hufvudet, kunna kväfva dess själfständiga lif i sina inbördes brottningar och sålunda till sist utrota äfven sig själfva och hvarandra inbördes. Men det är ej sant, såsom det stundom förkunnas från både höger och vänster, att samhällsutvecklingen består uteslutande eller ens företrädesvis i klassintressenas vilda och lössläppta kamp. Dessa krafter kunna äfven till en viss grad tämjas, och det är just detta uppfostringsarbete, som är det politiska lifvets egentliga kärna, just själfva hufvudsaken, — det enda, som verkligen förmår samla ett folk till ett lefvande och lifskraftigt helt. Det är en oändlig uppgift, som i hvarje tid måste tagas upp på nytt. Det gäller för oss nu att föra saken åtminstone så långt fram, som tidens kraf oundgängligen anvisa.

Trots alla söndrande intressen, finns inom hvarje samhälle, för så vidt som det förtjänar sitt namn, åtminstone fröet till en sådan samlande och uppfostrande kraft. Det är *statsmakten* och ingenting annat. Statsmakten står och skall stå öfver klasserna, likaväl som öfver de enskilda undersåtarna, öfver deras intressen och deras lif. Allt dylikt är från politisk synpunkt

allenast råämnet för statsmaktens daningsarbete. Ropet på »samling», för så vidt som det har någon förnuftig mening, betyder ingenting annat än en aning om behofvet af en starkare statsmakt, — en sådan statsmakt, som verkligen förmår tygla och tämja de splitalstrande klassintressena och, så långt det visar sig nödigt och möjligt, förena de enskilde genom andra band, genom politiska ansvarsband, till hela samhällets värn och sammanhållning både utåt och inåt.

Det kan ej förnekas eller hjälpas, att statsmakten tillika och väsentligen är och måste förblifva en *tvångsmakt*, — för öfrigt den *enda* tvångsmakt, som får tålas inom samhället.

Äfven oberoende af våra aningar och önskningar, kommer det alltid förr eller senare till upprättandet af en tillräckligt tvingande statsmakt, som håller ett splittradt samhälles intressekif någorlunda i styr. Men det är en stor skillnad, om en sådan statsmakt bryter sig väg utifrån, eller om det är *vår* svenska statsmakt, som vinner nödig myndighet att fullborda sitt förelagda värf.

I ett fritt och självständigt land, sådant som vårt Sverige, och så långt som vi kunna bära vår frihet, hvilar statsmakten på medborgarnas eget ansvar. Det är vi själfva, som ha att stödja statens oundgängliga tvångsmakt. Om alltså den svenska statsmakten, som för närvarande uppenbarligen lider af en viss domning, med snaraste behöfver stärkas, så gäller det, att vi alla, som verkligen behjärta vårt politiska ansvar, förena oss om att häfda den bjudande och verkande makt, som kan återupprättas på lagens grund i vårt fria land. Hvilka och huru många medborgerliga krafter eller röster eller hvad det vara månde, som därtill tarfvas, — det kan icke utrönas med statistikens hjälp såsom ett vanligt räkneexempel, utan allenast genom gärningarnas öfverbevisande vittnesbörd, som framgår ur vårt lagbundna statsskicks lefvande utveckling i mån af omständigheternas kraf och hjälpmedel, — *om* nämligen den svenska staten ännu ej har förlorat sin lifskraft.

Men huru det än månde tillgå, så kan dock den fulla och fasta öfvertygelsen icke undertryckas, att utan en mycket förstärkt statsmakt Sverige hvarken kan samlas eller ens bestå i detta oroliga tidehvarf.

*

Vi ha vant oss på sista tiden, liksom i kraft af en plötsligt ingången, en smula yrvaken öfverenskommelse, att datera snart sagdt allting från det betydelsefulla året 1905.

Unionsupplösningens innebörd och följder misskännas emellertid visst icke, om man fördristar sig att göra någon afprutning på deras uppskattning. Det ligger helt säkert ej så liten öfverdrift i talet, att vårt förändrade utrikespolitiska läge hufvudsakligen betingas af denna omhvälfning. Vissa diplomatiska former och symptomer sammanhänga ovedersägligen med Norges utbrytning ur unionen. Men redan under den bortvissnande unionens slöja var åtskilligt af det betänkliga spelet i full gång, om också knappast våra vederbörande, än mindre vårt folk i allmänhet, gitte hålla ögon och tankar riktigt öppna för hvad som förbereddes. Och äfven om unionen i sitt eländiga skick hade fortfarit att äga bestånd, så skulle vi förvisso ej ha undgått att indragas, kanske på ett värre sätt än nu, i de intressekonflikter, som alltmer närmat sig våra gränser, men som ingalunda ha sin upprinnelse i de skandinaviska tilldragelserna, utan i förhållanden och sträfvanden på helt andra och aflägsnare håll.

Allt nog, nu stå vi midt uppe i »storpolitiken», och vi nödgas bära och taga konsekvenserna däraf, liksom af vårt beteende 1905. Och så länge denna situation räcker, ligger det i sakens natur, att omsorgen om vår ställning utåt måste taga försteget framför våra inrikespolitiska intressen, som tvärtom måste bedömas och skötas under ständig hänsyn till hvad vår yttre trygghet kräfver.

Detta kan låta som ett hårdt tal, men om så många hos oss ännu skygga tillbaka för ett dylikt betraktelsesätt, så beror denna motvilja blott på det förflutna århundradets inrotade föreställningar om vår en gång för alla fullbordade afsöndring från det öfriga Europas förvecklingar och krigsfaror. Dessa förutsättningar ha nu visat sig vara idel illusioner, och vi ha helt enkelt att rätta oss efter den upptäckten, såframt vi vilja hålla oss någorlunda uppe i förestående hårda kraftprof.

Allting, som utifrån hotar statens lif, innebär äfven en fara för statens inre rättsordning och för alla de syften, som kunna uppställas för dess kulturfrämjande verksamhet. De oundgängliga villkoren för statens bestånd måste därför gå framför till

och med många annars beaktansvärda önskemål för dess ytterligare fredliga förkofran. Vi må dock trösta oss därmed, att, enligt erfarenhetens intyg, ett folks allvarliga vilja att i främsta rummet häfda sin själfständiga makt utåt plägar stärkande och befruktande återverka äfven på dess inre utveckling. Tyskarna och japanerna gifva oss äfven i våra dagar stödjande praktiska föredömen i den vägen, och vi göra klokare i att följa sådana föredömen, än om vi fortfarande offra åt vekliga fördomar, som alltför länge haft hög kurs hos oss i vår hittills fredsälla tillvaro.

Viktigare än alla funderingar om våra förhållanden till främmande makter, om vårt deltagande i pågående underhandlingar eller i de moderna fredskonferenserna, är den uppriktiga och fullt ändamålsenliga vården om vår försvarskraft. En sund svensk utrikespolitik kan endast byggas på medvetandet om tillräckliga maktmedel.

Tyvärr synes denna sanning ännu ha svårt nog att på allvar bryta igenom i vårt offentliga lif, ehuru vissa tecken till ett omslag i bättre anda onekligen kunna skönjas. Ännu sitter dock för mycket kvar af den gamla surdegen i våra politiska meningstvister. Det visar sig tydligen i den skygghet, som på många håll röjer sig, så snart det blir fråga om vårt försvar, i det trångbröstade misstroende, som ådagalägges mot våra militära institutioner. I vissa fall kan detta misstroende vara delvis berättigadt, men därifrån är dock steget långt till det gängse gnatet på allting, som sammanhänger med vårt militärväsen. Man tyckes alltjämt betrakta försvaret som ett nödvändigt ondt och ingenting mera. Ja, det kan vara sant nog, att lifvet vore betydligt angenämare, om intet försvar behöfdes, d. v. s. om inga krig vidare vore tänkbara. På samma sätt kan man också betrakta alla obehagliga läkemedel såsom ett nödvändigt ondt, så länge sjukdomarna icke blifvit undanskaffade ur världen. Men liksom medicinen i den rationellt utvecklade hygienens form ej blott undanrödjer och förebygger sjukdomsfall, utan äfven främjar en starkare hälsokänsla, så utgör en helgjuten härordning ej mindre under fredens dagar en kraftväckande insats i ett normalt samhällslif än en garanti mot påkommande krigshot.

Ännu fäster man sig hos oss för det mesta blott vid för-

svarets negativa sidor. Man vill kosta så litet som möjligt därpå, och man fruktar för den militära tuktens hämmande inverkan på den medborgerliga friheten och dess utöfning. Man har ännu på långt när ej fått ögonen öppna för de militära inrättningarnas *positiva* verkningar, deras betydelse, äfven i fredstid, för de unga generationernas uppfostran till laglydnad och rättsansvar, ordningssinne och punktlighet, kroppslig styrka och andlig jämvikt, energisk vilja och motståndskraft mot onda lidelser och begär.

Hos andra folk äro dessa förmåner allmänt erkända, men hos oss är man ännu ej öfvertygad därom, utan snarare vilseledd af dunkla minnen från det militära förfallets dagar. Vi få dock hoppas, att ljussidorna med tiden skola alltmer framträda äfven för folkets bredare lager, där helt naturligt de gamla fördomarna längst dröja kvar. Denna förändring i det allmänna tänkesättet torde bäst förberedas, i samma mån som härordningen hinner mer och mer utvecklas och dess inrättningar med åtföljande personliga åligganden införlifvas med hela samhällets, framför allt med den uppväxande ungdomens lefnadsvanor. Men för att detta må ske under normala villkor, kräfves oundgängligen, att alla vederbörande, såväl de offentliga myndigheterna som officerare af alla grader, oförbehållsamt med fast vilja och lugn kraft upprätthålla disciplinens fordringar utan prutmån, och att alla goda medborgare göra sitt bästa för att med ord och gärning understödja dem i detta deras arbete.

En sträfvan i rakt motsatt riktning — den s. k. »antimilitaristiska» — pågår ju, såsom vi veta, inom åtskilliga förvillade kretsar i vårt land. Om denna sträfvan lönar det ej mödan att utförligare orda; dess yttringar böra utan vidare slås ned med alla lagens och ordningsmaktens hjälpmedel.

Men äfven där den obetingade försvarsnihilismen numera kommit ur kurs, framträda ännu betänkliga företeelser, som äro ägnade att minska försvarskraften och därmed äfven villkoren för den svenska statens bestånd. Afsikten är säkerligen i många fall ej så förkastlig, men följderna blefve nog desamma, vare sig de åsyftas eller ej.

En sådan skef riktning röjer sig t. ex. i krafvet på försvarsutgifternas ovillkorliga begränsning på förhand till en viss summa. Naturligtvis bör den största sparsamhet iakttagas vid

alla beräkningar, som uppgöras, och utgifterna böra vid användningen på det omsorgsfullaste öfvervakas. Men enligt sakens natur är det omöjligt att i förväg uppdraga vissa gränser, som under inga förhållanden få öfverskridas, när det gäller försvarets effektiva anordning. Ty huru stora dessa utgifter måste vara, det beror på tidens växlande ekonomiska förhållanden, på militärteknikens utveckling, på förändringar i det politiska läget och mycket annat, som ej låter fixera sig efter en fastslagen statsregleringssumma.

Alltför mycket betonas också krafvet på en civil kontroll af våra militära institutioners verksamhet. Faktiskt ha vi allaredan en sådan inom flere af våra ämbetsverk, och det må ej bestridas, att civila medborgares samverkan med de militära fackmännen i vissa fall kan vara gagnelig för försvarets utveckling. Men denna samverkan bör ej taga formen af en kontrollerande öfveruppsikt, utan af ett understödjande arbete med uttryckligt personligt ansvar. Den högsta ledningen och granskningen måste inom detta område, liksom inom hela den öfriga statsförvaltningen, ligga hos *fackmännen*, som äro utbildade till sakkunnigt ansvar och kunna bära ett sådant. Huruvida försvaret kan göras verkligen effektivt, måste alltid ytterst förblifva en personfråga, ett spörsmål om de lämpligaste krafternas användning på försvarsorganisationens ansvarsfullaste poster. En obefogad och ansvarslös inblandning från utomstående håll kan ej annat än skada själfva saken och försvaga den fackmässiga ledningens ansvarskänsla. En »civilkommission» af det mycket omtalade slaget kan lätt förvandlas till en synnerligen byråkratisk och formalistisk inrättning. Ingen utsikt förefinnes, att jurister eller skollärare, äfven om de tagas ur vår Andra kammares personal, skola bättre sköta eller öfvervaka försvarsarbetet än de militärer, som vi numera ha att tillgå. Det vore lika bakvändt att tillsätta en dylik kommission som att tillsätta en militärkommission för att kontrollera våra domstolar och läroverk eller riksdagens sätt att använda sin tid och sina arbetskrafter.

Ett liknande symptom af missriktadt misstroende visar sig i yrkandet på en skärpt civiljuridisk inblandning i gällande krigslagars tillämpning. Om den militära disciplinen gäller mer än om någon annan, att dess handhafvande måste vara raskt

och snabbt. Genom dess insnörande i den yrkesmässigt juridiska processens metoder förlamas de lydnadsvanor, som disciplinen afser att inskärpa. Men naturligtvis måste ett strängt ansvar hvila på vederbörande officerare, som äga att häfda nödig krigstukt. De måste känna sig inom sitt eget kall äga en uppgift äfven i rättens tjänst, ej blott en maktfullkomlig befälsmyndighet. Men för ett sådant rättsmedvetandes utbildning kan en civiljuridisk förhalningsprocedur ingenting uträtta, snarare tvärtom, emedan den senares formalistiska tendenser ovillkorligen måste komma i strid med den sakliga rättvisans kraf inom det militära området. Enda medlet är att söka i den rotfästa öfvertygelsen, framför allt hos försvarets ledande målsmän, att rättvisans ande måste genomtränga hela statslifvet och alla förvaltningsgrenar, — och vi komma sålunda åter till de personfrågor, som i grunden betyda allra mest för statens hälsa och välfärd, men som aldrig kunna lösas enbart genom spetsfundiga mekaniska anordningar och förment själfreglerande former.

Rentaf fördärfligt för all militär disciplin vore att, såsom det också föreslagits, gifva det värnpliktiga manskapet rätt att samlas till möten och underkasta befälets uppförande en närgången och ansvarslös granskning från de underordnades synpunkter. En sådan öfverflyttning af demokratiska sedvänjor till öfningslägren betyder helt enkelt detsamma som myteriets legalisering och alltså härordningens jämte alla därmed förknippade medborgerliga uppoffringars reducering till fullständig gagnlöshet. Det gör för öfrigt vår ungdom godt, enkannerligen i ett folkligt samhällsskick och tidehvarf, att åtminstone någon tid få lefva under en tukt, som kräfver uppmärksamhet i pliktenligt arbete och omedelbar lydnad utan fåfängligt tal hit och dit. I samma mån som medborgarna få mer att säga i offentliga angelägenheter, i samma mån måste de också tidigt lära sig de lydnadsvanor, som utgöra de nödvändiga förutsättningarna för all dugande utöfning af framdeles tillkommande myndighetsrätt. Skydd mot misshandling gifves bäst af öfverordnade ansvariga myndigheter, till hvilka fri klagan står öppen, naturligtvis under ansvar för en sådan befogenhets missbruk.

Äfven andra förslag framställas, som äro ägnade att skada försvarets sak, ehuru det goda uppsåtet hos vissa af deras förfäktare ej får dragas i tvifvelsmål. Ett sådant är talet om de

båda försvarsdepartementens sammanslagning, ofta i förbindelse med deras ställande under civil ledning. Denna s. k. »reform» skulle lätt kunna vändas till den verkliga duglighetens undanträngande och försvarsbehofvens sammanblandning med det politiska partilifvets intressen. Försvarets enhetlighet främjas bäst genom de olika försvarsgrenarnas lika och fullgoda representation inom den ansvariga rådskammaren, som i sin helhet äger att afväga de särskilda statsbehofven emot hvarandra efter förefallande omständigheter och tillgångar. Civila försvarsministrar åtnjuta ingenstädes något högt anseende, ej ens i England, där i våra dagar en kraftig opposition bland alla realistiskt tänkande fosterlandsvänner uppstått emot denna utväxt på det parlamentariska regeringssystemet. Där klagas icke minst öfver den brist på ansvarskänsla, som måste uppstå hos de militära myndigheterna, när deras högsta officiella chefer sakna tillräcklig fackkunskap för att utöfva nödig kontroll och pröfva de underordnade fackmännens anvisningar eller råd. Hos oss förefinnes alltså ej ringaste skäl att efterhärma en dylik utlefvad institution.

Det kan med skäl framhållas, att om ock den inre förvaltningen synes komma att tarfva allt flere fackmässigt ledda departement, det så mycket mindre vore en öfverdrifven fordran, att Sverige, liksom hittills, skulle kosta på sig tre dylika departement för vården om vår yttre maktställning. Ringaktningen af den förvaltningsorganisation, som därmed har att beställa, utgör i sin mån ett vittnesbörd om ännu kvardröjande föråldrade uppfattningar af våra politiska intressen.

Vår nuvarande politiska ställning betingas således närmast däraf, att hvarje sträfvan att stärka vår försvarskraft måste, innan någonting positivt kan uträttas, med tålamod söka öfvervinna de hinder, som läggas i dess väg af motvilliga riktningar inom vårt eget land. Äfven om sådana riktningar icke vinna omedelbart inflytande på vår styrelsemakt — hvilket skulle ytterligare försvåra alla fosterländska uppgifter — måste på deras gendrifvande eller neutralisering tid och arbete spillas, som onekligen under gynnsammare omständigheter kunde långt bättre användas. Det gäller emellertid att hålla till godo med hvad som kan mödosamt undan för undan aftrugas en representation och valmän, som näppeligen torde i större antal omvändas ens

genom den verksammaste upplysningspropaganda, utan måste förnämligast öfverlåtas åt kommande faktiska erfarenheters påtvungna inverkan. Något litet kan måhända tills vidare vinnas genom det häfdvunna kompromissandet i mer eller mindre parlamentariska kommittéer, men därvid är det framför allt angeläget, att grundvillkoren för ett effektivt försvar utan eftergifter fasthållas af dem, som bära det närmaste ansvaret. Endast under denna förutsättning är det möjligt att hoppas på en yngre generations uppfostran till allvarligare fosterländskt sinnelag i sammanhang med de nya värnpliktsinrättningarnas småningom uppnådda konsolidering.

*

Det borde vara klart, att en stat, hvars försvarskraft ännu befinner sig i ett så föga utveckladt skick, måste vara hänvisad till en återhållsam och försiktig utrikespolitik, som därför visserligen ej behöfver vara undfallande och feg eller afsäga sig alla framsynta planer. Tvärtom, just det nuvarande tidsläget, som helt plötsligt, efter den hos oss gängse uppfattningen åtminstone, kastat vårt land midt in i ett af »världspolitikens» stormcentra, kräfver oundgängligen af oss på samma gång ett fast mod utan onödigt buller och en nykter beräkning af alla de hjälpmedel, som stå oss till buds.

Tyvärr synas på olika håll dessa nödvändiga förutsättningar ännu icke tillräckligt uppskattas. En af den förslappande unionstidens ledsammaste efterverkningar har varit, att den norska nationalismens fantasteri och sensationsbegär till en viss grad smittat af sig äfven inom svenska politiserande kretsar. Det låter stundom, som om statslifvets enkla hvardagsplikter ovillkorligen måste förgyllas upp med braskande framtidsförespeglingar, äfven om man därmed vedervågar att bringa själfva det sakliga arbetet på sned. »Chauvinismen» kan vara af mångahanda slag, och dess gyckelbilder te sig ej minst förföriska, då de uppträda i den politiska materialismens modedräkt.

Så t. ex. utgafs genast efter 1905 års spektakel den lösen, att Sverige skulle taga sin revanche genom ett storslaget »ekonomiskt uppsving» till »Nordens ledande makt», och att vår diplomati skulle organiseras företrädesvis med hänsyn till denna

förmenta nya uppgift. Det kan väl vara möjligt, att några i alla fall nödvändiga reformer och tillökningar en smula underlättades genom denna populära förhoppning. Men det vore högst betänkligt, om i följd däraf på våra diplomaters verksamhet fortfarande ställdes öfverdrifna anspråk, som på grund af deras folkrättsligt gifna ställning hastigt nog måste svikas. Det blir ändå därvid, att Sverige, liksom hvarje annan själfständig stat, främst behöfver sådana diplomater, som förstå att sköta sina rent politiska värf, — också en personfråga, som ej kan lösas i en handvändning genom administrativa konstgrepp, utan blott genom verkligen sakkunniga förmäns fördomsfria urval i samband med den allmänna politiska bildningens höjande i vårt land.

Det föres äfven alltjämt mycket öfverspändt tal om de »moderna fredssträfvandenas» och »neutralitetsgarantiernas» ofantliga betydelse för vår svenska politik. Det bör likväl vara uppenbart, att vi ej ha råd att i dessa ömtåliga angelägenheter uppträda såsom något slags »föregångsfolk», och att vi måste inskränka oss till ett sådant deltagande, som den politiska anständigheten kan anses kräfva med bevarande af all nödig skeptisk varsamhet.

I alla verkligen förefallande kriser visar sig neutralitetens bevarande såsom en belöning för en om sin styrka fullt medveten politik. För den svage och vacklande är neutraliteten blott och bart en undflykt, som leder till fördärf. Neutraliteten i och för sig kan därför ej vara hufvudsaken, som består i upprätthållandet af rikets själfständighet och berättigade intressen, vare sig med eller utan neutralitet. Om vi med kall blick betrakta den nuvarande situationen, kunna vi omöjligen haka oss fast vid neutraliteten såsom det enda räddningsankaret i nödens stund.

Allianspolitiken i gammal stil har visserligen, äfven emellan de ledande stormakterna eller »världsmakterna» inbördes, icke samma utrymme som fordomdags. De omfattande scenförändringarna växla så tätt, att ingen gärna vill för mycket binda sig på förhand. De strikta förbundsfördragen ersättas därför mer och mer af försiktiga närmanden, »ententer» eller andra sväfvande förhållanden, som endast eventuellt öppna utsikter till längre gående samverkan. Detta smidigare och, så att säga,

flytande diplomatiska spel lämpar sig också mer än den något formalistiska allianspolitiken för en utvidgning till så godt som alla makters indragande i de stora kombinationernas intressekalkyler. Den oskuldsfulla isoleringen blir allt svårare äfven för de fredligaste och minst anspråksfulla stater, så mycket mer som snart sagdt hvarje drag på det diplomatiska schackbrädet betecknar ett uppslag i någon ny riktning. Huru Sverige skall sköta sig i detta invecklade läge, blir i hvarje fall en mycket pröfvande, men oundviklig uppgift för vår diplomati. Att misstag begås, är så godt som omöjligt att alldeles förebygga, men det är också en medborgerlig plikt att icke göra misstagens följder värre genom öfverdrifvet klander, i synnerhet som deras afhjälpande lättare åstadkommes, om de ej tagas alltför hett, så snart någonting gått litet på sned.

Det vore synnerligen oklokt af oss svenskar att nu tänka på någon särskild närmare samverkan med våra skandinaviska grannar, Norge och Danmark. Vore det blott fråga om att bemästra våra känslor från 1905, så torde intet betydande hinder förefinnas. Men det väsentliga är, att, från rent realpolitisk synpunkt sedt, de intressen, som äro af största vikt för Norge och Danmark, sakna afgörande betydelse för oss, och tvärtom. Förbindelser med dessa makter kunna därför ådraga oss alldeles onödiga ansvarsförpliktelser af farligaste art, och vare sig dansk eller norsk hjälp kan icke för oss ha något egentligt värde i en verkligen brydsam kris.

De nu, enligt hvad det synes, tillsvidare afslutade förhandlingarna om vissa ömsesidiga förpliktelser för kustländerna vid Östersjön och Nordsjön känneteckna otvifvelaktigt i sin mån den nuvarande internationella situationens ömtåliga beskaffenhet, men deras fulla innebörd kan säkerligen ej på länge tillförlitligt uppskattas. För vårt deltagande däri kan det bestämmande motivet icke sökas blott i de fördelar, som vi däraf med större eller mindre skäl kunnat vänta oss, utan kanske än mer i den frågan, huruvida vi anständigtvis kunnat hålla oss undan från sådana uppgörelser med andra makter. Gäller det allenast en garanterad territoriell integritet på alla vederbörande håll, ter sig ej vårt ansvar så synnerligen äfventyrligt. Men det får ej häller förbises, att vid de aftalade bestämmelsernas tillämpning vår utrikespolitik kan få den rätt delikata uppgiften

att eventuellt afböja alltför vidtutseende konsekvenser, som vore ägnade att ådraga oss farliga eller åtminstone besvärliga förpliktelser utan motsvarande ersättning eller undsättning. Redan nu kan det sägas, efter allt hvad som förefallit sedan 1905, att våra maktägande dåförtiden begingo ett misstag, när de underläto att själfva vid unionsupplösningen taga initiativet till den beryktade Novembertraktatens otvetydiga kassering. I så fall skulle såväl uppgörelsen med Norge som de efterföljande förhandlingarna med andra makter ha kunnat taga en annan och för oss gynnsammare form. Därmed må nu vara hur som hälst, — det finns dock intet skäl att tro, att detta misstag vållat oss någon obotlig skada.

Under Östersjöförhandlingarna har helt oväntadt för de fleste den högst betänkliga Ålandsfrågan stått upp ur sin femtioåriga dvala. Det må alldeles lämnas därhän, hvadan denna förargelse och fara kommit oss till del. Men i alla händelser måste det betecknas såsom synnerligen oklokt, att denna fråga fått komma på tal i vår riksdag och sålunda för vårt vidkommande erhålla en onödig officiell hallstämpel. Utlandet kan förvisso ej mycket påverkas af förment kraftiga meningsyttringar från en riksdag, som kort efteråt vid behandlingen af sin regerings blygsamma sjöförsvarsäskanden afprutar en jagare och endast efter en ovanligt tarflig partidebatt beviljar två torpedbåtar. Det hade varit alldeles nog med de endräktiga uttalandena i pressen, i synnerhet om man därvid besparat sig vissa mindre värdiga och nästan gråtmilda toner af ängslan. Emellertid få vi äfven härvidlag hoppas, att det förhastade larmet icke gjort oss alltför mycket förfång, och att vi må reda oss skickligare och bättre, när Ålandsfrågan härnäst, såsom det knappt kan betviflas, kommer å bane i en eller annan ny skepnad.

Ålandsfrågans plötsliga uppdykande borde i tid fästa vår uppmärksamhet på en annan lika ömtålig punkt, som faller omedelbart under vårt eget ansvar, — nämligen Gotland.

Denna märkliga ö har fordom spelat en stor roll i vår och hela norra Europas historia och kommer säkerligen jämväl framdeles att omtalas i storpolitiken. Ännu tillhör ju Gotland Sveriges rike, fastän vi ej tänka tillräckligt allvarligt på betydelsen däraf. Men om ön någon gång fölle i främmande händer, då skulle ej blott vårt område på ett nesligt sätt minskas, utan

vårt allmänna politiska läge blefve långt betänkligare än hittills. En stark sjömakt kunde under vissa omständigheter lätt frestas att taga Gotland i besittning, om vår försummelse af dess försvar skulle locka någon mäktig medtäflare till samma åtgärd. I sådant fall skulle hela södra Sveriges kuster behärskas från öns flottstationer, våra förbindelser till sjös åt alla håll kontrolleras och afskäras, — hvarefter det med vårt oberoende vore ganska klent beställdt.

Sverige måste därför göra sitt bästa för att med egna krafter häfda sin egen besittning af denna »Östersjöns pärla». Gotland måste försvaras till sjös, och äfven af detta skäl måste vårt sjöförsvars förstärkande med åtminstone några större fartyg, som kunna våga sig ut till hafs, ställas på dagordningen redan för den närmaste framtiden, utan att därför vårt landtförsvar i någon måtto får försvagas. För mindre angelägna och i längden produktiva ändamål ha vi verkligen, äfven i våra dagar, ansett oss befogade att upptaga utländska statslån.

Om vi visa oss mena allvar med hela vårt lands försvar, skall icke blott vår statskredit stärkas, utan äfven utsikterna att vinna andras bistånd för häfdandet af ett svenskt Gotland (med allt hvad däraf följer) ögonskenligen förbättras. Ty ingen främmande makt behöfver hysa fruktan för Gotlands öfverrumpling, om blott en mindre ansträngning å dess sida kan jämte våra egna försvarskrafter garantera dess kvarstannande i vårt våld. Af England ha vi visserligen för detta (och andra) ändamål ringa hjälp att vänta. Så ofta den engelska flottan än förut kommit in i Östersjön, så litet har dock dess uppträdande där visat sig förmå. För öfrigt har England numera på flere andra håll viktigare intressen att bevaka än i Östersjön, där dess flotta i våra dagar långt lättare än förr kan löpa fara att instängas och sålunda göras obrukbar annorstädes. Snarare vore då ett försiktigt närmande till Tyskland att förorda, ty dess intressen i Östersjön sammanfalla, om vi sköta oss någorlunda förnuftigt, närmare än någon annan makts med våra egna. Men om vi skola kunna vänta oss någonting af andra, då måste vi själfva vara i stånd att göra dem någon nytta, att gifva någonting tillbaka för den hjälp vi hoppas få. Ty det vore en barnslighet att räkna på främmande hjälp allenast för

vår oskadlighet och oskuld, såsom vi ju ock på allra senaste tiden fått tydligt nog höra från både engelskt och tyskt håll.

*

I samma mån som den svenska statsmakten blir starkare och mera själfmedveten utåt, i samma mån skall också dess förmåga af själfständig handlingskraft växa till den fosterländska kulturens och samhällsfridens främjan.

Vår långvariga afsöndring från den öfriga världens stora och djupgående rörelser har fört med sig, att underliga missförstånd fått inrota sig hos oss angående samtidens verkligen bestämmande krafter och tankar. Förmågan att på allvar sätta sig in i den allmänna samhällsutvecklingen och att kritiskt uppskatta dess olika faser efter deras rätta proportioner är öfverallt begränsad till ett högre bildadt och begåfvadt fåtal. Men hos oss har den ytliga modernitetslusten inom alltför vidsträckta kretsar nästan handlöst kastat sig öfver hvarjehanda sidoströmningar och flyktiga vurmerier, som i de stora kulturländerna trots allt buller äro tämligen undanskjutna och för hvarje dag alltmer sjunka i framtidsvärde. Vår egendomliga svenska radikalism förmenar naivt, att dess lilla fördomstyngda skuta flyter i det sannskyldiga framåtskridandets strömfåra, och de sangviniska passagerarna varsna ej, att ute i den riktigt stora världen, i England, i Amerika, i Tyskland, alla betydelsefulla tecken syfta åt allt starkare och partifriare samhällsdisciplin och statsauktoritet. De folk, som sätta sig på tvären mot denna utveckling, äfventyra att förverka villkoren för sin själfständiga tillvaro, och ingenting kan vara nesligare än att gå under i ett dylikt kulturstridigt småstatselände.

Denna radikalism utgör tillika en verklig fara för de samhällsreformer, som onekligen påkallas, om vi ej skola sjunka under den samtida kulturens medelhöjd. Vårt ekonomiska lif tarfvar framför allt de produktiva krafternas höjande inom alla samfundslager, men hvarje sträfvan i den vägen förtynges af det myckna sociala jobbandet med »jordfrågan», »bolagsväldets utrotning» och annat dylikt, som, ifall projektmakarna finge hållas, snart skulle ruinera våra kommuner och drifva kapitalet ur landet. Vår rättskipning behöfver en organisatorisk omdaning, men detta arbete kan blott försumpas, om det skall

förknippas med alla de påfund, som uppdukas af den humanitära dilettantismen. Den svenska kyrkan befinner sig midt inne i en löftesrik föryngringsprocess, men icke förty äro våra »antiklerikaler» i fransk stil framme med sina yrkanden på skarpare världslig kontroll och ett slags rationalistiskt bekännelsetvång. Vårt folkskoleväsen kräfver en genomgripande omläggning i praktisk anda, den högre undervisningen af alla grader och arter måste utvecklas långt kraftigare än hittills, men sådana behof trängas tillbaka för det pedagogiska nivelleringsbegäret och tilltagsenheten att upprätta en öfvermäktig skolmästarhierarki.

Det gäller att utan afseende på dessa hinder sätta det nödiga reformarbetet i full gång. I hvad mån den nya representation, som vi snart ha att vänta, skall visa sig mäktig att bidraga till ett sådant arbete, därom lär ingen kunna bilda sig någon mening på förhand. Rösträttsfrågans lösning har sin förnämsta betydelse såsom afslutningskapitlet i en långdragen stridshistoria af väsentligen formalistisk karaktär. För ytterligare »författningsreformer», i form af »suspensivt veto», »folkomröstning» med flere dylika tillställningar, som inför den politiskt tänkande samtiden te sig skäligen förlegade och innehållstomma, torde det falla sig ganska svårt att ens hos oss uppdrifva tillräcklig stridsifver efter det ändtligen öfverståndna bråket.

Lika fåfängt vore det att vänta statsmaktens samling och förstärkning på den doktrinära partiparlamentarismens grund. Vi sakna partier i *politisk* mening. Vi ha blott *klasspartier*, och dessa äro såsom sådana odugliga att öfvertaga styrelsemaktens ansvar. Allra minst är ett parti, som vill genom yttre maktmedel framtvinga sina klassintressen på motståndarnas bekostnad, kalladt att bilda underlaget för statsmaktens utöfning. Det är ej häller statens uppgift att premiera den formalistiska organisationsförmågan genom att öfverlåta sin myndighet åt det klassparti, som lättast är i stånd att organisera sina medlemmar för vissa ensidiga syften. Det finns många medborgare, som i själfva verket utgöra samhällets kärna, därför att de ägna sig på fullt allvar åt sina särskilda arbetsuppgifter, men som sakna tid och lust att hängifva sig åt organisatoriska och agitatoriska partibestyr. Det vore rentaf upprörande, om dessa medborgare skulle utan vidare prisgifvas åt de behändigt organiserades för-

tryck. De ha fullt och rättmätigt anspråk på statsmaktens skydd, alldeles oberoende af parlamentarismens läror, som äfven i sitt ursprungsland numera förefalla nattståndna och egentligen aldrig varit mer än ett försök att systematisera en i verkligheten ganska oregelbunden partitaktik.

Det tillkommer staten att äfven inom det sociala området hålla de öfvergreppslystna organisationerna vederbörligen i styr. Hvarje sådan tvångsmakt, som vill bilda ett slags stat i staten, skall undanrödjas af dem det vederbör. Landets lagar och medborgarnas frihet måste i främsta rummet häfdas af den opartiska statsmakten.

I Sverige kan en sådan statsmakt endast handhafvas af vårt konstitutionella konungadöme, som måste gifva alla statens medlemmar sitt hägn och därför ingalunda får förvandlas till en tom dekoration. Det är, inom våra grundlagars ram, ett personligt och såtillvida ansvarigt statsämbete, det äldsta och ursprungliga riksämbetet, från hvilket alla andra offentliga myndigheter vuxit ut, riksdagens likaväl som alla särskilda förvaltningssysslors. Dess sanna politiska innebörd kännetecknas i Sverige hvarken genom predikatet »af Guds nåde» eller genom hänvisningar till det mytiska och i våra dagar hastigt förbleknande »folkmajestätet».

Omkring konungadömet böra därför alla goda krafter samla sig. Dess upprätthållande utgör den säkraste garantien för en styrelseutöfning, som kan bringa sammanhang i statens utveckling och bestämmas af hänsyn till de föreliggande sakerna själfva, icke till stridiga partiintressen och störande partikriser. Dess maktreserver äro otvifvelaktigt vida större än parlamentarismens anhängare föreställa sig, och enhvar, som har ögonen öppna för samtidens företeelser, måste erkänna, att republikanismens prestige numera står sig lika klent som den gamla valmonarkiens.

Vår nye konungs valspråk innebär icke blott ett löfte om eget personligt samarbete med folket, utan äfven en uppfordran till folket att behjärta fäderneslandets kraf. Fäderneslandet, — det är de växlande generationernas beståndande uppgift, deras inbördes sammanhang. Endast om konung och folk ömsesidigt stödja hvarandra, kan fäderneslandet bestå och förkofras till sena ätteled.

UTVANDRINGEN TILL NORGE FRÅN VÄRMLAND OCH DAL

af biskop *J. A. Eklund.*

I.

Lång har den tid varit, man i Sverige nedlagt sin mesta politiska visdom på striden om det rätta placerandet af maktens tyngdpunkt — för att sedan på bekant sätt och med bekant resultat bruka denna placerade makt. Under denna storpolitiska tid har det ju varit ringa hopp om att vinna någon uppmärksamhet för det som händt i Sveriges »utkanter».

Häri torde emellertid de sista åren hafva medfört någon förändring, om också ännu obetydlig. Man har ju bland annat fått blicken öppen för utvandringens problem. Och man har ansett, att man ej borde stanna vid afvaktan på resultaten af officiell utredning, utan också försöka praktiskt gripa sig an med åtgärder för att våra af emigrationen mest hemsökta utkantsprovinser må kunna behålla sin befolkning. Så har särskildt Värmland blifvit föremål för uppmärksamhet af den nybildade Nationalföreningen mot emigrationen.

På *en* sida af detta problem ville vi här rikta uppmärksamheten: *frågan om utvandringen till Norge.* Det ligger nära till hands för oss här i västra Sverige att tänka på våra dit utflyttade landsmän.

Tanken på dem fick, hvad förf. personligen beträffar, ökad styrka genom intrycken vid den minneshögtid, som firades i Kristiania efter Konung Oscars död.

Våra landsmän i Kristiania önskade då få samlas till gudstjänst. De samlades ju också i ganska stort antal. Men nog var det vemodigt, att dessa många helt saknade ett eget guds-

tjänst-rum, att de icke kunde gemensamt sjunga en svensk sång, att de ej ens kunde få stämma in i en känd svensk psalm med känd svensk melodi. Det hela gaf ett djupt intryck af de våras andliga hemlöshet i Norge.

Vi hafva i Norge många andligen hemlösa landsmän.

För att i någon mån få en uppfattning af huru omfattande den utvandring varit, som ägt rum från de bygder, dit min kallelse närmast hänvisar mig, vände jag mig till Karlstads stifts präster med anhållan om en del upplysningar i frågan. Att sifferuppgifter från ett så begränsadt område icke kunna ge någon exakt föreställning om det antal svenskar, som öfverhufvud finnas i Norge, är klart. Men genom dem borde åtminstone kunna vinnas en viss insikt i förhållandet mellan ut- och invandring under den sista tiden. Därjämte hoppades jag kunna erhålla några på mera direkt personlig kännedom grundade uppgifter om de utflyttades och de återkomnas förhållande i religiöst, sedligt och nationellt hänseende. Jag anhöll därvid också om ämbetsbrödernas uttalande angående eventuella åtgärder till förmån för våra emigrerade landsmän.

Det jag i det följande har att anföra utgör ett resultat af hvad mina ämbetsbröder i stiftet välvilligt meddelat. —

Med reservation för brister i »statistiken» — snarast i riktning af för låga siffror — vill jag nämna, att *antalet utvandrade och inflyttade* under åren 1891—1907 synes hafva uppgått till:

	Emigranter	Immigranter	Öfverskott emigranter
Från Värmland (och Karlskoga)	5,675	3,809	1,866
» Dal	4,182	1,993	2,189
eller tillsammans	9,857	5,802	4,055

Värmlands befolkning skulle enligt denna beräkning under den angifna 17-årsperioden genom öfverskottet af emigranter till Norge — om man räknar med 1904 års folkmängdssiffra — hafva *minskats* med 0,7 % och Dals befolkning med 3 %.

Såväl folkutbytet med Norge i det hela som den däraf för Sverige orsakade folkförlusten faller ganska ojämnt, synnerligen hvad *Värmland* beträffar. Inom provinsen har den lifligaste beröringen med Norge ägt rum från följande församlingars sida:

	Emigranter	Immigranter
Eda	538	422
Karlstad	270	394
Silbodal	231	112
Södra Finnskoga	227	138
Köla	217	172
Holmedal	213	88
Järnskog	189	176
Arvika landsförs.	159	252
Arvika köping	158	216
Östmark	159	99
Glafva	157	68

och därefter i aftagande omfattning. Såväl emigration som återinflyttning är ingen eller mindre betydande i ett 20-tal af församlingar i östra och mellersta Värmland. Vinst i folkmängd har genom inflyttning tillkommit några församlingar, bland dem främst Karlstads stads- och landsförsamling med 124 personer, Arvika församling med 93 personer, Arvika köping med 58 personer, Kristinehamn med 24 personer samt ytterligare 8 församlingar med ett fåtal personer hvardera. Bland de öfriga är förlusten i folkmängd för många församlingar jämförelsevis ringa — mindre än 1 %. För 18 församlingar håller den sig mellan 1 och 2 % af 1904 års folkmängd. Därefter stiger den på följande sätt:

Bro	2,0	%
Glafva	2,4	»
Sillerud	2,6	»
Lekvattnet	2,6	»
Köla	2,8	»
Svanskog	2,9	»
Karlanda	3,0	»
Töcksmark	3,1	»
Ed	3,2	%
Blomskog	3,4	»
Östervallskog	4,7	»
Silbodal	4,9	»
Västra Fogelvik	5,0	»
Södra Finnskoga	5,1	»
Holmedal	5,7	»
Nyskoga	7,8	»

Om det också hvad *Dal* beträffar företrädesvis är från gränsbygdens församlingar, som emigrationen varit starkast, är dock både utvandringen och den däraf föranledda folkminskningen här jämnare fördelad.

De högsta absoluta siffrorna visa:

	Emigranter	Immigranter
Nössemark	422	113
Dals-Ed	297	116
Töftedal	255	56
Rölanda	219	84
Högsäter	211	50
Årtemark	201	170
Steneby	174	235
Torskog	143	39

Vinst af folkutbytet har tillfallit endast Steneby — med 61 personer —, Ödeborg och Åmål. Alla öfriga församlingar hafva gjort förlust. Denna stannar under 2 % inom 14 församlingar. I de öfriga belöper den sig till följande procenttal, beräknadt efter folkmängdsuppgifterna för 1904:

Tisselskog	2,0	%	Håbol	5,2	%
Mo	2,0	»	Järbo	5,5	»
Färgelanda	2,1	»	Torskog	6,4	»
Laxarby	2,8	»	Bäcke	6,6	»
Sundals-Ryr	3,1	»	Högsäter	6,6	»
Valbo-Ryr	3,2	»	Dals-Ed	6,7	»
Vårvik	3,2	»	Råggärd	7,9	»
Ödsköld	3,7	»	Lerdal	8,1	»
Torp	4,1	»	Rölanda	8,5	»
Järn	4,1	»	Gesäter	8,5	»
Rennelanda	4,1	»	Nössemark	16,5	»
Gunnarsnäs	4,7	»	Töftedal	20,0	»

Troligen har denna folkminskning till Norges förmån fortgått äfven längre tillbaka. Regelbundenheten i talen under årens lopp gör detta sannolikt — jag har för tillfället ej tillgång till folkmängdsstatistikens uppgifter. Tänker man på öfriga gränsprovinser — främst kanske Bohuslän — och på Sverige i det hela, torde siffrorna springa upp ganska betydligt, om det väl också ej är så, att *alla* Sveriges provinser förlorat i folkutbytet.

Ut- och invandringens växling under de sista åren framgår af följande siffror:

	Utflyttade	Inflyttade	Öfverskott utflyttade	Öfverskott inflyttade
1891	655	240	415	
1892	600	277	323	
1893	529	193	336	
1894	595	290	305	
1895	568	246	322	
1896	726	271	455	
1897	791	208	583	
1898	897	202	695	
1899	932	225	707	
1900	655	389	266	
1901	639	479	160	
1902	508	345	163	
1903	423	468		45
1904	459	529		70
1905	355	490		135
1906	263	535		272
1907	243	440		197

Det är tydligt — om än de ekonomiska faktorerna må hafva medverkat — att 1905 kastade sin skugga framför sig.

*

Det är emellertid att observera, att de ofvan angifna siffrorna öfver emigrerade afse sådana, som uttagit flyttningsbetyg. Siffrorna äro därför alldeles för låga. På frågan, huruvida det är kändt eller antagligt, att personer vistas i Norge utan att hafva uttagit flyttningsbetyg, hafva från många församlingar gifvits jakande svar. Bortåt ett tjugotal pastorer angifva, att »ganska många» rest på blott frejd- eller arbetsbetyg. Från ett par gränsförsamlingar uppgifvas de, som vandrat öfver till Norge för att söka arbete, vara vida flera än de utflyttade, hvilka dock i angifna fall uppgå till hundratal. De som stannat borta längre tid kvarstå i »Boken öfver obefintliga», där man då eventuellt antecknar: »vistas i Norge». — I ett fall uppgifves från en församling, att 34 män och 9 kvinnor under den angifna tiden — från 1891 till och med 1907 — begifvit sig till Norge, utan att hafva uttagit flyttningsbetyg.

En hel del personer i beväringsåldern synas på detta sätt hafva undandragit sig all kontroll — såsom från flera håll uttryckligen angifves. Det är tydligen ett rätt mycket användt sätt att undgå värnpliktens fullgörande. »Att män till ett icke ringa antal fortfarande äro kyrkoskrifna här, fastän de vistas i Norge, beror nog», skrifver pastor från ett gränspastorat, »i de flesta fall därpå, att de på grund af sin värnplikt icke kunna erhålla flyttningsbevis, då de i allmänhet icke bry sig om att söka vederbörligt tillstånd att få emigrera.»

Åtskilliga personer — meddelas från ett annat håll — »hafva begifvit sig till Norge utan flyttningsbetyg, ej för att stanna, utan för att öfver Norge söka uppnå Amerika». Tilläfventyrs är det icke få, som på den vägen lämnat Sverige — hvadan vår statistik öfver emigrationen till Amerika säkerligen visar alltför låga siffror.

Äfven unga kvinnor resa ofta till Norge utan flyttningsbetyg. »Orsaken härtill torde väl förnämligast vara den, att man där icke frågar efter några sådana betyg för svenskar — —, såsom erfarenheten visat, därför, att man icke vill hafva dem civilregistrerade, för att undgå den hotande faran att i händelse af sjukdom eller annan invaliditet nödgas, såsom förhållandet är i Sverige, sörja för dem.» — Man reder sig i Norge utan betyg. Äktenskaps ingående hindras ej af brist på sådana. »Våra arbetsbetyg och frejdbetyg duga till ingående af äktenskap i Norge.» Det berättas, att man för ändamålet t. o. m. nöjt sig med företedt afgångsbetyg från folkskola.

Den förlust i svensk befolkning, som emigrationen till Norge orsakat, har ej motvägts genom norsk immigration. Denna är visserligen på ett och annat håll icke obetydlig. Åtminstone i tre församlingar finnas betydande norska kolonier, särskildt vid norska industriella företag. En af dem är Eda, där ett antal af 218 personer äro kyrkobokförda. Till en annan församling inflyttade under loppet af några få år tillsammans 110 personer. Men detta medför icke, allraminst i nationellt afseende, någon ersättning. Det synes nämligen vara en sak, hvarom man är fullt ense, att norrmän högst sällan nationaliseras i Sverige. Enskilda norrmän intaga en framskjuten ställning i ej så få församlingar. Men få söka svensk medborgarerätt.

I förbigående må om det norska inflytandet inom Sverige

ur uppgifterna meddelas följande. Från en församling uppgifves, att norsk undersåte, som ej ens låtit sig kyrkoskrifvas, varit boende inom församlingen mera än 10 år och innehaft viktig förvaltareplats. »Allsmäktigt norskt bolag» omnämnes i förbigående från en församling — men det är ju bekant, att på somliga trakter af Värmland betydande gårdar och skogar äro i norska händer. Man klagar på ett håll, att inflyttade norrmän uppköpt större eller mindre skogshemman, som de sedan föröda, i det att de icke allenast nedhugga skogen utan därjämte vanvårda jorden. »Så hade t. ex. förre ägaren af B. — ett angifvet gods — 40 à 50 kor på gården, under det att den norrman, som köpt godset, blott har 4 à 5. De norrmän som inflyttat till N. hafva tydligtvis ej för afsikt att där reda sig ett hem, utan endast att skaffa sig kontant förtjänst. Sedan detta mål vunnits, lämna de förödelse efter sig. Och som samma klagan höres från flera håll, ligger den tanken nära, att den svenska jorden behöfver skydd.» —

Många af de pastorer, som lämnat uppgifter, beröra den stora förändringen, som inträdde 1905, om hvilken också de anförda siffrorna vittna. »Efter 1905 års händelser — skrifver en pastor — har det svenskt nationella rönt ett förut oanadt uppsving i hela folkets uppfattning. Så stor som dragningen förut var till Norge och det norska, så stor är nu motsättningen därtill, och känslan för Sverige är stark och djup. Denna återuppväckta fosterlandskärlek har icke blifvit främmande för i Norge ännu bosatta svenskar, ehuru de sakna tillfälle att gifva den luft. — Skulle så blifva — fortsätter han — att gränsbornas ifrigt åtrådda närmare förbindelse med det öfriga Sverige icke på något sätt kan komma till stånd, så torde, isynnerhet om samfärdseln med Norge underlättas, förhållandena så småningom glida in i de gamla hjulspåren. Dock är det icke sannolikt, att hvad norskt är någonsin mera skall öfverskattas till den grad, som skedde under unionstiden.»

Det öfvervägande antalet emigranter utgöres af personer i sin bästa ålder — mellan 20 och 30 år. De återflyttande äro i medeltal äldre, och många så gamla, att de kunna anses hafva »arbetat ut». Men åldersskillnaden är i hvarje fall af betydelse. »Den omständigheten — skrifver en pastor om sina två församlingar — att immigranternas medelålder för hvardera för-

samlingen är 4 år högre än emigranternas, förtjänar beaktande; 4 år af människors verksammaste tid sakna icke värde.»

Bland emigranterna äro kvinnorna på de flesta håll öfvervägande — framför allt gäller detta om de nordliga delarna af Värmland. Om många bland dem uppgifves, att de tagit tjänarinneplatser i Kristiania. Det har från Norge varit stark efterfrågan, och man har med höga löner lockat de unga öfver gränsen. Det har ju tett sig för dem såsom ett stort framsteg att så komma bort från det enkla hemmet i Värmland eller på Dal. Helt naturligt för ett folk som vårt — huru många tusen af våra bonddöttrar anse det icke som ett väldigt steg uppåt att i stället för att intaga husmodersplatsen på en svensk gård bära tvättvattnet åt amerikanska penningfruar?

*

Man undrar kanske, hvarför Norge i så pass hög grad lockar — att vinsten i folkutbytet är så betydande å Norges sida. Norge, menar man, är ju dock notoriskt fattigare än Sverige. När man så tänker, glömmer man kanske alltför mycket den situation, som särskildt för Värmlands och Dals räkning skapas däraf, att våra och Sveriges »utkanter» ligga nästan alldeles inpå en af Norges hufvudbygder. Det visar sig otvifvelaktigt för många en bättre, en mera kultiverad värld, så fort en svensk från dessa trakter kommer ett stycke inom norska gränsen. Våra vägar äro ofta eländiga; de norska, säger man, förträffliga. I Norge har man vackra gårdar, präktiga skolhus — det sticker af mot det torftiga i Värmlands och Dals skogsbygder utmed gränsen. *Detta förhållande* torde mer än man i våra s. k. centra brytt sig om att ens tänka på, hafva danat den psykologiska grunden till det ganska allmänna, för många svenskar och de flesta norrmän gemensamma omdömet, att Sverige i jämförelse med Norge är ett uselt, fattigt och efterblifvet land. Det hade verkligen varit skäl att litet mer än man gjort tänka på hvad vi kallat »utkanterna». Det *kan* hända ibland, att det är dessa, som representera Sverige utåt, mer än den storpolitiska och festfirande hufvudstaden. — Det är ännu alltfort skäl att besinna detta, att ej tala i öfverlägsen ton om

betydelselösheten af hithörande fakta. Sveriges barn och Sveriges bygder få nog hafva sitt »namn och rykte» i världen gemensamt, äfven om våra öfversåtar i s. k. kultur aldrig tro det.

Ser man på resultatet af beröringen mellan de båda nationerna, finner man tydliga bevis därpå, att Norge i den gångna generationen varit den kraftiga, självmedvetna, »psykologiskt eröfrande» nationen; Sverige den slappa, självföraktande, tillbakavikande. Norges vinst på svensk mark har icke blott varit en vinst af arbetande muskler — den har inneburit en eröfring på sinnelagets och själslifvets område. Om Norge helt enkelt trott, att vi en dag skulle acceptera alla dess idéer — »utvecklas» till omfattande af dess form för demokrati och hvad det nu varit —, så torde äfven detta hafva en psykologisk grund: alltid, när man träffade en svensk, var man öfverlägsen och rådde på honom — svensken vek alltid undan.

De uttalanden, jag fått, visa en nära nog fullständig enstämmighet i den riktningen, att *nationaliteten hos våra utvandrade hastigt försvinner vid beröringen med Norge.* Det blefve tröttande att anföra alla yttranden härom. Jag väljer några ur högen från de olika trakterna af stiftet.

Ett par uttalanden äro från det mera centrala Värmland. »Den unga kvinnan har under sin korta vistelse i Norge blifvit så norsk-sinnad, att hon helt glömt sitt modersmål och endast kan tala norska språket, på hvilket hon söker upphöja och berömma de norska förhållandena under kritik öfver det fattiga Sverige.» — »I Norge — säger en meddelare — lära sig svenskarne, där de förut icke lärt det, att *hata* Sverige.»

Från västra Värmland säges: »En flicka, som ett par månader varit i Norge, kan icke tala svenska, när hon kommer tillbaka till Sverige; en norrman eller norska lär sig däremot sällan tala svenska.» »Här i orten märker man ock, att det norska språket smittar äfven de icke utflyttade. Och med den smittan följer åtskilligt annat norskt, om ock lika omedvetet.» — »Nästan alla hemkomna hafva, äfven om de endast en kortare tid vistats i Norge, icke kunnat tala ett enda svenskt ord, så framt det ej skett af misstag, och låtsa sig endast med svårighet förstå svenska språket. De flesta berömma allt norskt och klandra svenska förhållanden.»

Från Dal: »Den nationella känslan, som inom den svenska arbetarklassen väl aldrig varit så synnerligen djup — om den

kan man få en rätt klar föreställning af det faktum, att då en svensk arbetare, man eller kvinna, som blott uppehållit sig några dagar inom norskt område, skrifver till sina anhöriga eller prästen i sin hemort, ser det ut, som om han på denna korta tid nästan glömt bort — sitt modersmål. På ett alldeles motsatt sätt förhåller det sig däremot med en norsk man eller kvinna. Ha de en längre tid, ja flera år uppehållit sig i Sverige, så tala de dock norska.»

Det torde väl, i parentes sagdt, vara något ensidigt att blott hos arbetarklassen finna detta drag. Det är nog allmän-svenskt. De, som deltagit i de skandinaviska studentmötena, erinra sig säkert den norsk-dansk-svenska rotvälska en hel del svenska studenter talade vid mötesveckans slut. Och jag har åratal efteråt träffat deltagare, som aldrig återtagit det fulla bruket af svenskt språk.

Det ligger en obestridlig och för oss svenskar ganska nedslående realism i följande skildring: »Rörande den nationella utvecklingen kan i de flesta fall den, som emigrerar till Norge, anses förlorad för vårt land och folk. Här i gränstrakterna är det en daglig kamp och strid för att kunna bevara svenskt språk och svensk kultur. Socknen är i saknad af farbar väg åt svenska sidan; utfartsvägen går genom Norge. Under vintern finns ingen annan utväg än att resa genom Norge för att komma till Sverige. Arbetstillfällen bjudas rikligt å norska sidan; så småningom växa de unga in i norskt språk och norska sedvänjor; allt drager dem bort, och när de så ingå äktenskap och bygga bo i det nya landet, som för dem ej längre är nytt, då har Sverige så godt som för alltid förlorat dem.»

Jag sade, att dessa för vår nationalitet nedslående omdömen äro *nära nog* enstämmiga. Det finns nämligen några få undantag. Från en församling har uttalats, att de återflyttade, utom hvad språket beträffar, varit sig tämligen lika. Men äfven mera positiva uttalanden i denna riktning föreligga från ett par håll i Värmland. — »Då de utflyttade hit återkomma, så har svensk nationalkänsla i någon mån vaknat, och de äro nöjda med att återkomma.» Äfven från Dal, där folket ju är mera konservativt — »mindre bildbart», som en värmländning uttryckte sig om västgötarne — uttalas sporadiskt liknande erfarenheter. Så heter det i ett uttalande, som dock väcker blandade känslor: »De

emigrerade hafva i allmänhet förblifvit goda svenskar. De hafva varit eftersökta på arbetsmarknaden isynnerhet till gröfre och tyngre sysslor, och hafva alls inte blifvit misshandlade af sina norska arbetsgifvare och norska kamrater, men de hafva blifvit sedda öfver axeln och inte så litet ringaktade; ordet 'svenske' har ofta nyttjats som ett skällsord. Isynnerhet vid unionsbrottet 1905 hade de svårt att undertrycka sina nationella känslor; deras ställning blef af många skäl ömtålig och obehaglig. Många, som kunde, återvände till sitt gamla hemland, och sedan dess har emigrationen till Norge från dessa bygder nästan upphört.»

Enligt en skildring från ett par af de värmlandsförsamlingar, där beröringen varit allra lifligast, har det där hört till ordningen, att de allra flesta unga i Norge sökt sig sysselsättning, i all synnerhet sommartiden. Våren och sommaren företedde ofta stora stråkvägen dit bilden af en folkvandring. — Man kan, menar anförde pastor, svårligen uppvisa, att utvandringen för svenskarne haft några välgörande verkningar. Arbetsförtjänsterna i Norge voro en tid utomordentligt goda, men det erkännes allmänt, att just ingen däraf drog nytta. Arbetare och arbeterskor förslösade mycket ofta sin inkomst genom ett öfverdådigt lefnadssätt. Spekulativa individer försökte sig på jobberi i hus och tomter. Det finns en eller annan sådan, som försiktigt drog sig ur spelet i tid, sedan han förtjänat något hundratusental. Men dessa äro ytterst få, och de hafva kvarstannat i Norge. De flesta förlorade mera än de hade vunnit. De manlige arbetarne slogo sig vanligen på byggnadsfacket och började med grundgräfning; en och annan steg till värdighet af gråstensmurare. Ganska många voro ock byggnadssnickare. En ganska betydlig del af de unga kvinnorna valde sömmerskeyrket, som, förutom dess dåliga sanitära verkan, i de större städerna synes vara ägnadt att verka demoraliserande. Största parten af sådana kvinnor, som reste på våren och kommo tillbaka på hösten, blefvo s. k. hagjäntor, som arbetade i trädgårdarne. Deras anseende i Kristiania var dåligt, äfven af den orsak, att arbetet var uselt betaldt. De foro illa med sig på alla möjliga sätt, voro inhysta i dåliga logement, skaffade sig otillräckligt med mat, men desto mera öl, hvarförutan de af den magra förtjänsten skulle skaffa sig »modepynt». — När så de dåliga tiderna inträdde, tvingades en del, som slagit sig ned i Kristiania i afsikt att stanna där, synnerligen familjer, att åter-

vända. De kommo då armare än de flesta af våra härvarande fattiga familjer, och de hafva måst stödjas af barmhärtiga medmänniskor. En dylik familj företer en tröstlös anblick. Den har slagit rot i Kristiania och passar föga i landtliga förhållanden. Men nöden har ingen lag.

Samme pastor framhåller å andra sidan, att somliga skött sig oklanderligt. Men endast i ett och annat fall — menar han — kan spåras ett förädlande inflytande, nämligen då någon svensk flicka får plats i en verkligt god familj.

AFTALEN OM NORDSJÖN OCH ÖSTERSJÖN

af fil. d:r *Verner Söderberg.*

De deklarationer med åtföljande memoranda, som den 23 april 1908 undertecknades i Berlin, Petersburg och Stockholm rörande bevarandet af territoriellt status quo vid Nordsjöns och Östersjöns stränder samt upphäfvande af 1855 års Novembertraktat, framgingo som bekant ur ytterst långvariga förhandlingar, hvilkas växlingar måhända, om de vore kända, skulle kunna gifva allmänheten en klarare uppfattning af den politiska situationen i Nordeuropa än själfva aftalstexterna det förmå. Öfver dessa förhandlingar hvilar emellertid den diplomatiska sekretessens täta slöja, och de många mer eller mindre officiella eller »inspirerade» upplysningar, som en tid så ymnigt framkommo, lämna ej på långt när tillräckligt material för att på grundvalen af säkra fakta söka framkonstruera någon bild af förhandlingarnas gång och sedan med dess hjälp draga några trovärdiga slutsatser om de i aftalen deltagande stormaktskabinettens Nordsjö- och Östersjöpolitik. Ej ens om hvilka makter som tagit initiativet till förhandlingarna samt om därmed förenade hufvudsyften har allmänheten fått tillräckligt tydligt besked, hvarför ock rörande dessa ej allenast historiskt intressanta frågor i olika länder de mest motstridiga och äfventyrliga hypoteser sett dagen. Med dylika spekulationer, de må vara aldrig så väl utstyrda med analogier från gångna tiders historia eller med argument från den nutida mellanfolkliga misstrons välförsedda rustkammare, gagnar man svårligen något nyttigt ändamål, allraminst om de framträda under formen af insinuationer mot den ena eller andra stormakten om att den bakslugt skulle ha sökt underminera de mindre staternas politiska själfständig-

het. Dylika anklagelser öfverflöda ju i våra dagar i den s. k. världspressens storpolitiska randanteckningar till dagskrönikan och tagas förmodligen därför af de genom mångårig vana härdade ledande statsmännen i regel tämligen kallt, men i ömtåliga situationer kunna de göra det egna landet åtskillig skada och borde därför hälst undvikas. Den fria diskussionen på utrikespolitikens område behöfver därför ej förkväfvas, och ansvarsmedveten försiktighet i omdömena om främmande staters politiska syften häruppe behöfver ej kännas såsom någon tryckande tvångströja, som skulle hindra nödig rörelsefrihet vid det högst förtjänstfulla värfvet att söka klargöra vårt eget lands ställning utåt, sedan vi nu genom omständigheternas makt drifvits så pass långt ut i storpolitikens hvirflar, att vi börja märka det själfva. Den i många länders press förda, ej sällan ganska förvirrade diskussionen särskildt om den mellanfolkliga situationen vid Östersjön har under dessa förhandlingar mer än något annat sedan unionsupplösningens år bragt vårt folk till insikt om att Sverige lika litet som något annat europeiskt land — dess integritet eller neutralitet eller bådadera må vara aldrig så högtidligt proklamerade genom halft föråldrade eller alldeles färska pappersgarantier — står utanför det stora, ständigt skiftande intressespelet mellan rivaliserande stormakter, hvilkas ideligen betygade fredskärlek hittills dock åt vår världsdels statssystem endast lyckats för obestämd tid framåt skapa en mycket labil jämvikt. Som en episod i detta intressespel och än mer i dessa jämviktssträfvanden bör man väl därför också anse de senast ingångna aftalen jämte de förhandlingar, som föregått dem. På så sätt får man måhända en hälsosamt nykter uppfattning af deras verkliga räckvidd samt ledes äfven till att i första rummet betrakta dem från allmänt europeisk synpunkt i stället för att på dem anlägga en ensidig svensk sådan, som lätt kunde bli vilseledande.

* * *

Att Nordsjö- och Östersjöförhandlingarna stå i närmaste samband såväl med tidens allmänna »entente-politik» och status-quo-bemödanden som med den minskning i stabilitet upplösningen af den skandinaviska unionen vållade Nordeuropas statssystem, torde ligga i öppen dag. Danmarks och Hollands utsatta

läge på strategiskt viktiga platser af oerhördt stor betydelse vid vissa eventuella stormaktskonflikter torde nog i lika hög grad ha påverkat flera af de kontraherande makterna, och den mest osökta förklaringen till att särskildt Ålandsfrågan kom att dyka upp i detta sammanhang ligger väl i den gynnsamma situation »oredan» här uppe tycktes erbjuda de ryska statsmännen vid deras aldrig uppgifna och 1870—71 delvis förverkligade sträfvanden att bli af med de bestämmelser i den stora Parisuppgörelsen af 1856, som för rysk självkänsla och rysk handlingsfrihet inom eget område syntes lika besvärande. Ej osannolikt tyckes också vara, att norrmännens nervösa sträfvanden att vinna stormaktsgaranti för sin neutralitet eller åtminstone för sin integritet, med framhållande af en förment nödvändighet att få den redan dammiga och halfförmultnade Novembertraktaten »aflöst» af nya stormaktsaftal, lämnat den behöfliga uppslagsändan till de trassliga förhandlingar, som sedan följde. I betraktande af alla de ömtåliga intressemotsatser och konfliktmöjligheter, som förefunnos bland dessa förhandlingars förutsättningar och föremål, torde man utan öfverdrift kunna prisa de vunna resultaten såsom öfverraskande goda. Åtminstone tyckas ju inga motsatser ha skärpts, och ömsesidig misstro måste i någon mån mildras genom den nu i handling ådagalagda möjligheten att ena erkända rivaler om högtidliga förklaringar, hvilka åtminstone visa deras *goda vilja* att aflägsna länge sväfvande konfliktanledningar. Det betyder t. ex. dock något — skref »Le Temps» — att i ett dokument med von Schöns och Cambons namnteckningar inunder afges försäkran om Tysklands och Frankrikes gemensamma önskan att »befästa de mellan dessa respektive stater bestående band af vänskap och god grannsämja och sålunda bidraga till den allmänna fredens bevarande». »Dessa inledningsord», fortsatte den franska tidningen, »utgöra på sitt sätt ett program. De betona den 'återgång till det normala' som vi sedan länge trott vara önskvärd och möjlig i de dagliga förhållandena mellan två nationer, hvilka utan att afsvärja något af det förflutna äro pliktiga att lefva i det närvarande». Visserligen kan här invändas, att liknande fredsfraser ofta visat sig föga betyda och att de tidigare förekommit t. ex. i de skiljedomsfördrag af mycket begränsad räckvidd, som under Delcassé's glansperiod uppträdde nästan epidemiskt utan att den kvafva luften däraf

i någon mån lättades. Däremot skulle man dock kunna genmäla, att det här rör sig om vissa bestämda politiska syften samt att den förhandenvarande misstron mångenstädes gällt just den ena eller andra stormaktens påstådda planer att rubba de nu ingångna aftalens föremål, det territoriella status quo. Särskildt har, som allbekant är, detta varit fallet bland ganska vidsträckta kretsar i England och Tyskland, hvadan Nordsjöaftalets gemensamma deklaration rörande Danmark och Holland ovillkorligen måste betraktas som en politisk utjämningsfaktor i de stundom spända engelsk-tyska relationerna. Mindre klart framträdande är denna utjämningstendens i Östersjöaftalet, fastän ingalunda intressemotsatser saknas mellan de båda däri deltagande stormakterna; detta aftal förefaller dock snarare att ha varit från början (åtminstone i Berlin) afsedt att utgöra ett nordeuropeiskt motstycke (kanske en motvikt) till den under Englands ledning ingångna »Medelhafsatlantiska» ententen. Betyder dess afslutande just i Petersburg, att initiativet, såsom påståtts, utgått från Ryssland, så frestas man att därjämte såsom från början drifvande motiv tänka på det speciella ryska önskemålet om Åland, hvilket till sist endast kom att indirekt beröras i det memorandum, som åtföljer deklarationen. Såsom en ytterligare bekräftelse på den utjämning och det utplånande af gammal misstro, som redan tidigare börjat äga rum mellan Ryssland och Sverige, har aftalet åtminstone i den Petersburgska pressen allmänt framställts. I den riktningen verkar nog ock den begrafning i stillhet, som samtidigt förunnats salig Novembertraktaten, nu efter svensk ritus, liksom i fjol efter norsk.

De föregående reflektionerna afse närmast att starkt framhålla, hurusom det varit stormaktsintressen och stormaktsinitiativ, som efter allt att döma främst varit å bane vid dessa förhandlingar. Därvidlag torde alltså vara att observera en skillnad från de på norskt initiativ började förhandlingar, som utmynnade i de fyra stormakternas vaga löften om skydd åt Norges integritet. En annan skillnad är naturligtvis den ofta framhållna formella, att Norge åt sig utverkade en *ensidig* garanti, medan de i Östersjö- och Nordsjötraktaten deltagande stormakterna åt Sverige, Danmark och Holland inrymde full likställighet, därmed antydande, att dessa tre makter — i olikhet mot de utanför Nordsjöaftalet hållna Belgien och Norge —

fortfarande äro att räkna med på annat sätt än som blotta viljelösa objekt för europeisk stormaktspolitik. Det är icke för att förhäfva sig eller af lust att hänge sig åt några »stormaktsdrömmar under pickelhufva» man i *samtliga* dessa tre länder påpekat detta sakförhållande, utan tillfredsställelsen däröfver grundar sig uteslutande på en mer eller mindre klar känsla af att ett skyddsförhållande af den typ norska integritetstraktaten inaugurerar *kan* medföra en i viss mån ofri ställning, hvaremot i de nu ingångna aftalen anknytningspunkter till en sådan utveckling svårligen behöfva spåras. Ha stormakternas egna intressen innehaft den roll, som här antydts, i det efter de hypermoderna entente-metoderna försiggångna diplomatiska spelet, så förfalla genast en hel mängd omdömen om de mindre staternas förmenta syften med den ena eller andra ententen. För dem har det i så fall ej gällt att förvärfva sig mer eller mindre värdefulla allianser, att »orientera sig» åt det ena eller andra väderstrecket, utan de ha då snarare haft att öfverväga, om de lämpligen kunde under antagliga förevändningar afböja ett erbjudet deltagande eller om statsintresset ej snarare bjöd dem att utan ängslan gå med i hopp om att på så sätt bäst kunna bevaka sina egna intressen, hvilka de visste skulle utgöra föremålet för stormaktsdiplomaternas öfverväganden. Det var denna senare väg såväl Sverige som Danmark och Holland valde, och det i aftalen föreliggande resultatet tyckes åtminstone visa, att de därigenom ej råkade in på nya äfventyrligheter eller utsatte sig för några förut ej existerande faror. Tvärtom måste den i aftalen förekommande förklaringen, att samtliga kontraherande parter äro »fast beslutna att orubbade bevara och ömsesidigt respektera de suveränitetsrättigheter, som för närvarande tillkomma deras stater» (inom respektive af aftalen berörda områden) — d. v. s. »upprätthålla det nuvarande status quo i territoriellt hänseende» —, i främsta rummet öka de mindre staternas trygghet mot obehagliga öfverraskningar. Väl till förståendes dock endast i den mån en sådan trygghet kan skapas och vidmakthållas genom diplomatiska aktstycken.

* * *

Från allmänt-europeisk synpunkt beteckna de båda aftalen, såsom den officiösa »Norddeutsche Allgemeine Zeitung» fram-

hållit, ett försök »att stärka grannstaternas förtroende för hvarandra och därjämte lämna ett nytt stöd för freden». Det praktiska värdet af dessa försök beror visserligen ytterst på den goda viljan hos vederbörande, men så är ju fallet med nästan alla internationella öfverenskommelser af politisk natur, hvilka ju enligt erfarenhetens vittnesbörd samt och synnerligen äro underkastade hvad Ibsen kallat »förvandlingens lag». Det mottagande aftalen fått inom de olika ländernas press kan också sägas ha varit genomgående gynnsamt, fastän man allmänt vaktat sig för att låta dessa aktstycken förleda sig till öfverdrifna förväntningar om en ny fredens och förtroendets æra. Missnöjet tyckes förnämligast förefinnas inom de engelska kretsar, där man förälskat sig i den beryktade publicisten Lucien Wolfs förslag till patentlösning af »den nordiska frågan» och därför nu beklagar tillämpningen i de nya aftalen af den s. k. »angränsningsprincipen» eller den af England själf i den medelhafsatlantiska öfverenskommelsen häfdade grundsatsen, att status-quo-aftal af denna art böra afslutas endast af vederbörande »strandmakter». England äger intet Östersjö-Gibraltar och uteslöts därför genom »angränsningsprincipens» tillämpning från aftalet om bevarande af territoriellt status quo vid Östersjöns stränder. Men var detta en diplomatisk framgång för Tyskland, så uppväges den i viss mån af det nära samband, som så småningom utvecklade sig mellan de båda jämnlöpande förhandlingarna samt framför allt däraf, att de bägge aftalens giltighetsområden gränsa till hvarandra, hvarigenom deras samhörighet ytterligare stärkes. Sir Edward Grey har i dagarna i underhuset uttryckligen som ett engelskt uppnådt önskemål betecknat den omständigheten, att intet »gapande hål» skulle förefinnas mellan de båda öfverenskommelserna, utan att deras områden »*sine intervallo*» skulle liksom öfvergå i hvarandra. För att vinna detta mål gick man vid förhandlingarna visserligen ej ända därhän, att man ändrade de sedan 1882 fastslagna gränserna för det diplomatiska begreppet Nordsjön, men man anlitade i stället den nödfallsutvägen att dekretera, hurusom i *denna* öfverenskommelse »Nordsjön skall anses sträcka sig mot öster ända till dess förening med Östersjöns vatten». Hvar sedan denna förening sker och hvar sålunda den ena maktgruppens respekt för status quo upphör och den andra gruppens respekt vidtager, det öfverläts som ett

alltför kinkigt spörsmål åt den enskilda akademiska företagsamheten att efter förmåga söka utreda, om det öfverhufvud kunde anses vara mödan värdt. Praktiskt taget är naturligtvis hufvudsaken, att de båda aftalsområdena gränsa till hvarandra och därigenom de båda aftalen göras till sammanhängande delar af så att säga ett och samma status-quo-system.

Vid detaljkritiken af de båda aftalen har från olika håll fästs uppmärksamheten äfven därpå, att deras status-quo-förklaring strängt taget endast gäller »kustdistrikten», som t. ex. en norsk tidning framhöll i sin ifver att häfda den norska integritetstraktatens öfverlägsenhet från garantisynpunkt. Hithörande uttryck lyda i Nordsjöaftalet »*reconnaissant que leur politique par rapport aux régions limitrophes de la mer du Nord a pour objet le maintien du status quo territorial actuel*», och i Östersjöaftalet återfinnes samma ord med utbyte af »*la mer du Nord*» mot »*la mer Baltique*». De svenska officiella texterna ha uttrycken »*de till Nordsjön gränsande områden*» och »*Östersjöområdet*». Begränsningen i fråga har gifvetvis sitt ursprung i de kontraherande stormakternas ägande af besittningar på andra håll, i fråga om hvilka de ej kände någon lust att utbyta deklarationer. För de smärre staterna lär den väl svårligen kunna tillmätas någon betydelse, och norrmännen kunna därför helt visst lugna sina bekymrade känslor öfver att det territoriella status quo i fråga om t. ex. Närike eller Härjedalen till äfventyrs ej är lika starkt garanteradt som Bohusläns eller Upplands. Hvad som egentligen menas med »*régions limitrophes*», om det skulle gälla att för dessa områden uppdraga en gräns inåt land, torde nog visa sig vara en kinkig kuggfråga, om man finge ställa den till de diplomater, som undertecknat aftalen, men några allvarliga olägenheter af denna nödtvungna brist på precision lära väl knappast vara att befara, åtminstone ej för Sveriges del. Den står där väl snarare liksom den lustiga afgränsningen mellan Nordsjön och Östersjön som ett bevis på de formella svårigheter aftal af detta slag nödvändigtvis medföra, men alldeles uteslutet är naturligtvis ej häller, att under ändrade omständigheter en eller annan makt kan för sina syften draga fördel af dylika brister i deklarationernas formulering.

* * *

Bland de i aftalen deltagande staterna ha oekligen Holland och Danmark största anledningen att rosa marknaden. Konungariket *Nederländerna* har om den tyska regeringens fredliga och lojala afsikter erhållit en högtidlig försäkran, hvilken bör kunna aflägsna många af de farhågor hvarjehanda alltyska funderingar om nödvändigheten för Tyskland att behärska »den fria tyska Rhenströmmens» mynningar framkallat. Värdet af denna försäkran ligger naturligtvis däri, att den gifvits i det internationella aftalets form och att såväl England som Frankrike såsom medkontrahenter åtagit sig att vid behof öfverlägga om åtgärder för bevarandet af status quo på denna punkt. Icke har Holland därigenom, såsom man i glädjen påstått, erhållit samma säkerhet som utaf en neutralitetsförklaring», men landets integritet är dock bättre garderad än före aftalet, och hvarje tecken till minskad spänning mellan Tyskland och England måste i Holland uppföras på det egna landets vinstkonto.

Hvad som här sagts om Holland gäller i allt väsentligt äfven *Danmark*, hvars geografiska läge är lika ömtåligt som Hollands och som därför har samma skäl att känna sig tillfredsställdt öfver de från olika håll i värdig form erhållna nya garantierna. Det pris Danmark fått betala har endast mycket försiktigt berörts i den danska pressen och vanligen där alldeles förbigåtts med tystnad. Nordslesvigarnes och den af Franz von Jessen utrikespolitiskt dirigerade »Nationaltidendes» förargelse öfver hela traktatverket visar dock tydligt nog, hvar skon klämmer. En högtidlig bekräftelse af status quo vid Nordsjön och Östersjön innebär nämligen för Danmarks del bl. a. äfven ett formligt afstående från alla tankar om revision af 1864 års gräns vid Kongeaa i den riktning, hvarom Pragfreden 1866 uppkallade vackert hägrande men snart försvinnande förhoppningar, dödsdömda genom den preussisk-österrikiska öfverenskommelsen af 1878 att stryka ett bredt streck öfver Pragfredens folkomröstningslöfte. Redan tidigare har den danska regeringen praktiskt taget resignerat i denna fråga — om äfven formellt, har i Danmark varit föremål för tvist — men efter öfverenskommelsen af den 23 april 1908 kan denna resignation betecknas som folkrättsligt protokollförd. Förlusten kan under nuvarande förhållanden svårligen kallas betydande, och den uppväges nog af den minskning i otryggheten, som inträdt rörande den danska statens återstå-

ende områden, samt af de utsikter till blidare förvaltningsregim i Nordslesvig aflägsnandet af Preussens misstankar om danskt understöd åt befarade irredentiströrelser möjligen skulle kunna framkalla.

Kommer så *Sveriges* vinst- och förlustkonto i samband med dessa öfverenskommelser. Förlorat ha vi naturligtvis den länge halft förgätna integritetsgaranti gent emot Ryssland 1855 års Novembertraktat förpliktat England och Frankrike att lämna oss. Som en förevändning för de båda västmakterna att — om någonderas intressen så kräfde eller situationen på Krimkrigets tid i våra dagar återvände — med stöd af traktatsargument uppträda i Östersjöpolitiken mot Ryssland hade den redan för de båda makternas förhållande till Norge begrafna gamla traktaten ännu ett visst värde, men ändrade maktgrupperingar och mycket annat, däribland också »aflösningsakten» i Kristiania af den 2 november 1907, hade säkerligen borttagit detta dokuments garantivärde för oss. När det nu öfverkorsades, skedde detta som utbyte mot en *internationellt folkrättslig* förklaring af Ryssland, att dess regering ej numera hyser de planer, mot hvilka Novembertraktaten afsåg att skydda Sveriges rike och västmakternas egna intressen. Man behöfver ej öfverskatta den ryska förklaringen för att kunna säga, att den i närvarande stund för oss betyder mer än ett konserverande af Novembertraktatens till hälften intill marken jämnade ruiner skulle ha gjort. Västmakternas *folkrättsliga* hållpunkt för eventuellt framtida uppträdande i Östersjöpolitiken — praktiskt politiska hänsyn att beakta finnas ju äfven — utgöres numera endast af Ålandskonventionen af 1856, om hvars fortfarande giltighet, till dess den i laga ordning upphäfts, inga allvarligt menade tvifvelsmål bland sakkunniga borde kunna råda. Huruvida särskildt England i en hastig vändning till befästande af sin nya entente med Ryssland skall befinnas hågadt att afstå äfven från denna sista traktatsenliga hållpunkt för dess Östersjöpolitik, det är en *framtidsfråga*, hvilken det skulle vara lönlös möda att nu söka besvara. Att den frågan till sist dock ej under dessa förhandlingar kom att till omedelbart besvarande framställas till det liberala och enligt gamla partitraditioner i möjligaste mån ryssvänliga brittiska kabinettet, det är gifvetvis hvad som i närvarande stund för oss svenskar ter sig såsom det mest tilltalande i de nu afslutade förhandlingarna. I öfrigt

ha vi naturligtvis genom de båda aftalen vunnit liknande fördelar, för oss på grund af vårt mera afsides läge kanske mindre betydelsefulla och lifligt efterlängtade, som Holland och Danmark. Erfarenheten om traktaters bräcklighet i kristider utgör för oss liksom för dessa båda stater en maning att ej öfverskatta betydelsen af dylika garantier, liksom det å andra sidan skulle vara tecken ej blott till internationell ohöflighet utan äfven till en sjuklig pessimism att alldeles frånkänna dem värde.

Det memorandum, som åtföljer Östersjöaftalet, har naturligtvis sitt nära sammanhang med Ålandsfrågan, och på sina håll har man däri velat se ett faktiskt upphäfvande af 1856 års konvention eller åtminstone ett undanrödjande af hindren därför. En närmare granskning af detta aktstyckes text torde visa grundlösheten af detta antagande, hvilket ju för öfrigt redan inför en erinran om allmänna folkrättsliga regler måste te sig som ohållbart. Konventionen af 1856 är afslutad mellan Ryssland, England och Frankrike och kan alltså rättsligen ej upphäfvas annat än genom öfverenskommelse mellan Ryssland, England och Frankrike. Ingendera af de båda sistnämnda makterna har deltagit i Östersjöaftalet eller undertecknat det därvid fogade aktstycket. Redan däraf följer, att Ålandskonventionen rättsligen är alldeles oberörd af dessa öfverenskommelser. Om några samtidiga hemliga aftal mellan kontrahenterna rörande denna konventions upphäfvande har intet afhörts. Tvärtom har tyske statssekreteraren von Schön i riksdagen den 25 mars förklarat, att »frågan om upphäfvande af detta servitut intet har att göra med de nu pågående förhandlingarna» och att Ryssland, honom veterligen, »ej till de intresserade makterna riktat några förslag, i hvilka det påyrkar upphäfvandet af detta servitut». Engelske utrikesministern sir Edward Grey har äfven vid flere tillfällen betygat sin okunnighet om dylika från Ryssland utgående formliga förslag. Återstår alltså endast som grund för hvad några ryska och franska tidningar i tämligen förvirrad form låtit förstå — själfva ordalydelsen i meromnämnda memorandum.

Där utsäges, att status-quo-principen i Östersjöaftalet endast gäller den *territoriella integriteten* af kontrahenternas inom Östersjöområdet varande besittningar, »fastland såväl som öar», samt vidare »att följaktligen denna öfverenskommelse icke på något

sätt kan åberopas i fråga om den fria utöfningen af de höga fördragsslutande parternas suveränitetsrättigheter inom deras ofvannämnda respektive besittningar» (*»que par conséquent la déclaration ne pourra, en aucune manière, être invoquée lorsqu'il s'agira du libre exercice de droits de souveraineté des hautes parties contractantes sur leurs possessions respectives susmentionnées».)* Hvad betyder denna något skrufvade förklaring?

I främsta rummet helt visst en eftertrycklig rysk reservation mot att Ryssland genom att underteckna deklarationen skulle ha åtagit sig några *nya* förpliktelser till de i Östersjöaftalet deltagande makterna utöfver de bestående gamla af 1856, hvilka ju ej kunna »åberopas» af Sverige och endast i andra hand af Tyskland. Redan uttrycket »*territoriellt* status quo» torde vara valdt för att ej i aftalet inbegripa möjliga servitut, som ej direkt hänföra sig till den territoriella integriteten. Dylika servitut beröras därför af aftalen lika litet som en annan icke territoriell realitet, grundsatsen om »Östersjöns frihet». Till yttermera visso och för undvikande af alla framtida missförstånd har Ryssland tillfogat denna reservation för sina suveräna rättigheter, hvilken därvid väl formulerats så allmänt och äfven inpassats i Nordsjöaftalet (där den förefaller alldeles öfverflödig) just af den anledningen, att man ej direkt ville peka på Ålandsfrågan, när denna ej af de träffade aftalen skulle beröras. Saknades reservationen och hade något memorandum aldrig undertecknats, så betydde detta *rättsligen* alls ingen förändring i situationen. Sverige kunde i så fall ändå icke åberopa Östersjödeklarationen om *territoriellt* status quo mot en rysk öfverenskommelse om Ålandsservitutets upphäfvande eller emot ett ensidigt ryskt negligerande af detsamma. Detta förhållande kan vara värdt att erinra sig som en motvikt mot frestelsen att åt ifrågavarande memorandum ge för stor räckvidd.

Däri utsades emellertid vidare indirekt, att Ryssland fortfarande som sitt mål sätter »den fria utöfningen af sina suveränitetsrättigheter» äfven inom den del af sina besittningar, som benämnes de Åländska öarne. Ryssland har alltså högtidligen tillkännagifvit, om än blott i dunkla och indirekta ordalag, att det *ej uppgifvit, utan endast uppskjutit* sina försök att bli kvitt de bestämmelser från 1856 man i Petersburg anser besvärande och framför allt förödmjukande. Detta är gifvetvis

detsamma som antyddes i de båda af vår oförlikneliga telegrambyrå bortslarfvade orden *für's erste* i von Schöns bekanta förklaring (»Så vidt jag vet, ämnar ej häller Ryssland *för närvarande*, under den närmaste framtiden, framställa dylika förslag»). Att en dylik rysk reservation för framtida frigörande af de fullständiga suveränitetsrättigheterna på Åland, afgifven i ett aftal med Sverige, Danmark och Tyskland, skulle på något sätt beröra giltigheten af ett Rysslands fördrag med Frankrike och England, är gifvetvis orimligt och att t. ex. Sverige biträdt detta memorandum innebär naturligtvis ej häller någon svensk meningsyttring om Rysslands till andra makter åtagna förpliktelser. Gent emot giltigheten af dessa kan, äfven om det ej i något särskildt memorandum utsäges, denna Östersjöaftalets tilläggsakt lika litet åberopas som detta aftal självt får åberopas mot eventuella framtida ändringar i Ålandsöarnes nuvarande *status* i fråga om de ryska suveränitetsrättigheternas fria utöfning.

Ålandsfrågan står sålunda rättsligt alldeles oberörd af de träffade aftalen. Diplomaterna ha här, som en tysk författare kvickt anmärkt, sökt illustrera, att på deras område den Mussetska komedirubriken »En dörr skall vara öppen eller stängd» ej har sin giltighet, och det vore dåraktigt att tro, det några gläntningar på den 1856 af västmakterna stängda dörren ej för framtiden skulle vara att befara. Ryssland har emellertid afstått från att vid *detta* säkerligen exceptionellt gynnsamma tillfälle söka få sin afsikt att bli servitutet kvitt förverkligad. Det har samtidigt afböjt t. o. m. skenet af nya band på sin handlingsfrihet samt indirekt angifvit dess återvinnande som ett alltjämt bestående önskemål. Hvad frågan, sedd från svensk synpunkt, angår, så ha Sveriges intressen ej i någon punkt därvid, efter hvad man nu kan finna, ytterligare tagit skada. En fördel är ju, att konventionens fortbestånd och betydelse blifvit så att säga upplifvade inför allmänna meningen i Europa. Onekligen har man under denna frågas behandling här i Sverige på sina håll visat en föga klädsam ängslan och nervositet, förgätande att Ålandsservitutets upphäfvande ej är liktydigt med öarnes befästande och att öarnes befästande i sin tur visserligen skulle vara en betänklig sak, kanske mest genom dess befarade deprimerande verkan på svensk självtillit, men för ingen del dock lika med upphörande af vårt fulla oberoende.

Under åren 1809—1856 lyckades vi lefva vårt nationella lif utan några skyddande ryska löften till Frankrike och England om dessa öar; några decennier af denna tid existerade vi t. o. m. till trots af några för sin tid rätt ansenliga Ålandsbefästningar, och nu äro ju våra resurser betydligt större än då. I belåtenheten öfver att en obehaglig eventualitet för denna gång undveks, borde därför blandas hvarken falsk trygghet för framtiden eller omanlig ängslan öfver att vi för vårt nationella själfbestånd skulle uteslutande vara hänvisade till de stores kanske dyrköpta välvilja. Sveaborg, som skulle »gifva den kloke herraväldet öfver både haf och land» föll för hundra år sedan, men endast därför, att man på den tiden »gjorde ynkedomen till system». På Ehrensvärds grift står emellertid äfven en annan minnesvärd inskrift:

»Efterverld stå här på egen bottn
och lita icke på Fremmande hielp.»

OPINIONSNÄMNDEN OCH BYRÅKRATIEN

af *Emil Svensén.*

Professor Kjelléns motion vid årets riksdag om upphäfvande af ämbetsmännens i grundlagen stadgade oafsättlighet såsom ett värn mot byråkratiens missbruk af ämbetsmakten ådrog sig mycken uppmärksamhet, men lyckades som bekant icke tillvinna sig riksdagens bifall. Om önskvärdheten af, att en gräns sättes för byråkratiens makt, var man inom vidsträckta kretsar såväl inom som utom folkrepresentationen ense med motionären, men det ansågs med skäl, att det eftersträfvade målet icke skulle låta sig vinna på den väg, som han utpekat.

Med anslutning till denna åsikt och alltså med vidhållande i hufvudsak af grundsatsen om ämbetsmäns oafsättlighet, hålla vi dock före, att denna grundsats i vissa afseenden kan tåla vid en eller annan inskränkning.

Endast i förbigående vilja vi då till en början anmärka, att denna grundsats icke i så stor utsträckning, som nu är förhållandet, bör få utöfva ett hinder mot nödiga omregleringar af ämbetsverk och ämbetsmannakårer eller indragning af öfverflödiga ämbeten. Nu kunna verkningarna af dylika reformer och framförallt de därmed afsedda besparingarna för statsverket under lång tid göras illusoriska, tack vare nödtvånget att på indragningsstat uppföra de afskaffade ämbetenas innehafvare, som sålunda för all framtid utan någon som hälst ytterligare tjänst åt det allmänna varda tillförsäkrade sin med det indragna ämbetet förenade aflöning.

Vid dylika tillfällen kunde ofta en stor besparing vinnas för statsverket, om för detta särskilda fall ett undantag genom än-

dring i grundlagen gjordes från den allmänna regeln om ämbetsmännens inamovibilitet, så att de då — naturligen mot skälig ersättning af allmänna medel för flyttningskostnad och liden förlust — finge underkasta sig den förflyttning till annat lämpligt ämbete, som af omständigheterna kunde påkallas.

Men det var egentligen icke härom, som vi nu ämnade tala. Vår mening var i stället att framkasta en tanke, genom hvars förverkligande ett afsevärdt steg borde kunna tagas till inskränkande af byråkratiens maktställning.

1809 års grundlagstiftare, hvilka med största möjliga stränghet höllo fast vid regeln om domares oafsättlighet, ansågo sig dock böra fastställa ett alldeles särskildt undantag från densamma.

I regeringsformens § 103 stadgades nämligen, som bekant, att lagtima riksdag skall hvart tredje år tillsätta en nämnd, hvilken af det allmänna språkbruket fått benämningen *opinionsnämnden,* och som äger att döma, huruvida högsta domstolens samtliga ledamöter gjort sig förtjänta att i deras viktiga kall bibehållas, eller om vissa af dem utan bevisligen begångna fel eller brott likväl kunde anses böra från utöfningen af konungens domsrätt skiljas. Riksdagsordningens § 69 redogör närmare för det sätt, hvarpå opinionsnämnden har att fullgöra sitt grannlaga uppdrag. Först rösta nämndens samtliga ledamöter öfver den frågan, huruvida omröstning skall anställas till uteslutande af någon bland högsta domstolens ledamöter. Beslutes sådan omröstning, uppgör hvar och en af nämnden en sluten lista på de justitieråd, flere eller färre, som han anser böra entledigas. De tre bland dessa, som då fått det största antal röster emot sig, ställas hvar efter annan under ny omröstning, hvarvid två tredjedelar af rösterna fordras emot den eller dem, som skola anses vara från riksdagens förtroende uteslutna. Regeringsformens § 103 stadgar ytterligare, att riksdagen skall göra anmälan om nämndens beslut hos konungen, som därefter genom nådigt afsked skiljer de sålunda utpekade från ämbetet, hvarvid de dock tilläggas hvar sin årliga pension till lönens halfva belopp.

Det är denna opinionsnämnd, som synes vara mäktig af en vidsträcktare utveckling, genom hvilken det allmännas intressen bättre kunna tagas till vara, utan att ämbetsmännens själf-

ständighet därför behöfver obehörigen trädas för nära. Men för detta ändamål kräfves först och främst, att själfva opinionsnämnden ombildas och dess sammansättning i viss mån förändras, på det den må varda bättre skickad att fylla såväl sin nuvarande uppgift som den utvidgning däraf, hvarom i det följande skall talas.

Vid 1890 års riksdag väckte dåvarande ledamoten af andra kammaren, fullmäktigen i riksgäldskontoret Johan Johansson i Noraskog en motion, hvari han yrkade en ändrad sammansättning af de riksdagens valnämnder, om hvilka riksdagsordningens 68—72 §§ hafva att förmäla, nämligen elektorer för val af justitieombudsman, opinionsnämnd, fullmäktige i riksbanken och riksgäldskontoret samt kommitterade för tryckfrihetens vård. Han föreslog, att dessa nämnder, i stället för att som nu på ofligt sätt tillsättas genom val, skulle bildas sålunda, att i dem inträdde efter tur och ordning ett lika antal af hvardera kammarens *äldste ledamöter,* räknadt efter tjänstgöringsåldern och, där denna är lika, efter lefnadsåldern. Enligt hans mening skulle på detta sätt uppstå en ständigt för handen varande nämnd af riksdagens åldermän, som med tiden borde tillvinna sig ett betydligt anseende, bildad som den vore af riksdagens erfarnaste och mest pröfvade ledamöter utan hänsyn till partiställning.

Om de öfriga uppgifter, som denne motionär velat tillmäta den af honom föreslagna nämnden af riksdagens åldermän, hafva vi i detta sammanhang icke att yttra oss. Men dess befogenhet såsom opinionsnämnd gent emot högsta domstolens ledamöter borde genom den sammansättning, som den sålunda skulle erhålla, kännas fri från alla obehöriga inverkningar af sidoinflytelser eller partihänsyn. Förekomme ändå sådana, skulle de i alla fall neutraliseras genom den välbetänkta föreskriften, att två tredjedels röstöfvervikt erfordrades för uteslutande af en eller annan bland högsta domstolens ledamöter.

Om denna förutsättning är riktig, borde den äfven möjliggöra en ganska vid utsträckning af opinionsnämndens verkningskrets. I stället för att såsom nu vara inskränkt till högsta domstolens ledamöter, borde den utan våda, men fastmera till ganska stor nytta, kunna utsträckas till samtliga rikets ämbetsmän, som äro försedda med kunglig fullmakt.

Utöfningen af opinionsnämndens nuvarande uppdrag är enligt sakens natur begränsad till sådana fall, som blifvit allmänt kända, och där nämndens samtliga ledamöter sålunda på förhand varit i tillfälle att bilda sig ett själfständigt omdöme. I de fall, där de ej kunnat det, äro de tydligen af sina samveten förpliktade att med nej besvara en uppställd fråga om afsättning. Ingen har häller förmärkt några menliga följder af denna riksdagens afsättningsrätt eller några missbruk vid dess utöfning, men själfva dess tillvaro såsom en i fjärran hotande utsikt har icke kunnat undgå att öfva ett hälsosamt inflytande på dem det vederbör. Af enahanda skäl och under lika starka garantier mot missbruk borde alldeles detsamma blifva fallet, i händelse opinionsnämndens befogenhet utsträcktes till det omfång, som här ofvan är föreslaget.

I sådant fall kunde en nämnd, som icke behöfver väljas, utan alltid är tillstädes, så länge en riksdag är för handen, och där alla uppkommande ledigheter af sig själfva fyllas, icke behöfva inskränka sin verksamhet till den tidpunkt, som riksdagen nu uppställt för opinionsnämnden, eller hvart tredje år vid lagtima riksdags början. Fast hällre borde den kunna sammankallas närhälst ett visst bestämdt antal af dess ledamöter det yrkade, för att då genast och liksom nu utan föregående öfverläggning kunna utöfva sin opinionsrätt gent emot den eller de ämbetsmän, som vid dess sammankallande utpekats under de former, hvilka för ändamålet kunna föreskrifvas. Dessa former torde gent emot andra än innehafvare af domareämbeten icke behöfva omgärdas med samma omständliga försiktighetsmått, som grundlagen nu uppställer i fråga om högsta domstolens ledamöter. Så snart nämnden sammanträdt, borde omröstning omedelbart kunna företagas gent emot den eller de personer, som af förslagsställarna vid sammankallandet utpekats — hvilket för öfrigt icke behöfver ske offentligen, utan exempelvis genom förseglad anmälan till nämndens ordförande. Garantien mot maktmissbruk låge ju uppenbarligen i den föreskrifna kvalificerade majoriteten inom en församling, med hvars tillsättande partipolitiken ingenting haft att skaffa.

Vi föreställa oss, att en så beskaffad opinionsnämnd borde göra en god tjänst såsom ett ständigt närvarande korrektiv mot byråkratiska öfvergrepp och maktmissbruk, utan att några så-

dana från dess egen sida rimligen kunde befaras. På de närmare detaljerna torde vid frågans närvarande ståndpunkt icke vara nödigt att inlåta sig. Det är blott ett uppslag, som vi velat framkasta till moget öfvervägande af intresserade inom och utom riksdagen.

SVERIGES MODERNA LITTERATUR

TILLBAKABLICK OCH ÖFVERBLICK

af docent *Fredrik Böök.*

I.

För närvarande gäller det på litteraturens område lika väl som på konstens, att den principiella diskussionen i vårt land föres med långt mindre värme än förr. Teoretiserandet om litteraturens mål och medel, dess samhälleliga betydelse och dess förhållande till moraliska värden var i hög grad typiskt för 1880- och 1890-talen, men tyckes nu ha i det närmaste afstannat. Det vore mycket oberättigadt att från denna omständighet sluta till ett minskadt intresse för diktningen. Tvärtom har med det stärkta kulturmedvetandet, den ökade folkupplysningen följt ett allt varmare förstående och uppskattande af samtidens svenska litteratur. Förklaringen torde snarare ligga däri, att de estetiska diskussionerna framför allt tillhöra öfvergångs- och brytningstiderna. När en ny riktning bryter in, kännetecknas dess våg af principiell kritik, estetiska programuttalanden och debatter. I samma mån som riktningen lyckas omsätta sina intentioner i skapande handling, upphör det trots sin väckande betydelse konstnärligt ofruktbara teoretiserandet. Just därför att den moderna svenska litteraturen är ett lefvande och frodigt faktum, förstummas tvisterna och rådslagen. Man kan i Tyskland, där hvarken naturalismen eller reaktionen mot densamma lyckats skapa en nationell diktning, konstatera hur programbildningen och parollgifningen, de estetiska grubblerierna och teorierna fortsätta i en oändlig serie. Den gamla sanningen bekräftas, att ord kunna tända men också förvirra, och att endast handling befriar.

Kunna vi alltså göra gällande, att den litterära rörelse, som har sin utgångspunkt i åttiotalets realism och som under nittiotalet erhåller en ny riktning och en annan karaktär, verkligen

skänkt oss en modern svensk diktning, ett starkt och fulltonigt uttryck för vårt lynne och vårt folkliga medvetande, så bör tidpunkten följaktligen vara mogen för en opartisk och kritisk framställning af denna litteraturs utveckling. Det bör vara möjligt att ange den väg som tillryggalagts och att bestämma den punkt där vi befinna oss. Och uppvisandet af grundlinjerna, de för utvecklingen afgörande knutpunkterna, bör kunna bli af betydelse för uppskattningen och bedömandet af den litterära nutid, som omger oss, på samma sätt som uppfattningen af dagens händelser hvilar på den historiska åskådningen. En dylik undersökning skall här företagas, ehuru framställningen naturligtvis måste afstå från en vetenskaplig apparat af detaljbestämningar och dokumenterande belägg och i viss mån förutsätta bekantskapen med det historiskt gifna stoffet — den svenska litteraturen mellan 1879 och den dag som i dag är.

1879, »Röda rummets» år, är märkesåret, ty med denna roman bryter naturalismen in i den svenska diktningen, och »Röda rummets» författare är den hufvudfigur, kring hvilken 1880-talets diktargeneration grupperar sig, äfven om hans starka subjektivism gör att han knappast kan betraktas som ledare.

Vill man nu göra sig reda för hvad begreppet *realism* eller *naturalism* betecknade i litteraturen, så upptäcker man snart, att en enhetlig och uttömmande definition icke kan gifvas, men att ordet motsvarar en historisk strömning, som i sig sammanfattar en mängd tendenser af delvis motsatt art. Fattar man sålunda naturalismen som ett historiskt gifvet faktum, en litterär rörelse, som med utgångspunkt från Frankrike når fram till Sverige under 1880-talet efter att förut ha färgats på olika sätt särskildt i Ryssland, Danmark och Norge, så skulle man kunna karaktärisera den på ungefär följande vis.

Den franska naturalismens ursprungliga teoretiska grundval var idén att tillämpa den naturvetenskapliga arbetsmetoden på diktningen. Litteraturen skulle öfvervinna den planlöshet och den subjektivitet, som vidlådde den, och vinnlägga sig om att uppnå den absoluta objektivitet och den stränga metodiskhet, som gaf vetenskapen dess styrka. Lifsföreteelserna — naturen lika väl som mänskorna — skulle icke längre återges i det nyckfulla och planlösa urval, som varit traditionellt, utan de skulle göras till föremål för ett ingående och noggrant detaljstudium

och i litteraturen framställas med systematisk exakthet. Likaväl som för vetenskapsmannen fick det för författaren icke finnas stort eller smått, viktigt eller oviktigt, skönt eller fult, godt eller ondt; det enda afgörande var iakttagelsens riktighet och återgifvandets sanning. För Zola hägrade ett ögonblick litteraturens upphöjande till rang af experimentell vetenskap: liksom kemisten i sitt laboratorium studerar ämnenas sammansättning och egenskaper genom att framkalla de kemiska processer som han önskar, på samma sätt skulle författaren, en psykologisk laborant, studera själarnas egenskaper genom att i konstverkets smältdegel framställa de förbindelser och framkalla de reaktioner, som han ansåg upplysande.

Ohållbarheten i denna teori för den experimentella romanen, som alldeles förbiser bristen på ett objektivt sanningskriterium för diktade psykologiska processer, var ju alldeles för öppendaglig för att teorien skulle kunna få större betydelse. Men icke nog härmed, äfven krafvet på att litteraturen skulle vara en strängt opartisk spegel, med naturvetenskapernas sakliga och affektfria objektivitet gentemot stoffet, blef rätt snart trängdt i skymundan. Icke ens Zola själf blef denna grundsats trogen, och det var blott hans talanglösaste lärjungar i Frankrike och enstaka experimentatörer i Tyskland — såsom Holz och Schlaf — hvilka försökte genomföra denna konsekvens. För de öfriga kom naturalismen på denna punkt faktiskt endast att betyda: ett oräddare och hänsynslösare sysslande med lifsområden, som förut ansetts olämpliga för dikterisk behandling, samt ett noggrannare, detaljrikare, på omsorgsfulla studier hvilande återgifvande af verkligheten.

Men i självfva verket öfvertog naturalismen långt mera än tekniken från naturforskningen och de empiriska vetenskaperna, den öfvertog i stor utsträckning den åskådning, som behärskade dessa vetenskaper. I anslutning till det sträfvande, som på det vetenskapliga området ledt till så glänsande resultat, sökte äfven litteraturen att framställa människan som underkastad naturlagarna. Det mänskliga själslifvet var icke längre en afskild värld för sig, ett fritt och oafhängigt rike, utan det behärskades af samma oföränderliga kausallagar, enligt hvilka den stora världsutvecklingen äger rum. Att framställa mänskan som en produkt af de omgifvande förhållandena i öfverensstämmelse med Taines

formel, att skildra de psykologiska tillstånden som resultat af yttre förlopp eller af fysiologiska faktorer i öfverensstämmelse med den moderna vetenskapen — det blef uppgifter, som litteraturen föresatte sig att realisera.

Naturalismen sammansmälte vidare med den positivistiska världsuppfattning, som utvecklats under befruktande påverkan af de uppblomstrande naturvetenskaperna. Den kom därmed i opposition mot det historiskt gifna samhället, hvilket i mångt och mycket hvilade på grundvalar, som positivismen angrep såsom förnuftsvidriga. Naturalismen fick ett socialt kampprogram, som riktade sig mot de fördomar, som ännu behärskade Europa: mot de religiösa dogmsystemen, mot den historiska samhällsordningen med dess orättvisor och dess barbari. Naturalismen, som i Frankrike i öfvervägande grad varit en estetisk princip, förvandlades mer och mer till lösensordet för en social indignationslitteratur, som i utprägladt tendentiösa diktverk behandlade arbetarfrågan, kvinnofrågan, sedlighets- och äktenskapsfrågorna, de religiösa frågorna, den nationella frågan. Naturalismen blef den konstnärliga formen för en samhällskritik, i hvilken engelsk filosofi, rysk anarkism, norsk individualism förenade sig för att sätta alla tänkbara problem under debatt.

Hunnen till denna punkt, hade naturalismen radikalt förnekat utgångspunkten: det noggranna, opatetiska återgifvandet af verkligheten i vetenskapens objektiva anda. Vetenskapen var numera endast ett kampmedel i den strid mot fördomar och orättvisor, som litteraturen förde. Litteraturen var icke längre en opartisk laborator, utan en entusiastisk soldat. Dess uppgift var att göra nytta — Kielland, i mycket riktningens enfant terrible, präglade ordet nyttepoesi —; i utilismens och demokratiens tidehvarf skulle en litteratur med annan uppgift vara en onödig och dödsdömd lyx.

Men naturalismen utvecklade ännu en fas. Genom att ständigt skildra samhällslytena och samhällsolyckorna, genom att utöfva en förbittrad kritik mot alla illusioner och ideal fick den en allt dystrare och glädjelösare karaktär. Det är betecknande, att riktningens största franska representanter: Flaubert, Goncourt och Zola alla äro litterära fysionomier af ett allvar, som intet löje splittrar, ingen humor mildrar. Redan det tunga, metodiskt mödosamma arbetet med ett ofta likgiltigt verklighetsstoff förkla-

rar därvidlag åtskilligt. Men den mörka synen på de samhälleliga institutionerna, deras dumhet och deras orättvisa, motverkades dock i någon mån af en optimistisk framtidsförtröstan, ett varmt hopp på sanningens och rättfärdighetens seger. Af långt djupare art var den pessimism, som den naturvetenskapliga världsuppfattningen förmedlade, och som likt en höstfläkt isade de känsligaste sinnena. Empirismen hade borteliminerat det öfversinnliga i tillvaron, verkligheten låg död och tung kring individen, som själf var obevekligt underkastad de oföränderliga naturlagarna. Den köldrysning, hvarmed själen såg förintelsen och den eviga nödvändigheten i ögonen, fick gripande uttryck framförallt hos J. P. Jacobsen. Med dessa pessimistiska strömningar förenade sig så intrycken från de stora ryska författarnas asketiska kult af lidandet, deras rasbestämda melankoli, som har stepplandskapets ödslighet. Därtill kom efterverkningen från den tyska metafysiska pessimismen hos Eduard von Hartman och den återuppståndne Schopenhauer, i hvilkas spår följde vulgärare kolportörer.

Det var denna naturalistiska flodvåg — liksom springfloden sammansatt af olika komponenter — hvilken under 1880-talet nådde de svenska kusterna med gny och brus.

Som internationell rörelse hade naturalismen alltså en ganska rikt sammansatt karaktär. Dess skala sträckte sig från det lugnt och kyligt speglande, stundom nästan apatiska återgifvandet af den yttre verkligheten till den lidelsefullt tendentiösa anklagelselitteraturen, från den optimistiska och borgerliga reformviljan till den cyniska desperationen eller den isande känslan af tillvarons meningslöshet och förgänglighet. När man vänder sig till den svenska naturalismen, till 80-talslitteraturen, faller det genast i ögonen, att det endast var vissa sidor af naturalismen, som i Sverige kommo till utveckling; de öfriga senterades visserligen i de utländska diktverk, som under denna tid spelade en nästan större roll i det allmänna medvetandet än de svenska författarnas, men de fingo aldrig självständig och rotfast existens på svensk mark, säkerligen bland annat därför att riktningen, som nådde hit senare än till de flesta andra länder, efter endast ett årtionde blef bruten af nya strömningar.

Den rent estetiska naturalismen — i mening af en ny, exakt, konsekvent objektiv arbetsmetod — kom för det första aldrig

att få någon representativ företrädare i Sverige. Förutsättningarna för denna naturalism voro: böjelse för det preciösa och exakta, gammal och raffinerad litterär kultur med sinne för iakttagelsens och teknikens felfrihet och ackuratess, för konstruktionens säkerhet och logik; dessa förutsättningar funnos i hög grad i Frankrike, men i ytterst ringa mån i Sverige. Hvad 80-talet i detta afseende åstadkom var af mycket blygsamt omfång. Man visade god vilja att i litteraturen införa psykologisk realism och noggrann iakttagelse, man sträfvade att skildra typer och förhållanden med saklig skärpa, och man lyckades därigenom åstadkomma en litteraturhistoriskt betydelsefull och nödvändig förnyelse af ämnesvalet och tekniken. Men man förmådde aldrig höja sig till den naturalistiska romanens omfattande och allsidiga världsbild, utan man inskränkte sig till den flyktiga skissen, den löst komponerade novellen; man lyckades aldrig uppnå den observationens finhet och styrka, den formens fasthet och mogenhet, som de bästa utländska mönstren ägde. Det största som skapades i denna riktning var Strindbergs »Hemsöborna» och »Skärkarlslif», som ge den stockholmska skärgårdsbefolkningens lif och lefverne med sakkunskap och detaljglädje, i en fast och ofta glansfull form; anmärkningsvärdt är i »Skärkarlslif» företalet, där Strindberg i god öfverensstämmelse med naturalismens anda tecknar de geologiska, geografiska, klimatiska och etnologiska förutsättningarna för skärgårdsbefolkningens lif, den miljö, i hvilken individernas öden skola urskiljas. Men detta är dock närmast en isolerad ansats, jämförlig med den tendens att återföra psykologiska förlopp på fysiologiska, som man kan iakttaga framför allt i »I hafsbandet»; och lusten att i den konstruktiva romanens form ge en konsekvent och objektiv bild af ett bestämdt lifsområde torde knappast någonsin ha varit stor hos en så lidelsefullt engagerad natur som Strindbergs. Vill man eljest mönstra det mera anmärkningsvärda i riktning mot objektiv lifsskildring, finner man, instuckna bland mängden af program- och tendensverk, föga annat än Geijerstams noveller ur allmogens och de fattigare klassernas lif, Ernst Ahlgrens skånska folklifsskildringar och några studier af fru Leffler och Oscar Levertin. Tor Hedberg intar dock en mera självständig ståndpunkt; i lugn och opolemisk ton söker han genomföra en psykologisk analys af bestämda själsliga fenomen och gör i »Jo-

hannes Karr» en studie öfver uppkomlingen, medan han i »På Torpa gård» skildrar det inre förloppet i en till det yttre helt vanlig äktenskapshistoria och i »Judas» griper ett problem i den bibliska berättelsens form.

Långt mera utpräglad återger 80-talets litteratur naturalismens karaktär af oppositions- och indignationslitteratur. Betecknande nog står »Röda rummet» som portalen till årtiondet, med sin förbittrade, hänsynslösa, alla samhällets lager genomskärande kritik. Ett så våldsamt och obändigt patos som i denna bok, hvilken har skriets impulsivitet, återfinner man dock knappast i skedets öfriga produktion. Det blir mera ett allmänt socialt patos, med varmt medlidande för de fattiga och de små, med förbittring mot de hjärtlösa rika, med harm öfver den själlösa och för tidens stora frågor oförstående bourgeoisien. Den typiska känslosfären återfinner man lättast i Levertins noveller, som just därför att de äro skrifna af en man, hvars personliga läggning var af absolut annan art, med ökad klarhet återge den allmänna tidsstämningen. Till detta sociala patos kom så det individuella krafvet på personlighetens rätt till fri utveckling gentemot samhällsförtrycket och konventionerna. Redan i Strindbergs första storverk, »Mäster Olof» och »Röda rummet», fanns detta tema, men den oerhörda betydelse det fick berodde först och främst på inflytandet från Ibsen, som i själfva verket är den centralaste makten i 80-talets litteratur, långt mera än Strindberg. De två hufvudformerna för detta individualistiska tema äro: den unge mannens strid för att gentemot de sociala hänsynen och familjebanden följa sin religiösa och sociala öfvertygelse samt, i noggrann analogi, kvinnans rätt att gentemot den moraliska slentrianen och vaneäktenskapet vara trogen sin personlighet, sin kallelse eller sin kärlek. Det är med andra ord Brand och Dockhemmet, som klarast behandla de problem, som åttiotalet med outtröttlig hänförelse belyste, uppställde och löste. I romanens, novellens och skådespelets form debatterades dessa grundspörsmål af fru Leffler, Ernst Ahlgren, Geijerstam, Lundegård, Levertin, för att nu endast dröja vid de namn som ha klang, med förbigående af de talrika, som redan glömts.

Den anda som behärskade denna litteratur var alltigenom allvarlig, sällan cynisk eller förtviflad, om icke stundom hos Strindberg, i allmänhet gömmande en redlig framtidstro på san-

ningens och de nya idealens seger. Den djupa höstliga pessimism, som präglar vissa af den utländska naturalismens verk, möter man icke hos oss, endast den tyngd och bitterhet, som sysslandet med orättvisorna och samhällsnöden gifvetvis medförde. Hos Geijerstam är grundstämningen ofta en tungsint melankoli, hos Tor Hedberg har den en mera negativ karaktär af glädjelöshet, endast i Ola Hanssons lyrik möter oss ett djupare anslag af sönderslitenhet och smärta.

Har härmed i ungefärligt öfverslag angifvits, hvilka element det svenska 80-talet förmådde tillgodogöra sig ur den naturalistiska strömningen, så återstår att granska de konstnärliga resultaten af riktningen.

Det lönar sig därvidlag bra litet att förneka, att de måste karaktäriseras som obetydliga. Hur högt man än kan vilja anslå 80-talets betydelse som allmän brytningstid, dess frigörande inflytande på det allmänna tänkesättet i politiska, sociala och moraliska frågor, säkert är att det är ytterst få litterära skapelser af konstnärlig rang som det kvarlämnat. När Levertin 1897 i en kritisk tillbakablick (publicerad i Svenska Dagbladet i anledning af regeringsjubiléet) spanade efter de bestående verken och fann en viss tomhet, tröstade han sig med att årens förskönande patina skulle förvandla åtskilliga obeaktade skapelser till konstverk af rang. I själfva verket får man vid hvarje förnyadt sysslande med 80-talslitteraturen ett starkt intryck af motsatt art: att tiden ohjälpligt blekt böckernas sidor, och att icke många af dem besitta de egenskaper, som kunna tänkas skola rädda ett verk från glömskan. Vill man se detta omdöme bekräftadt, kan man öppna David Sprengels visst icke talanglösa, men hänsynslöst ensidiga och panegyriska bok »De nya poeterna» och där öfvertyga sig om, hvilka liflösa och svaga verk den oinskränkte beundraren af föresats måste tillgripa för att finna föremål för sin kärlek och entusiasm.

Egentligen är det några af Strindbergs verk som utgöra den oförytterliga hufvudvinsten af 80-talets rörelse. »Röda rummet» är för visso icke något fulländadt och oklanderligt verk; vid sidan af genial och träffsäker satir bjuder den på åtskillig af en billigare art, i sin groteska öfverdrift närmast jämförlig med skämttidningshumorn. Men trots detta har »Röda rummet» en sådan rikedom på lefvande scener, en sådan temperamentets spänn-

kraft, att den aldrig kan föråldras. »Hemsöborna» och »Skärkarlslif» skola alltid behålla en rangplats på grund af skildringens åskådlighet och blodfulla styrka, språkets must och sälta. Betecknande är, att Strindberg, som å ena sidan tog så djupa intryck af den internationella tidsströmningen, som förkunnade lyrikens och romantikens död, utilismens seger med hela den exklusiva och glödande hänförelse, hvarmed han successivt omfattat så många sinsemellan stridande doktriner, att han som konstnär stod oafhängigare af de estetiska teorierna än någon annan i kraft af sitt våldsamma, alla regler och föreskrifter genombrytande temperament. »Röda rummet» har *icke* naturalismens omsorgsfullt planerade och sorgfälligt studerade byggnad, utan det är en öfverströmmande, djärf och spontan improvisation: det finnes i hela tidsskedet icke någon samhällsskildring, där författaren stått i ett så personligt förhållande till sitt stoff. Romanen är, hur mycket den än är ett barn af naturalismens anda, alldeles genombrunnen af Strindbergs personlighet, och däri ligger hemligheten af att den gör ett lefvande och gripande intryck vid sidan af de talrika andra åttiotalsberättelserna om en ung mans desillusionering. Strindbergs oafhängighet tog sig likaledes ett eklatant uttryck i kvinnofrågan, där han, drifven af individuella instinkter utaf en elementär styrka, seglade rätt upp mot tidens passadvind med förakt för både Ibsen och Stuart Mill. Giftashistorierna, de mest utpräglade tendensnoveller som Strindberg skrifvit, tillhöra dock hans konstnärligt svagaste verk, en omständighet till hvilken jag senare skall återkomma.

Vänder man sig från Strindberg, så återstå på sin höjd några berättelser af fru Leffler, Ernst Ahlgren, Geijerstam och Tor Hedberg, hvilka, utan att äga några som hälst lysande egenskaper, likväl kunna betraktas som acceptabla verklighetsskildringar. Den psykologiska uppfattningen kan i dem vara vederhäftig, men är aldrig frapperande genom djup eller skärpa, formgifningen kan vara sorgfällig och solid, men saknar pregnans och öfverhufvud suggestiva egenskaper. Den öfriga mängden af romaner, noveller och skådespel lider genomgående af torka och konstnärlig omogenhet. Det är oftast lätt att urskilja den tendens, den allmänna idé, som föresväfvat författaren, men sällan eller aldrig känner man en fläkt af stark och omedel-

bar dikterisk inspiration. Åttiotalets litteratur gör i allmänhet ett nedslående intryck af lofvärd föresats och otillräcklig god vilja; diktverken stå oftast i ett ganska utvärtes förhållande till författarna och sakna därför pulsslagets värme.

Man kan då icke underlåta att framkasta frågan, hvarpå denna konstnärliga ofruktbarhet beror. Det duger ej i detta sammanhang att peka på de svagheter, som inskränka värdet af den naturalistiska litteraturen öfverhufvud, ty det anmärkningsvärda är, att man i Sverige uppnådde ojämförligt obetydligare resultat än i andra länder. Förklaringen måste sökas däri, att den naturalistiska konstuppfattningen icke öfverensstämde med svenskt lynne, icke gaf fritt utrymme åt den svenska naturens poetiska möjligheter.

Redan förut har betonats, att den rent estetiska naturalismen, som är en konstnärlig arbetsmetod, en litterär teknik, till sitt väsen är speciellt fransk och saknade flera förutsättningar på svensk botten. I själfva verket torde den fantasiverksamhet, som, hvilande på ett omfattande, flitigt insamladt kunskapsstoff, med hjälp af en rikt sammansatt logisk konstruktion af händelseförloppen ger en tåligt framskridande, systematiskt ordnad lifs- eller världsbild, vara främmande för svensk diktning. Det är icke ett fel, icke en brist som bör fyllas, utan ett karaktärsdrag, som återfinnes hos de flesta representanter för svenskt lynne inom dikten och verkligheten. Inbillningssynen har hos oss en mera förtätad, koncentrerad, skenbart planlösare, alltid omedelbarare styrka, den har inspirationens sammanträngande, uppbrusande, i en glimt fattande, med en blixt belysande snabbhet. Vår klassiska litteraturs största gestalter, Bellman och Tegnér, ha båda denna lyriskt dityrambiska ingifvelse, hvars trollmakt för oss är oemotståndlig. Den konstnärliga fantasien rör sig spontanare, friare, som ett uttryck för inre makter, hvilka icke äro afhängiga af logisk beräkning och öfverläggning. Den franska naturalismen är, i ännu högre grad än klassicismen, den mest logiskt och empiriskt bundna konstform, som världslitteraturen äger; dess inspiration är den mest planerade, af förståndsverksamheten öfvervakade och korrigerade, som kan tänkas. För ett svenskt lynne kan väl knappast en organiskt undfången lifsaspekt återges i en så afsiktligt beräknad teknik utan att stämningen förflyktigas och det inbillningseggande försvinner.

Något liknande gäller för den fas af naturalismen, som tendenslitteraturen utgör. Den tendentiösa romanen och problemdramat, som afse att belysa det principiellt viktiga fallet, att exemplifiera den förfäktade tesen, äro till ursprung och väsen en fransk skapelse, och så till vida hade nog Jules Lemaitre rätt, när han reklamerade Ibsens problemdramer som grenar af det franska stamträdet. Förutsättningen för att denna slags diktning skall bli annat än ett liflöst schema, en sammanhängande serie psykologiska postulat, är att fantasien skall förmå arbeta på kommando öfver ett af förnuftet anvisadt motiv, att inbillning och logik skola ostördt samverka i en gemensam riktning. Låt vara att tendenslitteraturen alltid är en amfibie, hos hvilken antingen den abstrakta tesen sticker fram i sin nakenhet eller också den konkreta, lefvande inbillningsrealiteten trotsar det logiska schemat, man kan inte bestrida den virtuosa skicklighet, hvarmed t. ex. franska författare lyckats förena eld och vatten. För svenskt lynne torde dock denna metod att låta inspirationen välla fram i ett regelrätt kanalsystem vara en orimlighet. Det finnes också i åttiotalets rika tendens- och indignationslitteratur icke ett enda verk som har en fläkt af lif och inbillning; det är lika godt om tidens tankar som det är ondt om konstnärliga idéer. Strindbergs Giftasnoveller vitsorda med sin groteska blandning af föredrag, journalistik och novellstil uppgiftens olöslighet.

Ser man förhållandet icke principiellt, utan litteraturhistoriskt, så bekräftas oöfverensstämmelsen mellan naturalismen och det svenska lynnet af det faktum, att åttiotalet radikalt och ohjälpligt bryter med den svenska litteraturens traditioner. Åttiotalets litteratur bygger uteslutande på utländska mönster, afspeglar troget tidsströmningarna, men sänder icke en enda rottråd tillbaka till den diktning, som under århundraden spirat på svensk mark. Strindberg förklarade 1885 att »Sveriges litteratur från 1865 till nu heter Ibsen, Björnson och Lie». Den lyriska åder, som är grunddraget i svenskt lynne, kungsvägen i svensk litteratur, sinade så godt som fullständigt ut under naturalismens skede, medan en hel generation, bland hvilka fanns en ännu okänd genial sångare — Oscar Levertin —, gick i skola hos främmande lärare. Den mödosamma tyngd, den inre likgiltighet, som så starkt springer mot en ur denna litteratur, är uttrycket

för det svenska lynnets inkongruens med de litterära idealen.

Det är ingen öfverdrift, om man påstår, att Sverige under 1880-talet var ett i litterärt afseende eröfradt land. Under inflytande af en stor andlig strömning blir den svenska litteraturen steril. En kosmopolitisk rörelse kan ha nog så lätt att segra på idéernas och åsikternas område, men diktningens träd skjuter upp ur djupare lager än meningarnas och tankarnas ytvegetation. Nittiotalets litterära rörelse, som har sin utgångspunkt i Heidenstams opposition under 1880-talets båda sista år, är ingenting annat än det svenska lynnets frigörelse från de ofruktbara dogmerna och teorierna. Med förunderlig snabbhet växer en nationell diktning upp på den rensade grunden.

DET NYA SVERIGE utkommer med sin andra årgång under 1908 i *8 häften* om tillsammans *30 ark* stort medianformat. Af dessa häften beräknas 4 utkomma under den tid riksdagen är samlad.

Tidskriftens pris är kr. 7:50 för hel årgång.

Prenumeration verkställes i bokhandeln, på posten, utan tillägg af postarvode, samt å tidskriftens expedition (Malmskillnadsgatan 9, Stockholm), där äfven annonser mottagas.

I redaktionsangelägenheter hänvände man sig till redaktören, d:r Adrian Molin, under expeditionens adress.

Stockholm i april 1908.

ADRIAN MOLIN. *HUGO GEBER.*

FJÄRDE HÄFTETS INNEHÅLL:

Stockholm 1908. Kungl. Hofboktr. Iduns Tryckeri-A.-B.

DET · NYA SVERIGE

TIDSKRIFT · FÖR
NATIONELLA · SPÖRSMÅL
UTGIFVEN · AF
ADRIAN · MOLIN

ÅRGÅNG: 2 HÄFTE: 5

· STOCKHOLM · HUGO · GEBERS · FÖRLAG ·

CENTRALTRYCKERIETS
KAUTSCHUK-
STÄMPLAR
ÄRO DE BÄSTA!
VASAGAT 16-ST. NYGAT. 36-STOCKHOLM

POLITISKA UPPGIFTER

af professor *C. A. Reuterskiöld.*

I.

Märkligt i mer än ett afseende var det bekanta intermezzo, som i anledning af den kungliga propositionen till årets riksdag om lönereglering för prästerskapet afspelades i Första kammaren mellan chefen för ecklesiastikdepartementet och biskopen i Lund — den svenska kyrkans enda inflytelserika politiska personlighet bland biskoparna. Det var märkligt både därför, att de två, som drabbade samman, eljes plägat anses stå hvarandra tämligen nära åtminstone i sin syn på de kyrkopolitiska frågorna; och det var märkligt kanske framför allt därför, att det i blixtbelysning ställde ej blott ett stort kyrkopolitiskt, utan ock ett allmänt politiskt principspörsmål, nämligen frågan om rätta förhållandet mellan statens allmaktskraf och de korporativa samhällenas frihet.

I en tid sådan som vår, då det för staten gäller att åter samla sig och att återtaga hvad den i makt och förmåga förlorat under det 19:de århundradets segerrikt framträngande individualism, är det af största vikt, att denna reaktion icke i sin tur blir sådan, att däraf uppstå nya faror, ej blott för individerna, utan fastmera för de mångfaldiga samhällsbildningar, som inom staten äro verksamma. Väl får ingen makt tålas inom en stat, som är statsmakten själf öfverlägsen eller ens med densamma jämbördig; men därifrån och till undertryckandet af hvarje annat samhälles själfständighet är dock ett stort steg. Återvändandet från individualismens utsväfningar har just förmedlats genom de nya korporativa bildningar, dem det 19:de århundradets industrialism och arbetarrörelse skapat. Och i våra dagar har mer och mer den öfvertygelsen trängt igenom, att staten alls icke är en summa af individer, utan snarare en

invecklad väfnad af en massa organisationer och förband af individer, hvilka kunna betecknas såsom samhällen och fria associationer med dels kommunal, dels korporativ karaktär. Dylika korporationers betydelse har visat sig växa i proportion till deras ekonomiska resurser och deras frihet att begagna dessa. Därför måste ock, i den mån korporationens maktutveckling för staten visar sig innebära en fara, denna maktutvecklings grund försvagas genom statligt ingripande. Men å andra sidan är lika klart, att försvagandet icke får någonsin blifva själfändamål, utan städse blott medel till bevarande af statens orubbade makthöghet, och att hvarje steg utöfver det härför nödvändiga väsentligen måste återverka på korporationens funktionsförmåga i kulturlifvets tjänst och därmed i statslifvets egen. Det gäller med andra ord för staten och dess makthafvande organ att behörigen begränsa, men icke att afskära de inom staten verksamma samhällenas fribet och ekonomiska självständighet. Den uppgiften är visserligen svår, men ingalunda olöslig, må vara att hittills de makthafvande gemenligen tyckas icke hafva vare sig förstått uppgiften eller kanske ens fått syn på densamma.

Det är i främsta rummet tre hufvudsakligen korporativa samhällen, hvilkas intressen äro i fara genom en missriktad koncentrationssträfvan hos statens styrande organ: fackföreningarna, kyrkosamfunden och universiteten.

Hvad till en början angår fackföreningarna, måste med skärpa betonas, att dessa i självfva verket ingalunda äro blott fria associationer, till hvilka de enskilda arbetarna efter behag kunna ansluta sig eller låta bli, utan tvärtom naturligt gifna organisationer af de genom faktisk intressegemenskap förbundna arbetarna. Visserligen är det sant, att från gällande rätts synpunkt dessa föreningar äro fullt frivilliga bildningar utan tvångsmakt, men ingen kan neka, att en faktisk tvångsmakt dock finnes hos dem och har utbildats spontant, just därför att organisationen i verkligheten varit ett försök af samhälleliga krafter att gifva den faktiskt existerande gemenskapen en tjänlig yttre form. Att, så snart detta blifvit klart, fortfarande söka bekämpa fackföreningarna och deras s. k. tyranni, kan knappast vara en politisk uppgift; tvärtom är uppgiften här att genom lagen gifva erkännande åt fackföreningarnas samhällskaraktär och rättsli-

gen reglera deras verksamhetsformer och verksamhetsområde. Ytterst är det ock detta, som, om än blott dunkelt anadt, afses med det ofta hörda talet om fackföreningarnas ombildning till s. k. juridiska personer: juridiska personer, d. v. s. självständiga bärare af egna rättigheter och skyldigheter, äro de redan nu — i likhet med hvilken fast organiserad förening som hälst; men korporation i betydelse af lagligen erkändt tvångssamhälle har fackföreningen ännu icke inför lagen blifvit, utan är formellt en fri förening. Utvecklingen därhän är dock blott en tidsfråga, men tillika en fråga, som icke får ses från den trånga synpunkten af fackföreningarnas möjliga ekonomiska ansvarighet för strejker o. dyl., ehuru å andra sidan just det ekonomiska momentet såsom grunden för fackföreningens makt måste noga tagas i öfvervägande.

Af de båda andra korporativa samhällen, hvarom här är fråga, hafva både universiteten och det samfund, som rätteligen kallas den svenska kyrkan, sedan gammalt intagit en synnerligen fri ställning, och kunnat göra detta på den grund, att de haft ekonomisk självständighet. Mer och mer har dock denna begränsats — därför att de egna tillgångarna icke längre räckt till och därför att, om staten trädt emellan, detta skett på sådant sätt, att anslag gifvits för bestämda ändamål och under bestämda villkor, som återverkat på dispositionen öfver de egna medlen. Härifrån och till betraktandet äfven af dessa såsom blott förlänade, staten själf egentligen tillhörande medel, har steget ej varit synnerligen långt. Mindre har detta hittills märkts hvad den svenska kyrkan beträffar, därför att här staten ännu icke trädt i större utsträckning emellan. Men desto mera hafva universiteten däraf haft känning — mången gång utan att deras målsmän bland biskoparna ens sökt motverka dylika sträfvanden; först när det börjat gälla kyrkan själf hafva äfven de fått upp ögonen för frågans innebörd.

Och denna innebörd är korteligen den, att *ett korporativt samhälle förlorar sin karaktär af samhälle, om och så snart dess organ direkt ställas i beroende af staten och ur statens hand direkt mottaga både sin lön och sina instruktioner.* Men en dylik utveckling kan aldrig förhindras, om och så snart man, i likhet med chefen för ecklesiastikdepartementet under ofvan omnämnda debatt i Första kammaren, finner alla privilegier vara af ondo såsom icke tidsenliga. Det är just privilegiet, som ger det kor-

porativa samhället dess rättsliga skydd, eller om man hällre så vill, det rättsliga skydd och erkännande, som ett korporativt samhälle från staten får, blir för detsamma oundvikligen ett privilegium! Och för den skull är det, hvad särskildt angår den svenska kyrkan, alldeles otvifvelaktigt, att dess samhälleliga karaktär och rättsställning väsentligen afhänger af de s. k. prästerliga privilegierna. Uttrycket prästerliga privilegier kan visserligen vara vilseledande, eftersom den svenska kyrkan icke är en prästkyrka, utan en lekmannakyrka, men såväl paragraferna 1 och 23 i privilegierna som dessas innehåll i öfrigt visar klart, att det är den svenska kyrkan och dess organ — biskopar, präster, lärare och församlingar — hvilkas intressen afsetts och reglerats, icke prästernas såsom individer eller såsom klass. Ändras nu med samtycke af det organ, som långt efter privilegiernas tillkomst skapats för denna svenska kyrka, nämligen kyrkomötet, privilegiernas ekonomiska bestämmelser, så är det icke mer än billigt och riktigt, att de nya bestämmelserna också erhålla privilegiinatur, eller i allt fall, om en annan form finnes lämpligare, komma att bero äfven i fråga om ändring eller upphäfvande af kyrkomötets samtycke. Att förklara detta stridande mot grundlagen vittnar endast, lindrigast sagdt, om bristande eftertanke, eftersom ingenstädes i grundlagen finnes bestämdt, hvad kyrkolag skall innehålla, utan detta helt och hållet beror af de vid kyrkolags stiftande verksamma faktorerna själfva. Blott så mycket är klart, att intet, som redan är kyrkolag, kan genom några som hälst tolkningar rätteligen upphöra att vara detta, utan att beslut härom fattats i den ordning, som gäller för kyrkolagstiftningen[1], och att å andra sidan allt, som icke är kyrkolag, dock kan i samma ordning därtill förvandlas, med undantag allenast af sådant, som direkt reglerats genom grundlag.

Huruvida en dylik möjlig förvandling också är i ett gifvet

[1] I detta sammanhang kan jag ej underlåta ett påpekande däraf, att exempelvis fakultativt, resp. obligatoriskt civiläktenskap lagligen icke kan införas utan föregående ändring af kyrkolagens 15 kap. Kyrkolagen är en lag för hela det svenska folket i dess kyrkliga organisation, med allenast de inskränkningar, som följa af privilegierna för de s. k. frikyrkliga samfunden. Kyrkolagen gäller visserligen blott dem som tillhöra svenska kyrkan men till denna hör, jämlikt samma kyrkolag, hela det svenska folket, och någon annan ordning för vigsel än kyrkolagen stadgar kan ej utan kyrkolagsändring skapas, eftersom kyrkolagen tillika är en statens egen lag.

fall lämplig, blir tydligen en fråga för sig. Att emellertid i det fall, hvarom här är tal, svaret icke gärna kan blifva annat än jakande, torde från kyrkans synpunkt vara alldeles uppenbart. Ett bifall till den kungliga propositionen angående prästerskapets lönereglering i oförändrad form skulle helt enkelt betyda, att den svenska kyrkans organ förlorade sin kyrkliga organställning och blefve omedelbara statsorgan — må vara icke genast, men desto säkrare efter hand. Ju mera medvetandet om organställning för det korporativa samhället försvagas hos dettas egna organ, desto snabbare går samhället självt under, ty *utan egna organ kan intet samhälle aktuellt bestå.* Just därför att hos universitetens män medvetandet ännu är lefvande, att de äro universitetens egna organ, hvilka handla i första rummet å dessas vägnar, har de svenska universitetens ekonomiska beroende af staten ännu ej haft alltför menliga följder. Men detta beror väsentligen på traditionens makt, och om, såsom fara är, vederbörande skulle lyckas i sina försök att kringskära självstyrelsen genom skapande af nya organ af mera byråkratisk typ och afskaffande af den gamla självskrifna organmakten, särskildt beträffande befordringsfrågor, där i viss mån kooptation är nödvändig, så torde universitetens självständighetssaga snart vara all. Och på samma sätt skulle det gå med den svenska kyrkan först och sedan med frikyrkorna, i den mån äfven dessa genom den svenska kyrkans förvandling till en omedelbar statsinstitution med nödvändighet efter hand blefve på samma sätt förvandlade.

Det korporativa samhällets lifsnerv är självstyrelsen, men en självstyrelse utan ekonomiskt och konstitutivt självständiga organ, hvilkas egen medverkan för en ändring af den ekonomiska grunden är nödvändig, vore fullkomligt illusorisk. Självstyrelse och ekonomisk självständighet äro hvarandras oundgängliga komplement. Och det är en politisk uppgift af vikt att icke förstöra, utan skydda och stärka de korporativa element, som trots allt ännu finnas i full lifskraft — all nivellering och privilegiiskräck till trots.

* * *

Hvarje tid har sina politiska uppgifter att lösa. Alltför ofta sättas dock deras lyckosamma lösning i fara, därigenom att lösningen måste försökas i en på förhand gifven, af härskande

dogmer bestämd riktning utan hänsyn till annat än stunden. Härvid är det gemenligen partiprogrammen, som utgöra den största faran. I partiprogrammen framlägger hvart parti sina förslag till lösning — såvida de öfverhufvud fått syn och sikte på de uppgifter, som föreligga. Men i kampen om att hinna först är det ingalunda säkert, att de olika partierna verkligen lyckas häri, utan det händer ej sällan, att uppgifter så att säga konstrueras fram, därför att partiet tycker sig i något stycke hafva en så utmärkt lösning, genom hvars framdrifvande ära och berömmelse eller i allt fall massans applåd bör kunna vinnas. Ty hos massan är det som våra dagars politiska partier ytterst söka sitt stöd. Och för denna massa äro programmen skrifna.

I dem gäller det att genom välfunna slagord och klingande fraser skatta åtminstone så mycket åt skenet, åt dogmen, åt de för dagen modernaste idéerna, att programmet vinner anklang och sålunda kan tjäna sitt syfte att vara det banér, kring hvilket massorna samlas. Huruvida därmed nya linier och mål för landets och folkets utveckling också i verkligheten utstakats, det kan esomoftast vara tämligen omtvisteligt, och i hvarje fall nödgas man till den frågan ställa sig ytterst tveksam, när såsom i förfallstider partiernas ledare framstå mindre som ledande statsmän än som valda höfdingar, de där blott skenbart höja sig öfver massorna, men i verkligheten bero af dem. Statsmannen söker ej sina uppgifter, utan uppgifterna söka tvärtom och skapa i bästa fall statsmannen; hopen tvingar han att följa sin vilja, och han behöfver därför intet annat program än sin personlighet -- programmet heter handling och handlingen pekar vidare på vägen, som därefter skall följas. Den valde höfdingen åter är den väljande massans taleman och står kvar på sin framskjutna post, jämt så länge han nöjaktigt utför sin roll, men faller ohjälpligt i samma stund han vill själf bestämma om målen och vägarna, ty därmed har han sökt höja sig öfver massan och intet är för denna en större styggelse än sådana försök att bryta nivelleringens och jämnstrukenhetens anda. Det ser nästan ut, som skulle den ende, hvilken här utan att löpa en sådan risk kunde vara sig själf och gå sin egen väg, tvingande mängden med sig, till sist blifva den som bär kronan, om han öfver hufvud själf är en person-

lighet. Hoppet att så en gång kan ske, låter sig aldrig utrotas — kanske är det ock därför, som partimännens misstro mot kungamakten häller aldrig dör.

Det kan icke nekas, att denna brist på verkliga individualiteter och kraftigt ledande viljor, som nu är så ytterst kännbar, i väsentlig grad sammanhänger med, ja kanske beror af den valprincip, som än i dag behärskar det allmänna föreställningssättet. Någon annan fullmakt för ett ledareskap än massornas genom val visade förtroende vill man icke veta af eller erkänna. Och dock är det ingen, som är sämre än denna. Ur valurnan utgår i regel aldrig det bästa namnet såsom det, för hvilket största förtroendet finnes, utan ett, som i stort sedt motsvarar medelnivån hos väljarne eller möjligen icke fullt når upp till denna: endast för en sådan man kan helt naturligt allmänt förtroende hysas, i det att endast en sådan är ofarlig för alla andra såsom personlighet och vilja. Betecknande är då för vårt folks och vår tids kynne, att valprincipen i stället för att inskränkas till sådana fall, där ingen annan eller bättre står att finna, sökes allt mera utsträckt och tillämpad trots alla de faror, som därmed äro förbundna, långt mera än med den självskrifvenhet och självutkorelse, mot hvilken valprincipen från begynnelsen riktades, och som då i följd af omständigheterna icke utan fog råkat i vanrykte, men som ingalunda därför eller i sig förtjänar att utan vidare läggas ad acta såsom en förbrukad princip.

Den främsta uppgiften för ett folk, som vill rycka upp sig ur försoffning och liknöjdhet, som vill spänna sina krafter till nya ansträngningar och nya insatser i den mänskliga utvecklingens tjänst, blir för den skull kort och godt att skapa ledande personligheter, som själfva höja sig öfver mängden och höras af den. Men den uppgiften kräfver i första hand, att plats lämnas för individualiteternas fria utveckling, och att det allmänna nivelleringsarbetet begränsas i stället för att allt mera utsträckas, begränsas till sådana områden, där en yttre jämlikhet kan uppnås utan fara för reala särintressens och särskilnaders beaktande och skyddande.

Demokratiseringen af vår tids samhälle behöfver ingalunda genom en sådan begränsning lida intrång, allenast man icke med demokratisering menar något annat och mera än ordet

verkligen anger. En demokratisering är nämligen i och för sig icke detsamma som åvägabringande af jämnstrukenhet och massvälde genom sänkande af allt som höjer sig öfver genomsnittsmåttet, ned till eller under detsamma, utan snarare höjande af massan till den grad af kulturell utbildning, som är nödvändig för att så många som möjligt af det stora flertalet må kunna vara och verka såsom samhällsorgan. Men ett bland villkoren härför är just individualitetens bevarande, där den finnes, och dess framkallande, där den ännu blott är till såsom en utvecklingsmöjlighet. Ur denna synpunkt är det alldeles klart, att visserligen alla inom folket böra beredas lika tillfällen att inhämta ej lika, men minimum af vetande och kunskaper, men ock att undervisningen, långt ifrån att böra ordnas efter en enda typ eller från en enda utgångspunkt, tvärtom borde göras så skiftande och flertypig som någonsin vore praktiskt genomförbart. Huruvida härmed den moderna idén om folkskolan som s. k. bottenskola kan anses vara så alldeles förenlig, må väl vara tvifvelaktigt, men skall icke i detta sammanhang närmare undersökas.

Hufvudsaken är med afseende härå, att landets unga medborgare erhålla en sådan fostran, att de såsom vuxna — men häller icke förr — kunna stå på egna ben utan att drifvas hit eller dit af vindkasten och strömningarna i tiden och att de icke i fostringens år slappna genom att behandlas som vuxna eller tröttna genom att skonas från ansträngningar. Faran ligger ej i för mycket arbete, utan i det myckna pratet härom. För den skull är och blir ock folkundervisningens och skolväsendets ordnande en uppgift af eminent politisk innebörd, må vara att den i och för sig närmast icke är en politisk uppgift i vanlig mening, lika litet som den närmast är en pedagogernas eller barnafädernas uppgift, utan en statens och samhällets.

*

Vårt folk har, om än i mindre grad än exempelvis våra grannar i väster, mer och mer lagt i dagen en viss benägenhet att göra de formella författningsfrågorna till frågor af högpolitisk betydelse. Onekligen är detta ett svaghetstecken, då det gäller lika mycket om folken som om korporationer och enskilde, att de sällan eller aldrig på något nedlägga så mycket

och så onyttigt arbete som på sådant, hvars rätta innebörd de icke fullt förstå. Otvifvelaktigt har vårt folk bakom sig en både längre och rikare politisk rättsutveckling än flertalet andra folk, men icke förty måste om våra dagars svenskar i gemen sägas, att de föga förstå af samhället och staten och af statens och samhällets lif. Den politiska kunskapen är hos oss nästan lika tunnsådd som den politiska vakenheten. Måhända kan detta i någon mån förklara, att ännu i dag för vida kretsar bland de mera bildade klasserna i vårt land och särskildt i hufvudstaden hägra såsom ideal politiska bilder och föreställningar från midten af förra århundradet, då det just gällde att i kamp mot regeringarna häfda den valda folkrepresentationens anspråk på delaktighet i makten och om möjligt på maktens fullhet. I våra dagar är det dock snarare så, att det mer och mer framstått såsom i högsta grad olyckligt, om eller när folkrepresentationen lyckats i sin hand samla all makt: det ges väl knappast något land, där misstron mot representationerna är större än i Nordamerikas Förenta Stater och där just regeringarna betraktas såsom långt viktigare än representationerna.

Men hos oss utmynnar den högsta politiska visdomen å ena sidan i en parlamentarism, hvars innebörd likväl är tämligen oklar, och å den andra i en fortsatt beskärning af k. m:ts formella befogenheter. Det betyder så ofantligt mycket, att k. m:t noga iakttager alla formella hänsyn till riksdagen. Ja, den man, som länge ansågs och än i dag framhålles såsom grundlagsväktaren par préférence, A. Hedin, såg sin uppgift väsentligen ur denna formella synpunkt. Följden har blifvit den, att äfven k. m:t kommit att lägga en stor och alltför stor vikt vid de formella synpunkterna, och att samma förhållande alltså gifvetvis ock blifvit regel inom den af k. m:t beroende förvaltningen. Byråkratismen och formalismen skylles alltför ofta uteslutande på juristerna och på ämbetsmännens juridiska utbildning, men detta är i själfva verket felaktigt: om än den exklusivt juridiska utbildningen icke häller är alldeles utan skuld, måste i allt fall skarpt understrykas, att de tendenser och utvecklingsmöjligheter i sådan riktning, som säkerligen genom dem funnits, icke skulle hafva nått den grad af utveckling och styrka, som faktiskt skett, därest ej hela den politiska åskådningen varit och delvis ännu är behärskad af

öfvervägande formella synpunkter från liberalismens klang- och jubeldagar.

Det verkar på den objektive åskådaren rent förbluffande och löjeväckande, när riksdagsmän söka påtagligt demonstrera sitt rätta frisinne genom riksviktiga motioner om — ordnar, uniformer och adelskap! Sådana saker äro ju visserligen icke utan aktualitet, och icke häller alldeles utan betydelse i det politiska lifvet, men vare sig man betraktar dem såsom farliga medel till vinnande af inflytande för konungen eller möjligen regeringen, eller man anser dem såsom ledsamma i det sociala lifvet, så öfverskattar man deras betydelse. Och redan denna öfverskattning vittnar om ett hufvudsakligen på det formella inriktadt sinne, om en oförmåga att skilja mellan väsentligt och oväsentligt. Motioner i dylika riksviktiga ting borde därför principiellt alltid afslås utan debatt — enär debatt och bifall skulle betyda erkännande, att de förtjänat uppmärksamhet, och dessutom uppmuntra till nya okynnes ströftåg och ny kraftförbrukning på *riksens småsaker*. Öfver hufvud lägges, måhända omedvetet, men icke desto mindre intensivt, allt för mycken vikt vid det yttre, vid skenet, vid det, som kan *anses* såsom tidsenligt. Och resultatet blir ohjälpligen, att småsakerna komma i första rummet, realia i det andra. Att förenkla eller afskaffa offentliga ceremonier och bannlysa gammaldags ståt eller annat dylikt kan ju väl ske, men att däri se betydelsefulla framsteg i politiskt, socialt eller kulturellt afseende är att gifva sig själf vittnesbördet om ett af det yttre starkt upptaget sinne: just den vikt, som lägges vid dessa saker, visar att de trots allt icke fattas såsom bagateller eller rättare likgiltiga ting — i motsatt fall kunde de ej blott saklöst, utan med fördel bevaras såsom yttre medel till höjande af den offentliga festglädjen och till frigörelse från den alltför grå hvardagligheten, på samma gång de osökt och bättre än talade ord minde om statens och folkets historia. Men småsinnet behöfver för sin rätta trefnad hvardagsrocken och hvardagsmaten — lika för alla.

En politisk uppgift är det för den skull att så långt ske kan låta de formella författningsfrågorna hvila. Ett sundt och lifskraftigt folk mår hvarken illa eller tager någon som hälst skada däraf, att lagen icke innehåller allenast lefvande bud och stadganden utan ock »döda bokstäfver». Tvärtom vinner lagen

i helgd och kraft, ju mindre dess texter rubbas och ju mera dessa visa sig mäktiga att utan ändring till bokstafven upptaga och gifva rum åt hvarje ny tids egen anda. Skall särskildt författningen år efter år öfverses och förbättras, är det fara värdt, att förbättringarna i längden blifva försämringar, ity att de icke gifva tillfälle till en af bokstafven oberoende utveckling och därigenom starkare än någonsin binder denna i ordens tvångströja. Ett ganska belysande exempel på fördelarna af bevarad möjlighet till fri utveckling ge statsminister- och statsrådsberedningsinstitutionerna. Den förra har grundlagen visserligen erkänt, men utan angifvande af dess sakliga uppgifter, den senare är för grundlagen okänd — men båda äro i vårt politiska lif faktorer af afgörande, ehuru ytterst växlande betydelse. Den frihet, hvarmed dessa institutioner fått verka, har medfört, att därinom den personliga kraften fått större spelrum än eljes, och kunnat på helt annat sätt göra sig gällande än eljes sannolikt skulle ha skett.

Till de formella författningsfrågorna i egentlig mening kunna väl icke räknas frågorna om allmän politisk rösträtt för män och om rösträtt för kvinnor. Men icke desto mindre hafva äfven här formella synpunkter både framställts och gjort sig gällande. I den förra frågan har det gällt att så vidt möjligt föreskrifva de nya väljaremassorna vissa verksamhetsformer — af fruktan att de eljes skulle från de nu styrande klassernas synpunkt missbruka sin nya makt: kan man icke hindra maktförvärfvet, emedan man icke vill eller vågar bestrida förvärfsgrundens riktighet — allas formellt lika rätt — så vill man dock söka paralysera maktutöfningen genom konstlade formbestämmelser. Och i den andra frågan är det först och sist icke det kända behofvet af del i makten, utan det formella likställighetskrafvet, som blifvit betonadt; det är detta, som är utgångspunkten, fastän det sedermera förskönats med vissa saksynpunkter.

*

Månne då kvinnans rösträtt och kvinnans aktiva deltagande i det politiska lifvet är ett verkligt behof, som kan med talande sakskäl styrkas? Därpå kan jag ej annat än i högsta måtto tvifla. Det säges visserligen med ett bestickande sken af sanning, att kvinnan ej mindre än mannen är medborgare

och medlem i den stora familjen, som kallas stat, och att denna större familj lika litet som den lilla familjen har råd eller ens kan undvara kvinnan såsom direkt verksam för dess uppgifter. Lagstiftningen behöfver kvinnan lika mycket som mannen, ja i många fall bättre än mannen, och lagen skulle för visso blifva bättre, om blott kvinnan finge sitt ord med vid dess stiftande! Redan denna tankegång visar, huru fångna dess förkämpar äro i formella hänsyn och dogmatisk tro på den yttre ställningens betydelse. Lagen blir hvarken bättre eller sämre, vare sig ett antal kvinnor medverka vid dess formella beslutande eller ej; den blir det ej ens, om de skulle medverka vid dess utarbetande, för så vidt lagen såsom hittills allenast skall reglera de yttre förhållandena människor emellan — och något annat lärer den icke kunna reglera. Det är ett fullkomligt misstag att tro, att med lagens hjälp de privatetiska synpunkter, hvilka kvinnan anses företrädesvis representera, någonsin skulle kunna genomföras. Lagen är här ett alldeles otjänligt medel, men kunde möjligen, ehuru knappast i längden, genom dylika experiment blifva otjänlig äfven för sitt verkliga ändamål, att förvandla till rättsliga de naturliga orsakskedjorna i det lefvande lifvet och därmed gifva dem den nödiga fastheten oberoende af människors godtycke eller onda vilja, men icke att förvandla detta lif självt: lifvet rår lagen icke på, och lifvets företeelser liksom lifsåskådningarna bestämmas af helt andra faktorer än lagen.

Och hvad värre är, hela jämförelsen med staten såsom en stor familj vittnar mer än något annat om en begreppsförvirring af betänkligaste art. Staten är icke någon familj — om ej i kinesisk mening. Ja, om det finns något, som staten hvarken är eller kan vara, så är det just en stor familj. Staten är nätt opp motsatsen till det privata samhälle, som kännetecknas med namnet familj, och det innebure ett fullkomligt misskännande af statens verkliga uppgifter — maktreglering och maktkoncentration — om man ville tillägga denna form af mänskligt samhälle ens tillnärmelsevis sådana mål som dem familjen har att fullfölja. Sina funktioner inom familjen och andra privata samhällen kan kvinnan alls icke åberopa såsom något stöd för anspråk på en direkt politisk verksamhet såsom statsorgan utan att därigenom till fullo ådagalägga sin inkompetens för statsvärf. Vore

kvinnorna såsom sådana en särskild klass i samhället, och hade denna klass såsom sådan utvecklat en faktisk makt gent emot andra klasser, då först funnes en verklig grund för krafvet på erkännande af denna politiska maktställning. Nu åter är detta så långt ifrån händelsen, att kvinnorörelsens förkämpar tvärtom i erhållandet af politisk rösträtt se ett medel för skapandet af en dylik klass, hvilken ännu icke existerar och hvilken skulle taga hand om kvinnoindividernas frigörelse och höjande. Kvinnorna äro gemensamt med männen fördelade i skilda klasser, men bilda icke någon klass vid sidan af männens, i trots af de kvinnoklubbar och kvinnoföreningar, som bildats och kunna bildas: dessa senare utgöra visserligen sammanslutningar af kvinnor, men icke af kvinnorna, och representera icke ens dessa, huru gärna de än själfva vilja anse sig såsom sådana representanter. Först när det står egen fysisk makt bakom anspråket, får detta ett socialt berättigande; öfver denna samhälleliga, fast oskrifna lag kan ingen sätta sig, ej ens de kvinnor, som vilja utrota makten såsom den statslifvet behärskande faktorn.

För dem, som i staten blott eller förnämligast se en syskonkrets af individer, har statsidén alldeles visst förblifvit oförstådd. Detsamma gäller om dem, som betrakta staten såsom något slags filantropiskt företag eller såsom ett ömsesidighetsbolag till inbördes försäkring mot vissa risker i detta lifvet. Staten är maktsamhället öfver alla andra och icke identisk vare sig med samhället in abstracto eller med något särskildt annat samhälle. De yttre maktfrågorna lösas i allt fall bäst af dem, som själfva förfoga öfver yttre makt, något som efter den fysiska naturens ordning och all hittillsvarande erfarenhet ytterst blir liktydigt därmed, att statsorganen i regel måste vara män. Naturligtvis skall ingalunda förnekas, att kvinnor funnits och finnas, som bättre än många män besitta förmågan af statlig maktutöfning, men just möjligheten att här tämligen uttömmande uppräkna en rad af sådana kvinnor visar, att dessa varit och fortfarande äro undantag. Delaktighet i den politiska makten tillkommer nödvändigtvis allenast dem, hvilkas maktintressen sammanstöta och måste utjämnas, men detta utesluter hvarken att kvinnorna kunna äga politiska intressen och påverka den politiska utvecklingen — rösträtten är härför ett vida mindre verk-

samt medel än talrätten — eller att kvinnor, som gjort sig till män, d. v. s. slutit sig till en viss intressegrupp, hvilken genom sina män blifvit en makt, också kunde erhålla egen politisk rösträtt. Lika litet som kvinnan bör tilläggas rösträtt därför att hon är kvinna, lika litet bör hon förvägras sådan af denna grund: förutsättningen är allenast, att hon ställt sig och förblir stående såsom självförsörjande man, hon må vara gift eller ogift.

En annan fråga blir, huruvida det kan anses såsom en politisk uppgift att framkalla eller gynna en sådan utveckling. Och i detta stycke torde ej behöfva sägas annat, än att lika önskvärdt och lyckosamt som det vore, om kvinnorna ägde vaken blick för de reala maktförhållandena i lifvet och för dessas reglering genom lifvet, lika litet önskvärdt och lyckosamt vore det, om de mera allmänt begynte öfvergifva sitt gamla aktiva verksamhetsfält inom de privata samhällena för att i stället uppträda såsom lagstiftare och politici. Det kan näppeligen rådas bot på det i sig lyckliga, men för kvinnans utveckling till aktivt statsorgan — äfven väljarne äro statsorgan — föga förmånliga förhållandet, att hon äger hvad mannen mestadels saknar, sinnet för konkretion, men saknar, hvad mannen har och statslifvet behöfver, förmågan af abstraktion.

Abstraktionen betyder här icke ett bortseende från egna intressen: i så fall skulle säkerligen kvinnorna bättre än männen behärska abstraktionens konst; men det är ej häller en sådan abstraktion, som för statslifvet erfordras, utan den betyder ett bortseende från det oväsentliga eller tillfälliga och i afseende på statslifvet från det, som kan verka störande eller hindrande för en maktreglering, hvarigenom en hvar maktfaktor vinner skydd för det *väsentliga* i sitt behof af makt med uppoffrande af annat mindre väsentligt. Häraf förklaras ock i sin mån, hvarför de enfaldigaste och krassaste män kunna tillerkännas rösträtt framför de ädlaste och mest kunniga kvinnor; det kommer icke an på kunskaper och själsadel, utan på förmågan att bedöma ett föreliggande maktförhållande ur synpunkten af eget, d. v. s. eget och öfriga likställdas gemensamma eller gruppintresse.

Och i detta stycke hafva åtminstone arbetareorganisationerna hunnit vida längre än kvinnoorganisationerna, liksom de

ock klarare än de nuvarande härskande klassernas både män och kvinnor förstått den sociala klassens betydelse och nödvändighet. Under det att inom de s. k. bildades klass det råder en formlig kappkörning om priset i förnekande af och förslag till åtgärder för upphäfvande af klasskillnaderna och klasskampen, har tvärtom arbetareklassen insett dumheten häri och förstått, att den endast såsom klass kan göra sig till en verklig maktfaktor och vinna beaktande af sina maktbehof vid den statliga regleringen af de olika maktkonflikterna med andra lika faktiska klasser inom samhället — att bland dessa icke finnes någon fristående kvinnoklass, behöfver ju blott påpekas. Klasskampen kan icke af staten afskaffas, men det förblir en politisk uppgift att så ordna och reglera densamma, att ingen klass därigenom undertryckes eller beröfvas möjligheten att, så vidt den själf vill det, göra sig officiellt gällande. Vill den icke detta, så kan staten lika litet råda bot härför, som staten i motsatt fall kan genom konstlade medel förhindra, att den på andra vägar kommer till maktutöfning.

VÄLSTÅNDSPOLITIK

af professor *G. F. Steffen.*

Redaktionen meddelar följande inlägg såsom uppslag till ett meningsutbyte i tidskriften i de af artikelförfattaren berörda frågorna:

Det allmänna välståndet är åtnjutandet, inom ett folks alla lager och klasser, af de ekonomiska och sociala förhållanden, som utgöra de *nödvändiga* betingelserna för det fullaste tillgodogörandet och den starkaste stegringen af hela befolkningens själskraft.

Följaktligen uppnås välståndet icke utan vidare genom teknikens, arbetets och den ekonomiska organisationens *högsta möjliga* utveckling. Välståndets begrepp utesluter att kulturens tekniska och sociala betingelser böra fullkomnas för deras egen skull eller böra förbättras i blindo, utan hänsyn till deras tjänlighet som kulturmedel. Vi kunna icke vänta oss, att våra kulturella framtidsförhoppningar utan vidare skola uppfyllas genom en blindt framstormande teknisk och socialekonomisk utveckling. Vi måste vara redo att gifva *mål* och *ledning* åt den tekniska och ekonomiska utvecklingen, lika väl som att *underlätta* och *påskynda* den.

Det allmänna välståndet kan icke uppnås utan kamp mellan kulturidealer så väl som mellan materiella klassintressen. Det kan icke förverkligas genom en blott produktionspolitik, utan fordrar dessutom, såsom högsta ledare, en välstånds- och kulturpolitik.

Vi måste taga oss i akt för såväl öfverskattning som underskattning af vår tids tekniska och ekonomiska civilisationsutveckling. På samma gång vi förhålla oss kritiskt mot denna senare, måste vi vara på vår vakt mot de klassbundna, reaktionära, lifsfientliga välstånds- och kulturidealer, som de härskande klassernas sociala, religiösa och etiska ideologor nästan

alltid äro redo att skjuta fram i förgrunden, så snart det är fråga om att kritisera den moderna tekniska, ekonomiska och politiska civilisationen och dess ställning till kulturen.

Vår moderna civilisation är helt visst till största delen ännu blott *råmaterialet* till ett nytt system af yttre medel för stegrad allmän kultur. Den är dock ett sådant råmaterial, och dess rätta bearbetning och handhafvande lofvar mänskligheten obestridligt ett tryggare och allmännare välstånd, en solidare materiell grund för ett starkt kulturlif, än någon tidigare världsperiod uppvisat.

Det framhålles ofta, att vår mekaniska teknik gör människans själslif mekaniskt, att vår hetsjakt efter fördelaktigare ekonomiska lefnadsvillkor gör oss materialistiska samt att vår sträfvan att demokratisera samhällslifvet sänker dettas kvalitetsnivå. Delvis är detta sant och delvis är raka motsatsen sann. Blott den groft okunnige och fördomsfulle kan förneka, att vi redan ha den unga och omogna moderna civilisationstypen att tacka för stora framsteg mot en högre allmän kulturtyp, samt att det uppenbarligen ligger i vår makt att mer och mer tränga tillbaka de kulturskadliga verkningarna.

Denna makt skola vi äga, då vi inom öfverklassen så väl som underklassen verkligen börja vilja allas vår själsliga uppodling och lyftning i *främsta* rummet. Dess värre fortsätta vi till största delen enligt den gamla barbariska principen, som gör kulturens medel till själfändamål. Våra besittande och ledande klasser förnedra allt för ofta den nya arbetstekniken till ett nytt arbetareutsugningsmedel och den nya produktionsutvecklingen till ett medel att producera ekonomiska monopoler och millionförmögenheter massvis samt missbruka den politiska och sociala demokratismen som kampmedel i striden för ekonomiska klassintressen och privatintressen.

De kulturella fel, som vidlåda den moderna tekniken, hushållningsmetoden och socialorganisationen, hafva sina rötter icke så mycket i några dessas egna nya kännetecken, som fastmera i det föråldrade, mer och mer samhällsvådliga sättet att använda dem såsom *själfändamål* eller såsom *enskildas* sociala maktmedel i stället för såsom *allmänna* kulturmedel.

*

Hvarje kännare af den moderna industriella produktionstekniken, från dess uppkomst i midten af det 18:de århundradet, vet att den visat sig i högsta grad användbar som medel så väl för arbetareklassens ökade ekonomiska och kulturella förnedring som för dess ekonomiska och kulturella höjande, samt att en invecklad och omfattande arbetarelagstiftning varit och är nödvändig för att motarbeta vår produktionstekniks för arbetaren direkt skadliga användning. Då detta ingripande af samhället eller bristen på smutsbilligt kvinno- och barnarbete hindrar användningen af den råare maskintekniken, visar det sig, att den högre maskintekniken, som nu blir den enda ekonomiskt fördelaktiga, besitter en stark tendens att öfverflödiggöra, ja, att ekonomiskt omöjliggöra talrika lägre arbetsfunktioner, som förut kunnat utföras af arbetare med undermålig lifskraft, svag intellektuell utveckling och ringa yrkeskunnighet.

Detta innebär, att den moderna tekniken i sina högre utvecklingsformer tar bort den ekonomiska grundvalen för en myckenhet af det armod och den fattigdom, som frodats bland oss, därför att halfsvältande och halfdugliga människor under primitivare tekniska förhållanden voro billiga producenter. Då deras arbete ej längre kan i prisbillighet täfla med de af förstklassiga arbetare betjänade maskinernas, har en form af fattigdom blifvit omöjliggjord.

Den moderna tekniken är vår herre i stället för vår tjänare precis i samma utsträckning, som arbete och rikedomsförvärf få vara självändamål och samhället underlåter att med sin organisationsmakt tvinga hushållningsverksamheten att tjäna förverkligandet af ett ideal af nationell kultur. Teknikens sanna uppgift är att minska den materiella arbetsbördans materialiserande, brutaliserande, mekaniserande inverkan på den arbetande samt att mer och mer begränsa arbetet för lifvets uppehälle till sådant arbete, som i sig självt främjar den arbetandes kroppsliga och själsliga sundhet.

Vår växande naturkunskap och vårt ökade herravälde öfver naturkrafterna äro i sig betydelsefulla kulturvinningar samt äro dessutom, genom att möjliggöra högre teknisk civilisation, oumbärliga medel att gestalta hushållningsarbetet till ett kulturmedel för alla. Faran, att denna naturvetenskapens och teknikens växande betydelse skall leda till en alltför starkt natur-

vetenskapligt och tekniskt färgad kultur, kan existera blott så länge *samhällslifvet* ännu är en allt för *svag* kulturfaktor, emedan det allt jämt är grundadt på principen, att vissa samhällsklasser skola vara medel för andra samhällsklassers välstånd och kultur.

Så länge samhället tillhör denna barbariska typ, skall det nödvändigtvis besitta en svag eller en blott kortlifvad kulturkraft, ty den rikaste källan till kulturidealism, de mellanmänskliga förhållandena, är på förhand förgiftad eller dömd att sina. Det är likväl då icke naturkunskapen och den naturvetenskapligt grundade tekniken, utan vår brist på högre socialt medvetande och fördjupad människokärlek, som bär skulden för att vår starkt växande civilisation allt jämt i stor utsträckning saknar tillräckligt kulturellt innehåll och ett värdigt kulturellt mål.

*

I kampen för det allmänna välståndet måste vi rikta angreppet mot den omättliga ekonomiska egoismen och det råa fasthängandet vid lifvets materiella medel för dessas egen skull samt mot alla härskande klassers sociala och kulturella själföfverskattning och trångbröstade, egoistiskt motiverade underskattning af själfva människomaterialet inom de öfriga samhällsklasserna.

Utan ett effektivt socialt *tvång* skola dessa ofullkomligheter i vår ekonomiska och sociala själsläggning helt visst icke kunna bekämpas.

Vi kunna icke undvara *lagliga förbud* mot vissa former af fysisk och andlig våldsutöfning medborgarne emellan, om vi vi vilja bibehålla den sociala ordning och kultur, som vi redan besitta. På samma sätt skola vi, för att nå upp till ett högre plan af social ordning och kultur, icke kunna undvara en tilltagande *laglig inskränkning* af enskildas rätt att utöfva social makt med ekonomiska medel, samt ej heller kunna undvara en *laglig garanti* åt hvarje medborgare, att hans uppfostran och ekonomiska verksamhetsmöjligheter samt sociala ställning skola blifva helt och hållet oberoende af enskilda personers ekonomiska makt och sociala godtycke.

En viss grad af tvångsreglering af hushållningsverksamheten är nödvändig för uppnåendet af allmänt välstånd.

Utan ett allmänt reglerande tvång blifva de ekonomiska

drifterna samhällslifvets herrar. Blott det allmänna, ordnande, begränsande tvånget kan göra dem till pålitliga medel för kulturens ändamål — liksom endast människans makt att intvinga naturkrafterna i vissa verksamhetsriktningar gör dem till hennes lydiga tjänare. Så länge människan lefver omgifven af idel fria, af henne oreglerade naturkrafter, är hon dessas slaf. Så länge samhället lämnar privat egendom och privat hushållningsverksamhet helt fria, legalt oreglerade med hänsyn till samhällets kulturella behofver, så länge är samhället privategendomens och privathushållningens slaf och kulturen deras värnlösa rof.

Fri privategendom och fri privathushållning å ena sidan samt ett fritt samhällslif och en fri allmän kultur å andra sidan *utesluta* hvarandra.

De ha alltid gjort detta och göra det i vår tid mer obetingadt än någonsin. Då vi med allvar vilja samhällslifvets och kulturens frihet från ekonomisk och social parasitism och godtycklig maktutöfning, då vilja vi också det nödvändiga måttet af tvångsreglering för hushållningsverksamheten.

Vår goda vilja i denna senare riktning är det enda tillförlitliga beviset för tillvaron af en verklig handlingsvilja på det kulturella området. Den som öfverflödar af uttryck för social reformvänlighet och kärlek till kulturframsteg, men icke vill höra talas om någon uppoffring af privategendomens närvarande fribytaremakt i samhället och öfver kulturen, måste antingen sakna de nödvändiga insikterna eller den nödiga fördjupningen och förädlingen af social känsla och kulturell vilja.

All liberalism, som i första rummet och ovillkorligen fordrar privategendomens och den enskilda ekonomiska företagsamhetens frihet från legal inskränkning och reglering, är en materialistisk, icke en kulturell liberalism och är därför alls icke någon egentlig eller verklig liberalism. Frihetsvänligheten måste gälla allas frihet att vinna den största möjliga andelen i lifvets högsta goda — icke allas eller ett fåtals frihet att vinna den största möjliga andelen af egendom eller ekonomisk och social makt.

En extrem eller radikal ekonomisk liberalism kan omöjligt vara sant, d. v. s. kulturellt, frihetsvänlig. Det är blott viljan att nedtrycka egendom och hushållning till samhälls- och kulturtjänarens ställning, som är sant frihetsvänlig. I högre och i

egentlig mening är *endast den socialistiska* grunduppfattningen frihetsvänlig, ty den står på den enda riktiga ståndpunkten, att vi icke få, såsom ideal och mål, eftersträfva någon annan frihet än kulturens, samt att fri privat produktivegendom och fri privat ekonomisk företagsamhet alls icke i sig själfva äro några frihetsidealer eller frihetsmål.

Den ekonomiska liberalismen kan icke ha något annat sammanhang med den kulturella liberalismen än antagandet eller beviset, att ett visst mått af ekonomisk frihet är för närvarande nödvändigt för upprätthållandet af en ekonomisk verksamhet, som är tillräckligt intensiv och progressiv för att åt samhället gifva de materiella nyttigheter och den ekonomiska utvecklingskraft, som äro nödvändiga grundvalar för det högsta möjliga kulturlifvet inom nationen.

Den populära eller vulgära, ensidigt ekonomiska liberalismens ena ständiga misstag är, att den betraktar sig själf som i högre eller egentlig mening *frihetsvänlig*, *därför* att den försvarar den privata produktivegendomens och den enskilda ekonomiska företagsamhetens frihet från samhällsreglering och legal inskränkning. Dess andra misstag är, att den betraktar socialismen såsom i grund *frihetsfientlig*, *därför* att denna angriper den fria privata produktivegendomen och den enskilda ekonomiska företagsamhetens frihet från legal reglering.

Liberalismen är från början alldeles främmande för tanken, att en begränsning af de enskildas ekonomiska frihet kan vara ett grundvillkor för ett fritt samhällslif och för frigörelsen af kulturens krafter inom ett folk. Detta är socialismens grundtanke, som liberalismen på allvar måste göra till sin egen, om den skall kunna rädda åt sig någon kraft till positiva insatser i det pågående sociala utvecklingsarbetet. Liberalismen är hänvisad till samarbete med socialismen, icke blott därför att »de båda vänsterpartierna», det liberala och det socialdemokratiska, kunna i valkampanjerna och riksdagsomröstningarna behöfva förena sig mot de partier som kalla sig konservativa, utan äfven och framför allt därför, att ingen verklig social frihets- och framstegskamp är möjlig under moderna socialekonomiska förhållanden, om den icke ledes af socialistiska idéer om den socialekonomiska utvecklingens medel och mål.

Ledarerollen på detta område har oåterkalleligen tillfallit

socialismen. Denna är kallad icke blott att öfvertaga liberalismens sociala demokratism och kulturella frihetsideal, utan är dessutom, tack vare sin djupare socialekonomiska åskådning, i stånd att bringa så väl demokratismens som kulturfrihetens idéer ett betydelsefullt steg framåt. Liberalismen är hänvisad till att fortsätta sin gamla strid mot de för-liberala samhälls- och kulturuppfattningarna samt att mer eller mindre osjälfständigt och opportunistiskt bidraga till de socialistiska åskådningarnas förverkligande. En verkligt stark intellektuell och moralisk ställning kan dock ett modernt politiskt parti äga blott, då det fullt självständigt och på ett vitalt sätt bidrar till de socialistiska åskådningarnas utveckling och förverkligande.

*

Kännetecknet på ett modernt frihetsparti är, att det för alla medborgare vill öppna en fri väg till den högsta kultur de äro förmögna af, samt att det i ord och handling erkänner sanningen, att friheten från armod och fattigdom är nödvändig för friheten till kultur.

Kampen för friheten måste i första hand vara en kamp mot fattigdomen, som utgör kroppens och själens bundenhet uti ett tillstånd af okultur. I sista instans är kampen för friheten en kamp om det rätta kulturidealet.

Kampen för det allmänna välståndet är kampen för den allmänna kulturens nödvändiga materiella och sociala förutsättningar och är således kampen för allas fria tillgång till kultur. Välståndspolitiken är den ekonomiska och sociala frihetspolitik, utan hvilken vi ej kunna hafva en fri och allmän kultur.

Eftersom kultur intet annat är än själsstegring, måste de enskildas medfödda anlag vara den rätta välståndspolitikens utgångspunkt. Dessa anlags högsta möjliga ekonomiska och kulturella tillgodogörande måste vara målet. Medlet är anlagens utveckling och förädling genom uppfostran och genom fri tillgång för hvarje man och kvinna till den verksamhet i samhällets och kulturens tjänst, hvartill anlag och utbildning göra honom eller henne lämpligast.

Allt detta innebär intet annat, än att vi ha lärt oss uppfatta det såsom samhällets högsta plikt att planmässigt och med uppbjudande af alla medel tillvaratagа och utveckla det för-

handenvarande människomaterialet. Blott härigenom får samhället den största möjliga ekonomiska bärkraften och de minsta möjliga ofruktbara ekonomiska bördorna, och blott på detta sätt fyller samhället sin uppgift att vårda och frigöra hela folkets kulturkraft.

Alla medborgare skola i lika mån känna sig burna af hela samhällets samlade kraft, och alla medborgare skola i lika mån känna sina krafter förpliktade till hela samhällets tjänst. Och denna tjänst skall klart medvetet vara allas, alla själars tjänst — ett arbete för allt själslifs stegring.

En nödvändig förutsättning för samhällslifvets omedelbara inriktning på höjandet af alla medborgares personliga krafter är socialiseringen af en del af nationalförmögenheten och nationalinkomsten.

Samhället måste förfoga öfver tillräckliga medel för hela det uppväxande släktets uppfostran, allmänbildning och fackbildning, på det att uppfostringsmedlen må komma de unga till godo uteslutande enligt deras individuella anlag. En medborgares tillhörighet för hela lifvet till en viss samhällsklass får icke vara bestämd genom hans föräldrars personliga egenskaper och sociala läge, utan måste bestämmas uteslutande af hans egna personliga anlags bästa möjliga användning i samhällets och kulturens tjänst. Föräldrar med ringa förmåga ha ej sällan ett eller annat barn med betydande anlag, och tvärt om ha betydande föräldrar ofta barn af underlägsen begåfning.

Den sanna hushållningen med nationens människomaterial, den rätta meningen med samhällsordningen, särskildt samhällsmedlemmarnes indelning i sociala klasser, kan ingen annan vara, än en ordning af medborgarne enligt deras förmåga för olika samhälls- och kulturuppgifter samt ett ordnande af arbetsdelningen och samarbetet inom dessa grupper och mellan dem. Samhällsordningen skall vara en ordning af medborgarne enligt deras personliga värde för samhälle och kultur.

Detta personliga värde kan utrönas endast, då de ekonomiska förhållandena möjliggöra en sorgfällig uppfostran för alla samhällsklassers barn samt en högre och högsta uppfostran för hvarje individ med framstående begåfning, oberoende af hans föräldrars begåfning, ekonomiska läge och sociala ställning.

Så länge de ungas uppfostran och start i lifvet icke äro.

helt och hållet socialiserade, så länge äro fattigdom och underordnad social ställning samt rikedom och öfverordnad social ställning ännu faktiskt i en mycket betydelsefull utsträckning ärftliga inom gifna befolkningsklasser — ehuru alla positiva lagliga hinder mot de enskildas upp- och nedstigning mellan samhällsklasserna för länge sedan afskaffats.

Till en nations rent ekonomiska hjälpkällor och utvecklingsbetingelser höra icke blott åkerjord, ängar och skogar, grufvor och vattenfall, fabriksanläggningar, järnvägar, kanaler, fartyg och pängar o. s. v., utan äfven en efter behofvet noga afpassad samhällsordning samt, såsom det allra främsta draget i denna, ett system för det nationella människomaterialets tillgodogörande i produktionens tjänst. Så länge vi sakna ett sådant system, är samhällsordningen hufvudorsaken till hela folkhushållets relativa fattigdom samt till armodet och fattigdomen inom detsamma. Å andra sidan får en sådan högre samhällsordning naturligtvis aldrig gälla som själfändamål, utan måste alltid strängt underordnas den enda slutgiltigt afgörande synpunkten: att hushållningen utvecklas så, som är mest tjänligt för nationens andliga odling och kraftstegring.

Välståndspolitiken måste ersätta den ekonomiska politik som bestått däri, att samhället skänkt allt möjligt skydd åt den enskilda egendomen i materiella ting, men försummat att skydda den enskilda egendom, som består i personliga värden. Intet effektivt bekämpande af fattigdomen är möjligt utan den materiella privategendomens inskränkning och reglering enligt den personliga välståndspolitikens kraf. Fattigdomen kan icke bekämpas, utan att samhällets ekonomiska makt ökas på den enskilda rikedomens bekostnad.

Då samhället sörjt för, att intet människomaterial förfares genom otillräcklig uppfostran och fackutbildning, återstår uppgiften att skydda den egendomslöse fackutbildade medborgaren mot de enskilda jord- och kapitalägarnes och företagsledarnes godtycke vid disponerandet öfver de förhandenvarande personliga arbetskrafterna. Utan en legal reglering af den enskilda ekonomiska produktionsverksamheten är detta icke möjligt. Dessutom torde det kräfvas, att stat och kommun själfva bedrifva omfattande produktionsverksamhet, på det att anställningen i enskild tjänst icke må vara den enda utvägen för de i förvärfs-

lifvet arbetssökande. Då samhället i sina produktionsföretag sätter det högsta möjliga mönstret för arbetsvillkor och aflöning och då dessa företag bli tillräckligt stora och talrika för att inverka på prisbildningen i varu- och arbetsmarknaden, bli de enskildas företagsamhet effektivt reglerad — genom konkurrensen med samhällets.

*

Denna välståndspolitik innebär icke allas lika uppfostran eller lika utrustning med produktionsmedel eller lika verksamhet och inkomst, utan, tvärtom, all den olikhet, hvartill olikheter i anlag och krafter kunna gifva upphof.

Arbetet måste alltid uppdelas i uppfinnande, företagande, planläggande och organiserande arbete å ena sidan och utförande, tjänande arbete å den andra sidan, och inom bägge arterna af arbete måste städse finnas vidt afvikande kvalitetsgrader. Tillvaron af högre och lägre arbetsfack inom samhället är en nödvändig följd af de enskildes afvikande begåfning och af arbetsdelningens omätliga fördelar för alla gemensamt. Att de i viss riktning mest begåfvade planlägga och organisera och att andra utföra arbete, det är intet annat än tillämpning af grundsatserna om de personliga anlagens rätta bruk och arbetets rätta delning.

Ett följdriktigt genomfördt system af social öfver- och underordning måste finnas, men uteslutande såsom uttryck för en arbets- och funktionsdelning, som följdriktigt är grundad på principen om alla personliga anlags högsta möjliga utveckling och bästa möjliga tillgodogörande för hela samhällets välstånd och kultur.

Otvifvelaktigt kunna, om samhällets ekonomiska medel icke annorlunda tillstädja, vissa lägre former af arbetsduglighet och personlig kultur upprätthållas på mindre inkomster än de högre formerna. Hvarje särskildt slag af personlig ekonomisk och kulturell arbets- eller funktionsduglighet har i själfva verket sin särskilda produktionskostnad. Det fordras inom de olika grupperna af yrken eller fack vissa materiella och andliga lefnadsförhållanden, som ej kunna sänkas, utan att den speciella dugligheten sänkes, samt ej kunna förblifva ouppnådda, utan att dugligheten för arbetet eller ämbetet förblir ett ouppnådt

ideal. Den rätta samhällsekonomien måste sålunda bestå däri, att ingen klass af ekonomisk och kulturell begåfning erhåller en större andel af samhällsinkomsten, än som erfordras för funktionsduglighetens utbildning, vidmakthållande och tidsenliga stegring, så länge icke hela samhällsinkomsten mer än räcker till i detta afseende för hela befolkningens behof. Innan ett verkligt materiellt öfverflöd hopas på någon befolkningsklass, måste alla klasser ha nog materiella medel i enlighet med sina olika ekonomiska och kulturella behofver och självsförmögenheter.

Den med denna delnings- och organisationsprincip sammanhängande ekonomiska och sociala olikställigheten kan icke, såsom den nu härskande, blifva en orsak till fattigdomens bibehållande såsom social massföreteelse, utan måste bli ett medel att definitivt bekämpa fattigdomen och att slutligen utrota den. Principens tillämpning medför de lägre samhällsklassernas uppstigande till högre materiellt välstånd och till större social likställighet med de närvarande sociala öfverklasserna.

Fattigdomens bekämpande måste bestå i bekämpandet af de fattigas absoluta eller relativa underlägsenhet som producenter samt uti ett bättre tillgodogörande och en högre utveckling af samhällets naturliga, tekniska och sociala produktivkrafter. Hand i hand med denna sträfvan att göra den fattige värd högre inkomster och att stegra hela den nationella produktionen måste alla de socialreformer bedrifvas, hvilkas mål är en rättvis fördelning af inkomst och ekonomisk makt samt bortskaffandet af all onödig, falsk eller skadlig social och kulturell olikställighet mellan medborgarne.

*

Äfven då ett folk planmässigt använder sin ekonomiska makt och sin kulturkraft framför allt för att utbilda och stegra och rätt använda alla goda anlag inom hvarje nytt släktled, skall det finnas en mängd individer, som ej kunna eller ej vilja gifva åt samhället ett arbete, som motsvarar kostnaderna för deras anständiga uppehälle. Till dessa höra de kroppsligt och andligt vanlottade, som ej kunna göra någon afsevärd materiell eller kulturell nytta, ehuru de äro villiga därtill. Hit höra också de kroppsligt och själsligt starka, men lättjefulla, dåliga

och skadelystna individerna, hos hvilka de normala uppfostringsmetoderna ej förmå framkalla tillräckligt stark social anda och kulturell idealitet.

Att låta de vanlottade lefva i fattigdom vore barbari och ingen afsevärd minskning af samhällets ekonomiska bördor. Återstår sålunda problemet om de arbetsdugliga, som det normala tvånget till arbete och den normala lockelsen till ett socialt anständigt beteende icke kunna göra arbetsvilliga och drägliga för sina medborgare.

Det kan ju tyckas, att de böra hafva rätt att svälta, om de behaga, då samhället städse erbjuder dem möjligheten att mot ett sundt arbete erhålla ett sundt lifsuppehälle. Dock är att märka, att en klass af ekonomiskt eländiga aldrig kan vara en likgiltig sak för ett samhälle. I den mån de hota att sprida kroppsliga och moraliska sjukdomar samt utöfva våld, nödga de samhället att tillämpa något särskildt tvång emot dem. Det är här icke längre fråga om fattigdomens problem utan om brottslighetens.

Fattigdomens bekämpande, den rätta välståndspolitiken, måste innebära en obeveklig kamp icke blott mot de yttre förhållanden, som alstra fattigdom och kvarhålla i fattigdom, utan äfven mot viljan till fattigdom, viljan att vara ekonomiskt undermålig och eländig samt socialt och kulturellt skadlig.

I samma mån som samhället själft utvecklar en stark enhetlig vilja till allmänt välstånd, social rättvisa och harmoni samt visar sig öfver allt annat vilja människans själsliga kraftstegring, hennes kultur, i samma mån blir tillvaron inom samhället svår, ja ohållbar för *en* klass af människor: nämligen för dem, som ej vilja vara med om det ekonomiska, sociala och kulturella framsteget.

Bland medborgarne af denna typ finnas icke blott brottslingar i ordets närvarande mening, utan äfven en talrik klass af inflytelserika och i hög grad hedrade medborgare. De äro visserligen bekanta som omedgörligt konservativa eller fantastiskt reaktionära i socialt och kulturellt afseende, men samhällets egen sociala målmedvetenhet och kulturidealism äro ännu så svaga, att samhället saknar den moraliska kraften att öppet kämpa mot dessa sina dödsfiender. De få hellre, om de råka ha den ledande makten länge nog, föra samhälle och kultur

till undergångens brant. I bästa fall störtas dessa bakåtsträfvare slutligen genom en politisk eller religiös revolution af det våldsverkande slaget. Det blir nu uppenbart att samhället haft att göra med ett mordförsök mot sig själft och att det blott med våld kunnat rädda sig i sista stunden.

Ett viktigt socialt och kulturellt framsteg måste bestå däri, att dylika sträfvanden att förgifta och förkväfva lifsprocesserna i samhälle och kultur från början, innan de hunnit tillvälla sig ledaremakten, igenkännas såsom socialt och kulturellt brottsliga och behandlas i enlighet härmed.

I människornas samfällda, organiserade kamp för välstånd och kultur måste med nödvändighet ingå en klarsynt och obeveklig kamp mot dem, som genom anlag och sinnesriktning på ett eller annat sätt äro välståndets och kulturens fiender. Ytterst gäller kampen för välståndet intet annat än en kamp mot denna sinnesart i alla dess former, icke minst dess af traditioner, lagar och dogmer sanktionerade former. Kampen för välståndet är i sista instans en kamp mot falsk idealitet. [1]

---

[1] Ur det till hösten utkommande 6:te häftet af »Sociala Studier» (Hugo Gebers Förlag).

UTVANDRINGEN TILL NORGE FRÅN VÄRMLAND OCH DAL

af biskop *J. A. Eklund.*

II.

Mycket beror ju på, med hvilka förutsättningar de utflyttade utgått från sin hembyggd. Och det är tydligt, att de *stått på mycket olika ståndpunkt i socialt och moraliskt hänseende.* Man har om Amerika måhända i regeln kunnat säga, att det fått vårt bästa folk — det sades t. ex. om en präktig tjänarinna i mitt hem: »besynnerligt, att en så bra flicka som hon stannar i Sverige». Om de till Norge utflyttade måste troligen sägas, att de rekryterats från både de bättre och de lägst stående. Att så är fallet vitsordas från olika håll. Det förefaller, som om rätt många af de bäst fostrade inginge äktenskap och blefve bofasta i Norge — i hvilket fall de väl emellanåt nå den burgna landtbefolkningens nivå. Men äfven mera löst folk är med i emigrationen. En pastor från Dal uppgifver, att flertalet af de från hans församling utvandrade varit sådana, som visat sig redan härhemma hafva ringaktat kristlig sed och familjeordning. I dylikt fall medför ju vistelsen i Norge sällan annat än ytterligare försämring. Därför komma stundom dåliga rykten om de utvandrade till hembygden. Särskildt synes ställningen ofta vara betänklig ibland dem, som mera tillfälligt söka arbete i Norge. Från en församling å Dal uppgifves t. ex., att då sådana vid jul eller eljes vid större högtider besöka hemorten i större antal ett mycket rått och supigt lefnadssätt förekommer. Missbruk af starka drycker förekommer mycket bland de s. k. säsongarbetarne. Ett skarpt uttalande göres af en värmlandspastor: »granna kläder, höga löner och förtjänster, 'frihet och oberoende' från alla familj- och samhällsband — det är målet. En-

ligt den erfarenhet jag under min mer än 20-åriga verksamhet i X. gjort, utöfvar vistelsen i Norge på dit utflyttande ett i moraliskt och nationellt afseende mera destruerande inflytande än hvad förhållandet i allmänhet varit med människor, som vistats i Amerika.» — Härvid må man kanske dock taga i beräkning, att de, som i Amerika fördärfvas, aldrig eller åtminstone sällan orka tillbaka öfver hafvet, under det däremot det går lätt för sådana att från Norge komma åter öfver gränsen.

En stor svårighet att hålla sig uppe i socialt afseende ligger nog däri, att i Norge våra landsmän synas i det längsta systematiskt behandlas som främlingar.

Detta får ett bjärt uttryck i det från många håll påvisade *tillvägagåendet mot dem, som äro i behof af understöd.* Från många församlingar klagas öfver hänsynslöshet i detta afseende. »Återflyttande äro merendels äldre personer, ty det vanliga är, att då de blifvit gamla och utslitna i Norge, de återsändas till fattigvårdsstyrelserna i Sverige, ofta med kraf på större eller mindre 'sygepleie'». — Det är ju icke mycken hugnad med »immigrationen» i sådana fall som t. ex. det, då af 10 immigranter till en uppgifven församling 7 stycken äro sådana till fattigförsörjning hemsända.

Det visar sig här nödvändigt att göra en skillnad, som många svenskar ofta alls icke förstått göra: skillnaden mellan norrmän i det enskilda lifvet och det norska samhället. Troligen har en pastor träffat rätt i flera fall än de, som närmast ligga inom hans erfarenhet, då han skrifver: »Det finnes verkligen kärleksfull omvårdnad äfven för svenskar i Norge, i det enskilda kanske väl så mycket som i Sverige; men då det allmänna behöfver anlitas i Norge, då framkommer hårdhet mot svenskfödda, om deras hemortsrätt kan öfverflyttas på Sverige.»

Från olika trakter återkomma klagomål öfver dessa förhållanden. De förete ej sällan en viss skärpa:

»Sedan Norge tagit ut all arbetskraft, anses personen god nog åt Sverige. Familjer, som efter flera års vistelse i Norge under gynnsamma omständigheter omsider träffats af sjukdomar och olyckor, hafva infraktats öfver svenska gränsen. En och annan individ, som vistats i Norge från sin ungdom till sitt 70-de år och däröfver, har handlöst kastats på den svenska fattigvården.»

»Det har händt, att personer från X. och grannförsamlingar, hvilka vistats i Norge 20 t. o. m. 30 år, vid inträffade invaliditetsförhållanden kärlekslöst blifvit återsända till den forna hemförsamlingen och där fallit fattigvården till last, sedan den norska staten genom förmedling af vederbörande s. k. Befallningshafvande i Sverige af samma församling fått betaldt för såväl 'förskotterade' medel som för — hemfrakten. Sådant är upprörande.»

Synnerligen tryckande synes förhållandet vara för en gränsförsamling, från hvilken meddelas: »Ifrån Norge sändas åter till Sverige årligen rätt många svenska undersåtar, som råkat i ekonomiskt obestånd till följe af sjukdom eller andra orsaker, och det faller på E. kommuns lott att i första hand mottaga dem, som anlända via C. och att sedan låta transportera dem vidare samt förskottera transportkostnaden från Norge till C. Ännu större olägenhet vållas dock därigenom, att personer, som lida af sinnessjukdom eller andra svåra sjukdomar, hemsändas från Norge, öfverlämnas till E. fattigvårds styrelse att genom dess försorg erhålla vård, till dess de sjukas hemortsrätt kunnat utrönas; och detta kan understundom dröja länge och har icke så sällan gifvit anledning till långvariga processer. På E. fattiggård hafva t. ex. under innevarande år samtidigt vårdats 3 à 4 sådana sjuka personer, som varit ganska svårhandterliga.» — Det är tydligt, att norrmännen göra processen kort. De köra bara till närmaste punkt af gränsen och lassa af.

Det är ju knappt underligt, om en af redogörarne påpekar, att, om möjligt vore, någonting borde göras för att stäfja detta beteende.

Därom kan författaren icke uttala sig. Förmodligen kan ingenting göras. Det man under unionstiden kallade politik har gått Sverige i blodet. Och i det hela ser det ut, som vore vi värnlösa mot alla, både hemma och ute, som sätta sig öfver alla hänsyn. — En sak kan ju alltid göras: man bör i Sverige sprida upplysning om saken, till begrundande af dem, som ärna emigrera.

Hvad *det moraliska tillståndet* hos de återvändande angår, äro uppgifterna i det hela ganska nedslående. Å de flesta håll talas om sedlig och religiös tillbakagång. En pastor omnämner de återkomna unga männens »rallarefasoner». Blott från ett par

församlingar lämnas det generella vitsordet, att därifrån utflyttade och sedan återkomna hållit sig uppe i religiöst och sedligt afseende.

Särskildt nedslående äro uppgifterna i *en* punkt: ett mycket stort antal kvinnor återkomma som ogifta mödrar. Jag har antecknat ur meddelandena sådana uppgifter för 22 församlingar, hvarvid det ofta anges, att det för hvardera gäller många fall — för tvänne mindre församlingar uppgifves tillsammans 15 kända fall. En pastor skrifver: »De flesta unga kvinnor, som återvändt eller blifvit hemskickade, hafva haft oäkta barn eller varit färdiga att blifva mödrar, hvarför vår samfärdsel med Norge har varit mer än sorglig».

I religiöst afseende torde de bättre elementen af de emigrerade snart ansluta sig till den norska kyrkan och deltaga i dess församlingslif. En del hafva, att döma af de återkomna, slutit sig till dissenters. Svenska Missionsförbundet, som har verksamhet i Kristiania, torde nå en del med sitt inflytande. Men många — kanske är det rent af de flesta? — ställa sig utanför allt församlingslif och blifva religiöst likgiltiga. Arbetare i städer och vid fabrikssamhällen glida hastigt in i socialdemokratien och äro väl därmed undanryckta religiöst inflytande — om det också förefaller, som vore den norska socialdemokratien icke så oblandadt kristendoms- och kyrkofientlig som den svenska (Kringen).

* *

*

Ehuru vår undersökning omfattat ett så begränsadt område som Värmland och Dal, synes den ådagalägga, att vi ej hafva skäl att negligera vår emigration till Norge. Fråga är, *hvad som bör göras för att i någon mån motverka den förlust i lefvande folkmateriel, som denna orsakat.*

Man må ju visserligen för framtiden hysa en viss förhoppning, att de sista årens erfarenheter skola hejda strömmen. Men det är för svenskarna så lätt att glömma — en nutida svensk saknar, synes det, nästan fullständigt förmågan att någon längre tid hålla fast en tanke eller en åskådning. Det är nog därföre att vänta, att förhållandena i ekonomiskt afseende kunna medföra ny ök-

ning af utvandringen. Dessutom är det i hvarje fall icke försvarligt att lämna de många tusental ännu icke denationaliserade svenskar, som finnas i Norge, vind för våg.

Jag har begärt upplysningar af stiftets präster om de orter i Norge, till hvilka emigranterna i största antal begifvit sig. Dessa upplysningar, hvilka ju endast kunna vara tillnärmelsevis fullständiga, gifva vid handen, att det otvifvelaktigt *största antalet* går till *Kristiania.* Bland andra mera framträdande emigrationsorter nämnas *Fredrikshald, Fredriksstad, Sarpsborg, Tistedalen, Eidskog.* Men för öfrigt sprida sig de utflyttade tydligen till de flesta sydnorska städerna och äfven, om än i mindre omfattning, till landsbygden.

Denna omständighet är ju af vikt för bedömande af frågan, huruvida från vår sida direkta anstalter kunna träffas för att främja och bevara våra landsmäns religiösa, sedliga och nationella lif.

Det var för mig ett hufvudintresse att höra mina ämbetsbröders tankar i denna fråga. Många hafva också i densamma uttalat sig.

Tanken på, huru ringa våra landsmäns eget intresse, åtminstone såvidt man kan döma af det vi i Sverige erfarit, gått ut på att behålla sin svenska nationalitet och sin förbindelse med svenska kyrkan, torde diktera en del uttalanden, som gå i rätt pessimistisk riktning, t. ex. följande: »Föga torde från svenska kyrkans sida vara att göra för de emigrerades religiösa och sedliga vård. Detta därför, att de icke vilja veta af, att de äro svenskar — —».

Man antager således, *att våra landsmän i Norge icke känna behof af några åtgärder i antydt syfte.* »Det vore ej lätt — menar en af dem, som i dylik riktning uttalat sig — att vinna deras intresse och understöd för en svensk kyrklig och nationell verksamhet. De vistas nämligen i ett land, där språk, religion, gudstjänstordning, lefnadsvillkor och mycket annat icke är från det motsvarande i hembygden så afvikande, att de emigrerade känna sig vara främlingar i främmande land. De trampa s. a. s. samma stycke jord som deras i Sverige kvarboende anhöriga. Afståndet är ej stort. De kunna när som hälst, om svårigheter uppstå, återvända. Illa blifva de ej häller behandlade, så länge de äro friska och kunna inlägga en god arbetskraft till landets

bästa. Därför finnes ej bland landsmännen i Norge den känsla af främlingsskap, som annorstädes så mycket bidrager till att väcka och underhålla en sann fosterlandskärlek och verka samling och förening äfven i det yttre. Gränstrakternas till Norge utflyttade män och kvinnor komme att anse svensk kyrklig verksamhet för deras skull såsom på det hela taget öfverflödig, och deras anslutning därtill blefve både ringa och lam.»

Uttalandet är af intresse. Det baserar sig tydligen på en jämförelse med Amerika. Och det ligger personlig erfarenhet bakom. Törhända torde det också hafva giltighet beträffande många, som bo närmare gränsen. Men i stort sedt är det troligen missvisande. *Dels torde vi af den rådande tystnaden lätt drifvas att underskatta våra landsmäns kärlek till Sverige och öfverskatta deras hemkänsla i Norge.* Olikheten i både ett och annat afseende är säkerligen djup nog för att hos många väcka främlingskänslan. Och det kanske ej minst på det religiösa området. Jag hörde vid ett tillfälle en svenskfödd kvinna, som varit i Norge i 17 år, säga, att hon aldrig kunnat riktigt vänja sig vid 'Fader vår' på norska. Just i det mera personligt intima, i lifvets centrala förhållanden, är man känslig nog. Om också Sverige, som så länge beträdt vägar, hvilka leda bort från allt eget djupare inre lif, lyckats fostra sina barn till stor omdömeslöshet och likgiltighet i dylika ting — det sofvande vaknar lätt, lättare kanske än vi tro. Det sofvande kan vakna och väckas.

Det uttalande, som senast anförts, slutar med att anbefalla *en undersökning af förhållandena bland Norges svenskar i syfte att vinna klarhet angående behofvet i fråga.* Liknande förslag framställas från flere håll. Man rekommenderar, att en svensk präst skulle få i uppdrag »att resa till de trakter af Norge, där landsmän finnas, och taga kännedom om deras behof, då hans berättelse sedan kunde utgöra en grund för vidare öfverläggningar och beslut». — Tanken på en dylik undersökning är tydligen befogad. Det synes eget, att det aldrig fallit våra präster, som söka resestipendier, i sinnet att, i samband med studiet af norska eller andra länders kyrkliga förhållanden, taga kännedom om våra landsmäns religiösa ställning i Norge eller annorstädes.

Andra förslag gå ut på, att man borde *hos norska kyrko-*

styrelsen begära full församlingsgemenskap med vederbörande norska församlingar för sådana emigranter, som enligt flyttningsbetyg tillhöra svenska kyrkan. Jag saknar förutsättningar att bedöma, i hvad mån ett dylikt hänvändande är behöfligt. Förmodligen medgifves beredvilligt en sådan församlingsgemenskap, då till Norge inflyttad svensk begär den. En annan fråga är, om våra emigranter i regeln komma sig för med en dylik begäran. För sådana fall, då det synes vara behöfligt, förefaller det vara af betydelse, hvad en pastor från norra Värmland påpekar: »Intet hindrar vår kyrkas präster, som böra äga den bästa kännedomen om de emigrerades förhållanden före och vid inflyttningen, att lämna upplysningar till ämbetsbröderna i Norge och därvid varmt anbefalla våra landsmän till erhållande af religiös och sedlig vård.» — Särskildt för de många öfver landsbygden spridda, för hvilka i hvarje fall intet direkt kan göras från svenska kyrkans sida, är tanken i fråga att anbefalla.

De flesta, som i frågan uttalat sig, äro emellertid på det klara med, att *omedelbart åtgärder böra vidtagas från svensk sida för våra landsmäns religiösa vård.* I hvilken omfattning sådana åtgärder böra förekomma — däri gå meningarne åtskiljs af det naturliga skäl, att prästerna i de olika trakterna närmast tänkt på de förhållanden, som emigrationens riktning från den egna församlingen gifvit vid handen.

Kärnan i så godt som alla förslag är emellertid, att *svensk församling bör bildas i Kristiania och i detta syfte svensk präst där anställas.* — Otillräckligt synes vara att nöja sig med en sjömanspräst, hvilken såsom biuppgift hade att vårda sig om de bofasta. Man tänke blott på, att i Kristiania måste finnas svenskar vida öfver tiotusentalet. Ett meddelande innebär — med anmärkningen att man knappt torde kunna erhålla en exakt uppgift — att antalet skulle röra sig mellan 10- och 14,000. Men obestridligt hafva de rätt, som framhålla behofvet af arbete äfven bland sjömännen. Likaså är där vid prästens sida rum för en diakonissas och eventuellt också en diakons arbete.

Man måste helt visst vara betänkt på att åtminstone provisoriskt uppdraga åt den i Kristiania anställde prästmannen att besöka, taga kännedom om och så långt möjligen kan ske med predikan och pastoral verksamhet tillmötesgå svenskar, som bo eller vistas i städerna vid Kristianiafjorden och eventuellt å orter

på landsbygden, där större svensk arbetarstyrka är att finna. Tanke på en »ambulerande» prästman jämte den i Kristiania fast anställde uttalas af ett par präster. Andras önskningar gå än längre: en präst i Fredrikshald med Tistedalen; en i Fredriksstad med Sarpsborg och omnejd; en sjömanspräst i de sydnorska hamnarne med station i Kristianssand eller Arendal. — En dylik, mer omfattande organisation måste bero på, hurudana förhållandena visa sig vid närmare undersökning. Men om behöfligheten af svensk präst i Kristiania borde enligt mitt förmenande ingen tvekan råda.

Man framhåller med rätt exemplet från Köpenhamn och arbetet bland utomlandssvenskarne å andra platser i Europa. Otvifvelaktigt skulle man möta varmt intresse för saken hos många i den svenska kolonien i Kristiania, äfven hos dess ledande män.

Betydelsen af en dylik »diasporaverksamhet» har blifvit mer och mer klar. Ej få goda impulser hafva vi under de senaste åren fått just från svenskarne utifrån — de vaknade 1905 kanske fortare än vi, och synas förblifva mera vakna än vi förblifvit.

Att en dylik kyrklig verksamhet i utlandet icke blott kommer att omfatta det rent religiösa visar erfarenheten på andra håll. *En svensk församling därute blir helt naturligt äfven en nationell kulturhärd.* Den tjänar till bevarande af svenskt språk — mer kanske än något annat —, svensk sed och svensk sång.

Svårigheten för dem, som önska *svensk uppfostran åt sina barn*, är helt säkert ganska stor i Norge. Därför torde äfven »en svensk skolfråga» ligga nära. Det har af en af folkskoleinspektörerna i Värmland framhållits, hvilka svårigheter, som oundvikligen möta ett svenskt barn, då det under skolåldern återkommer från Norge. Ett sådant barn har ytterst svårt att följa med sina jämnåriga och får därför en tråkig undantagsställning. I många fall kan ju denna svårighet ej förekommas. Men nog borde i Kristiania finnas möjlighet till svensk undervisning för de där boende svenska barnen — de räknas naturligtvis i många hundratal.

För dem, som behjärta saken, vill jag, i det hela med lifligt instämmande för egen del, *i församlingsfrågan* anföra ett yttrande.

»Hvad från kyrkans sida bör göras för svenskarne i Norge?

Enligt min mening detsamma, som göres för svenskar i andra länder! Då en obetydlig hop svenskar i t. ex. Paris bli föremål för den svenska kyrkans omtanke och vård, så begriper jag icke, hvarför de många gånger talrikare svenskarne i Norge icke skulle vara det. De andliga farorna äro nog ej mindre i Norge än i andra länder, och svenskarne där ha väl af församlingsvård samma behof och samma gagn, som svenskar i andra länder.»

»Men utom den religiösa och sedliga synpunkten kommer äfven den nationella. Just på grund däraf, att svenskarne i Norge lefva under förhållanden, som föga skilja sig från hemlandets, och utan svårighet förstå det norska språket, löpa de fara att desto lättare glömma sin nationalitet. Det är med förtrytelse jag tänker på, att svenskarne i Norge äro så begifna på att inlära och begagna det norska språket. Sådant betydde ingenting under unionstiden, då det snarare var önskvärdt, att folken sammansmälte så mycket som möjligt.[1] Men efter unionens brytning ter sig saken annorlunda. Nu är det tvärtom önskvärdt, att svenskar må behålla så mycket af sin svenskhet som möjligt och förbli goda svenskar, äfven om de bo i Norge. Därtill skulle helt säkert bildandet af svenska församlingar medverka i icke ringa mån. Ty hade dessas medlemmar söndagligen tillfälle att höra rent svensk gudstjänst och dessutom när som hälst under lifvets mångahanda förhållanden tillfälle att samlas omkring och rådföra sig med sin svenske pastor, som säkerligen aldrig skulle hemfalla åt fåfängan och dårskapen att begagna det norska språket, då skulle det nog stärka den nationella känslan och i sin mån verka godt för den svenska nationalitetens bevarande. I flera norska städer finnas en mängd svenskar, och i Kristiania torde de kunna räknas i tiotusental. Där borde en svensk församling kunna bildas och sedan underhålla sig själf utan någon annan hjälp från hemlandet än sändandet af präst. En svensk församling där bildad till andlig uppbyggelse och ömsesidig timlig hjälp, skulle sålunda enligt min öfvertygelse utgöra ett stöd för våra landsmän ej blott i religiöst och sedligt, utan äfven i rent nationellt hänseende.»

*

[1] En åsikt som förf. icke delar, men som torde hafva varit allmän nog.

Viktigare än allt hvad vi kunna göra utåt — viktigare än alla direkta åtgärder utanför Sveriges gränser är emellertid hvad vi göra eller rättare hvad vi *blifva* här hemma. Saken beror ytterst på *vår egen, på Sveriges egen nationella, sedliga och religiösa kraft.*

Att vi för vår del ständigt betona den religiösa synpunkten beror på, att den för oss är det innerst afgörande, då det är fråga om vårt folks moraliska och nationella lifskraft.

Med rätta har det, särskildt i denna tidskrift, framhållits, att *emigrationsproblemet* icke är en specialitet, utan *står i samband med frågan om hela vårt folklifs samlade kraft.* Det är ingalunda ett blott ekonomiskt problem. Man kunde formulera det så: *det gäller för Sverige att lefva ett sundt och rikt och starkt lif, ty det sunda, rika, starka lifvet drar till sig lifvets materiel i växande grad — framför allt dess lefvande materiel: människorna.*

Det som håller oss, hos hvilka tilläfventyrs aldrig den minsta tanke på en emigration kunnat uppkomma, det som håller oss fast vid Sverige är för visso icke »äta och dricka och kläda sig». Det är, att vårt lifs rötter gå djupt ned i Sveriges andliga lif — det må nu begripas eller ej af trångsynt landtmannatanke, liberal intelligens eller socialistisk materietro.

Det resonneras ofta nog, som vore ändå, när det riktigt gäller, just ingenting annat att räkna med såsom en verklighet än *de ekonomiska faktorerna.* Äfven om man icke affärdar allt annat såsom fras, så är det dock med en viss ringaktning man talar därom — »det moraliska», ja, det är ändå en bisak. Och naturligtvis än mer det religiösa, det kyrkliga o. d. Ja, det föreligger, eget nog, just för närvarande, äfven å s. k. högerhåll, ett halft kokett sträfvande att värja sig för misstanken att tro på något annat än ekonomi och ekonomisk politik. Och detta på en tid, då just det ekonomiska lifvet starkt på nytt förkunnar sin periodiskt återkommande bankruttmässighet. Man är så rädd för att få skenet af opraktisk idealism. Det är med både ekonomi och politik i Mammons tecken, som blefve tron därpå starkare eller åtminstone mer ortodoxt nödvändig att bekänna, i samma mån denna tro i verkligheten har allt mindre grund att stödja sig på. *Nu* skall man riktigt tro på vår kloka,

jordvända politik — hvars specimina i gången tid förvisso ej varit synnerligen ägnade att motivera tro. Man är rädd för »idealism» — men det har sannerligen icke varit några öfverspända idealister, som dikterat vårt folks handlingar eller ickehandlingar under de sista tiotalen af år och riksmöten. Nej, det var nog alltigenom så innerligen praktiskt och klokt. Men hvad vunno vi med all denna praktiskhet? Hvad vunno vi med all den krassa bondklokhet, som momentant potenserades upp ända till patronklokhet? Ja — det behöfver man ej svara på.

Åhnej — det förblir nog den »inre», den moraliska kraften i folkens lif, hvarpå allt ytterst hänger. Lyckligtvis, ty hvad vore det för en tillvaro, där lifvet ytterst berodde på — maten.

Vi önska väl gärna, äfven om vi tänka på våra svenska bröder i Norge, att de i växande antal ville här, i fosterlandet, bygga sig hem och vinna sitt bröd.

Men *man kan icke ens bygga upp ett enda eget hem af idel materiella ting.* Liksom man ej bygger det enbart med riksdagsbeslut och kungliga förordningar. Det egna hemmet måste byggas af hemkärlek i svenska mäns och svenska kvinnors själar. Det måste fogas samman af ädel svensk hemsed. Sådant är idel moraliska ting. Ja — »ting som icke synas». Det egna hemmet är, äfven det, ett »trosföremål». Eller hur? Det skall ju stå där, äfven på afstånd vinkande kärt, kanske först efter många år skuldfritt och eget. Det skall vara *dyrbart för hjärtats tro.*

Jag bryr mig platt inte om, ifall man hånfullt säger, att sådant är »ord». »Nu predikar du.»

Ja, jag predikar. Men det gör jag af den grund, som aposteln uttalade så: *tron kommer* af predikan. Det moraliska, det andliga, det som hör lefvande lifvet till kan sannerligen icke köpas med än så goda långlån eller framstiftas med än så ypperlig lag. Det kan ej komma till stånd på andra vägar än där det inre andliga lifvets banor gå.

Men visst vet jag: man kan *predika,* af tro och till tro, äfven med egnahemstomter. Och däri ligger det värdefulla i åtskilligt, som göres eller planeras i »det nya Sverige». Den som handlar i tro, väcker tro. Om *ett folk* börjar handla i tro, så väcker och stärker det därmed sina barns tro. Och just ett folk bör tala och handla med sina söner som en mor, som i förtro-

ende umgås med sina barn. Det ser ut, som började vi något förstå detta. Annars ha vi bara kastats åter och fram mellan den mest bindande s. k. kontroll och den mest ohejdade s. k. frihet. Det blef en evinnerlig juridik, där man aldrig kommer längre än till silande af mygg och sväljande af kameler. Det tyckes på nytt börja att komma in moraliska faktorer i det så länge ihåliga samfundet. Och — må vi hoppas det! — snart skola väl också trons än djupare faktorer börja göra sig påminda med ny kraft, *om vi nämligen manligen predika därom.*

Lifvet är icke mat och dryck eller fastighet och husbygge. Lifvet är i sin andliga struktur: *sed* och *tro.* Kristlig eller okristlig sed. God eller ond sed. Fasta seder eller lösa seder. Familjesed, hemsed samhällssed. Och sedens djupaste grund är alltid tro. Det finns icke blott kristlig tro och okristlig tro. Det finns tro, otro och klentro i förhållande till alla lifvets värden — icke minst i förhållande till människa, hem och hemland.

Under många dystra nedgångsår alltifrån vår ungdom hafva vi hört predikas, icke blott den predikan, som ville bryta ned tron på Gud, utan också den predikan, som velat bryta ned tron på hem och land. Det hette att förkunna frihet. Och det har också danats fram en frihet — frihet från sed i kyrka och samfund och hem — frihet från sedlighet — frihet från tro. Man kunde, när man blef trött, tycka ibland, att det började bli onödigt att än längre gå på med samma predikan — det fanns ju snart ingenting kvar att predika bort. Samhällstron — ja icke var det mycket kvar af den tron i vårt folk. Kyrkan — brukade man ju påstå — var fallen. Hemmen — ja det hade börjat bli ondt om hem i Sveriges land, ty att »vara hemma» och »arbeta hemma» ville hvarken män, kvinnor eller barn. Det fanns ingen frihet hemma.

Vi som grundligt, i djupet af vår själ, genomlefvat eller, i det som rör det allrainnersta, genomlidit den tomma, nedbrytande, lifsfientliga friheten — låt oss, präster och lekmän, vända oss till unga själar i Sveriges bygder och manligen på nytt *predika trons predikan.*

Tro och bygg upp! Utan tro bygges ingenting upp.

Bygg i tron ett hem, med ädel, kristlig, svensk sed! Var med och bygg upp, i tron, Sveriges kyrka på nytt! Var med, i tron, och bygg upp Sverige — ett nytt Sverige bland det gamlas ruiner!

SVERIGES MODERNA LITTERATUR

TILLBAKABLICK OCH ÖFVERBLICK

af docent *Fredrik Böök.*

II.

»Vallfart och vandringsår», som utkom 1888, är den första protesten, det första brytningssymptomet. I den följande år utgifna broschyren »Renässans» och i ett eller annat polemiskt inlägg framställer Heidenstam sin kritik af naturalismen. I den samman med Oscar Levertin författade, halft skämtsamma skriften »Pepitas bröllop» (1890) utvecklas ståndpunkten med ökad säkerhet och agressivitet. 1891 utkommo Levertins, Frödings och Hallströms första diktsamlingar och Selma Lagerlöfs »Gösta Berlings saga», och därmed hade den svenska litteraturen bytt om fysionomi; den renässans, som Heidenstam förutsagt, hade blifvit verklighet.

Denna radikala öfvergång från prosans och den nyktra realismens tidsperiod till den strömmande lyrikens och fantasikonstens har en lätthet och en smärtfrihet som icke många andra litterära revolutioner. Härtill bidrogo särskilda omständigheter af vikt.

Just därför att naturalismen i Sverige icke förmått skapa en diktning af betydelse, just därför att fältet icke var besatt af erkända och berömda verk, behöfde yxan icke sättas till roten med samma obevekliga skärpa, som litteraturens svedjande och fällande nybyggare eljest brukat. Oppositionen kom snarare att rikta sig mot de utländska förebilderna än mot några svenska diktverk, ty sådana funnos inga af den betydenhet, att de egentligen kunde stå skymmande i vägen. Redan i »Renässans» betonade Heidenstam, att Strindbergs bästa verk icke voro barn af den konsekventa naturalismen, utan att han »subjektivt omstöpt den efter eget temperament».

Om redan detta gaf oppositionen en förmånlig ställning och en försonlig karaktär, så verkade själfva arten af det budskap. som Heidenstam medförde, osökt i samma riktning. Han vände

sin kritik mot ett visst litterärt program, men han ville icke själf uppställa något nytt sådant, utan proklamerade alla skolors död. Den personliga själfständigheten var för honom idealet, och han menade att den kunde svenska författare utveckla utan att invänta signaler från Norges eller Frankrikes skönlitteratur. Han ville icke en ny riktning inom litteraturen, utan han ville en nationell diktning, som spelade i det svenska lynnets alla skiftningar, som kunde rymma de mest olika individuella konstuppfattningar. Nittiotalets reaktion mot naturalismen kom också att fullständigt sakna skolmässighet och sammanhållning, och om de af hvarandra oafhängiga personliga riktningarna dock i sista hand kommo att sammanstråla mot en gemensam punkt, så berodde detta på djupare liggande orsaker, som icke formulerats i något program. Det vore icke svårt att i nittiotalets litteratur uppvisa noggranna motsvarigheter till nästan alla de strömningar, som i de andra europeiska länderna angrepo eller aflöste naturalismen. Den franska symbolismen och impressionismen, Wildes skönhetskult, de antikiserande riktningarna i Frankrike och Tyskland, den franska neo-kristianismen och nationalismen, den österrikiska formstränga esteticismen, den rörelse, som i Tyskland kallats »Heimatdichtung» — alla de tendenser, som ligga till grund för dessa fenomen, återfinner man som element i nittiotalets litteratur, men utan all exklusivitet förenade till symfonisk helhet.

Den enda programpunkten i Heidenstams opposition var alltså frigörelsen. Hans proklamerande af lifsglädjens och skönhetslidelsens rätt skall för att riktigt uppskattas ses mot bakgrunden af naturalismens melankoli och glädjelöshet, den till litterärt dagsmod förvandlade gråvädersstämning, som han icke tröttnade att bekämpa. Tor Hedberg formulerade i sin svarsskrift »Glädje» den för åttio-talet typiska åskådningen, att lifsglädjen måste vara den moderna människan främmande, därför att samtiden var krisens och brytningens tid, och att de sociala problemen först måste ha vunnit sin lösning, det tunga och svåra arbetet först måste ha förts till slut, innan glädjen kunde bli uppriktig och berättigad. Det är lätt att se, att det *icke* är Heidenstam, som står på den dogmatiska ståndpunkten. Åttiotalets uppfattning i detta afseende bottnar i själfva verket i en ohistorisk och åtskilligt naiv tro på framtiden som ett slags tusenårigt

rike och förbiser alldeles, att *alla* tidsåldrar äro genomgångs- och brytningstider, att problemen uppstå på nytt efter hand som de lösas, och att just detta är den oändliga evolutionen, som öfverallt har plats för hopp och förtröstan, skönhet och glädje.

Den andra af de naturalistiska dogmer, hvaremot Heidenstam riktade sin kritik, var läran om det sanna återgifvandet af den yttre verkligheten som konstens högsta mål. Med styrka häfdade han, att den inre erfarenheten har sin realitet äfven den, att den upplefvelse, som tränger till uttryck i inbillningens form, den känsla som endast kan få symbolisk gestaltning, är en verklighet af lika hög rang som den af de yttre sinnena förmedlade. I detta betonande af diktningens subjektiva pol i motsats till naturalismens ensidiga framhäfvande af den objektiva ligger den förvissningen, att verkligheten icke kan upplefvas så djupt på någon punkt af tillvaron som i det egna jaget. Denna opposition mot den materialistiska och positivistiska tidsålderns föraktfulla underskattning af det endast subjektiva, det rent lyriska, är på diktningens område en motsvarighet till den filosofiska kritik, som möter hvarje ensidigt empiriskt system, en analogi till den kunskapsteoretiska idealismen. Öfverhufvud återfinner man i hela nittonhundratalets nyidealism denna känslans reaktion mot den afslutade och perspektivlösa världsbild, som var naturalismens.

Heidenstams diktning är det kraftigaste och konsekventaste uttrycket för denna motströmning. Hans verksamhet har en själfständig oafhängighet af alla dagens meningar, en stolt tillförsikt och en djupt personlig originalitet, som han en gång i en ungdomlig stridsdikt formulerade i raderna:

Följ strömmen, den som vill, likt vrak,
om ej, så klyf likt laxen.

Hans första diktsamling omfattade hela den känslosfär, som den samtida litteraturen visat minst sinne för eller rent af bekämpat: den naiva lifsnjutningen, den tanklösa hängifvelsen åt stunden, skönhets- och glädjetörsten, allt det som han sökte och fann i orienten och antiken och som han förhärligade i uppror mot sin samtids grubbelsjuka och utilism. I »Hans Alienus» gaf han luft åt sitt stämnings- och känslolif i den visionära fantasiskapelsens urmodiga form, återgifvande den subjektiva verkligheten i stora symboler, i djärf syntes i stället för genom noggrann och realistisk analys. Den andra diktsamlingen af år

1895 utgör en af den svenska lyrikens kanoniska böcker: en germanskt djup och manlig lifskänsla får i den personliga, än innerliga, än sublima uttryck; det inre lifvets källsprång flöda fritt i dessa dikter, och oändlighetskänslan, den religiösa elevationen, genombrusar dess rytmer. Tillsammans med några af Viktor Rydbergs dikter ger »Jairi dotter» de renaste och friaste uttryck för den religiösa känslan som vår poesi äger. Det är ett grundackord i Heidenstams lyrik, som ljuder i rader som dessa om konstens evighetslångtan:

Länge vi gått och länge,
ryckta ur evighetens
breda vingar, likt fjäder
tumlat för himmelns väder.
Ack, som ett hjärta längtar
hem till sin moders hus
allt hvad vi samlat trängtar
att försjunka begrafvet
djupt i det kaos, där färgen
klarnar till solars ljus.
Vi bli stormen på hafvet.
Vi bli stjärnan på bergen.

Människosjälens outrotliga tendens mot det transcendenta får en underbart gripande form i slutraderna:

Trångtan jag alltid förnam
att få undrande blåsa
lifvets grumlande damm
från min bägares vatten,
smaka en klarare drick,
stiga närmare natten
och i din öken, som fick
tröskel i Akerons floder,
somna med pannan i knät,
blinda tigande moder,
gåtfulla evighet!

Hos Heidenstam framträder tidigare och klarare än hos någon annan af nittiotalets författare den riktning mot det nationella, som var en naturlig konsekvens af en fri och obunden utveckling. Hans skrift »Om svenskarnes lynne» tillhör de första och starkaste symptomen på den vaknande självbesinningen och självtilliten, och af de stundom paradoxalt formade satser, hvari han gisslade vår självunderskattning och vår vidskepliga vördnad för det utländska, ha många sedermera ingått i det allmänna medvetandet som grundsanningar. I »Karolinerna» byggde han monumentet öfver den kung och den tid som djärfvast förkroppsliga vårt lynnes sträfvan mot det sublima. För denna stora historiska rundmålning brukade Heidenstam icke den konstruktiva miljöskildrande romanen, med sin ur hopade detaljer sammanadderade helhetsbild, utan den långt spontanare och omedelbarare formen af en räcka inbillningssyner, uppburna

af lyriskt patos, i allmänhet strängt visuella till sin hållning, ofta höjande sig till symbolens tvångsfria allmängiltighet, såsom t. ex. i berättelsen »Bland svenska skären». Vill man ha ett starkt intryck af det säreget svenska i denna fantasiverksamhet, så kan man jämföra »Karolinerna» med ett liknande historiskt diktverk, den franske författaren Paul Adams skildringar från direktoriets och Napoleons tid. Paul Adam tillhör likaledes reaktionen mot naturalismen, — han har tidvis räknats som en af symbolismens ledare — och hans mäktiga fantasi har en ofta lyrisk prägel. Men han når sin verkan genom det skickligt arrangerade, utomordentligt rika stoffet, den med kraft sammanhållna kompositionen, den frodiga och aldrig slappnade fantasi, hvarmed hvarje scen återges. Hos Heidenstam rör sig fantasien långt nyckfullare, inspirationen breder sig icke öfver så vidsträckta ytor, men griper fastare tag om en bestämd situation, blossar högre och djärfvare, drifver till en sublimering sådan som den stämning af sagornas stjärnnatt, som hvälfver sig öfver »En hjältes likfärd». Den syntetiska inbillningskraften hos Heidenstam har något äktsvenskt, som man icke återfinner i andra litteraturer, men som för tanken till Tegnérs mest flammande och lysande strofer. Det är samma skildringskonst man möter i »Folkungaträdet», den ännu ofullbordade trilogi, där han vill ge det svenska folkets och den svenska konungaättens gemensamma lif.

Så har Heidenstams diktning allt afgjordare gestaltat sig till ett häfdande af vårt historiska och folkliga medvetande, och betydelsen af hans verk är icke lätt att öfverskatta. I diktcykeln »Ett folk» löser sig hans nitälskan i rytmer, hvilkas eldande och tändande makt gripit ungdomens hjärtan och blifvit en real faktor i vårt andliga lif. Så manligt vackert, så poetiskt rent har fosterlandskärleken sällan ljudit i svensk dikt:

»Må främst du stiga, du dotter af nöd,
som skygg ditt öga vill täcka.
Så älska vi dig, att vore du död,
vår kärlek skulle dig väcka.
Om natten blir sömnlös, om lägret blir hårdt,
vi svika dig ej på den färden,
du folk, du land, du språk, som blef vårt,
du vår andes stämma i världen.»

Vid Heidenstams sida som lyriker står Fröding, den genialt benådade representanten för det mest förtrollande, det mest outsägbara i den svenska sången. Hans diktning stod ursprungligen på det värmländska folklifvets mark och tillhör därigenom den hemtraktspoesi, som är så typisk för nittiotalet — man behöfver blott nämna Selma Lagerlöfs, Karlfeldts, Pelle Molins namn — men den växte snabbt i omfång och betydelse. I formellt och tekniskt afseende bygger Fröding på hela vår lyriks tradition; han har med kärlek och beundran tillägnat sig våra klassiska sångares verk, och man kan påvisa hur han lärt af både Runius och Bellman, Tegnér och Atterbom, Stagnelius och Dahlgren. Det är som om i Frödings poesi strömmat samman i den mest fulländade och klockrena form allt det väsentliga, det hemlighetsfullt karakteristiska i den svenska lyriken: det musikaliska anslagets obeskrifliga och klara durklang, lynnets slitning mellan mörker och ljus, den rena och lätta luften såväl som det ruelsefulla och tungsinta grubblet — allt har anor från Lucidor och Runius, Bellman och Tegnér, allt är oss välbekant och kärt och liksom vädjar till en egen lönlig sträng. Det är som själfva vår svenska vår med sin oändligt lätta och strålande dager och sin snabba, mörka skugga. Hur känner man icke hos Fröding, midt i hans desperation och cynism, den självförglömmande godhet, den lifsoskuld, som är ett svenskt sångardrag så godt som något, och som har inspirerat Runius' milda afskedsord på dödsbädden, Bellmans trohjärtadt rena samvete och Tegnérs naiva och ärliga uppenhjärtlighet. Det finnes något blåögdt och förtroendeingifvande i själfva synden och lasten, samma väsendets daning, som gör att Gösta Berling aldrig blir demonisk. Hemligheten med den frödingska poesiens tjuskraft kan endast antydas, just därför att den är sammanväfd med vårt eget innersta, men hur sjunger den icke mot oss, gäckande och oåtkomlig, ur strofer som dessa:

> Nyss fåglarna sjöngo på nytt om vår,
> nytt hopp gaf den lyckliga låten,
> men mig, som åter vid fönstret står,
> i halsen sitter gråten.
>
> Nu blommar all världen och sommarn drar in
> bland ljusgröna dungar och gärden,
> all världen är skön, all världen är min
> och jag är en son af all världen.

Och törnrosröd lyser morgonsky
och morgonens dimmor sig lyfta,
all världen är ung, all världen är ny
och ändå så ville jag snyfta.

Ty morgonen kommer för klar, för snar,
för friska dess daggdroppar dugga,
den lyser för ljust på den, som var
för nyss i dödens skugga.

Den andra stora Värmlandsskildraren i nittiotalets litteratur, Selma Lagerlöf, ger ett af de mest oförtydbara exemplen på naturalismens hämmande inflytande på svensk inbillning och svensk diktning. Redan tidigt hade Selma Lagerlöf gripits af sägnerna om det värmländska lifvet i det förra seklets början och beslutat att ge diktens form åt denna brokiga värld. Men hon misslyckades regelbundet vid hvarje försök att gestalta det öfverväldigande rika stoffet, och hon förklarar själf i ett självbiografiskt utkast, att det var hennes beundran för åttiotalets stränga verklighetsdikt, som stod i vägen. »Hon beundrade» — så lyda hennes egna ord — »den tidens stora mästare och tänkte aldrig på att man kunde använda ett annat språk för dikten än det, som de nyttjade. För sin del tyckte hon mera om romantikerna, men romantismen var död, och hon var inte den, som tänkte på att ånyo upptaga dess form och uttryckssätt. Ehuru hennes hjärna var öfverfylld af historier om spöken och vild kärlek, om underskōna damer och äfventyrslystna kavaljerer, sökte hon skrifva om detta på lugn realistisk prosa.» Emellertid blef »Gösta Berlings saga» till slut ändå skrifven, men först sedan Selma Lagerlöf uppgifvit hvarje tanke på att åstadkomma modern litteratur och med bitter resignation beslutat sig för att skrifva en bok till eget nöje, som publiken skulle skratta och rycka på axlarna åt. Högst anmärkningsvärdt är emellertid, att denna subjektiva och romantiska saga blef ett af den svenska litteraturens på djup och mångsidig mänskoskildring rikaste verk. Det finnes icke många diktverk, som rymma ett sådant myller af mänskor och öden, som inom en fast ram ge en så fyllig och uttömmande miljöskildring — för att använda en af naturalismens termer — en så bred och omfattande världsbild, en så klar, mogen psykologisk kunskap. Den stora sammanhängande lifstaflan, som åttiotalet försökt skapa med den naturalistiska

romanformen som mönster, den diktade Selma Lagerlöf i naiv oafsiktlighet, anslutande sig till den sägenvärld, som den värmländska folkfantasien själf frambragt. »Gösta Berlings saga» blef ett autoktont rent svenskt epos, hvars karakteriseringskonst har sagostilens konkreta och sakliga enkelhet, hvars själsskildring tar sig sägnernas intuitiva och fantastiska form, och som i sin helhet står den nyktra analysen fjärran. Det är en själfvuxen svensk diktform, med rötter i folkfantasien och den muntliga berättelsen snarare än i någon litterär tradition.

Hade Selma Lagerlöf i »Gösta Berlings saga» förhärligat det äfventyrslystna och ridderliga i folkkaraktären och särskildt i Gösta Berlings person förkroppsligat några af rasens mest glänsande, mest oemotståndliga och minst solida egenskaper, så har hon senare i »Jerusalem» funnit ett genom sin fasthet och renhet fulländadt konstnärligt uttryck för allvarligare, innerligare och tyngre sidor af vårt lynne och gripande tolkat det religiösa lifvets smärta och saligheter. I vår litteratur står hon som den stora och sagorika förtäljerskan, med en blick hvars klarsynta allvar tränger djupt ned i själarna, med en outtömligt produktiv inbillning, hvars kongenialitet med folksägnens mytiska och symboliska skaparkraft och med det nordiska sagolynnet är slående, äfven om den om de isländska släktsagorna erinrande tonen stundom är en frukt af direkt litterär påverkan.

Med Selma Lagerlöf delade Oscar Levertin det ödet, att det djupast personliga i hans väsen måste förbli sterilt under naturalismens skede. Han har i »Pepitas bröllop» med en viss bitter själfironi talat om den tid, då han kände en »litterär samlarförtjusning inför verklighetens alla småmynt, och med hela petigheten hos en upptäckare, hvilken beskrifver en ny hieracievaritet, skildrat t. ex. en ridhuskarls bedröfliga existens». »Legender och visor» har trots den djupa smärtan och dödskänslan en särskild stämning af inre lycka och berusning, som man skulle vilja förklara som saligheten att känna sin natur blomma i oanad rikedom, att känna alla bundna krafter frigöra sig. Hans poesi frossade i färg och glöd, som för att visa hvilken blossande prakt och hvilken rik och strålande inbillningsskrud den svenska versen förmådde uppbära, och vittnade passioneradt om känslans oändlighet. I hans senare diktning blef klangen allt manligare och djupare, och gaf allt renare ut-

tryck för det sällsamma eko »ifrån ett okändt solens, sångens land», som han tyckt sig höra alltsedan smärtan fick grepp om hans hjärta. Till det nationella fördes han på en egen väg, snarare som forskare än som skald. Kärleken till den svenska diktens stora skuggor, till den svenske skalden på tronen väckte hos honom en fosterlandskärlek, som genomströmmar »Svenska gestalter», hans kanske största mästerverk, och Linnéboken med en värme och ett förstående, som blott alltför sällan besjälat svensk forskning. I hymnen till »Modersspråket» får denna känsla en fulltonig dikterisk form, särskildt betingad af skaldens judiska ras: det är för honom språket, som framför allt annat symboliserar det svenska lynnets enhet.

Karlfeldts med mästarhand drifna lyrik tillhör det artistiskt mest fulländade, som nittiotalet äger att uppvisa. Det är Dalarnes folk och natur, seder och lynne, uppfattade med den äkthet, som endast blodets hemlighetsfulla arf skänker, hvilka bilda bakgrunden till hans friska och blodfulla diktning. Den föreställningskrets som möter i hans rytmer är dala-allmogens rika och konkreta idévärld, med dess djupa inslag från bibeln och bondepraktikan, med dess historiska traditioner och dess fasta och solida, af landskapets egen natur påverkade byggnad. Den Karlfeldtska centrallyriken, som endast tveksamt väljer den rent subjektiva formen, har bakom sin knappa och litet skygga kärfhet en djup glöd och en trofast innerlighet, har den känslans adel, hvari vi älska att se ett af de innersta karaktärsdragen i den svenska bondestammen. I vår internationellt påverkade och europeiskt bildade tid är Karlfeldts dikt en lefvande symbol för kärnsvenska traditioner, för urgammal inhemsk kultur och har därigenom ett alldeles eget och oemotståndligt känslovärde.

Af nittiotalets stora författare är Hallström i viss mening den som mest närmar sig den europeiskt kontinentala författartypen. Han har en egenskap, som icke varit vanlig i svensk vitterhet, och som i själfva verket var föga utvecklad under åttiotalets verklighetsskildringsskede, trots redliga ansatser, nämligen det sakliga psykologiska intresset, kunskapslidelsen för det mänskliga lifvets öden och villkor. Hos honom kan finnas en rent teoretisk lust att studera mekaniken i det mänskliga handlandet, att klargöra ett fenomens kausala betingelser. Han har iakttagarens snabba och säkra blick, själsrannsakarens skarpsinne

och kombinationsförmåga. Hans diktning, som hvarken skyr det skräckfulla eller det underbara, har också ett rikare, mera skiftande mänskogalleri än någon annan svensk författares; hans intelligens likaväl som hans temperament har en hos oss enastående smidighet. Men trots allt detta står han den naturalistiska strömningen i botten fjärran. Fantasien är den bärande principen i hans realistiska skildrarkonst, den misskända fantasien, som i självfva verket är hufvudfaktoın i all iakttagelse och all psykologisk erfarenhet — ty sinnena ge oss endast de isolerade, svårtydda fragmenten, af hvilka inbillningen skapar lif. Med en intuition, hvars snabbhet och säkerhet aldrig skall upphöra att förvåna, gripes det väsentliga, det själsliga skeendet bakom ordens och handlingarnas förklädnader och tolkas i ord af en ilande och nervös känslighet. Hans noveller äro byggda på en enda raskt gripen scen, ett ögonblicks intryck på näthinnan, en halft bleknad erinringsbild, som lefver upp och djupnar för eftertanken, eller också på en bild ur myten, ur sagan eller historien, som erbjuder sig som form för skaldens känslo- och tankeinnehåll. Det rent yttre får aldrig tränga sig skymmande fram i förgrunden, hela stoffet är i diktarens våld på ett helt annat sätt än i den vanliga realistiska berättartekniken, ty inbillningens pilflykt når ofta sitt byte, där realismens omsorgsfullt och metodiskt ordnade nätverk gäckas och förblir tomt.

Medan sålunda mycket i Hallströms läggning betecknar för vår vitterhet nya element, röjer sig det svenska draget i hans fria och suveräna subjektiva behandling af verklighetsstoffet, i hans fantasifulla och i sin brådsnabbhet oöfverträffade kvickhet, hans oroliga, på en gång lättrörda och grubblande temperament, hans rika inbillning, praktälskande och likväl ren och luftig som en sommarhimmel. Det nationella patos, som lefver i Hallströms senare verk, har fått sin största konstnärliga form i diktsamlingen »Skogslandet», där han i »Solsången» tolkar de kraf som själfva naturen ställer på oss, vårt lynnes samhörighet med den luft och jord som är vår.

Ungefär på detta sätt ter sig resultatet af nittiotalets litterära rörelse, den poetiska renässans, i hvars högsommar vi befinna oss, ehuru tvenne af dess mästare redan slutat sin arbetsdag.

Inbillningens, den lyriska känslans frigörelse ur den naturalistiska teknikens och världsåskådningens tvångströja, diktnin-

gens allt tydligare framträdande nationella karaktär, vunnen genom fri självutveckling och i befruktande anslutning till inhemska folkliga och litterära traditioner — detta är ur den synpunkt, som här följts, det väsentliga innehållet i vår litteraturs historia under de sista decennierna. Den realistiska underströmning, som sträcker sig ända fram till våra dagar och som i flera afseenden bevarat åttiotalets anda, dess prägel af samhällskritisk och religionspolemisk tendens, kan knappast betraktas annat än som en efterdyning, utan allt för stor självständig betydelse. I den grupp af stockholmsnovellister, som tillhör denna riktning, är det knappast någon mer än Söderberg, som skapat verk af betydenhet; bakom hans ironiska, formsäkra, inom en ganska trång ämneskrets artistiskt utsökta konst döljer sig icke så litet af en besviken romantiker, och det är denna stämning som ger hans verk den personliga klangfärg, utan hvilken de skulle få en tröttande torka. Af åttiotalets författare har Geijerstam drifvits mot en mysticism i mänskoskildringen, som kanske fördjupat den, men också gjort den vagare i konturerna. Strindberg har under en oerhördt ymnig produktion med den honom utmärkande känsligheten för utländska strömningar passerat ett intelligensaristokratiskt, Nietzschepåverkadt stadium för att till slut hamna i ett slags teosofiskt-religiös föreställningsvärld af utpräglad vidskeplig läggning. Hans konstnärliga kraft har härunder oerhördt försvagats, och de flesta af hans senare verk äro alltför förvirrade och planlösa för att erbjuda mycket mera än kuriositetsintresse.

Den svagaste punkten i den moderna litteraturen är bristen på ett modernt drama; först det sista året har medfört en så betydande och storstilad insats som Tor Hedbergs »Johan Ulfstjärna». Det föresväfvar en dock, att ett nationellt svenskt drama först skall kunna skapas i en form, som närmare öfverensstämmer med vår folkkaraktär än det rationella, logiskt konstruerade skådespel, som i modern tid fått sin mest glänsande gestaltning hos Ibsen. Man föreställer sig gärna att den ström af lyrik, som bildar den flytande, oftast töckniga kärnan i svenskt lynne skulle behöfva mindre geometriska, mindre formelaktiga uttrycksmedel än hvad det moderna skådespelet erbjuder.

Men att ställa horoskop är *icke* litteraturhistoriens eller litteraturkritikens uppgift, och om framtida möjligheter på dikt-

ningens område kunna endast gissningar framställas. Lyriken, som sedan gammalt är vår rikast företrädda konstform, har under den yngsta generationens händer gjort nya ansatser. Österlings »Årets visor» betecknar här den värdefullaste nydaningen efter nittiotalets stora lyriska genombrott; Vilhelm Ekelunds centrallyrik och Ossian-Nilssons kraftiga formtalang, där den icke sjunker ned till pompös och agitatorisk retorik, utgöra för öfrigt de betydelsefullaste företeelserna. Inom berättarkonsten torde en mera opolemisk och en mera allsidig verklighetsskildring än den som representeras af storstadsnovellistiken vara i antågande, åtminstone är behofvet ovedersägligt; Ullmans »Präster» förråder ett högst lofvärdt sträfvande i denna riktning.

Kvantitativt rikare än förr, bruten i de fast utpräglade personligheternas fasetter ger nutidens svenska litteratur en fylligare, konstnärligt mognare bild af svensk natur, svenskt lif och lynne än kanske någonsin. För vår folkliga tillvaro är denna blomstring en betydelsefull faktor, lika visst som den andliga kulturen är ett af de högsta uttrycken för en nations självmedvetande, en källa till besinning och självkännedom, en lyftande och värnande bild af folkets samhörighet i känsla och tanke. Till det svenska språkets oförytterliga skatter har vår tid gifvit sin rika gärd; må vi erinra oss hvad en af den svenska sångens mästare, och en af dem som varmast älskat svensk dikt, sjungit om dess enande och samlande makt:

Modersspråk, du trädets sus,
städse nytt och oändligt,
annat i morgon- än aftonljus,
men dock ett och beständigt.
Tusende bladen från topp och till fot
kan till en kör du kalla,
låta dem känna att samma rot
fostrar och bärer dem alla.

Folkets lefvande andedräkt
het af hopp och af strider,
arfked, bindande släkt vid släkt
ända mot bortersta tider.
Alla stora hjärtan i dig
klappa än när de domnat.
Lyssna; och ekot mångdubblar sig
ändlöst från tiden, som somnat.

DET NYA SVERIGE utkommer med sin andra årgång under 1908 i *8 häften* om tillsammans *30 ark* stort medianformat.

Tidskriftens pris är kr. 7: 50 för hel årgång.

Prenumeration verkställes i bokhandeln, på posten, utan tillägg af postarvode, samt å tidskriftens expedition (Malmskillnadsgatan 9, Stockholm), där äfven annonser mottagas.

I redaktionsangelägenheter hänvände man sig till redaktören, d:r Adrian Molin, under expeditionens adress.

Stockholm i juni 1908.

ADRIAN MOLIN. *HUGO GEBER.*

FEMTE HÄFTETS INNEHÅLL:

Stockholm 1908 Kungl. Hofboktr. Iduns Tryckeri A. B.

DET · NYA SVERIGE

TIDSKRIFT · FÖR NATIONELLA · SPÖRSMÅL

UTGIFVEN · AF

ADRIAN · MOLIN

ÅRGÅNG: 2 HÄFTE: 6

· STOCKHOLM · HUGO · GEBERS · FÖRLAG ·

POLITISKA UPPGIFTER

af professor *C. A. Reuterskiöld.*

II.

Det moderna samhället, tänkt såsom inbegreppet af alla statliga och icke-statliga samhällsbildningar, utmärkes af ett intensivt samarbete mellan människor, hvilket på samma gång kräfver en arbetsfördelning och en arbetsorganisation, d. v. s. ett maktförhållande ej blott mellan öfver- och underordnade, utan mellan ett mindretal ledande och ett masstal lydande. Är då tillika detta afhängighetsförhållande, såsom fallet med nödvändighet är inom kultursamhället[1], af privaträttslig natur, uppstår en skarp maktkonflikt mellan hvad man populärt, men icke fullt riktigt kan kalla kapital och arbete. Och den konfliktens lösning är i våra dagar kanske den främsta politiska uppgiften för statens inre styrelse. Uppgiften består icke i att söka en formell utjämning af de olika klassernas yttre villkor, utan i ett behörigt afvägande af deras inbördes intressen, under fasthållande vid samhällets, d. v. s. kulturlifvets, kraf på fortsatt utveckling. Och dock är intet mera vanligt, än att arbetet tvärtom riktas i första hand på en yttre nivellering af både materiell och andlig innebörd, hvilken, om den kunde genomföras, skulle leda icke till klassernas utplånande, men väl till den allmänna kulturnivåns sänkande.

Klasskampen är i vår tid väsentligen en kamp om de ekonomiska maktmedlen, eller med andra ord framför allt om de

[1] Härom se vidare min uppsats i Statsvetenskaplig Tidskrift 1908 »om individen och samhällets rätt».

nyttigheter, hvilka kallas jord och pengar. Den för öfrigt eftertraktade rösträtten är härvid allenast ett medel, enär genom den andel vinnes i statsmaktens utöfning och enär endast genom statsmakten en reglering af dessa nyttigheters fördelning och anskaffning annorledes än genom privatverksamhet synes vara möjlig. Men naturligtvis är ej därför sagdt, att med rösträttens erhållande också i verkligheten följer möjlighet att på dylikt sätt förfoga öfver statsmakten, utan detta beror väsentligen af öfriga samhälleliga maktfaktorers medverkan och den ställning de komma att intaga till frågorna härom. För den skull är det dock skäl att i tid eftersinna, hvad i dessa stycken kan hafva fog för sig och hvad icke. Endast ett par synpunkter skola i detta sammanhang framställas.

Hvad först jorden beträffar, kan icke nog ofta och nog eftertryckligt betonas, att denna ingalunda, såsom moderna socialreformatorer förmena, af naturen är mera kollektivistisk än andra nyttigheter. Den omständigheten att jorden en gång i tiden och ganska långt in i tiden faktiskt varit kollektivegendom, visar rakt intet i frågan, enär det lika litet här som beträffande några som hälst mänskliga förhållanden kan med rätta påstås någon evig eller oföränderlig naturlag, hvilken skulle gälla oberoende af dessa förhållandens olika beskaffenhet och utveckling i olika tider. Tvärtom kunde med större fog sägas, att just utvecklingen *från* jordkollektivismen antyder denna såsom en äldre och öfvervunnen ståndpunkt, och att just denna relativt sena utveckling i viss mån förklarar, hvarför än i dag vissa kollektivistiska idéer lefva kvar och då och då lefva upp igen[1]. Här gäller det, i kulturlifvets intresse, att icke uppgifva redan vunna resultat och att icke låta sig af

[1] Vill man söka historiskt belysa eller förklara jordfrågan, så är det blott halfverk eller skenverk att gå ett par hundra år eller något mera tillbaka i tiden. Möjligen duperar man några jämte sig själf, men någon utredning är ingalunda därmed gifven. Först genom en öfverblick af jordförhållandenas utveckling ifrån urtiden och till våra dagar hos ej blott Europas, utan kanske ännu mera de utomeuropeiska kultur- och naturfolken, ej minst Kinas, kan ett riktigt perspektiv vinnas. Detta förbises i regel och kan därför möjligen vara lämpligt att här framhållas och påpekas; blott det må ytterligare tilläggas, att en sådan öfverblick icke vinnes allenast genom ett mer eller mindre flyktigt ögnande i handbokslitteraturen, där en sådan finnes, utan förutsätter djupgående studier i de olika folkens rätts- och samfundshistoria.

dessa kvardröjande idéer från tider af helt olika skaplynne bevekas att återgå till ett tillstånd, som ej längre motsvarar utvecklingens behof och som är dömdt att allt mera försvinna. Hvarken genom jordens socialisering eller genom dess fördelning oberoende af privat äganderätt å brukande åbor kan jordfrågan tillfredsställande lösas eller ens tillnärmelsevis lösas. Ej häller duger det i ett stort land med gles befolkning att, såsom ske kan och ofta ske måste i ett litet land med tät befolkning, ersätta alla de större jordkomplexen med småbruk, utan båda behöfvas vid hvarandras sida, så framt öfver hufvud jordbruksnäringen skall förblifva jordbruk och icke trädgårdsbruk. Hufvudsaken är för den skull icke jordfrågan i sin helhet, utan snarare bostadsfrågan.

Alldeles klart lärer vara, att det vore en gifven fördel, ju flere själfägande besuttna landthem som kunde uppstå med jord till eget trädgårdsbruk, men det hvarken kan eller bör blifva statens uppgift att för vinnande af detta mål söka befordra och än mindre framtvinga ett nedläggande af de större jordbruken. Viktigare är, att städernas och industribefolkningens bostadsfråga kommer till en snar lösning; och här gäller det vida mindre att skapa »egna hem på landet» än billiga och goda lägenheter, må vara i större hus. Otvifvelaktigt finnes det här för kommunalpolitiken, hvilken själf ej är annat än en lokal form af statspolitiken,[1] en maktpåliggande uppgift, just emedan det ytterst gäller en reglering af den maktstrid, som uppstått mellan tomt- och husägarne å ena sidan, hyresgästerna på den andra i följd af en efter hand inträdd maktförskjutning till de förras förmån, må vara att denna förmån icke kan af dem fullt utnyttjas, enär de å sin sida råkat i beroende af andra. Ifrågasättas kan därför, om icke sakens kärnpunkt i själfva verket blir den, huru möjligheten af fastigheternas begagnande såsom pantförskrifningsobjekt må begränsas och deras belastning med inteckningar för skuld successivt förminskas och lättas, utan att därför kapitalanskaffning för byggnadsverksamhet omöjliggöres. Däremot lärer indragning af s. k. oförtjänta värdestegringar med mera dylikt näppeligen kunna betecknas

[1] Själfstyrelse betyder ej att styra sig själf och sina privata angelägenheter, utan tvärtom att själf styra vissa statliga angelägenheter, som i följd af sin lokalisering äfven blifva egna, men dock förblifva offentliga angelägenheter.

annorledes än såsom i bästa fall palliativ. Det är lättheten af skuldsättning, som för fastighetsägarne liksom för kommunerna i längden blir faran, för hvars afvärjande säkerligen, om än i annan form, statens makthöghet måste tagas i anspråk. I sammanhang härmed kan jag ej underlåta att påpeka den slapphändthet, hvarmed vederbörande myndigheter hittills begagnat sin rätt att pröfva vissa kommunala upplåningsfrågor och att därigenom inverka på den kommunala utgiftsstatens reglering; den borde för länge sedan hafva upphört. Ju mera kommunalstyrelserna radikaliseras och komma att behärskas af de nya väljaremassorna, desto svårare blir det att stäfja en alltför långt drifven utgiftsstegring, såvida ej redan förut det blifvit praxis att underkasta dylika frågor en verklig pröfning ur administrativa lämplighetssynpunkter. Skall åter en sådan pröfning blifva möjlig, är det ovillkorligen nödvändigt, att särskildt landshöfdingämbetena blifva med självständiga, kunniga och orädda män besatta.

Hvad åter angår det andra maktmedlet, pengar, ställer sig saken på ett helt annat sätt. Här vidgar sig nämligen frågan till en allmänt politisk hushållningsfråga, en fråga om statens ekonomiska politik i allmänhet; och den frågan kräfver sin egen utredning från nationalekonomisk synpunkt, en utredning, som här icke kan lämnas. Framför allt måste dock denna politik föras målmedvetet och planmässigt och anläggas efter betydligt mera både till tid och till innehåll omfattande synpunkter än hittills gemenligen i vårt fädernesland skett. Att en grundlig nationalekonomisk och en allmänt statsvetenskaplig bildning hos våra politici härför är *conditio sine qua non*, lärer ingen sakkunnig vilja bestrida. Men en sådan saknas — i ett land, hvars skolordningar dock för 300 år sedan upptogo studier i fäderneslandets samfundsskick, lagar och ekonomiska förhållanden såsom nödiga stycken äfven för den lägre undervisningen. I våra dagar är det just dessa ämnen, som på skolschemat förtjäna en plats och främsta platsen, långt mera än naturvetenskaperna, hvilka alldeles icke hafva ett med dessa ens jämförligt bildningsvärde, då fråga är om medborgerlig allmänbildning.

*

Äfven våra ämbetsmäns utdaning genom grundligare statsvetenskapliga studier har i senare tid kraftigt yrkats, senast i denna tidskrift.[1] Förnekas skall ej häller, att ett sådant behof verkligen föreligger. Men uppgiften är ingalunda så lätt löst, som vid första påseendet kan synas, nämligen genom inrättandet af en ny examen, hvilken skulle fordras för civil ämbetsanställning och på olika sätt kvalificeras för olika banor. Ihågkommas måste nämligen, att ämbetsmannen dock i första hand måste erhålla en juridisk utbildning, något som åtminstone till en viss grad äfven blifvit erkändt. Denna juridiska utbildning är nödvändig, emedan just *statslifvet på alla områden, äfven de ekonomiska, rör sig i rättsliga former*, och emedan det är och måste förblifva ämbetsmannens uppgift att icke blott iakttaga, utan på sätt och vis också skapa dessa former. Juridiken är vetenskapen om rätten såsom självständig form för mänskligt samhällslif, ingalunda blott för det enskilda, utan lika mycket för det allmänna samhällslifvet, och den kan lika litet som andra samhällsvetenskaper se bort från rättens samband med det reala lifvet. Detta sker ej häller, utan undervisningen söker, åtminstone numera och så långt möjligt är vid dessa kurs- och tidsreglerade studier, tillvaratagа och betona rättslifvets ovillkorliga samband med framför allt de ekonomiska förhållandenas utveckling. Naturligen är det dock mycket som brister och måste brista.

Den statsvetenskapliga examen, som nu yrkas, har för den skull sitt berättigande däri, att i densamma skulle ingå mera af rent statsvetenskapliga ämnen och mindre af rent rättsvetenskapliga. Men detta får icke ske på det sätt, att de privaträttsliga ämnena alldeles uteslutas, ty därigenom skulle hela examen upphöra att hafva en verkligt juridisk karaktär och i längden icke anses tillfyllest ur administrativ synpunkt. Orsaken härtill är det lika beklagliga som oförnekliga faktum, att det ämne, som, efter ett sådant afskiljande af den borgerliga rätten, skulle blifva det centrala bland de juridiska, nämligen förvaltningsrätten, ännu saknar, ej minst i vårt land, nödig vetenskaplig bearbetning och utveckling, må vara att, såsom jag själf för några år sedan framhållit,[2] denna i allt fall nu är

[1] Af E. Heckscher i årg. 1908 sid. 79 ff.

[2] I Statsvetenskaplig Tidskrift 1904 sid. 49.

något helt annat än förr. Sålunda är numera den uppfattning, som uttrycktes så, att förvaltningsrätten vore lika med statskalendern, visserligen icke längre grundad, men därifrån och till en sådan bearbetning, att ämnet kan anses lika självständigt som civilrätten såsom juridisk disciplin, är dock steget stort. Och hvad näringsrätten beträffar, *kan* denna helt enkelt icke studeras juridiskt utan ett ganska omfattande studium af den del af civilrätten, som kallas förmögenhetsrätt: näringsrätten utgör en del af den speciella privaträtten och äfven lekmannen lärer utan vidare inse, att den *speciella* privaträtten näppeligen kan begripas utan den *allmänna*, d. v. s. utan civilrätt. Allt detta gör, att en statsvetenskaplig examen med bibehållen juridisk karaktär, men utan civilrätt för närvarande vore en orimlighet. Härtill kan läggas, att af liknande skäl den administrativa processrätten (bl. a. den viktiga läran om besvärsrätten) icke för närvarande kan ställas oberoende af alla processrättsliga studier, hvadan ej häller processrätten kan så utan vidare uteslutas. Och slutligen gäller, att ju mera af de rent rättsvetenskapliga ämnena som borttages, desto mera måste medtagas af den juridiska encyklopedien för så vidt den blifvande juristen — och jurist skulle han ju dock vara — skall kunna få någon öfverblick af juridiken såsom i allt fall ett sammanhängande helt.

Följden blir emellertid, att utrymmet i den statsvetenskapliga examen för andra ämnen blir betydligt mera begränsadt än denna examens förespråkare vanligen afse. Men under denna förutsättning vore det dock en fördel om en sådan examen blefve införd. Begränsningen finge då motverkas på det sätt, att för olika banor fordrades olika statsvetenskapliga ämnen och att obegränsad kompletteringsrätt i sådana medgåfves. Alldeles särskildt bör framhållas, att en dylik examen måste anses betydligt mera nödvändig och värdefull såsom förberedelse för civila ämbetsmän än exempelvis de eljes nu mycket prisade handelshögskolekurserna och den s. k. praktiska utbildningen. Detta slagordet »praktisk utbildning» har rent af varit på väg att alldeles snedvrida och nedsätta den svenska ämbetsmannarekryteringen.

Klarast visar sig måhända det intima sambandet mellan juridisk utbildning och ämbetsmannauppgifter af till synes icke

juridisk innebörd på diplomatiens område. Det är en särskild historia, att vår svenska diplomati under senare tid, man kan säga från början af 1870-talet, allt mera försämrats i kvalitativt afseende och vid de mest afgörande tillfällen visat sig alldeles icke vara vuxen sitt viktiga, värf och sin uppgift att gifva rätta besked och besked i rättan tid om de utländska mellanfolkliga förhållandenas förändring, läge och växlingar och om sådana tilldragelser i det tysta, hvilka direkt eller indirekt haft betydelse för Sveriges intressen. Väsentligen sammanhänger detta därmed, att under sagda period den svenska diplomatien ansett sig hafva eller möjligen ålagts en rent expeditionell karaktär, och att för den skull rutinen varit hufvudsak. Men följden häraf har blifvit ett farligt underskattande af just den juridiska utbildningens betydelse och ett lika farligt försök att komplettera rutinen med blott någon sorts till synes »praktisk utbildning». Faran visade sig aktuell och påtaglig 1905, men den har varit det ej mindre hela tiden, ehuru detta icke lika tydligt framträdt för allmänheten.

I regel hafva sålunda våra diplomater icke varit i stånd att vare sig värna Sveriges säregna intressen eller att, hvad de för riksens anseendes skull bort kunna, göra självständiga insatser å Sveriges vägnar i det betydelsefulla och omfattande internationella rättsbildningsarbete, som utmärkt hela det 19:de århundradets senare del. Ej nog, att den svenska diplomatien beträffande flertalet allmänt internationella konventioner liksom å konferenser och kongresser för deras beredande mestadels hållit sig passiv — ett och annat lysande undantag, t. ex. vid de senare s. k. Haagkonferenserna för internationell rätt af alla slag, bekräftar allenast regeln — utan den har till synes nästan ständigt äfven vid partikulära traktater, där det alldeles särskildt gällt Sveriges säregna intressen, låtit den främmande stat, som varit medkontrahent, diktera och formulera både innehåll och text i aftalen med en eller annan formell modifikation. Orsaken har tydligen varit bristande kännedom om de svenska rättsreglerna beträffande de afhandlade förhållandena, och följden har blifvit, att den svenska traktatsrätten ofta står i oförenlig motsats till den svenska lagrätten, merendels affattats med fäst afseende blott å den främmande rättens tekniska uttryck, begrepp och regler, samt ej sällan icke ens er-

hållit en vare sig med hänsyn till vanligt svenskt eller till utländskt rättsspråk felfri och riktig officiell öfversättning vid införandet i den officiella författningssamlingen.[1] Att härvid bristande historiska, nationalekonomiska och statskunskapliga insikter också trädt i dagen, torde näppeligen behöfva påpekas, men dessa brister hafva dock icke haft samma betydelse som bristen på juridisk bildning, i det att deras existens mången gång presumerats och därför afhjälpts medelst biträde af experter, under det att diplomaten oftast själf ansetts såsom expert på det folkrättsliga och allmänt rättsliga området, må vara att t. o. m. i juridiskt afseende särskilda upplysningar stundom kunnat från speciellt sakkunnige inhämtas. Att en förstärkning just af aspiranternas juridiska, historiska och nationalekonomiska studier skulle verka synnerligen godt, det visar sig också positive däraf, att de svenska diplomater, som vunnit bästa gehör och skaffat bäst respekt för Sverige, varit i dessa stycken på allra bästa sätt utrustade.

*

Diplomatiens bankrutt i senare tid har sin yttersta grund däri, att vårt land därunder ansetts icke hafva eller ens böra hafva någon utrikespolitik. Väl har denna uppfattning numera i någon mån förändrats, hvad den allmänna meningen angår, kanske ej minst i följd af det kraftiga uppryckningsarbete, som särskildt genom Gustaf Stridsbergs välskrifna och upplysande artiklar i den periodiska pressen blifvit utfördt. Men mycket återstår här ännu att göra.

[1] En detaljredogörelse skulle förutsätta en här alldeles för stor vidlyftighet. Jag inskränker mig därför till ett par exempel på måfå, utan att närmare påpeka bristerna. Först må erinras om den oklarhet och det vacklande, som, under den tid Norge lydde under Sveriges krona, utmärkte alla traktater, berörande unionella förhållanden. Vidare kan framhållas utlämningstraktaten af sept. 1866 med Italien, där fängelsestraff i minst tre år stadgas såsom minimum, ehuru svenska strafflagen af febr. 1864 har såsom regelrätt maximum två år! Extraditionstraktaten 1873 med England förutsätter en procedur, som icke ens kan äga rum enligt svensk rätt, men måste det efter engelsk. Traktaten med Japan 1896 stadgar reciprok rätt till begrafningsplatser och fri utöfning af begrafningsritual, ehuru svensk rätt alls icke ger hedningar religionsfrihet i denna mening. Arfskonventionen 1889 med Ryssland ger bestämmelser, som äro naturliga enligt rysk rätt, men hvarken medgifva full reciprocitet at Sverige eller äro fullt förenliga med svensk rätt o. s. v.

Det är framför allt en omständighet, som gjort, att den allmänna meningen långt ifrån att ogilla en dylik afhållsamhet i utrikesstyrelsen tvärtom gifvit densamma sitt högljudda gillande. Och den omständigheten består däri, att sinnena behärskats ej blott af fredsidén, utan måhända än mera af den efter hand ombildade och snedvridna neutralitetsidén. Neutralitet har varit de senaste årtiondenas svenska lösen i den europeiska statskonseljen. Men neutralitet har blifvit ett vidtfamnande begrepp, som i sig kommit att innesluta ett flertal skiftande idéer, hvilkas enda gemensamma drag just varit undvikandet af alla konflikter med andra makter i eller under deras inbördes trätor i fred såväl som i krig, och för den skull en politisk isolering, hvari landet sökt vara sig självt nog vare sig utan alla allianser, eller i intetsägande och lika allianser med alla makter. Utrymmet medger ej att här redogöra för denna utveckling af neutralitetsbegreppet, hvarom jag för öfrigt i annat sammanhang gifvit åtminstone några antydningar[1].

Vår neutralitetspolitik i sin hittillsvarande stil kan icke utan största fara för rikets yttre säkerhet fortsättas. För Sverige gäller det numera ej allenast att återtaga hvad som under en mansålder försummats, utan alldeles särskildt att först och främst söka återupprätta det mellanfolkliga anseende, som i 1905 års kris trots allt blomstersmyckadt tal om motsatsen och alla prisande fredsadresser och fredsalbum af alla slag faktiskt gick förloradt. Huru detta skall ske, det kan vara svårt nog att afgöra, men uppgiften föreligger och måste lösas vid äfventyr, att utlandet eljes behandlar oss såsom en »quantité négligeable», något hvartill tendenser visst icke häller före 1905 saknats. Och säkert är, att om vårt land öfver hufvud skall kunna i någon minsta mån lita på stöd från andra makter, det självt först måste visa, att dess vänskap något betyder, så att dessa andra makter, hvilka de än må vara, kunna anse med sina intressen förenligt att ställa sig vid vår sida. Otvifvelaktigt gäller det då i första hand att icke ånyo rygga tillbaka för den uppgift, som närmast är och städse förblir Sveriges, så länge de nordiska rikena fortbestå, nämligen att taga hegemonien i Norden. Uppgiften hafva vi stått inför upprepade gånger, men aldrig mäktat lösa den: skola vi nu, i elfte timmen, hafva mod

[1] I Festskriften till prof. H. Hjärne, 1908.

att kallt och lugnt se den i ögonen och därefter bestämma oss för en konsekvent politik till dess förverkligande, en politik som icke räknar med känslor och tycken, utan med maktförhållanden och maktbehof, en politik, som icke ledes för stunden och efter stundens ingifvelser, utan med beräkning och klokhet till framtida mål? Svaret hänger i ej ringa grad på kungadömet och kronans bärare, som i dessa stycken bäst kan föra Sveriges talan och taga ledningen i sina händer. I allvarstider hafva vi intet behof af en sådan konstitutionalism, som låter konungens person träda bakom de s. k. ansvarige rådgifvarne; det kan duga, då fråga är om formerna och maktförhållandet till riksdagen, men det duger icke, när det gäller praktiska lämplighetsfrågor och reala intressen för land och folk i dess helhet. Ansvaret måste här i främsta rummet konungen själf taga, och med ansvaret makten; utåt åtminstone är ingen därtill närmare och utåt är ingen maktdelning möjlig.

Med utrikespolitiken hänger på det närmaste samman krigsväsendet, och intet visar klarare neutralitetsidéns oerhörda inflytande på vår politik än just vårt krigsväsendes utveckling och förvandling till ett s. k. försvarsväsen. En neutralitet, som afser upprätthållande af förutsättningarna för att icke mot egen vilja indragas i andras krig, måste medföra, att staten så rustar sig, att den kan omedelbart och genast afvärja en möjligen försökt kränkning, ty intet verkar mera afskräckande än medvetandet därom, att försöket måste misslyckas. Under 1700-talet ledde detta till de s. k. väpnade neutraliteterna, hvilka inneburo, att stater, som af de krigförande bestämdt fordrade afhållsamhet från andra ingrepp än dem, hvartill krigets rätt gaf erkänd befogenhet, särdeles beträffande kontroll öfver sjöhandeln på fienden, själfva med vapenmakt skyddade sina intressen. I nutiden måste all dylik neutralitet vara väpnad, men mest till skydd mot egenvilligt begagnande af neutralt land- och sjöterritorium. Klart är, att denna neutralitet bäst upprätthålles genom ett härväsen, som fullt och helt är inriktadt på möjligheten af egna krig, ej blott på neutralitetens bevarande — må vara att sådana krig ingalunda därför behöfva eftersträfvas. Svärdet hålles först då alltid blankt och hvasst, när man är fullt besluten att icke blott afvakta angrepp, utan ock att, om så erfordras, själf gå till anfall.

Afser åter neutralitetspolitiken undvikande af ej blott kränkningar från inbördes krigförande makter, utan framför allt af hvarje krig och hvarje konflikt med främmande makter, så inriktas snart nog krigsväsendet uteslutande på försvar af neutraliteten och förlorar därmed i effektivitet — äfven och främst såsom försvar. Krigsväsendet blir då ett försvarsväsen, som afvisar all tanke såväl på angrepp till försvar som på krig öfverhufvud annat än på eget territorium, d. v. s. *just där minsta utsikterna finnas till framgång.* Och skulle slutligen politiken utvecklas till systematisk passivitet i den internationella samfärdselns både krigiska och fredliga reglering, då är faran stor, att till och med detta försvarsväsen ställes på indragningsstat: folkuppbådet och milisen blir då idealet, men ock det sista halmstrået. Från det passiva försvaret såsom princip till misströstan om hvarje ordnad försvarsmöjlighet är blott ett enda steg.

Vill man se sakerna sådana de äro och icke sådana man önskade, att de skulle vara, måste man ock taga fasta härpå och ju förr desto hällre frigöra sig från den suggererande verkan, redan benämningen försvarsväsende i regel medför. Hvar sak bör nämnas, åtminstone i tanken, med dess rätta namn; och vårt försvarsväsen måste åter varda ett krigsväsen, om vi någonsin skola blifva i stånd att fylla vår utrikespolitiska uppgift. Kunna vi icke det, så är tämligen visst, att vi häller icke själfva skola få lösa våra uppgifter på inrikespolitikens fält.

I HANDELSDEPARTEMENTSFRÅGAN

af fil. dr *K. A. Fryxell.*

I det moderna samhället kräfva de näringspolitiska synpunkterna uppmärksamhet från statsmakternas sida i vida högre grad än någonsin tillförne. Deras beaktande är den moderna kulturstatens lifsbetingelse, deras försummande betyder i längden dennas ohjälpliga tillbakagång. Medan den andliga odlingens utveckling pekar hän emot en tankens internationella republik, där nationernas täflan allenast betyder ökad samhörighet, måste den materiella odlingen räkna med intressemotsatser mellan folken och bär därigenom i sig ett frö till strid, som ytterst icke är annat än en kamp för den nationella tillvaron. I den kampen är de små nationernas ställning svår, och det naturliga urvalets lag gör sig obevekligt gällande där liksom i individernas *struggle of life*.

Det kan knappast sägas att näringslifvets samhälleliga och kulturella betydelse varit behörigen uppskattad i 1800-talets Sverige. Detta gäller kanske icke så mycket jordbruket, men omdömet kan bestämdt i det stora hela uttalas i fråga om handel, industri och sjöfart. Folkopinionen har haft djupa rötter i en jordmån, som fuktats och gödts af byråkratiska och akademiska fördomar, och den har gifvit affärslifvet en rangplats i samhället, som varit blygsammare än som varit fullt hälsosamt för affärslifvet själft och därmed för landet i sin helhet. Den driftige affärsmannen har oftare fostrat sin son för försvaret eller ämbetsverket än för kontoret, och vårt affärslif har därigenom i betydande grad kommit att sakna den styrka, som ligger i en vid särskilda släkter knuten succession inom affärs-

företagen. Mot en sådan folkuppfattning som bakgrund får man se statens förhållande till näringslifvet under det gångna seklet. Hvad som från statens sida åtgjorts för näringarnas förkofran, eller kanske rättare hvad som af staten därutinnan försummats harmonierar med denna opinion.

Man behöfver icke vara någon särskildt märklig teckentydare för att se, att de senaste åren fört med sig nya meningar och en ny värdesättning i dessa ting. En strömkantring har skett i allmänhetens uppfattning. Denna förändring är väl i viss mån betingad af en stadigt fortgående samhällslagrens nivellering, men den har sin naturligaste förklaring i den snabba och blomstrande utveckling, som utmärkt vårt näringslif på senare tider och som icke kunnat undgå att inge respekt och en hälsosam föreställning om dettas betydelse för samhället i det hela. Härvid har säkerligen också de sammanslutningar inom affärsvärlden för främjande af gemensamma intressen, som våra dagar ha att uppvisa, spelat en synnerligen märklig roll, och detta gäller icke minst den unga handelskammareinstitutionen, vid hvilken man synes berättigad att knyta rika förhoppningar för framtiden.

Man må emellertid akta sig för alla öfverdrifna föreställningar om vidden af den metamorfos, som folkföreställningen undergått i förevarande hänseende. De olika politiska partiernas program och ännu mera deras gärning böra tämligen noga kunna återspegla folkets tankar på detta område. Och ger man akt uppå hvad som gjorts och hvad som sagts inom våra dagars politiska lif i de stycken som här vidrörts, måste man erkänna, att de tankar, som burit upp ord och handling, i det väsentliga hållit sig på grunda vatten och att de näringspolitiska syftena och planerna — tullpolitiken undantagen — i anmärkningsvärd grad saknat ledande principer. Vid det offervilliga och vackra arbete som från enskildt håll på senare tider i ständigt ökad grad blifvit gjordt för näringslifvets uppryckande, har det nog också ibland gått en smula slumpvis. Det må förlåtas, om man exempelvis frestas till en blygsam undran, huruvida det är vår ekonomiska målmedvetenhet eller vårt verserade värdskap som firat de största triumferna vid de kombinerade informations- och rekreationsresor — i sig själfva högst rekommendabla — hvarmed grupper af utländska affärsmän tid efter annan hedrat vårt land.

Det skall icke med fog kunna sägas att vi i vårt land saknat blick för eller förnekat den här anmärkta bristen på sammanhang och ledning i vårt näringslif och vår näringspolitik. Hvad vi här saknat har också kraftigt nog betonats och understrukits, särskildt af näringslifvets egna målsmän. Krafvet på att något skall göras för att åstadkomma en förbättring i detta stycke har fått sitt mest uppmärksammade uttryck i yrkandet på inrättande af ett handels-, industri- och sjöfartsdepartement, ett yrkande, som, om också nog så energiskt och i sitt ursprung auktoritativt, emellertid hittills framträdt med skäligen konturlösa former och därigenom självt utgör ett vittnesbörd om den brist på genomtänkta tankar, som gjort sig gällande på här ifrågavarande område af vårt offentliga lif.

Till utveckling af hvad här anförts må till en början erinras om handelsdepartementsfrågans nuvarande faktiska läge. Det grundläggande dokumentet i denna angelägenhet är 1905 års riksdagsskrifvelse i ämnet, äfven om såväl af regeringen som inom riksdagen förslag i enahanda syfte tidigare blifvit framställda. 1905 års riksdag äskade uttryckligen af regeringen framläggande af förslag till inrättande af ett nytt statsdepartement, omfattande handel, industri och sjöfart. Några önskemål rörande det nya departementets ställning i den nuvarande departementalordningen, departementets organisation, de nuvarande näringsförvaltningsorganens uppgift och befogenhet och andra dylika fundamentala frågor, som måste lösas i samband med inrättandet af ett handelsdepartement, har riksdagen icke uttalat. Om man bortser från några allmänna synpunkter, som riksdagen rekommenderar till beaktande, har regeringen som vanligt i liknande fall lämnats fullständigt fria händer vid utarbetandet af sitt förslag. Riksdagen har i hufvudsak endast uttalat, att den önskar få för sig framlagdt ett förslag om inrättandet af ett handelsdepartement, och därmed punkt.

Det äskade nya departementet kan man tänka sig framträda i endera af två väsentligen olika skepnader. Antingen få vi en särskild handelsminister i spetsen för ett departement med samma sorts organisation och personalrekrytering som hvilket annat svenskt departement som hälst eller också en handelsminister såsom chef för ett departement, som i bägge de nämnda hänseendena är anpassadt för sitt speciella ändamål.

I förra fallet bygger man på den nuvarande departementala organisationens bibehållande i princip, på sätt som skedde vid jordbruksdepartementets inrättande. Ett sådant sätt att lösa frågan förutsätter bibehållandet af det nuvarande centrala organet för handel, industri och sjöfart, om icke i oförändradt skick likväl med väsentligen oförändrad ställning såsom ett led i statsförvaltningen. Liksom landtbruksstyrelsen vid jordbruksdepartementets tillkomst fortfarande ansågs behöflig, skulle kommerskollegium bestå såsom ett under handelsdepartementet lydande organ. Dit skulle ärendena från departementet remitteras, där skulle de sakliga utredningarna göras och därifrån skulle de sakkunniga utlåtandena komma. I departementet skulle ärendenas behandling hufvudsakligen blifva formell, tills de slutligen hunnit upp till den sakkunniga ministerns pröfning. Det skulle ju visserligen icke sakna motstycke i vår departementala förvaltning, om äfven i departementet den speciella sakkunskapen blefve representerad af någon annan än ministern, men det kan sättas i fråga, om den tvehöfdade sakkunskap, som sålunda komme att stå departementschefen till tjänst bland hans underlydande organ, skulle visa sig i allt vara af godo. Man är i hvarje fall icke utan erfarenhet från andra förvaltningsgrenar, att den speciella fackkunskapen i departementet och i det centrala ämbetsverket icke alltid uppskatta hvarandra i den utsträckning som är nödvändig för ett godt samarbete och ett godt arbetsresultat.

Därest det departement, hvars ledning skulle tillkomma handelsministern, emellertid icke organiserades efter mönster af de öfriga departementen, utan utrustades med all den fackkunskap, som kräfdes för ministerns tillhandagående med erforderliga sakliga utredningar och råd, borde, jämväl ur den nyss framhållna synpunkten, konsekvensen kanske blifva, att kommerskollegium komme att uppgå i det nya departementet. Det kunde därjämte sättas i fråga, huruvida icke åtskilliga af de uppgifter, som nu åligga utrikesdepartementets handelsafdelning, borde i sådant fall öfverflyttas till handelsdepartementet.

En organisation af det nya departementet i nu antydd riktning skulle otvifvelaktigt innebära en synnerligen långt gående nyhet i vår statsförvaltning. Genom det själfständiga centrala verkets slopande och öfverflyttandet af dess funktioner till de-

partementet hade man öfvergifvit en historisk grund, som går tillbaka till 1600-talet, och det nya departementet kunde knappast tänkas iklädt någon annan form än det moderna ministeriets. Regeringsärendena komme att få sin egentliga beredning i departementet och den mångfald löpande administrativa göromål, som nu åligga det centrala verket, skulle afgöras inom departementet. Att låta ministern själf i större utsträckning få någon befattning med dessa ärenden kunde knappast komma i fråga, utan finge deras afgörande läggas i händerna på särskilda funktionärer i departementet. Härigenom blefve tjänstemännens uppgifter uppenbarligen till sin art helt olika dem, som föreligga tjänstemännen i öfriga departement. Arbetets beskaffenhet blefve en annan, arbetssättet ett annat och departementets rekrytering måste under sådana förhållanden äga rum efter andra grunder och efter en annan måttstock än i öfriga departement. Med andra ord, genom det nya departementet komme att införas i den departementala organisationen ett led, som till sin natur är fullständigt främmande för organisationen i öfrigt. Om denna omständighet i och för sig skulle medföra några olägenheter för statsmaskineriets normala gång, kan vara svårt att på förhand bedöma, men synes knappast troligt.

Att det nya departementets inrättande såsom ett modernt ministerium däremot skulle kunna medföra åtskilliga fördelar, synes man med skäl kunna antaga. Mycket dubbelarbete skulle kunna undvikas och en snabbare behandling af regeringsärendena i det stora hela åstadkommas. Det är många detaljer i arbetet, som kunna tjäna som bevis på riktigheten af denna sats, men det kan vara tillfyllest att allenast peka på det förhållandet, att den skriftväxling, som nu äger rum mellan departementet och det underlydande ämbetsverket, i många fall skulle kunna utbytas mot muntlig förhandling mellan ministern och vederbörande afdelningschef i departementet.

De fördelar, som här vidrörts, äro alla af rent organisatorisk art och äro icke att hänföra till det sakliga föremålet för departementets verksamhet. Denna senare sida af saken är det emellertid naturligtvis som äger det främsta intresset vid frågans bedömande. Hufvudspörsmålet måste alltid bli: hvilken organisation är bäst skickad att tillvarataga näringslifvets intressen, ett handelsdepartement af samma typ som öfriga departement och

kompletteradt af ett centralt ämbetsverk för behandling af handels-, sjöfarts- och industriärenden eller ett handelsdepartement efter mönster af det moderna ministeriet och utan komplementet af ett underlydande centralt verk? I själfva verket är det nog en mycket vansklig sak att söka ge ett svar på denna fråga, och härvid löper man lätt fara att förirra sig in på spekulationer, som sakna det verkliga lifvets underlag. Sanningen i denna sak torde nog också vara den, att man kan ernå goda resultat på båda vägarna. Därför kan det också ligga en tanke i att välja den organisationsform, som ur andra synpunkter synes vara den fördelaktigaste. Härvid komma gifvetvis i betraktande de ofvan utvecklade synpunkterna om den förenkling i förvaltningen, som kan vinnas genom ett sammanförande i ett modernt handelsministerium af de statsorgan, som nu hafva att handlägga frågor rörande handel, sjöfart och industri. Det kan häller icke förnekas, att en sådan anordning skulle innebära en förstärkning af regeringsmakten gent emot den underordnade förvaltningen, och för dem, som förmena, att en utveckling därhän skulle verka politiskt gagneligt, kommer naturligtvis denna synpunkt att gälla mycket, äfven om det vore mera tillfredsställande, om förstärkningen att börja med åvägabragtes på andra förvaltningsområden, där behofvet af densamma visat sig mera i ögonen fallande. Emellertid ligger det i sakens natur, att det måste blifva en synnerligen svår och maktpåliggande samt sannolikt också en tidsödande uppgift att ordna ett departement, som skall öfvertaga bland annat en del af ett nuvarande departements och åtminstone *ett* stort centralt ämbetsverks uppgifter och dessutom — hvilket icke är det minst viktiga — tilläggas uppgifter, som äro fullständigt nya. De organisatoriska svårigheter som härutinnan möta äro också så betydande, att det icke skulle förvåna om vederbörande hesiterade en smula inför desamma, och en tvekan i detta afseende blir förklarligare och naturligare i samma mån som den föreställningen gör sig gällande, att det med reformen åsyftade målet kan vinnas på grunden af redan existerande förvaltningsformer.

På hvad sätt än det här vidrörda organisationsproblemet kommer att lösas och huru betydelsefull den formella gestaltningen af det eller de statsorgan, som skola i främsta rummet bevaka affärslifvets intressen, än må vara, kommer dock huf-

vudvikten att ligga på de uppgifter, som inrymmas dessa statsorgan, och på valet af de personer, som skola föra den blifvande reformen ut i lifvet och i framtiden tjäna staten inom denna förvaltningsgren. Det sista af dessa spörsmål lönar det emellertid i frågans nuvarande läge knappast mödan att diskutera. Man lärer härvid näppeligen komma utöfver gränserna för de allmänna spekulationerna om grunderna för ämbetsverkens rekrytering. Valet af de ledande personerna blir i hvarje fall alltid en konjunktursak och det är bestämdt icke bara onödigt utan äfven otjänligt att, såsom understundom skett, på förhand teoretisera fram en mönsterbild af ämbetsman, ett schema, som det lefvande lifvet med dess oförutsedda behof ändå alltid ger en god dag när det gäller.

Men hvad som redan nu låter sig diskutera och som bör ingående diskuteras före det definitiva beslutet i handelsdepartementsfrågan, det är spörsmålet om de uppgifter och åligganden, som böra tilläggas de här ifrågavarande statsorganen för att göra dem skickade att verksamt främja vårt lands ekonomiska utveckling. Det kan icke undgå att väcka förvåning, att frågor af hithörande slag inom intresserade kretsar varit föremål för offentlig öfverläggning i så ringa utsträckning som hittills skett. Visserligen torde handelskamrar, exportföreningen och andra med dessa jämförliga sammanslutningar för näringslifvets främjande få tillfälle att uttala sina tankar i detta stycke, innan det organisationsarbete, som här afses, blifvit slutfördt, men för hithörande spörsmåls lyckliga lösning hade det säkerligen varit synnerligen hälsosamt, om desamma inom intresserade kretsar mera allmänt diskuterats, innan organisationsarbetet börjat, och om önskemålen inom affärsvärlden åtminstone i de stora dragen tagit någorlunda bestämd form.

De nya åligganden, som staten bör åtaga sig för främjande af det merkantila och industriella näringslifvets intressen, likasom den tilläfventyrs behöfliga omläggningen af uppgifter, som i sådant syfte redan föreligga särskilda statsorgan, kunna gifvetvis göras till föremål för diskussion och bedömande, utan att man behöfver taga ståndpunkt till frågan, huruvida det nya departementet bör få gestaltningen af ett modernt ministerium, som jämväl skulle öfvertaga kommerskollegii nuvarande uppgifter, eller om det skulle gifvas samma karaktär som öfriga departe-

ment och kommerskollegium bibehållas såsom det centrala ämbetsverket för handel, industri och sjöfart. Utgår man från det senare alternativet såsom erbjudande det under närvarande förhållanden lättaste sättet att genomföra en reform på ifrågavarande område, kommer denna diskussion att i hufvudsak hänföra sig till frågan om den omgestaltning af kommerskollegium, som blir en nödvändig följd af handelsdepartementsfrågan lösning i nu angifven riktning. I sådant fall blir själfva handelsdepartementsfrågan icke så litet förenklad.

Det nuvarande finansdepartementet kunde, om man ser till arten af där behandlade ärenden, med lika mycket skäl benämnas handelsdepartement. Ärenden rörande handel, industri och sjöfart torde i lika hög grad taga departementets och dess chefs tid och uppmärksamhet i anspråk som skatteärendena. Det är bland annat denna sammankoppling af skilda och understundom mot hvarandra stridiga intressen, som man genom krafvet på ett handelsdepartement velat komma till lifs. Man har velat få en handelsminister, som kan ägna all sin omsorg åt näringslifvet, och man har härigenom velat öka betingelserna att få dettas intressen beaktade vid konungens rådsbord. Det synes mig icke lida något tvifvel, att detta resonemang är riktigt, och erfarenheten från jordbruksdepartementet jäfvar det visserligen icke.

Om så är, att skatteärendena böra skiljas från handels-, industri- och sjöfartsärendena, så uppstår den frågan, hvar de förra skola erhålla hemortsrätt, om i eget departement eller sammankopplade med någon annan grupp af ärenden. Då denna fråga gifvetvis ligger vid sidan om föremålet för denna artikel och den berör en mångfald spörsmål, som jag icke tilltror mig att bedöma, har jag ansett mig här både kunna och böra förbigå densamma.

Om jag också delar den uppfattningen, att det skulle vara till gagn för handels-, industri- och sjöfartsärendenas behandling liksom för vår näringspolitik i det hela, om dessa ärenden skildes från skatteärendena, så synes likväl kunna ifrågasättas, huruvida icke de förra lämpligen kunde sammanföras med andra grupper af ärenden, som hafva inre sammanhang med desamma. Man bör härvid draga sig till minnes att det finnes tvenne stora områden af vårt offentliga lif, för hvilka man på senare tider

kräft inrättandet af särskilda departement och hvilka på ett i ögonen fallande sätt och i stor utsträckning erbjuda beröringspunkter med vårt näringslif. Såväl kommunikationsärendena som de sociala frågorna synas alltså hvar för sig kunna sammanföras i ett departement med de näringsfrågor i begränsad mening, som här afses, utan att homogeniteten i föremålet för departementets verksamhet behöfver äfventyras. Hvad kommunikationsfrågorna beträffar, tänker jag här särskildt på dem som röra järnvägar och vattenvägar. Det kan icke förnekas, att dessa spörsmål äga det största intresse för näringslifvet, och att i många fall — och tämligen säkert i de viktigaste — den afgörande eller en af de afgörande synpunkterna vid deras bedömande måste blifva hänsynen till näringslifvets kraf. Det kan också sättas i fråga, huruvida dessa frågor och i hvarje fall de viktigare bland dem icke hafva ett vida intimare inre sammanhang med de ärenden, som i främsta rummet skulle falla under handelsdepartementets handläggning, än med öfriga kommunikationsärenden t. ex. post- och telegrafärenden. Man har också exempel från utlandet — jag tänker härvid särskildt på England — på att järnvägs- och vattenvägsfrågor i likhet med sjöfartsärenden handläggas af samma regeringsmyndighet, som handhar handels- och industriärenden. En annan fråga är, huruvida icke en anordning af nu angifvet slag skulle vara förenad med särskildt stora organisatoriska svårigheter, och om dessa kommunikationsärenden icke äro af sådan betydelse och så säregen art, att de böra utgöra centralpunkten i ett departement för sig. Det är emellertid af vikt att, om ett sådant kommer till stånd, näringslifvets målsmän göra sina synpunkter gällande, så att ej endast det tekniska får hvad det tekniska tillhörer, utan också näringarna få hvad näringarna tillhörer. Sker detta, torde anledningen att lägga järnvägs- och vattenvägsfrågorna under handelsdepartementet väsentligen minskas.

Men om högsta ledningen af ansvaret för de här berörda samfärdsmedlen skulle läggas på annan man än den, som inför konungen har att föra det merkantila och industriella näringslifvets talan, utan att vare sig kommunikationerna eller näringslifvet blefve lidande därpå, tror jag icke att samma omdöme är berättigadt i fråga om de ekonomiska och sociala frågornas inbördes sammanhang. Arbetarfrågan, den stora centrala sociala

frågan, hvilken mer än någon annan samhällsangelägenhet med denna etikett tarfvar uppmärksamhet från statens sida, är ju så godt som i alla sina olika faser af ekonomisk art, och den blir med hvar dag som går för näringslifvet själft en fråga af den mest vitala beskaffenhet. De stora näringsfrågorna låta sig ej häller med framgång bedöma utan en fullt säker och ingående kunskap om företeelserna på arbetsmarknaden och rörelserna inom arbetarevärlden, och i samma mån som de oupphörligt hopade problemen om arbetet kompliceras, i samma mån blir det nödvändigare att ledarne af vårt ekonomiska lif genom en oaflåtlig uppmärksamhet åt hithörande områden i samhällslifvet förskaffa sig en kunskap i dessa ting, som möjliggör en korrekt och af dagsstriderna oförvillad värdesättning.

Å andra sidan håller jag före, att de olika sociala spörsmål, som utgöra led i arbetarfrågan, icke kunna fördomsfritt och oväldigt bedömas utan en mera omfattande kännedom om vårt ekonomiska lif öfver hufvud taget och främst de betingelser, under hvilka de olika näringsgrenarna hafva att verka.

Jag tror alltså att det hvarken för de ekonomiska eller de arbetarsociala frågorna i längden är hälsosamt, att de bedömas isolerade från hvarandra, och vid en sådan isolering framträder risken af en ensidig uppfattning särskildt beträffande de senare. Under sådana förhållanden synes det också, som om det vore lyckligt om de sociala frågorna, icke alla utan endast de som jag tillåtit mig beteckna såsom de arbetarsociala t. ex. frågor om arbetarförsäkring, arbetarskydd, arbetsförmedling, förlikning i arbetstvister m. fl., finge sin ansvarige minister i chefen för handelsdepartementet. Samma skäl tala också för att dessa ärenden i största möjliga utsträckning erhålla sin förberedande behandling hos den centrala myndighet, som har sig industriärendena och med dessa sammanhängande frågor anförtrodda. Detta skulle närmast förutsätta att kommerskollegii arbetsstatistiska afdelning omgestaltades till, hvad den faktiskt vid sidan af sin egentliga uppgift håller på att utveckla sig till, nämligen en afdelning för arbetarsociala frågor.

Om handelsdepartementet i hufvudsak erhåller en sådan karaktär, som här skisserats, d. v. s. inrättas efter samma typ som de nuvarande departementen, blir det, såsom redan antydts, för reformens fullständigande nödigt att taga i öfvervägande,

hvilka förändringar kommerskollegium i sammanhang därmed kan behöfva undergå.

Det har visserligen icke varit afsikten med *denna* uppsats att diskutera sistnämnda fråga, men så mycket kan i allt fall från min egen erfarenhet redan nu sägas, att, om reformen af kommerskollegium skall blifva hvad som afses med densamma, man får vara beredd att inom verket skapa nya organ för nya uppgifter och ej minst för åstadkommande af den lifligast möjliga kommunikation mellan det praktiska affärslifvet och det ämbetsverk, som framför andra har befattning med dess intressen. Det är därför vid en eventuell omreglering af kommerskollegium absolut nödvändigt att taga sikte på ett annat mål än det, som betecknas genom den för den stora lönereglerings-kommittén normerande, i och för sig beaktansvärda instruktionen »att taga under öfvervägande huruvida genom förenklingar i förvaltningen tillfälle kan beredas till indragning af tjänster, som genom de förändrade anordningarna kunna undvaras».

SOCIALISMENS PLATS I HISTORIEN

af *Emil Svensén.*

I våra dagars socialistiska tidnings- och tidskriftslitteratur liksom bland mängden af dess eftersägare är intet tal vanligare än att socialismen är det allra modernaste moderna i den mänskliga samhällsbildningens långa utvecklingskedja. Ingenting kan vara falskare och mera vilseledande än denna föreställning. Socialismen i våra dagar träder oss visserligen till mötes i moderniserad skepnad och med vetenskapliga anspråk, om hvilka för öfrigt ingen billigtvis kan neka, att de äro ganska väl grundade. Men dess anor sträcka sig i själfva verket så djupt tillbaka i tiden, att man knappast i något enda land eller hos något enda folk kan tränga in i dess historia, utan att möta mer eller mindre skarpt utpräglade socialistiska samhällsformer. Socialismen synes fast mera vara en i det allra närmaste universell företeelse, ett nödvändigt genomgångsstadium, som nästan hvarenda mänsklig kulturform under ett visst skede af sin utveckling haft att passera, men som hos de flesta högre kulturfolk numera finnes vara en längesedan öfvervunnen ståndpunkt.

Syna vi sålunda det mänskliga samhällets utvecklingsgång något närmare i sömmarna, så öfverraskas vi af att på dess äldre skeden möta idel gamla bekanta från vår egen tid med mycket bestämda anspråk på den hypermodernaste modernitet. Ingenting är enklare än att med ledning af den gångbara ekonomiska terminologien och utan minsta spår af hårddragen konstruktion inordna den sociala utvecklingen i en följd af lätt öfverskådliga perioder.

I begynnelsen var *anarkismen.* Den anarkistiska perioden är tiden för det allas krig mot alla, om hvilket salig Hobbes

lärde. Kampen för tillvaron hade ännu i behåll det allra mesta af den djuriska vildhet, som enligt sakens natur blifvit människans arfvedel från de lägre varelsernas kedja. Hvars mans hand var lyftad mot hvarje annan man och hvarje annan mans hand emot honom. Samhället och familjen sökte ännu famlande och trefvande efter sina första svaga spår af organisation, för så vidt ej dessa, åtminstone hvad familjen vidkommer, sträcka sig ända bort till den mänskliga tillvarons närmaste föregångare. Det ekonomiska problemet löstes efter nödtorft enligt den enkla regeln att taga där det finnes och lägga där det fattas. Men som detta sällan eller aldrig kunde ske utan att förnärma redan framträdande rättsanspråk hos någon lycklig innehafvare, gick saken icke för sig utan motstånd, och allas krig mot alla rullade ohejdadt vidare.

Nästa utvecklingsskede kan kännetecknas såsom den *kommunistiska* perioden, och här möta vi således ånyo en gammal bekant. Som kändt är, kräfves det årtusenden för att skapa definitioner, och definitionerna på kommunism och socialism äro utan tal. För egen del få vi tills vidare och i brist på bättre reda oss med att beteckna kommunismen såsom oorganiserad socialism och socialismen såsom organiserad kommunism. Tingens förlopp har tydligtvis varit det, att människorna började vämjas vid de råaste och mest djuriska formerna af kampen för tillvaron, i den mån de första spåren af hyfsning började träda fram hos dem. Sträfvandet att bygga upp mänskliga samhällen är en enda sammanhängande följd af försök att undfly kampen för tillvaron och i dess ställe sätta samarbetet för tillvaron. Ju längre tillbaka i tiden, dess tafattare och mera klumpiga måste gifvetvis dessa försök blifva. Det upprinneliga kommunistiska samhället lämnar rum för det minsta möjliga mått af mänsklig frihet och själfbestämning. Dem måste människan prisgifva och afsäga sig, för att i någon mån komma bort ifrån det evinnerliga kriget på knifven. De nyttigheter, öfver hvilka det primitiva samhället hade att råda, ställdes efter ett mer eller mindre sinnrikt utbildadt system af regler till dess medlemmars förfogande. Men hos vilden är allting konstigt och inveckladt, som med en stigande kultur når upp till ständigt högre grader af enkelhet, och så konstiga och invecklade voro dessa regler, att de i sin ordning gåfvo upphof till ständigt nya strider af det

slag, som man med denna samhällsordning försökt sig på att undvika. Under tiden utvecklar sig den mänskliga familjen från den ursprungliga promiscuiteten till något slags gemenskap, där kvinnor och barn äro gemensamma för hela samhällsgruppen.

Åter ett steg uppåt, och vi befinna oss på det *socialistiska* trappsteget. Härmed är ett mycket stort steg taget i riktning mot högre och fastare samhällsformer. Samhällets organisation blir allt mera planmässigt och medvetet utbildad i riktning mot ett allt klarare fattadt syftemål. Fördelningen af de nyttigheter, så fasta som lösa, öfver hvilka samhället råder, blir mera systematisk och ser de olika behofven bättre och säkrare till godo. Den enskildes frihet att verka och röra sig på egen hand blir större än förut men endast i den mån, som han står närmare intill det utbildade samhällets topp. Ty det, som nu omsider kommit till stånd, är sällan eller aldrig en socialdemokrati, — om denna må det erkännas, att den öfver hufvud taget är en yngre företeelse — men så mycket oftare en socialaristokrati. Socialismen med dess dunkla aningar om Karl Marx och hans efterföljare handhafves på ett underligt sätt af Nietzsches öfvermänniska med sin herremoral och med foten på nacken af hans undermänniska med sin slafmoral. Nietzsches såväl som Karl Marx' lära är icke ett hägrande framtidshopp utan ett uppdykande forntidsminne. I den mån åkerbruket tränger undan fisket, jakten och boskapsskötseln — dessa tre nämnda efter den sannolika ordningen af deras ursprungliga betydelse —, går den kommunistiska jordbesittningen med dess gemensamma rätt att njuta af jordens håfvor öfver till den socialistiska bykommunen, med vissa agrariska förrättningar, såsom sådd och skörd, i stor utsträckning gemensamma, hvaraf minnet lefver kvar i idylliska sånger om skördefester o. dyl. Inom det socialistiska samhället utbildar sig den inbördes hjälpen till en stigande grad af fullkomning, men med den enskilda handlingsfriheten fortfar det ännu i trots af alla förbättringar att vara rätt klent beställdt.

Till nöd kan detta fortfara att tålas, så länge den mänskliga samlefnaden ännu befinner sig kvar i det barbariska tillståndet. Men med åkerbrukets stigande inflytelse och uppkomsten af fastare samhällsformer uppkallar det ekonomiska framåtskridandet naturliga förtätningar af befolkningen på därtill lämp-

liga ställen och med uppkomsten af stadslifvet börjar den socialistiska stugan att blifva för trång och socialismen att blifva en öfvervunnen ståndpunkt. Här stå vi på öfvergången från det socialistiska till det *individualistiska* tidsskedet, som ännu varar. Individualismen är årsbarn med civilisationen och så till vida äfven med den verkliga historien, under det folken växa ur socialismen i den mån, som de afkläda sig barbariet. Från Eufrats och Nilens stränder liksom kring Ganges och Hoangho utbreder sig stadslifvet, och i mån af dess segrar utbreder sig äfven och lika segerrikt individualismen. Sedan 4,000 år företer de hvita folkens historia en bild af den tum för tum vikande socialismens kamp mot individens frigörelse. Sin största triumf vinner den senare i och med den romerska rättens världsbetvingande herravälde. Inom det ekonomiska samhällslifvet har fältlägret med ett tält för hvarje hushåll blifvit förebild för stadssamhället, där hvarje familj i början och rätt långt framåt har sitt eget hus. När jordens brukare till skydd mot hotande fiender slå upp sina bopålar i städer, leder analogien med stadslifvet till kraf på upplösning af den socialistiska bykommunen i fria jordlotter under enskild äganderätt. Långsamt men säkert kämpar sig under tidsåldrarnas längd den individualistiska samhällsordningen till den ena segern efter den andra öfver den med segaste envishet försvarade socialistiska. Segern blir på jordbrukets område först i våra dagar fullständigt vunnen genom det i vårt land ännu knappast fullbordade enskiftet.

Men knappast är denna ståndpunkt hunnen, förrän den i enlighet med världsutvecklingens lag synes på god väg att varda öfvervunnen. Hvarje nydanad samhällsform pekar på sin höjdpunkt hän mot sin egen undergång och skapandet af andra nyare och högre former. Individualismen har frigjort mänskligheten från det ena tryckande tvånget efter det andra, endast för att i sitt förfall lägga den under nya och föga mindre förtryckande tvångsherradömen. Dess lärobyggnad nådde sin höjdpunkt i den moderna nationalekonomien, sådan den grundats af Adam Smith och fulländats af Manchesterskolan. Lagen om den fria täflan, reglerad af tillgång och efterfrågan och frigjord från statsförmynderskapets regeltvång, blef individualismens evangelium. Den gamle Arnljot Gellina trodde blott på sin egen makt och styrka. Hans ande lefver än bland de ariska folken,

men den är kristnad nu och dess lösen lyder: »Hjälp dig själf, så hjälper dig Gud». Det är den ariska rasens stoltaste tanke, men den tanken har likväl sin afvigsida, som ännu icke hunnit blifva rätteligen kristnad. Den som icke kan hjälpa sig själf, får lämnas att gå under i tillvarons kamp. Läran om största möjliga lycka för högsta möjliga antal människor fullständigas af Thomas Carlyle mycket riktigt så, att hin onde tar resten. Under storkapitalismens plötsligt och oemotståndligt uppspirande herravälde blir denna rest allt större och större, ty nu leder individualismens väg snörrätt och regelrätt till Grottekvarnen. Från den med dess allt vildare svingande stenar och allt högre yrande gyllene mäld gäller det sålunda att finna en utväg. Frågan är nu blott om denna utväg skall gå framåt eller tillbaka. Vägen tillbaka heter återgång till socialismen, — vägen framåt pekar hän mot ett nytt samhällsskede och för oss öfver från individualismens tidsålder till *personlighetsprincipens*.

Hvad är då skillnaden mellan individualismen och personlighetsprincipen? Naturligen den enkla, men kolossalt djupt liggande mellan individ och person. Individ kan min hund vara, om jag har någon, och det lika god som jag själf, — men personlighet, det låter han vackert bli. Nu är det likväl så beställdt, att individualismen sörjer ganska väl för individens behof, men ganska illa för personlighetens. Den moderna liberalismen har syndat därmed, att den försvurit sig åt den individualism, hvars profeter heta Darwin, Spencer och Mill. All ära åt dem, ty de voro store och ädle män, och deras verk har varit till oändlig fromma för människors barn. Men från filosofen i Königsberg utgår en annan tankelinje, som syftar mot högre mål. Här har tingens förlopp blifvit det, att denna linje mest kommit att utdragas öfver vårt eget fädernesland, medan den förra går genom den anglosachsiska världen. Geijer, Boström och Viktor Rydberg äro icke så högt lysande namn som de tre nyssnämnda, men deras tanke syftar dock mot idealerna ofvan skyn. Kanske ligger häri ett varsel om olika utvecklingsbanor för skilda grenar af den germanska folkstammen, och kanske har vårt folk på den bana, som dess högsta andar synas välja, ännu ett dagsverke att utföra i mänsklighetens stora framtidsarbete.

Mänskligheten står nu vid skiljevägen såsom kanske aldrig

tillförne. Framåt eller tillbaka gäller valet, och det fäller utslag för en framtid, som ingen dödlig ännu mäktar öfverskåda. Framåt går vägen till en ständigt stigande utveckling af den mänskliga personligheten mot en allt högre fullkomning, där hvarje lem af vårt släkte till verkligheten blifver, hvad den till möjligheten är. Men härtill kräfves oeftergifligt äfven det ekonomiska underlag, utan hvilket individen så sällan förmår sträfva hän mot personlighetens frigörelse. På detta fält har socialismen vunnit ett afgjordt försprång, och förmår ej liberalismen att hinna upp den och på dess eget fält bekämpa den med dess egna vapen, då går vägen handlöst och hjälplöst tillbaka. Vänder ej liberalismen ryggen åt individualismen och skrifver den ej personlighetsprincipen på sin fana, då skall ingen jordisk makt kunna hejda socialismens segertåg. Men att inom samhällslifvet gå tillbaka till socialismen från individualismen, det är liksom om man inom vetenskapen ville gå tillbaka från den copernikanska till den ptolemeiska världen. Att däremot gå framåt från individualismen till personlighetsprincipen, det är liksom att fortskrida från Copernicus till Newton och Laplace.

Om en man äger ett hus med fyra våningar och finner något fel med den fjärde, så kan han välja mellan flere utvägar. Äro husets grundvalar svaga, så kan han finna sig föranlåten att rifva den fjärde våningen, och då är det den tredje, som därefter blir den högsta. Äro åter husets grundvalar starka, så kan han reparera den fjärde våningen och ytterligare påbygga en femte och högsta våning. Framtiden skall utvisa hvilketdera som blir fallet med den världsfamnande byggnad, som vårt släkte i tidsåldrarnas längd uppfört åt sig.

FOLKSKOLAN OCH EMIGRATIONEN

af fil. dr *Adrian Molin.*

Medvetandet om de stora förluster af andlig och fysisk kraft emigrationen förorsakar Sverige har under de sista åren blifvit allt klarare och allmännare hos vårt folk och därmed också öfvertygelsen allt fastare om nödvändigheten att finna medel till emigrationens förebyggande.

Emigrationens härjningar ha också varit för i ögonen fallande, att man skulle ha kunnat blunda för dem. Statistikens siffror visa, att Sverige genom utvandringen förlorat mer än en miljon människor, d. v. s. inemot $^{1}/_{5}$ af sitt nuvarande invånareantal. Men inte nog därmed. Det är icke *en* individ blott Sverige förlorar med hvarje emigrant, det är också alla hans ättlingar och allt deras arbete.

Af statistiken framgår vidare, att i Sverige f. n. folkstocken tynges af ett abnormt stort antal åldringar och skolbarn, men lider brist på män och kvinnor i den för arbete och fortplantning dugligaste åldern. År 1905 räknade Sveriges befolkning ej mindre än 145,000 flera åldringar (öfver sextiofem år) än som normalt borde funnits, under det att samtidigt inom åldersgruppen 20—50 år, lifvets arbetskraftigaste ålder, fanns en lucka på mer än 130,000 personer. Orsaken är i första rummet emigrationen. Den suger de unga och kraftiga och lämnar de gamla åt fattigvården och barnen åt skolan.

Orsakerna till emigrationens ursprungliga framträdande äro att söka i någon mån i säregna lynnesdrag hos folket och i vissa sociala och religiösa förhållanden. Men i hufvudsak voro de af ekonomisk natur.

Från midten af förra århundradet kan man datera den svenska utvandringen. Vid samma tidpunkt infaller också öfvergången till det moderna näringslifvet i Sverige, ytterligt försvårad genom fattigdomen på kapital, genom vissa handelspolitiska förhållanden m. m., som försenade tillgodogörandet af landets rika naturtillgångar genom en industri i modern mening. Full fart tog utvandringen först under de mångenstädes ytterst svåra missväxtåren på 1860-talet, som förde svält och nöd med sig i de fattigare hemmen och i de förmögnare bragte oreda i ekonomien för lång tid framåt. Från 1880-talet arbetade dessutom jordbruket under i regel dåliga konjunkturer: små afsättningsmöjligheter och låga priser, men allt dyrare arbetskraft. Det sedan länge tunga skattetrycket blef härunder allt mer besvärande. Slutligen hade jorden redan tidigt börjat belånas i stor skala för genomförande af moderniseringar i driften, inköp af jordbruksmaskiner etc., för att lättare komma öfver de besvärliga arfskiftena, men kanske vanligast blott för att kunna hålla affärerna löpande i de dåliga tiderna. Detta lyckades sällan. Lån skola förräntas, och när räntorna inte kunde betalas, fick gården säljas — och ägaren emigrerade.

Det var sådana jordägare, som inledde emigrationen. Det är de, som brutit upp stora sträckor af Amerikas jord, och det är de och deras ättlingar, som slagit sig väl fram därute och nu utgöra kärnan af den svenska befolkningen i Amerika. Men med kommunikationsväsendets snabba utveckling och möjligheten till billigare öfverresor grep rörelsen alltmera omkring sig: nu kom turen till landtarbetarne, till städernas handtverkare och till kvinnorna. Hemmansägarne följdes snart nog af hemmasönerna, som alltjämt utgöra en mycket talrik grupp af utvandrarne. Äfven till deras emigration låg orsaken i jordbrukets tryckta läge och klena utkomstmöjligheter, men dessutom och inte minst i svårigheten för de yngre sönerna i bondehemmet att, sedan gården icke ytterligare kunde klyfvas och den äldste öfvertagit hemmanet, öfverhufvud erhålla jord att bryta och bruka i hemlandet. Statsmakterna försummade att sörja för en normal tillgång på jord, ja, lagstiftningen hade dessutom kringgärdat förvärfvet af jord med senfärdiga och hindrande bestämmelser. Här bjöd åter Amerika öppna möjligheter till

nära nog gratisförvärf af jord och ett besittningstagande af jorden utan onödiga formaliteter.

Inte nog därmed. För den, som inte ville eller inte kunde skaffa sig ett eget jordbruk, men som blott ägde ett par friska starka armar, bjöd Amerika arbetslöner, med hvilka den tidens Sverige icke på långt när kunde täfla. Och ju längre tiden led blefvo de höga arbetslönerna därute den kanske främsta lockelsen till utvandring. Den svenske hemmasonen eller drängen kunde som grofarbetare i Amerika på ett tiotal år spara ett kapital, med hvilket han sedan i Sverige kunde köpa en gård, som han genom arbete närhemma icke sett sig någon möjlighet att förvärfva. Äfven yrkesarbetaren bjöd den amerikanska storindustrien med sin utvecklade teknik och arbetsintensitet långt högre löner än handtverket och småindustrien här hemma. Och slutligen kunde Amerika bjuda äfven åt kvinnorna såsom tjänarinnor i de större städerna en tillvaro, som syntes hemmadottern eller pigan från den aflägsna svenska landsbygden lockande icke blott genom den höga aflöningen utan äfven genom det frestande skimmer, som ligger öfver »den stora världen». De genom den manliga utvandringen minskade äktenskapstillfällena framkallade dessutom naturligt den kvinnliga emigrationen.

*

Numera äro dock utvandringens orsaker delvis af annan natur. Emigrationen är fortfarande beroende af sociala och framför allt ekonomiska orsaker. Men därjämte spela de *folkpsykologiska* faktorerna en allt större roll. Endast därigenom att dessa i viss mån aflöst de förra kan förklaras, att utvandringen under de senaste årtiondenas kraftiga ekonomiska utveckling fortgått i så stor utsträckning som skett.

Det är visserligen alltjämt så, att kroppsarbetaren i Sverige som i andra länder i regel lefver under ekonomiskt tryckta förhållanden. Utvecklingen af våra näringar håller häller icke jämna steg med en normal folkökning. Framför allt gäller detta jordbruket, som nätt och jämnt hunnit börja tillämpa de moderna metoder, utan hvilka ett jordbruk i våra dagar icke kan bära sig.

Småningom når det dock en allt kraftigare utveckling. Den svenska industrien har också på några årtionden vuxit till en betydande styrka, så att den förmår bjuda för hvarje år flera utkomstmöjligheter och arbetslöner, som bli allt högre och i vissa fall kunna täfla med de amerikanska. Stegringen af arbetslönerna motväges dock i afsevärd grad af dyrare lefnadsomkostnader. Ännu ligga emellertid betydande naturtillgångar obrukade af brist på företagsamhet och kapital. När dessa gjorts fruktbärande, skola de kunna ge arbete åt alla dem, som ännu söka sin utkomst i den stora republiken.

Men under det att Sverige sålunda under de senaste tjugu åren vuxit betydligt i ekonomisk styrka och särskildt arbetareklassens välstånd i hög grad ökats, så har däremot i Amerika under samma tid arbetarnes ställning icke eller föga förbättrats. Amerika är inte längre detsamma det har varit; där skär man inte längre som förr i världen »guldet med täljknifvarna». Den tiden är förbi, då välbelägen jord i Amerika så godt som skänktes bort till den nykomne invandraren. Nu måste den köpas lika dyrt eller dyrare än i Sverige, utom i de aflägsnast belägna trakterna. Samtidigt bidrager dels arbetsgifvareintressets kraftiga organisation, dels den oerhörda invandringen af italienare, ryssar etc. att pressa ned arbetslönerna eller att åtminstone hålla dem kvar i ett läge, som allt mindre svarar mot de ständigt dyrare lefnadskostnaderna.

Detta faktum har emellertid ännu icke ingått i det allmänna medvetandet bland de bredare lagren i Sverige, om också en omsvängning i tänkesättet i denna riktning mångenstädes är fullt märkbar. Föreställningen om Amerikas oerhörda öfverlägsenhet öfver fosterlandet, öfvertron på Amerika, lefver kvar och är numera en af de starkaste emigrationsorsakerna. Öfvervärderingen af Amerika befordras dessutom alltjämt i hög grad genom svenskamerikanernas skrytsamma ljusmålningar i bref och vid besök i hembygden. Skryt är ju ett svenskt folklyte, och det utvecklas kraftigt i Amerikas luft. Befolkningen här hemma i trakter, där utvandringen varit mera omfattande, hör ständigt från släktingarna därute talas om de rika arbetsförtjänsterna, de ofantliga rikedomarna och de underbara förhållandena i Amerika. Det är de, för hvilka det gått väl därute, eller som åtminstone draga sig fram, som låta höra af sig och skryta öfver sina framgångar. Penningeför-

sändelserna, ofta hemskickade på skryt, tala också ett kraftigt språk. Det lockar och drar. Men om de tusentals och åter tusentals svenskar, som gått under därute i den hårda kampen för tillvaron, om dem och deras öde talar ingen.

Svenskamerikanerna ha ofta också ett direkt egoistiskt intresse i att locka hemmavarande släktingar öfver. De behöfva deras arbete. Det kraftigaste medlet härtill är den gratis hemsända *resebiljetten*, som där den kommer ofelbart väcker amerikafebern. Men hur mången ung svensk man tänker på, att den välvilligt sända biljetten, som för honom öfver till det nya landet, får han betala många gånger om med sin unga arbetskraft ute på farmen eller på verkstaden hos de frikostige gifvarne.

I samma riktning som svenskamerikanernas lockelser verkar också emigrantagenternas direkta eller indirekta värfning. Det är lätt att inse, hvad det betyder som emigrationsorsak, att det finns en hel kår af driftiga och energiska personer, utplanterade tätt nog i bygderna, för hvilka den största möjliga utvandring måste vara ett direkt ekonomiskt intresse, och som i sin verksamhet förfoga öfver den med en otrolig framgång verkande reklamapparat, som de stora transatlantiska ångbåtsbolagen skapat och med sina ofantliga ekonomiska resurser alltjämt ytterligare utveckla.

Att både svenskamerikanernas lockelser och denna värfning lyckas så väl, beror också, såsom jag i ett annat sammanhang utförligare påvisat[1], i stor utsträckning på de hemmavarandes okunnighet om svenska förhållanden. Särskildt i våra af utvandringen värst hemsökta bygder, där snart sagdt hvarje familj har släktingar i Amerika, med hvilka man står i ständig brefförbindelse, känner man mycket bättre till amerikanska förhållanden än svenska, vet t. ex. mycket mera om arbetstillfällen och arbetsförtjänster i Chicago än i Göteborg. Amerika kommer så i självfva verket att ligga den svenske hemmasonen eller drängen långt närmre än närmaste större svenska stad. Det är då klart, att tröttnar man på arbetet här hemma, finner det otacksamt och litet lönande, som man så lätt gör, så ligger det ofantligt mycket närmre till hands för en ung man att resa t. ex. från någon af Hallands skogssocknar till Amerika för att söka arbete än till Göteborg. I Göteborg känner han ingen,

[1] Det nya Sverige, 1908, sid. 132.

det finns där ingen som tar hand om honom, i Amerika däremot har han släktingarna, som med nöje ta emot den unga friska arbetskraften.

Ännu en omständighet spelar här en viktig roll. I den svenska folkkaraktären ligger ett starkt drag af oro och missnöje. Oron tar sig uttryck i en res- och äfventyrslust, som lätt, icke sällan lättsinnigt, sliter hembanden. Och i det ofta obefogade, stundom oresonliga, missnöjet med det egna landets förhållanden, paradt med en lika ofta ogrundad misstro mot de utkomstmöjligheter det kan bjuda, finner värfningen god genklang. Hvad de unga männen beträffar suger deras otåliga missnöje näring särskildt ur oviljan mot värnpliktsöfningarna med deras strapatser och disciplin. Och öfverhufvud har man lätt att finna missnöjesanledningar. Svensken klagar öfver landets fattigdom, öfver bristande kapital, öfver dåliga tider o. s. v. och vill icke se, att de svåra förhållandena i många fall äro beroende blott af hans egen oskicklighet och bristande drift i arbetet. Han öfverdrifver gärna de svårigheter som möta. På samma gång är han ofta svag och obeständig i karaktären. Detta visar sig i stort sedt under de nuvarande emigrationsperioderna. Ett svagt jordbruksår och några mer eller mindre tillförlitliga underrättelser om goda tider i Förenta Staterna göra honom genast beredd att i missmod ge sig i väg; det band, som binder honom vid fosterjorden, är icke synnerligen hållfast. Så kan emigrationen stiga från en för våra nuvarande förhållanden jämförelsevis normal siffra till flera tiotusental under ett år. Kommen till Amerika får den svenske utvandraren ofta nog först lära sig hvad arbete och svårigheter vill säga. Han blir då vanligen en god arbetare. Det är i grunden godt virke i honom, och svårigheterna och tvånget att arbeta eller svälta ihjäl härda honom. Men för Sverige är han i de flesta fall förlorad.

Att motverka dessa emigrationsorsaker är gifvetvis en utvandringspolitisk angelägenhet af den största vikt. Det gäller för det första att med stöd af en effektiv utvandringslagstiftning kunna hindra värfningen genom ett skarpt öfvervakande af emigrantagenternas verksamhet, inskränkning i deras reklamväsen o. s. v. Svenskamerikanernas lockelser åter kunna hindras endast på en väg: genom ett målmedvetet arbete för att stärka

solidariteten mellan Sverige och Svenskamerika. Uppgiften är vidare att genom en opartisk upplysning om svenska och amerikanska förhållanden, jämförda med hvarandra, motverka de oriktiga eller uppskrufvade föreställningarna om Amerikas företräden framför Sverige, samt att genom en klarsynt nationell uppfostran af de unga hos dem väcka och utveckla känslan af plikter och ansvar gent emot de uppgifter Sverige ställer på sin ungdom, känslan af samhörighet med Sveriges land och folk och det svenska kulturarfvet.

Men då otvifvelaktigt emigrationens i första hand drifvande orsaker alltjämt äro af ekonomisk natur, gäller det också och framför allt att med ekonomiska medel undanröja desamma. Att i detta afseende söka komma till klarhet om hvad som brister är uppgiften för den officiella emigrationsutredning, som regeringen föranstaltat på begäran af 1904 års riksdag.

Det antydda riksdagsbeslutet betecknar själfva uppslaget till en svensk utvandringspolitik. Vid samma års riksdag fattades emellertid ännu ett beslut, som indirekt åsyftade emigrationen. Det gällde upprättandet af statens egnahemslånefond, ur hvilken lån mot låg ränta lämnas åt obemedlade för erhållande af egnahem, bostäder och framför allt mindre jordbruk. Ett nytt steg i denna riktning har sedan tagits vid 1907 års riksdag genom bildandet af statens jordförmedlingsfond, ur hvilken lån utgå för inköp och styckning af större egendomar till småbruk åt föreningar och bolag, som oegennyttigt arbeta för egnahemsrörelsens framgång.

För att, i anslutning till denna statens verksamhet, söka intressera och samla enskilda krafter i ett målmedvetet arbete till emigrationens förebyggande bildades vidare i maj 1907 *Nationalföreningen mot emigrationen,* hvars program tidigare blifvit i denna tidskrift antydt.[1]

*

Emigrationsfrågan, denna fråga om det svenska folkets växt, är i djupaste mening en *lifs*fråga, en fråga om nationens sunda och naturliga utveckling i andlig och materiell kultur. Att verka

---

[1] Det nya Sverige, 1908, sid. 129 ff.

för främjande af denna utveckling är därför också i grund och botten detsamma som att verka för emigrationens förebyggande. Arbeta vi på en i nationell riktning reformerad folkuppfostran, på beredande af en bättre och tryggare existens åt de växande kroppsarbetareskarorna genom egna hem, skyddslagstiftning, arbetarförsäkring o. s. v., på uppkomsten af en modern storindustri, för en vinstgifvande afsättning af vårt lands produkter, på det svenska jordbrukets främjande genom att skapa för torparstugornas och statarekasernernas barnskaror möjligheten att förvärfva egna jordbruk — då arbeta vi också på emigrationens hämmande.

Uppgiften är att ställa det så i vårt land, ekonomiskt och socialt, att vi kunna behålla våra söner och döttrar i hemmet och bjuda dem en framtid som kan binda dem vid fosterlandet. Innan det kan ske, måste dock hos det svenska folket, äfven i dess djupa led, skapas en *fast och allvarlig vilja* att arbeta i och för Sveriges land. Men denna folkets vilja beror i sista hand af hvarje enskild svensk man och kvinna och alldeles särskildt på viljan och sinnesriktningen hos de *unga* män och kvinnor, som nu växa upp i Sveriges hem.

Här möter skolan och alldeles särskildt folkskolan sin stora uppgift i arbetet mot emigrationen. Det är på vår skola det beror, om vi skola få en svensk ungdom, som vill ge så långt möjligt sina krafter åt Sverige, eller en ungdom, som går vill från fosterlandet, lockad af främmande länders guld eller af fagra och falska hägringar. Härutinnan som äfven i andra stycken bär skolan i sista hand ansvaret för vår ungdom.

Det har ju icke saknats röster, som velat begränsa skolans uppgift till den rena isolerade kunskapsmeddelelsen, instoppandet i de unga hjärnorna af ett visst kvantum teoretisk lärdom, och som förnekat, att skolan har någon uppgift, åtminstone någon central sådan, i ungdomens sedliga utbildning. Naturligtvis har ur deras synpunkt skolan haft ännu mindre att göra med ungdomens *nationella* fostran. Jag tror att de rösterna hålla på att tystna. Den stora mängden af ungdomens lärare i vårt land har icke velat godkänna en åskådning, hvars medvetna tillämpande — omedvetet har den nog tillämpats, särskildt vid våra läroverk — skulle innebära den bedröfligaste inkompetensförklaring från den svenska skolans sida. Ty hvarje undervisning

för vetandets egen skull, hvarje undervisning, som kopplar af kontakterna med folkets praktiska arbete och dess sedliga, religiösa och nationella lif, den kommer att likna ett träd, som med sina rötter förgäfves trefvar efter källsprånget och hvars krona förtorkar.

Mig synes det emellertid ofrånkomligt, att det svenska skolväsendet i allt för hög grad är behärskadt af formella synpunkter, att det öfverskattar den formella bildningens betydelse, lär för skolan, icke för lifvet. Men jag är lika öfvertygad att utvecklingen går i motsatt riktning, att vår skola mer och mer utvecklas till hvad den borde vara: lifvets tjänare. Alla tecken tyda på, att vår moderna intellektualism, som hållit oss så hårdt i sitt famntag, att vårt hjärta flämtat och lifvets friska, röda färg flyktat under greppet, nu är på retur. Och därmed följer också den intellektualism och formalism, som behärskat vår skola, och som endast är ett utslag af den allmänna kulturriktningen.

Lika öfvertygad som jag är, att skolan kan göra en stor insats i arbetet mot utvandringen, lika viss är jag därför också, att den vill och kommer att göra den — om också inte uppgiften i all dess vidd kan gripas i ett slag. Uppgiften att förebygga emigrationen är ju, jag upprepar det, i grunden densamma som att främja hela vår svenska kulturutveckling. Skolans insats måste alltså äfven den röra frågor af fundamental betydelse. Det följer för öfrigt naturligt redan af skolans centrala ställning i folkets kulturlif.

På hvad sätt kan då folkskolan medverka i arbetet på emigrationens förebyggande?

Jag har tidigare talat om okunnigheten om Sverige och svenska förhållanden, den bristande samhörigheten mellan ungdomen och Sverige, som en starkt bidragande orsak till utvandringen. Det är en ofrånkomlig sanning, att en yngling, som genomgått våra dagars folkskola, vet bedröfligt litet om Sverige. Tar man först hänsyn till den rent geografiska kunskapen, så vet han ungefär lika mycket eller lika litet om Sverige som om Australien — han har luktat på hela jordklotet, men han har lärt ytterst obetydligt. Utan tvifvel kan han eller har han en gång kunnat ett vida större antal namn på floder och städer och berg och sjöar i Sverige än i Venezuela, men det är inte

kunskap om Sverige. Det är ett skelett, på hvilket köttet saknas. Hvad vet han om Sveriges natur? Han har en gång lärt sig en fras ur en lärobok om »tempereradt klimat» e. d., och han har kanske en föreställning om, att Skåne är flackt och bördigt, och att Norrland är bergigt och skogigt. Men om den oerhörda rikedom af växlande skönhet och ekonomiska möjligheter som ligger i begreppet »svensk natur», därom vet han föga eller intet. Och naturligtvis har han än mindre hunnit därhän att få ens en föreställning om sitt andliga väsens samhörighet med Sveriges natur, med det land, som födt honom, där hans svenska egenart utbildats under naturens hägn och tryck under oräknade generationer.

Och hvad vet han om det näringslif, som är knutet till dessa naturbetingelser, som han en gång skall med sitt arbete tjäna och få däraf sitt lefvebröd — eller hvars möjligheter han i missmod och misströstan skall förkasta för främmande länders lockelser. Jo, återigen lärobokens fraser: åkerbruk och boskapsskötsel och bergsbruk och industri och sjöfart. Men får den svenske bondpojken någonsin höra talas om den fädernas hårda kamp mot en ofta ogin natur, hvars frukter vi nu skörda, om hvad vi själfva kunna vinna i nationellt välstånd och folkhälsa, om vi troget bygga vidare på deras verk? Har han — för att nu flyktigt skizzera — hört talas om t. ex. det arbete, den energi, de uppoffringar, som ligga bakom det efter folkmängden enorma svenska järnvägsnätet, om den triumf för svenskt arbete, som ligger i den svenska separator- och telefonindustriens ledande ställning på världsmarknaden? Hör han någonting om sträfvandena att genom transatlantiska ångbåtslinjer lägga så att säga främmande länders handel inom vår intressesfer, bereda afsättning för svenskt arbete, d. v. s. skapa nya utkomstmöjligheter för landets ungdom?

Jag måste nöja mig med dessa antydningar. Jag tänker man förstår hvad jag menar. Vi skola låta våra unga veta hvad Sverige dock rymmer stort och godt inom sig och som vi kunna vara stolta öfver. Vi skola lära dem älska svensk natur och svenskt arbete: det må vara en sinnrik maskin, en väl häfdad åker eller ett vackert fartyg, älska det och vara stolta däröfver, därför att det är stort och godt, men framför allt därför att det är *svenskt*, det är vårt, vi ha alla del däri, del af äran att det

kommit till. Så väcka vi samhörighetskänslan mellan de unga och Sverige.

Och undervisningen i svensk historia och svenskt språk. Parallellen är genast i ögonen fallande. I historien namn och årtal och årtal och namn. Det är nu snart ett hundra år sedan vår störste häfdatecknare talade om det, som sker i historien. Men hur ofta får vår svenska ungdom höra talas ett ord om de sedliga makter som arbeta i mänsklighetens utvecklingshistoria? Men vi skola inte ställa våra fordringar så högt. Man skall inte begära af skolan hvad man sällan får lära sig vid akademien. Men det är dock en sida i historien, som är så sorgligt försummad, men för hvilken äfven barnen ha sinne: det är personligheterna. Låt oss ställa fram för dem bilderna af dessa män, som arbetat och stridt för Sveriges rike, icke minst dem, som ur folkets djupa led arbetat sig upp till ledande för sitt folk. Låt dem tala till de unga om hängifvet uppoffrande arbete för fosterlandet och mana till efterföljd. Och låt oss lära de unga att vara stolta öfver att de äro af deras, de stores, folk.

Historieundervisningen skall stärka solidariteten mellan de unga och Sverige genom att väcka deras känsla af samhörighet med de generationer, som före oss kämpat det svenska folkets strider och af hvars trogna arbete vi skörda frukterna, med det svenska kulturarf, som våra fäder åt oss invunnit genom arbete och kamp, icke genom att fly undan svårigheterna och visa bort ifrån sig de ofta tunga krafven. Men lära sig de unga att värdera våra svenska kulturskatter, så lära de sig också att *älska* dem.

Undervisningen i vårt svenska språk slutligen skall öppna för de unga utsikterna öfver de litterära skatter, som vårt folk äger, hvari vi alla utan undantag äga del. Och den skall lära dem att vara stolta öfver detta härliga språk, deras eget språk, »vår andes stämma i världen». Därhän måste vi komma. Då skola vi slippa höra den svenske bondens son efter några månaders Amerika-sejour visa sitt förakt för sin moders simpla språk genom den tarfligaste svenskamerikanska rotvälska. Det synes mig, att hvar gång en svensk lärare hör det språket skulle han känna ett styng i sin själ. Ty det är i första rummet en anklagelse mot skolan, som lärde gossen nödtorftigt läsa och stafva sitt språk, men aldrig försökte lära honom *älska* det.

I allt hvad jag nu har yttrat ligga endast indirekta medel att motverka emigrationen. Men de medlen äro också de pålitligaste, vare sig de äro af andlig eller ekonomisk art. Den direkta påverkan, det direkta upplysningsarbetet betyder mindre men får därför icke försummas. Äfven härutinnan bör dock skolan kunna uträtta mycket. Uppgiften är, som jag nyss antydde, att genom en opartisk upplysning om svenska och amerikanska förhållanden dämpa den gängse öfvertron på Amerika. Här kan skolan genom flera grenar af sin undervisning — närmast de nyligen antydda: i geografi, historia och svenska — bidraga att motverka de oriktiga eller uppskrufvade föreställningarna om utlandet och närmast Amerikas företräden framför Sverige, och framhäfva Sveriges egna möjligheter. Och den kan, där så är lämpligt, direkt erinra om utvandringens vådor för nationen och om de falska motiv och lockelser, som ofta i onödan draga den unge från fosterlandet. Men det måste omutligt fasthållas, att hvarje sådant arbete är förfeladt, om det icke bottnar i en allmän målmedvetet nationell skoluppfostran.

*

Mot de önskemål jag nu har uttalat är jag fullt beredd på invändningar af olika slag. Jag vet, att man skall förebrå mig öfverdrift i min framställning af folkskolans formella och nationellt ineffektiva uppfostran. Därtill svarar jag, att det är fullt naturligt, att min framställning så måste uppfattas af en intresserad och nitisk lärare. Han ser på sitt redliga uppsåt och sin sträfvan. Och jag ser på resultatet hos de unga ett par år efter det de lämnat hans ledning. Här vill jag också uttryckligen understryka, att min kritik naturligtvis icke gäller våra folkskolelärares arbete, den gäller den institution, hvari de arbeta, och i sista hand de principer, af hvilka denna institution är bestämd. Jag anmärker samtidigt, att jag inte kunnat yttra mig om i hvad mån brister i organisationen, felande materiella resurser, för knapp och splittrad skoltid m. m. synas mig medverka till den ineffektivitet, hvars *hufvudorsaker* dock äro af principiell natur.

Andra åter skola utan vidare tillbakavisa mina önskemål och ge mig ett slagord till svar: »Skolans uppgift är icke att

drifva nationell propaganda», eller dylikt. Dem svarar jag: Skolan måste komma därhän, att den känner sig såsom en tjänare åt folkets lif, skolan måste bli i djupaste och bredaste mening *nationell*, bestämmas icke af teoretiska och allmänkulturella, utan af nationella synpunkter och kraf. Äfven om den nuvarande generationen icke kommer att till fullo erkänna dessa kraf, så kommer den nästa att göra det — så sant det svenska folket är ett lifsdugligt folk.

Jag talade en gång med en svenskamerikan om möjligheterna att främja återinflyttningen af svenskamerikaner till Sverige. »Ja», svarade han mig, »att få oss äldre att vända åter kunde nog gå, vi, som äro uppfödda i Sverige och varit därute länge nog och sett nog för att döma nyktert om både Amerika och Sverige. Men med våra barn går det inte. De ha gått i de amerikanska skolorna, där ha de lärt sig att älska Amerika. Och Amerika öfverge de aldrig.»

Därhän måste vår skola komma, att vi kunna säga detsamma om våra barn: där lära de sig älska Sverige. Sverige öfverge de aldrig. Det kunna vi icke nu säga.

Hvilka medel de amerikanska skolorna använda för att binda de unga vid deras land, som icke ens varit deras fäders land, därom kan jag icke yttra mig. Men jag tror de äro skäligen enkla och grofva. Jag tror, att bland dem spelar ett rent chauvinistiskt skräfvel den kanske största rollen. Ty det är öfver hufvud en af de starkaste ingredienserna i den amerikanska nationalismen. Denna är icke sympatisk för främlingar, men det ser den inte häller som sin uppgift, och för Amerika är den en bärande kraft. Betydelsen kan man afläsa på den hemvände svenskamerikanen. Han har gripits af denna mäktiga nationella våg, som går genom folket därute och med allt sitt fräsande skum på ytan bär upp nationens väldiga materiella och andliga arbete, han har lärt sig älska Amerika och vara stolt öfver att tillhöra en stor och stark nation. Och när han säger sig älska det lilla fattiga Sverige — oansenligt och fattigt i hans föreställning — så är den kärleken ingenting annat än en nypa sentimentalitet gent emot den trakt där far och mor lefvat, där han själf tultat omkring som barn.

Vi kunna inte täfla med Amerika i de stora måtten, och vi vilja inte täfla med det i skryt och skräfvel. Det

är både en styrka och en svaghet. Men vi måste ta upp kampen med Amerika i våra barns föreställning, så framt vi vilja behålla dem. Och då måste vi täfla i kvalitet och djup. Där Amerika lockar med skyskraporna och dollarsmiljardärerna, där måste vi binda genom att ge vårt folk en fördjupad förståelse af allt hvad vi äga af grundmurad kultur: af en sedan sekler tryggad rättsordning, af religiösa och litterära skatter, af naturtillgångar, solida materiella värden och lofvande ekonomiska möjligheter. Och allt detta som vi äga skola vi medvetet sätta upp mot Amerika och säga: hvilket väljer du? Men svaret skall ligga i frågeställningen. Så skola vi ge vår ungdom nutidstro och framtidshopp till Sverige. Här skall skolan medverka.

Vi få inte sätta vårt ljus under skäppan. Det äro vi så böjda för. Vi lida af en, jag hade nästan sagt pervers böjelse att sätta tillbaka och undertrycka oss själfva. Vi måste ha förtroende till oss själfva och till vårt land, för att kunna binda vår ungdom fast vid Sverige. Vi måste vara glada och stolta öfver Sverige, för att vår uppväxande ungdom skall bli det. Den nationella pessimismen jagar ungdomen ur landet. Nu är det ofta som hade vi inga röda blodkulor i kroppen, som vore vårt blod gammalt och svalt. Det synes ibland, som skulle gammalmansstämningen i detta gubbarnes land och kritiken i förening ha kväft ibland oss alla unga, sunda starka nationella instinkter. Festslamret kring våra stora minnen, dem vi i grunden måhända icke ens äro värdiga att fira, företer endast en skenbar motsägelse till själfuppgifvelsen i det närvarande. Mycket tyder dock nu på, att vi som nation hålla på att arbeta oss uppåt igen, och vi vilja ju hoppas, att den generation, som följer efter oss, skall förmå åter höja vårt folk till den nationella kraft det en gång ägt.

Men den nu uppväxande generationen skall fostras till sin gärning i vår skola. Där måste den möta en helt annan nationell anda än tidigare generationer där ha mött. Det finnes i grunden så mycken entusiasm bland vårt folk, och inte minst inom vår lärarekår, som tagit ledningen i så många ideella sträfvanden. Entusiasmen har riktat sig på folkbildningen, på nykterhetsverksamheten och mycket annat, där den har uträttat stora verk. Nu måste vi få den riktad på det nationella, på

solidariteten mellan alla de olika sträfvanden, med hvilka vi dock icke åsyfta annat än just folkets, nationens framåtskridande och väl, men som utan det nationella inslaget löpa ut i sanden. Vi måste få in också ett *nationellt patos* ibland vårt folk och i folkets skola.

Jag upprepar det ännu en gång: däri ligger en af grundförutsättningarna för ett framgångsrikt arbete till emigrationens förebyggande. Det är godt och väl att fostra upp en nykter och med kunskaper utrustad ungdom, men hvad hjälper det Sverige, om den saknar känsla af samhörighet med fosterlandet och går med sin nykterhet och sina färdigheter och säljer sig åt ett främmande folk. Hur ofta bör det inte för en lärare ha framstått som en otacksam uppgift att på detta sätt uppfostra barn, som när de hunnit till arbetsför ålder ge sin unga kraft åt ett främmande land, mala dollarsstycken åt amerikanska börsmagnater, hjälpa till att bygga upp ett främmande folk, i hvilket deras svenska blod och språk äro dömda att uppsväljas. Vi måste komma därhän, att hvarje svensk lärare känner det som en personlig sorg att uppfostra barn för Amerika. Då kommer han också att få den rätta energien och målmedvetenheten i sin sträfvan att genom den undervisning och uppfostran han ger de unga knyta dem fast till fosterlandet.

*

Skall uppgiften att hämma emigrationen kunna lösas, skall det lyckas oss att så höja vårt folk i andligt och materiellt afseende, i disciplin och solidaritet med fosterlandet, att den emigration upphör, som i årtionden sugt vårt bästa blod, utan att vi förr än nu ens tänkt oss möjligheten att ta upp striden med den, då kräfves det, att vi båda upp alla nationens krafter, då får ingen enskild, ingen institution, som kan deltaga i arbetet, draga sig undan.

Jag har här sökt antyda, hvar vi, som närmast satt oss före att söka organisera arbetet mot emigrationen, känna oss behöfva skolans stöd i vår sträfvan. Uppgiften är stor och svår. Men den kan och den måste lösas. Det är min fasta förtröstan, att

den svenska folkskolans lärarekår, på hvilken uppgiften närmast kallar, icke skall tveka att gripa verket an, att klarsynt göra sin insats i en af de största uppgifter det svenska folket mött: den att bevara åt Sverige Sveriges egna söner och döttrar.[1]

[1] I anslutning till ett föredrag vid fjortonde allmänna svenska folkskolläraremötet i Gäfle den 3 juli 1907.

Till redaktionen insända skrifter:

Nordisk tidskrift, 1908, h. 1—4.
Finsk tidskrift, 1908, t. I: h. 2—6, t. II: h. 1—2.
Illustrerad militärrevy, 1908, h. 1—7.
Social tidskrift, 1908, h. 2—6.
Statsvetenskaplig tidskrift, 1908, h. 2—3.
Kyrklig tidskrift, 1908, h. 1, 3—4.
Skogsvårdsföreningens tidskrift, 1908, h. 3—8.
Ord och Bild, 1908, h. 3—7.
Varia, 1908, h. 3.
Revue du travail, 1908, n:is 2—15.
Nordiska Samfundets medlemsblad, 1908, n:r 2—6.
Handtverks- och Industri-tidning, 1908, n:r 8—36.
Samtiden, 1908, h. 2—6.
Tilskueren, 1908, h. 3—9.

Från Albert Bonniers förlag:

Svensk litteratur I af *Oscar Levertin;*
Likt och olikt af *Johan Mortensen;*
Ungdom af *Gustaf Ullman;*

Från Hugo Gebers förlag:

Svenskt och främmande af *Harald Hjärne;*
Geografiska eröfringar af *Emil Svensén;*
Vår tids samhällsfrågor: I. **Bland franska arbetare** af *Samuel Hemsley;*
II. **Svensk arbetarelagstiftning** af *Moritz Marcus;*
III. **Socialistiska studier** af *Émile Vandervelde;*
Sociala studier af *Gustaf Steffen;*

Från Ljus' förlag:

Social Handbok af *G. H. von Koch;*

Från Gustaf Lindströms förlag:

Jazids äfventyr af *Axel Ideström;*

Från förf:na:

Le blocus maritime par *Nils Söderqvist;*
Otto Salomon, *a personal appreciation* by *Sir Harry Reichel.*

DET NYA SVERIGE utkommer med sin andra årgång under 1908 i *8 häften* om tillsammans *30 ark* stort medianformat.

Tidskriftens pris är

kr. 7:50 för hel årgång.

Prenumeration verkställes i bokhandeln, på posten, utan tillägg af postarvode, samt å tidskriftens expedition (Malmskillnadsgatan 9, Stockholm), där äfven annonser mottagas.

I redaktionsangelägenheter hänvände man sig till redaktören, d:r Adrian Molin, under expeditionens adress.

Stockholm i sept. 1908.

ADRIAN MOLIN. *HUGO GEBER.*

SJÄTTE HÄFTETS INNEHÅLL:

Stockholm 1908. Kungl. Hofboktr. Iduns Tryckeri-A.-B.

DET · NYA SVERIGE

TIDSKRIFT · FÖR NATIONELLA · SPÖRSMÅL

UTGIFVEN · AF

ADRIAN · MOLIN

ÅRGÅNG: 2 HÄFTE: 7

· STOCKHOLM · HUGO · GEBERS · FÖRLAG ·

HÖSTENS RIKSDAGSMANNAVAL OCH VÅRA POLITISKA PARTIER

af fil. d:r *Verner Söderberg.*

Valmånaden September ligger bakom oss, ekot af valmötestalen ha tystnat och den hetsiga presspolemik, som förts under och närmast efter valstriden, tyckes nu i färd med att sakta af och tyna bort. De senaste månadernas politiska erfarenheter ha kanske ej varit så rika, men åtminstone mångahanda och olikartade. För dem som följt striden med villighet att taga skäl, pröfva motskäl och i någon mån söka tänka på egen hand — sådana medborgare finnas nog inom alla politiska partier, eljes vore ju valstrider meningslösa — borde nu tiden vara inne att till egen uppfostran söka ur de många skiftande intrycken framlocka en subjektiv helhetsbild af hvad som händt, af valutgångens orsaker och dess sannolika betydelse för våra inbördes kämpande politiska partier och för landet. Partipressen är visserligen till hands med korta och enkla — fastän mot hvarandra stridande — svar på dessa frågor, men ej ens den öfvertygelsefastaste partiman torde alltid kunna värja sig för tvifvelsmål rörande den absoluta riktigheten af de i segerstolt eller nederlagsharmsen ton framförda ortodoxa partiomdömena om det egna partiets förtjänster och motpartiernas frånstötande fördärf. Slagordens makt lärer åtminstone här i Sverige ännu ej alldeles ha utrotat den sunda självkritiken och självpröfningen på det politiska området. Äfven rätt ytlig bekantskap med andra tiders eller länders politiska historia ger för öfrigt vid handen, att de direkt ur en utkämpad valstrid framgångna partiomdömena sällan äro fullt träffande eller ens fullt uppriktiga, huru betydande sanningsmoment de än kunna innehålla.

Programtroheten utan vank och lyte är nog långt mindre utbredd än de röstsiffror de olika partiprogrammen sägas ha

samlat vid första ögonkastet låta förmoda. »Högervildar» och »vänstervildar» finnas ej blott i de olika partiernas närhet utan äfven, om man rannsakar hjärtan och njurar, innanför de skenbart så bestämdt uppdragna partigränserna. Sådana våra svenska partiförhållanden i fråga om program och än mer taktik nu för närvarande gestalta sig, göra de faktiskt ej så få intresserade medborgare mer eller mindre partipolitiskt husvilla. Den bostadsbristen blir just nu desto betänkligare, som det proportionella valsystem, hvilket nästa år torde genomföras, i själfva verket gör medborgarnes fullständiga uppdelning i partier hardt när till ett grundlagsbud, åtminstone för dem, som hålla före, att rösträtt betyder moralisk röstplikt, och som ej anse den plikten uppfylld genom en tom demonstration med på förhand till betydelselöshet dömda vildmannalistor. De anspråkslösa observationer och hypoteser, som här nedan framläggas, afse närmast att belysa den utkämpade valstriden och dess resultat, sådana de te sig på något afstånd från partilifvets brännpunkter och från dess benägenhet att betrakta allt ur partisynpunkt. Detta sista torde i svensk politik, åtminstone borgerlig sådan, vara ett fel redan därför, att valmännens hufvudmassa *icke* är partiutpräglad i själ och hjärta, utan röstar antingen efter gammal vana eller efter färska, ofta rätt ytliga och tillfälliga intryck af de politiska personernas handlingar och af partiernas programlöften.

*

Vid intet föregående val ha väl partipåståendena gått så i sär rörande själfva det uppnådda *numerära valresultatet.* Att socialdemokraterna bland kammarens 230 medlemmar ha 33 säkra förkämpar och 3 i de flesta frågor pålitliga socialradikala vapendragare, därom är man ense, men därutöfver växla alla beräkningar. För att stanna vid ungefärliga siffror, så kan man ju acceptera »Stockholms Dagblads» af »Stockholms-Tidningen» bestyrkta uppgift om 85 högermän och »Dagens Nyheters» med »Stockholms Dagblads» samstämmiga siffra 95 liberaler (de 3 »socialradikala» inräknade) samt konstatera, att flertalet bland de återstående 17 mer eller mindre obestämda står närmare Liberala samlingspartiet än de båda högerpartierna. De omkastningar omval kunna medföra bli troligen ej afse-

värda, och resultatet blir i alla händelser ingen bestämd majoritet för något af de tre hufvudpartierna, men rätt betydande majoritet *mot* hvad som på partispråket plägar kallas »Förstakammar-politik» eller »annex-politik». Jämföras dessa partiförhållanden med de vid slutet af 1907 års riksdag rådande, så är högerns nederlag både obestridligt och grundligt — enstaka försök att bortresonera det ha nästan verkat galghumor — men i betraktande af valsiffrorna och »den samfällda vänsterns» brist på homogenitet dock ej på långt när så förkrossande som motsidan vanligen påstått. Högergruppernas nederlag försvåras emellertid för dem genom den starka afgången af deras flitigaste ledande debattörer i andra kammaren; att åtskilliga af dessa sedermera af landstingen räddats öfver till medkammaren betraktas nog äfven på högerhåll endast som en klen tröst — en illustration för öfrigt till de bekanta Boströmska orden om hvar tyngdpunkten ligger i riksdagslifvet.

Högerns nederlag är sålunda vid sidan af den socialdemokratiska falangens starka tillväxt de förrättade valens mest i ögonen fallande resultat. Man spörjer då ovillkorligen om *orsaken till de många högerförlusterna.* Svaren variera naturligtvis efter partiståndpunkt. Det officiella *liberala* svaret hörde jag afgifvas på det stora cirkusmötet af partiets båda främsta märkesmän. D:r Fridtjuv Berg talade om det bakslag högerns omåttliga bruk af »skrämselpolitiken» framkallat, och f. d. statsminister Karl Staaff yttrade: »Det som hittills tillfört vänstern segern är den klarhet och bestämdhet, som utmärker vänsterprogrammet i jämförelse med högerns». Af hans tal i öfrigt framgick, att han med »vänsterprogrammet» afsåg Frisinnade landsföreningens program, fastän han med sina ord om den samlade vänstern eljes däri inbegrep äfven socialdemokraterna, hvilkas program han väl dock anser vara »klart och bestämdt» skildt från det liberala. På *socialdemokratiskt* håll tillskrefs segern främst högerns »ilskna fältrop» under valstriden: »front mot socialismen!» Eftersom där socialism och arbetarrörelse anses som liktydiga begrepp, måste därigenom valen komma att stå »för eller emot arbetareklassen», och detta ledde, som ett af partiets hufvudorgan förklarade, till att »reaktionen, som länge nog hållit nationen nere i försumpningens svarta dy, nu ligger lamslagen, ryggbruten». Landets alla arbetare upp-

kallades till kamp och »man påminde sig högerns alla försyndelser, dess löftesbrott, dess hänsynslösa och egoistiska klasskamp, dess jobbarpolitik, dess fientliga ställning till arbetarnas frihetssträfvanden, till folkupplysningen, nykterhetsrörelsen, kort sagdt, dess totala afvisande af alla folkliga kraf». Enligt denna flygel af den samlade vänstern berodde sålunda segern på motståndarnas nattsvarta ondska, och den vanns ej förnämligast på de liberala Staaffska programpunkterna utan genom demokratiens, förnämligast socialdemokratiens allt öfvervinnande kraft. På detta håll, där man alltid talar i fortissimo, fälldes för ett par år sedan lika starka ord om »Staafflagarne» som i höst om »Lex Hildebrand», men dem hade nu partidisciplinen förmått alldeles nedtysta, så att de båda vänsterflyglarne kunde enas i fältropet »front mot reaktionen!» och gemensamt sammanfatta sin åsikt om högergrupperna i herr Staaffs slutomdöme: »högern har velat reaktion» — ute i socialisttidningarna närmare utfördt på sätt citatet här ofvan visar.

Den bland *högern* mest populära förklaringsgrunden till valens utgång har slutligen varit »alliansen», liberalernas bundsförvandtskap med socialdemokraterna, hvilket resulterat i »en vänstermajoritet af socialisternas nåde». På detta håll liksom bland liberalerna har motpartiets förkastliga valagitation tillmätts ett bestämmande inflytande på valutgången. D:r Fridtjuv Berg förklarade i valstridens sista timma, att »i Stockholm liksom öfverallt annorstädes har högerns agitation bestått däri, att den framställt sina motståndare såsom förbrytare, våldsverkare och mördare eller såsom förbrytares och mördares hjälpare och tillskyndare». Och på högerhåll har häfdats, ofta med harmset påpekande just af dylika beskyllningar, att vänsterns förtal mot motståndarne och dess konsekventa förnekande t. ex. af regeringens reformsträfvanden på det näringspolitiska området haft sin dryga andel i det valmännens vilseledande man anser »alliansens» seger måst hafva till nödvändig förutsättning.

Endast i *en* sak — naturligtvis en negativ — äro partiomdömena ense, då det gäller att söka klargöra valresultatets orsaker. *Ingen har tillmätt det hvilande rösträttsförslaget något afsevärdt inflytande på den saken!* Statsministern gjorde i valrörelsens början ett försök att skjuta det fram i förgrunden,

men i valstriden kom det aldrig att spela någon roll. Dess slutliga antagande vid 1909 års riksdag har på alla ledande håll betraktats som en självklar sak. De forna motståndarna ha fogat sig däri, vanligtvis i tyst resignation, och detta nedläggande af vapnen har i sin mån inom högern vållat, att man också där endast mera i förbigående berört hvad som under rösträttsstriden 1907 troddes skola bli valens hufvudfråga. I onödan tillgriper man ju inte häller talet om proportionalism för att framkalla massornas stridslystnad och entusiasm.

Skulle man nu helt kallt försöka pröfva de ofvan relaterade officiellt angifna hufvudorsakerna till höstens valresultat, så möter först den ledande liberale politikerns *dictum*, att högerprogrammets positiva torftighet och obestämdhet samt »klarheten och bestämdheten» hos Frisinnade landsföreningens program på ett afgörande sätt påverkat valmännen och »tillfört vänstern segern». Det senare af dessa påståenden kräfver knappt en vederläggning, men det förras sanningsmått är nog vida större än högern hittills velat medge. Inte ha de programpunkter, hvilka herr Staaff vid den ifrågavarande mönstringen före det genom valkartellen med socialisterna redan afgjorda Stockholmsvalet särskildt framhöll, i någon synnerlig mån eldat »den samlade vänsterns» valmän. Referendum som medel att åt andra kammaren trygga den politiska makten inom riksdagen har äfven på liberalt håll nog mestadels uppfattats såsom en nu icke aktuell framtidsmöjlighet, lämpad för utredning någon gång längre fram. Kvinnans rösträtt möter bland val*männen* en resignerad känsla af att det nog ändå går därhän eller ett ljumt gillande »i princip», vida oftare än detta kraf samlar entusiasmerade anhängare med eldig öfvertygelse om reformens nytta för deras speciella reform- eller partiintressen. I båda dessa punkter ha också liberala kandidater gjort rätt starka reservationer utan att något afsvalnande af nitet för deras val tillföljd däraf förmärkts inom kretsens valmanskår. Civilkommissionen och militieombudsmannen ha troligtvis ej häller bestämt många valmäns röstgifning. Men en allmänt utbredd och djupt känd öfvertygelse om nödvändigheten af drastisk kontroll särskildt öfver den militära ekonomien har säkerligen gjort sitt till för att skaffa vänstersidan röster, enär man har goda grunder att tilltro dess män mindre släpphändthet härvidlag än högern.

I sitt lofvärda nit att bevilja nödiga medel åt försvaret har nämligen, det måste erkännas, högern alltför ofta förbisett, att skattebetalarne — vid försvarsutgifter under vår långa fredsperiod alltid tröga, halft motvilliga — åtminstone kräfva fullgod garanti för medlens effektiva användning och mot deras gagnlösa bortödslande genom opraktiskhet eller oredlighet. Kontrollkrafvet är således mycket starkt och allmänt kändt, men de metodiska detaljerna vid dess förverkligande ha nog stått för flertalet valmän som en öppen fråga, hvilket äfven torde gälla omsorgen om de värnpliktiges förnuftiga utbildning och humana behandling samt de i detta afseende från liberalt håll påyrkade kontrollmedlen.

Hvad så till sist gäller den liberala, för öfrigt på flere olika sätt utlagda och därför ej så »klara och bestämda» programpunkten om försvarsutgifternas begränsning »inom den nuvarande ramen», så att »ytterligare stegring icke bör ifrågakomma», så är kanske antalet af dess svurne anhängare mindre än de liberale ledarne tro. Försvarets vänner motsätta sig åtminstone en snäf tolkning däraf, och bland vänsterrösternas aflämnare har nog motsvarande socialdemokratiska önskemål, »en successiv afskrifning af militärbördorna», minst lika många anhängare. Kanske på detta område de flesta vänsterrösterna vunnits genom det mångtydiga slagordet »militarismen», i hvilket den ene inlägger ett, den andre ett annat, och hvars bakgrund är en vidt utbredd motvilja mot militära utgifter öfver hufvud, hvilken det liberala partiet *som parti* ännu ej vill eller vågar vidkänna sig.

Om det sålunda torde vara en smula tvifvelaktigt med de af den liberala partiledningen speciellt omhuldade programpunkternas i valutgången bevisade inneboende segerkraft, så satte däremot herr Staaff fingret rakt på högerns ömma punkt, då han talade om dess program såsom öfvervägande negativt och i de positiva momenten alltför oklart och allmänt hållet. Att svensk konservatism mest är negativ, garantisökande, i trång mening »samhällsbevarande», och endast på allra sista tiden osäkert och trefvande börjat söka kontakt med tidens politiska och sociala reformkraf, torde dess märkesmän inför faktas vittnesbörd ha svårt att alldeles bestrida. Här kan en närmare motivering af detta påstående ersättas af en hänvisning till den

uppsats om »*Svensk konservatism*», som förekommer på annat ställe i detta tidskriftshäfte. Man möter valmännen med ett varnande tillrop, som nästan påminner om det gamla välkända »akta dig för busen!», man söker genom valsättets omstöpning åt sig allenast trygga *en minoritet* i den direkt folkvalda kammaren, man vill besvärja omstörtningsfaran främst genom stränga skyddslagar, men man har ännu ej vågat taga steget ut till folkets breda lager genom att med förtroende till sina egna idéers vinnande kraft i konkurrens med liberaler och socialister främst på önskelistan uppsätta *positiva* reformkraf. Det var dock en modig taktik af detta slag, som t. ex. i England gaf det gamla konservativa partiet vind i seglen i dess kamp med de liberala fabrikörernas Manchesterliberalism och som sedan möjliggjort för den genom lord Randolph Churchill och andra organiserade torydemokratien och den Chamberlainska imperialismen att vinna och bevara äfven rena arbetarvalkretsar åt det unionistiska partiet.

Visst måste samhällsordningen med fast hand upprätthållas och lagtrotset utan blödighet stäfjas, men detta är en klar *regeringsplikt*, hvars fyllande ingen ansvarsmedveten regering, den må heta liberal eller konservativ, synnerligen länge kan undandraga sig. När högern försöker tillvälla sig monopol på att vilja skydda samhället mot omstörtningen, så begår den samma fel, som under tidigare partistrider tog sig uttryck i namn sådana som »Fosterländska förbundet»: man beskyllde indirekt motståndarne för att vara fosterlandets fiender — och man blef inte trodd. De organiserade partierna måste litet hvar göra klart för sig, att medborgarnes stora flertal här i landet hittills aldrig stått att öfvertyga om att ett partis nederlag betyder samhällets ruin. Så långt har ej partipolitiken genomsyrat sinnena. Fastare än att så skulle vara möjligt äro det svenska samhällets grundvalar, och dylik självöfverskattning i valkampens hetta vållar lätt ett bakslag bland de betänksammare valmännen, liksom den förträffligt ägnar sig att bland motståndarne framkalla den starka indignationsstämning alla tiders valerfarenhet visat vara det verksammaste incitamentet för en framgångsrik agitation. Valmannalynnet är nu en gång sådant, att segrarna pläga vinnas mera genom motståndarnes missgrepp än genom de egna förtjänsterna. De svenska valen hösten 1908 torde ej ut-

göra något undantag från den regeln. Hvad liberaler och socialister kallat »skrämselpolitiken» fick ej beräknad framgång trots den trägna hjälp socialistiska anarkiserande element lämnade både vid Sandö, i Malmö och Göteborg samt annorstädes. I detta sammanhang förtjänar kanske särskildt påpekas, hurusom man på vissa håll i högerpressen utan att afvakta detaljutredning visat sig böjd att blåsa upp och häftigt kommentera hvarjehanda osäkra uppgifter om socialistiska excesser med risk att sedan nödgas företaga ett mer eller mindre förläget återtåg. Därigenom blir allmänheten endast misstrogen och frestas att en annan gång taga obestridligt samhällsvådliga tilltag alltför lätt, och inom det socialdemokratiska partiets djupa led uppammas på så sätt en benägenhet att bagatellisera äfven de djupt allvarliga fall, som eljest kanske där skulle ha kunnat framkalla välbehöflig självrannsakan och ökad partitukt.

När högern klandras för sin öfvervägande negativa politik, så plägar den vanligen genast ha ett svar till hands: den vill främja *näringspolitik*. För visso framlades härvidlag ett vackert och sammanhängande positivt program af statsministern under valrörelsen i Stockholm, och tidigare hade finansministern genom sitt stora Norrköpingstal om skattereformen vederlagt motståndarnes agitationspåståenden om att det ej häller på detta område var något bevändt med reformansatserna på högerhåll. Men de näringspolitiska programsatser, som under valstriden skötos i förgrunden, smakade måhända allför mycket af rena arbetsgifvaresynpunkter för att vinna anklang långt utanför de direkt i detta afseende intresserades krets. »Tryggandet af arbetsaftalet» och af »enskildes arbetsfrihet» samt »förhindrande af allmänfarliga strejker» äro visserligen allmänt nationella önskemål af största betydelse — och deras på taktiska skäl beroende öfversuddande på liberalernas program är väl dettas största svaghetsmoment — men de fingo genom tillsatser af fältropet »front mot socialismen!» med allt hvad därtill hörer en bismak af »klasskamp», som gaf den borgerliga vänstern ett oförtjänt tillfälle att under valstriden undanskjuta saklig pröfning af dessa viktiga frågor. Kanske också att försvåra deras framtida lösning, genom den suggestiva inverkan slagordet »klasslagar» alltid visat sig äga. Arbetskonflikter kunna aldrig förhindras enbart på lagstiftningens väg, och känslan däraf kom

nog mången valman att i högerprogrammet sakna ett tillbörligt framhäfvande af att en lagstiftning om arbetsaftal för att bli effektiv och bereda »arbetsro» måste i möjligaste mån mötas af båda partiernas förtroende.

En af de högerprogrammets oklarheter, som kostade många röster, var nog den punkt, som handlar om nykterhetsfrågan. Det extrema s. k. nykterhetsfolket är som bekant benäget att offra snart sagdt alla andra hänsyn, om därmed främjas dess långt gående prohibitivkraf. Liberaler och socialdemokrater uttalade sig nu för lokalt veto och en förberedande utredning om möjligheten af det allmännas frigörelse från beroendet af rusdrycksinkomsterna. Utan att för röstfrieri slå af på sin öfvertygelse kunde förmodligen högern ej nu acceptera åtminstone den första af dessa programpunkter, men nog skulle partiet, när det ej tänkte frånsäga sig nykterhetsvännernas stöd, ha kunnat bjuda något mer positivt och bestämdt än fraser sådana som »nykterhetssträfvandenas främjande på den personliga öfvertygelsens väg» eller det ytterligt allmänt hållna talet om en »fullständig och allsidig utredning af alkoholspörsmålet från såväl etisk och social som ekonomisk synpunkt». Och i valstriden gick man än längre i motsatsen till opportunism. Jag hörde t. ex. vid ett högervalmöte i Stockholm, där många nykterister infunnit sig, en talare speciellt tacka kandidaterna därför att de i sina programtal sysslat med »stora och viktiga frågor» i stället för med sådana »småsaker» som de speciella nykterhetskrafven! När vidare en af de uppträdande *kandidaterna* argumenterade mot »literbestämmelsen» vid utminutering och förordade försäljning af bränvin i så små doser som möjligt, för att folk skulle supa mindre — ja, då undrar man inte på, om högerlistan i den kretsen fick alldeles umbära stödet af några röster från »nykterhetsfolket».

I allmänhet har »Allmänna valmansförbundet» — själfva namnet är ju på ett karakteristiskt sätt opreciseradt och intetsägande — ännu ej hunnit frigöra sig från den barlast af vackra allmänna och till intet förbindande grundsatser, som för 20-30 år sedan tillhörde alla partiprograms orneringar. Som sista punkt i ett politiskt valmanifest står sålunda en sats sådan som denna säkerligen allmänt för valmännen acceptabla: »befordrande på alla områden af de sträfvanden, som åsyfta idoghet,

sparsamhet och måttlighet». Dylika förgyllda godtköpsramar äro nu hopplöst omoderna kring politiska taflor och locka ingen att reflektera på konstverket. Snarare skada de genom att skymma undan de sakliga programpunkterna och under valstriden gifva lastarenom rum till lättköpta kvickheter. Tiden karakteriseras af en bestämd sträfvan att komma *from sounds to things*. Därvid måste *alla* följa med, äfven högergrupperna och deras valprogram.

*

Partiprogrammens inflytande i en valstrid är emellertid begränsadt, och valmännen bestämmas kanske i regel långt mer af allmänna tendenser än af någon jämförelse mellan de i sina detaljer ofta blott flyktigt af dem studerade programmen. En af dessa tendenser har vid höstens val särskildt gjort sig märkbar, nämligen rädslan för starkt ökade militärutgifter. När generalskommitténs förslag blef kändt, uppfattades eller åtminstone framställdes det på många håll utan vidare som regeringens, och i några kretsar lär vänsteragitationen just därigenom ha fått ökad fart och hjälpts fram till en eljes kanske tvifvelaktig seger. Vid sidan af »klasslagarne» voro också »millionerna åt militarismen» hvad de socialdemokratiske valmännen framför allt ansågo sig med sina röster afvärja.

I huru hög grad socialiströsterna bidragit till återval af hotade liberaler och inval af nya, låter sig ej säkert beräkna. Man vet ju, att det liberala partiet t. ex. i Göteborg och Stockholm, ehuru bland numerären det svagaste bland de tre stora partierna, fått flertalet mandat, men i många fall kan det disputeras hit och dit — och har så skett — om socialiströsterna varit de vid valet afgörande eller ej. Den starka tillväxten i dessa röstsiffror öfver hela linien är emellertid i alla händelser valens mest i ögonen fallande kännetecken, och den ger självklart partiets andra-kammar-fraktion en starkare ställning än fördubblingen af dess numerär enbart skulle ha kunnat åstadkomma. Herr Branting har redan sagt ifrån, att det var sista gången socialiströsternas hjälp gafs liberalerna och att partiet under det proportionella systemet ämnar gå fram med rena listor, något som i självfva verket ligger i sakens natur, hvarför det verkar rätt egendomligt, då man här och där på högerhåll fram-

ställt detta meddelande som en förkrossande öfverraskning för den liberala partiledningen. Helt nya perspektiv öppnas emellertid härigenom för kommande val, och särskildt borde den socialdemokratiska valmanskårens manstarka deltagande i valen och beundransvärda disciplin vid alla från ledningen påbjudna vändningar gifva båda de borgerliga partierna åtskilligt att tänka på.

Saken är nämligen den — till fullo bestyrkt äfven genom de senast förrättade valen — att *socialdemokraterna äro det enda fullt modernt och effektivt organiserade partiet här i landet.* Högerns valorganisation står ännu på begynnelsestadiet och har nästan för första gången i större skala pröfvats vid årets val; i Stockholm tyckes den gamla liberala valmansföreningen med dess föråldrade organisationsformer ha nått sin sagas slut. All borgerlig valorganisation torde i själfva verket kräfva en genomgripande omläggning, om man skall kunna få fram de i pressen stundom omskrutna »reserver», hvilka alltför ofta skylta vid valtillfällena endast genom sin frånvaro.

Hemligheten med socialdemokratiens försprång på detta område ligger nog däri, att den kan påräkna en *permanent* organisation, som år ut och år in utan afbrott håller den politiska lifaktigheten vaken och noga håller reda på anhängarne, så att de i det afgörande ögonblicket med lätthet kunna påträffas och påverkas. I England, Frankrike, Tyskland o. s. v. tillämpa äfven de borgerliga partierna ganska allmänt dessa moderna och bepröfvade organisationsmetoder, Sveriges borgerliga valmän däremot rycka på sin höjd upp sig till en spasmodisk ansträngning hvart tredje år, men lämnas dessemellan på det hela taget i fred, och under valstriderna får därför allt gärna en provisorisk tillfällighetsprägel, som bjärt sticker af mot socialdemokraternas omsorgsfulla förberedelser. Den personliga påverkningen — »*the canvassing*», som man säger i England — saknar här de nödvändiga förutsättningarna af ett ordnadt, på valen inriktadt partilif under mellantiderna, folkrepresentanterna stå sällan i oafbruten kontakt med sina valmän och deltaga föga i arbetet på dessas politiska uppfostran. Tyvärr komma väl de proportionella valen att göra den personliga växelverkan mellan folkrepresentanten och hans kommittenter än svagare genom enmanskretsarnes borttagande. Desto nödvändigare blir det att med de medel, som stå till buds, söka omgestalta de

bestående partiorganisationerna därhän, att man i tid verkligen når det i sista hand vanligen utslagsgifvande stora partilösa eller åtminstone dåsigt ointresserade »icke-väljare-partiet», ruskar lif i dess politiska intresse och då och då mönstrar sina skaror äfven när icke ett val förestår precis i följande vecka. I allmänhet vill folk ju inte »betala med sin person» eller i hvardagslif få politiken närmare på halsen än i tidningarnes ledare, som man flyktigt genomögnar vid frukostbordet, men om denna likgiltighet ej häfves, går man ovillkorligen äfven här i landet allt mer emot en beslutsam och väldisciplinerad minoritets växande herravälde. »Nykterhetsfolket» ger exempel härpå inom många kommuner, och nya bevis åtager sig nog snart socialdemokratien att prestera.

I hvilken mån *valagitationens öfverdrifter* påverkat valutgången är naturligtvis svårt att säga; om dess häftighet i formerna vittnar den omständigheten, att de ömsesidiga beskyllningarna för hänsynslöshet eller t. o. m. ohederlighet i agitationspåståendena ej vid någon föregående valstrid varit så bittra som i år. Äfven om man ej precis kan ge d:r Fridtjuv Berg rätt i att liberalerna »öfverallt» från högerhåll utskrikits som ett mördareband, så står dock fast, att anfallen på den s. k. »alliansen» stundom utformats hardt när i det groteska och att vid »populariseringen» utaf den liberala jordpolitiken mycket hederliga och beskedliga liberaler utmålats såsom fanatiska fiender till den privata äganderätten. Å andra sidan har man vid högerns bekämpande ej sparat på färgerna, när det gällt att skildra den hiskliga, de värsta ryska förhållanden öfverträffande reaktion, som skulle bli den säkra följden af en regeringsvänlig majoritet i andra kammaren under det gamla rösträttsskickets sista treårsperiod. Naturligtvis hämna sig dylika öfverdrifter. De starka orden sänka den politiska nivån, de repellera från politiken en del finkänsligare naturer, som vilja rättvisa äfven vid bedömandet af motståndarnes motiv, och de kunna i längden aftrubba sinnet för *allvaret* i de politiska striderna, när man tycker sig märka, att de agerandes patos är ihåligt och ej precis sublimt. Många europeiska länder med den mest genomförda kontinentala parlamentarism kunna uppvisa just dylika fenomen, och det är inte på den vägen man når fram till verkligt hälsosam politisk lifaktighet. I aflägsna

landsändar eller inför mycket okritiska auditorier kan metoden måhända till en tid krönas med framgång, men den ger alltid motståndaren tillfälle att posera i den förtalade oskuldens tacksamma roll och medför därför vanligtvis — åtminstone hos en så pass upplyst valmanskår som den svenska — äfven rent partipolitiskt sedt lika mycken skada som gagn.

*

De här ofvan berörda omständigheter, som kunna tänkas i afsevärd mån ha påverkat valutgången vid höstens val, lämna äfven på visst sätt svaret på frågan om denna valutgångs betydelse. Vänstersegern har kunnat vinnas endast med socialdemokraternas hjälp, och den principiella olikheten mellan hufvudsyftena för den segrande koalitionens båda flyglar förhindrar deras samgående synnerligen långt i positiv och konstruktiv politik. Herr Branting undanbad sig också genast i mycket bestämd ton en liberal ministär, och från officiöst liberalt håll svarades med försäkringar om motviljan att »sätta sig på en stol, hvars ena ben är sönderságadt». De liberala förklaringar i motsatt riktning, som sedan framkommo, ändra intet i de solida grunderna för denna ömsesidiga motvilja hos de oppositionellt allierade att pröfva på ett upprepande i närvarande situation af det senaste liberala regeringsexperimentet. Därför förefalla de både i ultrahögerns och socialdemokratiens organ framkomna hånande orden om de liberala ledarnes »taburettfrieri», om »de sura rönnbären» o. s. v. bra nog kortsynta, för att icke tala om att de vittna om ohyfsade vildmannalater i sitt försök att framställa maktens »lullull» som det bestämmande syftemålet för erfarna politikers handlingar.

Ett genomförande af »Lex Hildebrand» eller dylika från socialdemokratiskt håll som »klasslagar» stämplade försök att från öfvervägande arbetsgifvaresynpunkt råda bot för missförhållanden, hvilka ej kunna förnekas och hvars existens äfven på liberalt håll i riksdagen erkändes, är under instundande riksdagsperiod omöjliggjordt. Minimala förefalla äfven utsikterna för det fullföljande af 1902 års stora arméreform fackmännen

tämligen enhälligt kräfva, och mellan riksdagens båda kamrar har motsatsen skärpts och möjligheten till en skarp konstitutionell konflikt ryckt närmare. Däremot lära väl utsikterna ha ljusnat för ganska många sociala reformer, för hvilka den nuvarande första kammaren, enligt hvad erfarenheten visat, endast står att intressera genom en stark andra-kammarmening och trycket ifrån en utaf denna påverkad regering. Till lösning af frågan om den s. k. parlamentarismens ytterligare utveckling inom svenskt statslif lära dock de förrättade valen föga ha bidragit. Diskussionen om regeringens afgång eller kvarstannande visade tvärtom, att inom alla partier brytningen mellan den teoretiska åskådningen och de omedelbara praktiska partiintressena grumlat till denna fråga på det mest öfverraskande sätt. Den sammanhänger ju på det allra närmaste med första kammarens ställning inom statslifvet, och häri har det hvilande rösträttsförslaget infört en än så länge svårberäknelig faktor genom sin starka demokratisering af första kammaren och sitt förstärkande af dess grundvalar i valmanskåren.

Socialdemokratien vill tydligen — som många yttranden af dess ledande män till fyllest visat — drifva fram en författningskamp mot första kammaren, medan ännu motviljan mot denna riksdagshalfva i dess oreformerade skick sitter fast i folkmedvetandet. Den som opposition något så när eniga vänstern skulle enligt detta recept försätta högerregeringen i den otrefliga belägenhet herr Branting antydt med sina ord om »en orm i en myrstack», och mot första kammaren skulle drifvas den från de engelska liberalernas strider mot öfverhuset kända taktik, som där kallas »*the policy of filling the cup*». Vid första lämpliga tillfälle skulle sedan bägaren förklaras ha flödat öfver och »herremakten» tvingas att vika för den i andra kammarens sal koncentrerade »folkmakten». Den för liberaler i många länder karakteristiska förkärleken för författningsreformer i det oändliga borde naturligtvis underhjälpa en dylik taktik, hvilken ock måste verka som ett sammanhållande kitt mellan de på många andra områden disparata vänsterflyglarna. Utsikterna till en dylik utveckling af vårt riksdagslif under de närmaste åren äro knappast lockande, ty de konstitutionella tvistefrågorna ha redan upptagit allt för mycket af den tid och det intresse våra stora ekonomiska och sociala problem ha rätt att i första hand

för sig kräfva. Det förefaller också något tidigt att omstöpa första kammarens grundlagsbefogenheter, innan man fått se, huru den nya första kammaren kommer att taga sig ut. Vid årets riksdagsmannaval har första kammaren väsentligen fått tjäna till »refuge» för förolyckade medlemmar af den andra, och med den oberäknelighet och de dekapiteringsmöjligheter det proportionella valsättet medför, lära väl partierna äfven framgent nödgas anlita den utvägen att bevara sina favoriter åt riksdagslifvet. Ett lossande på bostadsbandet, t. ex. för f. d. riksdagsmän, vore kanske att tillråda för att motverka de menliga verkningarna af ett nödfallsförfarande, som förrycker lagstiftarnes mening med första kammaren och bereder det partipolitiska lifvet onödiga olägenheter, från hvilka man i de flesta andra länder frigjort sig.

Frågan om första kammarens ställning, hvilken vänstersegern vid höstens riksdagsmannaval bragt i förgrunden, beror emellertid icke enbart på grundlagsparagrafernas betydelse och de olika partiförslagen till ändring i dessa. Ej så litet betyder härvidlag första kammaren själf och dess känsla för begränsningen i dess politiska makt, hvilken — det kan nu ej hjälpas — ej är uttryckt med grundlagsparagrafen om båda kamrarnes »lika behörighet och myndighet», som är en helt annan sak. På graden af första kammarens politiska takt och verklighetssinne beror måhända om höstens riksdagsmannaval skola bilda inledningen till en ny kraftförödande författningsstrid, innan ännu det nya riksdagsskicket fått visa hvad det går för och den stora allmänheten fått sitt politiska intresse vidgadt till att ej så uteslutande, som de senaste åren varit fallet, sysselsätta sig med grundlagsreformer. Samma verklighetssinne skulle kanske också säga de liberala ifrarne för det politiska lifvets uppgående i permanent författningsreparation, att det maskerade enkammarsystemet, sådana våra svenska partiförhållanden nu äro och tendera att ytterligare utveckla sig, minst af allt skulle gagna liberalismen, utan snarare det parti, som redan nu åt den liberala demokratien endast vill tillmäta en tills vidare tolererad och t. o. m. gynnad »förgårdsställning» strax utanför det rätta templets, socialdemokratiens, heliga och allraheligaste.

SAMHÄLLET OCH STREJKERNA

NÅGRA REFLEXIONER MED ANLEDNING AF KOMMUNALSTREJKEN I MALMÖ

af docenten *Eli F. Heckscher.*

Att kommunalarbetarstrejken i Malmö gifvit viktiga lärdomar är i dessa dagar så allmänt erkändt, att man knappt kan förmå sig att säga det, men icke desto mindre är det sant, och hvad mera är — vissa af lärdomarna synas knappast ha blifvit så klart insedda som önskvärdt varit.

Faran af ekonomiska företag i statens och kommunens hand har ofta utmålats af förskrämda gammalliberala teoretiker. Men en knappast tillräckligt uppmärksammad fara hotar sådana företag i demokratiska samhällen just från *arbetarne,* som själfva så mycket ifra för driftens »socialisering». Ty i ett demokratiskt samhälle, där arbetarne mer eller mindre ha fått makten, bli stats- och kommunalföretag i allt högre grad *behärskade af sina underlydande.* Arbetarne, som skola lyda företagens chefer, äro i egenskap af valmän dessa chefers principaler. Hvilka oerhörda faror denna utveckling medför borde väl till och med en socialdemokrat kunna förstå. Vi svenskar ha tillräcklig erfarenhet af saken från Frihetstiden, då de underordnade ämbetsmännen i riksdagen sutto till doms öfver sina chefer riksrådens handlingar och gåfvo dem politiska föreskrifter — med kändt lysande resultat. Det är samma klippa, hvarpå produktionsföreningarna i alla länder strandat. Under det sista årtiondet har det därför i öfverensstämmelse med den engelska *socialisten* mrs. Webbs (miss Beatrice Potters) uppfattning ansetts som en ortodox tillämpning af kooperationsidén, att de i de kooperativa företagen anställda ej skola få ha inflytande — d. v. s. ej ens rösträtt — i afseende på företagens skötsel, detta efter mönster af den engelska statsförvaltningen, hvars medlemmar ej få tillhöra den aktiva politiken. I en socialiststat skulle säkert något liknande få före-

skrifvas, såsom äfven Bellamy tänker sig i sin bekanta socialistroman »En återblick». Men det borgerliga samhället anses af arbetarne tydligen ej moget för en sådan åtgärd, och det motsatta förhållandet har också, som jag nyss antydde, prejudikat i en del af våra sämsta politiska traditioner. Just på grund af sitt större inflytande på offentliga än på privata affärsföretag vilja arbetarna ofta drifva fram de förra och trycka ned de senare, och om man tänker sig en demokratiskt styrd kommun utan större industri i privata händer, men som under påtryckning af detta slag »kommunaliserat» allt hvad kommunaliseras kan, finner man lätt, att de i stadens tjänst anställda arbetarne i sin egenskap af valmän alldeles kunna behärska sin principal kommunen.

Äfven om dessa faror i sina allvarligaste former ännu tillhöra framtiden i vårt land — medan de däremot redan visat sig på många håll, särskildt i Norge med dess ödeläggande demokratiska kommunalförvaltning — befinna sig staten och kommunen, särskildt den senare, redan nu i en betänkligt svag position i förhållande till sina arbetare, bland annat af det skäl att hvarken staten eller kommunen lämpligen kan — eller än mindre för sina valmän får — *sammansluta sig med enskilda arbetsgifvare* i arbetsgifvarorganisationer. Det är i detta hänseende tillräckligt att erinra om den indignation som i dagarna väckts af — det felaktiga — ryktet om en samverkan mellan Kungl. Järnvägsstyrelsen och Svenska arbetsgifvarföreningen. Den sammanslutning af Sveriges kommuner *sins emellan* som i dessa dagar kommit till stånd kan åter möjligen få värde äfven i afseende på arbetsaftalet, genom att skapa gemensamma regler för kommunalarbetarnes ställning i olika städer, men den kan aldrig göra samma tjänst som en organisation af arbetsgifvare på samma arbetsmarknad.

Kommunens liksom statens företag utgöra emellertid ett gemensamt intresse för alla samhällets medlemmar, och då arbetarne i förhållande till dessa företag intaga en ofta orättvist stark ställning, måste uppenbarligen samhällets neutrala medlemmar känna ett särskildt ansvar för tillvaratagandet af företagens intressen. Detta blir än mera tydligt, då man ser hvilka företag det är som vanligen ligga i statens och kommunens hand. Det är i hufvudsak — och bör vara — företag som dels

mer eller mindre utgöra hvad man kallar naturliga monopol, dels äro oumbärliga för alla samhällsmedlemmars hälsa, välfärd och rättsskydd. En glasbruks- eller järnbruksstrejk kan vara nog så obehaglig för konsumenterna, men under i öfrigt normala förhållanden vållar den knappast några större svårigheter, ty dels kan man för en tid dra sig fram utan nya glas eller ny spik och dels är det en lätt sak att få sina glas eller sin spik från utlandet. En bagarstrejk öfver hela landet är redan farligare, ty man har svårt att undvara bröd och äfven svårt att få det utifrån. Men många möjligheter att reda sig finnas också i detta fall — t. ex. att hvar husmor bakar själf. När man åter kommer till kommunikationsyrkena, blir situationen en helt annan, ty bättre än en effektiv handelsblockad förmår en fullt genomförd kommunikationsstrejk kasta en ort tillbaka på sina egna och den närmaste omgifningens tillgångar. En sådan strejk kan alltså med andra ord på rätt kort tid svälta ut en modern storstad som för sin lifsmedelstillförsel är beroende af ett område på minst en à två hundra kilometers radie. Hvarje möjlighet att vare sig se tiden an eller bygga på andra länders eller ens andra landsdelars arbetsprodukt är här utesluten. Detsamma är förhållandet i de yrken som direkt beröra rättsskyddet, den allmänna ordningen, hälsovården och snyggheten: belysningsverksamheten, vattentillförseln, renhållningen, polisen, brandkåren — allt *kommunala* uppgifter — samt vidare hospitalstjänsten och fångvården. Att dessa yrken till en del falla utanför det egentliga näringslifvets område förändrar ej sakens innebörd det minsta, som jag strax skall närmare visa.

Hvad blir följden af dessa förhållanden? Tydligen att *dessa enstaka yrkens utöfvare ha hela samhället i sin hand.* En gas- och elektricitetsarbetarstrejk i december månad höljer staden i ogenomträngligt mörker mer än halfva dygnet, en renhållningsstrejk i rötmånaden eller vid kolerans annalkande skulle kanske göra en mängd människor vansinniga af skräck, en strejk af fångvaktare och hospitalsvaktare skulle släppa lös 3,000 fångar och 7,000 sinnessjuka öfver landet, och hvad en polisstrejk skulle innebära vill man hälst slippa tänka på.

Det går ej längre an att säga — såsom allmänt sades ännu för några år sedan — att sådana saker äro omöjliga; därtill äro våra egna och andra länders färska erfarenheter alltför talande.

Sommarens sista signifikativa ehuru ej mycket uppmärksammade händelse var hospitalsvaktarnas sammanslutning öfver hela landet. Visserligen ha de faktiska strejkförsöken af dessa eller några af de andra kategorierna hittills varit små och fåtaliga, och särskildt järnvägsmännens förklaring om att ej vilja deltaga i den hotande generalstrejken i somras ansågs ju på arbetarhåll såsom bevis på en märklig högsinthet. Men visar ej just detta hur farlig situationen är? Arbetarna äro sannerligen medvetna om styrkan i sin position, och om de äro villiga att afstå från att utnyttja den direkt, så beror det på att de vilja utnyttja den indirekt. Detta är för resten ganska mänskligt och naturligt; icke ens arbetare äro mera än människor, och en envåldsmakt sådan som denna kan ej undgå att utmynna i tyranni af värsta slag. Ingen fordran från dessa arbetargrupper kan vara så orimlig, att den ej utan uppskof måste beviljas, ty alternativet är anarki eller fara för lif och hälsa.

Först när man fullt tänker sig in i dessa konsekvenser, inser man hvad kommunalstrejkerna bära i sitt sköte och hur nödvändig det laglydiga samhällets reaktion är emot öfvergrepp af detta slag.

Emellertid kan intet vara mig mera fjärran än att mana fram skräckbilder af arbetarnas förkrossande öfvermakt och samhällets maktlöshet. Predikningar af det slaget förorsaka endast öfvermod där det behöfs nykterhet, och skräck där det behöfs mod. De äro dessutom missvisande. Samhället saknar glädjande nog ingalunda själf medel att afvärja sådana följder i dess egen utveckling.

Det är ej meningen att här upptaga den åtminstone för tillfället — lyckligtvis — afsomnade striden om en lagstiftning mot »allmänfarliga strejker». Endast så mycket må sägas, att icke blott det senast framkomna förslaget härtill utan såvidt man kan se alla praktiskt utförbara förslag lida af det dubbla betänkliga felet att vara på en gång orättvisa och ineffektiva. I motsats till exempelvis arbetarskyddslagstiftningen skapar åtgärden ett speciellt straffrättsligt ansvar för aftalsbrott, utan att först tillse om det aftal, som den sålunda skyddar exceptionellt starkt, verkligen är så rättvist att det förtjänar ett skydd af detta slag. Men vidare hänger lagstiftningens effektivitet i första rummet helt och hållet på att aftalsbrott verkligen ägt

rum, och i den mängd fall då en strejk bryter ut utan att så är förhållandet, är lagstiftningen alldeles maktlös och kommer att bli det i tilltagande grad, emedan arbetarna skola veta att hindra ingående af alla aftal som ej kunna uppsägas på kortast möjliga tid. Slutligen medför lagstiftningen samma följder som all arbetarlagstiftning af det slag, som förbiser kollektiviteten, och den blir därför äfven i bästa fall en pappersföreskrift. Den drabbar nämligen ej organisationen, som man kan komma åt och genom hvilken man också kan komma åt den enskilde arbetaren, utan den gör det fruktlösa försöket att *direkt* drabba arbetarnes massa — alldeles som om någon skulle tro det vara utförbart att häkta först några tusen arbetare på en gång och sedan kanske de tiotusen som »sympatistrejkade» till förmån för de första.

Det felaktiga i denna frågas tidigare behandling beror till stor del på en skötesynd, hvars fördärfliga verkningar sträcka sig ut öfver vida kretsar af vårt samhällslif. Vi svenskar måste sluta upp med denna ynkliga lust att så snart något är på tok ropa på bristande lagstiftning och skylla på »myndigheterna», då vi själfva genom någon självuppoffring och samverkan eller kanske t. o. m. endast genom en smula initiativ skulle kunna afhjälpa svårigheterna. Man ropar på polis och på ny lagstiftning i stället för att tänka på sitt eget ansvar för ordningens upprätthållande och sina möjligheter att reda sig med gällande lagstiftning. Man resonnerar som om det vore »polisens sak» att en förbrytare undkommer eller en kvinna blir förfördelad på gatan, och som om andra människors sak vore att med sin nyfikenhet om ej med mera direkta medel hindra rättvisans utöfvande.

Om någon räddning skall finnas från vissa arbetargruppers allenaherravälde, är det nödvändigt att till strid mot denna moraliska dekadens kalla till nytt lif den gammalgermanska rättsprincip, på hvilken alla moderna samhällen ytterst bygga. Denna princip innebär, att äfven om den allmänna välfärdens upprätthållande i normala fall kan vara uppdragen åt vissa fackmän, de må nu kallas ämbetsmän, polis eller arbetare, så är den dock i princip en plikt för hvarje medborgare. Man måste hos alla medborgare väcka känslan af *plikt emot samhället*, af skyldighet att träda in och tillvarataga hvad som bragts i fara genom att yrkesarbetarne på goda eller dåliga skäl lämnat sina poster.

Arbetarnas solidaritetskänsla är ett till leda omtuggadt tema, men den är ett faktum och i vissa hänseenden ett glädjande faktum. Den begränsar sig emellertid så fullkomligt till den egna klassen, att samhällets intressen för denna känsla helt enkelt icke existera. Kommunalstrejkerna utgöra ett särskildt flagrant bevis härpå, ty de vända sig just mot den »socialistiska» delen af det nuvarande samhället — mot den del af samhället som ej skulle vara väsentligt olika i själfvaste socialiststaten. Skall samhällets välfärd kunna räddas i dessa fall, då statens tvångsmakt i själfva verket så ytterst litet förmår, så måste det bero på samverkan af samhällets *medlemmar* — af *alla* goda medborgare, oberoende af åsikter. Vilja samhällets radikalare element ej vara med, så visar det endast, hur litet sinne dessa element i verkligheten äga för samhällets bästa, då detta kommer i strid med en viss öfvermäktig samhällsklass' fördomar, och det är sannerligen endast ett ytterligare skäl för de verkliga vännerna till det allmänna bästa att spänna sina krafter och göra sin plikt. Då, men också endast då, äga vi möjlighet att finna en tillräcklig motvikt mot kommunikations-, stads- och kommunalarbetarnes öfvermakt.

När några nyblifna studenter vid renhållningsstrejken i Stockholm på våren 1905 ingrepo som »strejkbrytare» och efter ringa förmåga bjödo till att hålla hufvudstaden fri från strejkens värsta följder, väckte detta en fullkomlig storm ej blott bland arbetarna utan bland den radikala ungdomen i allmänhet. Hvilka särskilda förhållanden som härvid kunna ha spelat in, behöfver nu ej närmare beröras, men däremot är det af intresse att minnas, att man då på ganska många håll betraktade strejken som någon slags helig ceremoni, som ej fick störas af utomstående, och att oafsedt hvad som stod på spel ingen hederlig människa fick vara »strejkbrytare». Då man frågade dem som argumenterade på detta sätt, om de med händerna i kors ämnade se Stockholm brinna ned i händelse af en brandkårsstrejk, fick man intet svar.

Sommarens kommunalstrejk i Malmö visar, hur mycket händelsernas egen logik lärt en hel del välvilligt folk. Från »borgerligt» håll har veterligen denna gång ingenstädes gjorts gällande — såsom det skedde 1905 — att strejkmoralen är ett samhälles högsta lag och yttersta bud. Socialdemokraters och ungsociali-

sters öfvermod i Malmö — till stor del utan tvifvel en frukt af de lugnare elementens mångåriga passivitet eller slappa medkänsla — har sent omsider väckt breda lager till medvetande om faran, och Malmö stads borgare ha under två månaders kroppsarbete lagt i dagen en allmänanda sådan som ännu intet annat svenskt samhälle haft tillfälle att i handling visa.

Hvad som 1905 ännu var en allmänt misstrodd chimär har härmed visat sig vara en praktiskt utförbar åtgärd. En stor kommuns företag hafva visat sig kunna hållas i gång i två månader endast med hjälp af stadens tjänstemän och frivillig, på förhand oöfvad arbetskraft. Dessa småningom till 1,300 uppgående »arbetsvilliga» ur samhällets alla lager ha varit i stånd att vecka efter vecka hålla ut med det för dem främmande arbetet och ha räddat staden från underkastelse under egna aftalsbrytande arbetare. Att ett fåtal utlärda arbetare ganska snart kunde förvärfvas, var visserligen en faktor i framgången som ingalunda får förbises, men tydligen skulle det ha varit otänkbart att endast med deras hjälp hålla arbetet i gång.

Erfarenheterna från Malmö ha vidare visat, att en hel del af de viktigaste kommunala verken, nämligen gas-, elektricitets- och vattenverken, i hufvudsak kunna skötas af sina egna tjänstemän eller ett fåtal andra ingeniörer, om ej några allvarligare ledningsfel eller andra anledningar till större reparationer uppstå. Häri ligger trygghet emot arbetarnes allmakt på området. För reparationsarbeten inom dessa områden, men framför allt för renhållningsarbetets olika grenar är emellertid en stor styrka alltid behöflig, och något slag af förberedelse eller öfning är i dessa fall mer eller mindre oumbärlig. Kommer man sedan till kommunikationsyrkena, är en föregående utbildning helt enkelt ett conditio sine qua non. Ingen skulle vilja anförtro ett lokomotiv åt en aldrig så välsinnad frivillig utan särskilda kvalifikationer. I hvarje fall är en *organisation* af det frivilliga arbetet af största vikt.

Frågan är därför, om man gör rätt i att upplösa den organisation af frivilligt arbete som med möda sammanfogats och om icke snarare något borde göras för att *gifva varaktighet åt den frivilliga värnpliktskår som upprätthållit arbetet i Malmö.*

Tanken med denna uppsats — för så vidt den har något direkt praktiskt syfte — är närmast att förorda upprättandet af

fasta frivilliga kårer. På de ställen där ingen strejk väckt medborgarna till medvetande om faran, har detta kanske sina svårigheter, men exempelvis i Malmö borde det vara en lätt sak. Alla för saken intresserade borde skrifva in sig i särskilda listor, efter kommunalmyndigheternas anvisning och sin egen föregående utbildning tilldelas vissa yrken, erhålla en elementär utbildning i dessa och därefter hålla myndigheterna underrättade om ändring i vistelseort o. s. v. Att en mängd af de sålunda inskrifna i afgörandets stund skulle visa sig förhindrade att inträda är alldeles otvifvelaktigt, men att afbränningarna sålunda alltid måste beräknas mycket rikligt, är endast en anledning att enrollera så mycket flera. Tillvaron af sådana frikårer i vissa städer skulle otvifvelaktigt utöfva ett återhållande inflytande på kommunalarbetarna äfven i andra städer, ty de böra kunna förutse, att öfverdrifna anspråk från deras sida skulle medföra upprättande af liknande sammanslutningar litet hvarstädes.

Så långt borde man kunna komma endast genom frivilligt organiseradt samarbete. I flera fall, såsom t. ex. beträffande hospitalsvaktarna, förefaller det emellertid omöjligt att nöja sig endast med sådan hjälp. Här måste nog statsmakten ingripa. Den form som härvid förefaller lämpligast är att hvarje person under en viss ålder som ett bestämdt antal år åtnjutit undervisning vid någon af statens högskolor — i det här närmast berörda fallet exempelvis alla medicine kandidater — ålades att vid behof stå till tjänst med att uppehålla den allmänna ordningens mest elementära funktioner.

Det förslag som här skisserats skall förmodligen från arbetarhåll mötas med beskyllningen för våldsam arbetarfientlighet, af många »praktiska män» betraktas såsom alltför fantastiskt och af alla bekväma anses som ett oförsvarligt försök till ingrepp i individens frihet. Några ytterligare ord till försvar för tanken må därför sägas.

Att planen ej blott för några få dagar utan för flera månader låter sig realiseras, synes tillräckligt framgå af erfarenheterna från Malmö. Utöfver det som i Malmö presterats fordras här endast planmässighet och organisation, hvilket ej bör vålla de frivilliga något nämnvärdt ökadt besvär.

Planens egentliga försvar är emellertid enligt min mening att den utgör den *enda utvägen.* »Järnvägsbataljoner», regelbundna trupper o. s. v. såsom reservmanskap utgöra nämligen ett högst opålitligt skydd, ty det är ej alltid någon svår sak att förmå den »kamrat i vapenrocken» som afsetts att ersätta den strejkande att själf strejka. Detta kan man däremot aldrig väntas skall lyckas med frivilliga. Arbetets upprätthållande får ej hänga endast på någon *betald* styrka, ty då förefinnes alltid risken att just den styrkan blir demoraliserad.

Så till sist de förutsedda invändningarna från arbetarhåll. Om argumentationen i denna uppsats varit riktig — och jag tror det skall vara svårt att vederlägga den — så är det tydligt att kommunikations- och kommunalarbetarne under förutsättning af att inga »strejkbrytare» inkallas äro så godt som allsmäktiga. Detta kan väl knappast ens ur arbetarsynpunkt anses riktigt, i synnerhet som det lätt kan bringa andra arbetargrupper i betänkligt beroende. Men för öfrigt är man väl ej bland arbetarne nog naiv att tro, att ett samhälle med någon lifskraft i behåll skall tåligt finna sig i att terroriseras af en liten klick arbetare. Får man ej frivilliga hjälpare i nöden, söker man anställa *professionella* »strejkbrytare», och det är ojämförligt mera fördärfligt för de föregående arbetarne. Dessa strejkbrytare komma nämligen för att *ersätta* de strejkande; ju längre strejken varar, dess lättare kan arbetsgifvaren reda sig utan de strejkande, och då den är slut har han svårt att göra sig af med sina medhjälpare i striden. Med de frivilliga arbetarna är förhållandet alldeles motsatt, ty allt eftersom tiden går, få de allt svårare att försumma sina vanliga sysselsättningar, och endast undantagsvis stanna de kvar för alltid.

Detta utgör också ett svar på den invändningen, att man genom ett ingripande beröfvar arbetarna deras enda vapen i striden, nämligen strejken. Äfven frånsedt att icke hur stora intressen som hälst få sättas på spel för att vinna individuella fördelar eller klassfördelar, är argumentet felaktigt. *Ingripandet riktar sig ej mot arbetarne.* Endast ett *minimum* af skydd för snygghet, ordning och hälsa kan genom det frivilliga arbetet undanryckas strejkens verkningar; mer än nog återstår för att — särskildt i det fall att allmänna opinionen är på deras sida — sätta de strejkande vapen i händerna. Till stöd härför skall jag som

slutord citera tidningen »Social-Demokratens» reflexioner med anledning af Malmöstridens utgång (den 3 okt. 1908): »Frivilliga hjälpare anmälde sig i mängd för strejkbryteri. Vecka efter vecka har gått, arbetet har nödtorftigt utförts af dessa frivilliga, men detta skulle dock ej kunnat fortsättas i längden. Hade arbetarnas ställning varit byggd på fullt solida grunder, lider det intet tvifvel att de till sist skulle hemfört segern.»

SVENSK KONSERVATISM

af *Svenske.*

Två teateraftnar i december 1906. Från den nyinvigda Oscarsteaterns tiljor muntra Frihetsbrödernas tokroliga upptåg en nästan fullsatt salong: damer i vackra aftontoaletter, stadgade herrar i redingote, smokingklädda ungdomar, det yngre feminina släktet med knappast halflånga kjolar — alla möjliga berömdheter bland ämbetsmän och affärsidkare, kommunalpampar, politiker af namn och yngre officerare med grann karriär framför sig. Kvällen efteråt går Strindbergs Gustaf Vasa på Svenska teatern. Här nästan dystert folktomt: några långlockiga, mörkt blickande skaldeynglingar, ett konstnärskotteri, rösträttskvinnor, vänsterpublicister, kanske en lärarinna, som smått ber om ursäkt, att hon dristat sig föra hit sin klass.

Intet ondt om Offenbachiaden! En hjärna, som under dagens släp genomsurrats af börsnoteringar, affärstelegram, rösträttsutredningar, kommittébetänkanden och annat slikt, det stora arbetets nödvändiga tillbehör, den kan väl behöfva till kvälls ett uppsluppet skratt och en tjusande melodi. Men är det ändå inte något egendomligt, att, när undantagsvis en svensk skald skapat ett nationellt skådespel af beståndande kraft, eller när något af den klassiska dramatikens eviga mästerverk går öfver svensk scen, då lyckas denna kanske högst ett tiotal kvällar samla en gles publik. Och denna publik rekryteras till mycket öfvervägande del ur kretsar, som ha namn att vara ganska »avancerade». Men »de samhällsbevarande», de som anse sig representera god ton och sund smak här i landet, de ha huru många aftnar som hälst lediga för Offenbach och Strauss och Lehár, under det de på sin höjd för syns skull och med inre

opposition sitta af en Strindbergs- eller Shakespearekväll: det får åtminstone lof att vara Ludvig Fulda eller Bernard Shaw, som verkligen skall draga dem från operett-tonerna, och Gud vet hur det skulle vara, om de rätt förstode den Shaw, som de applådera!

Detta är symptom, som kunna spåras på många områden. Vi glädja oss alla — om ej förr, så när vi trampa utländsk botten — åt den unga konst och litteratur, som uppvuxit inom våra landamären och nått berömmelse långt därutanför. Men hvilken del har det officiella, i statskalenderns blå band inrangerade Sverige tagit i denna utveckling? Eftervärlden lär komma att säga: »det har befordrat den på samma sätt, som vårens frostnätter och pinande blåst befordra den vegetation, som öfverlefver. Det har genom sitt motstånd, sin ovilja eller i bästa fall sin likgiltighet nödgat de lifskraftiga elementen till hårdare ansträngning och intensivare ansats, tills slutligen motståndet och den ovilliga kritiken väl ej upphörde men icke längre förmådde något.» Nåväl, om det varaktigt bestående som regel blott skapas under hård kamp, så kunna vi ju i det här fallet ha en viss rätt att glädjas, för hela landets och folkets del. Men alla som anse, att det s. k. officiella Sverige, det samhällsbevarande, det högersinnade eller huru det nu skall nämnas, att detta haft och alltfort har viktiga uppgifter att fylla vid nationens utdaningsarbete, alla de ha skäl att djupt beklaga dessa företeelser. Ty dessa betyda, att den konservatism, som ännu är så bred i högsätet och talar så högljudt vid politiska sammankomster och på bygdernas stämmor, skjutit ifrån sig några de liffullaste af våra dagars nya kulturimpulser, kanske rent af gjort dem till sina varaktiga fiender.

Det är den naivaste tanklöshet att bara räkna taflor, skulpturer och poesiböcker, möjligen jämte dem de exakta vetenskapernas laborationsarbeten, som mätare af en nations kulturvärde — en farlig tanklöshet för resten, ifall verkligen ett folk som helhet skulle förfalla till den. Exempel saknas ej alldeles. Men det är lika tanklöst att behandla dessa och liknande faktorer som nationellt likgiltiga. Gör man sig konsekvent skyldig till den tanklösheten, ja, då har man själf afstängt sig från just de meddelelsemedel, hvilka höras vidast omkring och tala djupast till sinnena.

Vårt officiella Sverige rymmer många växlande schatteringar, och det vore därför orätt att skära det öfver en kam. Men nog kan man utan orätt säga, att dess stora massa satt tankelättjans slöa ovilja mot bra många af de sista decenniernas nya sträfvanden inom konst och litteratur, vetenskaplig forskning, samhällsarbete o. dyl. Det är icke fråga om allvarsam kritik, ty den befruktar alltid och mera, ju skarpare saklig den är, utan om »jag-vill-inte-veta-af-det»-kritiken, hvilken har sin rot i obehaget att ändra det allra ringaste i tankegång och vanor. Men utan hänsyn till den kritiken går lifvet sin gång, ständigt upprullande nya perspektiv, ständigt framkallande nya spörsmål, nya tolkningsförsök. De djärfva röster, som funno högeröronen tillstoppade, mottogos med bifall till vänster, ej på grund af någon lifligare intelligens på det hållet, men därför att det klang af opposition och gjorde sig bra inför de breda lagren. Och nu? Utan öfverdrift kan man säga, att skaran af dem, som gjort starkare insats i vår senaste andliga kulturutveckling, står vår politiska vänster nära och följaktligen indirekt befordrar dess arbete. Hvilket icke skett af nödvändighet eller ursprungliga sympatier, utan mest därför, att motsidan saknat intresse för deras arbete, där den icke gjort hvad den gittat för att förhindra det.

I dessa dagar är det icke utan vikt att erinra sig detta och besinna dess betydelse. Efter afslutade andra kammarval, inför en till god del ny riksdag och inför det stora ovissa, som rösträttsreformen skall bringa, diskutera vi allmänt den politiska framtidens möjligheter. För alla, som skatta ärfda nationella värden högt, är det då viktigt att klargöra för sig konservatismens nuvarande ställning. Huru kom det sig, att högerns med så glada förhoppningar och så käcka signaler började valkampanj blef till ett sa fullkomligt nederlag? Och huru arta sig dess chancer för kommande tider? I bägge hänseendena lär det nu sagda innehålla åtskilliga förklarande moment till högersidans konstanta nedgång. Men därutöfver är det skäl att ägna uppmärksamhet åt den afslutade valrörelsens förutsättningar och specifika företeelser.

* * *

Herrar valaritmetici må addera och subtrahera sina siffror bäst de gitta, det resultatet står i hvarje fall ogensägligt kvar efter årets kampanj, att en ganska väsentlig förskjutning åt vänster ägt rum inom riksdagens andra kammare. I och för sig behöfver detta förminskande af högerns inflytande ej vara så mycket att beklaga, ej ens af dem som rubricera sig samhällsbevarande. Ty den lugna utveckling på det beståendes grund, som väl får betecknas såsom högerpolitikens mål, den blir när allt kommer omkring en nödvändighet äfven för ett till makten kommet avanceradt reformparti. Det är bara i ungdomliga s. k. föregångsstater, där man ännu icke hunnit få några mera invecklade samhällsproblem, som det går för sig att låta reformkärran köra fram i obekymradt traf. I kulturstater med gammalt arf att förvalta få reformlagarna vackert anpassa sig efter förefintliga villkor, ej vice versa; där blir det därför så många reella hänsyn att med nödvändighet observera, att äfven entusiaster af renaste vatten tvingas att i det praktiska arbetet rätt väsentligt dämpa sin ifver.

Emellertid, om man sålunda ej har några skäl att vänta sig en upp- och nedvändning af våra inre förhållanden, därför att liberalerna ökat sina siffror i andra kammaren med en del enheter, och därför att deras ententister socialdemokraterna fördubblat sina, så är det i alla fall icke någon irrelevant sak, om vi för framtiden skola ha att räkna med ett något så när inflytelserikt högerparti eller icke. Vi få lämna därhän, hvad vi tilläfventyrs tycka om den nuvarande partiuppdelningens grunder; vi få ock för tillfället åtminstone lämna ur räkningen de skönjbara ansatserna till grupperingar efter helt nya principer — i närvarande stund och för en rätt lång framtid måste vi kalkylera med en andra kammare, som klyfver sig i en konservativ höger, en meleradt liberal-radikal vänster samt ett socialdemokratiskt parti. Vid denna trekropparställning ligger ganska mycken vikt på, att den öfvermodigt sjudande kraft, som det ungdomliga arbetarepartiet reder sig att utveckla, icke bara motväges af det konglomerat, som bär namnet liberala samlingspartiet. Icke så mycket den utskrikna liberal-socialistiska alliansen som fastmera detta partis inre konsistens gör det ganska litet ägnadt att under riksdagsarbetets tunga och hetta klart urskilja, hvad af socialreformatoriska pretentioner som bör nyktert af-

visas, och hvad som i samhällets verkliga intresse skall befordras. Ett arbetsdugligt konservativt parti har här en viktig uppgift. Men för att vara arbetsdugliga måste våra konservativa veta, hvad de vilja, icke som hittills allenast hvad de icke vilja.

För närvarande är det den svenska konservatismens utmärkande fel, att den framträder så rent negativ. Det skall naturligtvis icke kunna förnekas, att ej den nuvarande konservativa regeringen under sina två riksdagar genomfört åtskilliga betydelsefulla reformer. Men antingen ha dessa varit af den allmänt erkända betydelse, att för deras räkning de vanliga partigrupperingarna saknat vikt, eller också har det med dem »varit en annan historia», hvarom mera sedan. Den enda verkligen konservativa tanke, som under treårsperioden samlat och verkat, proportionalismen, har alldeles öfvervägande varit af negativ innebörd.

Nu genmäles naturligtvis, att proportionalismen visst icke i och för sig är en konservativ tanke utan städse varit omhuldad af liberal-radikala teoretici, samt att dess införande af rättvisans princip vid allmänna val bör erkännas som en positiv insats. Låt oss ej upprepa en redan afslutad teoretisk diskussion utan låt oss betrakta saken historiskt! Hvilka inkastade först på allvar proportionsvalsystemet i vår rösträttsdebatt? Ledande högermän från båda kamrarna, hvilka i detta valsätt funno en af de »betryggande garantierna» mot allmänna rösträttens vådor. Hvilka blefvo i fortsättningen proportionalismens apostlar? De Stockholmshögermän, hvilka jämte meningsfränderna i två andra storstäder ensamma i landet hade erfarenhet af det barocka listvalsystem, som öfverallt visat sig vara majoritetsväldets mest effektiva vapen. Med berättelsen om sina tvifvelsutan oförtjänt ledsamma erfarenheter hypnotiserade de sig själfva och sina meningsfränder kring allt riket, till dess ingen såg den enkla åtgärden »enmansvalkretsar i storstäderna» utan alla enstämmigt ropade på »reformerade listval, så att vi icke förintas». Och för denna uppgift att med valsättet som medel rädda ett parti, hvilket icke själft vågade hoppas på sin framtid, vanns första kammarens stora majoritet vid 1906 års riksdag. Det kan icke hjälpas, att ett sådant räddningsarbete ter sig öfvervägande negativt.

I fortsättningen blef nu visserligen proportionalistreformen något vida mer än blott negation. Men litet hvar vet, huru detta kom sig. Den skicklige politiker och förfarne affärsman, som i maj 1906 öfvertog administrationen af det tilltrasslade högerboet, sade sig från början, att hvarken dess gamla värdepapper eller dess dittills disponibla namn voro något att komma med på marknaden. Och som han visste, att hans egentliga hufvudmän icke skulle våga draga sina namn tillbaka, gaf han djärft sitt rösträttspapper en sådan räckvidd, att det jämväl efter liten jämkning vann goda vänsterpåskrifter och därmed tillförsäkrades pålitlig framgång. Att denna lika djärfva som lyckade transaktion icke alltför gärna godkändes af hufvudmännen, är allbekant, och man gör dem därför ingen orättvisa genom att påstå, att den verkligen positiva sidan af proportionalistreformen icke är deras förtjänst.

Här knyter nu »den andra historien» vid, för att tala med Kipling. Excellensen Lindman hade icke öfvertagit styrelseansvaret bara för äran att få ett rösträttsförslag antaget hvilande, utan han tänkte också regera en smula efter sitt hufvud. Men då han därvid alltid måste räkna med andra kammarens vänsterkoalition, tog han sitt parti och anpassade sig, i analogi med rösträttstaktiken, i mångt och mycket efter koalitionens smak. Så har det framvuxit en ganska vacker reformverksamhet under hans och hans kollegers hägn, och åtskilligt kanske ännu mer lofvande står för ögonblicket under förberedelse. Tydligtvis är det likväl rätt svårt att skrifva det reformarbete, som kännetecknas exempelvis genom arrendelagen, sockerbeskattningen och den nu bebådade skattereformen, på vår hittillsvarande högers konto; därtill hafva dessa och liknande åtgärder mött alltför mycken öppen eller dold opposition från just det hållet. Det är väl häller icke för djärft att påstå, att de bland den nuvarande regeringens medlemmar, som i praktiken allvarligast visat sin reformhåg, knappast varit obetingadt medräknade i de gamla kompakta högerleden.

Huru rent negativ denna kompakta massa är, det visar knappast något bättre än taktiken vid årets valrörelse. Det är nu en sanning — man må beklaga det eller ej — att den, som vid sådana tillfällen vill vinna massans ynnest, måste slå rätt tappert på tamtam och låta världen höra både om sina gjorda

bedrifter och om de ännu större, som äro att vänta. För högersidan fanns ju också åtskilligt att peka på, det förtecknades äfven vederbörligen på det officiella programmet, men intet af detta låg så för partiets röst, att man ville sätta det som valens motto. Utan till lösensord togs det enkla och lättlärda: »front mot socialismen!»

Ögonblicket syntes verkligen väl valdt. Man hade bakom sig de sista årens långa rad af arbetsstridigheter, ofta för ringa orsak men däremot alltid med ledsamma sviter för näringslifvet. Man hade därtill upprörande fall af excesser under sådana stridigheter såsom Sandöoroligheterna och Malmöattentatet. Man hade sett de till sin art särskildt ömtåliga skörde- och mjölkningsstrejkförsöken, och man fick till slut den hufvudlösa kommunalarbetarstrejken i Malmö, som satte arbetareledningens förmåga att fylla sina åtaganden i en så underlig dager. Det fanns ju redan förut hos alla utomstående, som icke bedöma dessa stridigheter rent filantropiskt, d. v. s. hos alla som ej *a priori* ömhjärtadt taga »de svagares och förtrycktas» parti, en ständigt växande känsla, att vårt nationella välstånd allvarsamt riskeras, i fall ej förhållandet mellan arbetare och arbetsgifvare snarligen vinner mera stabilitet. Så tycktes väljarpubliken förträffligt förberedd, för att lösensordet med ifver skulle anammas.

Och likväl svekos förhoppningarna. Det är en mycket enkel sak att förklara detta genom den liberal-socialistiska alliansen, men den förklaringen tarfvar själf en utläggning. Ty äro socialdemokraterna verkligen sådana samhällets fiender, att hvarje fosterlandsvän måste rycka upp sig till kamp mot dem, då falla ju alla med dem på något vis samverkande liberaler under samma dom. Nå, detta är nu också mången gammaldags högermans hjärtemening, åt hvilken han inför en trängre krets oförbehållsamt kan ge uttryck. Men den stora massan resonerar ungefär så: »Vi ha en högerregering, som gör vänstergärningar, det är bra. Vi ha vidare bepröfvade och ansedda samhällsmedlemmar af liberal färg, hvilka som riksdagsmän understödt detta arbete, det är också bra. Skola vi nu rata dem, därför att somliga bland dem behöfva stödet af äfven socialiströster? Faller oss inte in. Socialisterna äro också människor och medborgare, fast vi ej gilla deras åsikter. Och det är väl intet

brott att taga emot deras röster.» Korteligen, man kan visserligen vida öfver landet obetingadt vara med om alla sådana rättvisa åtgärder, som hålla den jäsande arbetarerörelsen inom laglighetens och billighetens råmärken, men man kan icke vara med om att obetingadt stämpla en till sin innebörd så allvarlig rörelse såsom blott och bart samhällsfientlig.

Naturligtvis har på åtskilliga håll inom riket den liberaltsocialistiska alliansen varit fullt öppen och erkänd, men äfven om så icke varit, hade detta knappast vållat stor förskjutning till högerns favör. Ty där inte kommunal kotteripolitik eller täflande småstäders honette ambition spelat in, ha väljarne allmänt visat tillräcklig disciplin för att akta sig för »trekantsval». Hufvudsaken är emellertid, att väljarnes flertal icke kunnat nöja sig med den rent negerande högerståndpunkten utan därför hällre gifvit sina röster åt vänstermännen. Och bland dessa vänsterröstande ha alldeles säkert befunnit sig många, hvilka till hela sin läggning voro konservativa, men stöttes tillbaka af högerpartiets yppade tendenser och snäfva valtaktik.

Åtskilligt, som under valrörelsen förekommit, anger, att utgången mycket väl kunnat bli en annan. Norrköpingsvalet synes vara ett godt exempel. Den position, som herr Axel Swartling genom upplyst konservatism och lång politisk erfarenhet förvärfvat sig, stärktes naturligtvis genom hans ställning som kammarens talman, men vi veta, att denna hans ställning ytterst litet respekterades från ledande liberalt håll. Och lika liten hänsyn togs till hans bänkkamrat, sedan denne i åtskilliga punkter separerat från det liberala partiet. Mot båda mobiliserades sålunda socialdemokrater, radikal-liberala samt nykterhetsorganisationerna, en allians, som i arbetarstaden Norrköping borde väntats vara oemotståndlig. Att försöket likväl misslyckades, har väl sin förklaring däri, att de båda männen på högerlistan voro representanter för en genom positiva reformer verksam konservatism. Det förtjänar äfven antecknas, att regeringsmedlemmarnes mest gifvande och mest uppmärksammade inlägg under valkampanjen, nämligen finansministerns stora tal om skattereformen, gjordes just inom denna valkrets.

Exempel af detta slag torde visa, att det politiska högerarbetet icke i och för sig är hopplöst. Men förutsättningen är, att det som i nu anförda fall inriktas på positiva uppgifter.

Det finnes många här i landet, som vilja sätta skuldran till för att skapa hållbara bålverk mot socialistisk omstörtning, men de vilja endast deltaga i ett sådant arbete, som bereder framtida säkerhet genom att i rättvisans namn undanrödja bestående brister, just de brister, som nu gifva agitatorerna deras segrar till skänks. Dessa många finna det också lika litet gagneligt som befogadt att sätta i scen en skallgång mot socialdemokratien, förrän man tillgodosett de berättigade kraf, som måste ligga bakom en rörelse, sammanlänkande väl ett par hundratusentals svenska arbetare.

Hittills har högern just haft sitt särmärke i förnekandet af dylika berättigade kraf. Naturligtvis, det är fråga om högern som parti betraktadt. Talar man vid enskilda högermän, äfven af det längst gående slaget, så kan man möta mycket erkännande för de tankar, som egentligen ligga under fackföreningsrörelsen — och denna är ju med eller utan tvångsanslutningen i alla fall socialdemokratiens sammanhållande faktor. Man kan finna dessa säkra högerkämpar vara de yppersta arbetsgifvare, fulla af omtanke om sitt folks bästa, däri öfverträffande mången liberal, som emellertid alltid vid valen samlar arbetarerösterna kring sig. Men för tillsammans dem i en partiförsamling eller på ett stort möte, och ni skall häpna öfver de skarpa förkastelsedomarna mot allt, hvad fackföreningar och socialdemokrater heter. Det är inte längre fråga om tillmötesgående åtgärder: nya straffbestämmelser och lagförbud är det enda, som har kurs. Ett blygsamt tvifvel, t. o. m. bara antydningsvis framfördt, om dylika åtgärders förmåga att i längden gagna kan då göra tillfyllest för att totalt diskreditera en i öfrigt högt värderad karl. Förmodligen har detta allt sin förklaring i karaktären af den publik, till hvilken högertalarne just nu mest pläga vädja. Våra städers smågrossister, kryddkramhandlare och handtverksutöfvare samt landsbygdens godsägare och bönder äro som regel högst förträffliga och respektabla personligheter, men deras världskännedom räcker sällan långt, och af arbetsstridigheterna ha de flesta sin egentliga erfarenhet genom hörsagor. Intet under, att de ha presumtion för att tro de värsta gärningarna och att applådera de starkaste orden.

Vill nu högern enligt löfte koncentrera sina krafter på omvårdnad och utveckling af våra ekonomiska resurser, så är det

en storslagen och ytterst viktig uppgift — fast man väl må betvifla, att än så länge åtminstone ett speciellt parti är ägnadt att taga den om händer. Emellertid, vi kunna ju förutsätta, att vederbörande efter sina pressapostlars predikan verkligen lyckas göra sig till ett stort borgerligt näringsparti. Hufvuduppgiften för detta blir naturligtvis, som en af våra största industrimän nyligen preciserade, att på de olika arbetsfälten söka skapa mera stabila villkor till möjliggörande af rikare produktion. Inbillar sig verkligen någon, att detta kan ernås bara genom den s. k. starka handens politik? Att sträng aftalslagstiftning, straff mot vissa slags strejker och liknande äro de enda eller i hvarje fall de första atgärder, som för syftet påkräfvas? Eller att man verkligen befordrar arbetsintensitet och höjd produktion genom att tillintetgöra den organisationsrörelse, som trots sina allvarsamma fel visat sig vara den starkaste vehikel att höja arbetareklassens allmänna lefnadsstandard?

Förhållandena ligga onekligen så här i landet, att vi litet hvar känna, att flathetens och beskedlighetens dagar måste på alla områden vara slut. Vi behöfva utan fråga starka händer vid ledningen, öfverallt. Men den är inte stark, som slår i onödan och slösar med kraftorden. Den starka hand, som vi behöfva, måste med oblidkeligt allvar men hälst utan mycket buller hålla alla stridande parter inom de ordningens råmärken, hvilka utstakas af gällande lag och oförtydbart samhällsintresse. Den handen får icke tveka att slå till emellanåt, slaget må drabba hur djupt ned eller högt upp som hälst, men den får häller icke dröja att tillgripa de helande medel, hvilka kunna förebygga samhällssjukdomars utbrott.

Ingen opartisk kan förneka eller bagatellisera de uppoffringar och mödor, hvilka från enskilda arbetsgifvares sida såväl som å statens vägnar gjorts för att förbättra arbetareklassens villkor — det är en mycket mörk punkt i vår socialdemokratiska press, att af den alla dylika omsorger konsekvent förtigas eller till sitt värde förringas. Men ingen opartisk kan häller ha panna att säga, att allting i stort sedt redan är bra. Vi behöfva bara peka på storstädernas invecklade bostadsproblem, på säsongyrkenas arbetslösa tider, på familjefaderns svårighet att draga fram de sina med en lön, som kunde vara riklig för den ogifte, på det dystra perspektivet af fattighuset eller inrättningen för

den uttjänte. Mycket kan härvidlag uträttas, ifall blott de direkt berörda lära sig att bättre ekonomisera sina resurser, men på andra punkter är också det allmännas starka inskridande nödvändigt. Och för öfrigt, huru skall arbetareklassen fostras till klokare ekonomi, så länge den i detta viktiga hänseende saknar både ledning och exempel uppifrån?

Här finnes sålunda mycket att uträtta af praktisk socialreform utan ringaste utopistiska eller filantropiska anstrykning. Låt oss på allvar ta i tu med detta, eller låt oss åtminstone öppet vidgå dess nödvändighet, samtidigt som vi rusta oss till strid mot den moderna arbetarerörelsens farliga utväxter. Teoretiskt sedt, kan det ju vara skäligen likgiltigt, hvilket parti som upptager ett sådant reformarbete. Men erfarenheten från all världen visar, att de säkraste bestående resultaten vinnas, när reformatorerna ha riktig känsla för det beståendes värde och därför hällre utveckla än radikalt nyskapa. En höger, som insåge detta och allvarsamt betänkte, hvad hela folkets välfärd kräfver, den skulle hvarken sakna positiva uppgifter eller verklig framtid här i landet. För den vore det ingen nödvändighet att bara hoppas på proportionalismens förmåga att skapa en dräglig undantagslott och på den omskapade första kammarens bebådade större motståndskraft. Den skulle icke häller behöfva skämmas för att visa sitt verkliga anlete, icke som nu nödgas krypa bakom växlande »moderata» och »sant frisinnade» beteckningar utan öppet, ärligt och med heder bära det goda namnet *konservativ*.

* * *

Man skördar, som man sår. Hade högern för tjugo eller låt oss bara säga tio år sedan börjat besinna, att vårt kultursamfund undergår en allmän omdaningsprocess, hvilken icke lämnar något område oberördt sådant det varit från fädernas tid, då hade den ock kunnat bättre sörja för sitt hus och bevara åt sig ett större och viktigare inflytande på denna process. Nu har den själf på många punkter satt sig utanför spelet och får se till, hvad den öfverhufvud kan rädda. Så stark är tvifvelsutan hos en i lagbundet arbete fostrad nation kontinuitetens anda, att vi i hvarje fall kunna motse framtiden med ett visst

lugn, men för visso skulle detta lugn vara djupare rotadt och mer berättigadt, därest en modernt tänkande konservatism toge aktiv del i ledningen. Därtill måste vi också nu sträfva.

Möjligheter saknas icke, men ingen får inbilla sig, att de snart och lätt skola vändas i verklighet. Landtbrukaren, som vill skaffa sig en förstklassig boskapsuppsättning, gör sällan klokt i att flacka från marknad till marknad och på måfå tillhandla sig de bästa falbjudna djuren. Den brokiga profkarta af andras afvelsförsök, som han så för dyra pengar skaffar sig, skall icke vinna någon fackmans godkännande och svarar knappast i längden praktiskt mot, hvad speciellt hans gård behöfver eller ägnar sig för. Utan han får vackert börja långsamt, probera hvilka arter, som bäst svara mot hans landtbruk, utmönstra dåliga exemplar och kan så efter åratal af försök och misslyckanden nå fram till den enhetliga stam, som utgör för honom både en heder och en källa till ekonomiskt välstånd. Icke just annorlunda lär en politisk riktning, af hvad färg det nu må vara, kunna åt sig grundlägga en varaktig framgång. Det blir ett långsamt arbete, som kräfver mycken planmässighet och seg energi, och det befordras ej det ringaste genom den bekväma åtgärden att på höft låna tillsammans några flockar populära dagsmeningar.

Hvad som nu kräfves af våra i sann mening konservativa, är, att de energiskt bryta med sitt partis gamla fel, dess negation och dess ovilja öfverhufvud mot en ny tids nya tankar. Man får tvärtom lof att på allvar räkna med dessa, göra sig mödan att ur dem utskilja det bästa samt eftertryckligt befordra, hvad som kan lända till hela folkets varaktiga gagn. Inga hänsyn till älsklingsdoktriner, enskildas intressen eller makthafvandes skuggrädsla får därvidlag binda. Det kan vara obehagligt och otacksamt att intränga i lönestridernas och arbetsaftalens detaljer för att befordra rättvisa och tryggande villkor, men intet annat återstår, om ej fältet skall definitivt rymmas för socialdemokratien. Det är ett Herkulesarbete att omdana vår fattigvård, men af samma skäl måste det öfvertagas. Där ställa sig tusende privatönskningar i vägen för en verklig modern skattereform; de måste likväl öfvervinnas, om vi icke skola vänta något värre. Det skall väcka många korrekta ämbetsmäns bottenlösa fasa, om en »välsinnad» press börjar med utgångspunkt i enskilda flagranta fall röja upp med vårt rättsväsendes och vår förvaltnings forma-

lism och slentrian, men äfven här duger ingen tvekan inför våra dagars hotande »antingen — eller». Ytterst känsliga meningar, både sippt konventionella och inbitet avancerade, skola trampas hårdt och skrika våldsamt, ifall man med det allmännas välfärd allena som ledstjärna begynner en successiv lösning af våra kvinnofrågor; ändå måste det ske.

På dessa områden och tusende andra, från det prosaiska sysslandet med golfbetäckningen i en fabrikslokal upp till de djupa religiösa spörsmål, som satt och alltid skola sätta generation efter generation i rörelse, bringar vår tid städse nya omsorger att beakta. De tränga lyckligtvis ej alla på en gång till lösning. Ej häller kan man någonsin uppkonstruera något enhetligt program, som skulle innehålla ens de allmännaste riktlinjerna för deras lösande. Viktigt är emellertid, att alla i mån af sina krafter ha ögon och sinnen öppna för den del af dem, som just faller på deras lott och berör deras ställning i lifvet. Speciellt viktigt är, att intet parti i kortsynt självbelåtenhet eller misslynt klenmod isolerar sig från det omdaningsarbete, som i alla fall äger rum.

För den, som starkt känner, huru mycket af fäderneärfda skatter vi ha att tillvaratagа och efter våra dagars behof kunna vidare utveckla till efterkommande släktens gagn, för honom är det den dystraste punkten i dagens situation, att de, som nämna sig konservativa, synas vilja lefva utan kontakt med sin egen tid.

BERLIN-TRAKTATENS FÖRFALL 1878—1908

af *fil. d:r Herman Brulin.*

Det är en billig, bekväm och bekymmerfri framtid, som under den moderna folkrättens skydd väntar vårt land, om nu regeringen riktigt på allvar vill följa fredsvännernas recept. De i våras afslutade Nord- och Östersjötraktaterna ha, förmena de, »ytterligare minskat möjligheterna till krigiska faror och förvecklingar och därmed också ökat möjligheterna till rustningarnas inskränkning», och på samma gång regeringen uppmanas att »taga frågan om en sådan inskränkning af rustningarna i allvarligt öfvervägande», anvisas den ock att söka ytterligare garantier för »vårt lands okränkbara själfständighet» i »permanent neutralitet och skiljedomsfördrag etc. enligt den nutida folkrättens grundsatser». Ty: *»För en liten stat som Sverige bli alltid och under alla omständigheter dylika fredliga skyddsåtgärder det bästa och tillförlitligaste fosterlandsförsvaret».*

Det var tisdagen d. 6 okt., som en deputation från »Svenska freds- och skiljedomsföreningen» gaf vår konung och statsminister ett dylikt program för vår försvars- och utrikespolitik till bästa. Lyckligare skulle man i själfva verket knappast kunnat välja ögonblicket för uttalandet af en så ljus tro på de folkrättsliga bandens osvikliga hållbarhet.

Dagen förut hade en liten företagsam Balkanstat proklamerat sin oafhängighet i det uppenbaraste förakt för det af sex stormakter jämte sultanen undertecknade fördrag, hvarpå själfva

dess folkrättsliga tillvaro från början beror. Och samtidigt med deputationens audiens begicks ett nytt och knappast mindre eklatant åsidosättande utaf en annan bestämmelse i samma fördrag, denna gång icke af någon våghalsig äfventyrare bland Balkans vilda berg, utan af den äldste och högst vördade bland Europas monarker, själf jämte sultanen den ende kvarlefvande af de statschefer, som en gång med egen hand och insegel ratificerade 1878 års Berlin-traktat.

Turkiet torde för tillfället ej haft sin armé fullt disponibel, åtminstone ej mot både den store och den lille rättskränkaren. Men det är lyckligare ställdt än så, det har i stället att tillgå de folkrättsliga fördragens »fredliga skyddsåtgärder», som ju för ett land i dess ställning »alltid och under alla omständigheter bli det bästa och tillförlitligaste fosterlandsförsvaret». Värdet af permanent neutralitet och skiljedomsfördrag har visserligen sultanen icke tillfälle att pröfva, men det måste väl i den folkrättsliga rimlighetens namn åligga Berlin-traktatens undertecknare ett samfälldt ansvar för det stora verkets upprätthållande! Hur detta ansvar skall göra sig gällande, är ännu i denna stund något dunkelt, men opåtaldt kan ju ej traktaters helgd få brytas — så förkunnas åtminstone från skilda håll med bibehållet allvar. Visserligen är det ingen, som ens antyder såsom tänkbart, att sultanens ställning som Bulgariens suzerän skulle upprätthållas eller hans suveränitetsrättigheter i Öst-Rumelien, Bosnien och Herzegovina återställas. Men kanske kan Turkiet i stället göra sig räkning på en lösning, som afsåge att i någon mån ge hvar och en sitt, som till en viss grad skulle tillgodose Greklands, Serbiens, Montenegros, kanske äfven Rysslands alla i lika hög grad folkrättsligt ogrundade anspråk, och som gåfve själfva Turkiet — finansiellt understöd att hålla sina utländska fordringsägare skadeslösa. Och blir det också svårt att i den slutliga uppgörelsen finna en enda af Turkiets kränkta rättigheter häfdad, så kan sultanen med gammalturkisk flegma slå sig till ro i vetskapen att det i alla händelser inte var första gången, som hans fördragsenliga rätt framgångsrikt och ostraffadt blifvit trampad under fötterna.

Historien om Berlin-traktatens gradvis och på det hela taget kamplöst skeende upplösning innehåller för en uppmärksam iakttagare ett och annat af intresse. Anmärkningsvärda

äro icke blott själfva fördragsbrotten, med sina gärningsmän bland små och stora, i en gammal rättsstat likaväl som bland unga fribytare i det internationella samhället; det är också lärorikt nog att följa den våldsamma omväxlingen från fall till fall i de utomstående makternas ståndpunkter, intagna som de blifvit utan öfverdrifven hänsyn till bestående fördragsbestämmelser, dessa må nu ena gången åberopas eller andra gången ignoreras.

*

Berlin-kongressens resultat, traktaten af d. 13 juli 1878, var som bekant en kompromiss, utformad under Bismarcks hårda hand, innebärande en genom särskildt Englands hållning framtvungen modifikation af de fördelar, som Ryssland afvunnit Turkiet genom preliminärfreden i San Stefano.[1] För egen del hade Ryssland i sistnämnda fred icke på Balkanhalfön tagit någon lön för sin möda, men i stället låtit växa upp ett nytt stort bulgariskt rike, som visserligen skulle vara afhängigt af sultanen, men från hans direkta herravälde undandrog de bulgariska landen både norr och söder om Balkan samt därjämte de macedoniska provinserna, nående ut till såväl Ägäiska som Svarta hafven och splittrande det europeiska Turkiet i två skilda delar; genom denna sin skapelse hade Ryssland beredt sig ett utanverk, från hvilket det med befriarens rätt skulle kunna behärska Balkanhalfön. Här sattes nu murbräckan in. Af det stora bulgariska furstendömet fick blott Nord-Bulgarien behålla ställningen af en halfsuverän stat, det blef (genom Berlin-traktatens art. 1 och 3) »ett autonomt och tributskyldigt furstendöme under H. Kejs. Maj:t Sultanens suzeränitet» med en furste »fritt vald af befolkningen och bekräftad af Höga Porten med makternas samtycke». Medan de macedoniska områdena måste återgå till ställningen af turkiska provinser, omstufvades den söder om Balkan belägna delen af Bulgarien under namn af

[1] Berlinkongressens historia har just nyss blifvit belyst i ett par intressanta artiklar af förre franske utrikesministern Gabriel Hanotaux i »Revue des deux mondes» 1908: 15/9 och 1/10. Traktaten samt de officiella kongressprotokollen finnas bl. a. tryckta i det stora traktatverket »Nouveau recueil général de traités», Ser. 2: T. 3, och i den förträffliga samtidshistoriska källpublikationen »Das Staatsarchiv», Bd. 34.

Öst-Rumelien till en splitterny »autonom» provins, i politiskt och militärt afseende lydande direkt under Turkiet, men med administrativ självstyrelse under en kristen generalguvernör, tillsatt på 5 år af sultanen med makternas samtycke (art. 13 och 17).

Teoretiskt består ännu idag hvarje bit af denna konstfulla politiska konstruktion. Men i verkligheten har de gångna tre decenniernas bulgariska historia så ofta och så kraftigt korsat Berlin-traktatens tydliga bestämmelser, att då nu det slutliga steget tagits till det förenade Nord- och Syd-Bulgariens fulla oafhängighet, det nästan endast återstod några formella skrankor att bryta igenom.

Utplånandet af Berlin-traktatens bulgariska kapitel har skett på både positiv och negativ väg. Genom en stillsam och fredlig uraktlåtenhet från ena eller andra sidan ha sådana bestämmelser förlorat sin praktiska betydelse som Turkiets rätt (enligt art. 15) att befästa och garnisonera Öst-Rumeliens gränser — d. v. s. göra Balkan till en fästningskedja — och Bulgariens skyldighet att betala årlig tribut och dessutom bidraga till betalningen af Turkiets utländska skuld (art. 9). Hvad dessa Bulgariens finansiella förpliktelser angår, skulle (enligt sistnämnda paragraf) beloppet bestämmas af signatärmakterna, men trots upprepade påstötningar än från Turkiet och än från förvaltningsrådet för dess utländska skuld, åt hvilket det anslagit båda inkomstkällorna, ha stormakterna aldrig skridit till ett dylikt aftal. Att Bulgarien också nogsamt undvikit att med ett öre under någondera rubriken förbättra sin suzeräns ekonomiska ställning, behöfver knappast tilläggas.

Medan alltså det just i tributskyldigheten konkretiserade förhållandet mellan länsherre och vasall försvagats på ett lika tyst som afgörande sätt, ha de direkta attentat, för hvilka »den närmre Orientens» folkrättsliga grundlag under den bulgariska frågans stormiga utveckling blifvit utsatt, oftare och lifligare satt Europas politiska intresse i spänning. Sina värsta refvor från detta håll har Berlin-traktaten fått under åren 1885, 1887 och 1908.

De 1132 artiklar, som innehållas i det af en internationell kommission utarbetade »organiska statutet» för Öst-Rumelien jämte dess bilagor, voro ej tillräckliga att hålla det 1878 bygg-

da korthuset stående mer än i 7 års tid. Den 18 sept. 1885 proklamerade den östrumeliska befolkningen, med förjagande af sin lagligen tillsatte generalguvernör och föga aktande på Berlin-traktatens bestämmelser, sin förening med Bulgarien, och dess unge furste, Alexander af Battenberg, grep resolut till och ställde sig i spetsen för rörelsen.

Den gruppering af stormakterna, som nu följer, har sitt stora intresse både till jämförelse med 1878 och 1908. Det skedda var ju blott ett utförande af ryssarnes gamla tanke, som dessa förresten äfven efter Berlin-fördraget icke helt och hållet undertryckt. Men i furst Alexander hade de till sin harm funnit en helt annan man än den bulvan de väntat och behöft, och då han nu genomförde deras eget program med åsidosättande af dem själfva, ådrog han sig från deras sida ett hänsynslöst och verksamt hat. Men därmed var också Englands motvilja mot ett starkt Bulgarien undanröjd, tvärtom såg det numera däri ett bålverk mot Rysslands framträngande på Balkanhalfön. »Det är icke vi, som förändrats, utan omständigheterna», förklarade lord Salisbury helt lugnt i parlamentet, och denne statsman, hvilken som Englands utrikesminister och ene fullmäktige i Berlin 1878 bar en stor del af äran eller ansvaret för Bulgariens klyfning, satte nu till förmån för dess förening sin utrikespolitiks solida tyngd mot den ryska diplomatiens förslagna intriger.

Sekunderadt af Österrike, Tyskland och Italien, sökte Ryssland på den sändebudskonferens i Konstantinopel under nov. 1885, hvartill det förmått Turkiet att inbjuda Berlin-fördragets signatärmakter, att genomdrifva åtgärder för att åter bringa förhållandena i Öst-Rumelien »inom Berlintraktatens gränser». Men Englands bestämda vägran att på förhand binda aktionen vid alla bestämmelser i denna traktat omöjliggjorde ett samfälldt uppträdande af fördragsmakterna, och konferensen måste ajourneras med oförättadt ärende.

Då hade dessutom redan furst Alexanders och den unga bulgariska arméns lysande framgångar mot de alltid lika kompensationslystna serberna bragt äfven rättsfrågan liksom i en ny belysning. Ett fullständigt upprifvande af Bulgariens enhet syntes numera otänkbart, och Ryssland fick inskränka sig till att göra föreningens former så besvärande för furst Alexander som möjligt.

Förhållandena fingo tills vidare sin reglering genom sändebudskonferensens i Konstantinopel protokoll af d. 5 april 1886, hvarigenom fursten af Bulgarien fick sig uppdraget generalguvernörskapet öfver Öst-Rumelien »i enlighet med Berlin-traktatens art. 17». Formellt var alltså fördragets helgd sauverad, Öst-Rumelien var fortfarande en turkisk provins, om ock med samma styresman som furstendömet Bulgarien, och dennes generalguvernörsmandat skulle hvart femte år underkastas sultanens och makternas pröfning. Men i hvad mån bulgarerna själfva betraktade Berlin-traktatens östrumeliska arrangement som bestående, fick fem dagar senare ett tydligt uttryck, i det att furst Alexander då helt obesväradt påbjöd förrättande af val i Öst-Rumelien af representanter i Bulgariens sobranje. I själfva verket har föreningen mellan länderna utsträckts till fullständig sammansmältning på så godt som alla det offentliga lifvets områden, i regering och folkrepresentation, i förvaltning och rättskipning likaväl som i härväsen och finanser, i post, telegraf, skolväsen och bankorganisation, allt detta utan formlig förändring af Konstantinopel-protokollet och alltså också af Berlintraktaten.

Så mycket vann dock Ryssland, att föreningens otillfredsställande form kunde användas som ett vapen mot furst Alexanders person. Här behöfver ej utförligt påminnas om den spännande raden af händelser från den bulgariska krisens kulminationsperiod 1886—87: furst Alexanders störtande d. 21 aug. 1886, den raska kontrarevolutionen och hans återförande i triumf, hans fåfänga försök att försona tsaren och hans därpå följande abdikation; och därefter regentskapstiden, då Stambolov, kringhvärfd af ryska eller russofila intriger, sammansvärjningar och myterier, höll Rysslands diplomati stången, medan detta land säkerligen endast genom Englands och Österrikes bestämda hållning afhölls från att återställa »lagligheten» genom en militärisk ockupation.

Hvad som i detta sammanhang närmast är af intresse är det sätt, hvarpå bulgarerna gjorde slut på provisoriet. D. 7 juli 1887 skredo de till nytt fursteval, korande prins Ferdinand af Koburg till sin härskare. Af de erforderliga villkoren för valets giltighet, samtliga stormakters bifall och sultanens bekräftelse, gafs intetdera och var intetdera att hoppas på, men

utan hänsyn därtill begaf sig den nyvalde fursten i aug. till Bulgarien och öfvertog regeringen. Alltså en ny och uppenbar öfverträdelse af fördragets otvetydiga föreskrift!

Nu som förut fann den kränkta rätten sin främste målsman i Ryssland, denna gång understödt af Frankrike och Tyskland. Men alla dess försök att åvägabringa en intervention till furst Ferdinands aflägsnande strandade på Englands, Österrikes och Italiens motstånd, och hela aktionen för laglighetens återställande resulterade till slut i ett telegram från storvisiren till bulgariske ministerpresidenten Stambolov i mars 1888, påpekande det olagliga och mot Berlin-traktaten stridande i furst Ferdinands närvaro i Bulgarien. Den bulgariska regeringen beslöt att icke taga någon officiell notis om telegrammet, och furst Ferdinand fortsatte sin »faktiska» regering, erkänd af ingen men störd af intet annat än den underjordiska agitationens upprepade men ständigt misslyckade utbrott. Först efter nära 9 år vann han, efter att ha köpt Rysslands gunst, makternas officiella erkännande och sultanens bekräftelse — den senare med oafsiktlig humor talande om hans *»récente élection»*.

Äfven nu uppehöll man fiktionen om Berlin-fördragets alltjämt gällande kraft, Bulgarien förblef halfsuveränt och Öst-Rumelien en turkisk provins, men den faktiska enhet och oafhängighet, som under den kritiska tiden förvärfvats, kunde nu ej gärna förminskas. Bulgarien slöt nu som förut fördrag med främmande makter, representerades hos dem och hyste deras representanter i sin hufvudstad, deltog i internationella kongresser, t. o. m. i den moderna folkrättsliga utvecklingens sannskyldiga exponent, fredskonferenserna i Haag. Egentligen var det endast några ceremoniella särmärken, t. ex. beträffande den bulgariske agentens ställning i Konstantinopel och den turkiske kommissariens i Sofia, som ännu uteslängde det från den fulla jämbördigheten med suveräna makter.

Då nu i höst det föryngrade Turkiet just på detta område — genom agenten Geschovs famösa utestängning från inbjudningen till den turkiske utrikesministerns sändebudsmiddag — visade tendenser till att göra allvar af sin suzeränitetsrätt, blef detta den direkta anledningen till krisens utbrott. Dessförinnan hann dock Bulgarien genom besättandet och kvarhållandet af Ori-

entbanan att kränka ännu en bestämmelse i Berlinfördraget, den som fastslog det främmande järnvägsbolagets och Turkiets rätt beträffande järnvägslinjen genom Öst-Rumelien (art. 21). Turkiets försök att taga den däraf framkallade konflikten i sin hand torde också påskyndat det sista och afgörande steget i den långa raden af bulgariska traktatbrott, det som i formellt afseende öfverskyggar och kröner alla de föregående: oafhängighets- och konungaproklamationen af d. 5 okt.

*

Den bulgariska öfverenskommelsen var med all sin vikt dock blott *en* sida af Berlinkongressens verk för trettio år sedan. I nordvästra delen af Balkanhalfön skedde samtidigt en förändring af föga mindre betydelse. Kvarlämnade i turkarnes svaga händer, ansågos Bosnien och Herzegovina komma att utgöra det aldrig släppta målet för serbers och montenegriners storhetsdrömmar, och en gång i deras våld kunde de måhända bli utgångspunkten för nya bragder i den allslaviska tankens tjänst. För öfrigt hade Österrike-Ungern ingenting emot att själft få dem. Redan långt före det rysk-turkiska krigets utbrott, genom ententen i Reichstadt i juli 1876, lär Ryssland mot löfte om Österrikes neutralitet gifvit sitt samtycke till en eventuell österrikisk ockupation af de båda provinserna, och för Bismarck säges denna tanke ha utgjort en af hörnstenarna i hans program för den orientaliska frågans uppgörelse. Det var England, som i Berlin fick taga initiativet i frågan, och mot makternas enstämmiga bifall — endast af Italien gifvet med sura miner — kunde ej det besegrade Turkiet sätta igenom sin önskan att få behålla det af ingen eröfrade området.

Genom Berlin-traktatens art. 25 bestämdes, att Bosnien och Herzegovina skulle »ockuperas och förvaltas af Österrike-Ungern». Det var dock, som man ser, icke tal om någon definitiv afträdelse, och turkarne lyckades också af de österrikiska ombuden utverka en skriftlig men hemlig klausul af d. 13 juli, samma datum som traktaten,[1] hvarigenom dessa å sin regerings vägnar

[1] Den har just i dagarna offentliggjorts af Hanotaux i hans ofvan omnämnda artikelserie i »Revue des deux mondes».

erkände sultanens orubbade suveränitetsrätt öfver de båda provinserna och förklarade att ockupationen skulle betraktas som provisorisk. I den öfverenskommelse mellan de båda makterna, hvarigenom detaljerna af ockupationen före dess genomförande närmare skulle bestämmas och som afslöts d. 21 april 1879, upptogos däremot icke dessa bestämmelser.

Efter att först nödgats med vapenmakt tvinga Bosniens och Herzegovinas invånare till underkastelse, har Österrike genom sin förvaltning af dessa länder gjort sig högt förtjänt både om dem och den västerländska civilisationen. Redan det är ju ett vackert bevis för det uppnådda arbetsresultatet, att man nu ansett tiden inne att upptaga frågan om provinsiell självstyrelse för de ockuperade provinserna, en fråga som i sin ordning varit ägnad att pådrifva den om annexionen. Men någon fördragsenlig rätt att förvandla Berlin-traktatens föreskrifter om »ockupation och administration» till ett formligt införlifvande har Österrike icke förvärfvat. Att den på egen hand genomförda annexionen innebär ett formellt brott mot Berlin-traktaten, torde bli svårt för de österrikiska statsmännen att komma ifrån.

Deras argumentation i den riktningen har emellertid just därför sitt intresse såsom belysande den tänjbarhet, som skenbart ganska tydliga fördragsbestämmelser plötsligen kunna visa sig äga. Vid delegationernas sammanträde d. 10 okt.[1] vände sig utrikesministern friherre v. Aehrenthal mot »vissa oberättigade förebråelser», som riktats mot den österrikiska politiken. »Man talar om en kränkning af Berlin-fördraget. Men om en sådan kunde endast i så fall vara tal, att en stat icke vill uppfylla en förpliktelse att göra något eller att icke göra något, något som ofta förekommit i forna tider. Men i vårt fall har det icke skett.» — Med en så snäf tolkning af fördragsbrottets väsen torde åtskilliga partier af gällande folkrätt förflyttas på ganska osäker grund!

Särskildt anmärkningsvärda äro uttalandena om den nyssnämnda något besvärliga hemliga provisorie-deklarationen af 13 juli 1878. Efter att nyss förut ha framhållit, huru grefve Andrassy, den österrikiska utrikespolitikens ledare år 1878, uttryckligen förkla-

[1] De följande citaten efter referatet i »Neue Freie Presse» 1908 $^{11}/_{10}$.

rat sig acceptera Bosniens ockupation endast därest den finge ske utan tidsbegränsning, meddelade utrikesministern, att Andrassy bekvämat sig till att underskrifva papperet i fråga, emedan turkarne i sista stund ville spränga kongressen! Att, såsom Aehrenthal samtidigt betonade som ett afgörande faktum, någon bestämmelse om ockupationens provisoriska karaktär ej medtogs i öfverenskommelsen med Turkiet af d. 21 april 1879, är naturligtvis af stor betydelse, men då man från Österrikes sida vill anse, att därigenom dess förbindelse af d. 13 juli 1878 förlorat sin giltighet, är denna konsekvens åtminstone ägnad att tilldraga sig en särskild uppmärksamhet. Månne verkligen de turkiska ombud, som 1879 läto sina anspråk på nämnda bestämmelses upptagande falla, menade att därmed också uppgifva dess giltighet? Inför denna bevisföring måste man i alla händelser lifligt önska, att våra egna diplomater, när hälst en öfverenskommelse träffas å Sveriges vägnar med främmande makt, måtte vara fullt medvetna om risken, att om en af motparten tidigare afgifven förbindelse icke formligen upptages i det nya aftalet, de själfva en vacker dag kanske påstås hafva medgifvit dess upphäfvande!

*

En fullständig framställning af Berlin-traktatens kränkta eller ouppfyllda bestämmelser kan naturligtvis här ej komma ifråga. Den skulle få beröra Kreta, Serbien, Montenegro, icke minst Turkiet självt i dess förhållande till sina kristna undersåtar. Här må blott upptagas ännu en punkt, som har sitt särskilda intresse för oss själfva.

Till Rysslands yppersta förvärf vid uppgörelsen 1878 hörde Svarta-hafs-hamnen Batum, och Englands fullmäktige på Berlinkongressen uppgåfvo icke sitt motstånd mot dess afträdelse, förrän Ryssland medgaf att i traktaten insätta en förklaring om dess förvandling till frihamn (art. 59).[1] Sommaren 1886 — alltså samtidigt med den ryska diplomatiens arbete för Berlin-traktatens häfdande på Balkanhalfön — upphäfdes plötsligen genom

[1] »S. M. l'Empereur de Russie déclare que Son intention est d'ériger Batoum en port franc, essentiellement commercial.»

en ukas af tsaren Batums karaktär af frihamn. I det meddelande, som i juli utsändes till signatärmakterna, motiverades det tagna steget ur hänsynen till den stackars befolkningens behof, på samma gång som det försvarades med den högst tänkvärda argumentationen: »... *que l'article LIX occupe dans le Traité de Berlin une place à part; car il n'est pas, comme les autres, le produit d'un accord collectif, mais il se borne à enregistrer une déclaration libre et spontanée de S. M. l'Empereur Alexandre II, d'impérissable mémoire*». — Så enkelt kunna bestämmelser, om hvilka den europeiska konserten högtidligen förenat sig,[1] försättas ur kraft.

England protesterade visserligen. Ryssland kunde icke, förklarade engelske utrikesministern lord Rosebery för ryska sändebudet i London, frigöra sig från denna förbindelse på den grund att den vore en frivillig förklaring af den aflidne kejsaren. Vore icke tsarens förklaringar att betrakta som bindande, hvar hade man då, frågade han, i Ryssland att finna den regering och den myndighet, hvars förklaringar kunde betraktas såsom egande bestående rättskraft? Kraftigt underströks också från engelskt håll den kontraktsnatur, som den kejserliga förklaringen på grund af sin tillkomsthistoria ägde. Men Rysslands svar, öfversändt af utrikesministern Giers till sändebudet i London, innehöll — jämte en något ironisk hänvisning till samtida rysk och engelsk Balkanpolitik — helt torrt följande: »... *Veuillez dire à Lord Rosebery que nous maintenons notre opinion que la déclaration spontanée de l'intention de l'Empereur d'ériger Batoum en port-franc ne constituait pas une obligation, et que par conséquent la modification de cette intention, réclamée par les circumstances, ne saurait être envisagée comme une dérogation à des engagements qui n'existaient pas..*»[2]

De öfriga makterna förhöllo sig stilla, och Englands regering — för tillfället tillhörande det liberala partiet — ville ej ensam på allvar taga upp en konflikt med Ryssland på denna punkt. Batums egenskap af frihamn förblef alltså upphäfd, och om också Ryssland samtidigt förklarade sig vilja låta det be-

[1] Jfr Berlin-traktatens preambel till dess samtliga artiklar, där det heter, att makterna »... sont convenus des stipulations suivantes:...»

[2] En del aktstycken angående Batumaffären finnas tryckta i »Das Staatsarchiv», Bd 48.

hålla sin kommersiella karaktär och på så sätt sökte stilla farhågorna för dess förvandling till en krigshamn, så hade det ju i samma andedrag uppenbarat, hvad det självt ansåg sina frivilliga förklaringar vara värda.

I Berlin-traktatens allmänna historia intagande en jämförelsevis undanskymd plats, har denna affär för oss ett intresse, som knappast behöfver mer än antydas. Äfven Östersjön har sitt Batum. Rätten att befästa Åland är Ryssland betagen genom en konvention, hvars bestående rättskraft borde synas oantastlig. Men äfven här har förpliktelsen formen af en, visserligen på andra makters önskan afgifven, förklaring från en rysk kejsare »*d'impérissable mémoire*» ...

*

Teoretiskt och formellt bibehåller Berlin-traktaten ännu vid fyllda trettio år sin oförminskade giltighet. Ty ingen af dess bestämmelser är formligen upphäfd, och — såsom det heter i 1871 års London-protokoll, som sanktionerade Rysslands brott mot Paris-fredens bestämmelse om Svarta hafvets neutralitet — »det är en väsentlig princip i folkrätten, att ingen makt kan frigöra sig ifrån förbindelserna i ett fördrag eller modifiera dess bestämmelser annat än till följd af de fördragsslutande makternas samtycke förmedelst en vänlig öfverenskommelse». Men genomläser man Berlin-fördragets innehåll, får man ungefär samma förnimmelse som vid en blick i någon halfsekelgammal geografisk lärobok, samma rent historiska intryck af förgången verklighet.

Att alla dessa faktiska förändringar kunnat försiggå utan att någon enda stormakt låtit svärdet lämna skidan, kunna ju pacifisterna, om de så vilja, notera som en vinst för sin sak; men fåfängt skola de i Berlin-traktatens historia söka stöd för sin skenfagra lära om de mellanfolkliga fördragen såsom de små staternas pålitligaste värn. Det är under skyddet af en välrustad här, en klok och vaken utrikespolitik och stormakternas inbördes stridande intressen, som det lilla Bulgarien hittills för sin del lyckligt nog löst det s. k. småstatsproblemet. Framför allt torde man ur de olika bladen i nyssnämnda historia lugnt våga utläsa det enkla faktum, att ingen

enda af de i Balkanfrågorna intresserade stormakterna låtit sin politik främst bestämmas af någon abstrakt och oegennyttig hänsyn till de bestående fördragsbestämmelserna — detta gällande ej mindre dem som åberopat dessa än dem som låtit udda vara jämnt. Om Ryssland är nog sagdt. Från England är det, som i dessa dagar talet om traktaters okränkbara helgd starkast ljuder. Samma tal fördes mot Ryssland i Batum-frågan 1886 — men det förspordes icke mot Bulgarien 1885 och 1887. Äfven vi hafva på nära håll haft tillfälle till liknande växlande iakttagelser. Nämnda tal förspordes icke från England mot Norge 1905. I vintras gjorde det sig åter hördt öfver de nordiska hafven; att så skedde, må vi med tillfredsställelse konstatera, men vi göra klokt, om vi besinna, att det visserligen icke blott var omsorgen om en konventions bestånd, utan ock det välförstådda egna intresset, som då bestämde Englands Östersjöpolitik.

Det lönar sig icke att sluta till ögonen för det förhållandet, att äfven i »den nutida folkrättens» tidsålder det är andra motiv än respekten för dess satser och bestämmelser, som i sista hand afgöra staternas politik. Det är ett faktum, föga värdt att jämra sig öfver, icke ens alltid att beklaga, men som en förnuftig och ansvarsmedveten statskonst ständigt har att räkna med och inrätta sig efter. Så illa står det väl icke till i staternas samfund, att helt enkelt »makt är rätt»; men den rätt, som en stat icke är beredd att göra gällande med makt, lärer nog befinnas skäligen kraftlös, om den en gång sättes på prof. Den orientaliska frågans historia äfven i allra modernaste tid bestyrker till öfverflöd sanningen af denna obekväma, men icke orättfärdiga lära.

REGERINGEN OCH PARTIERNA

af *Nils G. Rönning.*

Det råder olika meningar om, i hvilket förhållande regeringen bör stå till riksdagens och landets politiska partier. Somliga mena, att regeringen skall stå »öfver partierna», hvilket dock icke anses oförenligt med att den gör bestämd »front mot socialismen» och påkallar alla rättänkandes afsky gent emot socialisternas medlöpare, de liberala. Somliga åter vilja framför allt ha en »parlamentarisk» regering, framgången ur andra kammarens till numerären starkaste parti. Hvilka det är, som pläga förfäkta denna mening, är icke svårt att tänka sig.

Något slags motivering bestås naturligtvis hvarken den ena eller den andra meningen. Såsom praktiskt folk ägnar och anstår, tar man helt simpelt makten, om man kan, och låter den vara, om man icke kan. Ingenting är enklare. Att resonera i politiska frågor är bortlagdt; herr Fridtjuv Berg öfverlämnar sådant »åt friherrinnan Åkerhielm och de gamla herrar, födda på 1830-talet, som älska att i insändare i sin morgontidning se sin ungdoms idéer repeterade». Hvem högern öfverlåtit sin tankeverksamhet åt, är obekant; själf tröstar den på »lifvets allvar», stolt föraktande alla »pappersberäkningar», och följer troget den gamla vishetsregel, som väl i alla tider torde få gå fri från tryckfrihetsåtal och som lyder sålunda: handla först och tänk sedan.

Det är ju olämpligt att icke foga sig i dessa allmänt accepterade praktiska seder. Men man må förlåtas, om man offrar

hänsynen till det konventionella för det icke oviktiga ämne, som öfverskriften på denna artikel anger.

*

Frågar man sig, hur en regering bör vara beskaffad och särskildt hvilka anspråk man bör kunna ställa på regeringschefen, så torde man lämpligast böra gå till väga på sådant sätt, att man först undersöker hvad man med afseende på en regering i allmänhet plägar ogilla eller åtminstone anse mer eller mindre otillfredsställande, för att sedan med negerande däraf möjligen få fram något positivt. Vid de exempel ur verkligheten, som längre fram skola nämnas, afses — såsom man lätt torde finna — endast de stora hufvudfrågor, som varit vederbörande regeringschef förelagda, hvar fråga naturligtvis sedd i sin egen tids belysning.

Hvad man då först och främst plägar undanbedja sig eller på sin höjd fördrager som ett öfvergående ondt, är s. k. *expeditionsministärer*, hvilkas enda uppgift är att ställa sig riksdagens formligt uttalade önskningar till efterrättelse och fungera efter dess anvisningar. I viss — och för öfrigt ej oväsentlig — mån böra ju dock hos oss alla ministärer vara expeditionsministärer, ty vår riksdag både har grundlagsenlig befogenhet till och saknar som bekant ingalunda böjelse för att själf taga initiativ i styrelsefrågor. Men egentligen är det från regeringen man väntar initiativet, särskildt i större angelägenheter, och det är detta kraf, som en ren expeditionsministär icke uppfyller. — Här hafva vi alltså en fordran, som icke kan frångås: vi måste få en *regerande* regering.

En sak, som man icke häller är synnerligen glad åt, är s. k. *kompromisspolitik*. Det är sant, att vårt statsskick, byggdt på det i vissa hänseenden nyttiga, men i många andra hänseenden ytterligt skadliga systemet med två likberättigade kamrar, understundom gör en sådan kompromisspolitik nästan till en nödvändighet, och många gånger kan det väl äfven hända, att kompromissen har fog för sig, så dålig klang ordet än har. Är målsmannen för densamma genomträngd af öfvertygelse om det berättigade i båda eller alla de olikartade moment, som, vägda mot hvarandra, kompromissen omfattar, kan han icke häl-

ler klandras om, han på ett klokt sätt utnyttjar den politiska konjunkturen för att med dess tillhjälp söka få bukt med de svårigheter, som tvåkammarsystemet innebär. Boströmska »rikspolitiken» är ett exempel på sådan jämförelsevis lyckad och på sin tid ingalunda missaktad kompromisspolitik. Men det villkoret är dock fäst vid en sådan politik, att den bör innehålla klart genomtänkta och synnerligen väl mot hvarandra afvägda moment. Är det resultat, som genom kompromissen vinnes, hvarken i och för sig synnerligen lyckadt ej häller ägnadt att väcka större belåtenhet hos de kompromissande å någondera sidan, är också kompromisspolitiken dömd af den allmänna opinionen. Detta har exc. Lindman vid årets andrakammarval fått erfara.

Om någonsin en politiker haft goda förutsättningar för att drifva en verklig »rikspolitik», en kompromisspolitik af den art, att han därigenom kunnat göra sig förtjänt om landet, så var det väl herr Staaff. Visst kompromissade han, det är alldeles oförnekligt, men endast med sig själf, och detta är väl ensidigt. Resultatet blef äfven lika med noll. Herr Staaff är vår förste *parlamentariker* i riksstyrelsen; hans metod gick ut på ej att *öfvertyga* utan att med stöd af en öfverlägsen andrakammarmajoritet *kuscha* sina motståndare. Att denna metod, hur teoretiskt lyckad den än kan förefalla, i verkligheten var uppåt väggarna, insågo äfven herr Staaffs meningsfränder. Parlamentarismen i den mening herr Staaff och hans närmaste synas fatta detta ord, är knappast det för vårt land lämpligaste regeringssystemet.

I själfva verket är det knappast någon af vår politiks ledare efter representationsreformen, som tillvunnit sig nationens odelade aktning, mer än själfva upphofsmannen till denna reform, Louis De Geer. Visst hade hans verk sina stora brister, hvilka framträdt så småningom och hvaraf vi ännu i dag kännbart lida, men den ledande tanken i detsamma var god, därom råder intet tvifvel. Det jubel, hvarmed det De Geer'ska representationsförslagets antagande öfver hela landet hälsades, torde också vara så godt som utan motstycke i Sveriges senare politiska historia och bildar en skärande kontrast till den tystnad, hvarmed den Lindmanska rösträttsreformen mottagits.

Hvilken är nu hemligheten med den De Geer'ska regeringspolitiken, hvaraf kommer sig dess lysande framgång?

Jo, saken var den, att De Geer i den stora fråga, som han satts att lösa, stod icke öfver utan *före partierna*. Icke »före sin tid», ty då skulle han icke ha kommit långt, men före partierna. Partier äro alltid *efter sin tid;* de fastna i former och formler, medan tiden går ifrån dem. Och den som står midt uppe i partiväsendet kan ej, han må vara huru begåfvad som hälst, frigöra sig från sidointryck, som hindra honom att klart se den väg utvecklingen betingar. Endast den som går framför och oberoende af partierna, besjälad af den idé eller de idéer, som äro de ledande för hvarje tid i samhällets utveckling, och genomträngd af öfvertygelse om deras nödvändighet, endast den är, om han besitter nödiga kvalifikationer i öfrigt, fullt kompetent att vara rikspolitikens själfständige ledare.

Det är en sådan man vi nu behöfva, en man icke ur partierna utan *framför dem*. Exc. Lindman har väl gjort ett aktningsvärdt försök att höja sig *öfver* partinivån, men det har icke fullt lyckats honom; och hade detta också varit fallet, skulle han säkerligen haft svårt att få några med sig dit upp. Men att få partierna *med* sig, icke att sväfva hän upp öfver dem, är ju statsmannens uppgift. Den uppgiften betingar ställningen framför. Den förutsätter en klar blick för hvad som rör sig i tiden, såväl till godt som till ondt, och det parti, de män, som format och anslutit sig till fältropet: front mot socialismen, är det fullständigt omöjligt att tillerkänna en sådan blick. Ty att socialismen icke innesluter *enbart* dåligheter och praktiska omöjligheter, bör hvar sansad människa kunna se.

Att de sidor af den socialistiska rörelsen, som lättast falla i ögonen, äro mindre tilltalande, är fullkomligt sant. Men det som lättast faller i ögonen är hvad som ligger på ytan, icke det inre af en sak, och en ledande statsman åtminstone får ej beträdas med underlåtenhet att se till hvad som ligger på djupet af företeelserna. En sådan *verkligt djupgående* undersökning af den socialdemokratiska rörelsen skulle icke osannolikt visa, att där innerst bor och lefver någonting, som måhända är af den allra största betydelse för folken och deras utveckling.

Men om nu så verkligen skulle vara förhållandet, hade vi då kanske att inom socialdemokratien själf söka vår man? Säkerligen icke. Äfven det socialdemokratiska partiet är, såsom alla de andra, i många afseenden efter sin tid. Det har stel-

nat i dogmer, som både af partiets eget flertal och af utomstående anses såsom partiets a och o, men som en dag helt visst skola befinnas fullkomligt betydelselösa för dess sak. En man, tillhörande partiet, skulle nödgas göra dessa bisaker till hufvudsak; men en statsman måste kunna — och våga — se *fram* från dogmerna, ej blott »taga afstånd» utan fullständigt frigöra sig från desamma, eljest skall han blott stöta de talrika vedersakarna ifrån sig och intet kunna uträtta. Partichefer kunna i och för sig vara förträffliga, men deras gifna plats är i riksdagen, på sin allra högsta höjd i statsrådet *utom* i egenskap af »statsrådets främste ledamot»; ty partichef och regeringschef äro i vårt land fullkomligt oförenliga begrepp.

Beträffande »samlingspartiet», har det redan vid det lilla försök som gjordes 1905—1906, visat en betänklig brist på regeringsmässighet. Partiet har den lilla svagheten att jämt komma för sent. Det måste nämligen alltid »samla sig», när något viktigt nytt kommer före, och detta tar gifvetvis tid. Funnes mera själfständighet inom partiet, så skulle man nog också våga omfatta modernare åsikter i många fall, men själfständighet innebär ju fara för splittring, d. v. s. maktförlust, hvilket är en betänklig sak. Rädslan för splittring är väl också orsaken till partiets auktoritetsdyrkan och dess okritiska beundran för allt, hvad ledarna behaga utfundera. Denna okritiskhet, som äfven smittat partiets vidt utbredda tidningspress, är en verklig samhällsfara. Den har utsträckt sig långt utöfver hvad som kan anses tillåtligt i den vägen, och den har smittat äfven motståndarna, högern, som ursprungligen synes hafva varit mera kritiskt anlagd (åtminstone gent emot nyheter), men på sista tiden börjat efterlikna samlingspartiets okritiskhet för att ej bli distanserad i reformkapplöpningen.

Ett reformeradt liberalt parti, prägladt af mera själfständighet och större kritiskhet, skulle möjligen vara ägnadt att blifva vårt regeringsbildande parti; men en regering, utgången ur det nuvarande samlingspartiet, skulle antagligen ej se någon annan uppgift för sig än att slå det Lindmanska reformrekordet likasom herr Lindman slog herr Staaffs. Det är dock ganska svårt att finna hvad folket egentligen har för nytta af alla dessa föga genomtänkta, ytliga och osammanhängande reformer, som skola

räknas per styck, medan det alltjämt får vänta på det djupt gripande, planmässiga reformarbetet.

I detta fall som alltid är det mannen det gäller. Men hvar i dessa dagars brist på ledande personligheter finna en man, som står före partierna, som ser hvad vår nation nu behöfver och hvad som oundvikligen måste göras, för att ej vårt bestånd som *ett folk* i verklig mening skall sättas på spel; en man som är genomträngd af öfvertygelse ej om sin personliga oumbärlighet men om sin *uppgift;* en man som har förmåga att *öfvertyga* sina motståndare, som kan draga partierna *med sig* på den väg han utpekar? Det är riksdagens sak att hålla tillbaka, om regeringen möjligen skulle vilja gå utvecklingen i förväg, och den skall med all säkerhet göra det. Ett sådant förhållande mellan regering och representation, att riksdagen i dess helhet vore den »återhållande kraften», skulle innebära ingenting annat än en återgång till det ursprungliga och naturliga förhållandet dem emellan: en »äskande», föreslående, initiativtagande regering och en pröfvande, antagande och »beviljande» eller afslående riksdag.

Men så länge regeringen antingen icke vågar eller ock saknar förmåga att intaga den ställning, som tillkommer densamma, *före partierna*, så länge skall ock vår nation förgäfves se sig om efter något reellt bidrag till lösningen af tidens stora frågor. Skola vi i alla tider vänta på lösen *utifrån?*

TILL RUDOLF EUCKENS RELIGIONS-FILOSOFI

af *Allen Vannérus.*

Grundlinien einer neuen Lebensanschauung (1907). [1]
Hauptprobleme der Religionsphilosophie der Gegenwart (1907).

Rudolf Eucken — född 1846, sedan 1874 professor i Jena — har så småningom kommit fram i den tyska och därmed äfven den germanska filosofiens främsta linje.

Där står han ju icke ensam, men intager sedan en tid en mycket bemärkt ställning bland målsmännen för det andliga lifvets filosofi. Ja, inom ett hithörande specialområde — religionsfilosofiens — är han 'ein führender Geist', som på ett i sanning storartadt sätt bidragit till att ingjuta ny glöd i det religiösa problemet. Impulser till denna sin gärning har han tydligen framför allt mottagit från sin egen på samma gång innehållsfulla och koncentrerade personlighet, men tvifvelsutan äfven från sitt studium af 'de stora tänkarnas lifsåskådningar'.[2] För öfrigt förtjänar framhållas att det är något af samma anda och kraft i honom, som i de ledande männen inom den nyaste tyska protestantiska teologien. Med dessa har Eucken åtskilligt gemensamt. En bland dem, Ernst Tröltsch, får ock ett smickrande erkännande i ofvannämnda arbete: Hauptprobleme der Religionsphilosophie der Gegenwart. Men Eucken är ju först och sist filosof och behandlar i enlighet härmed problemen ur mera universella synpunkter än som sker inom teologien. För dem, hvilkas

[1] Arbetet föreligger i svensk öfversättning: Grundlinjer till en ny lifsåskådning, Stockholm, Hugo Gebers förlag, 1907. Öfversättningen är granskad af prof. Vitalis Norström.

[2] 'Die Lebensanschauungen der grossen Denker' är titeln på ett af Euckens förnämsta verk, som utgått i icke mindre än sju upplagor. (7:e uppl. 1908). Af detta arbete har ett kapitel, i öfversättning af Ernst Liljedahl under titeln »Jesu lifsåskådning», nyligen utkommit på Hugo Gebers förlag.

världs- och lifsåskådning mynnar ut i religiös idealism, bör Eucken framstå nära nog som idealet af modern religionsfilosof. De däremot, hvilkas tänkande af en eller annan anledning rör sig i uteslutande inomvärldsliga banor, hafva naturligtvis svårt att godkänna bland annat självfva centralsatsen i den euckenska filosofien, dess stora tes om öfvervärlden — 'die Überwelt'. Men ett *nej* i fråga om åsiktsanslutning behöfver ju icke förhindra ett beundrans *ja* ur andra synpunkter.

Under de senare åren har en af dessa det filosofiska tänkandets intresseförskjutningar åter försiggått, hvilka vittna om att filosofien bildar ett slags rytmisk process, för hvilken ett definitivt slutstadium icke låter sig antagas, än mindre fastställas. Naturvetenskap, kunskapslära och psykologi voro hvad som för några decennier sedan företrädesvis lade beslag på det filosofiska intresset. Nu är fältet vidgadt. De fundamentala teoretiska problemen äro visserligen icke öfvergifna, men till en viss grad undanskjutna, och hvad som för närvarande befinner sig i filosofiens medelpunkt är tvifvelsutan mänsklighetens lifs- och värdeproblem. Icke blott det personliga lifvet, utan den andliga kulturen i det hela, ja den förutsatta än högre andliga lifssfär, för hvilken just Eucken kämpar med en storslagen patosfylld energi, allt detta är åter aktuellt så, som det icke varit sedan Hegels glansdagar. Just den senare kan med skäl betraktas som den egentliga moderna grundläggaren af hela denna 'Geistesphilosophie' — andens filosofi.

I en rad af märkliga arbeten, ända till brädden fyllda af en egenartad, men ej lätt karaktäriserbar stämning, har Eucken behandlat det religiösa problemet. Dock icke i hela dess omfång. Han är egentligen endast religionsmetafysiker. I enlighet härmed är det företrädesvis tvenne grundtankar eller, bättre, *en* religionsfilosofisk dubbeltanke, som hos honom dominerar det hela. Tillvaron af, som sagdt, en öfvervärld, hvilken på samma gång utgör en det absoluta och fullkomliga lifvets sfär, samt en människans eller, allmännare uttryckt, hela det ändliga lifvets samhörighet med denna lifsordning och delaktighet af detta lif — 'solche Wesensgemeinschaft mit dem Göttlichen'[1] —, se där kärnan i hans religiösa förkunnelse. Just som en inspirerad förkunnare verkar han ej sällan.

Men här är icke blott en öfverfull själ, utan äfven ett vetande, för hvilket intet lefvande synes främmande. Också är det en sällsynt andlighetens intensitet, som bildar det vulkaniska elementet i Euckens religionsfilosofiska arbeten. I konsekvens härmed

[1] Hauptprobleme, s. 87.

står en viss benägenhet att se hela den sak, för hvilken han kämpar, ur så att säga uppskrufvade synpunkter. Han anser fullt och fast att människan tager obotlig skada till sin person, att hela vårt samhälls- och kulturlif blir en meningslös, till sist sig själf upplösande orimlighet, ja att världen störtar samman, om allt detta icke återföres till en öfvervärldslig förnuftsordning, till hvilken alltså hela den ändliga tillvaron måste ankopplas. Det är 'die einzig mögliche Rettung'.[1] Ankopplingen skall ske just genom religionen. Denna är följaktligen ljusvägen, som leder till öfvervärlden.

Men hvilken religion? Därom några antydningar i det följande. Genast må dock anföras, huru Eucken själf hälst betecknar den: den sanna religionen är 'die Religion des Geisteslebens'.[2] Den, som fullt koncipierat detta begrepp 'das Geistesleben', har ock genomträngt kärnan i hela den euckenska filosofien.

Det har hittills varit ganska svårt att få en klar uppfattning och öfverblick af själfva de grundläggande tankegångarna i Euckens religionsuppfattning. Han är i själfva verket ingen de enkla och skarpa tankelinjernas man, utan snarare en de sammansatta stämningsmassornas. Också är det ej sällan något af invecklad orkesterföredrag i hans arbeten. I samklang härmed står en viss likgiltighet för logik och teoretisk filosofi öfverhufvud, ett följdfenomen, tror jag, af den kraftiga reaktion mot intellektualismen, som nu går fram genom filosofien, icke minst Euckens. Härmed vare dock icke påstadt, att den senare saknar blick för den uppgift, som naturligtvis äfven tänkandet har att fylla,[3] men om man ser saken i stort får man intrycket att han intager ett slags öfverteoretisk standpunkt. *Lifvet* är hvad som intresserar honom mest, men detta är mera än blott teori. Och inom lifssfären representerar, anser han, religionen det högsta. Att denna position skall medföra mystik är nästan självklart.[4] Den härmed antydda läggningen af Euckens filosofi har man ju ingen rätt att klandra i och för sig, men däremot kan den anmärkningen göras, att han alltför mycket försmått att kritiskt utreda vissa spörsmål, som äro af fundamental betydelse för hans egen världs- och lifsåsikt.

Eucken är metafysiker. Men med en öfverlogisk metod sådan som hans kan man icke gärna åstadkomma någon mönstermetafysik. Bland antydda spörsmål märkes det om öfvervärldens själfva existens och huru man har att tänka sig människans delaktighet i det andliga lif, som lefves däruppe. En våra dagars religionsfilosof kan så mycket mindre få dispens från sin skyldighet att besvara

[1] Lebensanschauungen, 6:e uppl., s. 169.

[2] Hauptprobleme s. 30 f., 119.

[3] Kein echtes Geistesleben ohne eine charakteristische Gedankenwelt, keine Gedankenwelt aber ohne kräftige Aufbietung des Intellektes. Eucken, Geistige Strömungen der Gegenwart, 1904, s. 48.

[4] In Wahrheit wollen wir wie eine Metaphysik so auch eine Mystik; Grundlinien, s. 203.

särskildt den förra af dessa frågor — med hvilken rätt antages tillvaron af en 'öfvervärld'? —, som föreställningen om en dylik är något, som synes stå i allra oförenligaste motsats till den immanenta världs- och lifsuppfattning, som utgör ett af det moderna tänkandets mest allmänt accepterade slutresultat. Hvad kunna vi väl vara mera öfvertygade om än detta, att verkligheten bildar ett enda sammanhängande helt, som, ur förändringens synpunkt, utgör en universell process, i hvilken allt och vi alla äro indragna och af hvilken äfven det andliga lifvet i vår värld är en utvecklingsmanifestation? Men Eucken tänker endast till en del så. Visserligen äro dessa tankar om en världsprocess och en utveckling honom icke främmande. Tvärtom; de inskärpas ofta med den energi, som är honom egen. Men världen är, enligt Eucken, på sätt och vis icke *en* värld, utan två. Den består af en öfvervärld och — om uttrycket får passera — en undervärld.[1] Först de två äro ett, d. v. s. det hela. Men just denna öfvervärlds själfva existens är i sanning ett problem, som behöfver den grundligaste kritiska utredning.

Ett bidrag till en sådan, för hvilket jag här i korthet skall redogöra, förekommer nu verkligen i Euckens arbete Hauptprobleme der Religionsphilosophie der Gegenwart.

Först afvisar han på det bestämdaste[2] hvad man kunde kalla den kosmologiska grundläggningen af religionen. Det är icke lönt, inskärper han, att vända sig till världen därute, det materiella världsalltet, i hopp att där erhålla några religiösa anvisningar. Äfven i lyckligaste fall skulle man på denna väg nå fram endast till en religiös *världs*åskådning, men icke till en människans och mänsklighetens religion, 'eine Religion des ganzen Menschen, eine Befestigung und Erhöhung der Seele'. Äfven en rent psykologisk grundläggning är, enligt Eucken, ej möjlig. Visserligen är det sant att människans religion måste vara en hennes själs — hennes inre lifs — angelägenhet, men ett blott och bart psykiskt faktum är religionen dock icke. Den får icke subjektiveras till en ren 'Zuständlichkeit des blossen Gefühles'[3]. Inom denna subjektiva sfär röra sig visserligen många önskningar, behof och förhoppningar. Men Voltaires ord gälla: ett behofs styrka garanterar i och för sig icke att det äfven blir tillfredsställdt.[4] Från ett subjektivt behof af den art, hvarom här är fråga, kan slutas till att det blir tillgodosedt endast om en förnuftig och gudomlig ordning redan förut är uppvisad vara

[1] Själf använder Eucken icke detta uttryck: däremot, som anfördt, 'Überwelt'.

[2] Ibid., s. 8.

[3] Ibid. s. 9.

[4] S. 11.

en verklighet. 'Wer sie erst zu erweisen hat, der würde einen Zirkel im Schliessen begehen, wollte er bei einem Bedürfnis des Menschen seinen Ausgangspunkt nehmen'.[1]

Nej, hvarken på kosmologiskt eller blott psykologiskt sätt låter sig en hållbar religion grundläggas. Endast den noologiska grundläggningen[2] leder till målet.

Härvid gör Eucken främst gällande att det är omöjligt för människan att nå fram och upp till en 'Religion des Geisteslebens', om hon alls icke tillhör ett mer-än-mänskligt lifssammanhang, som på något sätt röjer sig i hennes inre.[3] Närmast betecknas detta öfvermänskliga lif som 'ein Weltleben'. 'Eine innere Teilnahme an irgendwelchem Weltleben', se där alltsa den första grundförutsättningen.

Nu lider det intet tvifvel att det finnes fakta i vår mänskliga värld, som äro af öfvermänsklig — eller åtminstone öfverindividuell — karaktär och därför hänvisa på en motsvarande öfverindividuell ordning och process. Eucken sammanfattar dem i 'die Tatsache des Geisteslebens'. Förutskickas bör att detta begrepp 'das Geistesleben', som spelar en nästan allbehärskande rol i den euckenska filosofien, af honom tages i olika betydelser. Man torde lämpligen kunna skilja emellan ändligt och oändligt (eller absolut) 'andelif'. Beträffande det förra eller det andliga lifvet i egenskap af ett inom vår erfarenhetssfär sig manifesterande faktum, har Eucken naturligtvis rätt i att det existerar ett sådant och att detta i antydd mening äfven är 'öfvermänskligt'. Vår andliga kultur — eller rätt och slätt vår kultur, ty all sådan är af en andlig bestämdhet —, hvad är väl denna, om icke ett inbegrepp af objektiva andliga fakta, ett helt af innehåll och bildningar, som har sitt ursprung i ett motsvarande andligt skeende och skapande, hvilket, om man ser saken i dess universalitet, icke är ett uttryck blott för mänsklig verksamhet, utan därjämte för något annat. Hvad är detta andra, detta plus? Det är bestämbart som inbegreppet af alla de i världsprocessen själf immanenta tendenser och aktuella krafter, af hvilka människorna och mänskligheten genomgående bero. Det är därför icke människorna, som ensamt skapat och skapa vår kultur, utan just världsprocessen eller lifsprocessen — såsom

[1] S. 11. [2] S. 28.
[3] S. 12.

Eucken föredrager att uttrycka sig — skapar den *genom* människorna. Så länge Eucken gör gällande tankegångar sådana som de härmed antydda, måste man följa honom. Ingenting är vissare än att människorna icke äro några suveräna potenser. De äro inga 'absoluta punkter', utan snarare vågor i en ocean, af hvars rörelser de bäras i all sin framfärd och verksamhet. På ett mer-än-mänskligt komplement och helhetssammanhang hänvisar därför det mänskliga lifvet med nödvändighet. Också framhåller Eucken att allt andligt skeende i vår värld är en 'Entfaltung und Erscheinung eines wesenhafteren Geschehens' (ibid., s. 16). Det andliga lifvet 'lässt sich nicht anders verstehen denn als eine Bewegung der Gesamtwelt selbst, die an dem Menschen vorgeht, sich dem Menschen mitteilt, nicht aber ein Erzeugnis des blossen Menschen bildet' (ibid.).

På så sätt grundlägger då Eucken sin religionsuppfattning: genom att hänvisa till det faktum, att människan icke är en själftillräcklig 'själisk punkt', utan ett led i ett större andligt sammanhang af öfverindividuell och objektiv natur, ett sammanhang, hvilket i sin ordning hänvisar på den totala verklighetens lif som sin förutsättning. 'Nur ein Gesamtleben der Wirklichkeit vermag eine Bewegung zu einem Gesamtleben bei uns hervorzurufen' (ibid.).

Men ack! Fortsättningen af Euckens framställning är alls icke lika acceptabel. Det framhållna, hvad är det väl annat än en evolutionistisk immanensfilosofi? Eucken uppkastar emellertid frågan, huruvida den, som häfdar att det andliga lifvet sammanhänger med och utgör en manifestation af världens eget lif, äfven kan anses hafva uppvisat 'eine Wahrheit der *Religion*'?[1] Nej knappast, svarar han. Immanensuppfattningen — 'jene immanente Denkweise'[2] — afvisas med rätta af Eucken såsom otjänlig att bilda grundvalen för en sannskyldig och äkta religion. Tanken om en självständig och världsöfverlägsen förnuftsordning är fastmer hvad religionen behöfver, men denna idé låter sig naturligtvis icke upprätthållas inom immanensfilosofiens sfär. Den universella immanensen medför nämligen att det andliga lif och det förnuft, som obestridligen finnas i tillvaron, få karaktären af ett blott ändligt innehåll, indraget i världsprocessen, af hvilken det aktuella

[1] Ibid. s. 18.

[2] Ibid. s. 110.

lifvet och förnuftet utgöra bestämda utvecklingsmanifestationer. Det materiellt-andliga skeendet, detta, som i förhållande till öfvervärlden endast bildar en undre värld, kan icke med fullgiltig rätt sägas bilda 'eine göttliche Ordnung'.

Nu kräfver emellertid religionen en sådan ordning. Huru når då Eucken upp till detta högre plan? Huru försiggår, med andra ord, hans progress fran det immanenta världslifvet till den transscendenta (öfvervärldsliga) lifsordning, hvilken han betecknar än som 'das absolute Geistesleben', än som 'die Überwelt'?

Det är minst sagdt förvånande, att Eucken på ett så föga tillfredsställande sätt behandlat detta för hela hans filosofi afgörande problem. I det hans arbete, till hvilket jag här närmast håller mig, låter han 'det absoluta andelifvet' så att säga smyga sig in i systemet, hvilket alltså på denna punkt saknar vetenskaplig hållning. På sid. 22 i Hauptprobleme der Religionsphilosophie talas, utan någon motivering, om 'ein weltüberlegenes Gesamtleben', och redan på följande blad blir detta lif kvalificeradt som ett *gudomligt*. Öfvergången från immanens till transscendens verkställes alltså enligt en stegringens och upphöjelsens metod, för hvilken Eucken omöjligen kan prisas. På själfva den vitala punkten företer hans filosofi en uppenbar brist, och jag tror icke att han på något annat ställe i sina öfriga arbeten presterat någon tillfredsställande kritisk undersökning af detta problem, hvars utredning dock borde på ett glansfullt sätt kröna det hela. —

Går man vidare, möter man närmast problemet om sammanhanget mellan öfvervärlden och den ändliga världen. Det heter på ett ställe[1], att kristendomen i sig upptager dessa båda tendenser: die Bewegung zur Transzendenz wie zur Immanenz. Det lider intet tvifvel, att Eucken gillar denna kombinering. Äfven hans egen filosofi innehåller alltså tanken om en enhet af immanens och transscendens. Men mycket sparsam är Eucken. då det gäller att närmare bestämma förhållandet mellan öfvervärlden samt lifvet i världen i allmänhet och vår värld i synnerhet. På ett annat ställe[2] yttras det emellertid: 'das göttliche wirkt zu uns nicht nur als weltüberlegene Hoheit, sondern auch als weltdurchdringende Kraft'. Andelifvet är alltså både

[1] Hauptprobleme, s. 104.

[2] Grundlinien, s. 233.

immanent och transscendent allt efter den synpunkt, ur hvilket det betraktas. Huru abstrakt begreppet 'världsgenomträngande kraft' än är, säger det dock något. Och hvad särskildt den så väsentliga tanken om människans 'delaktighet' i 'das Geistesleben' beträffar, så är det nästan obarmhärtigt af Eucken att först i en allra sista del (af samma arbete) lyfta en flik af den slöja, som döljer detta metafysiska förhållande, hvilket, äfven det, är af fundamental betydelse för hans lifsåskådning. Tre hundra sidor har man då genomgått och därunder så småningom hunnit uppgifva hoppet att få någon närmare aning om, huru han tänker sig förhållandet. Då öfverraskas man af följande ord:[1]

'Där lifvet äfven punktuellt vinner en äkta mening och ett sammanhang med väsendets värld, där kan det trots allt, som hos detsamma är flyktigt och väsenslöst, icke till sin sista grund uppfattas såsom en förgänglig företeelse. Där en rörelse till inre enhet och väsentlighet kämpar sig fram i människan mot all den blotta naturens meningslöshet och allt det blotta samhällets sken, där höjes människan äfven upp i en ordning öfver tiden och måste vinna något fäste i denna. Rörelsen till andlighet inom människans sfär skulle emellertid vara förgäfves och allt egendomligt mänskligt lif blefve en meningslös motsägelse, om individerna, hos hvilka allena det andliga lifvet dock ursprungligen frambryter, helt och hållet upplöstes i naturprocessens ström. Har det andliga lifvet en gång öppnat sig för oss så pass, att det i oss börjat grundlägga ett själfständigt och egendomligt vara, så skall det också behålla detta vara. Det sagda innebär icke en anslutning till den sedvanliga odödlighetstron, som skulle vilja konservera människan med hull och hår i all evighet och därmed döma henne till en stel enformighets kval, hvilken väl vore outhärdligare än all det förmenta helvetets pina. Vår framtid ligger höljd i djupt mörker, liksom för oss världen i sin helhet förblir högst gåtfull. Dock, är en kärna af vårt vara upphöjd i det universella andliga lifvet, och tillhöra vi genom vårt lifs innersta väsen en evig ordning, så tillförsäkrar oss detta lifs höjdhet öfver tiden också någon vår varelses höjdhet däröfver.'

»So löst sich jene grosse Frage
Nach unserm zweiten Vaterland,
Denn das Beständige der ird'schen Tage
Verbürgt uns ewigen Bestand». (Goethe.) —

Eucken är, som framhållet, ingen de skarpt utformade tankarnas filosof. Han öppnar visserligen ofta stora perspektiv, men inom dessa föredrager han i regeln det opreciserade och sväfvande framför det konturskarpa. Så är det ock något gli-

[1] Grundlinien, s. 308; svenska öfversättningen, som jag — dock ej alldeles ordagrannt — följer, s. 298.

dande i hans framställning af förhållandet mellan 'die Religion des Geisteslebens' och **kristendomen.**[1] Den senare tillmätes den allra största betydelse. Den bildar enligt Eucken själfva det centrala historiska faktumet; dock är den ingalunda något, som tillhör endast historien, utan har fastmer alltjämt och i all framtid en utomordentlig mission att fylla. Den är nämligen den 'karakteristiska' religionen — såsom Eucken uttrycker sig —, och människornas andliga lif har att bli ett alltmer fördjupadt lif i kristendomens anda.

Den religion, hvars båda grundtankar äro tanken om en öfverväridslig förnuftsordning och en det ändliga lifvets delaktighet i denna, betecknar Eucken som den universella. Men denna religions abstrakta allmänhet påkallar ett komplement, som låter den få en konkret och lefvande utgestaltning. Detta är just det 'karakteristiska' komplementet, hvilket i sin ordning, som antydt, måste utgöras af kristendomen.

Men **hvilken** kristendom? Kristendomen föreligger ju i så många utvecklingsformer. Månne, så att säga, Jesu egen kristendom? Om denna veta vi emellertid så godt som intet med visshet, i hvarje fall intet direkt. Men att den innehållit både åtskilligt af högsta religiösa sublimitet och åtskilligt, som är absolut oacceptabelt af den moderna människan, är visserligen sannolikt. Månne Nya testamentets kristendom? Att särskildt evangelierna utgöra en återspegling af Jesu lif och läror kan icke gärna betviflas, men oafsedt den nästan nödvändiga bristen på historisk objektivitet — deras författare voro ju inga historieskrifvare — och enhetlighet i uppfattningen — synoptikerna, Johannesevangeliet, Paulus — är denna testamentliga kristendom mättad med så mycket af helig naivitet, att äfven den icke kan framstå som en normreligion för alla tiders mänsklighet. Men kyrkans kristendom? Här möta ju dogmerna, och Eucken själf betonar ej sällan, att 'das Christentum des Geisteslebens' icke kan vara en i några som hälst fixa dogmer inkapslad religion. Den kyrkliga dogmatiken har emellertid icke blott preciserat och systematiserat läroinnehållet, utan ock vidgat det ursprungliga kristliga föreställningssättets vyer. Så har den i stället för den äldsta kristna tron på gudsrikets *nära* förestående ankomst och tingens underbara härliga förnyelse satt tanken om dessa förhoppningars verkliggörelse i evighetens värld, och detta hopp representerar afgjordt en af kristendomens centrala idéer. Men om igen: **hvilken** kristendom? Man skulle kunna tala äfven om en de stora kristna teologernas och filosofernas kristendom. Att just denna kristna spekulation varit af allra största betydelse för den kristna världs- och lifsuppfattningens utveckling kan icke bestridas. Men olikheten mellan t. ex. Augustinus, Thomas ab Aquino, Kant och Eucken är dock så väsentlig — och kan ju ej annat vara, då skilda bild-

[1] Hauptprobleme, s. 76.

nings- och kulturepoker här göra sig gällande — att en enhetlig och samlad uppfattning ej håller på härmed berörda basis låter sig fastställas.

Dock, resurserna äro ännu ej uttömda. Det finnes nämligen något, som, icke minst i våra egna dagar, gör sig gällande under namnet kristendomens väsen. Äfven Eucken har sökt utreda detta.[1] En anmärkningsvärd enighet synes råda om denna sak, hvilken varit föremål för så många glödande framställningar. Harnack inskärper i sitt bekanta, mestadels så beundransvärda arbete, att 'den kristna religionen är någonting högt och enkelt, och som afser *en* väsentlig punkt — evigt lif midt uppe i tiden, i Guds kraft och inför Guds ögon'.[2] Då han sedan går att redogöra för innehållet i Jesu förkunnelse koncentrerar han detta i hvad han kallar tre kretsar: 1. Guds rike och dess tillkommelse, 2. Gud såsom fadren och hvarje människosjäls oändliga värde, 3. Rättfärdigheten och budet om kärleken.[3] Härtill kan läggas ännu en punkt. Det heter: 'öfvertygelsen att Jesus lefver är ännu i dag grunden till de förhoppningar om borgarrätt i en evig stad, hvilka göra jordelifvet drägligt och värdt att lefva'[4]. Ungefär samma innehåll kan uttagas ur Boussets arbete Jesus.[5] Han träder dock sitt föremål mera oförbehållsamt och djärft närgående in på lifvet, utvecklar en realistisk Jesuspsykologi och åstadkommer därigenom en mera mänskligt lefvande bild. Kristendomens kärna är, enligt Bousset, 'den enkla tron på Gud'.[6] Han hänvisar sedan till 'den öfversinnliga världen med dess eviga idéer'; 'den högsta och yttersta sanningen', det, 'hvarpå det ytterst midt i vårt brokiga, jordiska arbete kommer an', är detta: 'att den enskilde söker finna Gud', 'att han lefver här för att mogna för evigheten'.[7] 'Denna världen med dess händelser och arbete ... får sin afslutning och har sitt ändamål; slutet och målet ligga i Guds hand'.[8]

Tröltsch's namn är omnämndt redan i det föregående. I sitt arbete Die Absolutheit des Christentums und die Religionsgeschichte (1902) uttalar han sin anslutning till hufvudtankarna i Euckens Der Wahrheitsgehalt der Religion[9]. Det framgår ock, att han står den Windelband-Rickerska filosofien nära. I likhet

[1] Hauptprobleme, s. 76, ff.
[2] Kristendomens väsende, 1900. s. 5. [3] Ibid. s. 31 ff. [4] Ibid. s. 96.
[5] Svensk öfvers., 1906.
[6] Ibid. 49. [7] Ibid. 73. [8] Ibid. 48.
[9] Tröltsch, ibid. s. XX, 70.

med dessa båda skjuter han fram begreppet det normativa i första linjen. Problemet om kristendomens väsen blir så ett problem om 'die Normativität des Christentums'.[1] Tröltsch's åsikt är nu att den omständigheten, att kristendomen — i likhet med öfriga religioner — är ett evolutionsfenomen och i konsekvens härmed måste göras till föremål för ingående religionshistoriska undersökningar, alldeles icke hindrar att den kan äga äfven en öfverrelativ, en absolut karaktär. Detta absoluta består icke minst i, att den hänvisar på ett absolut (transscendent) *mål* för den andliga utvecklingen. Till detta förhållande återför sig ock (enl. T.) kristendomens väsen. Den intager för öfrigt en enastående ställning bland religionerna[2], bland annat emedan den bringar vissa religiösa grundtankar till fullare uttryck än de andra förmått. 'Es sind überall vier Gedankengruppen, in deren Anschauung sich das höhere religiöse Leben bewegt: Gott, die Welt, die Seele und das in deren Beziehung sich verwirklichende höhere, überweltliche Leben, die Überwelt; und zwar sind das spezifisch religiöse Gedanken . . . An jedem dieser Gedanken und an ihrem gegenseitigen Verhältniss lässt sich deutlich zeigen, dass die hier erstrebten Ziele im Christentum zu voller Selbständigkeit und Kraft gelangt sind.'[3]

Men Euckens egen åsikt? Något otvetydigt hufvuduttalande om denna förekommer knappast i hans framställning, men jag tror, att han kan anses svara med vissa ord i Hauptprobleme (s. 87, 100). Å sista stället anknytes till Jesus själf. Härvid afses äfven en anknytning till Euckens egen Religion des Geisteslebens. Jesu underbara gärning bestod — enligt Eucken — däri, att det lyckades honom göra den öfversinnliga världen trovärdig och öfvertygande, ja tvingande för människan; dessutom i att Jesus förmådde gifva den en sådan enkelhet och på samma gång närhet, att människan kan i densamma finna själfva sitt egnaste väsen, kan vilja såväl lefva som dö för den. Äfven, förstå vi, ut från denna ståndpunkt, tillägges det, huru just detta kristliga lif är i stånd att utveckla personligheter i ordets högsta bemärkelse — in sich gefestigte, weltüberlegene, aber dabei von lebendiger Gegenwart einer Innenwelt getragene und daher

[1] Ibid. s. 78.
[2] Ibid. s. 79.
[3] Ibid. s. 43.

von stolzer Selbstbewusstheit sicher behütete Persönlichkeiten. Eucken inskärper dessutom, att en bland kristendomens väsenssanningar utgöres af tanken om en enhet mellan det gudomliga och det mänskliga. 'Das Christentum vertritt eine völlige Wesenseinigung, es lässt das Göttliche mit der ganzen Fülle seiner Herrlichkeit in die menschliche Natur eingehen und damit diese vom innersten Grunde her ins Göttliche gehoben werden. Das göttliche Leben wird dadurch unmittelbar zum eignen Leben des Menschen, er gewinnt Anteil an der Vollkommenheit, Ewigkeit, Unendlichkeit göttlichen Lebens ... Erst solche Wesensgemeinschaft mit dem Göttlichen giebt der christlichen Wahrheit eine volle Gewissheit'.[1]

Detta är alltså, enligt Eucken, kärnan i kristendomen.[2] Religionen har att bli kristendom i bemärkelsen af väsenskristendom. Öfvervärlden och delaktighet i den öfvervärldsliga gudomliga förnuftsordningen, detta är, som vi veta, det allmänna religiösa idéinnehåll, som får sin konkreta utgestaltning i och med att det inkarneras i det historiskt blifna, som just utgöres af väsenskristendomen. Denna innebär 'en gemensam öfvertygelse i det viktigaste'.[3] —

Euckens filosofi är nästan uteslutande lifsfilosofi. Uttrycket 'Lebensanschauung' däruppe i boktiteln (s. 424) äger afsiktlighetens hela skärpa. Den är en sådan filosofi i dubbel bemärkelse. Den har nämligen icke allenast det andliga lifvet till objekt, utan verkar ock på många punkter som en väckare och uppfordrare till nytt och högre lif. Den är för såvidt ett slags modern Anweisung zum seligen Leben. Grundvalen utgöres naturligtvis af det i vår erfarenhet gifna andliga lifvet, vårt personliga lif, vårt samhällslif, vårt kulturlif öfverhufvud. Spetsen bildas af 'das absolute Geistesleben'. Såsom vi sett, har Eucken icke sin styrka i uppvisandet af denna absoluta sfär, öfvervärlden. Är det möjligt att upprätthålla och tro på en sådan? Euckens svar är ett bestämdt ja. Tvifvelsutan har han ock angifvit den rätta metoden för *försöket* att nå upp till en sådan. Det gäller att taga utgångspunkten i och analysera hela den andliga lifsprocess, som manifesterar sig i vår egen värld, för att hos denna, om möjligt, upptäcka de drag, som röja, att den äger en öfvervärldslig medbestämdhet och en däremot svarande öfvervärldslig grundläggning. Mot denna allmänna metodologiska grundtanke är intet att invända. Men den leder i sin användning icke till det resultat, som Eucken vill och gör gällande. Det andliga lifvet i vår värld hänvisar visserligen utöfver sig, men icke uppåt, utan endast inåt och utåt. Det är icke som en Jakobsstege, utan snarare som

[1] Ibid. 86—87.

[2] Jfr ock hans Die Lebensanschauungen der grossen Denker, 6:e Aufl., s. 133 ff.

[3] Harnack, ibid., s. 162.

ett stycke af en linje, hvilken sträcker sig bakåt och framåt i det obestämbara. Närmast hänvisar det på det totala systemet af sina förutsättningar. Att dessa äro att söka *inom* den universella process, af hvilken det andliga lifvet äfven i sina högsta former är en utvecklingsmanifestation, kan detta verkligen betviflas? Men om det icke finnes någon anledning, som tvingar eller ens tilllåter, att man fortgår utöfver denna immanenta världs- och lifsuppfattning, så förlorar tanken om öfvervärlden sin (teoretiska) giltighet och sanning.

Teoretiskt nå vi icke utom en viss kunskapens krets, som visserligen är elastisk och därför förskjutbar utåt, men icke låter sig öfverskridas. Detta må kännas begränsadt och trångt, men det vore dåraktigt att djupare sörja öfver att den mänskliga intelligensen icke är annorlunda än den är och måste vara, d. v. s. sådan, som lifsprocessen själf gjort den. Intelligensen har sina erfarenhetsfakta samt sin förmåga att tolka dessa och följa deras hänvisningar såväl regressivt som progressivt. Förmågan kan betecknas som vårt logiska förnuft. Detta är de mänskliga tankarnas ort. Men det objektiva tänkandet är intet fritt diktande fantasitänkande, utan en af verkligheten själf medbestämd och för såvidt normerad verksamhet. Verkligheten i sin ordning utgöres närmast af det nämnda inbegreppet af fakta. Detta omfattar naturligtvis icke blott de yttre och materiella föremålen, utan äfven, ja framför allt alla dessa andliga realiteter, hvilka tillsammans bilda innehållet i människans och mänsklighetens andliga lif. Nu tyder och tolkar vårt logiska förnuft hela denna ensemble af fenomen. Detta innebär med hänsyn till själfva sin grundtanke något jämförelsevis enkelt. Det innebär i själfva verket endast, att fenomenen intänkas i ett bestämdt sammanhang såväl med hvarandra som med verkligheten i dess helhet. Härvid måste förutsättas att verkligheten utgör ett allomfattande realsammanhang. Däremot kan icke rimligtvis påstås, att den mänskliga intelligensen vare sig äger eller kan vinna kunskap om allt, som existerar inom detta sammanhang. Här möter just den teoretiska begränsning, hvarom ofvan talades. Kunskapssfären sammanfaller med inbegreppet af verkliga och möjliga fakta samt den transfaktiska (transscendenta), endast tänkbara verklighet, som innehåller systemet af realförutsättningar för vår erfarenhetsvärld. Dock, strängt taget behöfver denna sats ett tillägg. Det mänskliga tänkandet innebär nämligen icke blott en analys af fakta och en regress från dessa till deras grunder i verklighetens sammanhang, utan ock en progress. Det har för såvidt karaktären af ett slags prognos (eller är 'prospektivt'[1]). Men detta framåtvetande är endast en fortsättningsfas af vårt faktiska och regressiva vetande. Därför bringar oss icke häller det utöfver det sammanhang, som är immanent i verkligheten. Att nå utöfver detta immanenssammanhang lyckas icke på teoriens väg. Vårt vetande leder endast till immanens-, icke till transscendensfilosofi.

Nu är det vidare anmärkningsvärdt att Eucken själf afvisar[2] den *voluntaristiska* filosofi, som i viljan — framför allt dennas högsta form: den förnuftiga viljan — ser en princip, med hvars tillhjälp man förmenas kunna uppstiga till en högre och världsöfverlägsen värld. Denna hans opposition är till en del

---

[1] Uttrycket är hämtadt ur Külpes Einleitung in die Philosophie, 4:e Aufl., 1907, s. 225, 227.

[2] Se Hauptprobleme, s. 11—12, men isynnerhet Geistige Strömungen, s. 46 ff.

riktad mot Kant, hvilkens historiska betydelse och storhet Eucken till fullo erkänner, på samma gång han med rätta gör gällande, att tiden för längesedan är inne att definitivt fortga utöfver königbergsfilosofien. Det är hans resoluta 'Los von Kant' och 'Hinaus über Kant' i motsats till det ryktbara 'Zurück zu Kant'.[1] Voluntarismen i ofvan antydda etiska bemärkelse är visserligen en den betydelsefullaste princip för lifvet i vår värld, men ingen brygga till öfvervärldens strand. Den mänskliga viljan leder i och för sig icke utöfver subjektivitetens och det ändligas sfär, men hvad som inom det andliga lifvet är det grundväsentliga är, enligt Eucken, icke subjektiviteten i och för sig, utan en ny såväl öfversubjektiv som öfverändlig verklighet — eine neue Welt —, som kan tillföra subjektet ett högre lifs innehall und 'es in seiner Gesamheit einem weiteren Lebensganzen unterordnet'.[2] De hithörande standpunkter Eucken för sin del icke erkänner äro alltså den kosmologiska, psykologiska och voluntaristiska. Den noologiska återstar, och den har han, som framhallet s. 428, gjort till sin egen. Men när nu äfven denna icke kan anses leda till målet, och öfvervärlden, enligt honom, dock skall och måste existera, så ligger det antagandet nära, att Eucken själf allra ytterst är determinerad af ett slags voluntarism, ehuru af annan art, än den ofvan berörda.

Söker jag aterföra hela denna öfvervärldsfilosofi till dess djupaste grund, självva dess källpunkt, kommer jag till åsikten, att det egentligen är i kraft af en — naturligtvis *teleologisk* — *idealitetsfordran, skärpt till krafvet på ett absolut lifsvärde,* som Eucken proklamerar öfvervärldens rike. Bakom hans noologi ligger alltså denna teleologi, en själens längtan och trängtan efter ett idealt fullkomligt lif. Just ett sadant själens tillstand utgör den egentliga impulsen till all äkta religiositet och alla kraf på religion i högre och högsta bemärkelse. Detta är alltsa det företrädesvis positiva elementet i religionen, dess kategoriska *ja*. Men den lefver ock på ett *nej*, en protest mot hvad Eucken kallar 'die nächste Welt', d. v. s. lifvet i vår faktiskt gifna värld. Det senare väges af den religiöse pa en vag och befinnes för lätt. James har på ett icke oäfvet sätt sammanfattat dessa förhållanden i satsen: religionen — nämligen den personliga religionen[3] — är 'a man's total reaction upon life'. På denna punkt aterupp-träder emellertid den kritik, som Eucken själf riktat mot den religiösa psykologismen (s. 427). Det är nästan genant att aberopa Voltaire mot Eucken. Men den förres citerade uttalande vänder otvifvelaktigt sin udd äfven mot den senare.

Våra om än så idealitetsbestämda behof och fordringar hafva ingen metafysisk makt att åt oss upplata en öfvervärld. Annorlunda skulle det visserligen förhålla sig, om viljan till idealitet nödvändigt måste anses vara en reflex af öfvervärldsliga idealitetsförhållanden. Men detta maste existerar icke. Idealiteten är fullväl uppfattlig som ett det immanenta lifvets eget fenomen, en utvecklingsmanifestation af den andliga lifsprocess, hvarom talats i det föregående. Det är egentligen denna process, som bragt all utvecklad subjektiv och objektiv andlighet i vår värld till aktualitet; den danar ock de stora kulturpersonligheterna,

---

[1] Lebensanschauungen, s. 419.

[2] Geistige Strömungen, s. 48.

[3] i motsats till den 'institutionella'

och vissa af dessa — icke minst de religiösa andarna, en Buddha, en Jesus, m. fl — äro framför andra idealitetens omedelbara skapare och bärare. Nu leder dess utom viljan till idealitet, i likhet med all vilja, nästan med nödvändighet utöfver sig själf. Den leder, om den icke är alltför lyrisk och energilös, till verksamhet och handling. Här röjer sig då den *aktivism*, hvarom Eucken[1] har sa sanna ord.[2] Också har nämnda vilja faktiskt åstadkommit alla dessa verk, hvilkas sammanfattning är den högre kulturen. Den senare är alltså egentligen ett idealitetsverk. Men att framskapa en öfvervärld, det mäktar viljan ej. Under sådana förhållanden synes endast en ytterligare försöksväg återstå: att undersöka om den människans förutsatta delaktighet i ett högre lif, till hvilken Eucken vädjar, har karaktären af ett människoandens *väsenssammanhang* med ett dylikt högre lifssystem. Men denna väg skulle leda till en metafysik af alltför teoretisk natur för att anti-intellektualisten Eucken skulle känna sig manad att ge sig in pa densamma. Hos oss ha vi, som bekant, en dylik metafysik i Boströms 'absoluta idealism'. Men ej häller denna är den sanna metafysiken. Den senare måste i vida djupare mening än den boströmska bringa till användning begreppen världsprocess och immanent evolutionism — 'jene immanente Denkweise', om hvilken Eucken med skäl inskärper att den är oförenlig med en religion 'im Sinne des Christentums'.[3] Alltså hvarken boströmsk eller euckensk metafysik, utan — en annan.

Jag har i det föregående befattat mig med några af grundtankarna i Euckens religionsfilosofi. Däremot har jag icke försökt det omöjliga: att meddela något af den mäktiga och upphöjda stämning, som uppbär dessa tankar. Af denna anda kan man göra sig delaktig endast genom ett direkt studium af Euckens arbeten. Nu önskar jag endast tillägga att han försett ofvan (s. 424) nämnda svenska öfversättning med ett särskildt för denna skrifvet förord, hvari han yttrar sig om Sverige på ett för detta lika smickrande som manande sätt. Det är af ej ringa intresse att erfara huru vårt land, som för honom därnere väl ter sig som ett afståndsland långt upp i norr, verkat på hans fantasi och tagit ideell gestalt i en innehållsrik bild. För Eucken är Sverige landet med den stora naturen och den ärofulla historien. Men det är ock ett land, där 'ett oförfalskadt och mot lifvets tysta djup vändt människoväsen' enar sig med intrycken af denna natur och denna historia 'att kraftigt slå emot förflackning och utvärteshet'. För den mänskliga tillvarons inre omdaning, tillägger han, är ett sådant folk af stor betydelse.

[1] som bildat detta uttryck
[2] Grundlinien, s. 210 ff.
[3] Hauptprobleme, s. 111.

DET NYA SVERIGE utkommer med sin andra årgång under 1908 i *8 häften* om tillsammans *30 ark* stort medianformat.

Tidskriftens pris är kr. 7:50 för hel årgång.

Prenumeration verkställes i bokhandeln, på posten, utan tillägg af postarvode, samt å tidskriftens expedition (Malmskillnadsgatan 9, Stockholm), där äfven annonser mottagas.

I redaktionsangelägenheter hänvände man sig till redaktören, d:r Adrian Molin, under expeditionens adress.

Stockholm i okt. 1908.

ADRIAN MOLIN. *HUGO GEBER.*

SJUNDE HÄFTETS INNEHÅLL:

Stockholm 1908. Kungl. Hofboktr. Iduns Tryckeri-A.-B.

år-
30

DET · NYA SVERIGE

en,
di-
an-

till
ess.

TIDSKRIFT · FÖR
NATIONELLA · SPÖRSMÅL
UTGIFVEN · AF
ADRIAN · MOLIN

ÅRGÅNG: 2 HÄFTE: 8

· STOCKHOLM · HUGO · GEBERS · FÖRLAG ·

Till Tidskriftens Läsare.

Det nya Sverige utkommer under år 1909 i sin tredje årgång. Från och med det nya året öfvertages tidskriftens förläggande af ett särskildt för ändamålet bildadt förlagsaktiebolag. Detta innebär icke någon förändring i tidskriftens tendenser. Det innebär tvärtom, att tidskriften förfogar öfver ekonomiska resurser att kraftigare än förut arbeta för sina syften. Därigenom att vidare ett antal af tidskriftens yngre medarbetare sammanslutit sig för att som en fast stab biträda redaktionen, skall tidskriftens program kunna genomföras än mer energiskt och målmedvetet hädanefter än hittills.

Om detta program behöfver för tidskriftens läsare icke närmare talas. Tidskriften ser alltjämt som sin uppgift att vara ett organ för *nationella* idéer i den pågående utvecklingskampen på alla områden i vårt land. I alla frågor, som gälla vår svenska odling, andlig och materiell, skall tidskriften stå öppen för klargörande och saklig behandling. Vår nationella kulturs problem och våra politiska och ekonomiska, kyrkliga och sociala spörsmål komma att i Det nya Sverige belysas af våra främsta författare. Särskildt tror sig tidskriften fylla en uppgift genom att bereda *det praktiska lifvets män* på olika områden ett forum, där de kunna få tala ut sin mening och föra fram sina synpunkter.

Från och med det nya året kommer tidskriften att i våra aktuella frågor innehålla osignerade artiklar för hvilka redaktionen bär ansvaret. Härigenom kommer den hufvudriktning, som äfven under den gångna tiden behärskat tidskriftens diskussioner, att kunna bestämdare markeras.

Redaktionen kommer vidare att i tidskriftens innehåll söka vinna större omväxling genom att i första hand bereda plats för *kortare artiklar* och på samma gång större *aktualitet*, genom att så långt möjligt, taga hänsyn till de brännande dagsfrågorna. Härunder skall dock sträfvan alltjämt vara att framförallt gifva tidskriften ett *gediget* innehåll — ett innehåll icke blott för dagen utan äfven för morgondagen.

Tidskriften ingår alltså i sin nya årgång, till det fortsatta arbetet på sina uppgifter med ekonomiskt sedt väsentligt förstärkta utvecklingsmöjligheter, och med betydligt ökade redaktionella krafter. Och kring redaktionen sluter sig samma vida krets af framstående skriftställare på olika områden och målsmän för vårt näringslif, som tidigare gifvit den sitt stöd.

Bland dem äro:

Advokaten, jur. kand. *Henrik Almstrand*, lektor *E. O. Arenander*, fil. kand. *Gösta Bagge*, läroverksrådet *B. J. Bergqvist*, biskop *O. Bergqvist*, professor *E. Billing*, skeppsredaren och riksdagsmannen *Dan. Broström*, fil. d:r *Herman Brulin*, docenten *Fredrik Böök*, professorn och riksdagsmannen *Sam Clason*, fil. kand. *K. A. Edin*, biskop *J. A. Eklund*, teol. d:r *S. A. Fries*, kaptenen *C. O. Hafström*, professor *C. H. Hallendorff*, fil. kand. *Hjalmar Haralds*, docenten *Eli F. Heckscher*, fil. d:r *Paul Hellström*, professor *Harald Hjärne*, fil. d:r *Gunnar Huss*, arkivarien *T. Höjer*, ingeniör *Albert Isakson*,

ÄR RELIGIONEN EN BLOTT PRIVATSAK ELLER ÄR DEN ÄFVEN EN SAMHÄLLSANGELÄGENHET?[1]

af teol. d:r *S. A. Fries.*

Skulle man besvara den uppställda frågan med en hänvisning till religionens lägsta former, vore man frestad att helt och hållet omkasta frågan: Är religionen en blott samhällsangelägenhet eller är den äfven en privatsak?, till den grad samhälleliga framträda de religiösa fenomenen i människosläktets historia. »Religionen har i alla tider varit en stats- och icke en privatangelägenhet», yttrar en religionsforskare. Det individuella momentet saknas nog icke helt och hållet, men det kan stundom vara mycket svårt att upptäcka. Familjen, stammen, klanen, folket utgöra religionens subjekt, och det är framför allt det samhälleliga lifvet, som är kringgärdadt af religionen. I de högre religionerna framträder alltmera det individuella momentet, som i kristendomen rent af siar om det mål, då den enskilda själens fullkomliga enhet med Gud uppgår i tankens och lifsgärningens enda bön: Fader, ske icke min vilja utan din! Denna gudstjänst i anden och i sanningen innebär äfven, att Gud själf uppenbarar sig i denna människa så fullkomligt, att hvarje medlareskap är obehöfligt och således uteslutet. Kris-

[1] Med hänsyn till våra dagars kyrkopolitiska uppgifter har frågan redan förut behandlats af mig i en artikelserie i »Aftonbladet» 1905, n:r 234, 238, 240; sedermera af domprosten Berggren i Teologisk tidskrift 1906, s. 319 ff. (handlar egentligen om de s. k. etiska kultursällskapens ställning till religionen) och professor Pfannenstill i »Religionen — en privatsak eller därjämte samfundssak?» 1908. Emellertid torde den här föreliggande uppsatsen, ursprungligen ett föredrag i »Folkets hus'» A-sal den 28 febr. 1908, kunna försvara sin plats vid sidan om nyssnämnda publikationer.

tendomen kan dock ej tänka sig detta ideal realiseradt i denna tillvaro, utan vi kristna förbida därför religionens absoluta fullkomning i det ögonblick, då »allt blifvit underlagdt Sonen och denne själf varder underlagd den, som har lagt allt under honom, på det att Gud skall vara allt i allt» (1 Kor. 15:28). Då detta mål uppnåtts, är också »religionen» på sätt och vis öfvervunnen. Människosläktets andliga uppfostran är då liksom afslutad. Det är i grunden denna tanke, som föresväfvar Lessing i hans berömda religionsfilosofiska skrift: »Die Erziehung des Menschengeschlechts» 1780, i hvilken han söker visa, att det som uppfostran betyder för den enskilda människan det är uppenbarelsen för hela människosläktet, och att denna universella fostran utmynnar i förverkligandet af ett nytt, evigt evangelium, som är utlofvadt i det nya testamentet, men som icke sammanfaller med dess egen religion. Denna tillhör nämligen den andra världstidsåldern, under det att Lessing väntar en tredje, fulländningens, period i den gudomliga världsuppfostran.

De *historiska* religionerna, inklusive kristendomen, framträda emellertid alla på sådant sätt, att det måste ligga i deras väsen att vara uttryck för icke blott privat religiositet utan ock för samhällelig sådan, kräfvande folkens och staternas noggranna uppmärksamhet. Alla definitioner af religion hafva hittills misslyckats. Det torde vara med religionen som med kärleken, att ingenderas väsen kan definieras, men väl upplefvas och erfaras. De likna för öfrigt hvarandra däri, att äfven kärlekens högsta patos är en individuell angelägenhet; men som bekant hafva samhället och statslifvet städse velat göra gällande, att kärleken mellan man och kvinna, föräldrar och barn är en så viktig samhällsangelägenhet, att den måste genom lag och sed regleras i samhällets och släktets välförstådda intresse.

I våra dagar har emellertid dels från gammalliberalt dels från socialistiskt håll den satsen uppställts, att religionen är hvars och ens privatsak, med hvilken samhället såsom sådant ingenting har att skaffa. Att socialisterna såsom parti omfattat en sådan åsikt — ty alla socialister dela den icke — måste förvåna, då den går stick i stäf med riktningens hufvudsyfte att göra allt annat så samhälleligt som möjligt och att sätta staten som subjekt för lifvets stora funktioner. Men härom mera längre fram.

Tankens oriktighet och fullständiga ohållbarhet följa redan af de former, i hvilka religionen alltid uppträdt och i hvilka den också måste uppträda. Hvarje företeelse i världen, som kan göra anspråk på namnet religion, måste utgöra en odelbar enhet af en »lära», ett »lif» i öfverensstämmelse med denna lära och en »kult» eller »gudstjänst», som (i dramatisk form) återspeglar denna lära och detta lif.

Då man talar om religionen som en privatsak, med hvilken samhällsordningen ingenting har att beställa, förefaller det ofta, som om man därmed i hufvudsak endast åsyftade de religiösa lärorna. Men det kan verkligen ifrågasättas, huruvida redan den religiösa läran *kan* åtnjuta en absolut frihet; säkert är, att den icke åtnjuter en *sådan* frihet, att den betraktas som helt och hållet en privatsak. I Frankrike, som genom lagen af den 11 december 1905 sökt genomföra en total skilsmässa mellan stat och kyrka, hvilket som bekant dock icke fullständigt lyckats, har man fastställt stränga straff för de andliga, som, följande sin religions lära och sitt samvetes bud, uppträda gentemot konfiskationen af kyrkoegendomen och mot de världsliga myndigheterna. Statsadvokaten i Montauban har i år väckt åtal mot biskopen i samma stad, emedan denne i enlighet med sin religions kraf hotat eventuella köpare af förutvarande kyrkogods med bannlysning. Man invänder, att detta är nödvändigt för att kunna genomdrifva lagen. Det är riktigt. Men det är då också nonsens att tala om *fri* religionsförkunnelse i Frankrike, efter som staten i vissa fall inskränker den i statsordningens intresse. Alltså *måste* samhället syssla med de religiösa lärorna; alltså äro äfven dessa en samhällsangelägenhet och icke endast en privatsak!

Det är emellertid icke endast ett negativt utan äfven ett positivt intresse, som staten nödsakas ägna de religiösa lärorna. I Holland, där den offentliga skolan sedan år 1857 icke blott varit konfessionslös utan ej ens såsom i Schweiz beredt lärjungarna tillfälle att mottaga religionsundervisning, ehuru den ännu enligt lag skall uppfostra barnen »till alla kristliga dygder», har man så småningom nödgats gifva vika för det alltmera påträngande krafvet på religionsundervisning och till en början icke blott jämnställt s. k. »skolor med bibel» (vanliga folkskolor och högre skolor med religionsundervisning), tillkomna på frivillighetens

väg, med statsskolorna, utan äfven efter år 1890 beviljat dem stora understöd ur statskassan. Det är nämligen uppenbart, att religionen såsom en af de viktigaste faktorerna i världshistorien, vare sig man nu endast vill tillmäta den patologisk betydelse eller man anser den som den högsta blomman af mänsklighetens utveckling, måste göras till föremål för undervisning och kunskap såsom en rent historisk företeelse. I motsatt fall blir till och med den profana politiska historien och kulturhistorien ofullständig och falsk. I Holland har man i de neutrala statsskolorna drifvit det så långt, att i läroböckerna i Nederländernas historia måste det nederländska frihetskrigets religiösa innebörd förvanskas för att ej såra katolikerna, och Jesus blir icke nämnd i den lärobok i allmän historia, jag genomsåg, af den anledningen, att man därmed skulle kunnat såra — judarne! Man har till och med fordrat, att lärarna skulle undertrycka sin egen personliga mening, allt på grund af den ohållbara satsen, att religionsåskådningen skulle kunna behandlas som endast privatmeningar. Ja, det har gått så långt, att i de offentliga barmhärtighetsanstalterna finnas s. k. neutrala diakonissor d. v. s. sådana, som aldrig säga ett religiöst ord åt de sjuka och lidande, ty religionen skall ju vara en privatsak! De religiösa ignoranternas antal i Holland är också ohyggligt stort; det uppgifves, att 900,000 människor icke hafva den ringaste kunskap i religiösa ting. Att detta redan i och för sig sorgliga förhållande, hvarpå drastiska exempel skulle kunna meddelas, dragit med sig den allmänna moralens tilltagande förfall torde få anses obestridligt. Jag kan i båda dessa hänseenden hänvisa till min år 1905 i »I religiösa och kyrkliga frågor» n:r 39 publicerade redogörelse för religionsundervisningen i Holland. Såsom ett karakteristiskt exempel kan anföras, att det sedliga tillståndet i den holländska marinstationen vid Helder i N. Holland blifvit så fruktansvärdt, att marinministern för ett par år sedan öppet inbjöd alla kristna samfund att missionera bland det religiöst och sedligt förkomna folket.

Till och med i Nordamerikas Förenta stater, där statsskolorna icke meddela undervisning i religion och där på grund häraf tusen sinom tusen fullständiga ignoranter finnas, hvilka också därför lätt falla offer för de religiösa svärmeandarne och bedragarne, för hvilka Amerika synes vara ett förlofvadt land,

har man på senaste tiden begynt allvarligt sysselsätta sig med religionsundervisningsproblemet. En förening af 1,500 lärde och folkbildningsintresserade har sedan år 1903 begynt propaganda för en bättre sakernas ordning. Nyssnämnda år hölls äfven i Chicago en stor kongress, som behandlade detta viktiga spörsmål. På samma sätt hafva äfven i Frankrike t. o. m. efter kyrkans och statens skilsmässa från hvarandra röster höjt sig för införande af en religionshistorisk undervisning i skolorna. Den nuvarande »neutraliteten» kan i själfva verket icke upprätthållas. Gång efter annan höjas klagomål från både de religiöse och de irreligiöse, hvilka icke så orätt förmena, att sanningen kommer till korta med neutralitetssystemet. Flera socialdemokrater i Tyskland t. ex. Bernstein, Heine och Maurenbrecher hafva kritiserat den på partidagen i Erfurt 1891 fastställda sjette programpunkten: »Religionen förklaras för privatsak. Allt understöd med offentliga medel för kyrkliga och religiösa ändamål afskaffas. De kyrkliga och religiösa samfunden böra betraktas som privata föreningar, hvilka fullkomligt själfständigt ordna sina angelägenheter.» I vårt grannland Norge har också socialdemokraten Olav Kringen i sin skrift »Kyrkan sedd från socialistisk synpunkt» 1906 på ett likaså glänsande som skarpsinnigt sätt visat satsens ohållbarhet och i motsats härtill framhållit statskyrkoidén som den enda både rationella och demokratiska formen för de religiösa angelägenheternas ordnande. De kraftiga yrkandena på en reform i skolundervisningen, som sedan år 1905 utgått från skollärarne i Bremen, hafva vidhållit krafvet på historisk undervisning i religion i de offentliga skolorna, ett kraf, som vunnit ett sakrikt understöd af den bekante nyss aflidne professorn i filosofi i Berlin F. Paulsen. Detsamma hafva vi äfven kunnat iakttaga i vårt eget land i de kretsar, som fordom ansågo religionsfrågan löst, om man blott utjagade religionsundervisningen från våra statsskolor. Det af mig för flera år sedan framlagda förslaget att i de offentliga skolorna meddela rent historisk religionsundervisning har sedermera vunnit bifall och understöd af prof. Hj. Öhrwall, Ellen Key, S. Lönborg, G. Brandell och Fridtjuv Berg, hvilken senare i offentliga föredrag denna sommar sökt ådagalägga, att en obligatorisk religionsundervisning i folkskolan icke är stridande mot religionsfrihetens stora grundsatser. Till och

med den ateistiskt tänkande d:r Allen Vannérus finner det alldeles i sin ordning, att staten positivt bereder sina medborgare tillfälle att tillägna sig en religiös världsåskådning. Nödvändigheten af att sådana tillfällen beredas, ja att medborgarne verkligen få tränga in i den religiösa lifsuppfattning, som i hvarje fall behärskar den europeiskt-amerikanska kulturen, framgår äfven däraf, att den förutan skulle en stor del af konstens och litteraturens mästerverk blifva rent af oförståeliga och den allmänna kulturnivån sjunka ofantligt. Om icke de härskande religionsbegreppen blefve inlärda och förklarade, skulle man stöta på svårigheter, som man kanske sällan eller aldrig reflekterar på. Om vi t. ex. läsa den dikt, med hvilken nyligen Tor Hedberg celebrerade kungl. dramatiska teaterns invigning här i Stockholm, kräfves det ett icke ringa mått af religiös bildning och kunskap om den bibliska begreppsvärlden för att vi skulle kunna tillägna oss följande:

Främst jag beträder
den värld, som skapats här af väf och bräder.
En värld, där drömmens sol och måne skina,
och lidelsens och löjets masker grina.
Där skapardagens ljus med mörkret täflar,
och striden mellan änglar står och djäflar.
Re'n finns här skog och haf och berg och slätter
och mänskoboningar och stjärnenätter
och evighet och snabba stunder.
Det är en värld af tecken och af under.
Ett snitt af jorden.
Ett kaos än — det väntar blott på orden.

Ty här är vordet
till sanning, att i förstone var ordet.
Dess gudom sväfvar öfver öde vatten,
och på dess bud blir dagen till och natten.
Hvad är väl scenens lif? Likt vågen är det,
som från en kastad sten knappt når till stranden.
Det är ett mynt som präglas utan värdet,
en bild, som brister, då den lämnar handen,
som långsamt format den. Men ordet varar.
Då bilden rifs, det nya bilder väfver,
då vågen dör, det nya vågor häfver.
Ordet är gåtan, som hvar tid förklarar;
ordet är anden,
som ständigt binds och löses ifrån banden.

Såvidt publiken kunnat njuta af och sentera dessa strofers innehåll, hafva de allra flesta härför haft att tacka den religionsundervisning i bibel och katekes de åtnjutit i skolan och för konfirmationen. Prästens gärning spåras således äfven vid invigningen af en teaterscen, hvarest han själf annars gemenligen blir karrikerad.

Då vi vända oss till den religiösa kulten och det religiösa lifvet, går det om möjligt ännu mindre an, att samhället står med armarna i kors, föregifvande, att religionen är en blott privatsak. I Frankrike tillåter den nya franska kultuslagen för ingen del en fri kult efter individens smak. Den franska staten har tvingat kyrkan, delvis med vapenmakt, så att blod flutit, att fullgöra vissa inventeringar, som i hög grad måste kränka de fromma katolikernas religiösa känslor; den har vidare velat, fastän den icke kunnat, genomdrifva en mängd formella bestämmelser för kultens utöfvande, hvilka likaledes i hög grad kränka den katolska religionen; den har utfärdat noggranna bestämmelser om klockringning och processioner samt anbringandet af religiösa emblem, allt inkräktande på och begränsande den religiösa kultfriheten. Man svarar: Detta är statens rätt. Härtill kan man nu visserligen göra motfrågan: Grundar sig denna rätt på annat än ren makt?; men om man också gillar alla den franska statens åtgärder, så står det i alla fall odisputabelt fast, att den franska statsmakten *icke* tolererar den kult, som den katolska fromheten vill utöfva; förty icke håller har betraktat och behandlat densamma som blott privatsak. Att man sedan genom nya tilläggslagar och framför allt i praktiken icke kunnat genomföra allt kulttvång, är en sak för sig; man har i alla fall velat och gjort så godt man kunnat.

På liknande sätt förhåller det sig äfven med Förenta staternas ställning till de religiösa kulterna. Dessa kringskäras i sin frihet genom lagar, som hindra dem att mottaga egendom mer än i viss, begränsad omfattning. Men å andra sidan visar också den stora republiken ett positivt intresse för de religiösa kulterna ända därhän, att man faktiskt kan tala om ett slags statskyrkoväsen. Sålunda förbjuder och straffar lagen hvarje hädelse mot Gud och inför en sträng söndagsfirning, låter ex officio öppna kongressen genom gudstjänster, liksom hvarje session inledes med bön, förrättad af för ändamålet aflönade

och af kongressen valda präster, hvarjämte unionspresidenten och de särskilda staternas regeringschefer (alla?) årligen bestämma allmänna faste-, bot- och bönedagar. Nordamerikas Förenta stater göra nämligen officiellt anspråk på att vara ett kristet folk. Då en hädare för ej så länge sedan blef fälld i högsta domstolen, motiverades domen därmed, att han genom sin hädelse förbrutit sig mot Förenta staternas lagar, hvilka »äro grundade på Bibeln». Prästerna åtnjuta som bekant ett stort anseende[1]; i vissa stater äro de rent af befriade från en del medborgerliga skyldigheter. I de flesta stater är den kyrkliga egendomen befriad från skatt, och i många stater är det förbjudet att arbeta på söndagen, eller att hålla nöjes- och förlustelselokaler öppna. Staten anställer desslikes präster för armén, flottan och fängelserna. På hvarje dollar läser man som bekant orden: »På Gud förtrösta vi», och presidenten Roosevelts försök att sekularisera dollarn misslyckades, i det att kongressen i år med 355 röster mot 5 beslöt, att trosbekännelsen skulle stå kvar. En rättslärd, d:r J. Friedrich i Giessen, betraktar också skilsmässan mellan stat och kyrka i Förenta staterna mera »som ett faktiskt tillstånd, en rent empirisk lösning af ett problem, för hvilket Frankrike söker en lösning på grund af reflexion». Denna lösning betecknar samme rättslärde som ett experiment, sannolikt blott att betrakta som en episod i världshistorien af föga större betydelse än tidigare sådana försök af den franska nationen.

Äfven i vårt land är en absolut kultfrihet otänkbar. Staten kan icke undgå att ingripa i de religiösa kulterna. Jag talar naturligtvis icke om statskyrkans kult, ty det är självklart, att staten här skall hafva bestämmanderätten, utan om de tolererade religionssamfundens kulter. Prof. Wicksell har en gång uttalat den meningen, att en kult, som beträdde självstympningens vägar enligt t. ex. Origenes' uppfattning af det bekanta stället i Mat. 19: 12 om snöpingar för himmelrikets skull, icke skulle kunna tolereras. För några år sedan ville ett parti i riksdagen i djurskyddssakens namn förbjuda det s. k. schächtandet eller den judiska ritus vid djurs slaktande. Stor oro härskade bland ju-

[1] En amerikanare berättade för mig i somras, att endast för damer och präster brukade man taga af sig hatten, såvida man ej var tjänare hos någon, då denne också åtnjöt samma »underdånighetsbetygelse».

darne i landet, hvilka fruktade att härigenom beröfvas en helig kultusakt, hvars bibehållande för åtminstone många judar är en samvetsplikt liksom ett viktigt religiöst bud. I utlandet finnes en hel stridslitteratur om denna sak. Enligt regeringsformen skall ju konungen ingens samvete tvinga låta. Men huru går det med denna samvetsfrihet för judarnes räkning, om schächtandet skulle förbjudas?

Det allra djupaste intresset i förhållandet mellan religionen och staten ligger emellertid i det lif efter sedligt religiösa ideal, som de religiösa föra. Kan staten i längden stå likgiltig inför dessa problem, som endast skulle kunna betraktas som privatsaker? För ingen del. Vi behöfva till en början endast åberopa ett par exempel från vårt eget land. Trots grundlagsbestämmelsen om samvetsfriheten tvingas årligen unga män att göra värnpliktstjänst, och föräldrar, som rent af åberopat satsen: »man måste mer lyda Gud än människor», till stöd för sin vägran att låta vaccinera sina barn, nödgas dock att fullgöra detta statens påbud. Man svarar: Det är ju vilseförda samveten, som icke inse det oberättigade i värnplikts- och vaccinationsvägran. Mycket sant, äfven enligt min tanke; men då måste staten draga försorg om bättre religiös upplysning! I hvarje fall kan den ej undgå att intaga en bestämd ståndpunkt i denna religiösa fråga, om också ej på annat sätt än att i statsordningens namn bekämpa samvetena. I Förenta staterna har man, som bekant, strängt förbjudit och bestraffat mormonernas månggifte. Men dessa själfva anse det vara ett gudomligt bud och en synnerligen god inrättning. Religionen skulle ju vara en privatsak, likgiltig för staten och dess inrättningar! På hvilken statsrättslig grund förbjudes månggiftet i Amerika? På ingen. Ty ingen sådan finnes. Det förbjudes af den allmänna kristna moralen, som gått den amerikanska nationen i blodet och som — all samvetsfrihet till trots — fordrar månggiftets afskaffande. Det kan man kalla en radikal vederläggning af satsen, att religionen är en blott privatsak!

I Frankrike var det allra ytterst det katolska lefnadsidealet, som slutligen bragte den franska staten i harnesk mot kyrkan. Ty en katolik skall i första hand tjäna och lyda den internationella katolska kyrkan och dess öfverhufvud, den ofelbare påfven; först i andra rummet kommer det egna fäderneslandet. Vidare utgör hierarkien, munk- och klosterväsendet en af de kraftigaste

orsakerna till att hålla den antinationella strömningen vid makt. Man bör kunna ana hvad 17 ärkebiskopar, 66 biskopar, 3,400 högre präster, 37,000 lägre andliga och omkring 200,000 ordens- och kongregationsmedlemmar kunna åstadkomma i Frankrike. Klosterväsendet och de fromma stiftelserna bidraga till de katolska ländernas ekonomiska ruin genom hopandet af rikedomar till klostren och kyrkorna på bekostnad af det allmänna ekonomiska välståndet. I Frankrike motverkas visserligen dessa skadliga följder af andra omständigheter, men framträda så mycket mer ohöljda i Spanien, Portugal, Italien och Södra Amerika, ehuru visserligen icke den katolska religionen ensam är orsaken till dessa länders ekonomiska förfall. Frankrike har som bekant sökt knäcka kongregationernas makt, men staterna skola förgäfves värja sig mot detta svarta internationale, om de ej sätta kraftigt organiserade statskyrkor som motvärn. Det är påfvekyrkans internationalitet, munkväsendet, privatbikten och själamässorna, som åstadkomma denna katolicismens maktställning. Frikyrkorna äro i denna kamp förlorade. Detta kan konstateras i Holland (Chronik der christl. Welt, 1905, N:o 45) och i Nordamerikas Förenta stater (Chronik der christl. Welt, 1907, N:o 7). Såvidt vårt land vill bevara sitt ekonomiska välstånd och sin nationella självständighet böra vi aldrig — i motsats mot danskarne, hos hvilka också katolicismen kraftigt tillväxer — tillåta upphäfvandet af förbudet mot klosters anläggande i landet och katolska processioner. På så sätt kunna vi visserligen ej uppehålla samvetsfriheten in absurdum, hvad så många i vår tid synas svärma för, men religionen är nu en gång icke en privatsak, utan en samhällsangelägenhet af vitalt intresse. I Holland, där man för den konfessionella fridens skull trodde sig böra afskaffa statskyrkan och behandla religionen som en blott privatsak, hvad nu visserligen ej helt och hållet lyckats, har hela inrikespolitiken blifvit inriktad på religionen. Kalvinist eller icke-kalvinist — det är frågan, då ministärerna växla. Landets hela politiska lif slites upp i dessa ändlösa fejder. Ty om man i statslifvet vill jaga religionen ut genom dörren, stiger den genast in genom fönstret.[1]

[1] Äfven inom mindre organisationer gör sig samma erfarenhet gällande. Den 4 okt. 1908 invigdes ett ordenshus för goodtemplare i Stockholm. Högtidstalaren skildrade i sitt tal, huru orden i den moderna »neutralitetens» intresse

Frågan är nu den, huru förhållandet mellan kyrka och stat skall ordnas. Historien känner egentligen endast trenne olika former: frikyrkan, kyrkostaten och statskyrkan. Frikyrkan betyder för ingen del, att religionen därmed blifvit en privatsak. Staten har alltfort något att säga öfver dessa kyrkors yttre och inre lif. Det viktigaste kännetecknet skulle väl vara det, att staten icke tager direkt befattning med religionsundervisningen och icke garanterar kyrkan en säker ekonomi. Men äfven här hafva vi gradationer. Skottlands frikyrka besitter en mängd egendom, som väl annars måste betraktas som stats- eller kommunegendom. Af denna offentliga egendom får dock frikyrkan draga inkomsten. Så är förhållandet ännu i Frankrike efter skilsmässan. Den statsegendom, som ställdes till kyrkans förfogande — utom pensioner m. m. —, uppskattas till ett belopp af öfver en half milliard. I Holland måste staten i vissa fall underhålla kyrkorna och en del prästerliga befattningar t. ex. i fängelser. Staten bekostar också religionsundervisningen vid rikets teologiska fakulteter, delvis äfven i vissa skolor, såsom förut blifvit anfördt.

Frikyrkosystemet har nog åtskilliga fördelar, men lider äfven af betänkliga svagheter. Till fördelarna kunna räknas större rörlighet och rikare initiativkraft samt framför allt ett intensivare församlingslif med ett bättre tillvaratagande af de religiösa krafternas och intressenas verksamhetsförmåga. Men deras nackdelar träda också klart i dagen. Vid den anglikanska kyrkokongressen 1907 yttrade presidenten. biskopen af Norwich, att kyrkans skilsmässa från staten icke skulle skada kyrkan så mycket, som mången förmenade. De privilegier kyrkan åtnjöte kunde man i och för sig afstå ifrån. Ty man vunne så mycket större frihet. Äfven den ekonomiska risken vore ej så stor. Erfarenheten från Förenta staternas episkopalkyrka med 3—4 millioner medlemmar visade, att den fria offervilligheten var ganska stor. Ensamt denna kyrka hade på de tre sista åren offrat nära 180 millioner kronor på sitt kyrkoväsen. Men det religiöst-sedliga lifvet skulle hos folket taga stora skador. Nu hade hvarje medborgare rätt och möjlighet att få sina religiösa

---

bortsopat hvarje spår af religionen ur sina statuter och ceremonier. Men sitt tal afslutade han genom att teckna målet för goodtemplarnas sträfvan med orden, hemtade ur 2 Petr. 3: 13: »Vi förbida nya himlar och en ny jord, uti hvilka rättfärdighet bor.»

behof tillgodosedda, och mångenstädes på landet skulle rent andlig nöd uppstå. Den teologiska vetenskapen komme att lida ofantligt och den allmänna religiösa bildningsnivån sjunka hos både prästerskap och lekmän. Och slutligen skulle Rom bli den hånleende arftagaren, ty statskyrkan är, såsom katolikerna själfva erkänna, det svåraste hindret för deras propaganda inom protestantismen. Socialisten Olav Kringen, som själf länge verkat i Förenta staterna som skollärare, har i sin redan förut citerade skrift förträffligt belyst dessa missförhållanden med de nordamerikanska frikyrkornas verksamhet som bakgrund. Han säger: »Det är kännetecknet på den privata frikyrkan, att den blir intolerant, tyrannisk och odemokratisk. Den blir intolerant, emedan hvarje medlem bevakar sin broder, den blir tyrannisk, alldenstund hvarje medlem känner sig under spejarögon. Odemokratisk blir den därför, att den är utomordentligt kostsam, och emedan de rika, som i väsentlig grad uppehålla den, också förbehålla sig dess rättigheter. I en privat amerikansk kyrka köper man bänkplatser liksom man abonnerar på platser i en teater. Att hafva en framstående plats i kyrkan är ett nöje, som grosshandlaren icke kan undvara. Dessa kyrkor sälja hoppet i lifvet och trösten i döden till de högstbjudande för penningar. Hvarje mening, som afviker från den vedertagna, måste utträda ur menigheten och bilda en ny eller tvingas till tystnad. Men utträder den, så har den blott sin lilla krets och räcker ej utöfver densamma. — — — Hvarje afvikelse blir i frikyrkan orsak till en ny menighets bildande. Hvarje enskild krets har ringa möjlighet att påverka de andra. Man kan se detta på de talrika kyrkorna i Amerika. Staden Minneapolis är 50 år gammal och af Kristianias storlek. Den har 230 kyrkor. Chicago har flera tusen kyrkor.»

I Amerika finnas en mängd församlingar, hvilka icke ingått i någon större kyrkogemenskap. Sådana småförsamlingar uppstå af de obetydligaste och barnsligaste grunder. Vid inträffande ledighet till predikantsysslan blir den lilla församlingen en tummelplats för predikanter af de mest skilda riktningar. Men äfven synoderna etablera en obehaglig täflan sinsemellan. Det är icke alltid en täflan för den religiösa öfvertygelsens skull, utan en penning- och maktfråga. Samvets- och forskningsfrihet för en prästman i en sådan kyrka är mycket ringa. Huru man i

den waldenströmska frikyrkan hos oss behandlat olika tänkande är allom bekant, och från Holland kan jag genom egna iakttagelser konstatera samma fenomen. Prästerna råka i ett nesligt beroende af församlingarna, den kyrkliga ekonomien blir vacklande och ej tillräcklig, gudstjänst- och religionsundervisningslokalerna få ett tarfligt utseende; det hela verkar till sist provisorium eller förfall.[1] De ekonomiska behofven måste täckas dels genom frivillig beskattning, dels genom flera kollekter hvarje söndag, slutligen ock genom att upptaga entréafgifter till de vanliga gudstjänsterna med olika taxa för bättre och sämre platser. I somliga städer komma de fattiga icke in i de stora kyrkorna, ty de hafva ej råd att betala entrén. Hurudan den religionsundervisning blir, som i afseende på kvantitet och disciplin i självfva verket helt och hållet är beroende af barnens frivilliga anslutning, kan man lätt tänka sig. Trots de fördelar i vissa hänseenden söndagsskoleundervisningen har och därför äfven på ett visst stadium är att rekommendera (se min »konfirmationsundervisning» 1906 s. 6), kan den på intet sätt ersätta våra statsskolors undervisning (Aftonbladet, 28 aug. 1908). Så småningom förloras känningen mellan religionen och kulturen, och klyftan mellan den kristna världsåskådningens vetenskapliga formulering och den profana vetenskapen vidgas på ett rent af farligt sätt. Då man på senaste tid i Norge begynt att i viss mån lossa sambandet mellan kyrka och stat i riktning mot frikyrkans införande, så är motivet tydligt nog. Man vill beröfva den vetenskapliga religionsforskningen allt kyrkligt inflytande och leda det religiösa lifvet in i pietistisk trångsynthet och försumpning. Alldeles samma motiv låg äfven till grund för P. P. Waldenströms motion vid årets kyrkomöte om upphäfvandet af statskyrkan. I motiveringen uttalade motionären tämligen oförtäckt, att det var den »moderna teologien» och dess män han ville åt både i kyrka och vid universitet, och han dolde ej, att från hans drömda frikyrka, som naturligtvis tänktes såsom arftagare till statskyrkan, skulle dessa professorer och präster helt enkelt köras ut såsom affällingar och bedragare.

Kyrkostatsordningen finnes som bekant ej längre till inom kristenheten, sedan Italiens enhet störtade den romerska kyrko-

[1] Finnes det i vårt land något tarfligare i byggnadsstil än de waldenströmska missionshusen?

staten. I en sådan organisation är det ej staten, som ordnar de religiösa förhållandena, utan kyrkan som ombesörjer alla statliga funktioner. Strängt taget böra alla ämbetsmän i en sådan organisation vara präster. Historien känner flera intressanta kyrkostatsbildningar. Bland dem må här framhållas den judiska kyrkostaten under Makkabeerfurstarnas regemente i Palästina och den socialistiskt ordnade kyrkostat, som spanjorerna funno i Peru på 1500-talet. Båda erbjuda ett godt studiematerial för bedömande af kyrkostaternas oförmåga att lösa problemet om kyrkans och statens ställning till hvarandra. Den katolska kyrkan utgör dock för närvarande en absolutistiskt regerad internationell frikyrka, icke en kyrkostat.

Den tredje lösningsformen är statskyrkoidén. Denna idé är med växlande klarhet och framgång genomförd i både katolska, reformerta och lutherska stater. I de katolska länderna kan man dock icke tala om egentliga statskyrkor. Det är här närmast fråga om en öfverenskommelse mellan de respektive staterna och den internationella katolska frikyrkan genom s. k. konkordat, hvilka söka reglera statens rättsområde gent emot de kyrkliga maktanspråken. Det är sålunda en djup åtskillnad mellan Frankrikes uppsägande af konkordatet med påfvestolen och ett eventuellt upphäfvande af den svenska statskyrkan. Den katolska kyrkans eget ideal är nämligen icke statskyrkan utan alltfort liksom i medeltiden kyrkostaten, ytterst omfattande all världen. Felet i denna tankegång är dess hänsynslösa sträfvan att före tidens fullbordan med öfverspringande af den historiska utvecklingens eget verk på konstlad väg söka framtvinga den yttre enhet, som endast kan uppstå genom människosläktets organisation till en universalstat på den nationella sammanväxningens väg, som den utmärkte svenske tänkaren och fredsvännen Gustaf Björklund har uppvisat i sina undersökningar om »nationernas sammanväxning» 1887. Huruvida detta mål en gång i verkligheten skall uppnås, hvarigenom ock den eviga freden skulle vara införd i världen, är oss obekant. Men den allra yttersta riktlinien för alla kyrkoorganisationers arbete måste vara tanken på en hela mänskligheten omfattande kyrkoorganisation, sammanfallande med den fulländade världsfredsstaten, omfattande hela jorden. Denna idé låter på organiskt sätt förena sig med statskyrkotankens genomförande. Denna finnes företrädd i olika

renhet egentligen endast inom protestantismen, och har uppkommit af skilda historiska orsaker.

I de reformerta länderna är statskyrkoidén här och där tillämpad, ehuru i synnerligen bristfälliga former. Den reformerta kristendomstypen tenderar på grund af sin katolicerande halt (jmfr min bok Fredrik Fehr, 1896 s. 162 ff.) till organiserandet af internationella frikyrkor eller rent af kyrkostater (jmfr Kalvins försök i Genève), i den mån den åter närmar sig den lutherska reformationens strängt fosterländska idealer, utvecklar den i sin organisation statskyrkoidéns grundtankar. Sålunda är statskyrkan härskande i Schweiz, men betecknande har man just i Genève, sätet för Kalvins hufvudverksamhet, sedan år 1907 afskaffat statskyrkan, om också med knapp majoritet. I Neufchâtel åter förkastades skilsmässoförslaget med förkrossande majoritet (15,090 röster emot och 8,411 för skilsmässa). I England och Skottland finnas som bekant statskyrkor. I Holland råder stor oklarhet. Vi hafva där hvarken full frikyrka ej häller en verklig statskyrka. I Nordamerika hafva de statskyrkor, som fordom funnos i Connecticut, Massachusetts och andra stater, afskaffats. Frikyrkorna tendera i stället att upprätta stora konferenser och synoder, hvilka efter 1905 begynt bilda ännu större kyrkosamfund. Somliga af dem t. ex. metodisterna och baptisterna antaga t. o. m. internationell karaktär. Liknande rörelser hafva vi att för det sista årtiondet anteckna från de reformerta (presbyterianska) kyrkobildningarna i Indien, Canada och Australien.[1] Redan uppkomsten af den s. k. evangeliska alliansen, utgången från den s. k. fria kyrkan i Skottland 1845, kan anses som ett första försök att bilda en protestantisk internationell kyrka af reformert typus. Oppositionen mot statskyrkan inom de länder, där den finns, utgår oftast från kristendomsriktningar, som uppkommit ur eller äro starkt påverkade af de reformerta kyrkoidealen.

Statskyrkoidén har framgångsrikast realiserats i de lutherska länderna. Enligt min tanke bäst om också ej fullkomligt i vårt eget fädernesland. Frågar man efter Luthers egen uppfattning i

---

[1] Af helt annan struktur äro de förberedelser, som man giort i Tyskland att genom den 1903 bildade »Deutscher ewangelischer Kirchenausschuss» sammanföra de många protestantiska statskyrkorna till en enhet, motsvarande riksenheten. Vi hafva alltså här att göra med den första ansatsen till skapandet af en riksstatskyrka.

denna sak, så har man härom icke hunnit till full enighet. Orsaken är nog den, att Luther, som var behärskad af idén om den nära förestående världsundergången, icke ägnat detta spörsmål någon grundligare bearbetning. Till år 1893 ansågs det ganska allmänt, att Luther icke hade någon förståelse för statskyrkoidén. Hans ideal skulle fasthällre hafva varit frikyrkan. Emellertid sökte nyssnämnda år Ricker i sitt arbete »Die rechtliche Stellung der ewangelischen Kirche Deutschlands in ihrer geschichtlichen Entwicklung bis zur Gegenwart» uppvisa, att just statskyrkoidén sammanföll med Luthers ideal. Hans utredning vann stort, om ock ej obestridt bifall. Sanningen torde dock vara att söka på en midtlinie, såsom professor P. Drews i Halle ådagalagt i sin undersökning detta år: »Entsprach das Staatskirchentum dem Ideale Luthers»? Enligt Luthers aldrig ändrade uppfattning är allenast Kristus i himmelen kristenhetens regent. Han är hufvudet för kroppen, hvarmed menas den andliga kristenheten, de heligas gemenskap. Det är de sanna kristna och de allena, som skola välja församlingslärarne. I första hand är det innehafvarne af det världsliga svärdet, öfverheten, under förutsättning att de äro sanna kristna, som böra afvärja och afhjälpa all nöd och förargelse i kristenheten, ehuru ingalunda i kraft af något summepiskopalt uppdrag. Sådan var Luthers mening under en tidigare period. Men senare, då furstarne syntes honom svika sin uppgift och kallelse att vara de främsta i kristligt nit och evangelisk fromhet, hoppades han, att den fromma kärnan i hvarje församling skulle taga saken om hand och så småningom utbilda en sann kristlig kyrka. De verkligt kristna böra välja först sin »Pfarrer»; dessa »Pfarrer» utse sina visitatorer och slutligen äfven sin evangeliske biskop, resp. ärkebiskop. Huruvida dessa val skulle bekräftas af öfverheten eller ej, därom yttrar Luther ej något bestämdt, och hans praktiska råd och exempel gå än i den ena än i den andra riktningen, allteftersom han tror sig bäst kunna realisera sin hufvudtanke. På samma sätt är han mycket vacklande i sin ställning till den gamla kyrkoordningens rättsbefogenhet öfver den evangeliskt sinnade församlingen. Tanken på en folkkyrka i vanlig mening låg honom fjärran; han synes mera hafva lutat åt en sträng skillnad mellan troende och icke troende. Då nu en sådan skillnad icke lät sig genomföras, höll han så mycket mera på bannet, d. v. s.

rätten att utesluta ovärdiga från nattvarden och fadderskapet. Emellertid synes det tillika vara visst, att Luthers idealbild af den kristliga kyrkan sammanföll med den tyska nationens konsolidering. En från Rom befriad tysk nationalkyrka, i hvilken allt var ordnadt efter evangelium, var hans ideal. En påfve kan dock erkännas för att slita tvister mellan »primaten eller ärkebiskoparne». Men annars skall den tyska kyrkan lyda under »ett primat i Germanien», som kan afgöra ekonomiska tvister. I trossaker tolererade han ingen inblandning af jurister. Hvarje Guds ords predikare var i detta hänsende fri. I denna Luthers oklara uppfattning af förhållandet emellan kyrka och stat har man att fasthålla dels idén om en fosterländsk nationalkyrka dels krafvet på Guds ords förkunnares andliga frihet.

Att icke bilden af kyrkans enhet under påfven helt utrotats, beror säkerligen ej endast på historiska reminiscenser, utan äfven därpå, att det romerska riket af tyska nationen gjorde anspråk på världsherraväldet — i Karl V:s rike gick ju solen icke ned — och att därför äfven alla nationalkyrkor måste tänkas sammanfattade i någon enhet, som då för Luther alltid presenterade sig som påfven i Rom, ehuru med en till ett minimum begränsad makt.

Man kan och man bör i sammanhang härmed framkasta den frågan, om Luthers ideal och statskyrkoidén sammanfalla med urkristendomens åskådning af förhållandet mellan stat och kyrka. Huru har urkristendomen tänkt sig förhållandet mellan dem? Nyligen har prof. Weinel i Jena behandlat detta tema i sin skrift »Die Stellung des Urchristentums zum Staat», 1908. Man kan ganska tryggt våga det påståendet, att den äldsta kristenheten (till omkring 200 e. Kr.) icke haft den ringaste tanke på vare sig frikyrka, kyrkostat eller statskyrka. Det var den himmelska statsordningen, som inom kort genom Jesu parusi skulle omintetgöra all jordisk statsordning och upprätta det eviga Gudsriket i himmel och på jord, uti hvilket idel rättfärdighet skulle bo. Men i den mån dessa framtidsförhoppningar genom den historiska verkligheten fingo en delvis annan gestaltning, inställde sig problemet om kyrka och stat. Dess lösning gick till en början i frikyrkoidealets riktning i så måtto, som den kristna kyrkan under kejsar Konstantin tillkämpade sig karaktären af en »tillåten religion» för att sedan under Gratianus, Theodosius I och Justinianus I så småningom etablera sig som statskyrka. Olyckan var emellertid den, att

denna ej tillkommit genom nationell organisk sammanväxning till en gemensam kyrka utan konstruerades af den romerska kyrkan och den romerska staten på helt andra grunder än rent statskyrkorättsliga. I själfva verket upptimrades denna väldiga kyrkobyggnad med kyrkostatens idé som ett allt klarare framträdande syftemål, och så kom det sig, att statskyrkans ideal först genom reformationen i följd af flera samverkande orsaker begynte taga sin verkliga första gestalt för att dock ännu i dag hafva att kämpa med såväl rester af andra kyrkoideal som ock med doktriner, hvilka ej sällan synas härstamma från viljan att bekämpa den kristna och evangeliska religionen själf.

Statskyrkoidén innebär i sin allmännelighet fattad, att staten själf ordnar sina religiösa angelägenheter, beskär en viss bekännelse en ledande ställning och garanterar dess ekonomiska bestånd. Men statskyrkoidén innebär för ingen del att alla andra kyrkliga föreningar och kultsammanslutningar skulle utrotas. Rätt fattad låter statskyrkoidén det berättigade i både frikyrkotanken och kyrkostatsföreställningen (s. 452) komma till sin rätt. Den kräfver rent af frihet för privatreligiösa sammanslutningar att verka i det religiösa lifvets tjänst ända därhän, att statskyrkointresset mycket väl kan medgifva rätt för fria religiösa föreningar att åtnjuta statsunderstöd i någon form för den nytta det enskilda sällskapet kan anses tillskynda samhället. Men härpå beror också afgörandet. Det kan således starkt ifrågasättas, om katolicismen (jmfr s. 448) bör tolereras här i landet; säkert är, att mormonerna helt enkelt skulle förbjudas all vistelse i Sverige. Vissa relicta religionsformer, t. ex. judendomen, kunna tolereras, såsom icke bedrifvande någon propaganda och utan fientligt uppträdande mot statskyrkan. Ty det enda, som en statskyrka på inga villkor kan eller får tolerera är, då man direkt motverkar hennes syfte och tillvaro. Ty detta är att motverka en del af statens egen verksamhet. Att konungen kan kallas summus episcopus, betyder ingalunda, att han bör utöfva rent kyrkliga funktioner, lika litet som han i egenskap af högste domare bör befatta sig med Högsta Domstolens rättskipning eller som en generaldirektör personligen leda tull-, post-, telegraf- och järnvägsväsendet i landet.

Man kan, om man så vill, med en jämförelse på skolorganisationens område ganska lätt förstå innebörden af det nu sagda.

De, som önska, att all skolundervisning skall vara frivillig och bekostad af de för saken intresserade, förfäkta frikyrkoidén på skolväsendets område. De, som fordra utrotandet af alla privatskolor, för att endast tillåta de statliga skolorna att finnas till med folkskolan som tvångsmässig bottenskola för alla med skyldighet att öfvertaga en mängd funktioner, som annars ålegat det privata initiativet, närma sig åtminstone kyrkostatsidén på skolväsendets område. De, slutligen, som anse, att folkskolan och statsskolorna öfverhufvud böra göras så utmärkta och tidsenliga som möjligt för att kunna tillfredsställa allas behof, men som erkänna värdet och betydelsen af enskilda skolor och kräfva frihet för dessa, fastän de samtidigt betala skatt till statsskolornas underhåll, de kunna sägas omfatta statskyrkoidén på skolväsendets område.

Fördelarna af statskyrkoorganisationen äro uppenbara. Den kan lämna så mycken frihet åt enskilda som praktiskt kan begäras; den bereder möjlighet åt alla, fattiga och rika, höga och låga att åtnjuta religionsundervisning och deltaga i kulten; den garanterar det största möjliga mått af frihet för prästerskapet och ställer hela religionsväsendet under samhällets kontroll utan att prisgifva läroämbetet åt enskilda korporationers nycker samt säkerställer den kyrkliga ekonomien.

För min del fruktar jag, att den tomma frasen »religionen är en blott privatsak» oftast i grunden endast är en skyddande omklädnad för satsen: »Vi, som icke dela statskyrkans tro och ej häller anse oss behöfva hennes eller någon annan kyrkas religiösa lifsvärdering, vi vilja ej häller betala något till den kristna kulten. Vi kräfva befrielse härifrån i samvetsfrihetens namn!» Detta är emellertid en falsk uppfattning af samvetsfriheten. Om nämligen denna uppfattning verkligen vore sann, skulle däraf följa märkliga konsekvenser, som slutligen föra till allmän anarki. De, som anse alla slags militära anordningar, vapenöfningar m. m. som ett brott mot den gudomliga världsordningen, hafva på samma missförstådda samvetsfrihets grund full rätt att vägra ej endast personlig vapenöfning utan äfven alla slags skattebidrag till det i deras tycke förhatliga militärväsendet. De, som äro förbittrade öfver den nuvarande religionsundervisningen i våra skolor, skulle då af samvetsskäl kunna kräfva befrielse från skolskatten, hälst de kunna visa, att de betala dryga afgifter till andra skolor för

sina barns undervisning. Om man åter afskaffade all religionsundervisning, så skulle tusen sinom tusen revoltera just häremot och kräfva — i samvetsfrihetens namn — befrielse från skatt till ett skolväsen, som efter deras öfvertygelse är hedniskt till hela sin struktur. Men om nu både det ena och det andra beror på missbruk af frihetens idé, så är det också beroende på idel missförstånd af samvetsfriheten, om man fordrar befrielse från skatt till statskyrkans funktioner. Ty ingen organisation i världen kan bestå utan ekonomiskt underlag. De som sist borde opponera sig mot statskyrkoskatten äro socialisterna. Med rätta säger äfven den förut citerade socialisten Olav Kringen om kyrkan, hvilken af honom i dess ideal tecknas som statskyrka, följande:

»Kyrkan är i sin organisation den mest socialistiska institution som finnes. Fattig och rik ha lika tillträde till dess församlingshus, och nådemedlen, som efter kyrkans lära äro det dyrbaraste, som människan äger på jorden, äro tillgängliga för alla dess medlemmar utan åtskillnad. Dop och nattvard äro lika för fattig och rik. Detta betyder, att kyrkan vid förvaltningen af det andliga goda icke känner fattig och rik. Alla äro lika inför Gud. Detta är renodlad socialism. Kyrkan kommer med traditionens röda tråd från tidsålder till tidsålder; den bär bud från forna dagar, från svunna tider; den har känt släkternas längtan och hopp och långsamt upptagit kulturens landvinningar. den ena efter den andra; religion, gudar och siare gömmer den i sin stora famn. Ung och stark är den likväl, beredd till kamp mot det nya, till att famna det som sitt, när det har trampat ut barnskorna. Men för kyrkan räknas år som dagar och dess ålder täljes efter seklerna. Med sin hvita signande hand pekar den framåt öfver utvecklingen, som skall komma, och säger: 'Räkna århundradena, de äro mina och min tids horisont har ännu ingen skådat!'»

Världshistorien är i viss mening världsdomen, det är sant: men ännu sannare är, att religionens historia utgör den egentliga världshistorien. Världshistorien innefattar i sig både de enskildas och samhällenas lif. Sålunda är religionen ej blott en privatsak utan en samhällsangelägenhet af omätlig betydelse för hela människosläktet.

STRÄNG NEUTRALITET

af *Gustaf Stridsberg.*

När en ung antimilitarist sätter sig ned och, helt visst med användande af en respektabel studieflit, uträknar att Sverige ej kan försvara sig, med mindre det ålägger sig bördan af en försvarsbudget, uppgående till närmare 600 miljoner kronor, då begår han blott i fullt uppenbar och påtaglig form ett tankefel, som begås och som behärskar föreställningarna inom mycket vida kretsar. Mången ryggar rent instinktivt tillbaka för hvarje påstående eller åsikt, som öppet ställes i samband med försvarsnihilism eller antimilitarism, utan att någonsin hafva sökt skaffa sig någon kunskap i en af statslifvets främsta frågor. Och mången, som tror sig hafva uppfyllt allan rättfärdighet genom att intaga en förståelsefull och förhoppningsfull hållning till fredssaken, utan att därför vilja vidkännas någon grad af bristande försvarsintresse, har köpt denna hyggliga och presentabla hållning för priset af grof tankelättja.

I och med åtnjutande af en fäderneärfd lagkulturs alla håvor af odling och frihet, som ju i hvarje särskildt ögonblick äro befintliga och bevarade blott genom föregående släktens sura mödor, följer dock förpliktelsen att under känsla af personligt ansvar någon litet eftertänka betingelserna för dessa håfvors bevarande och fredande. Härvidlag brister dock mycket, ej minst å deras sida, hvilka, som ofvan sades, af en visserligen sund instinkt hållas från att ansluta sig till frankt antimilitaristiska eller försvarsnihilistiska läror, men hvilka å andra sidan i sina tankevanor lugnt assimilera med dessa läror nära besläktade tankar och åsikter.

Och bland dessa tankevanor är ingen farligare, ingen mer vilseledande än den, enligt hvilken kriget är ett från statens öfriga och föregående lif isoleradt förlopp, en kris, som med statskroppens normala tillvaro i fredstid ej har annat att göra, än att den mer eller mindre fullständigt, måhända ödesdigert, uttömmer vissa statens kraftresurser. Frågan om försvaret och dess möjlighet anses då ligga i, huruvida dessa resurser räcka eller ej. Och det förbises, att frågan i än mer fundamental grad gäller, om staten på förhand satts i fara att råka ut för en outhärdlig kraftmätning. Man tror sig kunna räkna ett enkelt reguladetriproblem, där i stället många inkommensurabla faktorer trotsa all sifferaritmetik.

Och främst kringgår man då det grundväsentliga förhållande, att för hvarje stat och vid hvarje krig de omständigheter, under hvilka staten indrages i den krigiska konflikten, är af fullt så afgörande betydelse för utgången, som det numeriska förhållandet mellan statens kraftresurser och dess motståndares.

Ingen är blind för, att det vore alldeles oriktigt att mäta en stats motståndsförmåga blott efter antalet kanoner, gevär, patroner, hästar eller torpedbåtar. Ingen förfaller till den tron, att öfverlägsenheten kan vägas på en våg med kilovikter. Alla erkänna, att människomaterialet spelar en fullt så afgörande roll, om ock skillnaden i psykisk energi mellan ett modstulet folk och ett segervisst, mellan ett förvekligadt och ett disciplineradt, mellan ett på sig själf tviflande och ett som Guds egendomsfolk sig förnimmande ej kan mätas med mått.

Allt detta erkännes. Men mången förvanskar dock helt och hållet sin uppfattning af det statliga beståndets problem genom att stanna där och ej gå längre. Man kan taga hänsyn till allt detta — och det finns icke ett blad af världshistorien, som ej blefve obegripligt utan denna hänsyn — men ej dess mindre kan man förvanska sina slutledningar genom att utelämna faktorer, hvilka det är lika meningslöst att utelämna, som det vore att utelämna hvad här ofvan uppräknats af rent mänskliga imponderabilier vid ett afvägande af materiell krigsberedskap emot materiell krigsberedskap.

Och detta fel är det, som begås af alla, som t. ex. väga Sveriges försvarsresurser, sådana de kunna presteras vid en mobilisering och sedermera upprätthållas en viss tid framåt, emot

motsvarande angreppsprestanda, som äro att vänta under samma omständigheter från någon mäktig granne. Man vill ej erkänna, att problemets förutsättningar behöfva ledas längre tillbaka än till ett angrepp på Sverige af en främmande makt och Sveriges beredskap att tillbakaslå ett sådant. Ur denna kraftmätning allenast skall framgå det afgörande, menar man, som antingen innebär historien om »Huru vi förlorade Norrland» eller besannandet af »Svea»-synens

den slaktning är slagen
och fritt är vårt land.

Nåväl — låtom oss förutsätta det som den antimilitaristiske räknemästaren förnekar, nämligen att vi hafva försvarskraft nog, för att rimligen kunna väntas bestå ett anfall, så kraftigt som rimligen kan väntas, från vår geografiskt rimligaste fiende. Då böra vi ju också ha seger att vänta.

Men man glömmer, att allt hvad som riket förfogar öfver af krigsberedskap, människor och materiel, från generalstaben till sjukvårdssoldaten, från pansarkryssaren till liggarna och blankettförrådet på en landtstormsbefälhafvareexpedition, *ej annat är än allenast försvarsmateriel*, sedt ur synpunkten af rikspolitikens yttersta och högsta problem — tryggande af statens frihet och bestånd. Man glömmer, att just som det bästa, det dyraste, det med största omsorg vårdade materiel blir värdelöst, om förmågan att rätt handhafva det saknas — på alldeles samma sätt blir den yppersta krigsberedskap en vek vidja och ett brutet rö, om ej en en duglig rikspolitik sätter in dess kraft i *den rätta stunden och på det rätta stället*. Man glömmer, att en vankelmodets eller verklighetsskygghetens gärning redan före krigsutbrottet kan ha oåterkalleligen beredt vår här ett Perevolotsjna och vår flotta ett Tsushima.

Man glömmer, med ett ord, allt det oerhörda inflytande på ett krigs förlopp, som dess förhistoria äger. Det finnes helt enkelt ingen beståndsdel af krigsberedskapen, den lefvande eller den döda, som i betydelse öfvergår den afgörande krigsförutsättning, hvilken utgöres af en förnuftig utrikespolitik eller dess motsats. Hvarje försök att bedöma förutsättningarna för ett krig, utgående allenast från hvad som ligger under landt- och sjöförsvarsdepartementens vård, är ej mindre orimligt än att för-

söka samma bedömande med utelämnande af själfva krigets förutsättning, den föregående utrikespolitiken.

Hvad t. ex. det finansiella beredskapet betyder för en stat i krig, därom behöfver väl icke ordas mycket för att öfvertyga äfven den tanklöse. Den omtanke, som från riksbankens sida ständigt och i djupaste fred måste ägnas åt frågan om rikets betalningsbalans, den noggrannhet, med hvilken man på dess statistiska afdelning följer skeppningarna af våra viktigare exportartiklar, för att kunna vecka för vecka beräkna tillströmningen af utländska valutor och väga den mot utflödet af svenska likvider — huru hundrafaldt nödvändigare skulle den ej bli, när det blef nödvändigt att bereda möjlighet till utrikes tillgodohafvanden på många tiotal miljoner.

Att inom det rent finanstekniska området faller en utomordentligt viktig del af krigsberedskapen liksom af utsikterna för lycklig eller olycklig krigföring — det borde ju vara lika lätt att inse, som att kulor och krut kosta pengar, och att åtgången af den varan i krigstid är större än af vatten vid en eldsvåda. Men när bankdirektör K. A. Wallenberg för ej länge sedan upptog denna fråga till behandling, verkade detta på många håll som ett framdragande i ljuset af liksom en ny sanning.

Huru ny denna än var, mötte den dock ej någon opposition. Den föreföll ej omoralisk. Men om det säges, att Sveriges utsikter i ett kommande krig i den allra högsta grad bero på dess förutgående utrikespolitik, då mötes detta påstående af en opposition, som är af mycket positiv art. Ty ett sådant yrkande innebär synpunkter, som äro stridiga mot tankevanorna äfven hos många »försvarsvänner», hvilka ej alls vilja vidkännas bristande tro på fäderneslandets behof af och förmåga att endera dagen försvara sitt bestånd i öppen strid.

Påståendet att som en väsentlig del af svensk försvarsberedskap måste ingå en sådan utrikespolitik, som är ägnad att vid uppkommande konflikt gifva Sverige en god position, låter sig ju ej förena med ett godtagande af en fullkomlig neutralitet som svensk utrikespolitiks uttömmande definition och mål. Redan påståendet att neutralitet är den starkes privilegium mer än den svages, utgör en förnekelse af denna definitions värde. Och ännu härska vanföreställningarna från ett förgånget tidehvarf så starkt, att yrkandet på en positiv utrikespolitik som en nöd-

vändig och integrerande del i svenskt försvar väcker stor förargelse, ehuru den tro på att Sverige skulle ha lyckats »melde sig ud» ur Europa och dess slitningar, som för ej länge sedan var rådande i vida kretsar, nu börjat afföras till besegrade vidskepelser.

Om någon ville sätta sig ned och utreda en stads behof a brandsläckningsberedskap, och därvidlag utginge från den förutsättning, att eldsvåda skulle utbryta på en gång i hvart tredje af stadens kvarter — då skulle han lätt komma till samma synpunkt som den antimilitaristiske granskaren af Sveriges försvarsmöjligheter. Om man ej räknade med den naturliga verkan af en förnuftig byggnadsordning och en allmän försiktighet i fråga om umgänget med eld, så skulle det ju vara omöjligt att räkna sig till ett »betryggande» eldsläckningsväsende, utan att därvidlag öfverskrida alla rimliga proportioner, på alldeles samma sätt som en 576-miljoners försvarsbudget öfverskrider, ej allenast rimliga proportioner, utan all rimlig beräkningsgrad, när det gäller vårt eget land.

Men lika nödvändigt som det är att kunna vid beräknandet af en stads brandsläckningsberedskap taga hänsyn till förnuftigt byggnadssätt och allmän försiktighet i umgänget med eld, lika nödvändigt är det att vid beräkning af en stats försvarsförmåga kunna taga hänsyn till en förutgående förnuftig utrikespolitik. *Och det gör man ej*, om man förutsätter, att Sverige någonsin skulle få utkämpa ett envig med någon mäktig granne. Den krigseventualiteten innefattar förutsättandet af en föregående utrikespolitik, hvars dårhusmässighet på förhand dömt de svenska vapnen till undergång.

Kriget är intet annat, än den med andra medel fortsatta politiska kampen. Det är ej någon plötsligt och utan sammanhang med föregående statlig samlefnad framträdande handling, den utgör blott den plötsligt öfver medvetenhetströskeln uppdykande, den plötsligt i dagsljuset framträdande kraftmätning, som redan länge pågått och som under något andra omständigheter kanske hade förlupit och afslutats i det tysta.

Men då så är, följer äfven, att den stat, som ej vill erkänna kraftmätningens befintlighet, förrän densamma antagit flagrant form, på det fruktansvärdaste vis sätter sig i efterhand. Om man blundar för nödvändigheten att, i samma ögonblick en

eventuell motståndare börjar röra på sig, söka neutralisera den diplomatiska krigsberedskap, han skaffar sig, genom att själf söka bidraga till en balansen uppehållande motsatt kraftkoncentration, då har man blott att finna sig i den tragiska konflikt, man låtit tillspetsa sig utan att söka influera på dess utformning.

En tredje eventualitet gifves dock. *Om* man ser en mäktig granne samla sig till en kommande konflikt, och *om* man ej har anledning att tro hans afsikt vara just att komma en själf till lifs — i hvilket fall det ju vore rent självmord att ej uppbjuda alla krafter till skapande af en motallians —, och *om* man ej är beredd på att sätta rikets bestånd i pant för rikets förmåga att under alla omständigheter värja neutraliteten mot hvem det vara må, då gäller det att i tid se till, att man *utan tvång*, med den fria medverkans rätt till hänsyn och tacksamhet, står på denne grannes sida.

Alll detta strider tvärt emot principen om neutralitet som ej blott vårt mål utan vårt medel. Men om neutralitet blir oss tillåten, det är lika tvifvelaktigt som vår förmåga att ensamma försvara oss emot en stormakt eller Stockholms brandkårs förmåga att på en gång släcka tjugo stora eldsvådor.

Under årtionden och åter årtionden är neutraliteten en mycket godt program — när den ger sig af sig själf, därför att intet annat kräfves. Men så kommer den stund, då tvänne »system» stå emot hvarandra på Europas kontinent, och då det kanske fordras 576 miljoner och mer till för att värja rätten till neutralitet, äfven om den skulle vara högtidligt erkänd.

»Tiderna förändras», skref en gång Adolf Hedin, »och med dem allt hvad mest högtidligt finnes af traktater, protokoll, löften och garantier, och ej minst ändra sig statsräsongens mycket variabla principer. Allt händer, *tout arrive,* sade Talleyrand; och den internationella politikens hela historia är till för att bekräfta detta.»

»Historien lär», fortsatte Hedin, »att man lika litet skall förlita sig på den internationella politikens aftal, löften och garantier, som på dess deklarationer och principuttalanden om hvad den erkänner för rätt eller anser för påkalladt af Europas intressen. Hon lär oss, att denna politik är stridiga intressens spel, att den alltid betraktat rättsfrågor, verkliga eller förmenta,

såsom intressefrågor, på hvilkas lösning konjunkturerna, personliga eller sakliga tillfälligheter ha långt större inflytelse än de principer, i hvilka man med större eller mindre framgång förkläder dem, långt större inflytelse än alla konferenser och konferensprotokoll, äfven de mest högtidliga.»

Visserligen afvek Adolf Hedin under sina sista år långt från de lärdomar, han här formulerat. Men hans ypperliga skildring af huru »stridiga intressens spel» utgör den ständigt svallande hafsyta, på hvilken hvarje självständig stat har att navigera ända till tidernas slut, utgör den mest talande motivering för hvad här ofvan yttrats.

»'Europa' öfvar allt mera upp sig till en själfregistreringsmaskin för folkrättsligt erkännande af fullbordade fakta», yttrade han i samma stycke. Det skådespel, som sedan några månader uppföres nere på Balkan, oss till uppbyggelse och lärdom, är en värdefull illustration till det ofvan sagda. Af dess traktatsbeseglade bakgrund har i föregående häfte uppdragits en målande teckning.

Det gäller för oss att besinna, huru vi skola begå oss, för att ej detta Europa skall en gång få automatiskt gifva sitt folkrättsliga erkännande äfven åt ett fullbordadt faktum, innebärande Sveriges öppna eller maskerade dödsdom. Och det kan ej undgås genom att slå sig till ro med en formel om en neutralitet, hvars beständiga lugn helt visst vore vår största lycka, men hvars ernående och upprätthållande under en stor europeisk konflikt endast är en from önskan.

STATENS EGNAHEMSPOLITIK

NÅGRA REFLEXIONER

af fil. d:r *Adrian Molin.*

Sedan vi inemot fem årtionden resigneradt åsett landsbygdens relativa affolkning genom inflyttningen till städerna men framför allt genom emigrationen till Förenta staterna, voro vi 1904 mogna för hvad man skulle kunna kalla det första uppslaget till en statens egnahemspolitik. Det var ett första osäkert och famlande steg, som togs, när vid 1904 års riksdag statens egnahemslånefond upprättades. Man torde också nu vara tämligen ense om, att 1904 års egnahemslagstiftning föga motsvarar sitt ändamål, att den betecknar som så många andra af våra åtgärder i stora angelägenheter endast en halfmesyr. Redan en blick på siffrorna för hushållningssällskapens låneförmedling under åren 1905—1907, de tre år, som egnahemslånefonden varit tillgänglig, och för hvilka slutgiltiga siffror hunnit bli kända, är upplysande nog. Dessa siffror visa, att under det förstnämnda året åt samtliga hushållningssällskap i landet beviljades statslån till en sammanlagd summa af 4,4 milj. kr., hvaraf icke mindre än cirka 2,8 milj. kr. oanvända återföllo till fonden, medan för 1906 samma siffror voro respektive cirka 3,6 och 2,1 milj. och för 1907 3,2 och 1,1 milj. kr. Det är just ingen ung och stark expansion, som talar ur de siffrorna, äfven om de förete en viss stegring, och när man får se resultatet af de disponerade medlens användning, får man måhända ännu mindre respekt för hvad som här kallats statens egnahemspolitik.

Orsakerna härtill äro många och af olika natur. Jag måste här bortse från flera af stor betydelse — t. ex. den omotiverade sammanblandningen af bostads- och jordbrukslån — för att

dröja vid en del brister, som synas vara af konstitutiv art. Och jag anmärker, att jag här ser förhållandena uteslutande ur jordbrukets synpunkt.

Statens egnahemslånerörelse släpar som så mycket annat i vårt land från början med kompromissens lik i lasten. Kompromissen är det icke minst som gjort, att statens egnahemslånerörelse har föga mer af den stora egnahemsidén i sig än namnet. Kompromissen stod till att börja med mellan å ena sidan det rena egnahemskrafvet på statens understöd för bildande af själfständiga, bärkraftiga mindre jordbruk, som kunna stå på egna ben, och å andra sidan storbrukets listiga baktanke att i egnahemsrörelsen finna ett medel att binda jordbruksarbetaren vid egen torfva för att därigenom binda honom också vid storbruksintresset — storbruket, som allt mer ser sin arbetskraft sina. Statens stöd skulle lämnas endast sådana småbruk, som icke kunde beräknas ge fullt uppehälle åt ägaren. Denne skulle då tvingas att arbeta äfven för andra, och på det viset skulle man via egnahemsrörelsen få hjälp till lösningen af det större jordbrukets brännande arbetarefråga. Ur den synpunkten var det inte fråga om att öka den ekonomiskt vederhäftiga småbrukareklassen — det räckte fullväl med att skapa ett nytt jordbundet arbetareproletariat. Ur den synpunkten var det också, som maximivärdet å jordbruksfastighet, för hvilken egnahemslån kunde beviljas, år 1904 sattes till endast 5,000 kr., för att visserligen redan vid 1906 års riksdag höjas till 6,000 kr. — äfven detta gifvetvis för trångt tilltaget.

Särskildt de ständigt stegrade kostnaderna för byggnadsmateriel och byggnadsarbete bereda stora svårigheter att inom ramen af de 6,000 kronorna få en lägenhet med så stor jordareal, att den kan föda sin man, hjälpligt bebyggd. Dessa svårigheter komma naturligtvis att snarare till- än aftaga och småningom framtvinga en väsentlig höjning af gränsen för taxeringsvärdet. Men äfven med den nuvarande 6,000-kronors-gränsen skulle det dock utan tvifvel gå för sig att på sund basis få till stånd en långt lifligare egnahemsbildning än nu, endast de ekonomiska betingelserna i öfrigt härför funnes för handen och självfva låneförmedlingen vore rationellt anordnad. Hvad särskildt formerna för låneförmedlingen beträffar ha ju dessa allt sedan lånefondens tillkomst varit föremål för en skarp och utan tvifvel också i stort sedt

väl befogad kritik. Ett kardinalfel i statens egnahemslånerörelse är, att de bestämmelser, som normera låneförmedlingen, äro inriktade ur byråkratiska och icke ur affärsmässiga synpunkter. Självfva ledtråden för dem, som skrifvit ihop egnahemsförordningen, har uppenbarligen varit denna: staten får inte förlora ett öre. Den behärskar förordningen från första raden till den sista. Man kunde icke ha hittat på något hvassare, om det gällt att normera statens förhållande till illfundiga skälmar, mot hvilka staten måste skyddas genom de mest rigorösa juridiska garantier. Så ha också garantierna blifvit till ett nät, som hotar att snärja snart sagdt hvarje friskt initiativ inom rörelsen, hvilket behöfde statens stöd. Men det är så långt ifrån, att normen för statens egnahemslånerörelse skall vara den att först och sist gardera staten från hvarje öres förlust, att tvärtom staten måste — ur strängt juridisk synpunkt — riskera mycket för att kunna vinna det som mer är: varaktig framgång åt egnahemssaken.

Industrien är ju numera i vårt land den näringsgren, som i främsta rummet absorberar intresset, kapitalet och arbetskraften, den ger de relativt lätta vinsterna och stora arbetsförtjänsterna. För jordbruket åter talar föga annat än den drift till jorden, som ännu trots allt lefver kvar hos vårt folk, om också mångenstädes med tynande lif, men som drifver de bästa ur landet, därför att den icke blir tillfredsställd här hemma. Det är den driften staten måste gå till mötes genom att bidraga till att skapa de ekonomiska betingelserna för ett rationellt småbruk och sålunda inleda en ny riktning till expansion inom jordbruket. Tar sig icke staten effektivt an egnahemsrörelsen, då blir snart nog vår ekonomiska utveckling att likna vid pyramiden på spetsen. Men det är ett riskabelt jämviktsläge — en risk, som icke kan juridiskt förebyggas. Redan nu lider ju industrien af för höga lifsmedelspriser och framför allt af brist på arbetskraft, åtminstone kvalificerad sådan. Vissa trakter af vårt land lida af konstant folkbrist. Men det är i de många små jordbrukarhemmen man uppföder de stora och sunda barnskarorna, där barnen äro en rikedom, icke som i våra storstäder en börda, den man allt mer tenderar att undandraga sig.

En dylik statens politik förutsätter *förtroende* till egnahems-

rörelsens bärkraft. Det är det, som nu i stort sedt saknas. I stället mötes rörelsen af juristeriets kyla. Här stå vi inför den första uppgiften: att mota ut juristeriet ur egnahemsaffärerna. Den svenska jordförmedlingen tynges alldeles tillräckligt af våra invecklade och dyrbara landtmäteri-, lagfarts- och inteckningsprocedurer, utan att äfven egnahemslånen skola stängas af samma formaliteternas galler. Ett försök att härutinnan lätta på formerna och vidga möjligheterna för de jordbehöfvande att tillgodogöra sig egnahemslånen gjordes redan genom de förslag till ändrade bestämmelser för statens egnahemslånerörelse, som af k. m:t förelades 1907 års riksdag, och som godkändes af andra kammaren, men i enlighet med statsutskottets afstyrkande föllo i den första.

Ändringarna gingo ut på, att egnahemslån skulle mot säkerhet af olika slag, som kunde af låneförmedlaren godkännas, få förskottsvis lyftas innan inteckningshandlingarna föreligga klara, hvarigenom för låntagaren skulle sparas både tid och kostnader, under det att eljes intet lån utbetalas utan mot inteckning, för så vidt icke, såsom händt, hushållningssällskapen själfva kunnat vara i tillfälle att förskottera låntagaren af egna medel. Den nu för amorteringsdelen af ett egnahemslån bestämda annuiteten af sex procent föreslogs vidare sänkt till fem procent, hvilket uppenbarligen inneburit en lättnad, på samma gång dock därigenom amorteringstiden ökats från 26 till 36 år. Det viktigaste var emellertid, att förmedlingen af lån genom aktiebolag och föreningar, som icke visat sig kunna få någon större omfattning, skulle underlättas därigenom, att staten som säkerhet godtoge inteckningar å så högt belopp som upptill $^{5}/_{6}$ af egendomsvärdet, under det att för närvarande endast bankgaranti eller stark personlig borgen godkännes af statskontoret. Slutligen föreslogs, att aktiebolag och föreningar skulle lika väl som hushållningssällskapen af staten erhålla förvaltningsbidrag för sin låneverksamhet.

Det lider ju intet tvifvel, att dessa förändringar inneburit afsevärda vinster för egnahemssaken; men, som sagdt, de funno icke nåd inför första kammaren. Vid årets riksdag återkom emellertid k. m:t med propositionen från 1907 — snällt beskuren efter fjolårets riksdagserfarenhet. Den enda ändring af nämnvärd saklig innebörd, som föreslogs och äfven blef

godkänd, var den ofvan antydda om rätt för låneförmedlare att lämna förskott å egnahemslån mot annan säkerhet än första inteckning — en rätt, som strängt taget låneförmedlare redan förut kunnat *ta* sig, då ju ingen kunnat afgöra i hvad mån ett åt lånetagare utlämnadt förskott bestridts med statsmedel eller andra till låneförmedlarens förfogande stående medel.

De i 1907 års proposition föreslagna lättnaderna för egnahemsföreningar och allmännyttiga egnahemsbolag att tjänstgöra som låneförmedlare äro alltså ställda på framtiden. Det förtroende, som tillmätes dessa föreningar och bolag, är karakteristiskt för egnahemslånevillkoren och för den åskådning, som bestämt dem. Föreningar och bolag, som bildas för att direkt och uteslutande arbeta i egnahemsrörelsens tjänst, har man ansett sig böra alldeles särskildt hålla efter, så att de inte lura staten. Naturligtvis kunna dessa föreningar och bolag vara lika vederhäftigt skötta som hushållningssällskapen. Men de kunna inte skjuta framför sig den lilla etiketten »kungl.», som för egnahemslagstiftarne måtte ha betydt mer än en än så vederhäftig ekonomisk ledning. De medel man valt att gardera staten mot bolagen och föreningarna ha för visso också varit effektiva — ända därhän att man i stort sedt besparat staten obehaget att ha med dessa obskyra företeelser att göra. Här är man framme vid en af de centrala punkterna i hela frågan, en fråga af så mycket djupare innebörd, som det, sådana bestämmelserna för egnahemslånefonden nu en gång äro, faktiskt beror både först och sist på låneförmedlaren, hans klarsynthet och goda vilja, huru pass lätt det blir för vårt småfolk att utnyttja lånemöjligheterna.

Hushållningssällskapen ha med en berömvärd villighet åtagit sig det uppdrag som låneförmedlare, hvilket statsmakterna tilltänkte dem, när lånefonden upprättades. Men uppgiften hör icke till de lättaste, och den ligger åtskilligt på sidan om deras egentliga verksamhet. Det kan därför icke förvåna, om hushållningssällskapen icke i regel gått till verket med den entusiasm, som en ny och vansklig uppgift kräfver. De ha genom sina förvaltningsutskott eller egnahemsnämnder efter bästa förstånd handlagt inkomna ansökningar och därmed gjort sin skyldighet. Men några försök att påskynda egnahemsverksamheten och söka länka den in på goda utvecklingsvägar ha endast undantagsvis försports. Och därför kan man icke klandra dem.

Helt annorlunda förhåller det sig med bolagen och föreningarna. De senare ha ju — såsom t. ex. den bekanta Motalaföreningen — utgått från de bredare lagren själfva och anknyta direkt till ett djupt kändt behof, som de genom sin verksamhet söka tillmötesgå under de enklaste, mest praktiska och folkliga former. Härigenom äro de också alldeles särskildt i stånd att verka för den sak, som är deras egen, och icke som för hushållningssällskapen en bisak och en utifrån ålagd börda, som de dock icke velat undandraga sig. Men det är karakteristiskt nog, att den nyss nämnda föreningen först på sista året kunnat börja tillgodogöra sig statens egnahemslån och då genom en särskildt för ändamålet bildad låneförmedlingsförening

Egnahemsföreningarna höra hemma speciellt i de trakter af landet, där jordbruksnäringen dominerar, och där det redan finnes ett intresse för småbruket att anknyta till. Där så icke är fallet, där det snarare gäller att skapa dessa förutsättningar, att så att säga röja ny mark, där har det målmedvetet ledda bolaget sin uppgift. Det begagnar samma enkla former som den folkliga föreningen och äger en viktig förutsättning i en rent affärsmässig skötsel. Men för bolagen äro statens lånemedel alltjämt lika svåråtkomliga som för föreningarna, och de ha i stort sedt måst finna utvägar för sina företag på privat väg.

Hvad som jämte de enkla, praktiska och affärsmässiga formerna är den stora förtjänsten med föreningarnas och bolagens jordförmedling är att den bedrifves med en viss planmässighet. I regel knyter sig deras verksamhet till någon eller några större välbelägna egendomar, som uppdelas till mindre jordbruk. Härmed följer för det första, att alla landtmäteri-, lagfarts- och inteckningsangelägenheter skötas af bolaget i sammanhang med styckningen. Men härigenom uppstå framför allt naturliga kolonier af egna hem och därmed en yttre förutsättning för det ekonomiska samarbete mellan egnahemsbyggarne, som är ett grundvillkor för en framgångsrik småbruksverksamhet. Det är vidare i allmänhet god jord som styckas, och man sträfvar att få den intill goda kommunikationer, hvilka möjliggöra en lätt afsättning af produkterna — likaledes af den största betydelse för rationell drift.

Häri ligger som sagdt en afsevärd styrka hos föreningarnas och

bolagens verksamhet med en motsvarande svaghet hos hushållningssällskapens låneförmedling. Där inte denna — såsom skett t. ex. i Kristianstads län — skötes i samarbete med privata egnahemssammanslutningar, torde man kunna säga, att den i nu antydda afseenden drifves fullkomligt utan plan. Ansökningar om lån inkomma till sällskapen från östan och västan — det gäller lån till en jordbit här och en annan där, vanligen afsides belägna friköpta torp, mindre afsöndringar i utkanterna af redan befintliga större egendomar, en nyupptagning i en skogsbacke o. s. v. Vederbörande egnahemsnämnd eller förvaltningsutskott låter ju innan lånet beviljas undersöka egendomens värde, ritningar till byggnader skola föreligga etc., och det är ju godt och väl. Ingen kan häller beskylla sällskapen för att bevilja egnahemslån lättsinnigt ifråga om säkerheten. Men det är inte så mycket den juridiska säkerheten när lånet beviljas, hvarpå det först och främst kommer an, utan fastmer på förutsättningarna för den blifvande ägaren att på egendomen bygga ett hem, i hvilket han kan finna en dräglig och trygg bärgning. Men detta undersökes i regel minst. Några utredningar rörande arten af de egendomar, för hvilka egnahemslån beviljats, föreligga icke, men man tar säkert icke miste, om man antar värdet af ett stort antal af dessa egna hem vara skäligen tvifvelaktigt, privatekonomiskt, men framför allt nationalekonomiskt.

Äfven ur dessa synpunkter har alltså den affärsmässigt och folkligt ledda låneförmedlingen ett afgjordt företräde framför hushållningssällskapens officiella. För en rationell utveckling af egnahemverksamheten är det därför öfverhufvud af den största betydelse, att statens lånerörelse närmare anknytes till den privata jordförmedlingen, slår upp för denna lånemöjligheterna på vid gafvel, i stället för att ängsligt spärra dem med juridiska garantier.

Hvad som nu sagts om föreningarnas och bolagens ställning till egnahemslånefonden gäller i stort sedt äfven om möjligheterna för dem att kunna utnyttja jordförmedlingsfonden. Denna bildades som bekant vid 1907 års riksdag för att lämna billiga lån — lånen löpa med 4 % — åt hushållningssällskap och åt föreningar och bolag i och för styckning af större egendomar till tomter och småbruk. Ur fonden äga hushållningssällskapen upptaga lån utan att ställa någon som hälst säkerhet — bolagen och före-

ningarna åter skola bjuda säkerhet, på hvilken ställas samma rigorösa kraf som i fråga om egnahemslånefonden. Trots detta har redan under det första året fonden varit tillgänglig ett flertal föreningar och bolag användt sig af densamma, under det att hittills intet hushållningssällskap låtit locka sig af de gynnsamma villkoren. Äfven här möter alltså krafvet att få till stånd ett förtroendefullt samarbete mellan staten och det privata egnahemsarbetet.

Hur detta samarbete skall i detalj ordnas kräfver sin särskilda undersökning. Så mycket bör dock utan vidare stå klart, att vill staten framgång för egnahemssaken, så måste den vara beredd att sänka sina fordringar på oomkullrunklig säkerhet för sitt ekonomiska stöd, för att i stället förtroendefullt ta hänsyn till den borgen, som ligger i personliga kvalifikationer hos låntagarne och en ekonomiskt vederhäftig ledning af låneförmedlingsföretagen. Garantier skall staten söka icke på det formellt juridiska utan på det praktiskt ekonomiska gebietet. Det är ur nationalekonomisk synpunkt sämre att mot förstklassig säkerhet hjälpa fram egnahem med för klen rygg, som sakna förutsättningar i natur och läge för en bärkraftig ekonomi, än att mot privatekonomiskt sedt sekunda säkerhet skapa lifskraftiga småbruk. I grund och botten är den ekonomiska soliditeten hos det egna hemmet inte bara ett nationalekonomiskt kraf, den är också den bästa borgen för de utlämnade statslånen.

Ett beaktansvärdt praktiskt uppslag till ordnande af detta samarbete har emellertid i dagarna framkommit i en skrifvelse, som Centralstyrelsen för Nationalföreningen mot emigrationen i dessa frågor ingifvit till k. m:t.

Tankegången är i stort sedt densamma, som ofvan antydts. I skrifvelsen framhålles, huru föreningar och bolag måste för sina lån ur statens lånefonder bjuda en säkerhet, på hvars soliditet statskontoret ställer de strängaste fordringar. Statens säkerhet för de till hushållningssällskapen utlämnade lånemedlen åter, såväl deras reglementsenliga återbetalning till fonderna som deras rätta användning, ligger så godt som uteslutande i det förtroende staten anser sig kunna hysa till hushållningssällskapen såsom officiella, af staten själf understödda institutioner, underkastade offentlig kontroll. Att det framför allt kommer an på detta förtroende, visas bäst däraf, att det finns hushållnings-

sällskap, som förmedlat egnahemslån till belopp, som många gånger öfverstiga deras egna tillgångar. Men när staten låtit hushållningssällskapen ur egnahemslånefonden upplåna betydande belopp utan annan säkerhet än detta statens eget förtroende till hushållningssällskapen, till deras oegennytta, omdöme och vederhäftighet, då har också staten i och med detta principiellt fastslagit befintligheten af ett dylikt förtroende till låneförmedlaren som tillfredsställande säkerhet för fondernas utlånta medel.

Till hushållningssällskapen har staten ansett sig kunna a priori hysa ett dylikt förtroende, och utan tvifvel med fullt fog. Det är uppenbart, att fondernas medel icke kunna riskeras genom att utan vidare utlånas åt bolag eller föreningar, som äro för statskontoret okända, och mot hvilkas skötsel både ur affärsmässig och jordpolitisk synpunkt helt säkert ofta befogade anmärkningar kunna göras. Men det synes lika uppenbart, att egnahemsbolag kunna finnas och framför allt nya sådana uppstå, hvilkas affärsledning är lika vederhäftig som äfven de bäst ledda hushållningssällskapens. Finnes det då icke någon väg, på hvilken staten kan skaffa sig den mera ingående kännedom om dessa sammanslutningars arbete och affärsledning, som sätter staten i stånd att afgöra, hvilka som kunna förtjäna dess förtroende och hvilka som icke förtjäna det? Finnes icke något sätt att ställa dessa bolags och föreningars verksamhet under offentlig kontroll, utan att klafbinda deras initiativkraft eller riskera deras praktiska och affärsmässiga ledning?

»Det synes», heter det vidare i skrifvelsen, »som skulle en dylik statens kännedom om egnahemsföreningar och egnahemsbolag och en dylik offentlighetens kontroll kunna vinnas på hufvudsakligen tvenne vägar.

Man kan för det första tänka sig inrättandet af en särskild kontrollkommission med uppgift att stå i ständig kontakt med dessa bolag och föreningar och öfvervaka deras verksamhet samt med oinskränkt rätt att taga del af räkenskaper, bolagsstämmo- och styrelseprotokoll o. s. v. Efter tillstyrkande af denna kommission skulle bolag eller förening kunna få upptaga lån ur egnahemslånefonden och jordförmedlingsfonden på samma villkor som hushållningssällskapen.

Kommissionen torde kunna sammansättas af tre à fem per-

soner, utsedda af kungl. maj:t. Kostnaderna för densamma, som icke behöfde bli betydande, borde kunna till en del bestridas genom en obetydlig provision å de lån, som utginge ur jordförmedlingsfonden. Då det nu förekommer, att föreningar och bolag utöfver räntan till jordförmedlingsfonden få lämna intill en procents provision å det lånfångna beloppet åt bankinrättning för borgen, som statskontoret godkänner, blefve ju en sådan obetydlig provision icke nämnvärdt betungande.

En annan utväg vore att uppställa den fordran, att förening eller bolag, som önskar komma i åtnjutande af lån ur egnahemslånefonden eller jordförmedlingsfonden på samma villkor som hushållningssällskapen, skall ha skyldighet att i sin styrelse lämna plats för en ledamot, utsedd antingen af kungl. maj:ts befallningshafvande i det län, där bolaget eller föreningen utöfvar sin verksamhet, för den händelse verksamheten är begränsad till ett län, i annat fall direkt af kungl. maj:t, och åt denna ledamot inrymma en långt utsträckt vetorätt mot beslut, som kunna anses vara stridande mot syftet med förmedlingsverksamheten eller eljest ägnadt att förringa den säkerhet, som staten måste fordra för af densamma anvisade lånemedels förvaltning. Äfven här torde kostnaden, utgörande erforderligt arfvode för den af kungl. maj:t eller kungl. maj:ts befallningshafvande utsedde styrelseledamoten, på intet sätt kunna verka afskräckande på låneförmedlaren.

På båda dessa vägar vunnes gifvetvis en högst väsentlig lättnad för bolag och föreningar att finansiera sina egnahemsföretag med hjälp af statslån. Därigenom vunnes också en synnerligen hälsosam kontroll öfver dessa bolags verksamhet, som nu alldeles saknas. Möjligheten att skaffa en bankmässigt betryggande säkerhet innebär nämligen ingalunda någon tillförlitlig skiljare mellan de bolag och föreningar, som väl, och de, som illa tjäna egnahemsrörelsen.

Hvilken af de båda antydda utvägarna, som är att föredraga, torde vara svårt att afgöra. Den senare, insättandet i vederbörande bolags och föreningars styrelser af särskilda ledamöter, representerande staten och det allmänna intresset, medför den fördelen, att kontrollen kan komma att utöfvas af personer, som äro väl bekanta med den ort, dit den ifrågavarande förmedlingsverksamheten är förlagd. Genom en kontrollkommission

åter vunnes en enhetlig öfverblick och ledning af dessa angelägenheter, som svårligen fullt ernås blott genom ärendenas slutgiltiga handläggning i jordbruksdepartementet, och som gifvetvis är af den största vikt. Man får häller icke bortse ifrån, att uppgiften för en dylik kommission icke behöfver begränsas till en rent kontrollerande, den skulle också, hvilket icke vore af ringare betydelse, kunna genom *nya initiativ* i hög grad främja egnahemsrörelsens utveckling. Anmärkas kan dessutom, att de båda föreslagna möjligheterna alldeles icke utesluta hvarandra. Ingenting hindrar, att det just åt den föreslagna kommissionen uppdrages att utse statens representanter i bolagen och föreningarna, hvarigenom skulle vinnas såväl den speciella lokalkännedomen som den önskvärda enhetliga ledningen. Säkerligen vore detta den mest tillfredsställande lösningen.»

Det synes icke kunna betviflas, att med dessa yrkanden fingret satts på de ömma punkterna i den nuvarande egnahemslånerörelsen. Rum för den privata låneförmedlingen, öppna möjligheter för de naturligt uppvuxna institutionerna att tillgodogöra sig lånemedlen, och större planmässighet i egnahemsbildandet. Jag talte ofvan om den planmässighet i föreningarnas och bolagens verksamhet, som naturligt följer däraf, att den i regel är knuten till styckningen af större välbelägna egendomar. Men det är klart, att statens egnahemspolitik inte kan nöja sig med denna relativa och sekundära planmässighet, äfven om den är ett villkor för planmässighet i stort och fullt motiverar, att tyngdpunkten i låneförmedlingen från statens lånefond småningom flyttas öfver från hushållningssällskapen till föreningarna och bolagen. Hela den statsunderstödda egnahemsverksamheten måste drifvas efter en klart medveten plan, hvari de enskilda företagen inordnas och de enskilda initiativen utnyttjas till rörelsens bästa. Vägen härtill går utan tvifvel öfver en central institution af den art Nationalföreningen föreslagit. Måhända kommer snart nog statens egnahemsverksamhet att äfven för själfva låneförmedlingen kräfva sina egna organ i stället för att ty sig till det privata initiativet eller som nu lefva på nåder hos institutioner, för hvilka den närmast är ett påhäng. Men denna fråga måste lösas på erfarenhetens, icke på spekulationens grund, och den är ännu icke aktuell. Tills vidare gäller det att så långt möjligt jämna vägarna för och organisera det privata initiativet och på den vägen få

till stånd en låneförmedling, som bestämmes icke af byråkratiska utan af praktiskt ekonomiska motiv.

*

Möjlighet till samarbete — ett innerligt och omfattande samarbete — mellan staten och egnahemsföreningar och egnahemsbolag är alltså ur själfva låneförmedlingens synpunkt det centrala krafvet när det gäller reform af vår nuvarande egnahemslagstiftning. Nödvändigheten af ett dylikt samarbete framstår emellertid allt mer tvingande, ju djupare man skär neråt i sin granskning af vår egnahemsrörelse.

Ha vi väl hunnit därhän att få låneförmedlingen ur statens egnahemslånefond rationellt ordnad, under fria, bekväma former, då uppstår en ny fråga: räcka öfver hufvud de möjligheter till, som denna lånerörelse erbjuder?

När denna fråga uppställes, faller ju tanken närmast på det till 6,000 kronor bestämda maximivärdet å jordbruksfastighet, för hvilken egnahemslån kan beviljas. Det är ofvan framhållet och så godt som allmänt erkändt, att denna maximigräns är för snäft tillmätt — tillkommen som den är för att i storbrukets intresse af ökad arbetskraft hindra, hvad som just skulle befordras: uppkomsten af självständiga småbruk.

Men det finns för statens egnahemslån ännu en lånegräns — den, som stipulerar att lån å jordbruksfastighet beviljas endast till $^5/_6$ af egendomens värde. Den öfriga sjättedelen jämte medel till kreatur, jordbruksredskap etc. förutsättes, att egnahemsbyggaren själf förfogar öfver. D. v. s. för att kunna komma i besittning af och bruka en egendom, värd 6,000 kronor, skall egnahemsbyggaren själf kunna sätta in i hemmet lågt räknadt mellan 1,500 och 2,000 kronor. Men den faktiskt erforderliga summan blir ofta ännu större, när, såsom förekommer, de försiktiga hushållningssällskapen belåna en lägenhet till endast $^3/_4$ af värdet.

Bakom denna bestämmelse ligga hos statsmakterna tvenne olika, båda i och för sig naturliga föreställningar: å ena sidan vill man ha säkerhet för statens pengar, å den andra anser man, att egnahemsbyggaren skall själf ha kunnat genom arbete och sparsamhet förvärfva en viss summa som utgångspunkt, när hemmet skall bildas, hvarmed också följer en viss garanti för att statens stöd träffar lämplig och värdig person. — Om arten af

den säkerhet staten bör betinga sig för sina lån och betydelsen af att icke denna ses ur strängt formalistisk synpunkt är ofvan taladt. Här återstår att något undersöka innebörden af sparsamhetsgarantien.

Det visar sig då lätt nog, att af alla landtarbetare är det strängt taget endast den mot kontant lön — jämte bostad och kost — arbetande ogifte drängen, som är i den ställningen, att han öfver hufvud kan spara. Han har ännu ingen annan än sig själf att försörja, och han aflönas väl — upp till 375 à 400 kr. om året. Icke sällan spar han också ihop till ett eget hem åt sig. Men svenskarne äro nu en gång icke något sparsamt folk, och det är en bedröflig sanning, att våra drängar alltför ofta använda sina löner på ett sätt, som ger mycket klen valuta. Helt säkert skulle dock sparsamheten hos denna kategori af landtarbetare vara vida större, om så att säga de praktiska tillfällena att spara vore flera. Här ha sparbankerna en uppgift för sig. De skola gå till folket och inte bara vänta på, att folket skall komma till dem. En ännu större uppgift har dock egnahemsföreningarnas insättningssystem — som exempel kunna nämnas Motalaföreningen och de nybildade egnahemsföreningarna i Malmöhus', Gottlands och Gefleborgs län.

Hvad åter beträffar den gifte statdrängen kan han i regel betraktas som förlorad för småbruket. Han har blifvit stordriftens arbetsök, fattigdomen växer med barnskaran honom öfver hufvudet, och han förlorar snart nog driften till en själfständig ekonomisk ställning. Det är endast i exceptionellt lyckliga fall statkarlen slutar som »sin egen». Men i viss mening sotar han för sina egna synder: af den slösaktige drängen blir den utfattige statkarlen. En något bättre ställning intar torparen, men i stort sedt gäller dock om hans ekonomi detsamma som om statkarlens: ur hand i mun och ingenting för morgondagen.

Den kategori af landtarbetare, som det emellertid här i första rummet och mest direkt kommer an på, är *hemmasönerna*. De ha vuxit upp i ett litet självständigt jordbrukarehem, och trots dettas vanligen små villkor och ekonomiska svårigheter är det hos dem, som driften till jorden rör sig kraftigast. Hemmasonen går ogärna till industrien, han blir ogärna dräng hos en annan bonde — båda delarna betyda för hans instinkt en deklassering, som han endast nödtvungen underkastar sig. Idealet

för honom är ett eget jordbruk i Sverige. Men hvar skall det tagas? Det finnes flera bröder i hemmet, men endast en kan få gården, som är för liten att delas. Hans del i hemmet, några hundra kronor vid ett boskifte eller redan i faderns lifstid, räcker inte till något nytt hem. Men den räcker till — en Amerika-biljett. Och öfver till Amerika går hans väg, vanligen i det ärliga uppsåtet att komma hem igen med en sparad summa att köpa sig en gård för i hemsocknen.

Här är man egnahemsproblemet alldeles in på lifvet. Det är i första rummet dessa hemmasöner, som rekrytera den stora utvandringen, och det är just dem det gäller att vinna för Sverige och för småbruket. Men hur skola de kunna tillgodogöra sig statens egnahemslån? Hvar skola de ta de 1,500 à 2,000 kr. de behöfva för att få ett lån till ett hem? Hemmasonen kan icke spara, han arbetar i hemmet utan lön, och hemmet har inga resurser att ekonomiskt träda emellan för honom. Man svarar: hvarför är han för högfärdig att ta tjänst som dräng eller öfver hufvud arbeta för andra, så att han kan spara? Frågan är fullkomligt onyttig. Han tår inte emot några moralkakor. Hans stolthet är också hans styrka. Får han inte jord i Sverige, så reser han till Amerika, och därmed basta.

Så står alltså saken, att det finns en stor kategori af jordbehöfvande i vårt land, som icke äro i den ekonomiska situationen, att de kunna tillgodogöra sig statens egnahemslån. Och dessa jordbehöfvande äro på samma gång de, som i stort sedt äga de yppersta personliga kvalifikationerna för jordbruket. Uppgiften är sålunda att på ett eller annat sätt vidga möjligheterna för dem att erhålla jord och hem i Sverige.

Uppgiften är ytterligt vansklig. Och de flesta skola helt säkert hälst gå den förbi antingen med den förklaringen, att den är olöslig eller med den, att den är onödig. De förra är det inte lönt att spilla ord på; det är de välvist kritiska, som vi ha så öfverflödande godt om i det här landet. De senare mena väl; de äro så varmt intresserade för både egna hem och småbruk. De kunna falla i entusiasm för saken, men deras intresse är fullkomligt platoniskt, och de ha aldrig tänkt sig, att de realiteter, som skulle ligga bakom fraserna, kräfva ett otroligt arbete och stora uppoffringar. De äro djupt öfvertygade, att kunde man riktigt planta in i vår oroliga och fordrande

ungdom förnöjsamhetens dygd och öppna deras ögon för backstugans idealitet, så skulle egnahemsfrågan lösas af sig själf: och emigrationen kan man bota genom att predika Sveriges förträfflighet, med moralkakor om allt hvad man med flit, sparsamhet och försakelse kan skaffa sig här hemma. Denna vanföreställning att man kan prata bort emigrationen och bygga egna hem med välmenta fraser måste röjas undan, så att det blir rum för ett fruktbart positivt arbete.

Uppgiften är att bereda tillgång på småbruk för den manliga ungdom, som från de mindre bondehemmen gå ut i lifvet med drift till själfständig verksamhet inom jordbruksnäringen, men som så godt som ingenting annat äga än ett par arbetsvilliga händer.

Den naturliga vägen till det målet går gifvetvis öfver arrendet, speciellt arfsarrendet efter moderna principer. Men den vägen är lång och svårbruten.

Såsom jordägare förutsätter man härvid det allmänna, närmast naturligtvis staten. Och staten lider ju visst inte någon brist på jord. Men att få statens jord ryckt undan det gamla sega systemet, att få statsmakterna att inse, hvad som kan med kronans betydande domäner, förnuftigt disponerade, uträttas mot emigrationen och för utkomst och hem i Sverige åt landsbygdens ungdom, det blir ett hårdt arbete. Men är det en dryg väg att få kronodomänerna disponibla för egnahemsrörelsen och finna rationella former för deras upplåtande, så äro därmed svårigheterna ingalunda slut. Sedan gäller det också att få de jordbehöfvande att begagna sig af de erbjudna möjligheterna.

Men det tar tid, innan de nya formerna på detta område, det för nymodigheter mest otillgängliga af alla, kunnat så växa in i medvetandet hos en klass, konservativare än andra, att man vill i större utsträckning begagna sig af jord, upplåten till arrende. Det är nog dessvärre så, att det bland de bredare lagren råder en rätt allmän och djupt rotad misstro mot allt hvad arrende vill säga. Därhän har man kommit genom lång tids erfarenhet om den behandling fattiga arrendatorer underkastats af samvetslösa jordägare med hjälp af en ofullkomlig eller formalistiskt tolkad arrendelagstiftning. Och därigenom har den psykologiskt lättförklarliga och fullt riktiga känslan af säkerhet, som följer med äganderätten, ytterligare stärkts och

drifvit fram ett i viss mån ensidigt åskådningssätt på detta område. Härtill måste man naturligtvis ta hänsyn. Det duger inte att rida på principer och, såsom från vissa håll ifrågasatts, omedelbart börja grunda allt egnahemsarbete på arrendesystemet, därför att detta bättre skulle motsvara en modern uppfattning ifråga om äganderätten till jorden. Man får gå varsamt till väga och låta ett nytt föreställningssätt småningom växa fram under intrycket af en omtänksamt införd användning af de nya formerna.

Den nu antydda utvecklingslinjen förutsätter alltså ett genomgripande reformarbete och i viss mån en ombildning af föreställningssättet i fråga om jordäganderätten, men det är också den, som pekar mot en slutgiltig lösning af problemet. Här är emellertid uppgiften mindre att visa framtidsperspektiv för vår jordpolitik än att antyda, hur man under nuvarande trånga förhållanden och med anlitande af det stöd staten nu ger egnahemsrörelsen skall kunna nå något ymnigare resultat än som hittills uppnåtts. Med arrendesystemet har man gjort sig kvitt hela det stora bekymret att skaffa kapital till jord och byggnader och reducerat kapitalbehofvet till inventariekostnaderna. Med utgångspunkten åter i statens egnahemslånerörelse måste vi alltjämt räkna med den fulla äganderätten till jorden, och vår fråga kan kort och godt formuleras sålunda: huru anskaffa de 1,000 à 1,500 kr., som erfordras för att vid ett hems byggande fylla ut det lånemaximum staten erbjuder?

Staten har tillsvidare sagt sitt ord, sagt ifrån hur långt den vill gå, och man är alltså hänvisad att på privat väg anskaffa och hålla tillgängliga dessa fyllnadsmedel. Uppgiften är svår nog — det är nu en gång lättare för en skojare att få en miljon än för en hederlig arbetare att få tusen kronor. Man får inte kräfva säkerhet efter samma norm som staten för sina lån. Men i stället böra komma de personliga kvalifikationerna hos egnahemsbyggaren och en helt annan garanti än den staten skaffar sig för att det egnahem, som understödjes, verkligen förtjänar understöd, inte bara är fullt värdt sitt pris, utan också har förutsättningar att bli ett själfständigt, bärkraftigt småbruk.

En dylik verksamhet är inte ett utopiskt önskemål — den har redan praktiskt försökts af just våra egnahemsföreningar och egnahemsbolag. De gå helt enkelt så tillväga, att de taga

i likvid för jord och byggnader de $^5/_6$ af värdet, som beviljas i statens egnahemslån, den återstående sjättedelen får af köparen amorteras under längre eller kortare tid, med säkerhet för bolaget eller föreningen i andra inteckning i fastigheten. De små besparingar egnahemsbyggaren förfogar öfver kunna således odeladt användas till inventarier — i stället för att såsom nu i bästa fall splittras till dels afbetalning på jorden, dels inventarier, med det resultat, att det kan dröja år innan småbrukaren får full drift på sitt bruk, d. v. s. sin ekonomi på fötter.

Det är gifvet att denna verksamhet hittills icke kunnat nå någon större omfattning. Detta af två skäl.

För det första måste den gifvetvis drifvas med stor varsamhet. Det vore oriktigt att påstå, att det är ett ur ren affärssynpunkt sympatiskt system det är fråga om att skapa. Att göra till jordägare personer, som själfva äga i det närmaste ingenting, måste göra skuld för så godt som allt, det är en vansklig affär. Allt hänger på den urskillning med hvilken saken drifves både i fråga om människorna och jorden. Här gäller det emellertid att hålla målet stadigt i sikte och bruka de medel, som äro tillgängliga. Äfven surrogatet får duga, när det betecknar den enda framkomliga vägen.

Men framför allt kräfves det gifvetvis, att de föreningar eller bolag, som försöka en sådan verksamhet, förfoga öfver ganska *betydande kapitalresurser.* Eljes blir det omöjligt för dem att i någon nämnvärd utsträckning på det antydda sättet ställa köpeskillingslikvider på långvarig afbetalning.

Vi stå alltså inför uppgiften att få till stånd kraftiga, kapitalstarka bolag, som förmå lämna småbrukarne kredit utan att uppväga den genom för höga priser på jorden, och som för sin ledning kunna påräkna erfaret, väl kvalificeradt folk. Här möta återigen nya svårigheter.

Det är framhållet hur kringskurna möjligheterna äro för dessa egnahemssammanslutningar att erhålla lån ur jordförmedlingsfonden. Så mycket betyda dock de redan befintliga möjligheterna för dem, att de redan i flera afseenden anpassat sig efter de för fonden gällande villkoren.

Lån kunna ju lämnas endast till föreningar och bolag, som arbeta i allmännyttigt syfte. Som ett kriterium på att verksamheten är afsedd att oegennyttigt bedrifvas gäller, att bolagsord-

ning eller stadgar skola innehålla bestämmelse om en viss maximivinstutdelning — vanligen fem eller sex procent af aktiekapitalet. Öfverskjutande vinst skall — sedan lagenlig afskrifning till reservfond ägt rum o. s. v. — användas till fromma för de egnahemskolonier etc., som genom resp. bolag eller föreningar uppkomma. Bolagen eller föreningarna få med andra ord icke inskränka sin verksamhet till en geschäftsmässig styckning och försäljning — de bära också, så långt deras resurser medgifva, ansvar för de uppkomna egnahemmens ekonomiska bärkraft och bestånd och för en sund utveckling af förhållandena inom resp. kolonier eller samhällen.

Bolag af denna typ kunna alltså icke ses ur rent affärsmässig synpunkt. De ha uppgifter, som ligga på sidan om den rena affärsverksamheten, de intaga också redan genom den begränsade vinstutdelningen en viss särställning. Denna särställning är utan tvifvel till fromma för egnahemssaken — framför allt därigenom att dylika bolag hindra spekulationen att oskäligt uppdrifva priserna på småbruksjorden —, men den bereder också stora svårigheter för finansieringen af dessa bolag. Det är ju strängt ekonomiskt sedt ingen lockande utsikt att bli delägare i ett företag, där man i bästa fall kan motse fem eller sex procents ränta på sina pengar. Dylika bolags aktiekapital kan alltså i regel icke uppbringas utan hänvisning till det allmännyttiga syftet. Men det är helt naturligt så, att vid bolagsbildande öfvar icke utsikten att kunna göra nytta för landet samma lockelse på kapitalet som utsikten till vinst. Häraf följer återigen, att dylika bolag i regel startas med för små aktiekapital och därmed ha svårt att få den nödiga ekonomiska kraften.

Staten har sålunda genom bestämmelsen om en begränsad maximivinstutdelning gifvit upphof till en utan tvifvel lycklig form för ekonomiska sammanslutningar på detta område, men staten måste ta steget fullt ut. Den måste på ett helt annat sätt än nu bidraga till att dessa sammanslutningar kunna vinna nödig styrka och förfoga öfver nödiga kapitalresurser. Hvad den nu ger med den ena handen tar den igen med den andra. Den försvårar tillgången till det privata kapitalet och visar med öppen hand på de billiga lånen ur jordförmedlingsfonden. Men när så den privata verksamheten vill tillgodogöra sig lånen — då slutes handen hårdt om slantarna.

Staten måste vidga möjligheterna för de privata egnahemssammanslutningarna att deltaga som låneförmedlare ur egnahemslånefonden, om den affärsmässiga skötseln och det folkliga initiativet skola kunna tillgodogöras för rörelsen — hvarom icke, kommer denna att bli stängd i växten. Staten måste på samma sätt genom lån ur jordförmedlingsfonden under vidare och bekvämare former — mot billigare säkerhet och i vissa fall på längre tid — än f. n. bidraga till att finansiera egnahemssammanslutningarnas ekonomiska företag. Det är den enda vägen att få till stånd väl skötta, ekonomiskt bärkraftiga bolag och föreningar, som äro i stånd att under den närmaste tiden öfvertaga de funktioner som förmedlare mellan staten och egnahemsbyggarne och såsom självständiga befordrare af småfolkets egnahemssträfvan, för hvilka staten saknar egna organ, och som hushållningssällskapen med sin nuvarande organisation icke förmå utöfva.

På denna väg måste vi slå in. Häri ligger den angelägnaste uppgiften för det reformsträfvande på egnahemsrörelsens område, som hittills allt för mycket nöjt sig med en allmänt hållen kritik öfver byråkratismen i låneförmedlingen. På den vägen vinna vi för det närvarande ökad kraft och spänstighet i egnahemsverksamheten, för framtiden naturligt framvuxna organ, till hvilka staten kan anknyta en mera omfattande verksamhet, när vi från famlande och småkloka beräkningar kommit därhän att kunna i annan mening än som ett vackert önskemål tala om en *statens egnahemspolitik*.

RIKSVÅRDANDE POLITIK

af fil. kand. *Hjalmar Haralds.*

»Det allmänna välståndet är åtnjutandet, inom ett folks alla lager och klasser, af de ekonomiska och sociala förhållanden, som utgöra de *nödvändiga* betingelserna för det fullaste tillgodogörandet och den starkaste stegringen af hela befolkningens själskraft.»

Det är ett manligt ideal Gustaf Steffen i ofvan anförda ord utvecklat och, låt oss först som sist säga, ett ideal, som det moderna medvetandet måste utan tvekan känna sig i släkt med. Det är en annan klang i denna af kampens för tillvaron bistra romantik mättade evolutionism, så kalla och torra än orden ljuda, än i utilitarismens »största möjliga lycka åt största möjliga antal». Plats vid samhällets dukade bord för bourgeoisien; om proletariatet får plats inom det »största möjliga antalet» är nämligen ovisst — att lyckan efter manchestermännens recept icke räcker åt hela antalet, är man klarsynt nog att inse och ärlig nog att erkänna. Däri ligger lika mycket britisk »common sense» som britisk brutalitet, oskiljaktligt sammanväfda såsom för det mesta med gudliga eller filantropiska formler.

Steffens ideal låter oss andas en högre och renare luft, som icke industrialismens fabriksskorstenar mättat. Men för den generation, som 1905 af omständigheterna själfva ställts inför uppgiften att »bättra det, som fordom brast», och känner den framför alla andra som sin, kan professor Steffens välstånd ej vara det högsta politiska idealet, kan politiken icke ytterst bli »välståndspolitik», eller hvarför icke med ett allmänt gängse ord *socialpolitik.*

Vår politik skulle kanske ej olämpligt kunna betecknas såsom *riksvårdande politik.* Idealet, som behärskar *vår* politiska sträfvan, är den historiska makt, som nämnes Sverige.

Häri ligger en begränsning. Men begränsadt i betydelsen af partikularistiskt inskränkt är detta ideal ej. Det Sverige som vi älska är icke ett nationalistiskt och chauvinistiskt, omgifvet af en eller flere kinesiska murar. Sverige som lefvande verklighet är helt och hållet inneslutet i historien, *universal*historien, det drama, hvari staternanationerna äro rollinnehafvare, ha sina historiska uppgifter. Älska vi vårt fosterland så önska vi, att det skall fylla sin roll väl, skall, som det heter, lösa sina historiska uppgifter. Dessa uppgifter äger den enskilda staten såsom medlem i det internationella samfund af stater, som man kallar statssystemet, detta samfund på den europeiska kulturens d. v. s. innerst kristendomens grund, som i våra dagar håller på att växa ut till verklig universalitet och bilda underlaget för en verklig *världs*historia.

Statssystemets offentliga rätt är folkrätten, men det har äfven en privaträtt i vidsträcktare mening, som sträcker sig till allt flere af de internationella förbindelsernas områden. Statssystemets internationella gemenskap är icke som man ofta kortsynt tror ett laglöst samhälle, fastän tvekampen, krigets hazard-mässiga rättsmedel, är tillåtet medlemmarne emellan. Detta rättsmedel upphäfver ingalunda rättsordningen, eftersom dess användning är inneslutet inom vissa, låt vara vida gränser, hvars öfverskridande af samfundet med makt beifras.

Öfverskrides den beryktade snarare än berömda europeiska »jämvikten», d. v. s. omstörtas maktförhållandena så mycket till *en* stats förmån, att fara föreligger för de öfrigas frihet och oberoende, ingripa staterna-samfundsmedlemmarne till rättsordningens värn mot despotismen. Kampen mot huset Habsburgs »Monarchi» och »spanska dominat» samt koalitionskrigen mot Ludvig XIV:s och Napoleons Frankrike äro just dylika statssystemets folkrättsliga exekutioner. Sverige har ärofullt fyllt sin plats i dem alla.

Denna karska aktivitet har icke varit tom idealitet och uttryck för fäderneärfd äfventyrslusta. Det gäller vid mänsklighetens stora strider, att den, som icke är med, är emot, och den, som är emot den rätta sidan, får orätt. Passivitetens svaghet är här brott. Danmarks svaghet dref det 1807 snarare i Napoleons våld än i hans armar, det fick dela hans fall och straffades med Norges förlust.

Den första riksvårdande uppgiften är således en stark krigsmakt och en målmedveten diplomati, som kastar den förra i vågskålen efter omständigheterna medelst krigisk aktion eller fredligt tryck, men alltid på ett sätt, som gör oss icke till en död vikt i den europeiska balansen, hjälplöst utsatt för dess jämviktsstörningar, utan till en verksam faktor, som förstår att förbinda sina intressen med den allmänna jämviktens.

Visa vi, att vi icke äro ett hjälplöst kompensationsobjekt eller en zon, öfver hvilken man i enlighet med minsta motståndets lag går fram, när ett stormaktsintresse kräfver det, utan tvärtom beredda att sätta in lif och blod för vårt oberoende med risk, att Europa sättes i brand, då blir hänsynstagandet till *våra* intressen och *vår* rätt ett *allmänt europeiskt* intresse.

Ingen skall säga, att vi äro för svaga för en sådan uppgift och att vår krigsmakt betyder för litet mot en stormakts. Den betyder alltid *något,* när såsom alltid är fallet ett flertal stormakter balansera hvarandra. Ryssland t. ex. är ju mycket farligt för Sverige, men Sverige är äfven farligt för Ryssland, t. ex. om det, när Ryssland är upptaget på annat håll, skulle kasta sig med hela sin tyngd mot Petersburg. Detta behöfver icke innebära, att Sverige skall göra så, det behöfver icke innebära annat, än att Sverige kan intaga en oberoende ställning gentemot sin mäktige östra granne, som t. ex. under vissa omständigheter gör det möjligt för oss att sluta ett förbund med Ryssland, utan att vi därigenom helt lämna oss i Rysslands våld. Så gjorde Karl Johan 1812. Öfverhufvud taget är Karl Johans politik, som genom ett klokt begagnande af konjunkturerna tillkämpade sig Norge och därigenom en oberoende ställning på halfön — ehuru detta icke egentligen öfverensstämde med *någon* stormakts önskningar — ett ganska lämpligt föredöme för vår.

Till krig behöfves som bekant enligt en gammal sanning, som redan hunnit blifva banal, penningar, och hufvudvillkoret för en själfständig utrikespolitik är att *kunna* föra krig, låt vara att det hör till en dylik politiks största triumfer att icke *behöfva* föra krig.

Vår politik måste således vara ganska bestämdt färgad af *ekonomiska* synpunkter, och det tjänar till intet att försöka dölja, det en viss *spänning* men ingalunda någon oförsonlig motsats härskar mellan dessa och den moderna socialpolitikens anspråk,

sådana de frambäras t. ex. af professor Steffens själsfränder i Social Tidskrift, mellan deras *»försörjningspolitik»* och *»förvärfspolitiken»*.

Ett godt stycke af vägen kunna parterna följas åt. Vi vilja ingalunda obetingadt instämma i något stridsrop om kamp mot socialismen. Kapitalismens teoretiske bekännare må deklamera öfver, att staten kränker äganderätten t. ex. genom att använda det *privatekonomiska* påtryckningsmedel den äger i Ofotenbanan till präss på malmbolagen. Detta är ingen »socialistisk» *kränkning* af äganderätten utan principiellt detsamma som när privatkapitalismen t. ex. i Förenta staterna använder innehafvandet af järnvägslinier till ekonomiskt tryck. Skillnaden är bara, att statens tryck utöfvas för att åstadkomma en lösning i allmänt intresse och efter det allmänna rättsmedvetandets kraf.

Äganderätten har lika litet som något annat under himmelens fäste kraf på *absoluthet.* Kapitalistens obegränsade äganderätt till sitt kapital kan, det ha vi svenskar nogsamt erfarit, drifva bonden från gård och grund lika systematiskt som någon socialistisk konfiskation. Det befinnes kanske till slut att kärnan i bondens äganderätt är att få sitta kvar på sin fäderneodlade jord all kapitalistisk eller annan »herremakt» till trots, men icke i rätten för den närvarande generationen att förvandla i penningar till egen vinning resultatet af generationernas samfällda arbete.

Det äganderättsbegrepp man på denna väg kommer fram till är icke en frivol nydaning, utan det gamla historiska, det »förliberala» så att säga — Hans Järtas, men icke Johan Gabriel Richerts. Det har man svart på hvitt på från bägge storgubbarnes sida.

Detta är icke socialism i revolutionär mening, icke marxistisk socialdemokrati i katastrofteoriens tecken. Det är, om man så vill, statssocialism, en socialism, som helt enkelt består däri, att man medvetet sträfvar efter *att låta den sociala principen komma till sin rätt i den bestående statens rättsordning* såsom ett *komplement* till den individualistiska principen, ej med upphäfvande af denna.

I Norrlandslagstiftningen och malmpolitiken har den svenska statssocialismen redan tydligt skönjbara linjer, efter hvilka den har att framgå. Å ena sidan begränsandet af äganderättens

utöfning inom af allmänt väl betingade gränser. Å den andra utnyttjandet af den ekonomiska öfvermakt, som staten såsom samhällets störste kapitalist äger, till främjandet af statens ekonomiska och socialpolitiska syften. Detta medel torde i själfva verket visa sig vara ett tillräckligt smidigt organ för genomförandet af alla de syften staten *rimligtvis* kan sätta för sig. Genom sin riksbank kan staten behärska penningväsendet och indirekt få den »kontroll» öfver näringarna som den kan behöfva utöfva. Likaledes torde det väl få anses billigt, om staten såsom vederlag för sitt stöd åt fastighetskrediten i någon mån ställer villkoren för hypotekslån i en modern jord- och tomtpolitiks syftning. Häri borde staten ha ett tillräckligt effektivt botemedel mot beati possidentes' tröga egoism på detta område. Allt detta står på grundvalen af den historiska rättsordning, hvari den privata äganderättens individualism är *en* af hörnstenarne och strider endast mot den dogmatiska ekonomiska liberalism, som numera endast är en täckmantel för egoistiska jobbaresyften. Men den nationella samling, som korsande partibanden här har skett, har, som sagdt, icke något gemensamt med vår till både ursprung och väsen *revolutionära* socialdemokrati, bland annat på grund af dennas *internationella* karaktär.

Med denna åskådning följer icke någon socialistskräck; man kan som exempel erinra om Rudolf Kjelléns ställning till socialisterna i malmfrågan. Då kunde »nykonservatismen» sympatisera med socialisterna efter som de gjorde sin *nationella* plikt. Detta var ett tillfälligt sammanträffande, tillfälligt ur den socialdemokratiska *teoriens* ståndpunkt — men måhända kan denna tillfällighet komma att upprepas. I Ålandsfrågan sågo vi ett andra exempel på principiellt uttalad nationell solidaritet, ehuru intrycket väl mycket grumlades af öppet uttalad socialistisk ovillighet mot »militaristiska» konsekvenser.

Principiellt har socialismen tagit ståndpunkt på de kosmopolitiska vidderna och vägrar energiskt att ställa sig en gång för alla solidarisk med vårt folks nationella intressen. Detta är en teoretisk cynism, som den nationella riktning, som nu en gång icke är uppfostrad till sentimentalitet i 80-talets höstrusk och 90-talets barvinter, mycket väl kunde smälta — en god hjälp härvidlag är helt enkelt att höra på hur en kapitalistisk öfvermänniska af jobbaretyp mellan skål och vägg talar

om, hur illa hans arbetare motsvara hans välgärningar —, men det är socialismens onda *praxis* vi icke kunna glida öfver med hartassen.

Den socialistiska arbetarerörelsen går sin gång här i Sverige utan känsla af solidaritet med vårt nationella lif, obekymrad af, hvilka stötar näringarna få af konjunkturer och kriser. Kursen går genom löneförhöjning på löneförhöjning och arbetstidsnedsättning på arbetstidsnedsättning med full maskin riktad rakt på landet Utopia.

Ur allmän synpunkt är ett påvisande — som för öfrigt icke på exakta grunder försökts — att arbetsgifvarne ej kunna på det sättet existera, knappast tillfyllestgörande. En arbetets organisation kan tänkas, som icke lämnar så stor marginal som den nuvarande åt företagarne af öfvervägande merkantil typ, icke skänker dem en så lysande ekonomisk *maktställning* på icke bara arbetarnes utan lika mycket den agrariska befolkningens, bönders och godsägares, bekostnad, samt last but not least fackkunskapens. En utveckling i denna riktning, som ej innebär de privata företagens undergång, är icke endast möjlig, utan äfven önskvärd. Kapitalets »mobilisering», dess lösande från jorden och företaget i så stor skala, som i industrialismens och kapitalismens barndom nyss har skett, är väl helt enkelt ett öfvergångsfenomen, som *måste* ha en öfvergång, om det icke skall verka sjukligt.

Om socialisterna arbetade för denna öfvergång med hänsyn tagen till den nuvarande arbetsorganisationen, som dock skall föda vårt folk tills vi fått en annan, om hvilken det måste gälla, att Rom icke byggdes på en dag, skulle arbetarerörelsen kunna bli ett viktigt moment i nationens uppryckning. Men så är som bekant icke fallet. Socialismen inskränker sig till att afprässa det nuvarande samhället så stora förmåner som möjligt, utan tanke på, om det går ihop. Det är den utpräglade motviljan mot anpassning efter näringslifvets lifsvillkor, sådana de nu en gång äro, man måste förebrå fackföreningspolitiken. Här handla socialisterna ansvarslöst, emedan de kasta ifrån sig helt och hållet hvarje tanke på ansvar för upprätthållandet af samhällsproduktionen, ansvarslöst och orealistiskt som barn. Som *elaka* barn, ty en dylik ansvarslöshet predikad för massorna i handling och ord är icke moraliskt

stärkande. Också har under skyddet af denna ansvarslöshet de onda lidelser, som alltid lura på botten af folkets naturgrund, fått utveckla sig på ett sätt, som gjort den »klassmedvetne» till den motbjudande typ han med afdrag af alla öfverklassfördomar (en felkälla som Steffen med full rätt hänvisat på) inför hvarje sundt medvetande ändå är. Den *typiskt* framträdande klassmedvetne nämligen, icke alla arbetare, kanske icke ens flertalet, men den dominerande.

Denna socialismens ansvarslöshet, som icke i vårt land framvuxit ur kampen mot »de härskande klassernas» likgiltighet — lösen för dem har i själfva verket tvärtom varit största möjliga tillmötesgående, från Hjalmar Brantings riksdagsmannaskap till hans (afböjda) försvarskomitéuppdrag —, utan direkt importerats såsom teori, detta bristande sinne för den medvetna och ansvarskännande manlighetens realism, gör socialismen likaväl som dess mera ideologiskt humanitäre tillskyndare osympatisk för alla, som sträfva mot en allvarligare, manligare tid i statslifvet.

Den organiserade splittringen i samhällslifvet med klasser af arbetare och arbetsgifvare o. s. v., som genom sina organisationer »bevaka sina intressen» mot hvarandra, kan icke vara samhällslifvets sista ord. Det finnes en hårdare, allvarligare kamp än klasskampen, människornas kamp mot naturen, som måste kämpas ständigt om och om igen och där den från fäderna ärfda kulturmarken måste förvärfvas ständigt på nytt för att besittas. Tegarne i vårt karga land försvaras icke mot försumpning och fjällmarkens utbredning af individer, uniformerade till den väl aflönade industriarbetarens »lefnadsstandard».

Några den »allmänna kulturens nödvändiga materiella och sociala förutsättningar» existera ej, i den meningen, att de själfva skulle vara af allmän natur. Kultur i den enda rimliga betydelsen af personligt andligt lif kan existera under hvilka villkor som hälst och äfven under de trängsta. En bonde i en isolerad fjälltrakt kan vinna i den mångsidiga beröring med naturen, hvartill han har tillfälle under sin kamp på egen hand gentemot den, mycket mera af personlighet än äfven den mest föreläsningsbildade arbetare i ett kulturcentrum. Fjällbonden kan förarbeta sitt fattiga kulturella material med en andlig digestionskraft, hvartill den, som, ofta i ett slags andlig njut-

ningslystnad, »släcker sin kunskapstörst» med folkbibliotekens skatter, icke kan uppvisa motstycke.

Härmed vare ingalunda sagdt, att vi skola vara likgiltiga för kulturens villkor i vårt samhälle. Äro de materiellt dåliga, innebär detta alltid en frestelse för vår nästa, som vi icke med berådt mod få utsätta henne för, men vi få ej ställa några öfverspända kraf. »Den sanna hushållningen med nationens människomaterial» är icke ett problem, som tillåter en *generell* lösning. Vår kunskapsförmågas resurser äro icke sådana, att vare sig professor Steffen eller någon annan kan uppställa något vetenskapligt system för denna hushållning. Menar någon det, är han ovetenskaplig, äfven om han smyckar sitt system med aldrig så många »vetenskapligt» anrättade »data». Vi som — kanske ofta helt enkelt af brist på tid, emedan vi ha andra uppgifter — äro »ovetenskapliga» nog att ligga långt efter i kännedomen om dessa, motsätta oss med godt samvete en sådan vetenskaps sociala imperativer, emedan vi känna och *veta*, att det band, som förenar dessa fakta, är en falsk och ur vetenskaplig synpunkt okritisk lifsåskådning.

Samhällsidealet kan icke utan andlig snöpning — med en dylik operations vanliga resultat: förlusten af alstringskraften — nedläggas i en *teori:* det är en konkret känsla och *åskådning* af samhällslifvets sunda växt. Mot samhällets skador, där de visa sig inför samhällets eget medvetande, såsom t. ex. i vår Norrlandsfråga, kan politiken ingripa ledd af en vetenskaplig analys af fakta. Men att i grund omorganisera samhällslifvet, därtill är ingen i stånd. »Att definitivt bekämpa fattigdomen och slutligen utrota den» t. ex. måste absolut förläggas inom utopiernas område. Samhällslifvet organiserar sig självt lika väl som det lif, som faller inom biologiens synvinkel. Kunna då våra kulturidealister icke lära sig inse, att allt efter som kulturen går sin gång fram utslitas i tidernas längd äfven folkens naturliga lifsresurser? Man kan icke växa till i »visdom och nåd» i denna värld utan att samtidigt växa till i »ålder». En kulturs åldrande behöfver icke betyda förfall, äfven den gamle kan vara vaken och arbetsduglig, men detta tillbakaskridande i och under framåtskridandet ställer vissa gränser för utvecklingen, som nu en gång hindra träden att växa in i himlen.

Utopia är, såsom namnet säger, ingenstädes att finna — på

jorden. Vilja vi icke ge det goda landet förloradt, hvilket vore hjärtans stor skada i ideellt afseende, få vi söka det på annat håll. Vi få förlägga det inom sfären för mänsklighetens *evighetshopp.* För den, som analyserat samhällslifvet med manligt allvar, står den sanningen klar, att mänskligheten icke i någon större och afgörande grad styr sina egna öden, icke — för att taga en bild — mera än timmerflotten kan styras ned för floden. Vi äro inneslutna i ett oupplösligt natursammanhang, som visserligen är »elastiskt», så att vi kunna finna nog så godt utrymme till anpassning inom gifna villkor, men ingalunda grundläggande förändra, »förbättra» dessa. Rörelsen framåt utgår således i stort sedt från denna rörliga miljö, icke från oss. Kan man fasthålla tron på något godt och förnuftigt såsom behärskande denna process — och det synes oss, som man *måste* så göra inför det faktum, att processen omedelbart ter sig för oss såsom *historia,* ett sammanhang af för människan betydelsefulla händelser —, då synes man ha åtminstone intellektuellt utrymme för den gamla tron på en *försyn,* som leder folkens öden. I denna försyns knän kan man då lugnt nedlägga sina drömmar och farhågor för Utopias räkning och lugnt gå att fylla sina plikter i det närvarande, fastän medveten om att ingen mänsklig klokskap kan föra utöfver dess allmänna villkor.

Ur en dylik sinnesstämning framväxer icke den revolutionära energien, men vi ha historisk erfarenhet nog att veta, att denna icke är den drifvande kraften i historien. »Hvad stort sker, det sker tyst.» Det är *kontinuiteten* i släktledens arbete, som är den stora kraften, *konservatismen* rätt fattad är således *framstegens* princip, i den mån talet om framsteg har mening, d. v. s. när enskilda folks blomstring når sin mognad och därmed riktar historien med ett nytt värdemoment.

Tro vi på en enhetlig kraft i historien utöfver generationerna och individerna, en kraft som, äfven när politiken tappar medvetenhetstråden, gör sig alltjämt i viss mån gällande i nationalkaraktär och institutioner, då se vi icke med bornerad öfverlägsenhet på förflutna historiska skeden och deras facit, den nuvarande rättsordningen. Vi fästa icke hufvudvikten vid det myckna oförnuft, som naturligtvis finnes där lika väl som hos våra socialreformatorer själfva och allt annat mänskligt, ehuru man ofta begår det felet att förklara hvad man ej begriper

för oförnuftigt. Vi underskatta häller icke den bestående rättsordningens makt att åstadkomma framsteg. En sådan underskattning vittnar helt enkelt om okunnighet i historiens faktiska förlopp. Medeltidens franska konungadöme har bekämpat träldomen, och Fredrik den stores legitima monarki har varit ett kraftigare redskap för framåtskridandet än någon revolution sedan världens skapelse. Den vanryktade preussiska statens af pliktkänslan behärskade och efter vetenskapliga principer ledda förvaltningsmekanism är ett bättre redskap för framåtskridande och verkligt *praktisk* människokärlek än alla parlaments- och konventsmajoriteter.

Den ideella grunden till respekten för den bestående rättsordningen är tron på personligheten såsom organ för andligt lif och källan till allt sant framåtskridande. Personlighetskrafvet innebär tro på hvarje enskild personlighet, *tills* hans oförnuftighet trädt i öppen dag inför allmänna medvetandet. Det är icke fråga om den oförnuftighet, hvarmed motviljan eller oförmågan att acceptera en eller annan mer eller mindre modern *teori* lätteligen betecknas af teoriens entusiastiske anhängare. Problemet ligger för djupt för att kunna tas intellektualistiskt. Det är fråga om ett oförnuft ungefär af det slag, mot hvilket staten anser sig berättigad ingripa med förmynderskap eller straff, och som har påvisbara praktiskt skadliga följder. Men till dess att dylika påvisats har hvarje personlighet rätt till presumption på förnuftighet, äfven om vi ej skulle begripa den. Många af dem, som burit de verkliga framstegsidéerna inom sig, ha länge gått och gällt för dylika samhällsfiender, som professor Steffen ej vill låta lefva. Man respekterar andras öfvertygelse, när den ej är påvisligen oriktig, om vi ha klart för oss, att vi »begripa endels».

Så ha äfven fädernas institutioner, som dock skapades af förnuftiga, om ock ej fullkomliga, personligheter, rätt att bestå, tills deras oförnuft — deras i sina följder praktiskt skadliga oförnuft — lagts i dagen. Det är icke nog med en teori, vore den aldrig så *vetenskapligt* klar. Söker man reformera efter teorier, som ej ingått i rättsmedvetandet, upplöser man ju rättsordningens objektivitet och etablerar allas krig emot alla.

Den försiktighet, som på så sätt rekommenderar sig, kan tyckas vidrig nog för alla vår tids »reformifrare». Men de få böja sig för det bistra faktum, att en reform, som är omogen i

det afseendet, att den icke eröfrat rättsmedvetandet, om den proklameras vare sig på revolutionär väg eller i gängse statsrättsliga former, blir genom samhällets naturliga konservatism eller, om man så vill, tröghet, en reform endast på papperet. Denna naturliga konservatism straffar för lögn den ytliga teorien, att man har absolut makt i lagstiftningens former öfver hvarje del af en stats rättsordning bara därför, att man fått ett mandat därtill af en så irrationell faktor som folket i val.

Å andra sidan har man ju fältet fritt för alla reformer af *teknisk* natur, som hålla sig inom de antagna rättsprincipernas konsekvenser. Dessa reformer torde dock näppeligen bjuda våra »reformifrare» någon ersättning. De äro för folk af annan kaliber, för de verkliga affärsmännen i enskilda lifvet och i statsförvaltningen. Om jag icke alltför mycket misstyder tidens tecken, är dessa mäns tid nu inne.

Detta är mitt försök att framhålla, icke alla brytningspunkterna mellan professor Steffens uppfattning och den som äfven är min — dessa jämte eventuella öfverensstämmelser i ett större eller mindre antal detaljer ha icke i detta sammanhang intresserat mig —, jag har ingalunda åsyftat att ge en *formellt uttömmande* kritik af professor Steffens »Välståndspolitik», ännu mindre af det häfte af hans populärvetenskapliga skriftserie, hvari denna uppsats ingår; det är *andan* i professor Steffens åskådning jag velat komma till lifs genom att i korta drag uppvisa, att den strider mot andan i den sträfvan mot nationellt uppsving, hvartill allt ungt och löftesrikt i vårt samhällslif innerst konvergerar. Och jag tror icke, att man *med rätta* skall kunna säga, att jag ställt mig likgiltig och oförstående till de sociala problem, på hvilka professor Steffen med så mycket patos pekat.

Jag har velat häfda den åskådning, som söker *en annan utgångspunkt* för botandet af vår tids onda, som lik den moderna läkekonsten söker botemedlet icke i operativa ingrepp och utifrån tillförda medikament, utan vill, att samhällskroppen skall öfvervinna sjukdomen genom ett höjande af energien i folklifvets lifsprocesser. Det nya Sverige vi vilja skall gifva de svenske, hvad de sedan Poltavas olycksdag och den svenska ärans därpå följande kapitulation vid Perevolotjna icke ägt:

lyckan att lefva med i ett rikt, kraftigt och målmedvetet nationellt lif.

Hvad detta betyder för individerna, personligheterna, i hvilka den moderna människan söker lifvets utgångspunkt, mätare och mål, synes mig ligga närmast till hands att framställa genom en bild. Oscar Levertin, en man inom svensk kulturkrets, som — man vore frestad att säga genom blodet — synes ha varit predestinerad att stå främmande för mycket af det väsentligaste i svenskt lif, men som också trängt fram till några af dess djupaste rottrådar, har i Magistrarne i Österås skildrat alla dessa misslyckade genier och näst intill genier, som äro stora till sina linier i anläggningen, men hålla inga af sina löften, emedan omgifningen icke bjuder dem den växelverkan de behöfva för att utvecklas till hvad de bort blifva. Just detta är det andliga nödtillståndet hos vårt folk, som måste öfvervinnas, icke genom någon form af mer eller mindre raffinerad »socialpedagogik», utan helt enkelt genom den bepröfvade fostran af handlingskraften, som ligger i att utan fjäsk gå till verket med de befintliga handlingsmöjligheterna.

INNEHÅLL.

professor *Rudolf Kjellén*, fil. d:r *Axel Lagerwall*, löjtnant *Ernst Liljedahl*, professor *Efr. Liljeqvist*, disponenten *E. J. Ljungberg*, konsul *C. J. F. Ljunggren*, skeppsredare *W. R. Lundgren*, fil. d:r *C. D. Marcus*, auditören *E. Martin*, professor *Vitalis Norström*, generalkonsul *A. P. Pehrsson*, stadsrevisor *A. Ramm*, professor *C. A. Reuterskiöld*, grosshandlare *Edward Ringborg*, redaktör *Erik B. Rinman*, författarinnan *Anna M. Roos*, f. statsrådet *A. Schotte*, skriftställaren *Gustaf Stridsberg*, skriftställaren *Emil Svensén*, fil. d:r *Verner Söderberg*, professor *Nathan Söderblom*, envoyén *G. O. Wallenberg*, kapten *C. Westerlund*, landshöfding *J. Widén*, major *J. Åkerman*, docenten *A. Åström* m. fl.

Det torde med fog kunna sägas, att under det gångna året *ingen svensk tidskrift innehållit ett ur saklig synpunkt tyngre vägande innehåll än Det nya Sverige.*

I den nya årgången vill redaktionen, såsom ofvan framhållits, söka stadigt fortgå på den under de gångna åren inslagna vägen: att göra Det nya Sverige till ett *omväxlande* och *innehållsrikt*, men framför allt *gediget* och *vederhäftigt* organ för vår svenska kultur, andlig och materiell.

Det nya Sverige utkommer under 1909 såsom förut med *8 häften* om tillsammans *30 ark* stort medianformat. Af dessa häften beräknas 4 utkomma under den tid riksdagen är samlad.

Tidskriftens pris är kr. 7:50 för hel årgång.

Lösnummerpris kr. 1:50.

Prenumeration verkställes i bokhandeln, på posten, utan tilllägg af postarvode, samt å tidskriftens expedition (Centralpalatset, Stockholm), där äfven annonser mottagas.

Tidskriften distribueras för bokhandeln af Hugo Gebers förlag, Stockholm.

I redaktionsangelägenheter hänvände man sig till redaktören d:r Adrian Molin under adress Birgerjarlsgatan 29, Stockholm.

Stockholm i december 1908.

Adrian Molin.

ÅTTONDE HÄFTETS INNEHÅLL:

Stockholm 1908. Kungl. Hofboktr. Iduns Tryckeri-A.-B.